

DENKMANN
MEMORIAL LIBRARY

~~1885~~

~~WITHDRAWN~~

AUGUSTANA COLLEGE
LIBRARY

Date Due

KONUNG GUSTAF III:s

EFTERLEMNAD

OCH

FEMTIO ÅR EFTER HANS DÖD ÖPPNADE

PAPPER.

ÖFVERSIKT, UTDRAG OCH JEMNFÖRELSE

AF

E. G. GEIJER.

FÖRSTA DELEN.

Upsala, 1843.

WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

766
G4

HOWARD BURKE III

RECEIVED

1963

RECEIVED

1963

RECEIVED

1963

RECEIVED

RECEIVED

RECEIVED

Fö r o r d.

Sedan Konung Gustaf III:s till Upsala-Bibliothek för-
ärade Papper den 29 Mars 1842 blifvit öppnade, er-
höll jag af Universitetets då varande Rektor det upp-
drag, att till den katalog, som vid sjelfva invente-
ringen uppgjordes och, på Nådig Befallning, till Hans
Majestät Konungen insändes, bifoga en Berättelse. Det
är den Underdåniga Berättelse, som främst före-
kommer i närvarande arbete.

Afgifven efter en hastigare öfverblick, och innan
en genomförd och ordnande granskning af de Gusta-
vianska Papperen hunnit för sig gå, kunde denna Be-
rättelse endast blifva kort och ofullständig. Jag ut-
bad mig derföre, att framdeles få lemna en utförligare
redogörelse. Denna, hvars första Del härmedelst ut-
gifves, har växt till den vidd, att den endast i form
af bok kunnat meddelas. Om den derigenom öfver-
skridit både omfånget och beskaffenheten af en officiell
Berättelse, som var dess första ändamål, så torde den
deremot så mycket bättre uppfylla ett annat, att näm-
ligen utgöra ett verkligt bidrag till Gustaf III:s Historia,
och derigenom instämma med den önskan, som Ko-
nungen i lifstiden sjelf yttrat, angående dessa hand-
skrifers bestämmeelse.

Emellertid ha de Gustavianska Papperen fått en oväntad och vigtig tillökning. I slutet af nästledne år öfverlemnade Herr Kammarherren och Riddaren Nils Tersmeden en ganska rik samling af handskrifter rörande Gustaf III:s tid och regering till Upsala-Bibliothek; hvilka, i sammanhang med de af Konungen sjelf gifna, nu ordnas, och med dem inpassa så väl, att de kunna anses såsom en fyllnad och fortsättning af dessa. Jag har äfven begagnat dem för mitt arbete, och utmärkt de derur hämtade citationer med bokstäfverna T. S. (Tersmedenska Samlingen). Man ser att nyssnämnde papper blifvit ihopslagne och förseglade efter Gustaf III:s död. Den kista, hvori de funnos inneslutne, hade af framledne Landshöfdingen Rosenstein blifvit insatt i Rikets Ständer Bank. Efter Landshöfding Rosensteins fränfälle öfverlemnades dessa handskrifter till Ärkebiskop Rosenstein, och hafva sluteligen kommit i hans frändes, Herr Kammarherren Tersmedens, hand, som nu deraf gjort ett så värdigt bruk.

Sluteligen ett ord angående Redaktionen af detta arbete! Det är (såsom på titeln äfven tillkännagifves) på en gång Öfversikt, Utdrag och Jemnförelse; och har ej kunnat blifva hvad det är, utan att på en gång vara allt detta. Ett ordagrannt aftryckande af Dokumenterna kunde redan, i anseende till vidlyftheten, här ej komma i fråga. Äfven om man endast hållit sig till det förnämsta, hade ett sammandrag blifvit nödvändigt. En blick öfver det hela var hvad Läsaren först och främst hade att fordra. En sådan

III

kunde ej meddelas, utan att redaktionen tillika blef en bearbetning af innehållet, och denna åter ej lämpeligen ske, utan jemnförelse med andra källor.

Utgifvaren har iakttagit samma förfarande, som vid sina föregående historiska arbeten. De hvila alla på vidlyftiga Excerpter ur källorna, mångdubbelt drygare, än de böcker, som ur dem uppstått. Redan en så pass omständelig förberedelse medgifver ej ett fullkomligt ordagrannt afskrifvande; der icke fråga är om ett eller annat hufvudsakligt Dokument. Redan Excerptet är en bearbetning, ett antecknande af alla de mest karakteristiska dragen. Mångfalden af hvad som på detta sätt upphämtas, ger, om det skett med urskillning, en öfversikt af det hela, hvarigenom detaljerna på ett sannare sätt ordna sig, än om man endast sysselsatte sig med att afskrifva det oviktiga med det viktiga.

Kanhända skall man finna, att i dessa utdrag af Konungens Memoirer och Bref Gustaf III uttrycker sig alltför regelrätt. Det är sant, jag har lemnat hans brist på allsköns orthografi helt och hållet å sido. Hans stil har jag ej kunnat öfverträffa, och önskar endast att ha kunnat återgifva dess naturliga kraft och liflighet. I det väsendtliga hoppas jag att icke ha förfelat karakteren.

Närvarande del slutar med 1772 års Revolution. Fortsättning, till och med 1788, skall följa under sommaren och hösten. Derefter måste jag göra ett uppehåll för utgifvandet af den allt för länge fördröjda Fjerde Delen af min Svenska Folkets Historia.

IV

Sedan ämnar jag återgå till de Gustavianska Papperen, och fullborda detta arbete.

Omständigheter ha ryckt mig framåt till vår Nyare Historia; innan jag, i föresatt ordning, hunnit dit. Uti den Teckning af våra Partitider, hvilken jag i Adertonde Delen af Svenska Akademiens Handlingar utkastat, är mycket att vidare utföra, mycket, hittills obekant, att tillägga; hvarom redan dessa blad tillräckligt komma att vittna. I dess grunddrag har jag föga funnit att ändra; emedan de från början framgått ur tillförlitliga källor. Och närvarande arbete, hoppas jag, skall ej försmås af Gustaf III:s tillkommande Historieskrifvare.

Upsala den 6 Juni 1843.

E. G. G.

Innehåll.

Underdånig Berättelse.	Sid. 1
------------------------	--------

Historiska Drag ur K. Gustaf III:s efterlemnade Papper.

Om Sveriges tillstånd efter Carl XII:s död samt teckning af Gustaf III:s barndom och ungdom, efter Hans egna memoirer	21
Kronprinsens förlofning och giftermål	48
Hans inträde i Rådet, hans Rådsjurnal	53
1768 års Revolutionsplan	63
1769 års Riksdag	89
Kronprinsens förhållande till sin Gemål	103
” ” till Voltaire och Encyclopedisterna	109
” Resa	114
Konung Adolf Fredriks död	119
Gustaf III:s uppstigande på thronen, 1771 års Riksdag	129
1772 års Revolution	167

UNDERDÅNIG BERÄTTELSE.

De af Konung Gustaf III till Upsala Akademis vård och egendom lemnade papper torde lämpligen kunna fördelas i tre klasser.

Den första och talrikaste utgöres af Bref. Minsta delen af dessa är likväl från Konungen sjelf. Dock förekomma äfven sådana, då han endera bilagt sina koncepter eller återbegärt originalerna. De flesta brefven äro ställda till Konungen, men ej få äfven till personer af hans omgifning.

Vid det ordnande, som dessa papper nu komma att undergå, förtjenar utan tvifvel Brefvexlingen inom Kungliga huset först och främst sin egen plats. Här förekomma bref från Konung Adolf Fredrik, Drottning Lovisa Ulrika, Prinsarne Carl och Fredrik, Prinsessan Sophia Albertina, Drottning Sophia Magdalena. Märkligast äro de från Konungens Mor och från hans Bror, Prins Carl. Man ser ett moln lägga sig emellan Moder och Son, hvilket knappast i dödsstunden skingras. På en samling af Hertig Carls bref från 1767 till 1775 har Gustaf III tecknat följande ord: "Dessa bref bevittna det innerliga förhållande och det ömsesidiga förtroende som herrskade oss emellan"¹⁾.

¹⁾ Ces Lettres font foi de l'intimité qui regnoit entre nous et de la confiance reciproque.

En annan afdelning torde komma att utgöras af skrivelser från regerande och furstliga personer till Konungen. Flere af dessa bref, såsom de från Fredrik den Store, Catharina II, Ludvig XV, Ludvig XVI, Prins Henrik af Preussen, äro personligt eller politiskt märkvärdiga.

Den öfriga vidlyftiga korrespondensen sönderfaller i den med utlänningar och den med svenskar.

Den förra omfattar en stor del af hvad Europa den tiden hade namnkunnigt och lysande. Huru många, i synnerhet af Frankrikes mest berömda namn, under Ludvig XV:s sednare och Ludvig XVI:s tidigare år, finner man ej här! — Ifrån Choiseul till Vergennes — ifrån Voltaire till Marmontel! Gustaf III upphörde aldrig att i allt hvad han företog äfven tänka på Frankrike. Här fanns det hof, som var förtroget med alla hans ungdomsplaner, hos hvilket han, för utförandet af sin första och största bedrift såsom Konung, funnit ett länge fortsatt understöd, ja ett deltagande, som liknade personlig vänskap. Här var den stora verld, i hvars spegel han ej ogerna betraktade sig. Det var den tid, då den högre Parisiska sällskapsverlden, dess tongifvande snillen af båda könen, utdelade rykten i Europa, som äfven statsmannen och hjälten ej försmådde. Märkligt är i synnerhet damernas erkända inflytande. Creutz skrifver till Gustaf III och bereder honom på ett bref från Madame Du Deffant öfver Revolutionen 1772, nästan såsom på en heder. Huru mycket värde Konungen satte på sin brefvexling med Grefvinnorna Egmont, De la Mark och Boufflers, synes af det sätt, hvarpå han

sjelf derom yttrar sig. — Innehållet rör väl mest dagens händelser — hvarföre damerna äfven stundom kalla sina meddelanden för *Bulletins des Nouvelles* — men är äfven litterärt och politiskt. Grefvinnan Egmont kritiserar 1772. års regeringsform, som hon finner för litet gynnande för friheten, ehuru hennes eget tänkesätt är strängt aristokratiskt. Hon nekar Konungen sitt porträtt, om han ej förbinder sig att aldrig emottaga Madame Du Barrys; hvilken i ett öfvermått af erkänsla för visad uppmärksamhet hotat honom med både byst och porträtt. Röster ur den Parisiska stora världen gjorde sig den tiden nödvändiga vid alla hof. Man köpte sig äfven sådana. Den bekante Grimm, hvars utgifna "Correspondence" bär färg af så många denna verlds skriften, grundade en ansedd och nästan lysande existens på sådana Parisiska Bulletiner till flera hof. Catharina II, i hvars tjänst han steg till Minister, var ej den enda, som använde honom. Han räckte äfven till för Lovisa Ulrika och Gustaf III.

Konungens Svenska korrespondens har perioder, karakteriserande för hans närmaste omgifning. — Det finnes tider, då män, sådana som Carl och Ulrik Scheffer, stå främst i denna brefvexling. Det finnes andra, då Toll och Schröderheim oftare förekomma¹⁾, andra åter då Armfelts namn begynner blifva det första. Af denna tredje period förekommer ej särdeles mycket inom rymden af de oss här öfverlemnade breffen; hvilka i allmänhet ej gå längre än till 1788.

¹⁾ Ehuru sins emellan ingalunda vänner.

Särskildt må ibland alla dessa Konungens korrespondenter uppmärksamheten fästas vid Grefvarne Carl Scheffer, Ekeblad och Creutz, i anledning af de omdömen Konungen sjelf ställt i spetsen för samlingen af deras bref. Det heter om Grefve Carl Scheffers: "De äro de enda öfriga af mer än hundra, som jag sett mig nödsakad att bränna för tidernas osäkerhet, till min största saknad. Af dem som äro kvar kan man döma till de viktigare, som jag upptränt. Om hundra år skola de vara dyrbara så väl för stilen, som för de anekdoter, hvilka de innehålla och som mycket upplysa historien om de märkliga händelserna åren 1768 och 1769" ¹⁾.

Gustaf III menar härmed ej blott Konung Adolf Fredriks thronafsägelse 1768 om hösten, hvarigenom riksdagskallelsen framtvingades, utan en samtidig, djupare af honom sjelf uppgjord plan till en förändring af regeringssättet, hvartill detta den gamle Konungens steg blott skulle vara inledningen; men hvilken förändring den gången ej kunde utföras, ehuru den nya regeringsformen var skrifven. Det är en nyhet i vår historia, som de Gustavianska papperen fullkomligt upplysa.

Ibland Kanslipresidenten, Grefve Claes Ekeblads bref läses på en skrifvelse, daterad d. 2 Okt. 1771 följande anteckning af Konungens hand. "Detta är det sista bref, jag emottog ifrån denna värdiga man, som dog följande Tisdagen ²⁾. Jag har i honom förlorat en på-

¹⁾ Anteckningen är, äfvensom den följande, på Fransyska.

²⁾ D. 9 Okt. Han rördes af slag på Rådssalen och afled kort derefter på sitt ämbetsrum.

litlig vän, en upplyst och skicklig Minister och staten en god medborgare. Sådana förluster äro oersättligare än mistningen af vidsträckt provinser, hvilka ofta äro staten mer till böda än gagn." Det är svårt att säga, om sådana ord mer hedra Konungen än Ministern.

Brefven från Grefve Creutz äro särdeles talrika. På en samling af sådana till Gustaf III såsom Kronprins åren 1765—1769 har Konungen tecknat: "Dessa bref äro lika intressanta för stilen som för innehållet. Statsangelägenheter, nöjen, vitterhet, allt finner der sin plats." — Det samma gäller om hans sednare korrespondens med Konungen, såsom Minister i Paris.

En egen uppmärksamhet förtjenar brefväxlingen (i synnerhet med Konungen, Enkedrottningen och Grefve Vergennes) af Beylon, vid hofvet anställd såsom Lovisa Ulrikas Lektor, men, genom det förtroende han njöt inom Kongliga familjen, snarare en erkänd vän af huset, hvarföre Gustaf III äfven kallar honom för familjens Mentor; — ett epithet, som föröfrigt omvexlar med det skämtsamma af "mon Philosophe Epicuréen." Vid underrättelsen om Beylons död, som inträffade d. 12 Nov. 1779, skrifver Konungen till Baron Breteuil, förordnadt Fransysk Ambassadör i Stockholm, ett bref, hvarur vi meddela följande i öfversättning: "Ni skall med lika mycken smärta som jag emottaga underrättelsen om den hederliga Beylons död. Den vänskap och uppriktiga tillgifvenhet ni hade för honom äro mig en borgen för edra tänkesätt. Hvad mig angår jag har gjort en oersättlig förlust. Jag hade pröfvat honom i olyckan, jag hade pröfvat i lyckan, och jag har alltid

funnit honom tillgifven min person, men såsom en hederlig karl, som sade mig sanningen. Sådant folk är sällsynt att finna, i synnerhet för personer uti min ställning." Vid Beylons död blefvo hans papper förseglade med Konungens sigill af Hofkansleren Baron Fredrik Sparre. Hvad derutaf i denna samling befinner sig, bär följande påskrift af Konungens hand: "Papiers du feu Beylon, remises entre mes mains en 1779."

En annan klass af de Gustavianska papperen utgöres af Konungens egna uppsatser af historiskt, politiskt eller vittert innehåll — de flesta blotta utkast, nästan alla på Fransyska språket.

De förnämsta af dessa äro:

"Mémoires de G. P. R. de S. (Gustave Prince Royale de Suède) écrits par lui-même, commencés en 1765, lorsqu'il étoit âgé de 19 ans."

Det första stycket af detta flera gånger afbrutna och återtagna arbete går till 1750 och innehåller en öfversigt af nästföregående tider. Det andra stycket går till 1760 och är snarare en ny begynnelse. Likväl åberopas det föregående. På handskriften är tecknad *Livre I*. Man finner ett företal och ett förslag till titelblad med motto (ur Henriaden, med någon förändring):

"Je t'implore aujourd'hui sévère vérité

Dis moi les crimes des peuples et les fautes des Princes."

Detta titelblad skulle prydas med bilden af en Trefot, hvarpå rökelse offras. Nedanföre är präntadt af Prinsens hand med stora bokstäfver:

"La Piété Filiale"

och följande verser ur Tragedien "La Siège de Calais" underskrifna:

"Oui, tu dois partager la gloire de ton père!

Grand Dieu! qu'en ce moment ma naissance m'est chère."

Man finner af företalet att detta är skrivet i December 1768, nyss efter sedan Kronprinsen för rikets kollegier förkunnat sin faders beslut att afhålla sig från regeringen, tills Rådet utfärdat Riksdagskallelse. Den lifliga oro Prinsen erkänner sig dervid ha erfarit, hade en djupare grund, än den omständigheten, att detta var hans första offentliga politiska handling. Det var Kronprinsen, som hade bestämt Adolf Fredrik till denna hos honom ovanliga kraftyttring. Och detta Konungens steg var hos Gustaf förknippadt med planen till en, om så fordrades, våldsamt förändring af regeringssättet, hvilken Frankrike ville understödja. Försöket uteblef; emedan han aldrig dertill kunde erhålla sina föräldrars bifall, och i synnerhet hos Drottningen, sin mor, som skydde tillbaka för 1756 års minnen, mötte ett oöfvervinnerligt motstånd.

Den lucka, som här åter förekommer i Memoirerna fylles till en del af de anteckningar, Prinsen fört om sitt bevistande af rådslagen i Senaten ifrån d. 18 Mars 1767; genom de fullständiga underrättelserna om 1768 års tillämnade revolution, som i dessa papper alltid heter: "le grand objet, la grande affaire, le grand but de la liberation de l'état" — samt genom en åtminstone börjad egenhändig berättelse om den år 1772 verkligen utförda revolutionen. — Man finner här af Kronprinsens hand 1:o En plan till en regementsförändring, daterad

redan d. 9 Mars 1768. 2:o Ett förslag till Proklamation i Konung Adolf Fredriks namn i anledning deraf. 3:o En uppsats kallad: "Réflexions sur ma situation et ma conduite personnelle, écrites aujourd'hui le 16 Oct. 1768 à Ekolsund, veille de mon depart pour la cour." 4:o Anmärkningar af d. 30 Okt. och 15 Nov. 1768 om Hattarnes löften, att i fall af riksdag arbeta på konungamaktens återställande enligt rikets gamla grundlagar. Prinsens otro på dessa löften uttryckes i bref till Franska Ambassadören Comte de Modène d. 23 Nov. 1768. 5:o Förslag till ny Regeringsform af Kronprinsen — fragment på Svenska — utförligare koncept på Fransyska. — 6:o "Événemens memorables de 1768" — en blott börjad uppsats — samt "Mémoire sur la diète de 1769" — äfven afbruten, innehållande, att Frankrike efter utgången af denna riksdag uppgifver allt hopp att draga någon nytta af Svenska alliansen. — Slutligen 7:o "Mémoire sur la Revolution de Suède en 1772", börjande med dessa ord af Cardinal de Retz: "Les extrêmes sont toujours facheux, mais ce sont des moyens sages quand ils sont nécessaires. Ce qu'ils ont de consolant, c'est qu'ils ne sont jamais médiocres, et qu'ils sont decisifs, quand ils sont bons." Den innehåller en skildring af partiernas ställning i Sverige ifrån 1765 till Gustafs uppstigande på thronen, men afbrytes här.

Dessa memoirer, ehuru fragmentariska, innehålla märkliga, ofta oväntade, historiska upplysningar. Läger man härtill, att föröfrigt här träffas flera andra handskrifter hörande till partitidernas yttre och inre

historia, i synnerhet i den särskildt bifogade samlingen af dertill hörande handlingar, som af Riksrådet Grefve Liewen hade blifvit till Konungen öfverlemnad; så befinnes lätt, att, om bidragen till historien om Gustaf III:s egen regering förnämligast äro att hämta ur Konungens korrespondens, de nyssnämnda beståndsdelarna af de Gustavianska papperen i synnerhet måste vara vigtiga för kännedomen af de båda föregående regeringarna.

Men det är ej blott sin egen historia, som Gustaf III hade företagit sig att skrifva. Ett annat, ehuru äfven ofullbordadt, ungdomsarbete, ett utkast till Wasahusets historia på Svenska thronen, förvaras äfven i dessa samlingar under följande titel: "*Mémoires pour servir à l'Histoire de la maison de Vasa, écrites par un de ses Descendants.*" Det synes vara till tiden äldre än det föregående; men visar ej blott god kunskap om ämnet, efter Dalin, Celsius och Tegel, utan en förundransvärdt tidig talang såsom skriftställare. Inga spår till rättelser af annan hand förekomma hvarken i dessa eller de förut nämnda *memoirerna*: deremot någon gång ändringar och tillägg af Prinsens egen. En del af detta arbete finnes tillika i en med annan hand verkställd sorgfällig afskrift. Detta är, om vi ej bedraga oss, enda exemplet af en sådan omsorg egnad åt någon af de bland Gustaf III:s skrifter, som i dessa papper förekommer; näst "*Äreminnet öfver Torstensson*", genom hvilket Konungen, okänd, såsom bekant är, sjelf vann första priset i den af honom stiftade Svenska Aka-

demien, och hvilket äfven här träffas i afskrift, med akademiens anmärkningar och den då okända författarens svar derpå. För öfrigt meddelas allt såsom det först på papperet blifvit kastadt. Pennan flyger som tanken. Och likväl har uttrycket lika mycken kraft, som liflighet och ledighet. Man ser en liksom medfödd, naturlig stil, som ej behöfver fråga efter former. Det gäller om alla Konungens skrifter, om hans Fransyska, som om hans Svenska, om hans förtroliga bref, som om hans statsskrifter t. ex. äfven hans berömdaste tal. Koncepterna visa att de flutit obehindradt, nästan utan rättelser, ur pennan. Visserligen är stafningen i begge språken lika missvårdad, och röjer ett stort fel i första undervisningen. Men detta fel var långt ifrån sällsynt i denna tidens uppfostran. Man finner ibland Konungens Fransyska korrespondenter flere, som ej stafva mycket bättre än han, och den stora världen tycktes anse sig upphöjd öfver orthographiens pedanteri, såsom öfver många andra borgerliga band.

De sistnämnda memoirerna gå till en början endast till 1521 och Gustaf Wasas utväljande till Riksförståndare. Derpå följer en ny begynnelse och en ny titel: "Histoire de Gustaf Wasa, Roi de Suède, par un de ses Descendants" (G. Pr. R. de S.), med en målning af det tillstånd, hvari Calmare Unionen försatt Sverige, och slutligen af Christierns grymheter; hvar efter ett nytt afbrott inträder. Nu förekommer en tabell öfver Gustaf I:s gemåler, barn och de med honom samtida regenter, derefter berättelsen om slutet

af Gustaf Wasas regering; hans sjukdom, hans testamente, hans död, med betraktelser öfver hans karakter och öfver tillståndet i Europa på hans tid. — Det öfriga är endast fragmenter. Man finner en börjad berättelse om Erik XIV — några betraktelser öfver Carl IX:s regering — samt karaktersmålningar af Carl X och Carl XII. — Märkligt nog är tystnaden i detta ungdomsarbete om Konungens hjelte, den Store Gustaf Adolf, för hvilken hans tidiga beundran likväl på andra ställen framlyser, liksom en viss ovilja mot Carl XI. Rikshistoriographen Schönberg kände detta Konungens tänkesätt, och synes för att döma af en bland Gustavianska papperen förvarad skrifvelse till Hofkanslern Baron Fredrik Sparre, i sina historiska bref om Svenska regeringssättet, nog mycket i fråga om Carl XI:s regering hafva rättat sig efter tiden¹⁾. För öfrigt finnes bland dessa samlingar

1) Brefvet är af d. 6 Dec. 1776. Der säges: "Jag har sökt de mörkaste färgor för att utmåla Regementsförändringen 1680, ty eljest skulle jag aldrig kunna ådagalägga skillnaden emellan enväldet 1680 och 1772 års Regeringsform." — "För öfrigt" — tillägger han — "har jag i allt sökt gå medelvägen; ty jag skulle eljest få terrible critiker, så mycket mer, som under våra partitider fanatici alltid valde K. Carl XI till sin Heros." — Schönberg hade af 1762 års ständer fått uppdrag att skriva K. Carl XI:s historia. Visst är, att författaren till det i texten längre fram nämnda brefvet gör Carl XI full rättvisa. Att detta bref är af Schönberg, torde vara lika ostridigt, som att det aldrig ingått i den samling af Bref om Svenska Regeringssättet, af hvilka andra och tredje flokarna utkommo i Stockholm 1777 och 1778, ehuru utan författarens namn. Alla dessa bref äro skrifna efter Revolutionen 1772, det förstnämnda deremot 1768, utgör troligen utkastet till de sednare och var ej ämnadt för publiciteten.

icke, såsom man förmodat, denna outgifna del af Schönbergs Historiska Bref, åtminstone ingen särskildt rörande K. Carl XI:s tidehvarf. Deremot förekommer, ej under hans namn, men tydligen af honom, en längre uppsats, i form af ett bref, innefattande en kort öfversigt af Svenska författningens Historia till och med frihetstiden, som utförligare behandlas. Brefvet, som är dateradt Sanningsberg (i stället för Åsberg, såsom Schönbergs gård i Gestrikland hette) d. 12 Nov. 1768, innehåller i synnerhet flera märkliga omständigheter angående Carl XII:s sista regeringstid.

Sveriges stora minnen, och allt hvad dermed sammanhänger, förvandlade sig lätt under Gustaf III:s penna i ämnen för vitter och vältalig framställning. Den dragningskraft allt sådant på honom utöfvade visar sig äfven i tidiga poetiska försök; hvaraf dessa samlingar äfven förvara ett och annat. Så en Heroide i Franska Alexandriner uti den fångne Christiern II:s namn till Konung Christiern III i Danmark, sedan den förre i fängelset fått veta sin enda son Johans död. Verserna äro visserligen af en ovan och osäker hand, men innehålla likväl rader sådana som följande:

**"Où sont donc ces couronnes à mes armes soumis
Mes sujets, mes enfans, mes trésors, mes amis;
Tout s'est évanoui, mes remords seuls me restent."**

Hans ungdoms sysselsättning med Gustaf Wasas historia har tydligen i hans själ intryckt den bild, hvilken han såsom Konung sedermera framkallade på Svenska scenen. Hans första utkast till operan "Gustaf Wasa" ser man ibland dessa papper i obunden stil, på

Fransyska författadt, såsom vanligt med löpande penna, nästan intet ord utstruket. I formen skiljer den sig naturligtvis mycket ifrån det sedermera af Kellgren, efter Konungens utkast utarbetade stycket, liksom olikheter visa sig i sjelfva anordningen, i hvilken Konungen äfven gjort förändringar af sitt första utkast. Så är scenen med skuggorna inkommen genom en sådan af Konungen sjelf gjord och här bilagd förändring. Men hela den poetiska intentionen, nästan alla de theatraliska effekterna (om man undantager fängelsescenen, hvarmed stycket på theatern öppnas) träffas redan i detta första utkast, som Konungen på sista sidan kallar: "Gustaf den förste — Opera i 3 Akter, med en Prolog, vid Gustaf Adolfs statues inaugurering." Dervid finnes en öfverräkning af de särskilda musikstycken som denna opera skulle komma att innefatta, utdelning af roller, beskrifning på kostumer. I ett företal försvarar sig Konungen emot förebräelsen att hafva velat göra en opera af ett sådant ämne — att hafva skrivit en opera utan kärlek. "Hvarföre skulle man ej" — säger han — "använda föreningen af alla sinnenas nöjen, för att fira nationens hjeltar, och för dem väcka en ny förtjusning genom att låta dem så ånyo framgå för folkets ögon?"

Då vi nu öfvergå till en annan klass af de Gustavianska papperen, må slutligen endast anmärkas, att till nästan alla Konungens theatraliska arbeten de första, egenhändiga utkasten här finnas.

Den tredje och sista klassen af dessa papper består af Statsskrifter eller Acta publica af flere slag.

Här må i främsta rummet nämnas: "Egenhändigt utkast af Konungen till 1772 års Regeringsform." Först ett påbörjadt vidlyftigare, men afbrutet koncept: sedan ett till innehållet fullständigare, men blott i korta hufvudpunkter författadt.

Vidare: "Konungens utkast till Riksdagsordning 1778", med åberopande af 1617 års Riksdagsordning. "Confirmation på Konung Gustaf Adolfs Riddarhusordning med tillägg": — förekommer äfven under titel af "Kongl. Maj:ts Propositioner till Ridderskapet och Adeln om nödiga tillägg till Konung Gustaf Adolfs Riddarhusordning." — En "Ordning vid Plenum Plenorum"; samt en "Kort underrättelse om Landtmarskalkens skyldigheter", dat. Stockholm d. 19 Okt. 1778. — Alla af Konungen egenhändigt, och på Svenska Språket.

Då Gustaf III, såsom bekant, mest var sin egen Minister för utrikes ärenderna, och i följd af sin regering allt mer tog dessa under sin egen hand, så finnes äfven här, för den tid, som dessa samlingar omfatta, såsom man kan vänta sig, ett stort antal af diplomatiska instruktioner, noter och bref, till en betydlig del af Konungen sjelf författade.

Man träffar äfven statsskrifter af allmännare syftning. Såsom exempel må nämnas, en memoire i koncept af Konungen till Kejsarinnan Catharina II år 1777 om Europas förändrade politiska ställning, genom de stående armeernas omåttliga förökande. Den begynner med orden: "Vous n'aimez pas les dissertations Madame. — Cependant je ne puis resister à l'envie de vous soumettre quelques reflexions sur l'état présent de l'Europe."

Förr, säger Konungen, voro krig och fred åtskilda. I förra seklet afväpnade man efter kriget, och länderna njöto efter krigets oro fredens lugn. — Nu är äfven freden ställd på krigsfot. En enda Furste har i sjelfva upplysningens och filosofiens tidevarf dertill gifvit exempel, och, ehuru Europa älskar och behöfver freden, tvungit sina grannar att följa det. En enda Furste fäster alla fredliga makters oroliga uppmärksamhet. Hans snille, hans segrar hafva uppfyllt Europa med beundran. Han sysselsätter sig oupphörligt med vidsträckta förstöringsplaner; en monarki att skapa föranlåter honom att midt under freden underhålla en talrikare armée, än den största Ludvig XIV någonsin uppställde i kriget. Meklenburg, Svenska Pommern, Danzig, kanhända äfven Curland äro ännu föremål för hans planer. — Man behöfver ej nämna, hvilken den store Konung är, som här åsyftas.

Förslag och betänkanden af Konungens högre embetsmän angående åtskilliga delar af styrelsen förekomma äfven.

Vi utmärka dåvarande Statssekreteraren Friherre Liljencrantz's på Konungens befallning afgifna memorial af d. 24 Nov. 1785 "Om förvaltningens fördelning i Departementer under Statsministrar såsom Chefer; eller, i deras ställe, Statssekreterare med lika makt."

Slutligen må anmärkas, att en mängd papper af blandadt innehåll, enskilda besvärsskrifter, rättegångshandlingar t. ex. flera angående processen emellan Furst Hessenstein och Konungen om Ekholmsund — eller af mindre värde och intresse endast för ögonblicket, såsom förslag till Ceremonieller, Dekorationer, Kostumer,

Hoffester eller andra högtidligheter, föreskrifter om möbler, t. ex. om kungliga rummens inredning i likhet med den Fransyska kungliga familjens m. m. ofta träffas bredvid dem, som röra vigtigare ämnen.

Då den, som genom sin lärarebefattning vid universitetet en sådan pligt närmast ålåg, härmedelst har nåden att aflemna denna underdåniga Berättelse, får han lika underdånigt anmärka, att en alldeles fullständig uppgift om de Gustavianska papperens beskaffenhet förutsätter en fullständigare granskning, än de hittills kunnat undergå, men som nu företages för deras slutliga ordnande. Det öfverseende berättelsens författare derföre i detta afseende vågar utbedja sig, behöfver han likväl i ännu högre grad för en följande berättelse kallad: "Några historiska drag ur de af Konung Gustaf III efterlemnade papper", hvilken han med görligaste första skall ha den nåden att till denna bifoga, och hvarigenom han trott sig på förhand böra lemna någon underrättelse om dessa pappers innehåll, tills en fullständigare framställning kan beredas eller sjelfva urkunderna utgifvas. Han har derföre, vid upprättandet af den härhos i underdånighet bifogade katalogen, för sig sjelf antecknat dem, hvilka han ansett vara af större betydhet, ehuru mycket af det öfriga äfven torde äga sitt intresse; han har sedermera genomgått dessa sålunda antecknade papper och derutur gjort utdrag, som ligga till grund för den ytterligare berättelse hvilken han om någon tid hoppas vara i tillfälle att afgifva; och han har dermed tillika bestämt de gränсор, inom hvilken denna kommer att hålla sig, och efter hvilka han önskar att bedömmas.

HISTORISKA DRAG

UR

KONUNG GUSTAF III:s

EFTERLEMNADE PAPPER.

I. DELEN.

Vi begynna med följande utdrag ur Gustaf III:s påbörjade egenhändiga memoirer.

Det är en nittonårig Prins, som talar:

Man måste lefva för efterverlden, ej för folkens kärlek, som är öfvergående, utan för deras aktning, hvilken ofta ej är det samma som deras kärlek. Man måste i synnerhet lefva för sin egen aktning. Det är denna, som hittills uppehållit och, jag hoppas, skall alltid uppehålla mig.

Carl XII:s död hade förändrat Sveriges öde. Detta rike, nedtryckt under Christiern, fritt under Gustaf Wasa, sönderslitet under hans söner, triumferande och fruktansvärdt under Gustaf Adolf, Christina och Carl X, hade kommit till ny stadga under Carl XI. Denne Prins med stora egenskaper hade hvarken sin faders mildhet eller ädelmod. Han lemnade, det är sannt, vid sin död, en ofantlig skatt; men Adeln var fattig och folket var fattigt. Denna tappra Adel, som under hans företrädare, ensam så mycket bidragit till Sveriges lysande framgångar, hade, man måste erkänna det, beröfvat kronan dess vackraste domäner, men den hade också förvärfvat den provinser för priset af sitt blod.

Det var rättvist att återtaga statens egendomar; men man gick utöfver rättvisans gränser, och Adelns egna gods blefvo den äfven frånryckta. Denna förhatliga orättvisa blef genom sina följder förderfligare för staten än Pultava och Tönningen. Carl XII förföljde sin lycka till dess yttersta gräns och fullbordade statens ruin genom krig, visserligen rättvist, men långt och olyckligt. Likväl återstod ännu äran och modet hos nationen och Carl, oaktadt sina olyckor, var dess själ. Det felades i landets olycka endast att förlora sin konung, och denna olycka inträffade. Det är ännu oafgjordt, om hans död var slumpens eller en förrädisk undersåtes verk.

Hertigen af Hollsten hade blott sina rättigheter, men för att stödja dem intet af lyckans mäktiga medel, jag menar själsstyrka, gáfva att intaga, rikedomar: han var endast Svensk genom sin mor. Prinsessan (Ulrika Eleonora) konungadotter, konungasyster, van att utöfva kungliga rättigheter redan under sin broders lifstid, hade för sig arméen, som med Prinsen af Hessen till Chef, var trött vid krig och hoppades snarare på freden under en på thronen vacklande Prinsessa. Drottningen blef utropad. Armeen tillade vilkoret om enväldets afskaffande. Drottningens grymhet och folkets raseri kommo Goertzes blod att rinna. Men sjelf behöll hon ej länge denna spira, som hade kostat henne så mycket brott och så mycket medgifvande. Uppfödd i enväldets grundsatser var hennes stela och inskränkta själ oförmögen att böja sig efter en slug politiks fordringar. Hon stötte sig ohjelpigt med Grefve

Horn¹⁾. Horn var den mäktigaste och mest ansedde man i landet, af en lysande börd, vid tjugu år Ambassadör i Polen och Rådsherre, ifrån 1710 President i Kansliet och Guvernör för Hertigen af Hollsten, som då ansågs för arfvinge till kronan. Han förente hos sig all den makt, som en undersåte kan hafva. Han hade till och med före Hertiginnans (af Holsten) död²⁾ vågat söka Ulrika Eleonoras hand. Han hvälfde i sitt sinne ännu vidsträcktare planer. Säker att Drottningen aldrig skulle få arfvingar, vågade han tro sig en dag kunna fylla samma plats som Sturarne så ärofultt hade intagit, och under det blygsamma namnet af Riksföreståndare styra såsom konung sitt fädernesland. Nationens afgud, ty den trodde sig ha honom att tacka för sin frihet, djerfdes han trotsa sin Drottning och behandla henne med det förakt, som hennes karakter förtjente, men hvarifrån hennes rang hade bort fritaga henne. Hon hade haft den oskickligheten att dödligt förolämpa honom. Hon fick snart erfara följderna af sitt fel i 1720 års Ständers elaka lynne. Trött vid detta gräl och ytterligt tillgifven sin man, afstod hon åt ho-

1) Friherre Arvid Bernhard Horn kallad såsom GeneralLöjtnant, KapitenLöjtnant vid LifDrabantKorpsen och Ambassadör i Polen till Kongl. Råd och KansliRåd 1705, Grefve 1706. Kansler vid Akademien i Pernau 1707, President i KansliKollegium 1710, Kansler vid Upsala Akademi 1718. Nedlade sina ämbeten 1719. Landtmarskalk på Riksdagen 1720, återkallad till RiksRåd och KansliPresidents ämbetet samma år, Kansler vid Åbo Akademi 1725. Å nyo Landtmarskalk Riksdagen 1726—27 och 1731. Trädde ur Rådet 1738. Död på Ekebyholm i Upland den 18 April 1742.

2) Hedvig Sophia dog i Stockholm den 11 Dec. 1708.

nom kronan och åt Ständerna resten af de kungliga prerogativerna.

För Ständerna var det redan i sig sjelf motbjudande att gifva kronan åt en främling. Dertill kom, att han gjorde skamliga traktater, blef, efter att ha förvärfvat ett lysande namn såsom krigare, en medelmåttig konung, öfverlemnande sig åt vällusten, och lika oförmögen att regera i Sverige, hvilket han nästan köpt, som i Landgrefskapet Hessen. Också begynte redan nu de partier att formera sig som först 1739 trädde farligare i dagen, såsom Hattar och Mössor, d. v. s. Frankrikes och Englands anhängare, sedan de först hade stridt om makten, såsom anhängare af Hessiska eller Holstenska husen, af hvilka det sista tillika var det gamla kungliga huset. Horn hade försonat sig med Konungen 1727 för att störta Grefve Tessin¹⁾, sin enskilda fiende. Det hat, som dennes hela släkt egnade Grefve Horn, bröt först ut, då den förstnämndes son 1738 blef Landtmarskalk. Det var den namnkunnige Grefve Tessin²⁾, åt hvilken endast efterverlden

1) Friherre Nicodemus Tessin kallad såsom Hofmarskalk och ÖfverIntendent till Kongl. Råd 1712. Grefve 1714. Kansler vid Lunds Akademi s. å. ÖfversteMarskalk 1717. Högste Ordningsman öfver Politien och Justie-väsendet 1718. Nedlade sitt ämbete såsom ÖfversteMarskalk 1727. Död i Stockholm 1728.

2) Carl Gustaf Tessin kallades såsom ÖfverIntendent, KansliRåd och Minister vid Franska hofvet till RiksRåd 1741, Ambassadör hos Kejsar Carl VII 1742. Ambassadör vid Danska Hofvet 1743. ÖfversteMarskalk vid det Furstliga Hofvet s. å. Ambassadör vid Preussiska Hofvet 1744. Kansler vid Åbo Akademi 1743. President i LagKommissionen s. å. President i KansliKollegium 1747. Guvernör för Krou-

skall göra rättvisa. Han har spelat en för stor rol, att hans rykte kan vara utan fläck. Hans anhängare hafva för mycket upphöjt hans stora egenskaper, hans fiender allt för bittert tadlat hans fel. Afunden har för mycket svärtat honom, att man skulle kunna be-
tvifla det han var en stor man. — För oss är han nu mera död, ehuru han lefver ¹⁾).

Tessin lät ur Senaten utesluta RiksRåden Horn, Bielke, Bark, Creutz, Hård och Taube. Det var signalen till all den fiendskap, som följde och som har sänkt Sverige i så mycken olycka. Denna stormiga Riksdag beslöt kriget mot Ryssland. Drottningens död, den brådstörtade hvälfning, som satte Kejsarinnan Elisabeth på Ryska thronen, Grefve Lejonhufvuds ²⁾ felsteg bilda en följd af händelser, som bragte Sverige på branten af undergång. Folket, alltid ombytligt, bytte nu om, såsom det hade gjort 1738. Ungern Sternberg ³⁾),

prinsen s. å. ÖfversteMarsskalk hos Drottning Lovisa Ulrika. Nedlade sitt ämbete såsom KansliPresident 1752 och såsom Kronprinsens Guvernör 1756, samt alla sina ämbeten 1761. Död på Åkerö i Södermanland den 7 Januari 1770.

1) Man ihågkomme att detta är skrifvet 1763.

2) Generalen Grefve Charles Emil Lewenhaupt, Landtmarskalk vid 1734 och 1741 års Riksdagar, Öfverbefälhafvare öfver arméen i Finland, entledigad från befälet den 19 Aug. 1742 jemte GeneralLöjtnant Buddenbrock, inställd för Krigsrätt och en Riksens Ständers Kommission, som dömde bägge till döden, hvilket straff Buddenbrock undergick den 16 Juli och Lewenhaupt, sedan han rymt, men blifvit ertappad, den 4 Aug. 1743.

3) Frih. Mathias Alexander v. Ungern Sternberg då ÖfversteLöjtnant vid Lifregementet. Landtmarskalk äfven vid 1746 års Riksdag; 1747 GeneralLöjtnant; 1751 General. 1753 Fältmarskalk. Dog 1763.

ifrig mössa, blef LandtMarskalk vid 1743 års Riksdag. Sedan Gustaf Wasa hade Sverige ej varit i ett sådant tillstånd. På thronen en aldrig främling, utan afkomma, utan anseende, arméen fången och slagen, Finland förloradt, tvenne partier stridande om makten, Dalkarlarne färdiga att uppresa sig. Grefve Lejonhufvud betalte för allt. Han blef uppoffrad af sina vänner, som genom denna feghet frälste sitt parti från fullkomlig undergång. Dalkarlarne slogos med Konungens trupper midt i hufvudstaden. Man hade varit svag emot dem under deras framgång. Man blef grym, sedan de blifvit drifna på flykten. Freden och Adolf Fredriks val följdes åt. Det hade blott fattats en half timma för Konungen i Danmark att bli vald. Aldrig blef fred emottagen med större glädje. Den nye Kronprinsen rågade den allmänna glädjen genom sin förmälning med Lovisa Ulrika, Prinsessa af Preussen. Genom skönhet, snille, börd var hon det bästa parti i Europa. Hon hade smak för vetenskaper och konster; en stark karakter, ett medlidsamt hjerta, ett sinnelag upphöjdt öfver vidrigheter hafva gjort henne i sitt tidehvarf till den första af sitt kön. Hon är en öm maka och moder, en pålitlig vän. Allt för mycken liflighet och någon oförsigtighet äro de enda fel man kan förebrå henne.

I Februari månad 1745 fick min mor missfall. Hofvets fiender utspridde att hon förlorat förmågan att framföda lefvande barn och att ett nytt hafvande tillstånd blott var föregifvet. Jag föddes $\frac{1}{2}\frac{3}{4}$ Januari 1746. Det var öfver sexti år, sedan riket såg en Kronprins födas. Partierna trängde äfven till min vagga och ombytte

amma inom åtta dagar. Guvernante för de kungliga barnen (*Gouvernante des Enfants de Suède*) blef Riksrådinnan Hedvig Eleonora Wrangel, född Grefvinna Strömfeldt, nu Enka. Uppfödd i Enkedrottning Hedvig Eleonoras hof, Öfverhofmästarinna hos Drottning Ulrika Eleonora, var hon ännu det unga hofvets prydnad, genom sin börd, genom sitt vett, genom sitt sätt att vara och i synnerhet genom sin dygd. Hon egde denna stora världens ton, som ger behag åt alla åldrar, denna artighet, som Ludvig XIV:s tidehvarf hade infört, som nu begynner förlora sig, och likväl öfver allt är den enda sanna. Fyrti års erfarenhet af hofvet gaf henne ett anseende, som hon med lämpa visste att göra gällande, ett uppförande utan tadel gaf henne rätt att af andra fordra hvad hon sjelf utöfvade och för att fullborda hennes beröm, min mors hof var aldrig i bättre ordning än så länge denna fru lefde. Man skall förlåta mig detta afsteg för den erkänsla, jag är henne skyldig. Vid fyra års ålder togs jag ifrån fruntimmerna. Grefve Tessin blef min Guvernör. Han hade ett utsökt lefnadsvett och stora världens sätt att vara, djup och mångsidig insigt i vetenskaper och konster, ett känt och hos utlänningen aktadt namn. Men stor man som han var, förenade han likväl med dessa egenskaper äfven fel, som gjorde honom farlig i en sådan befattning. En gränslös ärelystnad, ett oroligt och konstigt sinnelag, stora förslager (större än man tänkte) ha gjort honom hatad i sitt fädernesland och nästan helt och hållet förmörkat hans karakter. Det är endast sanningen, som tvingar mig att måla honom med så-

dana färger. Ty, hvad mig angår, jag har ingenting att förebrå honom, ända till det ögonblick, då olyckliga omständigheter vållade en fullkomlig brytning emellan honom och mina föräldrar.

Guvernör under honom var den unge Grefve Bielke¹⁾, och aldrig hade valet kunnat falla på en värdigare. Han hade alla den gamla Adels goda egenskaper och få af dess fel. Jag har känt få personer, jag vågar säga ingen, med sådan rättskaffenhets, och hans omdöme var lika säkert som hans karakter rättskaffens. Han var utan fördomar, fast i motgångar, mild och mensklig, då hans fiender råkade i olyckan. Deri liknade han mycket Drottningen. Kung Fredrik, liknöjd om ärenderna, liknöjd om sin efterträdare, afskräckt genom lidna obehag, öfverlemnad åt sina nöjen, och efter Grefvinnan Hessensteins²⁾ död åt gränslösa utsväfningar, var oförmögen att ge vikt åt den kungliga värdigheten. Ett slag-anfall hade dessutom sedan 1748 beröfvat honom minnet. Rådet regerade i hans namn och gjorde hvad godt det syntes.

Det var under dessa omständigheter, som en angelägenhet uppgjordes, hvilken förorsakat mig mycket bekymmer. Sophia Magdalena, Prinsessa af Danmark, äldsta dotter af Kon. Fredrik V och Lovisa af England, var född få månader efter mig. Man bestämde henne

1) Nils Adam Bielke, son till den år 1759 ifrån Rådsämhetet entledigade Grefve Thure Gabriel Bielke, med dennes första Fru, Charlotta Piper.

2) Fröken Hedvig Taube, 1743 af Kejsar Carl VII förklarad Riksgrefvinna Hessenstein. Dog 1744. Moder till K. Fredriks bägge naturliga söner Grefvarne Hessenstein.

till min blifvande gemål. Konungen i Danmark, så nära till att blifvit Konung i Sverige, hade hittills alltid undvikit att erkänna Prinsens, Biskopens af Lübeck val. Konung Fredrik I:s helsa aftog ögonskenligen, och det var fruktansvärdt, att, vid hans död, Danmark skulle vilja oroa den nya konungen i besittningen af hans thron. Grefve Tessin, då i spetsen för ärenderna, trodde sig finna ett medel deremot genom ett föreslaget framtida giftermål emellan dessa bägge barn. Fredrik V var väl belåten att försäkra freden emellan båda kronorna genom en lysande förbindelse för sin dotter. Planen (kanhända vis) mötte likväl oväntade svårigheter från en annan sida. Kronprinsen hade ej glömt att han var af den yngre grenen af Oldenburgska huset och derigenom fiende till den äldre i Danmark regerande. Han tålte ej denna sednare och hans afsmak för Danmark hade ej minskats derigenom att Kon. Fredrik V hade varit hans medtäflare om Svenska Kronan. Han visste, att under det han sjelf, åtminstone till utseendet, var mera fästad vid Hattarna, motpartiet, som hade gynnat hans motståndare, var missnöjdt med honom. Det hade måhända varit ett skäl mer att utsläcka partihatet; och kanske skulle Kronprinsen äfven hafva besegrat sin vedervilja för allt som hade gemenskap med det Danska huset; om ej den utväg Grefve Tessin tog för att försäkra sig om hans bifall hade gjort denna motvilja så oöfvervinnerlig, att den varar ännu, och äfven har blifvit mig meddelad, till den grad, att jag tviplar det jag i mitt lif samtycker. Ty jag känner ingenting förhatligare än detta Danska hus, som har

varit så förderligt för Sverige. — Emellertid se här det djerfva steg, som Grefve Tessin tog!

Aftonen förut, innan man om denna angelägenhet skulle öfverlägga i Rådet, nämnde han derom för Hans Konglig Höghet och för min mor, såsom en sägen, som spridt sig i Köpenhamn, och den Baron Fleming¹⁾, då Envoyé Extra-ordinarie vid Danska hofvet, hade berättat. De taltes vid härom någon stund såsom om ett rykte utan grund. Både förmånerna och olägenheterna, som ett sådant giftermål kunde med sig föra, vidrördes, men på ett så obestämdt sätt, att Deras Kongl. Högheter ej kunde föreställa sig det förslaget var allvarsamt. Det unga hofvet var då på Drottningholm, der min mor, som gick i väntande dagar, förlöstes med min bror Fredrik den $\frac{7}{18}$ Juli 1750. Dagen efter detta samtal förevar saken i Rådet, som beslöt att begära Deras Kongl. Högheters samtycke. Grefve Tessin stod då upp och försäkrade att detta ej var nödvändigt, emedan han, förutseende Rådets beslut, redan afton förut talat vid Deras Kongl. Högheter och af dem hade i uppdrag att förklara deras nöje med detta giftermål. Det återstod då blott att begära Konungens bifall, som gafs utan svårighet. Grefve Tessin affärdade på ögonblicket en kurir till Köpenhamn med befallning till Fleming att afsluta öfverenskommelsen och tillkännagifva att de formella brefven med begäran af

1) Friherre Otto Fleming, sedermera RiksRåd 1755, trädde ur Rådet 1765. Återinkallad 1769, men undanbad sig förtroendet, död på Sätuna i Upland den 24 Nov. 1778.

Prinsessans hand ifrån Konungen och Deras Kongl. Högheter ofördröjligen vore att förvänta. Efter allt detta begifver sig Grefve Tessin till Drottningholm och meddelar oblygt Deras Kongl. Högheter underrättelser både om hvad som blifvit vidgjordt och om det bifall, som han trott sig kunna gifva i deras namn, i anledning af samtalet aftonen förut. Jag kan ej beskrifva mina föräldrars öfverraskning och harm. Kronprinsen bleknade. Prinsessan, lifligare, lät hela sin harm utbryta och förklarade, att hon aldrig gäfve sitt samtycke. Kronprinsen, upphetsad af hvad min mor sagt, yttrade att han följande dagen ville gå upp i Rådet, tillkännagifva sin okunnighet om allt hvad som skett och sitt missnöje med en så förtidig giftermålsafhandling. Dessa ord uttalades med mycken hetta och åtföljdes af förebråelser. Grefve Tessin blef ganska varm i sitt försvar, utvecklade sina skäl och sade att det som var gjordt ej mera stod att ändra. Då Kronprinsen fortfor i sitt beslut, höjde Grefve Tessin tonen och utlät sig, att då Hans Kongl. Höghet ämnade i sittande Råd gifva en dementi åt PremierMinistern, ansåge han för sin skyldighet att söka urskulda sig sjelf, att till en början han ginge i arrest, lemnande åt Kronprinsen, som 1745 hade emottagit befälet öfver Gardet, sin värja. Då Kronprinsen ej ville emottaga den, lade han värjan på Prinsessans bord och, med flera utrop af förtviflan, gick ut. Grefve Tessin var en man af stort inflytande och som det var farligt att stöta. Likväl voro mina föräldrar beslutna, att aldrig samtycka till detta giftermål, som nu hade blifvit dem ännu för-

hatligare. De skickade efter Grefve Ekeblad ¹⁾. Han var redan underättad af Grefve Tessin, och bemedlade saken så, att Grefve Tessin återtog sin värja och Kronprinsen lofvade, att i Senaten endast yttra, att han missförstått Grefve Tessin, aldrig trott på detta giftermål och ansåg klokare att uppskjuta hvarje underhandling om en å båda sidor så vigtig angelägenhet, tills kontrahenterna kommit till mognare ålder.

Rådet blef likväl icke sammankalladt följande dagen och man uppskjöt dermed dag efter annan, tills Flemings svar med Danska Hofvets samtycke hade anländt. Kronprinsen protesterade förgäfves, åberopande en faders rättigheter öfver mig. Man svarade honom att jag tillhörde Staten, att det var Nationen, som bortgaf min hand, att Kronprinsen var undersåte och ej kunde bryta ett löfte, som Konungen gifvit. Hans Kongl. Höghet blef nödsakad att underskrifva, liksom äfven Prinsessan. Så blef denna sak afgjord till högsta missnöje för mina föräldrar, hvilka sedan sökt ingifva mig lika mycken vedervilja, som de sjelfva känna, för detta giftermål; och de ha deruti så väl lyckats, att jag aldrig kommer att i fråga om denna förbindelse eftergifva för Nationens önsknings, om ej öppen fara för Staten och dess intressen dertill tvingar mig.

¹⁾ Grefve Claes Ekeblad kallades såsom KansliRåd och rappellerad Ministre plenipotentiaire vid Franska Hofvet till RiksRåd 1746. KansliRåd 1747. ÖfversteMarskalk 1750. President i KansliKollegium 1761. Åbo Akademies Kansler 1762. Lemnade sin Rådsstol 1765. Återkallades 1769. För andra gången KansliPresident s. å. Rördes af slag på Rådssalen å Stockholms Slott och afled en kort stund derefter på sitt ämbetsrum å Kungl. Slottet den 9 Okt. 1771.

Prinsen återtager sin berättelse efter Konung Fredriks död, som timade den ^{25 Mars}_{6 April} 1751.

Jag förbigår de sista åren af Salig Konungens (K. Fredriks) liksom de första af Konungens, min faders regering. Jag var då ett barn, och, ehuru den olycksfulla katastrofen af 1756 föregick under mina ögon, såg jag den endast såsom ett förvånadt barn. Jag bör dock säga, att jag oaktadt min späda ålder, likväl kände lifligt, och att sorgen öfver förlusten af Grefve Stromberg¹⁾, min Guvernör, och af Hr Dalin²⁾, min Lärare, hvilka man tog ifrån mig, affekterade mig så att jag föll i en sjukdom. Jag gret också mycket, då jag måste skiljas från min andra Guvernör Grefve Bielke. Man satte i deras ställe omkring mig personer, hvilka verkligen hade erforderliga egenskaper för att uppfostra en ung Prins, men saknade en väsendtlig egenskap, nemligen att ega sin lärjunges förtroende. Såsom allt skedde af partianda, så hade man med flit valt folk, som för Konungen voro misshagliga och man hade tvungit mina föräldrar att emottaga dem. Följden var, att de som lemnade mig, seende sig bortjagade af det

1) Grefve Claes Stromberg kallad, såsom Hofmarskalk, till Riksråd 1751. Vice Guvernör hos Kronprinsen under Grefve Tessins vistande på landet åren 1754, 55. Nedlade sitt Rådsämbete 1761. Död på Claestorp i Södermanland barnlös den 25 Juni 1782.

2) Kallad 1751 till Kronprinsens informator och samma år adlad. Skildes år 1756 från nyssnämnde sin befattning. Dog 1763 den 12 Aug. såsom Hofkansler.

herrslande partiet, gäfvö mig på förhand de mest ofördelaktiga begrepp om de personer, åt hvilka min ledning skulle anförtros. Sådana intryck skulle nödvändigt bortskämma den bästa natur och förstöra den grundval, som mina förra Lärare hade lagt. De borde naturligtvis ha förstått detta. Men de märkte det ej; ty sådan är styrkan af partiandan. Jag var också till den grad förut intagen, att jag gjorde mig en förtjenst af att göra rakt motsatsen af hvad desse herrar sade mig, och ansåg att ingenting kunde bättre bevisa min tillgifvenhet för Konungen, än att ständigt motsäga dem. Dertill kom att tvänne af dessa hos mig anställda personer voro löjliga nog; hvilka man också ombytte för andra, mindre odrägliga för Konungen. Dessa bägge, som sålunda skiljdes vid mig, voro Baronerna Wrangel ¹⁾ och Silfverhjelm ²⁾. Den förste var en son

¹⁾ Georg Gustaf Wrangel kallad 1756 såsom Öfver-Adjutant till Kavaljer hos Kronprinsen. 1757 PremierMajor vid Drottningens Lifregemente. 1757 och 1759 förste General Adjutant vid Arméen i Pomern. 1760 Minister vid Neder-Sachsiska kretsen, men rappellerad 1761; tog 1769 afsked såsom Öfverste med GeneralMajors namn, heder och världighet, hvilken 1775 ökades till GeneralLöjtnants; blef s. å. Landshöfding i Westerbotten och Ledamot af Regala Bränvinsbrännings-Direktionen. Landshöfding i Halland 1781. Envoyé Extraord. och Minister Plenipotent. i Italien 1789. Utnämnd Minister i London 1795, men emottog ej denna beskickning. Tog afsked från Landshöfdingeembetet s. å. Död i Livorno den 7 Dec. 1798.

²⁾ Fredrik Silfverhjelm, son af FältMarskalken Göran Silfverhjelm, kallad år 1756 såsom Löjtnant vid Lifgardet till Kavaljer hos Kronprinsen. Dog såsom karakteriserad Öfverste 1785.

af den tappre FältMarskalken Wrangel¹⁾, som bles-serades vid Willmanstrand, af alla Generaler den, som genom sin oförskräckthet mest hade utmärkt sig. Sonen hade blott sin fars namn; men hans häftiga och oroliga sinne gjorde honom föga tjenlig för uppfostran af en Prins. Den andre förtjente sin plats genom sitt hjertas egenskaper, men något inskränkt och ytterligt okunnig var han ej egnad att ingifva aktning. Man satte i deras ställe Baron Lejonhufvud²⁾ och Grefve Bark³⁾. Den förre, en man, full af redlighet och heder, väl lärd och kunnig i allt hvad som anstår en man af rang, var i sitt sätt att tala och vara nog mycket pretiös. Grefve Bark hade hvarken Lejonhufvuds talanger eller kunskaper, men, såsom han alltid lefvat vid hofvet och var känd af mig från min första barn-dom, åtnjöt han ensam den förmånen, att ega mitt förtroende, emedan han var den enda, mot hvilken man ej på förhand kunnat intaga mig. Jag säger ingen ting

1) Friherre Carl Henrik Wrangel utgick i kriget såsom GeneralMajor och Chef för Skaraborgs Regemente. 1743 Chef för Nerikes och Wermlands Regemente och General. 1754 FältMarskalk. Dog den 23 Mars 1755.

2) Axel Gabriel Lejonhufvud kallad 1756 såsom Kapten vid Westerbottens Regemente till Kavaljer hos Kron-Prinsen. Tog 1766 såsom ÖfversteLöjtnant i arméen afsked ur krigstjensten. LandtMarskalk vid 1771 års Riksdag. 1775 President i Åbo HofRätt. Dog den 19 Juni 1789.

3) Ulrik Bark, son af RiksRådet Grefve Samuel Bark, kallad såsom Kapten vid Lifgardet till Kavaljer hos Kron-Prinsen. 1758 ÖfversteLöjtnant vid Björneborgs Regemente. 1762 Öfverste i arméen. 1769 RiksRåd. Utgick ur Rådet den 12 Maj 1772. Återkallades den 22 Aug. s. å. Dog den 2 Dec. s. å.

om min Guvernör RiksRådet Scheffer ¹⁾. Om han ej då egde mitt förtroende, så har jag därför i följden hållit honom tillräckligen skadeslös. Baron Sparre ²⁾, min tredje menin ³⁾, hade alla egenskaper nödiga för sin plats. Han var systerson af Grefve Tessin. Den fjerde Grefve Gyllenborg ⁴⁾ var då ung nog, men förtjente fyra år sednare i fullt mått det förtroende, hvarmed han blef hedrad. Han bildade sig vid hofvet. Jag talar ej om hans snillegåfvor. Han är tillräckligt känd genom arbeten, som skola gifva honom en af de första platserna bland vårt fäderneslands vackra snillen. Hans hjerta var lika godt som hans hufvud utmärkt. Vid ett hof sådant som vårt skulle han haft stor framgång, om hans första uppträde skett under mer gynnande

1) Friherre Carl Fredrik Scheffer kallades såsom KansliRåd och Minister i Paris till RiksRåd 1731. Trädde ur Rådet 1761, men blef samma år åter inkallad. Nedlade sitt embete såsom Guvernör för Kronprinsen 1762. Lemnade för andra gången sin Rådsplats 1763. Grefve 1766, men ej introducerad. Återkallad i Rådet 1769, men undanbad sig. En af de 18 i Svenska Akademien 1786. Dog barnlös, på hemresan från varma baden i Frankrike, på Trolleholm i Skåne den 27 Aug. 1786.

2) Friherre Fredrik Sparre. 1770 KansliRåd. 1775 HofKansler. 1781 RiksRåd och Guvernör för Kronprinsen Gustaf Adolf. Nedlade sitt Guvernörs-embete 1787. Entledigad från Råds-embetet och förordnad till Ledamot i Konungens Högsta Domstol 1789. 1792 ÖfversteMarshalk för Drottning Sophia Magdalena. Den 16 Juli s. år RiksKansler. Grefve 1797. Tog afsked s.å. Dog den 30 Juni 1803.

3) Tjenstgörande Kavaljer.

4) Grefve Gustaf Fredrik Gyllenborg, den bekante skalden. 1762 KammarRåd. 1774 KansliRåd. Död den 30 Mars 1803.

omständigheter; men nu skulle dessa, i förening med hans namn, som var ganska missbagligt, ha kommit äfven den skickligaste att misslyckas. Hr Klingensstjerna¹⁾, min Lärare, nämner jag blott. Hans namn är nog känt och lysande.

Jag bör här göra en ganska oppriktig bekännelse. Jag har ej begagnat mig, såsom jag bort, af dessa personers talanger och kunskaper; men jag bör tacka himmelen, att mitt hjerta ej blef fullkomligen bortskämdt genom alla min uppfostrans motsägelser. Jag tillbragte mina lediga stunder hos min mor, som, omgifven af alla dem, som då framställde sig som Hofpartiet, blott underhöll samtalet med att säga det ofördelaktigaste om dem, åt hvilka min uppfostran blifvit anförtrödd. Det är naturligt, att sådana samtal skulle göra den grymmaste verkan på ett tretton års barn, som ansåg dem som så yttrade sig för ganska hederligt folk, och som älskade sin mor, såsom jag gjorde. Emellertid bör jag göra henne den rättvisan, att hon i afseende på mig aldrig visade någon feg eftergifvenhet, och alltid understödde min Guvernör och mina Kavaljerer då de beklagade sig. Men såsom mitt misstroende emot dem ständigt närdes, gjorde deras lexor föga intryck på mitt sinne, och de bestraffningar, som de ådrogo mig, ehuru rättvisa, tjente blott att reta mig. Förnuftet skulle småningom försvaga de intryck jag emottagit. Uppfödd i ett hof, der i dessa tider en ytterlig nedslagenhet

1) Samuel Klingensstjerna, Professor i Geometrien vid Upsala Akademi. Fick titel af KansliRåd och sluteligen af StatsSekreterare. Dog den 20 Okt. 1763 i Stockholm.

herrskade, förströddes jag icke genom lysande och lättsinniga nöjen. Hela världen var upptagen af affärer. Samtalen hvälfde sig vanligen blott kring allvarsamma saker. Det var en lycka för mig att jag snart märkte, det jag misstagit mig i min tanke om dem, som omgäfvade mig. Jag lärde att högakta dem.

Sådan var min belägenhet, då Ständerna samlades 1760. Kriget hade upplågat. Arméen var i Pommern sedan trenne år. Genom brist både på Generaler och trupper var detta krig icke lysande för oss; men vi hade vid alla tillfällen visat prof af tapperhet. Genom Ständernas sammankallande skulle arméen beröfvas nästan alla de officerare, som genom sin adliga börd hade rättighet till säte och stämman vid Riksdag. Rådet trodde sig i kungliga myndigheten finna ett botemedel mot denna olägenhet. Man skickade till kommenderande Generalen ett förbud deremot i Konungens namn. Denna oförsiktiga befallning gjorde en motsatt verkan. Alla förklarade att de skulle resa, och att, heldre än att derifrån låta hindra sig, de ville taga afsked. Det var Mössorna som gäfvade första väckelsen härtill. Jag såg dem komma plutensvis till Drottningholm, skrytande af att ha lemnat arméen emot Rådets ordres.

Jag var blott fjorton år. Men man hade ingifvit mig grundsatser af heder. Att man lemnade arméen i det ögonblick, den stod inför fienden, revolterade mig. Ifrån den tiden ¹⁾ begynte jag känna förakt för folk, som uppoffrade Statens intresse och ära åt sin personliga hätskhet.

1) Af Prinsen sjelf understruket.

Den första känsla jag erfarit för de tvänne partierna hade varit vänskap för Mössorna och hat för Hattarna: min andra var förakt för Mössorna och aktning för Hattarna. Det behöfdes ej mer, för en så ung som jag, att fullkomligt ändra parti.

Min första vänskap för Mössorna, liksom mitt hat mot Hattarna, inskränkte sig år 1760 till få personer. Bägge Grefvarne Bielke¹⁾, Grefve Düben²⁾ och Hr Dalin voro de utaf deras parti, som jag mest aktade. Grefve Tessin, Riksrådet Palmstjerna³⁾ och Hr Pechlin⁴⁾ voro de tre Hattar, som jag mest afskydde, i synnerhet de båda sistnämnda.

Friherre Palmstjernas grymhet var allt för väl känd och verkningarna ännu allt för färska. Den utomordentliga Kommissionen, hvars President han varit, hade

1) Grefve Thure Gabriel Bielke, som år 1759 hade blifvit entledigad ur Rådet, samt hans son, den förr omtalte Grefve Nils Adam Bielke. Fadren återinkallades i Rådet 1761 och dog i Stockholm den 11 Maj 1763.

2) Grefve Carl Vilhelm Düben, då Kammarherre och HandSekreterare hos Drottning Lovisa Ulrika 1761 Öfver-Kammarherre och Hofmarskalk. 1763 Envoyé i Berlin och Petersburg, 1764 Hofkansler. 1769 President i Kammar-Revisionen. Nämnd till Riksråd 1788, men följande året entledigad och kallad till Ledamot i Konungens Högsta Domstol. Dog i Stockholm den 29 Dec. 1790.

3) Nils Palmstjerna inkallad i Rådet 1746. Friherre 1747. Kansler vid Lunds Akademi 1752. Trädde ur Rådet 1762, återkallades s. å. men antog ej kallelsen. Dog på Sörby i Nerike den 11 Febr. 1766.

4) Carl Fredrik Pechlin, Friherre von Löwenbach. Chef för Jönköpings Regemente 1761. GeneralMajor 1770. Tog afsked 1775. Dog på Warbergs fästning den 29 Maj 1796.

nyss slutat sina arbeten, och hade sträckt sin hårdhet också till flera hofbetjente, äfven sådana, som tillhörde mig, och hvilkas lidanden hade blifvit mig berättade.

Hvad Grefve Tessin angår, hade jag alltid hållit mig inom vissa gränser, och äfven för honom bibehållit den aktning, som ett barn alltid hyser för sin fordne Guvernör. Men Drottningen hade gifvit mig en förskräcklig idé om hans karakter, och hade sökt att emot honom ingifva mig sin egen hätskhet, hvilken likväl, ehuru rättvis orsaken var, hon aldrig borde ha drifvit så långt.

Grefve Tessin¹⁾ hade fattat en häftig passion för Drottningen. Han hade äfven varit nog djerf, att för denna Prinsessa förklara sin kärlek och göra henne propositioner, nog aflägsna från den vördnad man är skyldig sin öfverhet. Drottningen dolde länge hans oförskämndhet för Konungen, och trodde att föraktet och det omäteliga afstånd, som skiljde henne från en undersåte, borde sätta henne i skydd för ytterligare försök; men Grefve Tessins kärlek gick till en sådan ytterlighet och blef Drottningen så besvärlig, att hon sluteligen för Konungen upptäckte den hemlighet, som hon så länge förtogat. Det hände äfven att Konungen en dag inkom, då Grefve Tessin till den grad glömt den vördnad, han var Drottningen skyldig, att han kastat sig för hennes fötter. Ordvexlingen var häftig och slutades med en förskräcklig eclat, jag menar Grefve Tessins nedläggande

¹⁾ Det nu följande är en med rött bläck af Prinsen tillagd not.

af sitt Guvernörs-ämbete och aflägsnande från hofvet. Emellertid gåfvo så han, som Konungen, andra skäl dertill; hvilket har kastat öfver hans hastiga reträtt ett mörker, som ännu för publiken ej är skingradt.

Af alla tre var likväl Pechlin den, mot hvilken jag var mest uppretad. Man dömme till min surprise, då, insläppt i Mössornas hemliga råd, som hölls i Konungens kabinett två dagar efter Riksdagens utblåsande, jag erfor, att man hade försonat sig med honom, och att han var en af dem, på hvilka man mest räknade. Jag kan ej uttrycka min harm, och hvilken tanka då hos mig uppstod om ett parti, som, framställande sig såsom hofvets, debuterade genom en försoning med den förste republikanen i riket; hvilken, enligt deras egen uppgift, både år 1756 proponerat att afsätta Konungen och förgifta Drottningen. Jag trodde mig då se partiets undergång, och ingenting kunde betaga mig den tanken att Pechlin endast var ett instrument i Hattarnas händer för att bedraga och ruinerna både Mössorna och Hofvet. Ty ännu var jag i den fulla öfvertygelsen, att detta parti bland nationen (Hattarna) gick ut på att afsätta kongliga familjen. Emellertid lugnades jag i afseende på min familj genom de skenbara framgångar, som Mössorna hade i början af Riksdagen; men tal och uppförande hos de förnämsta ibland dem förvånade mig allt mer.

Till LandtMarskalksstafven presenterade sig tvänne medtäflare, Grefve Fersen ¹⁾ och Grefve Adam

1) Dåvarande Generalen, sedermera FältMarskalken och RiksRådet Grefve Axel von Fersen.

Horn¹⁾), son åt den namukunnige Grefve Horn, som så länge varit nationens afgud.

Grefve Fersen hade genom 1756 års katastrof blifvit i högsta grad förhatlig för Hofvet. Horn var egnad att lyckas, om ej en olycklig passion fördunklat alla hans egenskaper. Han var den, som Hofvet önskade och ifrigt understödde. Emellertid döljde hans anhängare med omsorg att Konungen intresserade sig för honom; så rädda hade de blifvit genom 1756 års olyckor. Detta syntes mig högst besynnerligt, och var ibland de första anledningar för mig att fästa en närmare uppmärksamhet på dem, som påstodo sig vara tillgifna den kungliga familjen. Jag upptäckte snart, att ibland dem funnos två partier, och att blott en del genom pligt eller intresse voro vid Konungen fästade.

Jag räknade till dessa Grefvarne Bielke, Düben, Gyldenstolpe²⁾), Posse³⁾), Öfverste Durietz⁴⁾), Baron

1) Dåvarande GeneralLöjtnanten och Öfversten för Östgötha Kavalleri, inkallad i Rådet 1764, entledigad 1769, återkallad 1771. Trädde för andra gången ur Rådet den 22 Aug. 1772, men blef samma dag åter inkallad och tillika utnämnd till RiksStallmästare. Dog i Stockholm d. 24 Jan. 1778.

2) Grefve Nils Philip Gyldenstolpe, Kammarherre hos Konungen 1757, hos Kronprinsen 1762. ÖfverKammarherre och Hofmarskalk 1764. Landshöfding i Gefleborgs Län 1773. Vice Guvernör åt Kronprinsen 1789. En af Rikets Herrar och Guvernör för den unge Konungen 1792. Entledigad 1794. Död d. 20 Febr. 1810.

3) Troligen Grefve Knut Carlsson Posse, då Major vid Grefve Lievens Regemente och Kavaljer hos Hertig Carl. Död 1771 såsom Öfr.Löjtnant vid Tawastehus Regemente.

4) Anders Rudolf Du Rietz, Öfverste för Helsingborgs Regemente 1762. GeneralMajor 1770. Landshöfding i Göttheborg 1772. GeneralLöjtnant 1776. Friherre 1778 Tog afsked 1790. Dog d. 21 Okt. 1792.

Düben ¹⁾, Herrarne Sinclair ²⁾, Rålamb ³⁾, Dalin, Ribbing ⁴⁾, Stjerneld ⁵⁾, Kalling ⁶⁾.

Andrä funnos, intagna af särskilda afsigter, hvilka först långt derefter kommo i dagen, afsigter, som jag då ej kunde fatta, hvarföre jag den tiden tog dem för brist på omdöme. I spetsen för detta parti stodo Herrarne Rudbeck ⁷⁾ och Ridderstolpe ⁸⁾.

1) Friherre Joachim von Düben, ifrån 1759 Stats-Sekreterare vid inrikes Civil-Expeditionen, tillika Förvaltare af af Drottning Lovisa Ulrikas enskilda Kassa. 1766 RiksRåd. Entledigad 1769. Återkallad i Rådet den 27 Mars 1772. KansliPresident d. 27 April s. å. Åter entledigad d. 22 Aug. s. å. Dog på Riksten i Södermanland d. 27 Jan. 1786.

2) Friherre Fredrik Carl Sinclair. Öfverste 1762. Friherre 1766. RiksRåd 1769. Grefve 1771. GeneralGuvernör i Pommern 1772. Dog i Carlskrona den 20 Juni 1776.

3) Troligen den år 1756 anklagade Friherre Hans Gustaf Rålamb. 1764 Konungens tjenstgörande Hofmarskalk. 1778 tjenstfri. Död den 29 Sept. 1790.

4) Friherre Fredrik Ribbing kallades såsom Öfverste för Elfsborgs Regemente till RiksRåd 1766. Entledigad 1769. Återkallad den 27 Mars 1772. Grefve 1777. ÖfversteMarskalk hos Drottning Lovisa Ulrika 1779. Dog i Stockholm den 11 Okt. 1785.

5) Samuel Gustaf Stjerneld, 1747 Öfverste för Westmanlands Regemente. 1751 Friherre. 1758 GeneralMajor. 1764 GeneralLöjtnant. 1770 Chef för Jemtlands Regemente. 1772 General. 1775 FältMarskalk. Död den 4 Febr. 1778.

6) Pehr Kalling, 1747 Öfverste för Nerikes och Wernlands Regemente. 1751 Friherre. 1757 GeneralMajor. 1763 GeneralLöjtnant. 1765 RiksRåd. Entledigad 1769. 1771 Grefve. 1772 den 12 Maj återkallad i Rådet. Den 22 Aug. s. å. entledigad. Död den 5 Mars 1793.

7) Thure Gustaf Rudbeck, Öfverste vid Uplands Regemente 1759. LandtMarskalk Riksdagen 1763, 66. GeneralMajor 1766. Friherre 1771. ÖfverStåthållare i Stockholm 1772. Landshöfding i Upsala Län 1775. Tog afsked 1782. Död den 8 Jan. 1786.

8) Friherre Carl Johan Ridderstolpe, HofRättsRåd

Hvad Grefve Horn angår, så, då han högst sällan kom till hofvet, och jag var ganska ung, kan jag ej säga, åt hvilken sida han lutade. Jag tror likväl, att han var mera för Ridderstolpe, i hvars nièce han var kär.

Pechlins intagande i partiet, emot Drottningens vilja, den öfvervigt han der inom kort förvärfvade, de drömmar i financerna, som Nordencrantz ¹⁾ hade inblåst hos Rudbeck, dennes envishet att aldrig antaga de medel, som Drottningen föreslog till att öfverändakasta då varande Rådet, hans absurda raisonnementer och i synnerhet det förakt, han betygade för den store Gustaf Adolfs, min hjertes, eröfringar och bedrifter, gjorde på mig ett starkt och ofördelaktigt intryck. Jag var i denna sinnesstämning, då jag sjuknade i slutet af November.

Så långt — till inemot 1760 års slut — gå dessa memoirer. Åtskilliga andra uppsatser, anteckningar eller bref fullborda likväl den öfversigt, Gustaf III sjelf oss lemnat af partitiderna. Vi ha sett det intryck, som Mössofficerarnes hemkomst ur lägret till Riksdagen gjorde på hans unga sinne. Freden mot Preussen var ej förr, år 1762, slutad, än den sextonårige Prinsen af

i Kongl. Svea HofRätt 1737. Erhöll Landshöfdings titel 1762. Riksråd den 11 Maj 1772. Ville afsäga sig denna höga värdighet, men emottog densamma på Ständernas anbitan. (Jfr. Riksd. Tidn. 1772 s. 218). Entledigad d. 22 Aug. s. å. Död d. 29 Jan. 1785.

¹⁾ Anders Nordencrantz. Efter att ha varit Konsul i Lisabon, adlad 1745, förut kallad Bachmanson. 1746 KommerceRåd. Erhöll afsked 1762. Dog d. 19 Juli 1772. Bekant för en mängd skrifter om den tidens finans- och partifrågor.

sin Fader begärde att få tjena under sin Morbror i Preussiska arméen. Jag kan med så mycket större säkerhet — yttrar han sig i brevet derom — anhålla om denna nåd, som den nu lyckligen slutna freden gifver mig anledning hoppas, att H. Majt Konungen af Preussen gör sig ett nöje af min undervisning. Hans stora egenskaper och blodsbandet, som oss förenar, tillåta mig icke att derpå tvifla. En ganska ringa suite skulle göra tillfyllest; emedan Konungen af Preussen ej älskar yppighet och krigslefnaden den ej heller behöfver? — Han påminner om att Gustaf Wasa i sin första ungdom bevisat Stäkets belägring, och att Gustaf Adolf redan på sitt 15:de år för Svenska Kronan intagit stad och land. — Hans begäran blef ej bifallen.

På den försökta förlikningen emellan partierna vid 1760 års Riksdag följde parti-hvålfningen vid Riksdagen år 1765, hvarigenom Mössorna, det fordnas Hofpartiet, kommo till väldet, men ifrån detta ögonblick också visade mot Konungamakten en hätskhet, som syntes fullborda försoningen mellan Hofvet och Hattarna. Man fick ett nytt Råd, man fick en ny politik, som afbröt förbindelsen med Frankrike, och i stället slöt sig till England och Ryssland; man fick en ny hushållning, i allt ett nytt system.

Under sådana utsigter inträdde den tidpunkt, då den redan år 1751 beslutade förlofningen emellan Gustaf och Sophia Magdalena skulle offentligen kungöras och giftermålet för sig gå. De tvifvelsmål och betänkligheter angående denna förening, som ännu i sista stunden plågade Kronprinsen, framställa sig i ett

förtroligt bref från honom till hans fordna Vice Guvernör, Grefve Nils Bielke, dateradt Drottningholm den 20 Sept. 1765, och hvaraf vi här meddela ett utdrag:

I den svåraste belägenhet i min lefnad tager jag min tillflykt till Er, min bäste Grefve, såsom till min ömmaste, trognaste vän och den som af alla gifvit mig största prof af tillgifvenhet. Det är den olyckliga affären af mitt giftermål, hvarom underhandlingen, illa börjad, snart med ökad obehag går att fullbordas, som förorsakar min oro. Ni vet, huru Grefve Tessin tilltvingade sig Konungens och Drottningens bifall. Ni känner också, huru föga höjelse jag haft för detta giftermål, och hvilken afgjord aversion, Drottningen alltid därför visat. Ni har ansett det såsom ett Hattarnas påfund för att stärka deras parti. Sakerna äro mycket förändrade. Mössorna föra nu samma språk, och Danska Ministern använder hos dem penningar. Grefvarne Horn och Löwenhjelm hafva talat till mig i de starkaste ordalag, ända till att säga, att ett afslag skulle ådraga mig hela nationens hat. Allmänheten yttrar sitt bifall till denna förbindelse, som nu mera ej blott understöddes af ett parti, utan af hela nationen. De förståndigaste af båda partierna tala i samma ton. De utländska makterna äro snarare för än emot. Sådan är sakernas belägenhet. Drottningen, och nästan ännu mer Konungen, äro mer än någonsin emot detta giftermål och göra allt för att hindra det. Äfven Sinclair och Schwerin¹⁾ se

1) Friherre Jacob Philip v. Schwerin. Grefve 1766, kallades såsom President i Wismarska Tribunalet till Riksråd 1769. ÖfversteMarskalk hos Drottning Lovisa Ulrika 1771. Död i Stockholm den 2 Jan. 1779.

ingen hjälp; men man tror dem ej. Jag har i dessa dagar öfverlagt denna sak på alla möjliga sidor, och ju mer jag det gör, ju mindre motbjudenhet känner jag att foga mig efter allmänhetens röst. Prinsessans börd, kännedomen af hennes karakter, allt talar för henne. Men Drottningens aversion är kanhända ett ännu starkare skäl, och mitt bryderi så mycket större, som jag skall fela emot pligten, hvilket parti jag tager. Gifter jag mig, stöter jag mig för alltid med Konungen och Drottningen och skall göra Prinsessan lika olycklig, som jag blir det sjelf. Jag tillstår naturligtvis att jag af dessa olyckor mest fruktar den sednare; men den vördnadsfulla ömhet, jag bär för mina föräldrar, allt hvad de gjort för mig, och den princip, att nationens rättigheter gå framför allt, skulle göra min lefnad för alltid olycklig, om jag felade emot dem. Det är sannt, de skäl, de anföra, äro ej synnerligen goda. Men de äro mina Föräldrars, och mig tillhör att lyda. Jag vet ej hvad beslut att taga i denna ytterlighet, och likväl är det oundgängligt att taga ett. Det är ni ensam, min bästa Grefve, som kan decidera mig. Jag känner eder vänskap för mig, edert sunda förstånd, eder opartiskhet. Ni har först lärt mig mina skyldigheter. Det tillhör eder att fortfarande om dem undervisa mig, och hjälpa mig att dem uppfylla. Jag fordrar af eder den strängaste tystlåtenhet.

Grefve Bielkes svar finnes ibland hans brevexling med Prinsen, dateradt Sturefors den 29 Sept. 1765. Det är sådant det egnade denna värdiga man att gifva, och synes ha bestämt Prinsens beslut.

I ett annat bref, utan datum och påskrift, men såsom det tyckes adresserad till Hofmarskalken Grefve Nils Philip Gyldenstolpe, som 1766 skickades till Köpenhamn, säger Prinsen: Det synes ganska säkert att Grefve Horn af Ständerna blir nämnd till Ambassadeur Extraordinaire för att i Konungens namn assistera vid förlofningen och föra Prinsessan till Sverige. Ni kan ej vara i okunnighet om, min bästa Grefve, huru obehaglig denna olagliga nomination bör vara för Konungen; ej endast derföre att Ständerna inkräktat på hans rättigheter, utan ännu mer för valet af en person, hvars uppförande under hela denna tid varit så föga enligt med hans pligt. Såsom det synes omöjligt att hindra denna utnämning, återstår mig ej annat än att bedja er prevenera Prinsessan i afseende på Grefve Horns karakter. Ni bör bedja henne att, i synnerhet öfver allt hvad Grefva Horn säger henne, uppskjuta sitt omdöme tills hon kommer till Sverige, då hon skall lära känna personer, som ensamme kunna gifva säkra underrättelser och råd, enliga med hennes fördel och ära.

Kronprinsen anträdde den 26 Sept. 1766 resan att i Helsingborg möta sin brud. I ett bref till Grefve Carl Fredrik Scheffer¹⁾ under återresan beskriver han sjelf detta möte. Prinsessans ankomst, säger han, var mer glänsande än jag väntade och emottagelsen så anständig, som Ständernas småaktiga sparsamhet och tiden medgäfvö. Trettio stora Danska slupar uppfyllda

1) Dateradt Götbeborg den 13 Okt. 1766. T. S. Grefve C. F. Scheffer var nu aflägsnad ur Rådet, i följe af 1765 års partihälfning.

af de förnämsta herrar vid hofvet, GeneralLöjtnanter, Vice Amiraler och blåa band följde Prinsessan, som dessutom eskorterades af fyra fregatter och en galer. Sjelf fördes hon i en dubbelslup, der med henne befunno sig Svenska Ambassadören Grefve Horn samt Grefvarne Danneschjöld och Haxthausen, Hennes Öfver-Hofmästarinna Grefvinnan Trolle, och tvenne hoffröknar. Vid 60 fots afstånd från stranden uppsteg hon på däcket. Grefve Horn höll henne i högra, Grefve Danneschjöld i vänstra handen. Jag erkänner att jag ej i min lefnad sett ett skönare skådespel. Prinsessans anblick var ganska ädel och kontrasten emellan Grefve Horns utseende, som är mycket till hans fördel, då han representerar, och den gamle Grefve Danneschjöld, hvars ålder gjorde honom vördnadsvärd bildade en fullkomlig tafla. Jag har aldrig sett en större samling af distinguerade personer. — Prinsen af Hessen¹⁾ kom äfvén öfver på en fjerdedels timme med Prinsessan. Det är en ung man, som synes ge stora förhoppningar. Jag öfvergår nu till att säga er, huru jag finner Prinsessan. Hon ser bra ut, utan att vara vacker, är mycket väl vext, presenterar sig med värdighet, är något för artig för hennes rang, men högst blyg, och mer än som passar ett fruntimmer af stånd. Hon är sjelfva godheten, stilla och mild, och, för att döma af hennes bref, saknar ej qvickhet; ehuru hennes ytterliga blyghet hindrar henne att visa det i konversationen. Med ett ord,

¹⁾ Carl, förmäld med Prinsessans syster Lovisa 1766.

jag försäkrar er, att jag i henne tror mig ha fått en hustru, som passar mig. Hon har skönhet nog att vara behaglig, ej nog att förvrida hufvudet på mig, hon har tillräckligt förstånd att ej bära sig dumt åt; och ljufhet nog i karakteren att ej vilja tillvälla sig ett välde öfver mig, hvarom jag är oändeligen svartsjuk. Allt hvad jag kan säga är, att jag ej tror mig ha illa använt min tid. Det skall visa sig på sin tid och ort; men detta är hemligheter, som jag ej vågar anförtro åt pennan."

Den gamla Drottningens köld, för att ej säga mer, mot den unga Kronprinsessan gjorde den sednares ställning vid hofvet från början oangenäm. Kronprinsens egen i detta afseende emellan sin mor och sin gemål var lika grannlaga, som obehaglig. Han sökte sätta sig öfver detta obehag, men tvånget aflägsnade honom från bägge. Han beklagar sig öfver denna sin mors vedervilja och öfver allt det sqvaller, som derigenom förorsakades inom bägge hofven och ibland allmänheten. — "Jag gör ej så mycket afseende derpå för min egen person — skrifver han till Grefve Carl Fredrik Scheffer ¹⁾ — som för Prinsessan, som ännu är publikens ögonsten. Sista Fredag, som var hennes födelsedag, har jag trott anständigt att ge en liten fest. Jag lät vid Haga (som jag hyrt för denna sommar) uppsätta en löfsal, der vi superade. Salongen och parterren utanför voro illuminerade och en konsert uppfördes under supeen. Jag hade mycket

¹⁾ Carlberg d. 10 Juli 1767. T. S.

bett att mina bröder skulle få tillstånd att komma, men fåfängt; och af kungliga huset syntes ingen för att komplimentera Prinsessan. Sluteligen skickade man två sorgklädda Kammarherrar med detta uppdrag. Här hade vi aflagt hofsorgen. Jag kan ej beskrifva hvilket intryck dessa sorgkläder gjorde. — Lägg härtill, att, oaktadt allt hvad jag kunnat göra och säga, Drottningen ej ville tillåta Prinsessan att uppvakta henne dagen derpå, ehuru det var Ulrika-dagen. Det har kommit till scener inför hela hofvet." Prinsen återkommer derpå till rycktet, att han sjelf skulle vara helt och hållet brouillerad med sin mor. "Jag svarar rent ut, säger han, att jag känner Drottningen för väl, för att allt detta skulle oro mig i annat afseende, än för hennes egen skull." -

Angående allmänna ställningen finna vi följande reflexioner af Kronprinsen i en påbörjad, men afbruten, uppsats ¹⁾: "Hofvet — säger han — hade förvärfvat allmän aktning genom sitt uppförande efter 1762 års Riksdag ²⁾. Det hade blott sysselsatt sig att lugna sinnena, att förmildra partihatet; men hvarken Konungens goda afsigter, eller hans fasthet att uppehålla villkoren för den under Riksdagen slutna förlikningen emellan partierna kunde befria honom från de mest obehagliga erfarenheter. Det Ryska blå bandet, gifvet åt RiksRådet Kalling ³⁾, och af honom buret, i

1) Evenemens memorables de 1768.

2) Den år 1760 den 13 Okt. började Riksdagen varade till den 21 Juni 1762.

3) RiksRådet Kalling nämnd till Riddare af Kejserliga Ryska S. Andreæ och Alexander Newsky Orden 1766.

trots af Konungens förbud, grundadt på OrdensKapitlets uttryckliga förklaring, var en af de första bevisen på elak vilja. Kronprinsens förmälning¹⁾ blef ett rikt ämne för partiet att utmärka sitt hat emot hofvet. Det mest skinnaraktiga gnideri visade sig i alla tillredelserna. Knappt tillät man Konungen nämna den Ambassadör, som borde begära bruden, eller den RiksRådinna, som skulle emottaga Prinsessan. Under det man så felade i skyldig vörndnad mot Konungen, anföll man tillika hans rättigheter. Utnämmandet af Rådet blef nu tillegnad Ständerna. RiksRådet Düben nämndes utan att ha erhållit Konungens bifall²⁾. Man skilde Riket från sin äldsta bundsförvandt, man aflägsnade sig från det politiska system, som Sverige hade följt sedan Gustaf Adolf”

Den 18 Mars 1767 hade då varande Kronprinsen börjat att afhöra öfverläggningarna i Rådet och har fört en i dessa Samlingar förvarad Dagbok öfver föredragningen, mest bestående i korta anteckningar af målens rubriker. Stundom har under föredragningen hans penna lekt med ritningar, med fördelning af roller vid hofspektakler eller med verser, som dock alltid ha afseende på det förevarande ämnet, t. ex. Tis-

1) Bilägrat firades i Stockholm den 4 Nov. 1766. Förmälningen par procuration redan i Köpenhamn den 1 Okt. s. å.

2) Förut hade Konungen kallat en af de trenne, hvilka Ständerna till en ledig plats i Rådet satte på förslag. Vid 1766 års Riksdag stadgades, att den som trenne gånger varit på förslag var fjerde gången sjelfskrifven. RiksRådet Friherre Joachim von Düben trädde i anledning af detta beslut i Rådskammaren.

dagen den 22 Dec. 1767 vid en öfverläggning om det Holländska lånet, vid hvilken en Rådsherre synes ha blifvit temligen starkt komprometterad, skrifver Prinsen följande vers ur La Prude af Voltaire:

S'il faut opter, si dans ce tourbillon
Il faut choisir d'être dupe ou fripon
Mon choix est fait, je benis mon partage
Ciel, fais moi dupe, mais rends moi juste et sage.

Årets anteckningar slutar han med följande citation:

Le passé m'épouvante et le present m'accable
Je lis dans l'avenir un sort épouvantable
Et les macheurs par tout semblent suivre mes pas.

Oedipe Act. IV. Sc. 1.

Det var verklighet, ej dikt, som dessa ord uttryckte. Allmänna ställningen blef allt mer bekymrande. Allt visar, att Prinsen djupt känt detta. De lifliga utbrott af en ungdomlig patriotisk känsla, som förekomma i denna Dagbok vittna derom. Vi meddela några ställen i öfversättning:

Den 11 Mars 1768 skrifver han: "Jag har ifrån den 18 Januari till den 10 Mars regelmässigt bevisat Rådets öfverläggningar och under hela tiden blott varit borta från två sessioner; men husliga och publika trakasserier och min derangerade helsa hafva ej lemnat mitt sinne nog ledighet att med min gamla noggrannhet föra min Journal. Jag är ganska ledsen deröfver, då just denna tid varit uppfylld af viktiga öfverläggningar om finansernas delabrerade tillstånd och i synnerhet om nöden i Bergslagera. Konungen föreslog redan i Februari att inom tre månader kalla Ständerna; men, sedan Rådet i mer än en vecka upp-

skjutit att deröfver utlåta sig, förklarar det sluteligen, att Rikets närvarande tillstånd ej fordrade någon utomordentlig riksdag. Christinehamns marknad är ej ännu slutad. Man får se utgången deraf. Det är i dag jemnt ett år sedan jag begynte ordentligt att bevista Rådet och jag återtager min Journal för att ej mer öfvergifva den."

Den 18 April 1768: "Ifrån Polen talas om en stor Konfederation i Kaminieck för att ändra alla den sista Riksdagens beslut. Man har i anledning deraf i Warschau hållit tvänne konseljer, hvilkas resultat har blifvit, att Konungen och Republikens Senat skulle bönfälla om Ryska Kejsarinnans skydd för att upprätthålla de sista besluten. Hvilken infami! Ack Grefve Poniatowsky, hvad du syntes mig stor! Ack Stanislaus August, hvad du förlorar i mina ögon! Du är hvarken konung ej heller medborgare: Dö, för att upprätthålla ditt fäderneslands sjelfständighet och kasta dig ej ovärdigt under oket för att bibehålla en skugga af makt, som för en befallning från Moskau kan försvinna."

Tel brille au second rang, qui s'eclipse au première.

Det var i September månad detta år, som Kronprinsen företog resan till Bergslagerna, under hvilken så många böneskrifter om afhjelpande af den genom Mössornas strypsystem föranledda förlägenheten och nöden till honom öfverlemnades, hvilka Konungen lät framlägga för Rådet. Då BergsCollegii Berättelse om tillståndet upplästes i Rådet, finner man i Dagboken följande anmärkning: "Man gjorde en ganska ful min vid genomläsande af BergsCollegii så kallade Libell

mot Rådet. Spektaklet begyntes i dag, och om komediens slut blir lika rolig, hade man skäl att fägna sig. Men Rådets oklokhet och obetänkta djerfhet komma mig att frukta, det faran för dessa Herrar kommer att lyckas tragiskt." Härvid följande citation ur Kardinalen de Retz's memoirer, som synas ha varit en Prinsens favorit-lecture: *L'illusion en matière d'état n'est à son comble, que quand ceux qui gouvernent ont perdu la honte; car c'est alors que ceux qui obeissent perdent le respect, et on ne sort de cette lethargie, que par des convulsions.*

Den 7 November 1768. "Nyheterna från Polen alltid desamma. Oredan och bestickligheten visa oss vårt öde, om ej snart hjälp kommer genom kraftiga och afgörande åtgärder. — Allt bådar ett krig mellan Ryssland och Turkiet."

Den 17 Nov. 1768: "Ryske Residenten i Constantinopel är insatt i de sju tornen. Man må döma till den förlägenhet, med hvilken denna nyhet emotogs i det heliga Collegium (Senaten). Konungens votum, ganska väl skrifvet, gjorde, såsom vanligt, ingen effekt. Hr Friesendorff¹⁾ började rättfärdiga sig öfver att han velat understödja Rysslands intressen hos Porten, och uppehöll oss med mycken ordrikhet öfver en halftimme."

Den 24 Nov. 1768: "Brefven från Warschau innehålla blott nya detaljer om de olyckor, som nedtrycka

¹⁾ Friherre Fredrik v. Friesendorff kallades såsom President och Landshöfding till Riksråd 1764. Entledigad 1769. Död på Walstanäs i Upland den 25 Aug. 1770.

det fattiga Polen. Konungen af Polen får erfara, att man aldrig bör afvika från sin pligt, och att äfven det mest slafviska folk sluteligen afkastar oket, då till lagarnas hårdhet kommer vanäran af främmande välde. Hans krona darrar redan på hans hufvud, hans undersåter äro uppretade, hans vänner aflägsnade; men Ryssland inlåter sig i ett krig, som kanske äfven skall skaka Kejsarinnans thron. Om Stanislaus August hade ådragit sig denna storm genom sin fasthet att försvara sitt lands rättigheter, skulle jag afundas hans lott, hans fall skulle betäcka honom med ära, och medborgarekonungars palatser (les palais des rois citoyens) skulle i Europa öppna för honom en fristad; men han är för det närvarande nästan öfvergifven. Han skall erfara utlänningars förakt och sitt fäderneslands afsky. Lycklig då, om han aldrig hade lefvat, eller lefvat ett obemärkt lif!"

"Brefven från Frankrike innehålla detaljer om fester, gifna af Kungen af Danmark¹⁾, och underrättelser om Corsicanernas bemödanden och framgång. Deras General Paoli är nu tidens störste man. Jordens konungar, komma att i en enkel Corsicansk medborgares skola mottaga de lärdomar i dygd, mod, rättvisa och själsstorhet, som J kanske ären okunniga om! Folkslag, som befinnen eder i Corsicanernas belägenhet, beundren deras ädelmodiga försvar, och rodnen att ej visa lika mod, att vara svagare, kanhända mer slafviska, än dessa okända öboer! Konung af Polen

1) Christian VII, nu på sin resa, i Paris.

och J Polackar, se der edert mönster! Beundren och liknen det, om J vågen!"

Den 8 December 1768: "Upplästes RiksRådet Reuterholms ¹⁾ votum angående KammarCollegii beteende i det stora Cronackerska målet. Han yrkade att hela KammarCollegium borde actioneras för Majestätsbrott inför en egen kommission af Svea Hofrätt, hvars ledamöter han sjelf äfven utnämnde. Hela Rådet var af hans tanka, utom RiksRådet Hjärne ²⁾, som ensam upprätthöll mensklighetens och rättvisans sak. Konungen begärde handlingarna i målet. — Åndtligen är tyranniet stigit till en höjd, att man måste störta våra tyranner eller af dem störtas."

Omständigheterna, mer än sakens egen vikt, hade i hög grad till en partisak förvandlat detta genom klagomål till Konungen hänskjutna tvistemål, angående ett i Halland beläget säteri, hvilket Ryttmästaren Cronacker hade gjort anspråk på att, enligt Adliga privilegierna, återbörda från Kronan, (i hvars besittning det kommit), såsom AdelsStåndet från-

¹⁾ Friherre Esbjörn Christian Reuterholm kallad såsom HofMarsskalk till RiksRåd 1765. Entledigad 1769. Ånyo inkallad i Rådet 1771. Åter entledigad den 22 Aug. 1772. Död på Surilla i Nyland den 20 Jan. 1775. Hade, ehuru RiksRåd, undanbedt sig att emottaga något ordenstecken.

²⁾ Gustaf Adolf Hjärne — yngste son af den bekante Läkaren Archiater Urban Hjärne — kallades såsom Öfverste för Nylands infanteri Regemente till RiksRåd 1761. Friherre 1762. Grefve 1770. Nedlade sina ämbeten den 27 Mars 1772. Åter inkallad i Rådet den 22 Aug. s. å. Nedlade Rådsämbetet den 12 Maj 1789. Dog den 13 April 1805 vid nära 90 års ålder.

gången. Han hade vid 1762 års Riksdag äfven fått Ständernas föreskrift, att i stället för säteriet, som Kronan, emedan det genom ett på stället anlagdt tran-
kokeri blifvit ganska fördelaktigt, ej ville mista, njuta ersättning i annan jord af lika hemmantal och för-
måner. Det var angående beräkningen af dessa för-
måner, som KammarCollegium, såsom man lätt kunde föreställa sig, var af annan tanka än pretendenten, hvilken likväl i Rådet, dit målet hänskjöts, fick rätt emot KammarCollegium, som erhöll en sträng skrapa. Man må anse huru som helst KammarCollegii åtgärd, att deremot söka offentligent urskulda sig; visst är, att den hätskhet, hvarmed detta steg upptogs i Rådet, och hvilken ej mindre röjer sig i sjelfva ordalagen af Reuterholms votum¹⁾, än i beslutet att actionera Kam-
marCollegium, snarare tillkännagifver partihat än nit om rättvisan.

Sjelfva Domstolen kunde svårligen anses annorlunda än såsom utomordentlig och stridande emot Ständernas egen vid 1765 års Riksdag vidtagna författning, hvar-
igenom Extra Domstolar och Kommissioner hade blif-
vit förbudna. Också grundade Konung Adolf Fre-
drik äfven härpå sin protest²⁾ mot detta, af Rådets pluralitet i hans namn fattade beslut. "Då jag —

1) Se Hans Exc. RiksRådet Hr Baron Reuterholms vota uti Kgl. Maj:ts Rådskammare angående en utnämnd HofRätts-
Division att upptaga Kongl. KammarCollegii sista genom tryc-
ket divulgerade och till Kongl. Maj:t ställde Skrift uti den bekanta Cronackerska saken. Stockholm 1769.

2) Denna finnes i de Gustavianska papperen.

säger Konungen — aldrig velat utöfva min makt annat än med rättvisa och billighet, så kan jag icke heller nu samtycka till det beslut, Herrar Riksens Råd tagit, att under titel af HofRätt, sätta en sådan Domstol, som icke kan få namn af annat än Extra Rätt, om icke Kommission, och låta Rikets KammarCollegium deri anklagas för ett brott, hvartill jag icke är öfvertygad att det gjort sig skyldig; Jag säger Extra Domstol, ty här är val gjordt af ledamöter på en af Rikets Råds föreslående¹⁾, hvars votum lagt grund till det hårda bref, som, emot mitt samtycke, till KammarCollegium afgått och hvilket jag ej heller velat gifva min underskrift" . . . "Jag erinrar Herrar Rikets Råd hvad jag i mitt Dictamen förut om denna sak yttrat, och låter detta komma på Herrar Rikets Råds eget ansvar."

Sådan är Konungens egen tanka i denna action, som beslöts emot ett af Rikets Collegier, emedan det skulle uppsatt sig mot Konungens majestät och myndighet i Rådet; med hvilket, såsom RiksRådet Reuterholm emphatiskt i sitt votum utbrister, han regerar Sveriges Rike, han och ingen annor.

Man måste erinra sig allmänna ställningen för att förstå den brytning, hvartill allt nu syftade. Hattarnas fullkomliga nederlag och Mössornas regering ifrån

1) Nästan alla de dertill af Reuterholm föreslagna Ledamöter af HofRätten voro ifriga Mössor; såsom sedan syntes af de flestas vota i HofRätten uti den så kallade inactivitets-saken, eller om man skulle lyda Rådet, äfven i fall Konungen afsäger sig regeringen.

1765 års Riksdag hade medfört en plötslig och häftig förändring i hela den politik, som i fem och tjugu år hade styrt Sverige, och denna förändring lät omedelbarast känna sig i alla inre förhållanden. Den finansiella oreda, som denna period efter sig lemnat, var ovedersägligen stor och bekymmersam; men man märker i de använda botemedlen allt för mycket afsigten att straffa, ej blott afhjelpa fordna förseelser. På en gång skulle hela Rikets hushållning omstöpas. På Hattarnas lånesystem följde Mössornas stryps-system. Hela byggnaden af de på det förra systemet fotade näringarna hotades med plötslig undergång. Den häftiga indragningen af den förut oförsigtigt ökade sedelstocken höjde penningen på en gång med en tredjedel af dess förra värde, under det egendom och varor i samma mån föllo. Förlägenheten blef snart så allmän, nöden i synnerhet i Bergslagerna så stor, att Konung Adolf Fredrik den 9 Februari 1768 fordrade Ständernas sammankallande; hvartill Rådet, häri seende ett förebud till sitt partis fall, nekade. Konungen i en skriftlig reservation yttrade: "att som Herrar Riksens Råd ansett Riksens Ständers sammankallande för onödigt, för Honom intet mera vore öfrigt än att binda vid deras ansvar alla de olägenheter och obehagliga följder, som deraf framdeles kunna sig yppa." Det var ett af de många fallen, då under detta regeringssätt Rådet i Konungens namn beslöt, och Konungen sjelf var reservant. Men ämnets vikt fästade nu mer än förr dervid allmänna uppmärksamheten.

Klagomålen ökades oupphörligt, och möttes af det herrskande partiet med allt större vresighet. Justitie-Kansleren fick föreställning i sittande Råd för det han ej på ämbetets vägnar åtalat flera tryckta skrifter (ibland andra verser vid ett bröllop i Calmar), hvori missnöjet gifvit sig luft under skydd af den tryckfrihet, som Mössorna berömde sig af att ha skänkt riket. BergsCollegii berättelse om förlägenheten uti Bergslagerna kallades en Libell mot Rådet; ehuru de till Kronprinsen under hans nyss omförmälda resa inlemnade många böneskrifter intygade samma förhållande; och man torde ej misstaga sig, att den vredeskalk, som utgjöts öfver KammarCollegium och dess dåvarande President (sedermera RiksRådet) Friherre Hermansson¹⁾, genom den beslutade actionen, förnämligast fylldes genom KammarCollegii nyss förut afgifna Berättelse om landets tillstånd, hvilken Konung Adolf Fredrik äfven åberopade i sitt andra, mera energiska försök att tvinga Rådet till Riksdagskallelse.

Det skedde genom Konungens förklaring till Rådets Protokoll den 12 Dec. 1768, då han ännu en gång äskade Ständernas sammankallande, och det så skyndsamt sig någonsin göra låter, tilläggande: "Skulle emot all förmodan Herrar Riksens Råd äfven nu det-samma afstyrka; så nödgas jag härmed förklara, att

¹⁾ Matthias v. Hermansson, RiksRåd 1769. Grefve 1771. Entledigad från Rådsämbetet den 4 Maj 1772. Återkallad i Rådet den 22 Aug. s. å. För andra gången President i KammarCollegium 1777. Nedlade sina ämbeten 1789. Död i Stockholm den 23 Juli 1789.

jag i den händelsen afsäger mig en regementsbörda, som under otaliga nödlidandes tårar och ett dagligt rikets försvagande blir mig alldeles odräglig, förbehållandes mig, att då en gång mina trogna rådgifvare, Riksens Ständer, inför mig samlade blifva, ännu vidare för dem yppa alla de skäl, som föranlåter mig att intill dess mig med riksstyrelsen icke befatta. Jag förbjuder ock härmed allvarligen, att emellertid mitt namn i något Rådkammarens beslut brukas må."

Steg^{et} var taget i samråd med Drottningen, Kronprinsen, Fransyska Ambassadören¹⁾ och Hattpartiets förnämsta hufvudmän, hvilka förbundit sig att vid den blifvande riksdagen bidraga till konungamaktens återställande enligt dess gamla gränser i Sveriges Lag; och hemligheten var så väl bevarad, att Konungens förklaring verkade med hela öfverraskningens styrka.

Man finner i Kronprinsens anteckningar den inre Historien om de planer, som denna tiden hvälfdes af dem, som önskade en förändring af då varande styrelse. Dessa planer voro tvåfaldiga. Att söka verka förän-

¹⁾ Le Comte de Modéne, som i April månad 1768 efterträdde Baron Breteuil såsom Fransysk Minister i Stockholm. — Ett bref ifrån Konung Adolf Fredrik till Hertigen af Choiseul hade förmått Franska Hofvet att understödja planen. Brefvet var uppsatt af Grefve Carl Fredrik Scheffer, såsom synes af en skrifvelse från denne till Kronprinsen den 17 Maj 1768, hvarvid Gustaf gjort följande egenhändiga anmärkning: "Det, hvarom här är fråga, var ett bref ifrån Konungen till Hertigen af Choiseul, som bestämde Frankrike att understödja oss, och var en af anledningarna till den stora händelsen den 12 Dec." (Kungens afsägelse).

dringen genom Ständerna sjelfva vid en Riksdag var allt hvad hvad det gamla hofvet och dess nuvarande anhängare hade velat våga; det var ock detta, som vid 1769 års Riksdag försöktes — med hvad lycka är bekant. Men denna utgång hade Kronprinsen förutsett; och han yrkade derföre redan nu, ehuru förgäfvets, på Revolution.

Fransyska Hofvet var invigdt i bägge planerna och hade velat medverka till utförande af Kronprinsens, om sådant under dåvarande omständigheter med något hopp om framgång kunnat försökas; ty redan år 1766, efter Fransyska partiets nederlag och Mössornas seger hade Hertigen af Choiseul förklarar, att Monarkiska maktens befastande, vore det ock genom en revolution, borde blifva hufvudföremålet för Frankrikes politik i afseende på Sverige.

Det återstår att, under bägge de nämnda synpunkterna, betrakta hvad som nu föregick.

Vi afbröto Kronprinsens Dagbok i Rådet med den 8 Dec. 1768, då den mot KammarCollegium beslutade actionen för Majestätsbrott visade att Rådet ämnade gå anfallsvi tillväga för att qvälva motpartiets opposition, och att parti-förföljelser, hvilkas utgång ej kunde förutses, stodo för dörren.

Följande dagen, — fortfar Prinsen — togs i Drottningens kammare beslutet att sätta en gräns för Senatens framfart genom ett djerft och kraftigt steg. Konungen undertecknade det dictamen, som han ämnade uppläsa i Rådet. — Ett bref från Prinsen, oun-

dertecknad, men skrifvet med RiksRådet Carl Fredrik Scheffers hand och troligen stäldt till Svenska Ministern Grefve Creutz i Paris, hvilket vi meddela i utdrag, underrättar om det vidare förloppet.

Den Deputation (af Hattpartiet), hvarom jag talat i mitt sista bref, säger Prinsen, har haft all möjlig framgång. Förslaget att Konungen för en tid skulle afsäga sig regeringen har blifvit gilladt af Deras Majestäter, sedan de Deputerade¹⁾ i hela partiets namn åtagit sig de bestämdaste förbindelser att understödja Konungen, hvilka ock följderna måtte blifva af detta äfventyrliga steg. Ifrån detta ögonblick bereddes allt till utförandet, och hemligheten blef så förunderligt bevarad, att sistlidne måndagen (den 12 Dec.) Konungen inträdde i Rådet, utan att någon hade en aning, om hvad som skulle föregå. Af Konungen befalld att uppläsa hans skrift, tillstår jag att jag hade den elakheten att göra ett litet uppehåll vid det ställe, der Konungen ånyo äskar Ständernas sammankallande. Ännu sågs på alla ansigten blott miner af tillförsigt, för att ej säga, hån; hvilket gjorde mig brydd. Men just som RiksRådet Friesendorff uppreste sig för att svara, återtog jag läsningen, och utsade med uttryck af all min känsla de besvärjande ord, hvarmed Konungen slutat sin skrift. Föreställ er allt hvad öfverraskning, förvåning, förlägenhet och, hos några, raseri kunna intrycka på anletsdragen, och ni har blott en svag föreställning af dessa Herrar. Konungen lemnade dem tre

1) Hvilka dessa Deputerade voro upplyses framdeles.

dagars betänketid. Det fordrades volumer för att beskrifva dessa tre dagars underhandlingar och rörelser. När man ej kunnat utverka en återkallelse af Konungens beslut, sökte man åtminstone att vinna uppskof. Konungen begaf sig i går¹⁾, vid utsatt timma, i Rådet. Desse Herrar, af hvilka de förnämste tillbragt natten hos Osterman²⁾, hade då tagit sitt beslut. De nekade ej mera till Ständernas sammankallande, men de begärde tid, för att undersöka nödvändigheten deraf. Konungen förklarade, att han ansåg detta för ett afslag, och stod fast vid sin en gång förkunnade vilja, hvarefter han steg upp för att aflägsna sig. Riks-Råden Friesendorff och Horn fattade honom i armarna och besvuro honom i de ömmaste ordalag att gifva efter för Rådets böner. Men Konungens mod vek ej. Hans Maj:t gick ut, och, såsom förut var öfverenskommet, lät jag genast min vagn komma, för att begifva mig till alla Rikets Collegier och meddela dem berättelsen både om Rådets förhållande och om Hans Maj:ts beslut. Jag steg straxt ned i Kansliet, lät der uppläsa Konungens förklaring och förböd, å Konungens vägnar, allt bruk af hans namn i Rådets handlingar, liksom allt begagnande af namnstämpeln³⁾ för undertecknandet. Detta slag, jemte mitt besök hos de

1) Thorsdagen den 15 Dec. 1768.

2) Ryske Ambassadören.

3) Om denna kungliga namnstämpel, hvarmed de Rådets beslut tecknades, hvilka Konungen ej ville underskrifva, se min Teckning af Sveriges tillstånd från Konung Carl XII:s död till Konung Gustaf III:s anträde till regeringen i Sv. Akad. Handl. 18 D. s. 228.

öfriga Collegierna ¹⁾ var det som slutligt bröt motståndet i Rådet, hvilket ej väntade sig en sådan påföljd. Man ändrade tanka och skickade en Deputation till Konungen med anmälan, det Riksdagskallelsen var bestämd." — Allt detta upptog tiden från Thursdagen i ena veckan till Tisdagen i den andra; och dessa dagar, den 16, 17, 18, 19 December 1768, utmärker Prinsen i sin Dagbok med namnet af Interregnum.

Men det är tid att meddela Gustafs egna innersta tankar om både sin egen och rikets belägenhet vid denna tid.

Vi begynna med ett utdrag ur några reflexioner, hvilka han kastade på papperet på Ekholmsund om aftonen den 16 Okt. 1768. Han skulle följande dagen derifrån resa till Stockholm:

.... "Min belägenhet är i alla afseenden svår. Den försigtighet, andra måste iakttaga i det allmänna, är för mig nödvändig äfven i de oskyldigaste steg af min enskilda lefnad, emot mina föräldrar, mot min hustru

Ställningen är öfver min ålder, den öfvergår min förmåga. Lyckligtvis är min karakter af den art, att den ej ger vika för svårigheter. Den första af dessa svårigheter i min plan för Sveriges befrielse är min egenskap af Kronprins. Anarkien har redan kommit till den punkt, att ingenting mera är heligt, och att

1) Hvilka samtliga förklarade sig inactiva tills Konungen åter inträdt i Regeringen. I Svea HofRätt, der Mössorna voro starkast, genomgick denna förklaring senfärdigast och svårast.

en granne, som genom hela sin ställning är Rikets fiende, med absolut despotism disponerar om de bästa medborgares välfärd och lif. Det giftermål jag ingått ökar mitt bekymmer genom Drottningens afgjorda aversion för min Gemål, en aversion, så mycket mer deciderad, som den är orättvis och ökas genom fruktan, att Prinsessans mildhet och stilla, intressanta karakter möjligen en dag lyckas att vinna mitt hjerta och att med detsamma försvaga min kärlek för min mor. Denna ömtåliga fruktan visar sig ofta och kastar genom täta trakasserier en dysterhet öfver mitt enskilda lif, som, ökad af parti-bråket i det allmänna, tärer mer på mitt humör än man tror.

Husliga bekymmer äro derutinnan skiljaktiga från de allmänna, att de nedtrycka själen, genom upprepade smärtor, hvilka de i hvarje ögonblick framhålla, då deremot bekymren om det allmänna upplyfta själen genom retelsen af den ära, man vinner af att med mod dem bära; hvilket ej eger rum med de husliga, som man måste dölja för publikens elaka ögon.

Att draga mig tillbaka i lugnet skulle för mig sjelf vara det angenämaste. Det skulle tillika ge allmänheten en opinion om mycken stadga i en ålder, då de fleste menniskor söka nöjena. Det skulle rädda mig från ett partifullt hofs intriger och gifva mig tid för mina studier. — Men jag är skyldig mig sjelf åt fäderneslandet. Frankrikes deklARATIONER, gjorda för mig och grundade på min person, folkets nöd, omöjligheten att derföre finna bot utan genom en hel och fullständig revolution, konungens och undersåtarnes

tveksamhet och rädsla, Europas ställning, gynnande för ett sådant förslag, allt rycker mig ur mitt lugn.

Se här mina projekter!

1:o Att decidera Konungen och i synnerhet Drottningen för en Revolution, hvilken endast i detta ögonblick kan lyckas, och hvilken, sedan April månad är passerad, Frankrike ej mera understöder.

2:o Att dertill förmå Grefve Fersen genom Frankrikes inflytande, hvarföre Le Comte de Modène skulle sättas i verksamhet och jag sjelf använda mina bemödanden för att bringa Grefve Fersen till en decision.

3:o Att, i fall Revolutionen sker, hvarom jag likväl tviſlar, låta utnämna mig af Konungen till Premier-Minister, i synnerhet för utrikes affärerna, som äro de enda, jag känner; tills jag hinner förskaffa mig insigt i finanserna, ett svårt ämne, som man ej i ett ögonblick lär sig. — Jag ämnar föreställa Konungen, att, till vinnande och förblindande af publikens ögon, man borde återkalla Grefvarne Tessin, Höpken och Ekeblad för att införlifva dem med affärerna. Men Hans Maj:t kunde ej nämna någon af dem för utrikes angelägenheterna utan stöta de bägge andra. Tessin är för gammal. Höpken har aldrig kunnat draga öfverens med honom. Ekeblad skulle vara den tjenligaste, men han är den yngste. Således skulle ingen af dessa RiksRåd ha något att säga på min utnämning.

De skäl, som komma mig tro, det man aldrig beslutar sig till ett sådant företag, äro följande:

Konungens svaghet, ökad genom åldern. Ej heller hålles han mera i verksamhet genom Drottningen, nu öfver sig gifven af trötthet, och smittad af Konungens tveksamhet. Lägg härtill rädslan, första karaktern hos alla våra Svenska politici, som, hjeltar på slagfältet, äro poltroner i kabinettet. Allt detta skall göra både Frankrikes och mina föreställningar fruktlösa. Efter att ha gjort de bemödanden, som min pligt mig föreskrifver, har jag blott ett parti att taga, att tåligt afvakta händelserna. — En Riksdag, hvilket parti ock må få öfverhanden, skall ej hjälpa af-färerna. Att af Ständerna vänta någon vis och välbetänkt förändring är en chimère; och jag vågar säga, hvilken, som försöker detta medel, skall ångra, sin förderfliga oförsigtighet.

Hvad mig angår, sedan mina planer ramlat, drager jag mig tillbaka på landet för att ej derifrån skiljas, förrän jag uppstiger på thronen. Jag skall dela mitt lif emellan Upsala, Ekholmsund, Strömsholm och några resor i provinserna. Jag renoncerar på hofvet och hufvudstaden. Roln af en partichef är en Furste ovärdig. För att kunna lemna hofvet utan uppseende, skall jag skaffa mig Konungens tillåtelse, att begifva mig till Upsala i Februari månad¹⁾, för Akademiens angelägenheter. Mitt lugn skall egnas åt

¹⁾ Kronprinsen hade redan besökt Upsala detta år (1768) och såsom Kansler presiderat i Consistorium Academicum d. 13 Okt. vid en öfverläggning om informationsverket; hvarvid han sjelf gaf ett Yttrande, som finnes uti Consistorii Academiei afgifna Betänkande, och i Konungens Skrifter 4. D.

alla de omsorger, som en Kansler är skyldig åt Akademien; Jag skall studera ekonomien under Berch¹⁾ och för att lära mig financerna vill jag låta Botin²⁾ komma från Stockholm. En sträng hushållning och afsägelsen af nöjenas öfverflödigheter skola sätta mig i stånd att betala mina skulder och att samla en anseelig summa, som vid tillfälle kan blifva nyttig.

Sådan är den sinnesfattning, i hvilken jag lemnar detta ställe, der jag tillbragt tre månader, kanhända de lyckligaste i min lefnad. — Jag reser med ett rent hjerta, ett obefläckadt samvete, med en god medborgares oegenlyttiga afsigter och med en själ utan skuld. Måtte jag hit återvända med dessa lyckliga egenskaper, framför allt, måtte jag njuta den själens frid, hvilken jag erfar i detta ögonblick! — Ekholmsund den 16 Okt. 1768.”

En plan till revolutionen hade Kronprinsen redan utkastat. Den bär datum af den 9 Mars 1768 och är ställd till Konungen. Vi meddela hufvuddragen deraf:

Under det Rådet mangrant vore samladt borde Konungen särskildt förekalla RiksRåden Horn, Kalling, Funck, Ribbing och Düben under förevändning att vilja tala vid dem; men i stället låta innesluta dem i smårummen på kungliga slottet, under det Konungen, åtföljd af en talrikare vakt, som borde förses med

1) Anders Berch, Förste Professor i Kameral-lagfarenheten i Upsala. Dog 1774.

2) Anders af Botin, Kameralisten och Historieskrifvaren. KammarRåd 1762. Adlad 1767. Dog 1790.

skarpladdade gevär, begåfve sig i Rådkammaren och, sedan Drabanterna besatt ingången, här förklarade: att Rikets nöd och den fullkomliga anarki, hvori samhället blifvit störtadt, tvunge honom att tillgripa det enda medel deremot, som var öfrigt, att han beslutit sjelf och ensam taga regeringstyglarna för att frälssa fäderneslandet, och att han i detta afseende nu af dem fordrade ny trohetsed, den Kronprinsen först borde aflägga och sedan i Konungens namn fordra den af de närvarande; med förklaring, att om de nekade, de blefvo arresterade och att det, i fall af motstånd, gällde deras lif, men att intet ondt dem skulle vederfaras, om de höllo sig stilla. ÖfverStåthållaren borde få ordres att ingen släppa utur hufvudstaden, vakten att tillsluta slottsportarna, Öfverstarne för Gardet och Artilleriet att samla deras regementen, samt besätta alla broarna och arsenalen, hvarefter Rikshärolden skulle utsändas att uppläsa kungörelsen om de orsaker, som förmått Konungen att ensam antaga sig regeringen samt påbjuda ny trohetsed, den Konungen sjelf skulle emottaga af de till slottet kallade Collegierna, samt af Drabanterna, Gardet och Artilleriet, under det en af Prinsarne på Rådhuset emottoge den af Magistraten och Borgerskapet. Sauvegarder borde, medan allt detta föregick, ställas vid de Utländska Ministrarnes hus, helst under befäl af Hattar hos Engelska, Ryska, Danska, Preussiska och Holländska Ministrarna; Mössor kunde användas hos den Fransyska, Spanska och Österrikiska. Underrättelse borde ofördröjligen sändas till alla dessa hof, äfvensom till Constantinopel; samt Cirkulärer afgå

till alla Landshöfdingar och Hofrätter i landsorterna. General Ehrensvärd borde få ordres att hålla Finska regementerna färdiga, i fall någon oro förspordes för Ryssland, samt AmiralitetsCollegium befallas att hafva skepp i beredskap.

- Det nästa hithörande dokument är ett den 28 Okt. 1768 af Kronprinsen uppsatt koncept till ett *Kongl. Maj:ts öppna Bref och Påbud till samtliga Riksens innebyggare i Sverige och Storfurstendömet Finland*: hvari, — efter klagan, det den Svenska friheten blifvit förvandlad i ett olideligt mångvälde, lagen vrängd efter godtycke, nöden allmän, Ständernas sammankomst nekad, — Konungen säger sig hafva nödgats bruka sin makt till Rikets befrielse och derföre sjelf antagit Riksstyrelsen med den myndighet, som erfordras att göra undersåtarne lyckliga, sådan den i Sveriges urgamla lag beskrifven finnes. Han betygar sin afsky för det oinskränkta väldet, vill, såsom sina företrädare, styra med Riksens Råds vetskap, samt, enligt Konung Gustaf Adolfs konungaförsäkran, älska, ära och i tillhörig vördning hålla Sveriges Rikes Råd och Ständer, samt bevara hvar och en vid Sveriges lag och välfångna privilegier. Det skall blifva hans käraste omsorg att sammankalla Rikets Ständer, dem Konungen alltid vill hålla för sina trognaste rådgifvare, men, såsom för åtskilliga anstalter till allmänna säkerhetens bibehållande dermed till en lägligare tid måste hafvas anstånd, så förmanas alla i sin stad att bidraga till den allmänna välfärden och taga sig till vara för stämplingar. Sluteligen vill Konungen meddela den hugneliga underrättelsen, att

han, utan att af dem något fordra till rikets försvar, i händelse af oförmodadt anfall, finner sig i stånd att taga alla nödiga mått och steg dertill, i följd af de förbund, han ingått med sådana makter, till hvilkas vänskap och bistånd han kan sätta fullkomlig lit.

På tvänne omständigheter må här genast uppmärksamheten fästas. Den ena, att, ehuru Öfversten af Gardet påräknades såsom en hufvudperson i Revolutionen, Grefve Axel Fersen, hvilken då förde detta befäl, likväl icke, (hvilket af det följande synes), från början var invigd i sjelfva Revolutionsplanen, ej heller, i fall han sedermera blef det, till den samma, sådan den här föreslås, någonsin gaf sitt bifall: den andra, att, om förändringen sedermera inskränkte sig till utverkandet af en utomordentlig Riksdag, en sådan åtgärd likväl ej ifrån början ingick i Kronprinsens afsigt, som i stället åsyftade att först befästa konungamakten och sedan sammankalla Ständerna.

Hvad Grefve Fersen svarade dem, som angående hela förehafvandet ville utforska hans tanka, det finner man af ett bref från Grefve Nils Bielke till Kronprinsen dat. Nyköping den 29 Nov. 1768. "Jag tviflar på det högsta, säger Bielke, att Grefve Fersen deciderar sig emot de skäl, som han mig meddelat, och hvilka olyckligtvis synas mig ganska starka. Det är ingalunda därför att han ej af allt hjerta önskar sjelfva saken. Men han anser den omöjlig under närvarande omständigheter." Detta Grefve Bielkes Bref till Kronprinsen var skrifvet för att visas Lovisa Ulrika.

De nu följande uppsatserna — alla af Kronprinsens hand — hvilka vi här meddela i utdrag och öfversättning, visa striden emellan Prinsens tanka och deras, som endast ville höra talas om en förändring genom en Riksdag.

Den första af dessa uppsatser är koncept till ett bref utan adress (liksom alla i detta ämne vaxlade bref) men som synes ställdt till Svenska Ministern Grefve Creutz i Paris och är dateradt den 30 Okt. 1768. — Det heter deri: "För att ernå ändamålet af Statens befrielse, finnes blott ett medel, det är att återställa Konungens myndighet och gifva honom den hel och fullständig. Det är också Frankrikes afsigt, och man skiljer sig endast i fråga om medlen. Hattarna vilja en Riksdag och det är refrainen af alla deras tal. — Men utan att nämna omöjligheten att förmå Senaten till att sammankalla Ständerna¹⁾, måste man ihågkomma partihatet och människors naturliga obenägenhet att skilja sig vid makten. — Man öfvertygar sig då att en Revolution är enda utvägen. Till att göra den finnas endast två medel. Det första vore att söka förmå Senaten att återgifva den kungliga makten i Konungens händer. I denna afsigt skall Franske Ambassadören Grefve Modène föreställa Baron Düben²⁾ ögonblickets fara, sinnenas förbittring, — att Konungen i Frankrike vore trött vid att blott understödja ett parti (Hattarnes) som utan nytta kostade honom så mycket, — att han därför vände sig till Baron Düben, såsom varande den af

1) Det ansåg Prinsen således ännu omöjligt.

2) RiksRådet Friherre Joachim von Düben, KansliPresident.

Regeringens ledamöter, som bäst kände Rikets tillstånd, att Hofvets närvarande ovilja för honom och hans medbröder kunde genom kloka eftergifter blidkas. Hvad utgång denna underhandling ock får, i sig sjelf kan den blott vara nyttig för att komma underfund med Rådets afsigter och medel. Den skall förblinda Rådet.

Hattarna, då de märka negotiationen med Mössorna, skola bli allarmerade. Men då denna negotiation föres af Franska Ministern, skola de ej våga att visa missnöje, och min egen underhandling med Grefve Fersen skall derigenom blifva lättad. Han skall med farhåga se Frankrike stå fast vid dess beslut, och att allt hvad han anfört om omöjligheten af en våldsam Revolution blott tjenar att vända denna makt på Mössornas sida. Då han ser sig i fara att förlora det enda stöd, på hvilket han kan räkna för sin egen och sin familjs välfärd, skall han väl finnas benägnare för en förändring."

Dernäst förekommer ett Kronprinsens egenhändig koncept till ett chiffrerat bref, dateradt Stockholm den 15 Nov. 1768.

Ett ställe i brefvet röjer att det är adresserat till dåvarande HofKansleren Grefve Carl Wilhelm von Düben, hvilken genom den plats, han länge innehaft hos Lovisa Ulrika såsom Kammarherre och HandSekreterare, synes ha blifvit invigd i Hofvets planer ¹⁾. Det nämnda

¹⁾ Grefve Carl Wilhelm Düben — "svår att begripa, få människor ha känt honom nog. Slug, fin, kall, alltid vänlig. Hans insigter, smak och amabilitet gjorde honom till favorit hos Lovisa Ulrika." Anteckningar af Elis Schröderheim.

brevet lyder i utdrag: "Le Comte de Modène (Fransyske Ambassadören) kom hit den 8:de i denna månad kl. 11 på qvällen, och Abbé Du Prat¹⁾ förde honom vid midnatten i Beylons kammare, dit jag begaf mig en half timma derefter i grå kappa. Vi hade ett långt samtal ända till kl. 4 om morgonen. Han sade att hans instruktioner endast innehöllo två artiklar: Att Konungen af Frankrike är vän af det Monarkiska Sverige, men att han vill ha intet att skaffa med det Anarkiska Sverige. Allt hvad som stärkte konungamakten i Sverige vore han bemyndigad att göra, och han begärde blott veta, huru stora summor behöfdes. Han syntes alldeles ohägad för negotiation, utan tvertom böjd för Revolution. Jag beskref honom de förnämsta karaktererna och dröjde i synnerhet vid Grefve Fersens obeslutsamhet. Grefve Modène slutade med att af mig begära en plan. Han ville skicka den till Hertigen af Choiseul. Den skulle återkomma under Hertigens af Choiseul namn, och i denna form blifva meddelad Grefve Fersen såsom Frankrikes sista beslut.

Vi äro ännu långt ifrån att ha vår räkning klar. Ni skall få se, att Drottningen, kanske ännu mer än Grefve Fersen, fruktar hvarje kraftigt och afgörande steg.

Konungen och Drottningen, hvilka jag meddelat mitt samtal med Grefve Modène, syntes ganska nöjda dermed. Men Drottningen vidhåller alltjemt sin gamla tanka, att negotiera med Mössorna. Vi hade en liflig träta derom. Hon sade mig sluteligen, att hon väl

¹⁾ Fransk LegationsPredikant.

såg, det jag blott ville en Revolution, men att hon aldrig dertill gäfvé sitt bifall, och att jag nog sjelf kunde inse, huru allt försök dertill vore fåfängt, då Konungen, utan henne, aldrig skulle taga ett steg dertill. Denna förklaring verkade på mig så lifligt, att jag med nog eld utbrast, det jag skulle lyda, men att jag bad henne påminna sig, hvad hon sjelf en gång hade befallt mig i detta afseende.

Jag erkänner att jag i ögonblicket tog det beslut, att öfvergifva allt och endast tänkte på medel att komma med heder ifrån mina förbindelser med Frankrike. Nyheten dagen derpå (Turkarnes krigsförklaring) återgaf mig mod. Om qvällen sade mig RiksRådet Hjärne, som superade hos mig, att ögonblicket vore gynnsamt, och att, om jag ville garantera honom, att Konungen ej sökte det oinskränkta väldet, han ansvarade för att Rådet skulle kunna arresteras genom Artilleriet och hans båda Svågrar¹⁾, äfven utan Grefve Fersen. Jag afspisade honom med komplimenter....

Efter att ha öfverlagt med mig sjelf, då det tydeligen blir omöjligt att förmå Konungen till något kraftigt steg (jag har sonderat honom) och då Grefve Fersen alldeles icke vill ge med sig, återstår blott beslutet att under natten låta arresteras Senatorerna genom Artilleriet och derpå inom en månad sammankalla Ständerna i Westerås. Konungen skall ej synas, och nationen

¹⁾ RiksRådet Hjärne var gift med Anna Maria Ehrensward. Af hans Svågrar var den ene, Carl, Öfverste, den andre, Fredrik, ÖfversteLieutenant, vid Artilleriet. Tredje Brodren var FältMarshalken Grefve Augustin Ehrensward.

skall derigenom lugnas och finna att han ej vill sou-
veräniteten.

Emellertid får Grefve Modène tid att arbeta för det stora ändamålet. Om Hattarna bedraga oss och Ständerna visa dåligt lynne, så ha vi i Westerås Westmanlands Regemente under GeneralLöjtnant Stjernelds befäl.

Dock blir det alltid bättre att legalisera en konstitution, som Ständerna sjelfva gjort.

Hattarna, efter långa deliberationer, hafva gifvit ett skriftligt svar till Grefve Modène, hvori de insistera på Riksdag och lofva att förändra allt till konungamaktens fördel. Denna skrift har blifvit presenterad af Grefvarne Scheffer och Fersen¹⁾ samt af Stockenström och Hermansson."

I en apostille heter det:

"Jag tillägger till denna depeche (som har blifvit i chiffer skickad till Sinclair, under det ni får originalet) att Drottningen låtit sondera Senaten och eder Svärfar²⁾, i synnerhet efter Turkiska krigsförklaringen, men de äro lika aviga som förr inot all förlikning. Gud har förhärdat deras hjertan. De löpa till sin undergång.

Hattarna vilja vinna fyra Senatorer, Friesendorff genom köp, DeGeer genom blå bandet, Hermelin genom honneteté, Wallvik och Lagerbjelke genom penningar. På Hjärnes röst äro vi säkra. Det gör 8

¹⁾ Det synes af det följande att Grefve Fersen undandragit sig detta.

²⁾ Riksrådet Friherre Joachim von Düben, med hvars dotter Grefve Carl Wilhelm Düben var gift.

röster med Konungens. Men denna kalkyl är falsk. Grefve Modène är mycket missnöjd med Hattarna.

Emellertid hade Tessin äfven blifvit rådfrågad och den 23 Nov. 1768 skrifver Kronprinsen:

”Hvilka illusioner ock Grefve Tessin må vilja göra sig om framgången af en negotiation med Rådet, så vågar jag försäkra, att förr eller sednare man måste gripa till det ytterliga, men nödvändiga medlet, som Frankrike redan för lång tid tillbaka har proponeerat. Ingenting bevisar klarare Hertigens af Choiseul riktiga blick, än att på så långt afstånd han har förutsett nödvändigheten af en Revolution.

Turkarnes brådsnade krigsförklaring, Konungens i Danmarks resa, närmandet af Konungen i Preussen till Frankrike, allt gör konjunkturen så gynsam, att man ej längre bör uppskjuta det afgörande slaget. Sedan 14 dagar, allt sedan Franska Ministerns ankomst, talar man blott om en plan, men tankarna äro så delade, att jag vågar på papperet kasta mina egna för att underställas Franska Ministern.

Man tror att ju mindre våld behöfver utöfvas ju bättre.

Det anbud, som RiksRådet Hjärne gjort af sina svågrar, den ena Öfverste, den andra ÖfversteLöjtnant vid Artilleriet, är afgörande, då derigenom Grefve Fersen blir mindre nödvändig. På den bestämda natten, sedan Herrarne Ehrensvärd tagit sina dispositioner, skola Senatorerna kl. 4 på morgonen arresteras i sina hus. Kl. 9 utropar en härold på gatorna, att Konungen sam-

mankallar Ständerna inom 30 dagar i Westerås. Denna kungörelse skall förklara orsaken till Rådets arrest¹⁾, emedan det motsatt sig Ständernas sammankallande. Ifrån detta ögonblick till Riksdagen skola affärerna hvila, och Konungen ej visa sig, såsom under stora allmänna olyckor. Garnisonen i Westerås skall bestå af Westmanlands Regemente, hvars Chef är GeneralLöjtnanten Stjerneld, i all sin tid tillgifven Holstenska huset och Konungens person."

Men samma dag, som ofvanstående är dateradt, skrifver Kronprinsen sålunda sjelf till Franska Ambassadören Le Comte de Modène:

"Man försäkrar väl Frankrike i det patriotiska partiets (Hattarnas) deklaration, att vid Riksdagen allt skall riktas till det stora föremålet af konungamaktens återställande och upprättande af en styrelse, som skall göra Sverige lika ansedt och för sina allierade nyttigt, som det varit under sina gamla konungar. Men ingenting är mer illusoriskt än dessa ord."

Derefter ger Prinsen en öfversigt af Svenska författningen sedan Gustaf I¹⁾).

"Denne Konung, säger han, var i sjelfva verket enväldig såsom Henrik VIII i England. Riksdagarna varade blott två till tre dagar. Konungen förde ordet. Ständerna voro samlade i samma sal. Adeln kom i massa, Presteståndet genom Deputerade, dertill några

1) Denna synes grundad på en uppsats, troligen af Rikshistoriografen Schönberg, som finnes i Gustavianska papperen, och tyckes vara första utkastet till Schönbergs efter 1772 författade utförligare Bref om Svenska Regeringssättet.

Borgmästare och Bönder. Öfverläggningarne inskränkte sig nästan alltid till ja och nej. Sedan thronen blifvit ärftlig, ändrade de Län, som Gustaf I gaf åt sina söner, åter fullkomligt systemet af våra lagar. Sverige fick känna alla feodalstyrelsens olyckor, hvilka Frankrike så länge erfarit. Detta slutade genom utsläckandet af den äldsta grenen i kungliga huset, genom fördrifvandet af den andra och genom Carl IX:s usurpation. Det var under honom och i synnerhet under hans son, den Store Gustaf Adolf, som vår Konstitution först kan sägas ha antagit någon form. Men denne Store Konungs förtidiga död hindrade honom att lägga sista hand vid verket. Regeringsformen af 1634 är endast en föreskrift, huru styrelsen skall föras under en minderårighet. Der finnes ej ett ord om konungamakten. Dessa lagar varade blott under Christina och Carl Gustaf, för en tiderymd af trettio år. Under Carl XI:s minderårighet tillryckte sig Rådet och Adeln allt för stor inflytelse och ville innesluta det kungliga prerogativet inom så trånga gränser, att Carl XI derföre förmåddes att sjelf taga makten genom 1680 års Revolution. Emellertid är det en villfarelse att anse honom för en despot såsom Konungen i Danmark; och det var först under den följande regeringens sednare år, som nödvändigheten tvang Carl XII till våldsamma och godtyckliga steg.

Således då Sverige aldrig haft en fixerad Konstitution, är också ingenting obestämdare än löftet, att återställa de gamla lagarna. Tre makter hafva alltid styrt Staten, — Konungen, Rådet och Ständerna, —

men sins emellan har deras makt ofta vexlat. Jag anser vist att ingen ting ändra i dessa trenne benämningar; men anser ock nödvändigt för en väl ordnad Monarki, att Konungen är herre af att göra nåd och befordra, att underhandla med främmande makter, att fördela riksinkomsterna: att Rådet blott är hans konselj, sammansatt utaf personer af förtjenst, men alltid undersåter, och ägande decisionsrätt endast i de under Konungen vädjande justitiemål: sluteligen att Ständerna befatta sig med intet annat än att bevilja eller vägra skatter och undersöka deras användande. Det är nödvändigt, att hufvudmännen upprigtigt förklara sig öfver dessa punkter."

Att söka utverka af Rådet en kallelse till utomordentlig Riksdag på sätt, som sedan skedde, blef sluteligen det enda, hvar till Lovisa Ulrika, med stor motvilja, kunde förmås att samtycka, och Kronprinsen såg sig bunden dervid; ej utan hopp, att det steg, Konungen tog att bryta Rådets motstånd, skulle verka en Revolution.

Dagen före Adolf Fredriks bekanta deklaration i Rådet, skrifver Gustaf¹⁾: "Ögonblicket är inne: man måste agera, äfven utan Grefve Fersen, som dessutom är absorberad af sin passion för RiksRådinnan Ribbing. Drottningen är mer än någonsin envis i sina ideer om underhandling med Mössorna; men man skall tvinga henne att gå ifrån dem. Hjärne, Scheffer, Hermansson, Stockenström²⁾ hafva uppsatt en skrift, undertecknad med

1) Troligen till d. v. Öfversten Friherre Sinclair.

2) Erik von Stockenström, nu JustitieKansler, inkallades i Rådet 1769, Friherre 1770, Grefve 1771. Nedlade

deras namn, hvår de lofva Konungen hela den verkställande makten och endast förbehålla beskattningen och lagstiftningen åt Ständerna. De lofva att göra Grefve Bielke eller Öfverste Scheffer ¹⁾ till LandtMarskalk och att lemna kassan (parti-kassan) i edra händer. — Ingen skall samtycka till en Revolution för att införa suveräniteten. Min plan har blifvit proponerad Drottningen genom Hjärne. Hon förkastar den. Nu skall man förklara henne på Kronprinsens vägnar, att hon måste decidera sig emellan Riksdag eller Revolution. Se här medlet att tillvägabringa Ständernas sammankallande! — Om Måndag skall Konungen gifva Senaten detta papper. (Här finnes Adolf Fredriks deklaration i Rådet bilagd, skrifven med Kronprinsens hand.) . . . Om Rådet gör mostånd drager sig Konungen tillbaka från Styrelsen: — ni förstår hvad verkan detta skall göra här i landet. Om 14 dagar passera (utan Riksdagskallelse), måste man slå det sista slaget.”

Man ser ofta den nya Regeringsformen i det föregående omtalad. Tvenne utkast till en sådan finnes af Kronprinsens hand. — Det ena ett fragment på Svenska: det andra utförligare på Fransyska. Vi meddela ett utdrag af detta sednare:

sina ämbeten den 27 Mars 1772. Återkallad i Rådet den 22 Aug. s. å. Lemnade för andra gången Rådsstolen 1789. Död i Stockholm den 23 Febr. 1790.

1) Yngre broder till f. d. RiksRådet Carl Fredrik och till Ulrik Scheffer, (den sednare först inkallad i Rådet 1769) var Friherre Pehr Scheffer, Öfverste för Skaraborgs Regemente, sedermera FältMarskalk. Dog på Kongsalena i Westergöthland den 10 Dec. 1790.

"Despotism är hvar och en regering, i hvilken verkställande och lagstiftande makterna finnas för- enade, vare sig hos en person, eller hos vissa famil- jer, eller hos församlingen af alla medborgare.

Sverige har fallit i en dylik oordning. Dess sty- relse har ifrån Monarkisk blifvit Aristokratisk, ifrån Aristokratisk Demokratisk. Femtio års villfarelser ha bevisat det.

Man har fruktat, att konungamaktens öfvervigt skulle föra styrelsen till en ren Monarki eller snarare till en fullkomlig Despotism. Man har, för att hindra detta inskränkt det kungliga prerogativet, med att öka Senatens makt; men då det missbruk, denna korporation gjorde af sin myndighet, väckte fruktan för Aristo- kratien, har folket sjelf förbehållit sig ett så vidsträckt välde, att regeringssättet vanslägtats till fullkomlig De- spotism, åtminstone så länge Ständerna äro tillsamman.

Efter denna förändring existera hvarken frihet el- ler säkerhet.

Konungen finner sig utur stånd, att bidraga till sitt rikets lycka.

Rådsherrarne finna sig, genom sjelfva sin plats, alltid i motsats mot sin Konung, alltid utsatte att duka under för afund och svartsjuka hos Ständernas medlem- mar; de äro, i deras prekära belägenhet, de enda med- borgare, som till sitt skydd ej kunna åberopa lagarnes välgerningar.

Ständerna, alltför talrika för att kunna vara annat än delade, ständigt trängande in på området af kronans

rättigheter eller af Rådets frihet, kunna aldrig taga nyttiga beslut, emedan de alltid äro sysselsatta med att anfälla eller försvara sig.

För att återgifva Sverige dess gamla frihet, måste man grunda denna på dess gamla lagar.

Två makter utgöra all regering: den lagstiftande, som gör lagarne, den verkställande, som gifver dem kraft.

Det tillhör Nationen att göra lagarna.

Det tillhör Konungen att verkställa dem ¹⁾.

Rådet var fordom ej annat än Konungens konselj. Må det återgå till sin fordna beskaffenhet; och lugnet skall blifva återställt.

Vilkoren af denna förändring böra vara korta. Lagarnes enkelhet gör deras klarhet.

1:o Konungen regerar efter Rikets gamla lagar.

2:o Rådet är hans högsta konselj. Såsom dess medlemmar blott äro rådgifvare, är Konungen också ensam beslutande. För sina råd äro de honom och Ständerna ansvarige.

3:o Ständerna må aldrig neka att församla sig på Konungens kallelse för att rådslå öfver de allmänna ärenden, af hvilka Han vill gifva dem del. Efter tre månader har Konungen rätt att dem förafskeda.

4:o Ständerna äga att ålägga skatter och bevillningar och att, med Konungens bifall, göra lagar.

¹⁾ Att härmed likväl ej menas, det Konungen skulle vara utesluten från delaktighet i lagstiftningen synes af det följande.

5:o Såsom Rådets medlemmar äro Konungens rådgifvare och Riksens Ständers fullmäktige ¹⁾, böra de af Konung och Ständer väljas, hvilket så sker, att Konungen sätter tre på förslag, men tager den af de tre, som erhållit Ständernas förtroende ²⁾.

6:o Rådets medlemmar kunna ej förafskedas eller entledigas utan med Konungens och Ständernas bifall.

7:o Konungen nämner en af Rådet till Kansli-President.

8:o Krigsmakten, utrikes ärenderna, rätt att göra krig och fred, samt den ekonomiska och reglementariska lagstiftningen tillhöra ensam Konungen.

9:o Alla Justitiemål fortfara att, på samma sätt hädanefter, som hittills, afgöras af Konungen med Rådet.

10:o Att göra nåd är Konungens ensak.

11:o Ingen kan häktas och i fängsligt förvar hållas utan lagligt skäl och laglig rättegång.

12:o Ingen undersåte kan dömas utan af den laga domstol, under hvilken han hör.

13:o Denna Grundlag skall obrottsligt iakttagas och enligt bokstafven följas, så att hvarken Konung eller Ständer må äga rätt att deri något ändra eller genom förklaringar upphäfva och förbyta" ³⁾.

1) *Representants des États* i det Fransyska — *Riksens Ständers fullmäktige* i det Svenska konceptet.

2) Detta förslag innehöll således en omvändning af det gällande förhållandet, enligt hvilket Ständerna satte tre på förslag och Konungen valde.

3) Så har jag trott mig böra öfversätta orden: "Ni le Roi, ni les États auront aucun droit d'y rien changer, l'innover ou l'expliquer."

Ovanligheten af det steg, hvarmed Konungen sluteligen framtvingade Riksdagskallelsen af Rådet, var väl egnad att ingifva farhågor. Den vilkorliga afsägelsen var ett försök på allmänna tänkesätt, om detta i sjelfva verket skulle godkänna giltigheten af Rådets anspråk, att med den kungliga namnstämpeln styra, äfven utan Konung. Allmänhetens tanka blef en protest mot dessa anspråk. Ifrån den 15 till den 21 December 1768 var riket utan regering. En allmän oro herrskade. Stora folkhopar omgäfvö slottet, der Rådet tillbragte tiden med ängsliga öfverläggningar och utfärdandet af befallningar i Konungens namn, hvilka ej mera åtlyddes. Den 17 Dec. såg man Krigs-, Kammar-, Bergs- och Kammar-Revisions-Collegierna med sina Presidenter i spetsen, ifrån gamla Kungshuset på Riddarholmen i procession upptåga på slottet, der, sedan de först haft företräde i Rådet, de uppvaktade Konungen och förklarade, att de under närvarande förhållande ansågo sig genom grundlagarna försatta uti fullkomlig inaktivitet. Exemplet följdes den 19 Dec. af KansliCollegium, StatsKontoret och Stockholms Magistrat¹⁾; hvarvid StatsKontoret tillade, att det ej heller ansett sig berättigadt att utbetala en genom resolution i Rådet anbefalld aflöning till den förstärkta vakten i hufvudstaden under närvarande omständigheter²⁾ Dessa funnos

1) Svea HofRätt och KommerceCollegium, der Mössorna voro starkast, dröjde; och Stockholms Consistorium inskränkte sig till en underdånig bön, att Kongl. Maj:t för samvetets skull ej ville undandraga sig den tunga regeringsbördan.

2) I den häftiga Möss-skriften: "Upplysning för Svenska folket om anledningen, orsaken och afsikterna med Urtima

äfven af det uppkallade krigsbefälet så betänkliga, att det förklarade sig ej kunna ansvara för soldatens lydnad. Då måste Rådet gifva vika. Redan den 19 besköts Riksdagskallelsen, hvilken den 22 utkom på trycket. Dagen förut den 21 hade Konung Adolf Fredrik åter inträdt i Rådkammaren, förbehållande sig i ett nytt, äfven särskildt tryckt, Diktamen, att inför Riksens Ständer ådagalägga lagligheten af det beslut han tagit och förvara Nationens frihet och rätt.

Rådet, som äfven efter detta aftvungna samtycke till Riksdagskallelsen, fortfor i sin opposition mot Konungen, kände huru högt spel det spelade. Man lefde i ständig oro. Man lyssnade till bullret på gatan. Kronprinsen i sin RådsJournal berättar under den 19 Januari 1769: "Medan man föredrog Justitiemålen, inkom Riksrådet Friesendorff helt förskräckt och afbröt föredragningen, sägande att en borgare kommit upp för att underrätta honom, det de femti Äldste blifvit öfverfallne på Rådhuset, att ett tumult uppstått, att tre menniskor redan lågo slagna på gatan, att Riddarhuset och Storkyrkobrinken voro af en rasande folk-

Riksdagen 1769", hvilken skrift arktals utkom, säges, att Kaptenerna vid Lifgardet af egna medel försköto denna utgift. Sveriges tillstånd påminner författaren af denna skrift, (churu han säger sig ej förmoda någon likhet) om Roms under Octavius, hvilken, under sken af vördnad för lagen, undergräfvade Rådets myndighet och med förställda tillbud att afsäga sig högsta myndigheten sökte med yttersta ifver bevara henne åt sig, och sluteligen, churu han sjelf regerade med mildhet och ömhet, lemnade efter sig regeringen åt sin adopterade Son Tiberius, som blef ett mönster af grymhet, våld, liderlighet och alla laster.

hop uppfyllda, och att ett farligt uppror stod för dörren. Frukten intog hela det heliga Collegium. Man ville gifva ordres om att samla Garnizonen och låta kanoner rycka ut. Man var på vägen att utfärda beslut derom, utan att undersöka berättelsens sanning. Konungen lät inhämta nogare besked. Allt var ett blindt allarm, förorsakadt af en slagtare, som fått stryk och sprungit upp i slottstrapporna att beklaga sig." — Verkningarna af uppträdet förspordes äfven följande dagen, ty det heter då i Journalen: "Grälades mycket om bullret i går."

1766 års Ständer hade utsatt nästa lagtima Riksdag till medlet af Oktober 1770 och till församlingsort, emot vanligheten, bestämt Norrköping, af fruktan för de oro-ligheter, som Möss-systemet redan den tiden hade väckt i hufvudstaden. Konungen gjorde väl föreställningar såväl mot obehägnligheten af samlingsorten som emot Rådkammarens beslutade delning, i följe hvaraf endast några Rådsherrar skulle begifva sig med Konungen till Norrköping, men de öfrige emellertid föra regeringen i Stockholm. Men Rådets tanka blef gällande. 1769 års Urtima Riksdag sammanträdde i Norrköping den 19 April.

Vi meddela några utdrag ur Kronprinsens bref¹⁾ under Riksdagen till Grefve Carl Fredrik Scheffer:

Norrköping den 17 April 1769. "Allt tyckes gå bra. Norrköping är ej en så ohygglig stad, som man sagt.

Den 20 April. Det är omöjligt att omtala alla parti-intriger under dessa sista tre dagar och nätter (före Riksdagens början). Det må vara nog att säga er, att

¹⁾ Dessa bref finnas i Tersmediska Samlingen.

man inlurat bönder om natten och gömt dem på landställen bredevid staden så väl, att det kostat mycken möda att få rätt på dem. Emellertid ligga vi öfver, oaktadt allt besvär motparten gör sig. I går kl. half 9 f. m. lät Konungen utropa Riksdagen, och kl. half 11 blef Gother¹⁾ vald till Taleman för Borgareståndet med 95 röster mot 18. Man hade tillsagt BondSekreteraren att anslå Plenum till Talemansval hos bönderna. Men denne, Palén²⁾, köpt af Mössorna, har ej gjort det, hvarföre valet blifvit uppskjutet till i dag. Bönderna ha valt fyra af sina medbröder för att granska fullmakterna, och just de fyra, som blefvo för Rådets sak utslutna ur Ståndet vid sista Riksdag. Hos presterna ville man vinna Talemansvalet med surpris. Serenius³⁾ presenterade sig med sitt anhang för dörren af Stora Kyrkan, och ville låta välja sig; ehuru intet anslag skett. Lyckligtvis hade Biskopen i Linköping⁴⁾ blifvit förut averterad, och redan om qvällen tagit till sig kyrknycklarna. Biskopen i Strängnäs måste återvända, något skamlig öfver det misslyckade försöket. I dag kl. 9, då presterna samlades, har Biskopen i Linköping blifvit vald genom acclamation enligt gammal sed, då Erke-Biskopen⁵⁾ är frånvarande; och kl. 11 har Olof Håkansson⁶⁾

1) HandelsBorgmästare i Stockholm. Hans medtäffare var Borgmästaren Cerwin från Carlshsmn.

2) Lagman i Norra Finne Lagsaga.

3) Biskop i Strengnäs, ifrig Mössa.

4) Filenius, ifrig Hatt.

5) ErkeBiskop Beronius.

6) Från Blekinge. Redan 1734 sitt stånds vice Taleman, sedan Taleman vid alla Riksdagar utom 1768, då han till

blifvit vald i Bondeståndet med 100 röster mot 20. Grefve Fersens val hos Adeln är otvifvelaktigt. Man kan ej vara nöjdare än jag är med Norrköping. Staden är glad och man lefver här förträffligt. Mössorna bita sig i fingrarna af harm att ha låtit oss komma hit. Hofvet är mycket communicatift. Jag går alla dagar till fots till Riddarhuset, blandar mig i hopen och dröjer en halftimma under samtal med dem, jag känner. Kl. 1 är cour hos Konungen och deras Majestäter spisa alla dagar publikt. Kl. 6 samlas man hos mig, kl. 7 hos Drottningen. Från Hertigen af Choiseul har jag fått ett högst artigt svar på mitt bref. Pechlin bedrager oss, säger man, eller vill bedraga oss i den stora saken¹⁾. Så mycket sämre för honom. LandtMarskalks-valet är säkert och sker om Lördag²⁾.

Den 27 April. I morgon eller öfvermorgon skall man tacka Konungen för Ständernas sammankallande och anhålla, att han ville befälla Kungen i Stockholm³⁾ att komma hit. Konungen har sändt denna befallning med den unge Grefve Cronstedt, sjelf son åt

och med utvoterades ur Ståndet. Han dog under denna Riksdag den 18 Nov. 1769, och efterträddes såsom Taleman af Lars Torbjörnsson från Bohus Län.

1) Konstitutions-saken.

2) Det utföll med 234 rösters pluralitet för Grefve Axel Fersen framför GeneralMajoren Thure Gustaf Rudbeck, hvilken år 1765 såsom LandtMarskalk stått i spetsen för Mössornas seger

3) Nemligen Rådet i Stockholm. Blott några Rådsherrar hade följt Konungen till Norrköping men de öfrige, emot Konungens vilja, qvarblifvit att föreställa regeringen i hufvudstaden.

en af dessa Presidenter ¹⁾, hvars hufvud närvarande regering velat taga, om den fått öfverhanden.

Den 1 Maj. I dag har Sekreta Utskottet begynt sina sammankomster. Affären om Rådsherrarnas afsked förekommer. Desse Herrar böra akta sig. Den minsta trotsighet kan kosta dem lifvet. Bitterheten är stor och sinnena upphetsade. Vi erhålla i detta ögonblick underrättelse att Kejsarinnan samlat krigsfolk i Petersburg och rustar i Cronstadt. — (Ryssland och Danmark befarade nämligen en förändring af Svenska regeringssättet till konungamaktens fördel, och ville förekomma den. Det fanns en hemlig artikel i den år 1766 emellan dessa makter ingångna traktaten, hvori Danmark förband sig att samverka till upprätthållandet af dåvarande regeringssättet i Sverige med Ryssland, som genom 4:de artikeln af Nystadtska freden redan ansåg sig ha garanterat 1720 års Regeringsform. Kronprinsen bifogar i egenhändig afskrift en Depesche från Franska Ministern i Danmark, der denne säger: "I ett samtal med Grefve Bernstorff har jag kunnat se, att den sjörustning Danmark förehafver gäller Sverige. Jag har lika tydligt kunnat se, att om LandtMarskalken och Sekreta Utskottets ledamöter blifva valda bland Mössorna, den Danska eskadern ej kommer att utlöpa. I alla fall kommer den väl blott att göra en kostsam och onyttig promenad. Men Grefve Bernstorff måste dricka denna kalk. Han ser ingen säkerhet för Danmark utan

1) Grefve Carl Johan Cronstedt, President i Kammar-Revisionen sedan 1767, efterträdde Hermansson såsom President i KammarCollegium under denna Riksdag.

i Sveriges närvarande regeringssätt, och han måste söka behaga Ryssland).

Den 15 Maj. Jag gör mig ett verkligt nöje af att underrätta Eder om de tre nya Rådsvalen ¹⁾. Ni kan ej tvifla om den del jag tager i er brors upphöjelse, ej blott såsom vän, utan såsom Svensk medborgare och Prins. Stockenström har först samtyckt i går afton och, jag vågar säga, endast på mina skäl. Grefve Fersen har blifvit ombedd i mer än 8 dagar af Konungen, Drottningen och hela partiet. Sluteligen gick jag till honom i går afton; och han har gifvit vika för mina skäl ²⁾. Grefve Bielke har också länge undanbett sig men äntligen gifvit efter Konungen.

Den 28 Maj. Tragikomedien är slutad ³⁾, och vi resa ifrån Norrköping den 1 Juni. Jag har mycket att säga er; men vågar ej anförtro det åt pennan. För Guds skull afslå ej kallelsen att åter inträda i Rådet ⁴⁾.

1) Trenne Rådsstolar vore lediga genom dödsfall efter Grefve Carl Gust. Löwenhielm, Friherre Carl Lagerberg och Baron Otto Wilhelm DeGeer. De som nu i deras ställe inkallades voro Öfversten Friherre Ulrik Scheffer, JustitieKansleren Erik v. Stockenström och Landshöfdingen i Nyköpings Län Grefve Nils Adam Bielke. Till JustitieKansler efter Stockenström nämde den 30 Nov. 1769 Ständerna då varande StatsSekreteraren och äldste RevisionsSekreteraren Johan Rosir, som äfven denna Riksdag stod på RiksRådsförslag, sedermera (1771) Friherre och President i Svea HofRätt.

2) Grefve Fersen förblef likväl obeveklig och gick ej in i Rådet.

3) Dagen förut hade på en gång nio Rikets Råd blifvit af-satta, neml. Friesendorff, Horn, Kalling, Hermelin, Gyllenstierna, Reuterholm, Funck, Ribbing och Düben.

4) Det skedde likväl. Af de år 1768 licentierade, men nu i Rådet återkallade, Herrar: Rosen, Ekeblad, Hamilton, Ru-

Åkerö d. 2 Juni 1769. Jag är mycket missnöjd med det sätt, hvarpå man behandlar Rådets afsked och Konungens justifikation. Allt detta har blifvit handterat ej såsom ett högmålsbrott, utan såsom en simpel partisak. Grefve Tessin, hos hvilken jag nu är, har haft den tillfredsställelsen, att hos sig förena hela den kungliga familjen. Han synes härigenom föryngrad, ehuru han är mycket förfallen. Drottningen har nu behandlat honom med den största aktning.

Ekholmsund den 19 Juni. Jag är ej nöjd med Le Comte de Modène, som man berömt så mycket. — Nu låter jag möblera min kammare, jag läser, jag hackar i min trädgård. Se der mina sysselsättningar! Men om Söndag måste jag lemna allt.

Carlberg den 15 Juli. Grefvarne Schwerin, Erik Sparre, Barck, Friherrarne Posse och Sinclair hafva blifvit inkallade i Rådet ¹⁾.

Stockholm den 10 Nov. Riksdagssakerna grumla sig mer än någonsin.

denschöld, Seth, Carl Fr. Scheffer, Fleming, undanbådo sig den förste och de trenne sistnämnda förtroendet. Samma dag som det förra Rådet afsattes, kallades dessutom till Rådher-rar Presidenten i KammarCollegium Friherre Mathias v. Hermansson, Landshöfdingen Joachim Beckfriis, och Presidenten i AmiralitetsCollegium Grefve Carl Hans Sparre. Den sist-nämnde afsade sig.

1) Det skedde den 4 Juli. Amiralen Grefve Erik Ar-wid Sparre (liksom förut hans bror) afsade sig den erbudna värdigheten. Den 18 Sept. kompletterades det nya Rådet ge-nom inkallandet af Contre Amiralen J. von Snoilsky. Grefve Ekeblad, redan 1761 KansliPresident, återställdes nu af 1769 års Ständer i denna värdighet.

Ekholmsund den 17 Nov. Återkommen sedan i går uti min enslighet för att trösta mig efter vårt nederlag i Tisdags skrifver jag eder till i mitt hjertas bitterhet. Det grämer mig ej så mycket att vi tappat Konstitutionssaken — sådan den nu var, skulle den tjänat oss till intet — men att se min Nation förderfvas till den grad, att den sätter sin lycka i Anarkien. Ni vet bäst huru litet det skulle kostat mig, att för ett år sedan med ett enda slag göra slut på alla dessa oordningar.”

Dessa yttranden visa redan, att fortsättningen af denna Riksdag, hvilken efter att ha börjat i Norrköping den 19 April 1769, ej slutades i Stockholm förrän d. 30 Jan. 1770, icke svarade mot de förhoppningar, begynnelsen hade ingifvit. Med kullkastandet af Mössornas finansplan tillskyndades väl hofvet stora fördelar. Konungens och Drottningens skuld, omkring $20\frac{1}{2}$ tunnor guld¹⁾, äfvensom Arsprinsarnes, förklarades för rikets; Hofstaterne bestämdes och ökades, indragna pensioner och löner återställdes och medel anslagos till Kronprinsens och Arsprinsarnas utländska resor. Men om den stränga sparsamhet, hvarmed Mössorna hade sökt att allt för plötsligt bota det krigiska Hattsystemets efterlemnade finansiella oreda, i början genom sina följder hade verkat mycken obelåtenhet i landet, så väckte de nu till väldet återkomna Hattarnas slöseri med pensioner, gratifikation

¹⁾ En tunna guld räknad till 100,000 Dr Smt.

och ersättningar af alla slag ¹⁾), farhågor, som ej voro utan inflytande på allmänna tänkesättet. Det begynte blifva gynnande för deras motståndare, och Hattarne ville ej våga resten af sin popularitet på försöket att ombilda författningen; med hvilket de i sjelfva verket aldrig haft allvar. Då det kom till den länge uppskjutna hufvudfrågan om ökade rättigheter för Konungen, — en fråga, som man blott vågade låta framskymta under föregifvandet att vilja återställa 1720 års Regeringsform till dess simplicitet eller primitiva renhet, — blef Riksdagen likasom förlamad. Hinder, som för de ledande parti-cheferna ej syntas ovälkomna, hopade sig, och betogo snart allt hopp om en önskad utgång. Huru kunde man ock vänta, att samma parti, som år 1756 hade stadgat sitt välde med en blodig seger öfver konungamakten, hvilken då fåfängt sträfvade utöfver de allt trångare gränser, hvarmed den blifvit omskrifven, nu i sin Royalism skulle gå längre än att deraf låna skenet? — Det var i detta afseende alldeles detsamma, hvilketdera partiet var i besittning af väldet. "Hvart stånd hade sina konungar, och de hade möda vid att aflemna spiran till Sveriges" ²⁾).

Den uppmärksamhet, som Ständerna visade Kronprinsen att erbjuda honom säte och stämma i Senaten,

1) Hvad de för sådana ändamål bortgäfvö vid denna Riksdag gick till nära 33 tunnor guld (utom hvad som beviljades åt Hofvet). Mössorna vid 1766 års Riksdag berömde sig deremot af att hafva genom indragningar sparat öfver 66 tunnor guld.

2) Grefve Ad. Lud. H. Anekdoter. M.S.

afslög han. Ett bref till Baron Bunge ¹⁾, dateradt Ekholmsund den 15 Juli 1769 redogör för skälen till detta afslag. Han ansåg sig ej tillständigt att emottaga en plats, på hvilken han skulle finna sig sin Faders Kungliga myndighet motsatt. Huru han emot Riksdagens slut bedömde ställningen, ses af hans egenhändiga koncept för en Depesch till Grefve Creutz i Paris, hvars innehåll var ämnadt att meddelas Hertigen af Choiseul. Den är daterad den 11 Nov. 1769. Vi anföre den efter vanligheten i öfversättning och utdrag.

Sedan mot all förmodan — heter det — den hellosamma plan, som Konungen och Fransyska Hofvet hade föresatt sig vid denna Riksdag, fellsagit, är det nödvändigt att söka orsakerna dertill och att utfinna sådana botemedel, som, då de frälsa detta olyckliga rike, tillika kunna göra det till en för Frankrike nyttig bundsförvandt. Sedan finansfrågan upptagit tre månader af Riksdagen och delat hela partiet, ville man åter företaga densamma, då böner och äfven hotelser af Fransyska Ambassadören ändteligen förmådde LandtMarskalken att komma till Konstitutionsfrågan, hvilken man undvikit allt från Riksdagens början. Emellertid hade i Augusti månad en skrift utkommit emot närvarande författning och som sönderslet den heliga slöja, hvarmed Regeringsformen af 1720 blifvit omhöljd. Man hade öfverenskommit med Konungen, och med Frankrike, att just ändra de delar af Regeringsformen, som i denna skrift

¹⁾ Den 11 Sept. 1769 nämnd till HofKansler. Brefvet finnes tryckt i Gustafs III:s skrifter 4:de delen.

anföllos. Men Hattarne gåfvo vika för motpartiet. Skriften blef actionerad i HofRätten, förbuden och författaren sakfälld till högsta böter ¹⁾. På samma gång anställdes för syns skull äfven åtal mot en Mösse-skrift, kallad "Upplysning för Svenska folket" ²⁾, som på det häftigaste angrep Konungen och Rikets Collegier. Men detta blef utan följd, och Peehlin triumferade. Sådant är parti-chefernas uppförande. Presidenten Höpken ³⁾ ingaf ett memorial till de fyra stånden, åsyftande förändring i hvad förordningen år 1766 stadgat angående JustitieKanslersämbetet ⁴⁾. Detta memorial blef remit-

1) Skriften: *En Patriots tankar om Grundlagens nödvändiga förbättring*, tryckt i Stockh. 1769, jemte en annan till den förres försvar: *Reflexioner öfver de omdömen, som blifvit fällda öfver en Patriots tankar* voro hägge författade af Assessoren Arwid Virgin, som derföre pliktfälldes i Svea HofRätt till 500 dlr smts böter.

2) *Upplysning för Svenska folket om anledningen, orsaken och afsigterna med Urtima Riksdagen 1769*. Författaren förblef okänd och åtalet anställdes emot förläggaren, Bokhandlaren Holmén. Det syntes blifva lemnadt åt glömskan; men blef åter upptaget vid 1771 års Riksdag, och Holmén dömd till fängelse vid vatten och bröd. Denna dom blef sedan en af anklagelserna mot Rådet vid nämnde Riksdag. Skriften, som af 1769 års Ständer blifvit ansedd förgriplig, förklarades af 1771 års Sekreta Justitiæ-Deputation för god och nyttig, och förbudet emot den återkallades.

3) Friherre C. F. Höpken, President i KammarCollegium 1757, i KammarRevisionen 1767. Tog straxt derefter afsked.

4) Hvilket ämbetes besättande Ständerna 1766 hade tillägnat sig sjelfva. Presidenten Höpkens memorial yrkade tillika en granskning af hela förordningen af den 12 Nov. 1766 om Lagarnes behöriga verkställighet, samt vidtagandet af sådana åtgärder, hvarigenom Regeringslagarnes ändring den ena Riksdagen efter den andra kunde undvikas.

teradt till Justitie- och Sekreta-Deputationerna af Sekreta Utskottet. Flera memorialer i Konstitutionssaken inlemnades af Ehrensvärd ¹⁾, Rappe ²⁾, Stjerngranat ³⁾. Men deputationerna togo till grundval ej blott Regeringsformen af år 1720, utan äfven Konungaförsäkran af år 1751: tvänne hvarandra i sjelfva verket alldeles motstridiga lagar. Man försvarade sig dermed, att äfven den sednare var besvuren. Således kunde blott smärre jemkningar komma i fråga. Memorialernas författare fingo uppdrag att till ett helt sammanföra sina tankar i en skrift, som i den stora Deputationens namn skulle afgå till Plena. Denna skrift borde åtföljas af en Säkerhets-akt till personliga säkerhetens helgd, lik Englands Magna Charta, hvari de åsyftade verkliga förändringarna af våra lagar borde upptagas, grundade på skillnaden emellan den Lagstiftande och den Verkställande makten. Man tviflade ej om denna saks framgång. I Frankrikes ögon utgjorde den en hufvudpunkt.

LandtMarskalken bad äfven mig ⁴⁾ på sitt ord försäkra Fransyska Ministern om en lycklig utgång; hvilket jag äfven gjorde samma afton i närvaro af Grefve Lazy ⁵⁾. Men till allas stora förvåning skiljde sig de

1) Öfversten vid Artilleriet och GeneralMajoren Carl Ehrensvärd — dog under Riksdagen.

2) F. d. HofRättsRådet, nu Landshöfdingen i Åbo Län Christopher Rappe.

3) KammarRådet Carl Stjerngranat.

4) Orden mig och jag äro utstrukna och H. K. H. Kronprinsen satt i stället.

5) Spansk Minister vid Svenska Hofvet.

nämnde Herrarnes projekt ifrån denna mening. I Sakerhets-akten ¹⁾ blef det ej fråga om Konungen. Man hade ej satt några bommar för Ständernas makt att förändra Grundlagarna. Rådet stod osäkrare än någonsin. Befordringarna blefvo lämnade i samma skick, hvori 1766 års förordning hade försatt dem, ännu mindre gynnande för Konungen än Tjenstebetänkandet af år 1756, som likväl hade blifvit dikteradt af en ytterlig hätskhet ²⁾.

Emellertid lät LandtMarskalken denna skrift passera och remitterade den till plena, utan att konsultera Konungen eller Rådet eller Fransyska Ministern. Men Borgareståndet afslog äfven detta projekt, utsättande det till nästa Ständers granskning. Bönderna, som eljest under Riksdagen varit Hattar, följde häruti med Mössorna. Borgmästaren Schauw i Landskrona hade

¹⁾ Den *Akt om personlig säkerhet samt säkerhet om ägande rätten*, som vid 1769 års Riksdag gick till Plena, men af alla stånd, utom i Presteståndet, afslogs, innehöll likväl förslag till viktiga förbättringar, nemligen Ständernas afskiljande från omedelbar befattning med Lagskipningen, med Befordringarna, med Enskilda Besvärsmål och med detaljerna af den ekonomiska och finansiella Lagstiftningen.

²⁾ 1756 års Ständer hade betagit Konungen rätten att på ingifvet förslag sjelf nämna till ÖfverStåthållare i hufvudstaden, till Öfverste för Gardet, till Öfverste för Artilleriet, till KaptenLjtnant vid Lifdrabanterna, utan skulle dessa beställningar efter de flesta rösterna i Rådet bortgifvas. 1766 års Ständer tillagnade sig sjelfva rättigheten att nämna Justitiekansler och inskränkte Konungens inflytande på Rådswalen genom stadgandet, att den, som tre gånger stått på Rådsförslag, fjerde gången vore sjelfskrifven. Allt detta blef oförändradt hos Ständerna.

determinerat Borgerskapet till detta olagliga steg, men blef ej oroad derföre ¹⁾).

Baron Pechlin, som på det ovärdigaste sätt bedragit partiet och förklarar sig för Mössa, blef äfven lemnad i ro; ehuru det var fråga om att utesluta honom från Riddarhuset, och Konungen hade fordrat detta ²⁾).

Konungen vill ej anklaga Fersen för elak vilja. Men Hans Maj:t kan icke dölja för sig, att denna framlyser hos de chefer, som opererat under honom. De ha genom öfverdrifna framställningar allarmerat Grefve Fersens sinne. De ha återkallat minnena af 1756 års sorgliga katastrof för samma orsak. Man kan ingenting hoppas, så länge affärerna äro i deras händer. Konungen, liksom Hans Aldrachristligaste Majestät, är fullkomligt öfvertygad derom. Frankrike bör indraga allt vidare understöd. Då Cheferne ej mer kunna styra Riksdagen, skall denna sluta med samma konfusion, som de tre föregående. Det är af detta sista ögonblick, som Konungen hoppas kunna begagna sig; och i denna mening har Grefve Modène redan skrivit till sitt hof om nödiga medel för att understödja ett afgörande steg, som nu måste företagas LandtMarskalken ovetande, men till hvilket han skall se sig tvungen att samtycka genom de förbindelser, som han ingått redan före Riksdagens sammankallade. Konungen smickrar sig så mycket snarare med hopp om

¹⁾ Saken var ännu oafgjord hos Adeln den 11 Nov., då detta skrefs. Den 15 följande Nov. afslogs Säkerhets-akten äfven hos Adeln med 437 nej mot 451 ja.

²⁾ Man beskyldde Pechlin, att i sjelfva Riddarhus-förstugan ha köpt röster för 200 plåtar stycket.

lycklig utgång, som en stor mängd Hattar hafva yttrat sitt missnöje med det ovärdiga sätt, på hvilket konungamaktens rättigheter blifvit behandlade, hvilka man ej ens har nämnt. Hofvets moderation fortfar att förvärfa det nya anhängare.

Konungen, som påminner sig det nit och den tillgifvenhet, ni alltid visat honom, och att det är ni, som först återknutit de band, hvilka nu förena bägge Hofven, har befallt mig att underrätta er om sakernas ställning, på det att ni må kunna aflägga berättelse derom för Hertigen af Choiseul. Kan intet uträttas för förändringen af våra lagar, skola de fordrade medlen återställas. Om Riksdagen slutar, utan att ändamålet vinnes, återstår blott att genom styrkans lag söka att återbringa ordning i ett rike, i hvilket mildhet och ädelmod intet kunna förmå. Detta medel skall blifva verksammare, ehuru äfventyrligare. . . .

Det är tillräckligt bekant, att Riksdagen slutades, utan att det nyssnämnda ändamålet, som Hattarne kallade en förenkling och Hofvet en förändring af Regeringslagarne, vanns eller kunde vinnas. Bägge hade tvärtom genom olikhet i ändamål och missförhållandet i medel kommit i en så falsk ställning till Ständerne och till hvarandra, att ett ökad misstroende på alla håll var enda frukten af den med så glänsande förhoppningar började 1769 års Riksdag.

Det är med tillfredsställelse, vi vända oss från dessa ofruktbara intriger till uttrycket af menskliga känslor. Följande bref från Kronprinsen till LandtMarskalken Grefve Axel Fersen af den 15 Dec. 1769 skall säkert ingen

läsa utan deltagande. — "Man säger mig just nu, att Grefve Tessin fått anfall af en häftig blodspottning¹⁾. Det skulle vara skamligt för nationen och förhatligt för partiet, om denne vördnadsvärde gubbe skulle dö utan tröst och utan något bevis af de nu församlade Ständers deltagande i hans bedröfliga belägenhet. Jag behöfver ej påminna er, min Grefve, att Konungen, rörd af det tillstånd, hvori Hans Maj:t hade sett honom redan i sistlidne Juli månad på Åkerö, önskat, att Ständerna återgåfvo honom den pension, som man vid sista Riksdagen tog ifrån honom. Hans Maj:ts framställning i detta afseende har längesedan gått till Plena ifrån Sekreta Utskottet. Presteståndet har äfven bifallit; men jag vet ej, hvarföre saken icke kommit under öfverläggning hos de öfriga tre stånden.

Jag underrättas i detta ögonblick, att ni skall hålla plenum i morgon, och att detta skall bli det sista före helgen. Grefve Tessins sorgliga belägenhet och Riksdagens snart förestående slut tvinga mig att besvara eder med dessa rader. Jag tror mig ej behöfva säga alla de starka, rörande skäl, som tala för att ni i morgondagens plenum söker genomdrifva denna sak. Jag vet att ni blott behöfver rådfråga edert hjerta. Jag skulle ej ens skrifvit, om jag icke fruktat att mängden af edra göromål kunde komma er att förgäta detta. Grefve Scheffers pension, som sammanhänger med Grefve Tessins²⁾, blir, hoppas jag, ej heller glömd. Jag vet

1) Han dog den 7 följande Januari. Flera utmätningar för skuld hade öfvergått honom de sednare åren.

2) Båda hade varit Guvernörer för Kronprinsen.

att i afton är en samling hos Presidenten Höpken. Bered der saken! Säg dem, att det i dag är ett år, sedan Hans Maj:t satte sin krona på spel för att rädda Staten¹⁾, och äfven deras hufvuden, som äro de förnämsta i denna sammankomst²⁾. Ett sådant minne bör tala till deras känsla och gifva mina ord mer vikt, än allt hvad jag skulle kunna tillägga."

1766 års Ständer hade fräntagit RiksRåden Tessin och Scheffer deras Guvernörs-löner, samt i stället för den halfva RiksRåds-lön, Grefve Tessin njöt, endast tillagt honom en årlig pension af 2000 daler silfvermynt, som med 1771 skulle ökas till 4000 dlr. Nu församlade Ständer återgåfvo Guvernörs-lönerna till både Tessin och Scheffer ifrån den tid deras pensioner indrogos; men beslutet derom, som den 8 Jan. 1770 inkom till

1) Det var den 18 Dec. 1768, som då varande Rådet inlemnade sitt svar i anledning af Konungens Diktamen den 12 Dec., om nedläggandet af kronan, tills Riksdag utskrefs.

2) Vi ha nämnt den hemliga handling, hvori, då Konung Adolf Fredrik tog det nämnda beslutet, Hattpartiets hufvudmän hade med sina namns underskrift försökrat om sitt understöd och att vid den kommande Riksdagen göra allt för konungamaktens återställande enligt Rikets gamla lagar. Grefve Ad. Ludv. H. i sina nedan citerade handskrefna Anekdoter berättar, att Lovisa Ulrika, med sin vanliga oförsigtighet visat Pechlin, för att ännu närmare fästa honom vid Hofvets intressen, denna skrift, men att han behållit den; hvarigenom han, i fall Möss-partiet segrade, haft de nämnda Herrars öde i sina händer, och att den första underhandlingen vid 1769 års Riksdag var, att med en ganska stor summa återköpa dokumentet ur händerna af Pechlin, som Grefve H. kallar den Svenske Machiavell.

Konungen, hann ej expedieras förrän dagen efter Tessins död ¹⁾).

Hvad vi härnäst hafva att meddela öppnar oss en blick i Prinsens husliga förhållande, hvilken sträcker sig in i framtiden. Långfredagen år 1770 — enligt en af Gustafs egen hand gjord anteckning — emottog han ett anonymt bref ²⁾, som ibland dessa papper finnes förvaradt, försedt med Kronprinsens egenhändiga anmärkningar. Vi meddela innehållet af detta bref tillika med anmärkningarna ³⁾. Författaren vidrör först Kronprinsens förhållande till sin Gemål. — Med förvåning och smärta, säger han, ser fäderneslandet denna Prinsessa, som är föremål för dess vörnad, och som med de yttre behagen förenar karakterens mildhet och hjertats godhet, aldrig blifva föremål för Eder ömhet. Vårdslösad i skötet af sin familj irrar hon såsom en främling i sitt hof och sjelfva hennes försagdhhet till-

1) I sammanhang härmed må anmärkas, att RiksRåderna Höpken och Stromberg återfingo de dem år 1766 beröfvade Rådspensioner till det äldre beloppet af 6000 dlr silfvermynt årligen, att RiksRådet Grefve H. A. Gyllenborgs pension ökades ifrån 4000 dlr till samma förra belopp. Vid 1766 års Riksdag hade nemligen RiksRådspensionerna blifvit bestämda till 4000 dlr smt årligen, men endast fyra sådana pensioner på Stat uppförda. — Denna inskränkning i anseende till antalet upphäfdes 1769 och samtliga de vid denna riksdag entledigade Rådsherrar erhöilo enligt Ständernas beslut den 30 Januari 1770 hvardera 4000 dlr smt i pension. — Dessutom återfingo alla som uppvaktat vid Prinsarnes uppfostran sina indragna löner eller pensioner.

2) På stilen skulle jag tro, att det är från Grefve Nils Phil. Gyldenstolpe.

3) Bägge äro på Fransyska språket.

räknas henne såsom ett grufligt brott. Man tadlar Er, min Prins, man beklagar Eder förvillelse, men man hoppar hat och förakt på den illvilja, som gör sig till organ för så förderliga råd.

Prinsen har i brädden tecknat följande anmärkning: "Jag vet ej, hvilken författaren vill utmärka med dessa ord. Den ledsnad, som åtföljer Prinsessan, hennes likgiltighet att söka intaga, hennes föga angenäma umgängessätt, hennes stelhet att ej vilja lämpa sig till det som kunde göra henne behaglig, dertill det förhatliga hus, från hvilket hon härstammar, se der, hvad som skadar henne i mitt sinne! Jag har lydt Statens röst, då jag gaf henne min hand; men hjertat följer ej politikens eller ärelystnadens bud, och ju mer man tröttar mig med föreställningar att älska Prinsessan, ju mer ökas min olycka, min vedervilja, min saknad att vara förenad genom band, som man nämner oupplösliga, med en person, hvars karakter är så olika min, och hvilken jag vet bör bli lika olycklig genom mig, som jag är det genom henne. Och hvad det särdeles milda sinnelaget angår, som man upphöjer hos henne, så bedrager jag mig mycket, om det är annat än räddhåga för allt hvad som omger henne. En gång Drottning torde hon visa sig annorlunda.

Jag vet ej, hvilken man åsyftar. Skulle det vara Fru Ribbing¹⁾. Ack! skall jag då äfven beröfva mig

1) Riksrådinnan Ribbing, född Löwen. Bref i denna samling mellan Prinsen och henne tyckas å hans sida röja ömmare känslor, hvilka likväl endast med vänskap besvarades.

älskvärda fruntimmers sällskap, och är det ett brott af henne att finna och säga sanningen? —

Författaren råder derpå Prinsen att heldre resa i Sverige och Finland än utrikes, och utbrister: Skall Sveriges onda genius äfven sätta sig emot en så nödig resa!

Prinsen anmärker: "Författaren har ganska rätt; men om mina bemödanden ej följas af bättre lycka, än fallet varit denna vinter, så skall en så klok och nyttig resa ej bli af. Min Mor, jag vet ej af hvad skäl, skall aldrig tillåta det. Lyckligt nog, om jag får resa till Frankrike. Min Mor har ej ännu glömt, att det var jag, som haft förtroende nog att determinera Konungen till afsägelsen sistlidne December, och att lyckan med framgång krönte de kraftiga råd, jag gaf, oaktadt min Mors förskräckelse och den tvungna fred, som hon ville negotiera med Mössorna."

Författaren fortfar: Hvarföre använder Ni ej en del af Eder tid, utom bevisandet af öfverläggningarne i Rådet, till andra mera behagliga och i publikens ögon mera lysande sysselsättningar — författaren nämner — besök till allmänna inrättningar och välgörehetsanstalter, deltagande i militärens vapenöfningar m. m.

Prinsen anmärker: "Rådet är godt; men jag vågar ej följa det. Jag skulle åter uppväcka min Mors jalousie. Mina framgångar i Norrköping och Konungens förtroende ha redan skadat mig nog i hennes sinne. Då Staten skall frälsas genom något stort och kraftigt steg, som på en gång ger reputation och åstadkommer

verklig nytta, skall man ej finna mig tveksam; men mitt hjerta kan ej besluta sig till att ännu mer aflägsna min Mor ifrån mig, och politiken anbefaller här framför allt bibehållandet af enigheten inom kungliga huset. Det är endast Statens ära, som skulle kunna äga ett större värde för mitt hjerta.

Prinsen fortfar: "Min pligt är att spela andra rolen, så länge jag blott befinner mig på andra platsen, och kanhända fordras det en större själens styrka att inskränka sig inom de gränсор, som min plats föreskrifver mig, än att öfverskrida dem. Jag har en Far, och i denna Far en Konung. Min första skyldighet, men största ära, min verkliga politik är att ej aflägsna mig från en undersåtes pligt och att ej vilja lysa på hans (Konungens) bekostnad. Det är först, då hans person, hans krona eller mitt fädernesland är i fara, det är först, då Sveriges sjelfständighet hotas, som jag anser mig böra ge utrymme åt den kraft, som en sansad läsning af Historien, och entusiasmen för äran kunna ingifva mig. Jag har visat det uti Stockholm i December månad 1768 och uti Norrköping i April 1769. Man har sett att jag skydde hvarken mödor eller faror, då det gällde, att tjena min Konung och mitt Fädernesland. Men i detta ögnablick ålägger mig sjelfva framgången af mina bemödanden, att hålla mig stilla, och att ej ådraga mig svartsjuka blickar af dem, hvilka jag bör älska och vörda. Konungen är för det närvarande omgifven af ett patriotiskt Råd. Mina bemödanden skola hädanefter inskränka sig till att bibehålla enigheten dem emellan. Men återkomme olyckan, så skulle man er-

fara, att mig fattas hvarken mod eller fasthet eller entusiasm för mitt fädernesland och för dess sanna frihet, att jag hatar lika mycket Carl XI och hans despotism, som jag älskar den store Gustaf Adolf och hans ädla upphöjda själ; och att jag närt mig med en David Hume's, en Kardinal De Retz's och en Montesquieu's skrifter." Ekholmsund den 10 April 1770. —

Det var denna tid, som berömde sig af att de gamla fördomarna — eller hvad man kallade så — för det adertonde seklets filosofi började falla. Hvad som utmärkte denna filosofi var dess skenbart enkla grundsatser och den vidsträckta verksamhet, som den vann. England hade äran af de förra, Frankrike i synnerhet af den sednare. — Locke, uppfinnaren, var ännu i användning af sina principer varsam. Den store historie-skrifvaren Hume utvecklade ur dem en scepticism, inför hvilken ej ens denna philosophis egna grunder bestodo. Voltaire införde den i stora världen och eröfrade för den throner. Filosofi blef ett nytt namn på fördomsfrihet, och denna ett nytt företräde för de mäktiga på jorden; under det fördomarna blott gjorde hopen ofvanifrån lättare handterlig. Det var denna philosophis första monarkiska och aristokratiska period, sedan den trädte ut ur skolan. Att en demokratisk skulle derpå följa syntes man ännu knappt ana. Det skedde likväl — Rousseau gjorde genombrottet; — och ifrån den tiden var det slut med de högas filosofi.

För Lovisa Ulrika, stolt öfver att dela sin brors, den store Fredriks öfvertygelser, var den ännu ett me-

del att herrska; och det är ej otroligt, att hon under denna synpunkt framställt den för sin son. Bredvid henne är det med en egen känsla man betraktar den inflytelse, som philanthropen Carl Fredrik Scheffer och skalden Creutz på den unge Prinsen öfvade, såsom tolkare af tidehvarfvets filosofi; i hvilken Ekonomisternas lära, om rätta sättet att befordra folkets lycka, hade invigt den förra, och poetiska drömmar den sednare. Ur välvilligare, man ville nästan säga, oskuldsfullare själar, kunde den nya upplysningens strålar ej återspeglas. Att tänka något argt var dem främmande, — predikare af fördomsfrihet — sjelfve fångne i det godas fördomar! — Detta leder oss till en återblick.

Det första brefvet från Creutz till Gustaf i dessa samlingar är odateradt, men, såsom man ser af innehållet, skrifvit från Madrid, dit Grefve Creutz 1763 hade blifvit skickad såsom Envoyé Extraordinaire. Han hade i Paris gjort bekantskap med den berömde Hume. ”Jag har ingifvit honom en liflig lust att besöka Sverige — säger skalden. Han önskade se en Drottning, som är filosof, och en ung Prins, som vid 16 års ålder föredrager att läsa arbeten, tänkta med styrka och fulla af ljus, framföre flärdens och lättsinnighetens alster. Europas ögon äro fästade på Eders Kongl. Höghet. Det var en tid, då philosophien dömdes till bålet. En annan har kommit, då hon sitter på thronerna. Berlin är för henne en helig fristad, man uppreser henne altaren i London, man hedrar, man älskar henne i Norden; under det hon i länder, mer gynnade af naturen, försmäktar i landsflykt eller suckar i tystnad. — Jag

har i Frankrike sett odödliga arbeten, fulla af märkvärdiga och intressanta utsigter för menskligheten, hvilka deras författare dömt att aldrig skåda dagsljuset. Voltaire bevisar till hvilken grad ni, min Prins, väcker litteratörernas deltagande. Denne namnkunnige gubbe fällde tårar, vid underrättelsen att E. K. H. kunde Henriaden utantill ¹). *"Väl hade jag författat den"*, sade han, *"i tanka att den skulle tjena till en lexä för Konungarna; men jag hoppade icke att den skulle bära frukt i Norden. Jag hade orätt. Norden har alltid alstrat hjeltar och store män."* — Den store mannen har ej tröttnat vid att underrätta sig om de minsta omständigheter, som rörde E. K. H. *Jag är gammal och blind* — fortfar han — *men om allt hvad ni säger mig är sannt, så dör jag nöjd; ty om femti år skola inga fördomar finnas mer i Europa.* — Det allmänna förnuftet skall väl en gång blifva nog starkt, att verka en så helsosam Revolution. Största delen af Europa är ännu nedsänkt i den skamligaste okunnighet. Pyreneerna, framför allt, är den upplysta världens gräns. Sedan jag är här, synes mig såsom vore människosläktet kastadt tio sekler tillbaka." — Vi meddela äfven den unga Prinsens svar i öfversättning ²). *"Med oändligt nöje har jag emottagit edert bref. Jag tackar er för de intressanta detaljer det innehåller. Voltaires bifall smickrar mig obeskrifligt. Jag önskar att förtjena det en dag, men jag fruktar att den förskönade skildring eder vänskap gjort af mig, mer än*

¹) Det med särskild stil utmärkta är i brefvet understruket.

²) Dateradt Ulriksdal den 20 Mars 1765. T. S.

min egen förtjenst, förvärfvat mig det. Jag är förtjust öfver att ni ännu odlar vitterheten; och i synnerhet poesien. Aldrig har vår Svenska Litteratur varit så hotad med undergång, som nu. Dalin är död. Ihre drager sig snart tillbaka. Gyllenborg har gift sig och blir fader för barn i stället för satirer. Han är så kär i sin hustru¹⁾, att han glömmet både äta och dricka. Man borde förbjuda sådana vackra snillen att gifta sig. Med ett nöje, blandadt af saknad, minnes jag våra supéer på Drottningholm och dessa samtal, som så mycket bidragit till min bildning. Jag försäkrar er, att jag derföre ännu är mycket tacksam."

Brefvexlingen fortsattes, sedan Creutz år 1766 blef förflyttad, såsom Envoyé Extraordinaire till Paris. Han meddelar alla dagens litterära nyheter, visor, romaner af Voltaire, inleder en brevexling emellan Prinsen och Marmontel²⁾, sänder de utkommande Tomerna af Encyklopedien, hvilken lemnade filosoferna tillfälle att, under titeln af en allmänt nyttig läsning, tillika framkomma med sina egna öfvertygelser. Creutz utmärker för Prinsen de intressantaste och mest filosofiska artiklarna. I ett bref af den 13 Sept. 1769 heter det: "Jag sänder 8:de delen af Encyklopedien; men anhåller att E. K. H. täcktes behålla den, liksom de öfriga, för sig sjelf. — Roligt är, att de starkaste sakerna äro begrafna i de grammatiska artiklarna." På det våre

1) Grefve Gustaf Fredrik Gyllenborg blef gift 1764 med Anna Margareta, dotter af Banko-kassören Gottsman.

2) Som skiekar Gustaf sin Belisaire, och sedermera till honom dedicerar *Les Incas*.

läsare för öfrigt ej må tro, att denna brevväxling har en allt för allvarsam karakter, så må anmärkas, att dess philosophiska och politiska artiklar omvexla med andra, innehållande, utom underrättelserna ur den Parisiska hof- och umgängesverlden, äfven redogörelse för beställningen af nya kläder, möbler, vagnar. Stundom medföra dessa uppdrag förlägenhet; t. ex. då Creutz får befallning, att vid beställningen af Kronprinsens bröllopskläder i allt rätta sig efter dem, som Dauphin burit vid sin förmålning. "Jag har försökt likt och olik, skrifver Creutz den 7 Sept. 1766, att, enligt E. K. Höghets befallning, skaffa mig underrättelse om, huru högstsalig Dauphin var klädd på sin bröllopsdag." Uppdraget hade sina svårigheter, emedan Dauphin var tvänne gånger gift, och olika klädd vid båda brölloppen. Stundom synes den Svenske skalden och statsmannen blifva betänklig öfver Litteraturens allt djerfvare opposition mot Religionen. "Vi öfversvämmas af arbeten, som angripa religionen", skrifver han den 8 Nov. 1767 från Paris till Carl Fredrik Scheffer. — "Sedan två år har Religionen blifvit ett föremål för så råa anfall, att hon i detta land nästan kan sägas ligga i själtåget. Det gäller om stora verlden, som om folket. Det är ej mer fråga derom." Också finner sig Grefve C. F. Scheffer föranlåten att skicka Prinsen en uppsats mot atheismen af sjelfva Voltaire¹⁾. — Gustafs beundran för denna den då varande Litteraturens patriark var så

1) Brevet derom från C. F. Scheffer till Prinsen är dateradt Töresö den 26 Okt. 1767.

stor, att han säges vid sin nu förestående utländska resa ha ämnat besöka honom på Ferney; i fall ej resan i Paris hade blifvit afbruten genom Konung Adolf Fredriks död ¹⁾. Han tog öppet Voltaires försvar mot dennes fiender. Han sände honom Personalierne öfver sin Fader; hvilka Gustaf III sjelf författade, och till hvilka konceptet finnes bland Konungens papper. Voltaire firade sedan Revolutionen år 1772 med ett eget poem till Konungens ära.

Ständerna hade anslagit medel för de Kongliga Prinsarnas utländska resor ²⁾; och den tid nalkades, då Gustaf skulle besöka det land, som så tidigt hade blifvit föremål för hans tillgifvenhet och beundran. Det synes såsom han efter Riksdagens slut velat påskynda sin resa till Frankrike. Den blef likväl uppskjuten till hösten 1770, äfven enligt Hertigens af Choiseul råd. — Lovisa Ulrika önskade, att hennes yngste och mest älskade son Fredrik skulle göra sin äldsta bror sällskap. Kronprinsen skrifver derom ett märkeligt bref till Grefve Carl Fredrik Scheffer ³⁾, som skulle bli hans följeslagare. "Ni vet, säger han, att Drottningen sedan längre tid har den idéen att gifva mig min bror Fredrik till resekamrat. Nu är detta afgjordt emot både min

¹⁾ Correspondence par le Baron de Grimm. II. 520.

²⁾ 50,000 Rdr Hamb. Bko för Kronprinsen, lika stor summa för Prinsarna Carl och Fredrik Adolf tillsammans. Ständernas Bref härom, hvari de tillika yttra den önskan, att resan måtte företagas incognito, och ej af alla de Kungliga Prinsarna på en gång, är af den 19 Januari 1770.

³⁾ Stockholm den 3 Mars 1770. T. S.

och hans önskan. Ni har fruktat därför, i anseende till Prinsens dåliga uppfostran, ohöflighet och egensinnighet. Men vi skole hoppas det bästa. Jag känner hans hjerta. Han är häftig, men känslfull, öppen för vänskap och låter sig derigenom lätt ledas. — Jag måste säga er allt, och i ert sköte utgjuta mitt hjerta. Vi gå till Frankrike för de största afsikter, för att stadga en varaktig förening emellan båda rikena, grundad ej blott på det ömsesidiga intresset, utan på en personlig vänskap. Vi gå att grundlägga Statens befrielse, att frälsa den från främmande inflytelse och från den inre tvedrägt, hvaraf den sönderslites; men, förutsatt äfven, att dessa stora afsikter lyckas, så skulle jag kanhända blott ha beredt mitt fädernesland ett större missöde, om jag ej söker att försäkra dess framtid. Det gäller staten, och personliga konsiderationer måste vika. Himlen har ej gifvit mig barn. Mitt för fyra år sedan ingångna äktenskap synes ofruktbart; och Prinsessans starka helsa förbjuder all tanka att ett lyckligare giftermål skulle skaffa mig efterkommande. Min bror Carls sjuklighet, hans hy, och äfven ord, som undsluppit läkrarna, komma mig att frukta, att han ej lefver länge. Allas ögon skola då vända sig till min bror Fredrik. Men hvad hopp för Nationen, om han förblifver sådan han nu är? — Dock han är ännu i en ålder, då de falska principer, som man gifvit honom, kunna utplånas, och en skicklig hand bilda hans sinne. — Blir han qvar här, så är omöjligt att hoppas någon förändring. Men om han lemnar fädernehuset, om han anförtros åt edra händer, då skall han märka skillnaden emellan andra

Prinsar och sig. Om han blir skild från Ribbingska huset ¹⁾, — som ännu mer än Fröken Fersen förvri-
der honom hufvudet, — om han får lefva ett helt år
med eder, så kan och bör jag hoppas en god verkan af
hans resa. Vår emottagelse i Frankrike skall röra ho-
nom, och kanhända förmå honom att ändra de Möss-
idéer, som Ribbing satt i honom.”

En del af sommaren tillbragte Kronprinsen efter
vanligheten på Ekholmsund. Härifrån yttrade han sitt
missnöje till Grefve Carl Fr. Scheffer med Professorerna
vid Upsala Akademi, hvars Kansler han var, och åt
hvars angelägenheter han alltid egnade en synnerlig
uppmärksamhet.” Jag vet med säkerhet, skrifver han ²⁾,
att desse herrar blott sysselsätta sig med politik och
försumma ungdomens uppfostran. De förlora sin tid
med att inpregla partiprinciper hos sina lärjungar.
Hattar och Mössor, alla äro häri lika brottsliga; och jag
ämnar göra dem en allvarsam föreställning, innan jag
reser ut.”

Prins Henrik af Preussen besökte denna sommar
Svenska Hofvet. Amiralen Grefve Wrangel sändes med
ett linieskepp och två fregatter, att öfverföra denna
frejdade Hjelte från Pommern till Carlskrona, der han
komplimenterades af Grefve Axel Fersen och RiksRådet
Sinclair. Der återsåg den förstnämnde, i Prins Henriks
följe, för första gången den samme Grefve Hård, hvars
dödsdom han år 1756 hade undertecknat. De omfam-
nade hvarandra ömt. — En etikettfråga hade nära åstad-

¹⁾ RiksRådets.

²⁾ Ekholmsund den 4 Juni 1770.

kommit en brytning vid hofvet. Gustaf, såsom Kronprins, fordrade högra handen af sin morbror; ehuru detta anspråk ej understöddes af hans föräldrar. Kronprinsen tog saken mycket lifligt. "Det Brandenburgska blodet, som jag ärft af min mor, — skrifver han till sin vän och fordne lärare, — är hett, och Wasarnes ej mindre." — Grefve Scheffer gjorde frågan till ett öfverläggningsämne i Senaten; hvars beslut blef enligt med Kronprinsens önskan, ehuru Lovisa Ulrika tog det illa, och sedan nära hade omgjort den beslutna reseplanen. "Kom för all del genast, skrifver Kronprinsen till Grefve C. F. Scheffer¹⁾, för att hindra en Möss-intrig. Man vill låta min bror Fredrik följa Prins Henrik af Preussen till Åbo, för att derifrån låta inbjuda sig af Ryska Kejsarinnan, att göra honom sällskap till Petersburg. Drottningen har gifvit sitt bifall dertill; utan att hvarken fråga Konungen eller Ekeblad eller Bielke eller Hermansson eller Sinclair."

Emellertid hade Prins Carl, under det antagna namnet Grefve af Wasa, för sin helsa besökt baden i Aken och sedan Paris och Berlin. Han hemväntades till hösten. Den 9 Okt. skrifver Kronprinsen till Grefve C. F. Scheffer: "Min bror Carl kommer hem öfver Götheborg och Konungen befaller mig, att invänta honom. Således nytt uppskof med resan. Sprengtporten²⁾, som rådt härtill, vill uppskjuta min ankomst till Köpenhamn till den 15 Nov. och behålla mig qvar der i fjorton dagar. Så kan

1) Drottningholm den 29 Aug. 1770.

2) Friherre Johan Wilhelm Sprengtporten, Ambassadör i Köpenhamn.

jag ej komma till Frankrike förrän i början af nästa år.” — I Oktober öfverreste Prins Henrik till Petersburg; och kort derefter lemnade Kronprinsen fäderneslandet, i sällskap med sin andra bror, Prins Fredrik Adolf, och åtföljd af RiksRådet Grefve Carl Fredrik Scheffer. Kronprinsens antagna namn var Grefve af Gottland, hans brors Grefve af Öland. — Drottning Lovisa Ulrika talade så högt, och efter sin vana, så oförsigtigt om den förtjusning Gustaf i sina bref uttryckte öfver hvad han såg utomlands, jemfördt med hvad Drottningen kallade ”vårt Svenska elände”, att hans vänner måste varna Prinsen, att vara på sin vakt, emedan illvilliga personer deraf slutade till hans böjelse för prakt och yppighet. Hans vänner hade delat sig emellan brevexlingen med Kronprinsen. ”De politiska nyheterna meddelar Grefve Ekeblad — skrifver Bielke — Sinclair hvad som angår vår enskilda politik, Nolcken¹⁾ berättar anekdoterna ur societeten och Grefvinnan Bielke trakasserierna vid hofvet.” — Vigtigare händelser skulle snart taga uppmärksamheten i anspråk. — Den 22 Okt. förklarade Ständerna sin fägnad öfver Prins Carls genom brunnskuren återvundna helsa, och sin tillfredsställelse öfver den goda hushållning RiksRådet Schwerin, Prinsens följeslagare, under resan iakttagit. Den 30 Nov. skrifver Grefve Nils Bielke till Kronprinsen: ”Prins Carl är återkommen — oaffekterad i tal och fasoner. Hans alla yttranden vittna om godt omdöme. Den slags förkärlek, han innan sin resa visade för Mössorna, är, såsom Grefve Schwerin

1) Baron Johan Fredrik von Nolcken, Kammarherre hos Drottning Lovisa Ulrika, sedan Minister i Petersburg.

försäkrar, alldeles försvunnen. Han ogillar öppet deras uppförande och alla de sottiser de låta trycka i Dagligt Allehanda.”

Kronprinsen, sedan han besökt hofven i Köpenhamn, Eutin och Zweybrücken, anlände till Paris den 4 Febr. 1771, och fann ej mera Hertigen af Choiseul Minister. En Lettre de Cachet af Ludvik XV hade den 24 Dec. 1770 oförmodligen entledigat honom och förvisat honom hofvet. Hos Konung Adolf Fredrik rättade sig ej tacksamheten efter lyckan. De sista ord han skref till sin son (den 22 Jan. 1771) ålägga honom, att tacka den fallna Ministern för det stöd hans politik alltid gifvit Sverige. Den 12 Febr. 1771 var den gamle Konungen ej mera. Plötsligheten af dödsfallet gaf anledning till misstankar och uppkomst åt ohyggliga rykten. ”Men — säger ett samtida vittne vid Hofvet ¹⁾ — man behöfde ej andra ingrediensier till döden än dem, hvarmed den afdöde Konungen vid måltiden sjelf öfverlastat en svag mage. Han blandade deruti hetvägg, surkål, ostron; svimmade vid sitt quadrille-bord om afton, bars ut i ett yttre rum och afled genast.” Hans ålder var 60 år, 9 månader. Hans regering hade varat 19 år, 10 månader och 18 dagar. Han dog i Grefve Axel Fersens och RiksRådet Beckfriis's armar.

Lovisa Ulrika var otröstlig. Till sin son skref hon endast dessa ord: ”Jag är i den yttersta förtviflan. Men jag lefver, och jag omfamnar dig” ²⁾.

¹⁾ Kammarherren Grefve Adolf H., i sina förr åberopade *Anekdoter*.

²⁾ Je suis dans le dernière desespoir, mais je vis et je vous embrasse. Ulrique.

Genom Kammarherren Baron Örnfelt emottog den 1 Mars i Paris den nye Konungen underrättelsen om sin Faders frånfälle. Ett koncept af Gustaf III:s bref till Prins Carl vid detta tillfälle finnes i Gustavianska samlingarna, och vi meddela det i öfversättning: "Min k. Bror! Med tårar läser jag ditt bref af den 15 Febr. Det förnyar all min smärta öfver en förlust, som för oss alltid blir oersättlig. Må den ömmaste vänskap och det uppriktigaste förtroende i vårt hjerta intaga platsen af en så vördnadsvärd far och, jag vågar säga, vän¹). . . . Jag besvär dig att tro, min k. Bror, att de rysligheter, som man utsprider, ej göra på mig något intryck. Det är på ditt hjerta, som jag räknar. Jag känner det, och du känner mitt! Hörom alltid denna röst, och älskom hvarandra såsom bröder!" . . .

Några dagar efter dödsfallet skrifver Bielke: "Hennes Maj:t Enkedrottningen, hvars sorg öfvergår all beskrifning, så att vi dessa dagar darrat för hennes lif, begynner lugna sig." I en Apostille (i chiffer) uttrycker denne Konungens trogne ungdomsvän sitt hopp på hans goda hjerta emot mor och syskon, på hans snille emot Ständerna, och råder till en lysande Begrafning, men en sparsam Kröning. Gustaf III skrifver till Bielke: "Ack

1) Här äro följande ord utstrukna, men så att de kunna läsas: Vous etez mon heritiér, je n'ai point d'enfans, et selon tout apparence je n'en aurois pas, et je ne les regrette pas, parceque je retrouve en vous tout ce que la patrie peut esperer. (Du är min arfvinge. Jag har inga barn, och skall efter allt utseende ej få några, och jag saknar dem ej; emedan jag hos dig finner allt hvad fäderneslandet kan hoppas).

hvilket slag för oss alla, min k. Becka!¹⁾ och hvilken fäselig nyhet för mig! — Sedan tvänne dagar är jag underrättad derom, men är ännu så bestört, att jag knappast kan hålla mina tankar tillsammans. Jag besvär er, att ej öfvergifva min mor. Ej såsom jag å er sida fruktade någon underlåtenhet; — men jag besvär er, att vaka kring henne och bevisa henne allt hvad man är skyldig åt hennes olycka, och i synnerhet åt minnet af Salig Konungen, hvars godhet hade förtjent mer lycka, än han åtnjutit. — Jag lemnar åt er omsorgen om allt, som angår de bägge hofven²⁾. Jag reser om Lördag eller Söndag, och skall skynda mig så mycket som möjligt. Ni bör skicka en del af mitt kök och bordsilfver mig till mötes i Stralsund, men endast hvad som är mig nödvändigt; ty jag vill undvika all onödig kostnad och allt utseende af yppighet. Ni bör säga dem af Salig Konungens betjening, som haft sin aflöning på hans enskilda kassa, att jag betalar dem ett års lön, och sedan, så vidt möjligt, skall söka att placera dem, men att jag ej kan behålla dem. Finnas deribland några, som i dessa olyckliga tider hafva lidit för Konungens person, så försäkra dem, såsom af er sjelf, att jag ej skall öfvergifva dem. Afskeda Fransyska Theatertruppen på billigaste villkor. Jag vill undvika allt öfverflöd, och har föresatt mig, att genom sträng hushållning aldrig falla Staten besvärlig med penningefordringar. Men såsom i en stor stad det kanske är nödvändigt, att

1) Så brukade Gustaf såsom barn, att kalla sin fordnä Vice Guvernör.

2) Grefve Bielke var ÖfversteMarskalk.

ha ett spektakel, så ger jag dertill 12000 plåtar ¹⁾ om året, i fall en Entreprenör låter finna sig; men jag kan icke gå öfver denna summa. Hvad Herr och Fru Dulondel ²⁾ angår, så bibehåller jag åt dem för lifstiden deras pension; då detta var det enda, som Salig Konungen af mig fordrade, och jag anser denna förbindelse helig. Se der, min k. Grefve, allt hvad jag kan säga eder i dessa första ögonblick af oro och ängslan."

Följande skrivelser vid denna tidpunkt till Gustaf III ifrån Riksrådet Sinclair, — hvilken hade att sköta hvad Grefve Bielke kallar "la politique particuliere", — meddela vi i utdrag och öfversättning. Det första brevet är skrivet nyss efter Konung Adolf Fredriks död, och i chiffer: "Ständernas sammankallande har varit oundvikligt. Jag tar mig den friheten besvärja Ed. Maj:t, att ej lemna Paris, utan att i den nödiga punkten (penningar) få fullmakt och fri dispositionsrätt. Jag bör prevenera E. M. att E. M:ts mest tillgifne tjenare äro så blottade på alla tillgångar, att de nödgats återknyta förbindelser med Grefve Fersen, i afseende på Riksdagsberedelserna. Han är i besittning af en fond, jag vet ej hvarifrån; men samlar han partiet, så skall dock E. M., med medel i händerna, förblifva herre. Det mest grannlaga är att finna en LandtMarskalk."

Den 15 Febr. (också i chiffer): "I går afton hade vi ett formligt sammanträde för att bereda oss till Riksdagen. Hjärne, Stockenström, Bielke, Schwerin, Schef-

1) Ecus — lika med 4000 Riksdaler i silver.

2) Medlemmar af Franska truppen.

fer¹⁾), Grefve Fersen, Duwall²⁾), Rosen³⁾), Jennings⁴⁾) voro der. Första punkten var, hvilket uppslag man skulle gifva i publiken. Man beslöt gifva ut, det Riksdagens föremål blott voro den kungliga begrafningen och kröningen, och att man skulle söka nedslå all miss-tanka om åsyftade ändringar i E. M:ts försäkran. Det är godt och väl; men det är att märka, att Stockenström, Fersen, Jennings och Rosen i synnerhet hade denna punkt på hjertat. — Derefter föreslog Grefve Fersen, att Riksdagsledningen skulle förblifva i mina händer, men att Duwall skulle hafva samma role som Grefve Rosen vid förra Riksdagen; sedan Rosen förklarat att han nu ej ville befatta sig dermed. Voltemat⁵⁾ skulle åtaga sig Presteståndet. Grefve Fersen förklarade vid samma tillfälle, att han genom sina vänner bland de handlande funnit nödiga medel för kostnaderna till 500,000 daler. Märkligt är, att Barthélemi⁶⁾ har gått in med Fersen (utan att kommunicera sig med Scheffer), att gifva hypothek för dessa sedlar, som blif-

1) Ulrik Scheffer, broder till Carl Fredrik, sedan 1769 RiksRåd och KansliRåd.

2) Då varande Öfversten Friherre Johan Didrik Duwall, sedermera LandtMaruskalk vid 1786 års Riksdag och GeneralLöjtnant.

3) Grefve Fredrik Ulrik Rosen, son af RiksRådet, nu Kammarherre och HofMaruskalk, sedermera Landshöfding i Åbo och 1788 RiksRåd, erhöil afsked följande året och dog 1793.

4) HofMaruskalken John Jennings, Chef för Handelsbuset Finlay och Jennings.

5) Förmodeligen KrigsRådet Johan Abraham Voltemat, som 1774 erhöil Landshöfdings afsked. Friherre 1778.

6) Fransysk Chargé d'Affaires, sedan Ambasadören Comte de Modène i Juli 1770 hade lemnat Sverige.

vit nedlagda hos Grill. Gärningen är god, men visar, att han sällar sig mer till Fersen, än till Scheffer eller mig; och jag misstänker, att detta sker enligt Baron Breteuils order ¹⁾). Hvad LandtMarskalksstafven angår, så har Fersen förklarat, att alla Europas makter skulle ej förmå honom, att emottaga den. Han föreslog Carl Sparre ²⁾), med förkastande af alla andra. Frågan blef uppskjuten, tills E. M:s vilja kan inhämtas. Vi äro för Duwall."

Den 22 Febr. (chiffer): "Jag tviflar nu ej, att icke Barthélemi fått uttryckliga order, att endast reglera sig efter Grefve Fersen, utan att rådfråga oss. Resultatet är, att Fersen nu finner sig oinskränkt herre. För öfrigt är han ganska foglig. Baron Duwall gör allt för att förena sinnena, men kan ej utesluta varelser, till hvilka man ej kan ha förtroende. Vi vänta med otå-

1) Baron Breteuil, 1766 Fransysk Ambassadör i Stockholm, nu i samma egenskap anställd i Haag, var en af de Ministrar med hvilken Ludvik XV underhöll en hemlig korrespondens, i hvilken Konungen anbefallt honom, att med fortfarande uppmärksamhet följa Svenska sakerna. Flassan *Histoire de la Diplomatie Francaise*. T. VII. p. 17. Hos Segur (*Politique de tous les Cabinets de l'Europe*) ser man upphofvet till den nämnda hemliga korrespondensen, i rivaliteten emellan en af Ludvik XV:s mätresser och hans Minister för utrikes ärenderna. Vergennes, hvilken i Sverige efterträdde Le Comte de Modène, hörde äfven till denna hemliga korrespondens, som Ludvik XV, utan sitt eget kabinetts vetskap och stundom emot dess planer, förde med flera af sina sändebud. Svenska och Polska politiken voro i synnerhet ibland föremålen för denna korrespondens.

2) GeneralMajoren Friherre Carl Sparre, då Landshöfding i Gefleborgs Län, sedermera ÖfverStåthållare i Stockholm 1773.

lighet E. M:s order och dispositioner, som sätta oss i stånd, att återtaga styret. Mössorna arbeta med all styrka. Gooderich och Osterman ¹⁾ hjälpas åt att hålla dem nödiga medel tillhanda. De vapen, af hvilka de betjena sig, äro de höga varupriserna, Konstitutionsfrågan, och E. M:s förmenta böjelse för lyx. Dessa bägge sista punkter äro ganska farliga. En stor del Hattar betjena sig också deraf, för sina afsigter. Vi taga oss djerfheten att proponera E. M. 1:o att utan uppskof underteckna sin försäkran, som blifvit skickad genom General Scheffer, och att ofördröjligen återsända den ²⁾; 2:o att E. M. i ett bref till Senaten förklarar sig önska all möjlig sparsamhet vid kröningen och 3:o att E. M. gifver ÖfversteMarskalken befallning, att afskeda Fransyska truppen. Jag vågar försäkra att, om allt detta föregår E. M:s hemkomst, skall ingenting bättre motverka de missnöjdas uträkningar. Prins Carls uppförande är ganska respektabelt och förtjenar E. M:s synnerliga nåd. Rudbeck är Mössornas Kandidat för LandtMarskalksstafven. Ridderstolpe har parti-kassan, sedan Riksrådet Funck afsagt sig befattningen dermed."

I en annan skrifvelse, utan datum, heter det: Valen i landsorterna gå sin gång. I städerna äro de blandade. I Presteståndet äro vi redan öfverlägsna. Adeln och Bönderna kunna ej undgå oss."

1) Engelska och Ryska Ministrarne i Stockholm.

2) Med formuläret till denna provisoriska försäkran ankom GeneralLöjtnanten Baron Scheffer den 12 Mars till Paris. Konungen undertecknade den 15 följande, och hemsände den genast.

I ännu ett bref, också utan datum, men enligt påskrift emottaget före afresan från Paris, tillrådes Konungen, att taga vägen hem öfver Berlin. "E. M. tackes erinra sig, hvad Grefve Hård sagt oss, att Mössorna kommit både Ryska Hofvet och Konungen i Preussen att tro, det vi sökte gräl med Ryssland, och att det i synnerhet varit denna förutsättning, som gjort Konungen i Preussen uppmärksam på våra affärer, hvilka han för öfrigt ganska litet frågar efter. Denne Konung måste öfvertygas, att våra afsigter endast gå ut på reglerandet af våra inhemska affärer. Det blir nödvändigt, att E. M. beveker och stillar Lejonets misstankar, innan det kastar sig på tvären för våra operationer vid nästa Riksdag."

En ung Liljehorn¹⁾ hemskickades af Gustaf III förut att tillkännagifva hans snara ankomst. I ett bref från denna till Kungen, förekommer följande ställe: "Prins Carl har gjort en nobel och värdig sak. Efter salig Konungens död sökte det motstående partiet, att smickra Prins Carl och fiska i grumligt vatten; hvilket, då Hans Kongl. Höghet märkte, uppkallade han de förnämsta hufvudmännen, såsom Falkengreen²⁾ med flera, och förklarade, att såsom han vore den förste undersåten i riket, så fordrade hans skyldighet att afvända allt hvad som kunde lända till Konungens skada; att

1) Då varande Fändriken vid Gardet P. U. Liljehorn. Dog, såsom GeneralLjtnant, 1806.

2) Friherre Chfistopher Falkengreen, Vice Amiral och AmiralitetsRåd. Af 1772 års Ständer sedermera kallad till RiksRåd, vid Revolutionen entledigad, men åter inkallad. 1776 President i AmiralitetsCollegium. Död i Stockholm den 22 Apr. 1789.

han sett deras uppsåt; att de aldrig kunde göra sig hopp att behaga honom med annat än att älska och vörda Konungen, och handla med folket såsom deras underdåniga pligt fordrade: den annat gör vore en förrädare. Detta är ganska otvifvelaktigt. En stor del af Rådet, tillika med FältMarskalcken Fersen, har sagt mig det."

Den 21 Mars, tre dagar före sin afresa från Paris, skrifver Konungen, — troligen till Sinclair, ehuru det egenhändiga konceptet ej utmärker till hvem brevet är stäldt: "Alla våra affärer äro definitivt reglerade. Mr de Vergennes är nämnd till Ambassadeur Extraordinaire. Han är den man vi behöfde. Hans instruktioner äro sådana, som jag begärt dem, och tre millioner äro destinerade för Riksdagen. Ingen har tänkt på oss, sedan Hertigens af Choiseul katastrof. Det är först salig Konungens död, som väckt dem ur deras dvala. Allt har sedan blifvit arrangeradt, och allt efter önskan. Ni kan vara säker, att herraväldet är vårt, och att vi med moderation skola bruka vår makt." — Ett annat koncept (bägge voro ämnade att sättas i chiffer) innehåller: "Nu ha vi genomdrifvit den stora saken. Våra subsidier betalas; och i enlighet med Deklarationen af år 1764. Jag har talat vid Konungen i trekvartstimma ensam, och vi ha förklarat oss öfver alla saker med den största upprigtighet och ömhet... Maitressen¹⁾ är för oss och Konungens hjerta..."

¹⁾ Madame Du Barry. — Hon hade hufvudsakligen bidragit till Hertigens af Choiseuls onåd. Dennes plats blef obesatt till den 1 Juni 1771, då Duc D'Aiguillon nämndes till Minister för utrikes ärenderna.

Det viktigaste i finansiellt afseende var Frankrikes erkännande af de anspråk, som Sverige gjorde på de sedan 1756 resterande subsidierna. En konvention hade redan i slutet af år 1764 bestämt denna fordran till 12 millioner Livres, att intill den 1 Jan. 1772 årligen afbetalas med $1\frac{1}{2}$ million; dock med vilkor, att Sverige under tiden så ställde sitt förhållande, att det på det närmaste instämde med Frankrikes interesse. Det var Hattrådets sista politiska handling, innan det, med 1765 års Riksdag, störtades af Mössorna, hvilkas nya politik gjorde konventionen ogiltig. — Gustaf III erhöll af Ludvik XV i detta afseende ett förnyadt löfte, och emottog sjelf en del af summan. Till hvilka uppförfingar dessutom den Franske Monarken förklarade sig färdig, i fall Gustafs thron, såsom det befarades, skulle göras honom stridig, skola vi framdeles ådagalägga.

Hemresan skedde öfver Berlin. Pingstafton år 1771 kl. 9 på aftonen ankrade Linieskeppet Sophia Albertina vid Carlskrona; och RiksRådet Grefve Ekeblad, den äldste af Rådet, åtföljd af RiksRådet Grefve Hjärne, kom om bord för att helsa Gustaf III såsom Konung. Efter ankomsten till Stockholm kungjorde Posttidningen för den 3 Juni: att Konungen bestämt Måndags, Tisdags och Onsdags eftermiddagar ifrån kl. 4 till 5, att lemna alla undersåtare, högre eller lägre, fritt tillträde, att sjelfve deras ansökningar och angelägenheter i underdånighet andraga ¹⁾.

1) Dessa audienser väckte Ständernas misstankar. Dock varade de ej länge, och kallades slutligen Tiggare-audienser.

Ständerna voro kallade till den 13 Juni 1771. Partiernas ställning skildra vi så mycket heldre med Gustafs egna ord, som den egenhändiga uppsats, hvarutur vi låna denna skildring, under det den gör oss bekanta med Konungens egen åsigt, tillika innehåller åtskilliga drag till partitidernas Historia i allmänhet. Vi hämta det följande ur en af Konungen börjad, men afbruten, såsom vanligt på fransyska språket författad, Memoire öfver Revolutionen 1772, hvaraf endast inledningen finnes.

"1769 års Riksdag — heter det — slutade, utan att medföra något botemedel för det onda, som varit anledningen till detta riksmötes kallande. Man påminner sig, huruledes Konungen, för att tvinga Möss-Rådet till riksdagskallelse, såg sig föranlåten, att nedlägga Kronan, och huruledes, oaktadt detta ovanliga steg, Rådet likväl i fem dagar tvekade och ej kom till något beslut, förrän alla hufvudstadens myndigheter förklarar sig ej lyda ett Råd utan Konung. En sådan skakning hade bort föra tankarna på de enda nödvändiga hjälpmedlen. Ständerna, som kommo tillsammans med denna öfvertygelse till Norrköping, stadnade emellertid blott der för att afsätta Rådet och formera ett nytt. Detta var visserligen sammansatt af hederligt, upplyst och skickligt folk, valda enligt hofvets önskan; men allt skedde med sådan brådska, att frukten af den förskräckelse, hvari motpartiet var sänkt, gick förlorad. Flyttade till Stockholm voro Ständerna ej mer de samma. Söndrade sins emellan, utan åhåga att samverka till det allmänna bästa, tänkte de blott

på att, för enskilda fördelar, plundra Kronans kassor och förslösa Bankens penningar. Om de ett ögonblick syntes sysselsätta sig med redaktionen af nya lagar, så var dock hela denna verksamhet illusorisk. De åtskildes i samma villervalla, som hade utmärkt slutet af alla Riksdagar sedan 1720. De sista dagarna märktes likväl en väsendtlig sinnenas förändring inom de herrskande partierna, en förändring, som blef en af orsakerna till Revolutionen. Allt parti är sammansatt af två beståndsdelar, cheferna och stora hopen. De förre verka dertill, att det hela rör sig efter deras intressen, åt hvilka de gifva vackra namn. De sednare entusiasmera sig för de förras talanger, upphetsa hvarandra, föras mera af fanatism än grundad öfvertygelse; men de intryck de emottagit gå alltid längre än de, som gifvit dem, vilja; de idéer man inplantat fasthållas envist, om också de, ifrån hvilka de utgått, skulle önska att utplåna dem. — Sådant var fallet med Parti-cheferna vid slutet af 1769 års Riksdag. Man hade blott talat om reform af regeringslagarna, om jemnvigten af statsmakterna, om att öka Konungens rättigheter och minska Ständernas. Hopen, under det den för enskilda intressen nekade till allt, som kunde skada dessa, bibehöll likväl idéerna om en regeringssättets förändring, och, genom en motsägelse, som ligger i menniskonaturen, såg ej sitt misstag, förrän i det ögonblick Riksdagen slutades. De märkte då med förundran att Cheferna hade bedragit dem, och att ingenting var gjordt af alla de saker, för hvilka Ständerna varit

sammankallade. Ifrån den stunden söndrade de sig från sina Chefer, och underafdelningar formerade sig. Hofvet, seende sig bedraget i sina förhoppningar, tog humör och bidrog på sin sida till en söndring, som hade för det kunnat blifva vådelig, om ej Konungens död hade helt och hållet förändrat sakernas ställning.

Staten hade hittills varit delad i tvänne partier, hvilka, uppkomna 1719 genom uteslutandet af den legitima thronföljaren, Hertig Carl Fredrik af Holsten, hade vid 1727 års Riksdag omfattat de makters särskilda intressen, som då motvägde hvarandra i Europa. Det ena af dessa partier var Hattarna, hvilka fästade vid Carl XII:s blod, och hätske på Konung Fredrik I, hvilken de ansågo för Usurpatör, sluteligen omfattade Sveriges gamla politiska system, och förklarade sig för Frankrike. Det andrade partiet var Mössorna, länge tillgifne England och Wienska hofvet, ändteligen år 1765 förklarade anhängare af Ryssland, af princip och fanatism fiendtlige mot det fransyska systemet. Hofvet hade hållit än med det ena, än med det andra af dessa partier, allt efter sina fördelar. Ifrån första åren af salig Konungens regering var Hofvet Mössa. En olycklig söndring emellan Drottningen och Grefve Tessin hade kastat hofvet på denna sida. De tragiska scenerna af 1756 och alla de följande årens obehag, hade ännu mer förbittrat förhållandet. Pacifikationen mellan partierna 1762, som satte gräns för dessa stridigheter, under det den närmade Hatt-cheferna till hofvet, hade likväl ej från det aflägsnat hufvudmännen för det andra partiet. Dessa

hade bibehållit förtroendet och handterades såsom gamla vänner, hvilkas i olyckan pröfvade tillgifvenhet ej lemnade rum för något tvifvel. De nya vännerna behandlades likväl med vida större uppmärksamhet och varsamhet. Hofvet tycktes vilja öfvertyga dem om, att allt var glömdt. Priset för alla dessa uppoffringar skulle blifva en förändring af regeringsformen. Löften hade blifvit gifna på ena och andra sidan. Hattcheferna hade gifvit sin parole, hofvet hade gifvit sin. Säkert på sitt gamla parti hade hofvet ej ens rådfrågat detta. Då förändrade och omstörtade 1765 års Riksdag allt. Mössorna, nu herrar af styrelsen, glömde de förbindelser de hade till hofvet. De hörde blott på sin förbittring och sitt hat; understödda af Ryssland och England, förföljde de med hätskhet sina motståndare och äfven hofvet, som, för att ej anklagas för att vara förrädare, nu öppet hade förklarat sig för Hattarna. Personligheter blandade sig deruti, och från detta ögonblick blef salig Konungen helt och hållet öfvergifven af sitt fordna parti, som, servilt tillgifvet Ryssland, tog order af dess ministrar. Hofvet, då det öfvergaf Mössorna, hade likväl tagit med sig ett antal personer, ej talrika, men de hederligaste i partiet, som af grundsats och erkänsla voro fästade vid den kungliga myndigheten, och väl afskydde Hattcheferna, hvilka hade förföljt dem, men nästan ännu mer sina egna fordna chefer, som i medgången glömt den sak, för hvilken de länge hade lidit. Sådan var partiernas ställning vid 1769 års Riksdag. De uppoffringar, som hofvet gjort för Hattarna och Riks-

dagens ofördelaktiga utgång uppretade dessa personer emot deras ledare och närmade dem på samma gång till hofvet. Uppriktigt nitälskande för statens sjelfständighet stötte dem dessutom Rysslands öfvervigt; och den taffla af våldsamheter, som denna makt då framställde i Polen, väckte på en gång deras harm och fruktan. Alla dessa bevekelsegrunder förente dem snart med hofvets gamla anhängare. Så bildades ett särskildt parti på en gång tillgifvet hofvet och Fransyska systemet, på en gång aflägsnadt från Hattchefernas aristokratiska principer och afskyende Mössorna och Ryska systemet. Det andra partiet bildade nu Hattarna, alltid hatande Möss-partiet, som med dem stridde om makten, men svagt nog fästade vid Fransyska systemet, för hvilket de lätteligen skulle ha omfattat ett annat, om detta kunnat försäkra dem bibehållandet af det välde, som kunskaper, hufvud och talanger så lång tid hade åt dem bibehållit. Det tredje partiet var de gamla Mössorna, förenade med Ryssland, uppfyllda af lika hat mot hofvet och mot Hattarna, drifna af samma lystnad efter makten som dessa, men vida mindre egnade för dess utöfning, utan snille, utan upphöjelse, utan erfarenhet, utan duglighet. Det fanns ibland dem ett litet parti af personer, som ej hade styrka nog att söndra sig från sina gamla vänner, men ogillade det Ryska beroendet, älskade fäderneslandet på sitt sätt, och voro hätska på Hattarna, i hvilka de sågo första orsaken till alla oordningar. De skulle förenat sig med hofvet, om ej detta varit omgifvet af Hattar.

En händelse straxt efter Riksdagen ¹⁾ fullbordade förvirringens mått inom partierna. Här förekom den grannliga frågan om Ståndens jemnlighet, alltid kär för mängden, nödig i en liten republik, källa till söndring i en stor, i Monarkien omöjlig. Adeln af så många vackra rättigheter, som den förlorat under Carl XI:s och hans efterträdares regering, hade endast bibehållit den, att bekläda rikets högsta ämbeten. Den hade låtit införa denna punkt i adliga privilegierna af 1723; och rättigheten, ehuru sedermera ofta omgången, var ostridig. Då Vice President-sysslan i Åbo Hofrätt blifvit ledig, företog Rådet i Maj månad förslagets upprättande ²⁾. Ibland flere sökande funnos också ofrälse, och då några af Rådet uteslöto dessa, i anseende till deras börd, från förslaget, instämde de öfriga i denna mening, och beslutet, som i följe deraf fattades, infördes i Rådsprotokollet ³⁾. Detta Protokoll, som kort derefter utkom på trycket, uppretade på det högsta de ofrälse stånden, som, länge vana att trampa Adels rättigheter under fötterna och att i allt uppträda såsom dess likar, ej kunde fördraga, att Rådet återopade

1) Denna slutades med Januari månad 1770. Förslaget till Vice Presidents-sysslan i Åbo Hofrätt, hvarom det följande handlar, uppsattes i Rådet den 1 Maj 1770.

2) Konungens fransyske MS. har här följande anmärkning i brädden: "Il faut ici une note pour faire comprendre ce que c'etoit qu'un *förslag*."

3) Lagman Stjerneld, RevisionsSekreteraren Wallencreutz och Lagman Wallenstjerna uppfördes på förslaget, de bägge sednare framför Lagman Palén och HofrättsRådet Tollstedt, som voro äldre. Rådprotokollet härom utkom i tryck under titel: *Ofrälsemäns sentomsider tydligen förkunnade ödc.*

privilegier, sedan lång tid glömda. Mösspartiet, nu i opposition mot Rådet, förgiftade ännu mer allmänna sinnesstämningen i detta afseende, genom utspridandet af skrifter, som blott talade om jemnlighet, för att genom vackra ord behaga mängden ¹⁾). De upphetsade till den grad sinnena, att ifrån ena ändan af riket till den andra detta utgjorde ämnet för alla samtal. De tre Stånden antogo sig frågan *en corps*. Presteståndet i Sverige består nästan blott af ofrälse. Mössorna syn-
tes förenade i fråga om denna punkt. Sådan var den allmänna ställning, då Tisdagen den 12 Febr. Konungen midt under sin supé, träffad af slag, nedsökn död.”

”Denna händelse, som försänkte hela staten i den största och sannaste sorg, förändrade allt. Salig Konungen hade varit god far, god man, god husbonde. Hans godhet hade gjort honom allmänt älskad. Man högaktade honom för hans redlighet. Han gälde för den ärligaste man i sitt rike. Men hans ytterliga eftergifvenhet för sin gemål hade ofta förorsakat honom olyckor och sorger, för hvilka han alltid hade blifvit första offret. Allas blickar vände sig på hans efterträdare; men bägge partierna sågo honom med mycket olika ögon.”

1) Det tryckta Rådsprotokollet drog med sig en flod af partiskrifter om Frälse- och Ofrälse-ståndens rättigheter (dessa skrifter uppgingo inom ett år till nära hundra), som redan utmärkte det förnämsta tvisteämnet för nästa Riksdag, och under dess lopp födde af sig en mängd förslag, dels till särskilda privilegier för Borgare- och Bondestånden, dels till gemensamma privilegier för Svenska Odalfolket, med hvilken benämning man började skilja sig från Adelsfolket.

"Mössorna, som före 1769 års Riksdag hade vågat i allmänna papper föreslå att återöfva honom thronföljden, förskräckta att se sig en konungs undersåtare, hvilken redan såsom Prins hade vågat allt för att störta dem, beslöto att emotstå honom af alla krafter. De beredde sig att komma honom att darra på sin thron; ifall de ej kunde hindra honom att på densamma uppstiga"

Här afbryta dessa anteckningar, hvilka Konungen tvänne gånger begynt, utan att fullfölja dem — en gång under titel: *Mémoire sur la Revolution de Suède en 1772*, hvaraf vi just nu meddelat ett utdrag; en annan gång under titel: *Mémoire pour servir à l'histoire de la diète en Suède, qui commença le 13 Juin 1771 et qui finit le 9 Sept. 1772*, ett äfvenledes egenhändigt Fragment, men blott af ett par blad. Gustaf III uppehåller sig der vid svårigheterna på den tid, när hans Fader dog, då man så väl hade behöft hela den lagliga mellantiden tills 1769 års Riksdag borde följas af en ny, för att emellertid lugna sinnena. "Konungens död, påskyndande Riksdagen, säger han, kastade oss midt uti faror, hvilkas höjd möjligtvis dock kunde leda till räddning. Man kände thronföljarens tillgifvenhet för de gamla grundsatser, som under de mest ärofulla epoker hade styrt riket. Denne unge Prins borde dessutom vara kär för ett folk, som sedan 70 år sett främlingar på thronen. Men den nye Konungens frånvarelse, hans ungdom, Ständernas påskyndade sammankomst vore betänkliga omständigheter. Farligast var Ofrälsets hat mot Adeln, som genom ett oförsigtigt,

ehuru ganska lagligt steg af Rådet, hade uppblossat. Mössorna betjenade sig deraf för att vinna pluraliteten; ehuru denna anda i grunden syftade på både Regeringsformens, Adelns och Statens fullkomliga förstöring”

Den 25 Juni 1771 öppnade Konungen Riksdagen med ett Tal, hvaraf vi endast anföra slutet: ”Jag har sett flera länder, jag har lärt känna flera folkslags tänkesätt, regeringsart, seder, större och mindre välstånd. Jag har funnit att hvarken oinskränkt välde, prakt och yppighet, för sträng sparsamhet eller penningeskatter utgöra lycka och förnöjsamhet, der kärlek för fäderneslandet, der enighet saknas. Det ankommer därför på Eder, att blifva det lyckligaste folk på jorden. Låtom detta Riksmöte blifva evärdeligen utmärkt i våra tidböcker igenom uppoffrande af allt hat, alla egna afsigter för det allmänna bästa. Jag skall bidraga så mycket som på min personliga del ankommer, att samla tillbakars Edra strödda sinnen, förena Edra åtskilda hjertan, för att sluta i en lycklig stund för Riket detta Riksmöte, till hvilkets begynnelse jag önskar Eder den Högstes välsignelse.” — Ständerna anhöllo, att Talet måtte af trycket utgifvas, och utdelas till alla församlingar i riket.

Enighet var således lösen för dagen. Att lugna sinnen, försona partierna var också det mål, som den store Fredrik förnämligast rådt sin systerson att eftersträfvat; ehuru han medgaf svårigheten att deri lyckas. Ett bref från den Preussiske Monarken af den 28 Juni 1771, hvilket förvaras i dessa samlingar, visar tydligt

nog hvad Fredrik II trodde eller misstrodde. "Funnos det Svenskar i Sverige — säger han — skulle de alle vara ense i fråga om fäderneslandets väl; men den främmande korruptionen har allt för mycket förvändt nationens anda. Jag skulle vara ganska nöjd, om jag kunnat lyckats att lugna dem, hvilkas sinnen äro uppskrämda genom hvad de föreställa sig om E. M:ts planer, utan att känna dem. Jag har försäkrat, på E. M:ts egna ord, att ingen ny traktat är sluten med Frankrike, att E. M. ingalunda hade för afsigt, att omkullstörta sitt Rikes grundlagar, och att E. M:t synts mig hafva den fasta föresatsen, att bibehålla god vänskap med sina grannar. — Jag har skrivit till Ryssland, att E. M:ts afsikt hade varit, att sluta sin resa öfver Petersburg, och att endast den aflidne Konungens frånfälle hindrat detta; med ett ord, jag har sökt att utplåna alla de motsatta intryck, som begynna att spridas."

Bemedlingen emellan partierna, — den under denna Riksdag så mycket omtalade Kompositionen¹⁾ — var, åtminstone för att vinna tiden, till en början ett nära nödtvunget mål för Gustaf III:s politik. Också sysselsatte han sig dermed genast efter Ständernas sammanträdande. Hans första förtroliga framställning derom till Möss-partiets hufvudmän finnes redan den 10 Juni 1771 besvarad genom en Pro Memoria af följande innehåll: "Om partiarbetena skola upphöra, måste säkerhet vinnas, att man ej blir duperad; hvarföre först

¹⁾ Gustaf III i ett bref till Konung Fredrik II, Stockholm den 20 Mars 1772, säger: "Denna idé har E. M. själf gifvit mig i en konversation, som jag lagt mycket på hjertat."

en jemvigt mellan partierna måste fastställas, och sedermera det gälla såsom afgjordt, att fundamentallagarna blifva i alla delar orubbade. Dertill fordras, att inga nya allianser ingås, som kunna lägga band på nationen eller gifva anledning till krig: — att nationen måtte i afseende på Riksdagsmannavalens frihet försäkras, och hvad deremot af Magistrater och Ämbetsmän blifvit brutet beifras: — att Rådkammaren må delas lika emellan båda partierna: — att det framfarna må glömmas; hvarjemte föreslås, att öfverenskommelsen måtte uppgöras emellan trenne personer af hvardera partiet.” Man ser af en Konungens egenhändig anteckning, att äfven desse personer blifvit utvalda, nämligen på Mössornas sida Landshöfdingen Friherre Ridderstolpe, samt GeneralMajorerne Pechlin och Rudbeck, på Hattarnas Grefve Axel Fersen, Baron Höpken och Baron Duwall; och en ny Promemoria med Konungens påteckning: *Mössornas Kompositionsförslag den 12 Juni 1771 till mig ingifvit*, finnes bilagd. Målet för dessa, å ingendera sidan med uppriktighet förda, underhandlingar, var, ehuru mycken tid dermed förnöttes, ej blott svårt, utan omöjligt att vinna¹⁾. Hindren lågo ej blott i partiernas, utan i Konungens egen ställning.

¹⁾ Den första Kompositionen ingicks d. 27 Juni. Konungen skulle visa en lika välvilja mot alla sina undersåtare, utan afseende på parti, partierna borde upphöra, deras hämd och bitterhet utsläckas: den yttre politiken borde riktas på fredens bibehållande: för bibehållande af den inre enigheten borde ingen efterräkning ske angående de händelser, som föranlett sammankallandet af 1769 års Riksdag: Rådet skulle delas lika mellan båda partierna, och ledigheter öppnas för Mössorna genom flera nuvarande Rådsherrars frivilliga afsked.

Huru skulle Gustaf III, sjelf ställd emellan en redan försökt och en å nyo åsyftad Revolution, kunnat förena sinnena om ett Regeringssätt, hvars störtande han ville? Dessa försök kunde endast ha någon mening, så vida föreningspunkten låg utom detta regeringssätt, i det nya, som Konungen ville införa, eller, (såsom det hette), det gamla, enligt med rikets fordna grundlagar, som han ville återställa. Men att denna föreningspunkt i godo skulle kunna vinnas, var så mycket osannolikare, som nya söndringsämnen hade kommit till de gamla. Vi ha sett den gamla stridsfrågan om frälsets och ofrälsets rättigheter åter väckas. I sjelfva verket var ståndsregeringen dermed angripen i sina grundvalar; och Mössorna, då de betjente sig deraf för egna afsigter, visste ej, af hvilket farligt medel de begagnade sig, eller hade glömt att denna fråga engång förr hade infört enväldet i Sverige. Men, användt såsom partivapen, hade detta tvisteämne gjort dem segrande vid Riksdagsmannavalen i de ofrälse stånden, oaktadt de förhoppningar hofvet i början närde, och i trots af dess bemödanden att inverka på dessa val. Denna Oppositionens öfvervigt visade sig genast vid Talemansvalen. Endast Riddarhuset fogade sig i utkorandet af Hofmarskalken Friherre Axel Gabriel Lejonhufvud¹⁾ till Landtmarskalk, efter hofvets önskan; men sjelfva detta val af en genom sina egenskaper föga verkande man, hade ej annan betydelse än svaghetens. De andra ståndens val — Presterskapets af Biskop Forsenius²⁾ i Skara, Borgerskapets af Borgmästaren Se-

1) Med 524 röster emot 450, som voterade på Mössornas kandidat, GeneralMajoren Friherre Rudbeck.

2) Med blott en rösts pluralitet.

baldt i Stockholm¹⁾), Böndernas af Josef Hansson²⁾) från Elfsborgs Län (som af Hattpluraliteten vid 1769 års Riksdag hade blifvit utvoterad ur sitt stånd), föllo på hofvets ifriga motståndare. Vid undersökning af Riksdagsmännens fullmakter uteslöt Presteståndet 9, Borgareståndet 14 och Bönderna 11 af sina medlemmar under allehanda förevändningar. Mössor inkallades i stället.

Att 1769 års Revolutionsplaner icke kunnat döljas, ser man tydligen nog af en endast derigenom fullt begriplig antydning i en af Ständernas första skrivelser, nämligen den, med hvilken de den 30 Juli 1771 (samma dag på hvilken de följde Konung Adolf Fredrik till grafven), kungjorde sitt beslut, att återgifva sitt förtroende åt det 1769 entledigade Rådet. I Ständernas skrifvelse till Konungen säges om denna åt Möss-Rådet gifna upprättelse, att den skedde i anseende till numera offentligen uppdagade omständigheter. Konungen ansåg dessa ordalag såsom sårande för sin faders och sin egen heder. Han nekade använda dem uti de kallelsebrief, som han genast borde utfärda för tvänne de äldsta af dessa fordna, nu såsom oskyldiga statsoffer stämplade Rådsherrar³⁾). Men man

¹⁾ Med 72 röster emot 55. Sebaldt var nu i besittning af en stor popularitet. Han hade 1768 varit den enda af Stockholms Magistrat, som protesterade (äfven i en egen utgifven skrift) mot den läran, att Konungen genom nedläggande af regeringen mellan riksdagarna försätter Collegierna i fullkomlig inaktivitet.

²⁾ Med 84 röster emot 61.

³⁾ Grefve Horn och Friherre Lagerbjelke. Desse intogo genast tvänne nu lediga platser vid Rådshordet. De öfriga skulle i mån af timade ledigheter inkallas.

fordrade att just dessa ord skulle nyttjas. Man hotade med användning af den kungliga namnstämpeln. Man lät förstå, att en närmare undersökning af de nämnda omständigheternas egentliga beskaffenhet ej vore ur vägen. Konungen måste gifva vika.

Det följde en tid, under hvilken han föga syntes bekymra sig om Riksdagsärenderna; och de mindre skarpsynta väntade sig redan en blott på nöjen begifven namnkonung. Han sysselsatte sig med theatraliska öfningar, med små resor emellan Lustslotten, han ritade, broderade, gjorde projekter än till theater-kostymer, än till ordnar och ordens-dekorationer ¹⁾. — Vid Riksdagen ökades emellertid oredan, bitterheten, ständsträtorna. — I sex månader tvistades emellan adeln och de ofrälse stånden om ordalagen i konungaförsäkran. Konungen hade väl redan undertecknat en sådan i Paris. Men den ansågs blott provisorisk. Att den endast förband Konungen till 1720 års Regeringsform, utan att nämna de sedermera i den införda förändringar, väckte dessutom uppmärksamhet. — Adeln önskade den nya

1) Vid Konungens kröning instiktades såsom bekant är Wasa-orden, till hvars dekoration flera utkast ritade af Konungen finnas bland dessa papper. Men det var äfven fråga om inrättandet af en egen orden för andeliga, under namn af den Kongl. Gustavianiska orden. Man ser flere förslag till Ordensdekoration, ritade af Konungens hand, och ett egenhändigt utkast till Statuter. Orden skulle ha 3 klasser. Den föreslagna Ordensdekorationen föreställer en röd, emaljerad stjerna med Wasar emellan uddarna, i midten Gustaf I:s bröstbild på den ena, och Gustaf Adolfs på den andra sidan. Nordstjerneordens utsträckande äfven till Andliga Ledamöter synes ha gjort detta förslag öfverflödigt. 1778 var likväl åter fråga om en egen orden för prester.

försäkran författad i full enlighet med den, som Konung Adolf Fredrik år 1751 hade afgifvit; de Ofrälse stånden yrkade deremot förändringar och tillägg, för hvilka vi framdeles skola redogöra. Midt under dessa trätor kallade Konungen den 28 Nov. 1771 till sig LandtMarskalken och ståndens Talemän. I närvaro af fyra Rikets Råd (han hade förut tillkännagifvit sin afsikt i Senaten) framställde han för dem faran af deras egen och Nationens söndring och erinrade sjelf, att denna vore säkraste vägen till enväldet, i fall han, lika med Konungar före honom, ville begagna sig af oenigheten. "Jag helsade Rikets Ständer på rikssalen, sade han, med den försäkran, att vilja förena söndrade sinnen. Jag har för mycken aktning för lagarna, att vilja blanda mig i Riksens Ständers göromål. Men då faran är stor, är kallsinnigheten brottslig. Rörd häraf har jag uppkallat eder att yppa min oro öfver skiljaktigheten inom Riksstånden. Jag erbjuder min person, att blifva ett föreringsband. Jag är den ende i riket, som ej har mera gemenskap med det ena ståndets intresse, än med det andra."

Vill man ett exempel, till hvilken grad af obetydlighet och falskhet lagliga former nedsjunka i ett söndradt, till sin upplösning skyndande sambälle, så har man det här. Konungen tillkännagaf i Rådet sin afsigt, att göra detta steg. Deras Excellenser, heter det i Rådsprotokollet, betygade med utmärkt sinnesrörelse sin underdåniga erkänsla, men anmärkte, att i Rådskammaren inga ämnen förekommit, hvaraf kunde slutas, att någon skiljaktighet mellan Rikets Ständer vore att befara.

Efter afhörande af Konungens framställning förklarade LandtMarskalken i sitt stånd, att Kongl. Maj:t hållit ett Tal, hvars innehåll ej lagarna tillät honom att om-tala. Borgaretalmannen yttrade genast, att han ej kunde framföra någon Konungens proposition, som ej komme ur Rådkammaren. Konungen ville låta trycka talet; och ännu finnes i Samlingarna hans egenhändigade koncept dertill, föregånget af ett förord. Rådet tillät ej tryckningen, utan föregången kommunikation med Sekreta Utskottet. Talet blef tryckt i landsorten. Ständerna, ehuru de egnat Konungen en tacksägelse för hans nådiga afsikt, beifrade tryckningen såsom ett högmålsbrott, och läto trumla efter boktryckaren¹⁾.

Under Julhelgen 1771, hade Konungen på Ekholm-sund kring sig samlat flere de mest betydande Riksdagsmän. För att främja den så kallade Kompositionen, hade det blifvit öfverenskommet, att ifrån det nya årets början upphöra med allt utdelande af parti-pennin-gar. I följe deraf borde äfven Konungen upplösa en klubb af honom tillgifna Adelsmän, hvilkas uppförande på flera håll väckt misstankar.²⁾ Deremot förbundo sig Komponisterna (ty Komponister och Anti-Komponister blifva nya partinamn), att arbeta för bibe-

1) HofAuditören Camitz, som låtit trycka talet, måste rymma ur riket.

2) Rådet att upphöra med korruptionen hade kommit från Grefre Carl Fr. Scheffer. Han skrifver till Vergennes i Dec. 1771: "Min tanke är, att ni med denna månad bör upphöra, att besolda Riksdagsmän, af hvilket stånd de må vara. — Jag hör likväl ej dölja för er, att Konungen ej finner detta vara utan olägenheter. Sök att diskutera detta med honom."

hållande af det nu varande Rådet, i hvilket Hattarna ännu hade pluraliteten.

Ett bref från RiksRådet Sinclair till Konungen, den 2 Januari 1772, visar första verkan af dessa åtgärder. "Boye¹⁾ — säger han — annonserade klubbens tillslutande den 30 December. Ryktet om upphörande af underhållet har väckt stort missnöje. Boye har måst bekräfta det. Allt hvad han tillade om Ed. M:ts eget samtycke, enligt hvad (fransyske) Ambassadören sagt honom, upphetsade dem endast mer. Alle svuro, att de ville sätta till äfven sina kläder, för att underhålla sig vid Riksdagen, att de hade uppmanat sina kamrater att med dem förena sig, och att, oaktadt deras fattigdom och ett gammalt bruk, som hade vant dem att emotaga penninge-underhåll, de likväl ej ville låta sig behandlas såsom hyrlingar. Ambassadörens tillbud att bestå resepenningar behandlades med förakt. Sluteligen presenterade någre ett papper, hvars innehåll jag härhos har äran i afskrift bifoga²⁾, och de uppmanade hvarandra att underteckna det. Öfverstarne Grefve Creutz³⁾ och De Carnall⁴⁾ gjorde det först, och alle

¹⁾ Major Adam Ludwig Boye, Vice-Korporal vid Lifdrabanterna.

²⁾ Denna afskrift finnes bilagd och lyder: *Hvem skulle vilja skiljas från Stockholm förr än han sett en efterlängtd Konungens kröning och ett godt slut på Riksdagen? — Ingen — af oss, som på detta papper teckna sina namn.*

³⁾ Lorenz Wilhelm Creutz, Öfverste i armeen.

⁴⁾ Carl Constantin de Carnall, Öfverste för Björneborgs regemente.

de öfrige följde. Två unge Officerare ville urskulda sig med sin medellöshet. Någre andre gjorde sammanskott till deras underhåll. Derefter lemnade de huset, och marcherade *en Corps* till ett annat, som de redan hyrt. Denna nya klubb samlas alla aftnar. Underskrifterna voro i går 117. Det är en formlig konfederation ¹⁾. — Det är svårt att säga, hvartill allt detta skall leda; men jag fruktar att det går ut på ny opposition i afseende på Konunga-försäkran ²⁾, och att detta kommer att utdraga Riksdagen.” — Det var upphofvet till den under namn af Svenska Botten bekanta klubben, i spetsen för hvilken då varande Öfversten för Nylands Dragoner Friherre Jakob Magnus Sprengtporten trädde, och som både föregick och förebådade Revolutionen.

Hvad af Franska Ambassadören Grefve de Vergennes' korrespondens i dessa Samlingar finnes förvaradt, inviger oss i den hemliga riksdagshistorien vid denna tidpunkt. Brefven äro dels till Konungen, dels till Grefve Axel Fersen, dels till Beylon, som på den underordnade plats af Lektör, hvilken han i Lovisa Ulrikas hof intog,

1) Denna klubbs ledamöter voro särdeles missnöjde med Grefve Axel Fersen. I ett annat bref till Kungen utan datum, men vid samma tid, skrifver Sinclair: ”Grefve Axel Fersen har synts mig brydd öfver det missnöje, som herrskar mot honom i klubben. Han beklagade sig öfver, att jag för några dess ledamöter betygat E. M:ts välbehag öfver den tillgifvenhet klubben hade visat E. M:t, och mente att detta hade gifvit Mössorna anledning, att beskylla E. M:t för dubbelhet.”

2) Se min Teckning af Partitiderna i Svenska Akad. Handl. 18:e Delen s. 509, om de inskränkningar i adeliga privilegierna, hvilka Adeln i den föreslagna Konunga-försäkran trodde sig finna.

hade till den grad förvärfvat sig hela det kungliga husets förtroende, att man ser honom uppträda såsom medlande person i alla deras viktigaste angelägenheter. Det var hos Beylon, som Konungen hade sina hemliga sammankomster med den Fransyska Ministern.

Vi begynna med anförandet af ett bref från Grefve Vergennes till Konungen af den 10 Febr. 1772: "Öfverste Sprengtporten säger mig, att för att hålla sin klubb tillsammans ännu en månad han behöfver 3000 plåtar (Ecus), hvilka han anhåller, att jag må förskjuta, väl förståendes, utan att E. M. derom må underrättas. Det har synits mig besynnerligt. Jag har undvikit att svara, för att under tiden kunna få veta E. M:ts vilja. Det enda jag begär är en samvetsgrann tystnad. Det intresserar E. M. mer än mig. Ty då man tror, att det är på E. M:ts befallning, som penninge-utdelningarna upphört, så skall man ock påstå att det är på Dess befallning, som jag återtagit dem." — Sannolikt hade Sprengtportens begäran icke skett Konungen ovetande. Oaktadt Vergennes tillstyrkt det tagna beslutet, och det hette, att Ryske Ministern Grefve Osterman ej var obenägen att gilla det; så visade sig likväl snart, att ingendera af partierna ville eller kunde hålla öfverenskomelsen. Redan den 2 Jan. 1772 skrifver Sinclair till Konungen: "Mössorna förhålla sig stilla. Men största delen af deras pensionärer återkommer i Februari, då underhållet tager sin vanliga gång." Så skedde å omse sidor; och brefven till Beylon från Grefve Vergennes röja merändels elakt lynne öfver ständiga penningefordringar. — Den 2 Febr. 1772 skrifver Vergennes till

Beylon: "Jag skall tåligt vänta i ert kabinett, och låta mig ledas såsom ett lam, att möta Konungen." — Den 25 Februari: "Jag är ledsen vid de ständiga penningefordringarna. Nu vill man ha till JustitieKanslersvalet¹⁾. Jag har ej ansett det nödigt; men vore det blott fråga om 5 à 6000 plåtar kunde ni lofva dem på mina vägnar. Jag vill ej dölja för er, att eder store vän, han, som ni kallar eder hjelte, har meddelat sig med mig i denna sak, och att jag skjutit den ifrån mig. Men anser man detta, som har synts mig indifferent, icke vara det, så undertrycker jag min egen mening, och lofvar att göra det möjliga, jag ville nästan säga, det omöjliga. Den 12 Mars: Samma klagan öfver stegrade penningefordringar. — "Det är icke först nu, som jag ser huru våra projektmakare räkna. Gifve Gud, att i det man förehafver, man ej missräknade sig blott i fråga om penningar! Jag väntar, att man sluteligen gör sin sak så väl, att vi förlora Rådet. Ni känner min tanka. Se der hvad som undergräfvat min helsa, mitt lynne! Hvarföre vilja verka, då att hålla sig stilla vore det enda goda parti man kunde taga?"

Det nuvarande Rådets ställning blef i sjelfva verket hvar dag betänkligare genom stämningen i de Ofrälse stånden. Boye, en agent af RiksRådet Sinclair, hade för att motverka Senatens fruktade fall begärt 109,550 daler kopparmynt, att i parti-penningar utdela till 193

1) Ändamålet var att få den förre JustitieKansleren Rosir omvald. Det lyckades ej. Ständerna valde först Borgmästaren Sebaldt, som afsade sig; hvarefter deras val föll den 27 Mars 1772 på Lagmannen Liljestråle, som sedermera beklädde detta ämbete till 1779, då han på begäran erhöill afsked.

personer, och fordrade dessutom 60,000 daler kopparmynt för att betala förskotter och lån, som blifvit gjorda i samma ändamål. Vergennes afgaf i anledning deraf den 16 Mars 1772 en note af följande innehåll. "Fransyske Ambassadören fattar alltför väl vigten af att sammanhålla Adeln, i ett ögonblick, då Senaten eller åtminstone de mest intressante Senatörerne hotas med ett fruktansvärdt anfall. Man kan likväl ej räkna på att rädda dem, som Mössorna vilja störta. Dessa äro alltför starka i de ofrälsestånden; och ståndens pluralitet gäller. Den enda fördel, som stode att vinna vore således, att de entledigade Rådsherrarna erhöilo Riddarhusets bifall. Denna fördel är väl allt för obetydlig. Man har derföre proponerat en annan plan, för att frälssa de hotade Rådsherrarna. Ambassadören, som icke känner om den blifvit gillad af Konungen, har likväl omfattat den, såsom helsosam, och har lofvat, att till densamma söka medverka. Man påstår att en summa af 10,000 Ecus¹⁾ kunde förmå en Rådsherre nedlägga sitt ämbete, och att en annan ej vore benägen, att för intet gå af. Dessa tvänne vakanser skulle sannolikt lugna stormen²⁾ och förekomma ett system af

1) En Ecu var 6 daler kopparmynt eller 2 daler silfvermynt. 1 Livre svarade mot 1 daler silfvermynt. 1 Riksdaler i silfver, ursprungligen lika med 9 daler kopparmynt var denna tid genom stegrad kurs ungefär lika med 18 daler kopparmynt (efter hvilken grund realisationen sedermera verkställdes). En Ecu utgjorde nu således $\frac{1}{2}$ Riksdaler i silfver, enligt 1850 års myntfot, 42 skillingar 9 runstycken Banko eller 1 Riksdaler 16 skill. Riksgälds.

2) Nämligen derigenom att de öppnade tillträde för lika många kandidater af motsatta partiet.

våldsamhet. Men om Ambassadören skall bestå denna summa för att lätta ett nyttigt förslag, så är det ej möjligt, att han på samma gång kastar sig i nya kostnader för ett annat föremål. För att ingenting dölja — hela beloppet af den fond, hvaröfver han kan disponera, öfverstiger ej 200,000 daler koppar, hvaraf 17,000 daler redan blifvit lemnade till Öfverste Sprengtporten, enligt H. M:ts vilja. Återstoden är 123,112 dlr, eller om man afdrager 60,000 dlr ¹⁾ för det nyssnämnda ändamålet, blott 63,000 dlr. En alltför obetydlig summa för de anspråk man gör. Prester och Borgare af partiet skola säkerligen pretendera gratifikation. Hvar-est taga dem, om det lilla som återstår lemnas till Hr Boye? — Denna uppgift skall utan tvifvel förvåna H. M:t, då den så föga öfverensstämmer med de förutfattade tankar man ingifvit Honom. Det är kanhända i sin ordning, att göra något för dem, som följa det patriotiska partiets fana; men erfarenheten har allt förmycket visat, att emottagna välgerningar snarare anses såsom en rättighet till nya anspråk, än en förbindelse till tacksamhet. I alla fall kan man ej annat än lemna Hr Boye derhän. Mer än 100 personer af dem, hvilka han påstår sig dirigera, hafva undandragit sig hans inflytande och förenat sig med Öfverste Sprengtporten. Det företräde, som H. M:t synes gifva åt den sednare, har redan gjort mycken ond blod. Dessutom kan man väl räkna på Hr Boye? Han beror helt och hållet af Grefve Sinclair. Men denne har gjort sin fred med Mössorna. Att Guvernörs-platsen i Pommern blifvit åt

¹⁾ De nyssnämnda 10,000 Ecus.

honom bestämd, är derpå det ett otvifvelaktigt bevis¹⁾. Kan man väl föreställa sig, att hans personlige fiender, folk som svurit hans undergång, skulle unnat honom den vackraste syssla i Sverige, utan att ha gjort sina villkor. Ett af dem är naturligtvis, att han skall bidraga till de Rådsherrars fall, hvilka man vill afsätta.” — I en biljett från Vergennes till Grefve Axel Fersen den 24 Mars 1772 heter det: ”... Nu vill man att jag skall köpa bönderna, hvartill fordras ett förskott af 200,000 daler kopparmynt. Jag är ej lättsinnig nog, att sätta mera på spel än jag redan gjort. Våra kontrahenter hade förbundit sig, att det skulle vara slut (på Riksdagen) i Mars. Hvilka ha deras bemödanden varit för detta mål? Hvad ha de gjort för att besvärja stormen mot Rådet? Jag kastar ej ut penningar på en slump. Jag tviflar med skäl, att Grefve Osterman vill och kan kasta ut mycket. — Ni vet, hvad som skett med Bondeståndets Sekreterare genom RiksRådet Sinclair²⁾. Ni kan bättre än jag dömma, om det är värdt att deraf göra bruk.” — Den 25 Mars skrifver Grefve Axel Fersen till Vergennes, huruledes RiksRådet Sinclair rådt att köpa de tre ståndens röster i de bägge Deputationerna, hvarifrån förföljelsen mot Rådet utgått. I anledning deraf meddelar Grefve Fersen följande: ”Friet-sky, en af Mössornas bästa hufvuden, medlem af Kom-

¹⁾ RiksRådet Sinclair blef i sjelfva verket, efter RiksRådet Liewen, som rappellerades, den 11 Måj 1772 nämnd till GeneralGuvernör i Pommern.

²⁾ En summa penningar till utdelning hade hos honom blifvit nedsatt.

positionskonklaven och i besittning af alla Mössornas hemligheter¹⁾, har blifvit tillfrågad af en bland de våra, huru man skulle förklara det förvånande nit, hvarmed Herrar Funck, Ribbing, Essen och andra Mössor pladerade RiksRådet Sinclairs sak på det öfriga Rådets bekostnad, ehuru de varit hans bittraste fiender. Frietsky hade panna nog att svara, att detta uppförande å deras sida hvarken var grundadt på förtroende eller aktning, men att Grefve Sinclair lofvat hemligen understödja deras parti och system, och i detta ändamål svara för alla de röster han disponerar vid Riksdagen. — Det är ej möjligt, att Grefve Sinclair till den grad kan fela mot Konungen och Staten.” — Den 11 April afgjordes Rådets öde i de ofrälse stånden. Det var ett oväntadt slag, hvilket man hade hoppats kunna afvända; så mycket mer, som Komponisterne bland Mössorna lofvat bibehålla hälften af den nu varande Senaten. Den biljett, hvari Vergennes underrättar Beylon om utgången, finnes i dessa Samlingar, försedd med några egenhändiga anmärkningar af Gustaf III, hvilka vi sätta under texten. Den är af den 12 April 1772. ”Skulle ni väl föreställt er en katastrof¹⁾ så allmän, som går-

1) Claes de Frietsky, Disponent af Storfors bruk, bekant Riksdagsman allt sedan 1760 års Riksdag. I egna efterlemnade anteckningar, som finnas på Upsala Bibliothek, beskyllder han Sinclair, att, med Konungens vetskap, ha tillställt de tråtor emellan stånden, som så länge utdrogo denna Riksdag. Frietsky dog på Säbylund i Nerike den 28 Mars 1800.

2) Konungens anm.: ”Den ifrågavarande katastrofen var hela Rådets afsättning, emot de högtidligaste löften, att konservera hälften. Det var i de tre ofrälse stånden. Adeln förklarade sig ej, förrän efter påskhelgen.”

dagens? Jag hade ännu någon tro på mitt slägte. Jag var ej beredd att se dubbelheten, bofstrecken och raseriet i en så gruflig höjd. Man skulle tro att det är Demokratiens choque mot Aristokratien; ifall de under rättelser, som efterhand inlöpa om den föregående nattens intriger, icke försvagade, om ej vederlade denna tanka. Wijkman¹⁾ och Kröger²⁾ äro ej de ende, som predikat korståget hela natten på klubbarna. En borgare vid namn Grahm³⁾, som man säger ligga i händerna på Herr S...⁴⁾ har följt dem öfverallt. Ni påminner er det depositum som skedde hos Odelius⁵⁾. I går afton har man återskickat mig summan, men ej i samma mynt, utan i en anvisning på Banken, dragen aftonen förut och undertecknad af Depositären. Om den är god, så är klart, att mina penningar ha tjänat att bereda förräderiet, och allt hvad man nu återskickar är priset därför. Man kan ej dölja för sig, hvarifrån slaget kommer. Man kände hvad mått och steg vi tagit med Borgareståndet. Man har minerat emot oss. Chifferne stå der ensamme med sina röster, hvilka, såsom utgången visar, ej tjänat oss till någonting. Det onda är gjordt. Jag ser intet hjälpmedel. Man talar om att återställa tre Rådsherrar, R—, B— och H—⁶⁾.

1) Konungens anm. "Pastor i Catharina, då Riksdagsman af Presterskapet från Gestrikland."

2) Konungens anm. "Riksdagsman af Skånska Presterskapet."

3) Konungens anm. "Borgmästare i Ystad."

4) Konungens anm. "Sinclair."

5) Konungens anm. "Assessor eller Lagman. Bondeståndets Sekreterare."

6) Konungens anm. "Rudenschöld. Bielke, Hjärne."

Jag tror nu mera ej på någon ting. Jag beklagar af allt mitt hjerta vår värdige Hjelte ¹⁾). Jag fäller tårar för mina vänner och med mina vänner. Vår Fält-Marskalk ²⁾) har föregått mig med exemplet. Jag har aldrig sett någon djupare rörd än han var i går. Jag fruktar att han lemnar partiet.”

Några utdrag af bref ifrån Öfverste Sprengtporten till Gustaf III under Konungens vistande på Ekholmsund, Påskhelgen år 1772, må fullborda målningen af Riksdagens oreda.

Den 14 April 1772. ”Det oväntade utslaget af Rådets sak i de tre stånden har utan tvifvel blifvit E. M. meddelad före Dess afresa. Herrar Komponisters konsternation visar att de agerat *de bonne foi* i denna sak; isynnerhet Grefve Fersen och hans parti. De öfrige ha blott apparencerna att sauvera och trösta sig lätt. Emellertid är Rådets sak uppskjuten hos Adeln. Mycket gräl hos Borgrarne. Det påstås att Sundblad ³⁾) haft den oförsigtigheten att offentligen utdela penningar i sista Plenum.” — Den 16 April. ”Oenigheten bland Borgrarna fortfar. Man kastar eld och lågor öfver statsbristen, proponerar indragningen af flera regementen,

¹⁾ Konungen.

²⁾ Grefve Axel Fersen.

³⁾ Borgmästare i Sigtuna, en af de mest betydande af Mösspartiet i Borgareståndet. Han var född fattig, var Borgmästare i 10 år med 300 dlr kopp. i lön, men hade varit fyra gånger Riksdagsman, och lemnade vid sin död år 1774 en förmögenhet af 1 million 170,000 dlr kopp., enligt en underrättelse införd i Altonaischer Mercurius för den 8 December 1774, som finnes i dessa Samlingar.

af Presidenterna i Collegierna, af Biskoparna, eller att ge dem penningelön, 10,000 plåtar hvardera. Bönderna ha ock talat mot Prelaterna. Man säger att Osterman är ganska ledsen öfver hvad som skett med Rådet, att han sedermera ger mindre, och Franske Ambassadören intet. Förändringen med Grefve Sinclair blir mer och mer känd, ehuru under formen af ett accommodement för hans personliga konservation, och anses i detta afseende såsom ett drag af nödvändighet. Hur vill E. M. att vi skola uppföra oss emot honom? Ryktet säger, att 10,000 Dalkarlar äro på vägen till Ekholmsund, att begära hjälp af E. M.¹⁾ Det har gjort våra vänner mycket glada, och visar huru böjde de äro för en förändring." Den 23 April. "Det är svårt att ge säkra underrättelser. Grefve Fersen har försäkrat mig, att Herrar Komponister på Mössornas sida kasta hela skulden i Rådets sak på Hans Excellens Funcks skurkeri, hvars organ Wijkman är hos Presterna. — Man misstänker, att Sinclair till och med på längre håll deri har del; i anseende till den nära liaison, som i sjelfva verket existerar emellan honom och Funck. Men detta är också det enda bevis man har emot honom. Flere, som jag talt vid, försvara Sinclair, och säga, att han endast ville krossa de gamla Aristokraterna, på det enda resurssen skulle vara E. M:ts person. I det fallet skulle Funk arbeta i samma mening. Jag lemnar detta åt E. M:ts omdöme — hvilken, som har utsigt, att få öfverhanden, Grefve Sinclair med Funcks hjälp,

¹⁾ Ryktet var ogrundadt.

eller Grefve Fersen med sina gamla vänner. Emellertid kan Grefve Fersen ännu ej utverka några penningar af Fransyske Ambassadören. Jag vet ej hur det skall gå med hans fattiga folk. De revoltera säkert emot honom. Rådets sak anses förklarad, och man vill spara de 200,000 Livres, som Ambassadören lär ha qvar, till något bättre. Kanske till att motverka den kommission, hvarom nu åter talas hos Borgrarna. Det påstås, att de tre stånden ämna sätta tre ofrälse militärer på ett Rådsförslag¹⁾. — Den 24 April. "Grefve Scheffer har utan tvifvel anmält för E. M. huru Grefve Sinclair explicerat sig för honom. Hans Excell. Scheffer har synts mig fullkomligt öfvertygad om hans oskuld. . . . Hans liaison med Funck fortfar. Emellertid tros att Sinclair kommer att besätta Senaten med sina anhängare."

Ännu hade Rådets sak ej förevarit hos Adeln. Den 13 April skref Konungen till Baron Ridderstolpe, en af Cheferna för Kompositions-partiet å Mössornas sida: "Adeln har ännu ej förklarat sig. Må den vara enig att frikänna Rådet, må ni och edra vänner tala därför, må Riddarhuset utan omröstning justifiera Rådet! Det är endast ett sådant uppförande, som kan utplåna mina misstankar. Jag vet väl, att Adelns röst nu mera gör ingenting till saken; men ni kan endast derigenom sätta mig i tillfälle att fortsätta en bemedling, som min heder

1) Rådets afsättande var ej det enda, hvori ofrälse ståndens pluralitet visade sin makt. De förordnade Borgmästaren Sebaldt till JustitieKansler, efter Rosir, och GeneralMajoren Friherre Thure Gustaf Rudbeck till ÖfverStåthållare i Stockholm, efter Grefve Axel Sparres död. Den förre undanbad sig JustitieKanslers-ämbetet, men bibehöll titeln.

förbjuder mig att understödja, om man tillsluter mig allt tillfälle dertill. Såge jag blott på mig sjelf, så gifve jag eder visserligen icke detta råd. Ju våldsammare här tillgår, ju mer skola alla hjertan återkomma till mig. Medlidandet skall efterträda raseriet. Man skall med alltför mycket skäl beklaga en vördnadsvärd gubbes öde, hvilken efter att i 55 år ha tjänat sitt fädernesland med heder, ser sig i sitt 76:te år störtad i elände ¹⁾. Följderna äro lätta att förutse. Kasta blott en blick på vår hela, både äldre och nyare, Historia.”

I Plenum den 25 April förekom Sekreta Justitie-Deputationens, redan i tre stånd bifallna, Betänkande om Rådets afsättning äfven hos Ridderskapet och Adeln. De som togo Rådets försvar hänvisade på Rådsherrarnes förklaring, och på HofrättsRådet von Posts, Betänkandet bifogade, särskilda tanka. Man anmärkte, att hvad som mest öfverklagades vore Rådets förhållande i några befordringsmål, och beslut i afseende på några öfverklagade Riksdagsmannaval, men att lagarna i båda fallen voro otydliga, och minst kunde föranleda afsättning såsom straff. Grefve Axel Fersen talade med rörelse. Han fästade isynnerhet uppmärksamhet på sakens politiska sida. ”Är det vist och försigtigt, sade han? Hvad verkan skall det göra på Konungen, på utrikes makter, på allmänheten? Vi göra regeringssättet förhateligt. Efterkommande torde få känna hvad denna tiden bereder. Vi täfla nu om att taga tjänster och fullmakter af hvarandra, man torde snart gå längre och taga egen-

¹⁾ RiksRådet Grefve Rudenschöld.

domen, sluteligen kommer det an på lifvet." Mösscheferna för Kompositions-partiet, Friherrarne Ridderstolpe och Essen, inskränkte sig till det yttrande, att ej hela Rådet, utan endast en del deraf borde entledigas. Men då de medgåfvo att alle voro felaktige, så att skillnaden hufvudsakligen skulle bero på godtycke, så vann Frietskys tanke, att just derföre undantag ej borde ske. Betänkandet mot Rådet bifölls; ehuru blott med 277 röster emot 271 ¹⁾. I detta plenum klagades mycket öfver den stigande bitterheten mot Ridderskapet och Adeln, som gaf sig luft i tidningar och flygskrifter ²⁾.

Vi ha sett, att RiksRådet Sinclair hade förstått, att för sig utverka ett undantag från det öde, som träffade hans medbröder. Uundantaget sträcktes äfven till RiksRådet v. Wallwijk, som Mössorna år 1765 från ett Kommissariat i StatsKontoret flyttat till Rådsbordet, och som, i följe af den välberäknade försigtighet, som förde honom oskadd genom mer än en partihvälfning, också nu satt qvar ³⁾; en lycka eller olycka, som äfven träffade RiksRådet Grefve Schwerin, emedan han under en stor del af den tid, som lemnat föremål för anklagelserna, varit frånvarande. Grefvarne Hjärne, von Stockenström, Snoilsky hade genom egna afskedsansökningar förekommit Ständernas beslut. Detta blef att

¹⁾ Ridderskapets och Adelns pleni-protokoll för denna dag.

²⁾ En mängd sådana i denna anda utkommo, såsom: *Uppsyningsmannen, Medborgaren, Riksfiskalen, Karbasen, Trädgårdsdrängen och Bocken, Gå på, Den Ofrälse Soldaten* m. fl.

³⁾ Så vid partihvälfningen 1769, så vid den 1770, så sluteligen efter Revolutionen 1772, då Gustaf III bibehöll honom i Rådet.

alle de öfrige, nämligen Grefvarne Rudenschöld, Bielke, Ulrik Scheffer, von Hermansson, Beckfriis, Posse, Barek förklarades sina Rådsämbeten och Rikets Ständers förtroende förlustige. — I början var Konungen, i följe af allt detta, mycket uppretad mot Riksrådet Sinclair. — "Det är odiöst, skrifver han till Grefve Carl Fr. Scheffer¹⁾, att till denna grad blifva bedragen, och ännu mera odiöst, att blifva det genom en man, som har haft den oförskämtheten att betjena sig af mitt namn och min kredit, för att bereda mig den blodigaste skymf. Felet är ock hos vår goda Ambassadör²⁾, som med sina hemligheter och med sin mysteriösa min tror sig den förste man i verlden, och blott skämmer bort sakterna genom sin småslughet. Hade han ej lagt alla sina ägg i en gryta, skulle de ej nu alla varit sönderslagna. Men det tjänar till ingenting att tala derom, emedan saken är afgjord. Af alla nyheter, som komma mig tillhanda från Stockholm, ser jag att der en stor förvirring herrskar. Somlige säga, att det är den demokratiska andan, som vunnit på aristokraterna; andre att man har velat göra mig en tjänst med att behålla S.³⁾ och köra bort alla de öfriga, som voro aristokrater; andre att detta skett för att gifva en formell dementi åt Komponisterna, och att visa på ett lysande sätt, att det ej är fyra till fem Adelsmän, som styra de andra stånden, och att vid min återkomst dessa stånd ämna proponera mig en annan komposition, hvaraf de ensamme vilja ha hedern; andre att det är Ryss-

1) Ekholmsund den 24 Apr. 1772. T. S.

2) Grefve Vergennes.

3) Sinclair.

land, som i samråd med S. har gjort allt. Men af alla dessa tankar finnes ingen enda, som ej röjer, att, sedan protokollerna blifvit tryckta, man är förlägen för de der uppgifna skälen, som äro så svaga, så frivola, anklagelserna så barnsliga, så orättvisa, att ingen hade för sådana flata och svaga orsaker velat köra bort sin fogde, för hvilka Riksens Ständer nu licentierat Herrar Riksens Råd¹⁾:

”Af allt detta slutar jag, att det är en så stor förvirring ibland dem, att hvarje dag bör öka den, och att i ett gynnande ögonblick man kan falla öfver dem och förskingra dem alla. Men för allt detta måste man förena sig med Grefve Fersen, och, ehuru det med skäl bjuder mig emot, tror jag dock, att jag måste deran. Om Söndags afton ämnar jag vara i staden. Jag skulle vara högst intresserad af att se eder. Jag fruktar för en viss herre, som kanhända vill tala med mig, och som torde skämma bort vårt första möte. Detta första möte skall decidera för alltid mitt sätt att behandla honom.” — Man har sett, att Sinclair redan hade lyckats att urskulda sig inför Grefve C. F. Schaffer. Det synes ej heller ha misslyckats honom inför den mer skarpsynta Konungen. Visst är likväl, att Gustaf III ej ogerna såg honom aflägsnad till den plats, dit hans nya ämbete, såsom GeneralGuvernör i Pommern, nu kallade honom. De lediga rådstolarna fylldes, till en del med så mycken möda, att det kom i öfvervägande vid Riksdagen, om man ej kunde tvingas

¹⁾ De med särskild stil utmärkta orden äro på Svenska och af Konungen understrukna.

att emottaga Rådsämbetet¹⁾. Huru en bland de af-satta Rådsherrarna — sedermera Gustaf III:s Minister för utrikes ärenderna — i detta ögonblick såg sakerna, må följande bref från honom till Konungen, af den 20 April 1772, bevittna, hvilket vi, liksom de föregående meddela i öfversättning och utdrag: "Förtvifla ej om fäderneslandet! Jag vågar derom besvärja Eders Maj:t. Det är det enda hjälpmedel, som återstår. Ed. M:ts mod måste upphöja sig öfver lyckan. Ed. M:t måste sätta en orubbelig fasthet emot alla försök, som man visserligen ännu skall göra att förmå Ed. M:t till tålamod och eftergifvenhet. Jag vågar säga det: E. M. har rågat målet; och all ytterligare eftergifvenhet mot folk, som satt sin egen opålitlighet i så öppen dag, skulle blott göra dem djerfvare. Nu heter det, att man vill göra nåd åt fyra ibland oss²⁾. Med denna

1) Nye Rådsherrar blefvo Vice Amiralen Friherre Falkengren, Landshöfdingen Friherre Ridderstolpe, Generalfälttygmästaren Friherre And. Reinh. Wrangel, KansliRådet Axel Arnell, Lagmannen Melcher Falkenberg, Öfversten Fred. Ulr. Sparre, Hofmarskalken Friherre C. G. Ehrencrona. Baron Ridderstolpe afsade sig, men ingick sluteligen i Rådet på Ständernas förnyade särskilda anhållan.

2) Grefve Carl Fr. Scheffer intresserade sig mycket för detta förslag, hvilket hans bror så energiskt fördömmar, och plågade Franska Ambassadören Grefve Vergennes med propositioner om penningeunderstöd i detta ändamål hvartill Vergennes var föga benägen, i synnerhet, som — säger han i ett bref af den 6 Maj till Kungen — dertill fordrades att kunna köpa alla fyra stånden. Sinclair, som intrigerade med alla partier, visade sig mycket ifrig för detta restitutionsförslag, under det man å andra sidan beskyldde honom att ha verkat till Rådets ruin.

intrig har man ett dubbelt ändamål, det ena kända att vinna E. M., det andra, att öppna vägen för dem af oss, som anses mest fästade vid sina platser, att enskildt underhandla och underkasta sig partiets afsikter. — Förlåt, om jag hänföres af mitt nit! Det är oundgängeligt, att E. M. fattar regeringstyglarna med en Herculisk arm, och att E. M. sätter en gräns för allt hopp om att ytterligare låta sig ledas. Hvad gör en öfvergående storm? E. M. skall rädda sitt Folk, sitt Fädernesland, och Dess ära skall framgå i full dag för verlden. Stora olyckor fordra stora hjälpmedel; och lyckligtvis har naturen skänkt E. M. allt hvad som fordras till att öfvervinna dem. Men E. M. skall hafva behof af allt sitt mod och af all sin förmåga.” — Det är betecknande för tiden att höra ett så varmt språk i ett sådant ämne af en sådan man. Grefve Ulrik Scheffer var eljest lika bekant för sin kloka köld, som hans äldre broder, Carl Fredrik, för en lätt tänd värma.

Under sådana förebud firades ändteligen den 29 Maj 1772 Gustaf III:s kröning¹⁾, hvilken han först till September månad föregående året hade utsatt, men som blifvit oupphörligt uppskjuten genom striden angående den nya Konungaförsäkran. Det var egentligen under dessa tvister, som det fruktansvärda fenomenet yttrade sig, att partistriden hade blifvit ståndsstrid.

Det var en förvandling som egentligen försiggått inom Möss-partiet. Ursprungligen var detta det mest

¹⁾ Den efterföljdes af hyllningen den 1 Juni.

aristokratiska, med de gamla släkterna i spetsen, hvilka 1738 hade dukat under för den adeliga demokratien inom Riddarhuset, eller för partichefer, som deraf begagnade sig. Under dessas långvariga öfvervigt, (som var Hattväldet), stärkte sig de gamla Mössornas opposition, (liberal, såsom all sådan), allt mer med ofrälse bundsförvandter. Det så sammansatta partiet, — som vi i ett annat arbete kalladt de Nya Mössorna till skillnad ifrån de gamla — det parti, som 1765 segrade, 1769 låg under och nu åter uppreste hufvudet, var egentligen en koalition, hvars beståndsdelar under denna Riksdag upplöste sig. Det var ej mera Adeln, som nu mera ensam stod i spetsen. Det ofrälse elementet blef öfvervägande: de adelige ledarne förlorade tyglarna; och Konungen tog dem.

Grälet om Konungaförsäkran begynte såsom ren partistrid, genom Mössornas bitterhet emot 1768 års händelser; hvadan de nu ville stadga, ej blott att Konungen skulle förbinda sig att oafbrutet regera, utan ock att såsom högmålsbrott beifra, om någre af Rikets Ämbetsmän under hvad sken som helst förklarade sig inaktiva. Men allt blef snart ståndstvist, sedan de ofrälse ståndens reaktion mot de adeliga privilegierna börjat röja sig. Påminnande derom, att dessa privilegier endast vid 1723 års Riksdag blifvit bifallna med det vilkor, att de oprivilegierade stånden framdeles med sådana också måtte hugnas, (hvilket efter 50 års förlopp nu ej vore för tidigt att verkställa), sökte de att i den nya Konungaförsäkran gifva orubbelig helgd, ej mindre åt städernas privi-

legier (Borgerskapet ville till och med göra dessa oföränderligare än sjelfva grundlagen) än åt skatte- och kronoallmogens ägande- och besittningsrätt, så väl emot kronan, som adelsmannen. Förgäfves protesterade Adeln både mot dessa, i 21 och 22 §§. af den nya Konungaförsäkran införda, tillägg, och mot den förändring af 9 §., hvarigenom förklarades att vid tjensters besättande endast skicklighet, förtjenst och erfarenhet borde afses; hvilket sista Adeln förmente strida mot 2 §. af adeliga privilegierna, påstående att ordet förnämligast, som på detta ställe blifvit nyttjadt i K. Adolf Fredriks försäkran, borde bibehållas. Lika fåfäng var Adelns protest mot 5 §., der i den gamla försäkran Konungen lofvar, att alltid instämma med samtelige Riksens Ständer såsom maktägande, men i den nya redaktionen ordet samtelige blifvit uteslutet. Förändringen var i närvarande ögonblick vida betydligare än den syntes. 1723 års Riksdagsordning föreskref väl redan, att Rikets Ständers beslut skulle afgöras efter pluraliteten af stånden. Att de tre ofrälse ståndens röster skulle kunna öfverväga Adeln var dermed i Konstitutionens teori gifvet. Men i verkligheten hade den Ständernas regering, som vi kalle vår fridhetstid, alltid varit en regering i och genom det första ståndet. Nu hotade alla de farhågor, som Adeln velat förebygga genom insättandet af ordet samtelige i 1751 års Konungaförsäkran. Den var derföre högst ömtålig om detta uttryck, och ville ej gifva vika; ehuru i Konungaförsäkran särskildt stadgades, att till privilegiers ändring fordrades alla fyra Ståndens

bifall. Det var Adels gamla anspråk att ej kunna öfverröstas vid Riksdagarna, som låg under denna opposition. Man fruktade den ofrälse pluralitetens nya makt. Denna fanns redan: den skulle snart ytterligare visa sig i ett så viktigt ämne, som afsättandet af hela Rådet; hvar skulle den stadna? Adeln gaf till utseendet efter. Den nya Konungaförsäkran utfärdades i hufvudsaklig enlighet med de ofrälse ståndens beslut¹⁾. Konungen underskref den utan att läsa den²⁾.

Bitterheten steg. Rådet afsattes. Högre och lägre ämbetsmän angrepos. Landshöfdingarne Örnsköld, Strömsfelt, Rappe och Silfverhjelm, åtskillige Härads-höfdingar anklagades och dömdes för inblandning i Riksdagsmannavalen. Den gamle Nordencrantz, namnkunnig såsom den hätskaste vedersakaren af Hattarnas finanssystem, ref åter upp anklagelserna mot de fordnå så kallade Vexelkontoren, på hvilka detta parti i sin välmakt, af Bankens medel hade fåfängt offrat så stora summor till kursens styrande. Hans angifvelser föranledde en af dessa Ständernas utomordentliga Kommissio-ner, vid hvilka så många blodiga och förhatliga minnen fästade sig, och som genom 1766 års Riksdag hade uttryckligen blifvit förbudna. En sådan nedsattes icke dessmindre genom pluraliteten af de ofrälse stånden³⁾.

1) Den 29 Febr. 1772.

2) Den 4 Mars. "Ni vet det parti jag tagit, att underteckna försäkringsakten utan att läsa den", skrifver Konungen till Grefve Creutz.

3) Kommissionen trädde i verksamhet den 11 Aug., således 8 dagar före Revolutionen. Adeln hade afslagit denna Kommission. Möss-partiets Chefer på Riddarhuset Essen, Frietzký m. fl. hade sjelfve afrådt den. Till och med Ryske Ministern afstyrkte den.

Den var tillika uttryckligen riktad mot alla, som i 1768 års händelser ¹⁾ hade visat sig verksamme; ehuru Konungen sjelf ibland dessa var hufvudpersonen. En stor del af den förnämsta adeln lemnade nu efter Kröningen Riksdagen. Grefve Axel Fersen reste till sina egendomar i Östergöthland. Biskoparne tego. Väldet hade kommit till de lägre Mössorna, som i synnerhet uti Borgareståndet visade sig ytterst häftiga. Borgmästare och Prostar uppträdde såsom de mäktigaste Riksdagsmän. På samma tid yppade sig tecken till inbördes osämja äfven emellan de ofrälse stånden sjelfva. I Borgareståndet skedde anfall mot Biskoparnas inkomster och Prester-nas vederlag, och detta fann understöd i Bondståndet. Bönderne, hittills uteslutne utur Sekreta Ut'skottet, som i sjelfva verket var denna tidens högsta regeringsmakt, upptogo och yrkade nu med häftighet, emot de öfriga stånden, sin gamla fordran, att i detta mäktiga Utskott också erhålla säte och stämma. Landet, efter en svår missvext, hotades af hungersnöd. Folket anklagade Ständerna, att hvarken ha velat förbjuda Bränvinsbränningen eller vidtaga verk samma anstalter till anskaffande af spannmål. Med nöden steg förvirringen till sin höjd....

Ej första tanken på en Revolution, men väl första planen till dess verkställande under då varande omständigheter, synes ha utgått från Öfversten Friherre Jakob Magnus Sprengtporten, vid Riksdagen Chef för

¹⁾ Det var den så kallade inaktivitets-saken, eller Collegiernas förklarade overksamhet, i följe af Adolf Fredriks af-sägelse, hvarigenom Riksdagen 1769 hade blifvit föranledd.

den, mest af unga Officerare bestående, royalistiska klubben, som kallades Svenska Botten. Vi äga tillgång till hans egna anteckningar¹⁾. I dessa omtalar han först sin Riksdagsplan. Han ville, för att stärka försvaret för adeliga privilegierna, vinna på Riddarhuset introduktion för de i sednaste tider nobiliterade familjer, hvilka, såsom öfver (det föreskrifna) antalet, genom ett adelns beslut ännu derifrån voro uteslutna. "Detta blef — säger han — väckt genom ett memorial på Riddarhuset, som gjorde mycket buller, och blef sluteligen genom votering af Mössorna väl afslaget, dock med mycken möda och kostnad för dem. Oss förskaffade det emellertid vänner hos dem, som älskade rättvisan, och i synnerhet dem, som voro i tillfälle att behöfva introduktion. Men en annan dessein, som jag i tysthet härunder hade, nämligen att, genom biträde af dessa nya familjer, jemte dem, som man genom försäkran om vidare nobilitering kunnat vinna, i synnerhet uti Presteståndet, förskaffa sig influence der, och bryta Mössornas pluralitet, samt sålunda få 2 stånd emot 2, gick förlorad. Min afsigt med en sådan tillställning var, att ej allenast förekomma det onda, som dessa dåraktiga Ständer voro på vägen att göra, utan ock, om möjligt, förskaffa Konungen någon större myndighet. Men sedan nu ingen utväg fanns att komma åt presterna, föll jag på den tanken, att i samma afsikt göra ett försök på Bondeståndet, hvarvid tillika en mera extenderad vue presenterade sig. Jag formerade derföre

¹⁾ Berättelse om Revolutionen år 1772 MS. på Upsala Bibliothek. Afskrift, men med originala bilagor.

den plan, att genom särskildt votum bevilja Bönderna de paragrafer, som i Konungaförsäkran voro till deras fördel, men deremot afslå allt för de andra stånden: att genom penningar vinna en viss Mössa, som hade några trettio bönder under sin styrsel, och att sedan genom penningar vinna några af de mest betydande bönder, som, enligt min tanka, hade skäl att öfvergifva de andra stånden, så snart de fått det fram, som var till deras enskilda förmån. Den oenighet emellan stånden, som derigenom uppkommit skulle sedermera ännu mer uppretas medelst nya propos om presternas vederlag¹⁾; och, när man således fått dem väl ihopspända, skulle man uppkasta den propositionen i Bondeståndet: att, sedan Ständerna nu mera genom sin oenighet kommit alldeles i inaktivitet, så att ingenting kunde afgöras, genast avsluta Riksdagen, samt, enligt andra fria nationers, i synnerhet de Romares, exempel, som i sådana bekymmersamma omständigheter valt sig en Diktator, uppdraga till Konungen och Rådet Riksstyrelsen på 12 års tid, med makt att göra och låta, som dem bäst synes, dock enligt de grundlagar vi ägde; på det att under en sådan tid den inbördes oenigheten måtte aftyna, så att Ständerna derefter med förnyade hjertan kunde sammanträda, att vidare bekräfta de goda författningar, som af Konung och Råd emellertid tagne blifvit. Detta skulle med all force i Bondeståndet pousseras: likaså

1) Den vid denna Riksdag så myndige Borgmästaren Sundblad upptog i sjelfva verket åter den redan vid 1769 års Riksdag väckta frågan om presternas vederlag.

hos Adeln. Om bifall ej stode att ernå, ämnade jag med Svenska Botten gå till Kungen och begära slut på Riksdagen, hvarmed Bönderna borde sig förena."

"Jag uppgaf denna plan till Konungen och vann dess approbation. Franske Ambassadören Vergennes samtyckte äfven dertill och försäkrade, att fournera de 50,000 plåtar ¹⁾, som till brytningen hos Bönderna fordrades. Men Sinclair, som i hemlighet gjort sin fred med Mössorna, motverkade detta hos Konungen, nästan i momenten, då jag skulle lyfta penningarna, och alla præparationer redan voro gjorda. Jag såg mig således öfvergifven af Konungen, och utur stånd att något företaga... Emellertid hade jag ådragit mig Mössornas hat, och som man af mitt handlingssätt funnit att jag kanske i framtiden kunde blifva en man, som gäfvö dem bekymmer, beslöt man att i tysthet ruinera mig. En process, som emot mig uppviglades af Riksrådet Reuterholm bland mina rusthållare i Finland, och med hvilka de emot all lag vändt sig till Ständerna, var den pretext, som man ville nyttja dertill. — Detta jemte någon notice af vissa Mössor, som voro mina vänner, gaf mig tilkänna hvad mig förestod; och, såsom jag hade för mycken ära att, efter andras exempel, byta om parti eller falla Mössorna till fota, blott för att konservera mig, såg jag följaktligen ingen annan utväg att sauvera mig än, en Revolution."

"Åtskilliga idéer i den vägen hade redan under Riksdagen passerat mig genom hufvudet, och proposi-

¹⁾ 16,666 Rdr 52 sk. specie.

tioner derom till Konungen hade redan blifvit gjorda, så af Sinclair, som af mig, fastän förgäfves. Jag hade således föga hopp att få honom dertill. Jag var äfven nu på någon tid liksom skiljd ifrån honom, allt sedan han gick ifrån min plan. Men då Ständernas galenskaper allt mera tilltogo och han nu mera fann sig så godt som öfvergifven, trodde jag mig ännu kunna göra ett förslag i den vägen. Ju mer jag tänkte derpå, ju mer fann jag angelägenheten häraf, icke allenast för mig sjelf, utan fast mera för fäderneslandet. Men som allt företagande i Stockholm genom minsta tillfällighet kunnat röjas, Herrens karakter ej heller gaf något hopp, att han sjelf ville sätta sig i spetsen; så uppgaf jag till Grefve Carl Scheffer en plan, uti hvilken dessa bägge omständigheter voro förebyggda, med anhållan, att han ville anmäla den hos Konungen, samt lemna mig svar; hvilket ock inom få dagar blef gjordt, och planen af Konungen bifallen."

"Denna plan gick derpå ut, att en revolte skulle ske med garnisonen på Sveaborg, jemte Lätta Dragonerna i Borgå, hvilka derefter skulle embarkeras på vissa dertill preparerade fartyg af Armeens flotta, med hvilka man utom skär skulle gå till Sandhamn och derifrån göra landstigning vid Erstavik nära Stockholm. Ett antal Officerare, så väl af dem, som voro vid Riksdagen, som af garnisonen i Stockholm, jemte någre välsinnade Borgare, skulle i detsamma, under någon pretext, samlas vid Kolbotten, hvarest sedan kommunikationen med staden blifvit couperad medelst en liten trupp af dem, som landstigit vid Erstavik, man till dem skulle göra

proposition om Revolutionen. Konungen skulle derpå komma dem till mötes och man således nattetid marchera in till Stockholm, för att sätta sig i besittning af staden, artillerigården och garnisonen. Rådet samt någre af hufvudmännen i alla stånd, skulle under det samma arresteras, samt Ständerna, genom härolder, och under hotelse, att i händelse af olydnad blifva ansedde för rikets fiender, sammankallas på Rikssalen, der en ny regeringsform af Konungen skulle propneras, och, genom biträde af trupperna, som emellertid stodo under gevär, befrämjas till bifall och samtycke." ...

"Skulle alla præcautioner oakadt, någon nouvelle framkomma, eller motvind, storm eller andra omständigheter tillstöta, som gjorde att man manquerade att efter planen sätta sig i possession af Stockholm m. m., så borde, så väl till ressource i händelse af olycka, som till ytterligare understöd af sjelfva planen, en annan revolte ske i Skåne sålunda: att garnisonen i Christianstad förmåddes taga till gevär, bemästra sig staden och fästningen, samt gifva någon deklaration mot Ständernas olagligheter. Detta borde aspassas i samma ögonblick, som Prins Carl, under pretext att möta sin från Preussen återvändande fru moder, skulle på en annan väg ankomma till Skåne. Prinsen skulle deraf taga anledning, att, efter skedt samråd med vederbörande af garnisonerna i Landskrona och Malmö, samla så väl dessa trupper, som de indelta Kavalleriregementerna, under förevänning att med dem marchera mot Christianstad. Vid ditkomsten skulle garnisonen på anfordran uppgifva sina postulater, öfver hvilka Prinsen

skulle sammankalla samtelige officerare till konselj. Proposition skulle då göras om deltagande med garnisonen, de, som det ej ville, arresteras, och trupperna sedan harangeras. Derefter skulle Prinsen genom marche forcé sätta sig i possession af Carlskrona, hvarest, utom flottan och den vanliga garnisonen, voro 800 man af Östgötha infanteri på arbete vid Dockbyggnaden; och, sedan detta vore gjordt, borde Prinsen taga vägen, på tvänne kolonner, uppåt Stockholm, nämligen den ena genom Calmar, som medtog Calmare regemente, och den andra genom Wexiö, som på lika sätt hade att medtaga Kronobergs och Smålands kavalleriregementer. På det likväl nouvellden om revolutionen i Christianstad, som omöjligen kunde hållas tillbaka, ej skulle sätta Ständerna i tillfälle att taga några författningar, som kunde hindra verkställigheten af den coup, som, vid Finska truppernas ankomst till Stockholm borde utföras; så skulle tiden så aspassas, att revolten i Christianstad komme 8 dagar efter den på Sveaborg, hvarigenom man hade 11 dagar att räkna på, innan någon revolt blefve kunnig; och på så lång tid tycktes äfven nouvellden från Finland kunna afhållas, genom de anstalter, som dertill tagne blifvit. Men i all vidrig händelse, och derest jag, med Finska kommenderingen blefve så prevenerad, att jag omöjligen kunde sätta mig i besittning af Stockholm, så hade jag då att reembarkera, för att ånyo landstiga vid Norrköping, sätta mig i possession af den staden, upphäfva broarna, samla Östgötha kavalleri till mig, och så afbida Prins Carls ankomst, för att sedan med samlad styrka fullfölja saken.”

"Sedan jag, i muntelig öfverläggning med Konungen, haft tillfälle att tillfullo detaljera denna plan, och han öfver allt sammans förklarar sitt nådiga välbehag, begynte jag med att engagera ÖfverstLöjtnant Trolle¹⁾, som var Chef af flottan, och som, par hazard, i dessa dagar var i Stockholm; i samma moment, då jag var på vägen att i detta ärende afsända min yngre broder²⁾... Emellertid skickade jag Jägmästaren Toll³⁾ till Christianstad, att der engagera Baron Lars Kaulbars⁴⁾

1) Sedermera GeneralAmiralen.

2) Georg Magnus Sprengtporten, då Major, Öfverste vid Savolax brigaden 1775, tog afsked 1780, Öfverste i Holländsk tjänst 1785, GeneralMajor i Rysk tjänst 1786, Chef för ett Dragonregemente 1788. Förde 1789 afvög sköld mot fäderneslandet, hvarföre han dömdes från lif, ära och gods. Den förste Ryske GeneralGuvervör i Finland den 19 Nov. 1808. Finsk Grefve 1809. Död den 1 Okt. 1819.

3) Johan Christopher Toll, född den 2 Febr. 1741; Underofficer, Auskultant i Götha HofRätt, Vice Häradshöfding, lemnade för ämbetsfel juridiska banan, efter revolutionen adlad, steg hastigt i förtroende och värdigheter — ansågs för hufvudrådgifvaren till Finska kriget, vid hvars utbrytande 1788 hans inflytande likväl sänk. Beröfvades efter Gustaf III:s död alla sina ämbeten, men återkallades 1797 i då varande Konungens konselj. Grefve Toll dog den 21 Maj 1817, såsom FältMarskalk och GeneralBefälhafvare i Skåne. Kammarherren Baron Ehrensvärd säger om honom i sina handskrifna anteckningar: "Toll var själen i de Skånska operationerna vid Revolutionen, hade redan under partitiderna gjort sig känd, fruktad och miss-trodd: ett dristigt, arbetsamt och konstigt geni, har utmärkt sig genom drift och hushållning, äger en stor färdighet att härma och gjorde sin lycka vid hofvet med att inpromtu uppträda i en rolé."

4) Då ÖfversteLöjtnant vid Enkedrottningens Lifregemente, GeneralMajor 1782. Af en krigsrätt dömd till döden 1789, men benådades med afsked 1790. Död 1815.

och Kapten Hellichius¹⁾, hvilka voro de ende, till hvilka man kunde sig anförtro, och som kunde verkställa en sådan coup; hvarjemte han hade i kommission att recognoscera Carlskrona, huru det bäst och säkrast kunde surpreneras, så väl till lands som sjös, i fall hazarden så fogade, att detta sednare någonsin komme i fråga. Tollen uträttade detta mästerligen, och lemnade till svar, att Hellichius vore färdig att göra coupon, såsnart han allenast finge Konungens ordres; och öfver Carlskrona skickade han mig både ritning och disposition till en surprise. Till Finland afsände jag min bror, som hade att underrätta sig om garnisonens styrka på Sveaborg, samt hvad language der fördes bland Officerarna, men i synnerhet att hålla Dragonerna i Borgå tillsamman, under pretext af excercis, samt sätta dem i god esprit."

"Under det att detta förehades, kom Prins Carl, par badinage, att företaga en liten excercis på Ladugårdens rådet med en liten svärm Officerare. Detta roade Kongen kunn som dervid var närvarande; och som han villen fråmarisera sig och vinna Officerarnas förtroende i arméert; så blef beslutet, att 8 dagar derefter företaga en ny excercis. Sådant verkställdes genom en svärm af ungefär 100 Officerare, som formerade 6 små esquadroner, hvilka Konungen sjelf kommenderade. Men, ehuru detta skedde utan något annat uppsåt, togo Ständerna likväl någon ombrage deröfver, då de fingo höra, att Konungen ville företaga ännu en ytterligare

¹⁾ Efter Revolutionen adlad under namnet Gustafschjöld och blef Chef för sitt regemente. Dog som GeneralLöjtnant 1792.

exercis, som skulle förstärkas med ungefär 100 Officerare till fot, under Öfverste De Carnall. Detta behagade mig derföre intet, emedan man onödigtvis ådrog sig uppmärksamhet. Icke dessmindre måste jag uppsätta en disposition till denna exercis, och, som Konungen med något ord lät mig förstå, det han kanske hade någon afsigt dermed, hvilket jag communicerade Trollen, gaf detta oss anledning, att, i all händelse, förskaffa skarp ammunition i beredskap, hvilken fabricerades vid Djurgårdshvarfvet hos ÖfversteLöjtnant Chapman, af det krut, som Trolle par hazard fått med ett fartyg ifrån Sveaborg, och hvaraf vi fingo 1200 patroner, som under exercisen stodo till hands i en hyrvagn. Men Konungen ville ingenting företaga, då jag averterade honom derom; och således slöts hela exercisen med blotta roligheter, hvilka det likväl varit mycket bättre att till en annan tid uppskjuta. Ty, ehuru oskyldigt det i sig sjelf var, och ehuru Ständerna låtsade glömma bort detta lapprit, så voro likväl många af våra varsammaste politici, t. ex. Grefve Fersen m. fl., hvilka deraf togo anledning att tro, det något i löndom af Konungen förhades. Misstanken hade kunnat bekomma oss illa, om ej lyckan på ett så besynnerligt sätt befrämjat hela detta arbete.”

”Jag var emellertid sysselsatt med de anstalter, som fordrades i Stockholm: och, som det var nödigt, att der hafva några officerare i beredskap till hvarjehanda förrättningar, så engagerade jag Kapten Hintzenstern¹⁾,

¹⁾ Carl Ludvik v. Hintzenstern, vid Åbo läns regemente. GeneralMajor 1795. Tog afsked 1803. Död 1811.

att alltid hafva sig tillhands några officerare, som voro pålitlige; dock utan att göra dem något förtroende af saken. Hans kommission var egenteligen att arrestera Rådet och dem af Ständernas hufvudmän, som dertill voro utsedde, och om hvilkas qvarter, jemte belägenheten, han emellertid hade att göra sig underrättad. Med Kapten König¹⁾ af Gardet gick jag i samråd om utseendet af någon viss Officer, eller Underofficer af hvarje kompani, som vore att lita på, ifall Konungen behöfde deras tjänst. Min afsigt med detta var, att, med deras tillhjälp, kunna samla någon del af Gardet i momenten för att dermed stöta till Konungen på Artillergården. Men häraf gjorde jag likväl ej förtroende till König, utan skedde alltsammans under andra prenter. Med Öfverste De Carnall gick jag deremot i confidence om alltsammans; emedan han var utsedd att besörja samlingen på Kolbotten, och hvarföre han förut borde veta att välja sitt folk. För egen del gjorde jag en resa sjöledes, att recognoscera debarkerings-stället vid Erstavik, samt de vägar, som derifrån å ömse sidor leda till Stockholm och framkomma genom Skantz-ock Danviks-tullarna m. m. Om allt hvad sålunda tillgjordts lemnade jag rapport till Konungen vid de conferencer, jag med honom esomoftast hade. Han upptog alltsammans med en confiance, som charmerade mig, och som lemnade mig fria händer att göra alldeles som jag ville. Vid dessa tillfällen föreföllo partikuliera diskurser om den tillkommande Regeringsformen.

1) Jakob Leonard König, då Kapten vid Gardet, sedermera Öfverste i armeen. Tog afsked 1776. Död 1804.

Jag hade gerna sett, att han velat antaga det Engelska Regeringssättet, medelst inrättning af tvänne Parlamenter (Kamrar), nämligen visse fullmäktige af hvarje bänk hos Adeln, jemte Biskoparne, i det ena, samt Borgares och Bönders fullmäktige i det andra. Men Herren trodde, att detta, såsom alldeles nytt, skulle blifva mindre behagligt, och att deremot Gustaf Adolfs Regeringssätt skulle falla mer i smaken. Detta kunde ock hafva sitt skäl; hvarföre jag ej heller envisades dermed: nöjd, att allenast få ändring uti det vanskapliga Regeringssättet vi ägde, och att nationen kunde få behålla det hufvudsakliga af sin frihet. Konungen chargerade sig sjelf med författandet af denna Regeringsform, hvaruti likväl Grefve Carl Scheffer gick honom till handa. Han nyttjade dertill i synnerhet den tid han vistades vid Loka ¹⁾; och då han derifrån återkom, visade han mig detta Opus under en conference vid Haga. Jag märkte då väl, att Herren temmeligen skansat omkring sig, och i synnerhet tagit præcaution till sin säkerhet, medelst en oinskränkt makt öfver sina Hustrupper. Men då nationen hade qvar friheten att taxera sig sjelf, och Konungen intet offensift krig kunde börja; så tyckte jag, att man dermed borde vara nöjd. — Jag i synnerhet fierade mig till Herrens godhet, såsom jag ej heller kunde föreställa mig annat om en ung Herre, som var full af esprit och äfven tycktes hafva den ambition att göra sitt folk lyckligt och upphjelpa riket. Således var jag,

¹⁾ Konungen och Prins Carl reste till Loka brunn i Juni månad 1772.

som dömde honom efter min egen böjelse att göra hvad godt och nyttigt vore, mindre grannlaga om ordasätten i Regeringsformen, eller att deruti söka någon säkerhet mot Konungamakten. Emellertid och innan detta kom i quæstion, blefvo de hos Chapman under arbete varande fartyg färdige och afgingo till Finland. Trollen afreste ock kort derpå till Sveaborg, till hvilken jag gaf skriftelig instruktion öfver allt hvad han derstädes hade att, enligt planen, iakttaga. Denna instruktion uppviste jag för Konungen, som efter vanligheten förklarade sig nöjd med allt hvad jag gjorde. Men då Trollens svar någon tid derefter ankom, uti hvilket han, jemte en ej synnerligen fördelaktig målning af Garnisonens esprit, sade sig ej kunna svara för verkställigheten, tycktes Konungen ej vara särdeles nöjd, att jag skulle skiljas ifrån honom; men öfverlemnade icke dessmindre till mig sjelf, att göra som jag tyckte. Jag svarade derpå, att, om han ville saken skulle gå, så måste jag nödvändigt resa, och, som han tycktes vara bekymrad, att finna någon säker man i mitt ställe, att gå sig tillhanda, så proponerade jag honom Baron Saltza, hvilken ock med Konungens samtycke straxt af mig blef engagerad. Saltza tycktes ej vara rätt belåten med hela planen, och, vid första konferensen med Konungen, afstyrkte han honom från alltsammans, såsom för mycket hazarderadt, i anseende till Ständernas sammanvaro, samt proponerade i stället, att uppskjuta med hela entreprisen, till dess att Konungen kom att göra sin Eriksgata, då en revolte kunde begynnas med några regementen, som då voro samlade, och, sedan

man således fått armeen att gå in i saken, samla Ständerna å nyo. Men Konungen tycktes ej hågad att vänta så länge."

"Såsom jag igenom en brusque afresa till Finland nödvändigt skulle ådragit mig misstankar, så begynte jag att i mitt dageliga tal framkasta denna idé, under hvarjehanda prentexter, för att således preparera sinnena dertill; under det jag ännu var sysselsatt, att författa fullständig instruktion för Saltza, om allt hvad i Stockholm var att iakttaga, till förekommande af allt missförstånd, sedan efter min afresa intet tillfälle var att samråda, och på det fall, att i första momenten af min ankomst något skulle komma mig vid. Men jag hade ej många dagar talt om min Finska resa, förrän Ständerna sjelfva prevenerade mig, i det de, då jag sådant minst förmodade, sjelfve kommenderade mig, att skyndsammast gå till Finland. Motiverna dertill behagade mig likväl icke; ty jag såg tydeligen att man fått någon soupçon om hvad jag förehade, helst man tillika afsände Petter Schönström¹⁾ åt Dalarna och Durietz åt Wermeland, att ha uppsigt på allmogen m. m. En uti Örebro i löndom tryckt skrift, under namn af *Mörksens rike och väldigheter*, hvilken talte illa om Ständerna och hade några upproriska utlåtelse, nyttjades till prentext för dessa anstalter. Men skriften var ett foster af Mössorna sjelfva, och underrättelsen om den Revolution, de ville förebygga, hade kommit från en annan kanal."

¹⁾ Var Ryttmästare vid Lifregementet, då han 1770 erhöi ÖfversteLöjtnants afsked. Uppförd på Riksrådsförslag den 12 Maj 1771. Durietz är nämnd förut.

"Konung Gustaf hade uti bref till Konungen i Frankrike gifvit tillkänna hvad som förehades, och Engelske Ministern i Paris hade fått tillfälle att utur Konungens eget Kabinett escamotera denna hemlighet¹⁾, hvilken han genast communiserade Riddaren Gooderich, som var Engelsk Minister vid vårt hof, hvilken åter gaf det tillkänna åt Mössorna. Men lyckligtvis hade Konungen utlåtit sig i så generella termer, att de deraf ej kunde sluta något annat, än allenast att en revolte för händer hades, som ungefär mellan medlet och slutet af Augusti skulle utbryta. Detta gjorde likväl tillfyllest, att väcka deras uppmärksamhet till att examinera alla Konungens demarcher och liaisons m. m.; och som de funnit, att jag som oftast var hos Herren, dels vid Haga, dels på Slottet, jag äfven, från första inrättningen af Svenska Botten, var känd för en Konungens tillgifne tjänare, så slöto de deraf, att jag uti dessa saker måtte hafva den betydligaste delen; hvarföre de trodde säkrast att eloignera mig, i det hoppet, att sedan jag vore borta, skulle Konungen, hvars sinnelag de kände, ingenting företaga. Och alltså blef jag anbefalld att gå till Finland, för att undersöka orsakerna till en derstädes öfverklagad saltbrist — en pretext, i högsta måtton frivole; hvarföre man tillade, att jag hade att efterspana, om några exemplar af den omförmälda skriften derstädes blifvit utspridde, samt att förekomma alla upproriska stämplingar, i fall någre sådane funnos å bane."

¹⁾ I Grimm's Correspondence Litteraire T. III p. 473 finnes en uppgift, att upptäckten skulle skett genom en indiscretion af Madame Du Barry.

"Jag, som häraf alltför väl såg, att man ville eloignera mig, och att de om sjelfva Revolutionen hade någon spaning, kunde ej annat föreställa mig, än att Konungen, genom någon indiscretion, på ett eller annat sätt, röjt oss; ty den genom Gooderich komna underrättelsen var ej att drömma om. Jag styrktes deruti, då jag såg, att Konungen var omgifven af en svärm ungdom, att han gått i samråd med en Beylon, som, ehuru en ganska aimabel och förnuftig karl, likväl ej i mitt tycke kunde bidra till hvad för händer hade. Jag slöt deraf, att Konungen äfven gått i förtroende med Franska Ambassadören, ehuru jag sådant hos honom undanbedt; emedan jag var säker att Grefve Vergennes skulle communisera det med Grefve Fersen. Och uti allt detta har jag sedermera funnit, att jag ej bedrog mig. Beylon nyttjades ibland annat, att hos Herr Peil¹⁾ negotiera eller lyfta de 30,000 plåtar, som jag till depenserna vid Revolutionen requirerat, och hvilka Konungen utom Vergennes' assistance ej kunde anskaffa; ehuru han deraf gjort mig en hemlighet. Jag märkte vidare, att alla mina demarcher voro espionerade, och att några Mössor, i synnerhet Wennerstedt²⁾, som laddes vara af mina vänner, några gånger framkastade oförmodade frågor om Dragonerna i Finland och den excercice de förehade, hvarvid han alltid fixerade mig,

1) Grosshandlaren Henrik Wilhelm Peil, bolagsman och måg i det Grilliska huset.

2) Friherre Gustaf Philip Wennerstedt, då Major vid Lätta Dragonerna. Chef för Östgötha Kavalleriregemente 1783. Erhöll GeneralMajors afsked 1787. Död 1816.

att liksom af min contenance utforska, om något med dem vore för händer; helst jag någon gång förut, under förargelsen öfver det våld, som Mössorna föröfvade emot mig, fällt en hotande utlåtelse, att vilja hämnas på dem, hvilket han, allt sedan den tiden, och nu i synnerhet, tog ad notam.”...

”Till att närmare upplysa detta, och tillika gifva Mössorna att tro, det jag alldeles icke vore hugad, att gå till Finland, låddes jag vara mycket missnöjd med den kommission, man, mig ovetande, pålagt mig; hvarföre jag ock uti Rådet, dit jag blef uppkallad att emottaga mina ordres, först munteligen utbad mig betänketid, och skrifteligen sedan afsade mig, försäkrad, att sådant ändå skulle blifva afslaget, som ock skedde. Jag vände mig derpå till Sekreta Utskottet, der jag såg att detsamma skulle hända mig, under föregifvande, det jag väl vore nöjd att resa till Finland, efter jag såg att jag vore Ständerna till misshag, men att jag ej ville chargerera mig med någon kommission; emedan man deraf allenast kunde taga sig anledning, att snärja mig i processer inför Ständer, som ej voro mig bevågna, utan allenast sökte att få sak med mig. Men hufvudafsikten härmed var, att inbilla dem, det jag i Finland ingenting förehade, utan med regrét reste dit, samt att af de ventilationer, som härmedelst väcktes hos Mössorna m. m. utröna, huru långt deras tankar sträckt sig, och om de verkligen ville hafva mig till Finland för att snärja mig, eller om hela afsikten bornerade sig dertill, att skilja mig vid Stockholm; hvilket sednare jag ock ändteligen tyckte mig finna med temmelig säkerhet.

Icke dessmindre för att soutenera min role, ingaf jag ett memorial härom på Riddarhuset; men som jag visste, att jag derstädes skulle få medhåll, embarquerade jag mig samma dag eller den 28 Juli 1772, innan något beslut var taget.”...

I det ögonblick Baron Sprengtporten skulle afsegla, erhöll han från Konungen följande biljett, som vi efter originalet meddela i öfversättning: ”Jag lägger i edra händer hemligheten af mitt lif, och jag fruktar ingenting i denna punkt. Jag beder er än engång att spara eder och ej utsätta edra dagar, som i detta ögonblick så nära äro förenade med Statens välfärd. Finner ni motstånd, är bättre att uppgifva företaget, än att bringa eder lycka på fall. I denna händelse hoppas jag att ni tillintetgör detta papper, hvilket äfven sedan bör ske, om ni deraf gjort bruk.” Den 29 Juli 1772.

Det i biljetten omnämnda papperet var en af Sprengtporten skrifven, men af Konungen undertecknad och beseglad fullmakt, att han, som åt Öfversten Baron Sprengtporten uppdragit en högst vigtig, fast hemlig förrättning, af hvars utgång fäderneslandets väl i högsta måtto beror, för godt erkänner allt hvad han härutinnan finner nödigt att göra, samt gillar och stadfästar de löften och försäkringar, han gifver åt dem, som honom biträda. Det var ej Sprengtportens mening att få Konungens egen underskrift på detta papper. Han ville endast försäkra sig om hans bifall till innehållet, och ämnade sjelf låta ditsätta en härmad kunglig underskrift; såsom ock sedermera skedde. Konungen missförstod meningen och underskref sjelf. Men då både

namnteckningen ej syntas fullt lika den vanliga och det kungliga sigillet var otydligt, drog Sprengtporten deraf misstankar; och detta var första anledningen till hans sedermera yppade misshällighet med Konungen.

Det finnes ingen fullständig berättelse om Revolutionen den 19 Aug. 1772 i de Gustavianska papperen. En af Konungen påbörjad egenhändig uppsats derom slutar med inledningen, innefattande en målning af partiernas tillstånd; hvilken vi redan meddelat. Sprengtportens berättelse, åtminstone hvad vi deraf sett, saknar fullständighet. Den tillhör ej heller de Gustavianska papperen. Deremot träffas ibland dessa en afskrift af Sprengtportens instruktion för Baron Saltza, med följande egenhändiga påteckning af Konungen: "Öfversten, sedan GeneralMajoren Friherre Hugo Herman v. Saltza's¹⁾ afskrift af Baron Jakob Sprengtportens projekt och plan till Revolution, som dock ej följdes, men skedde på ett mera hastigt sätt den 19 Aug. 1772." — Det hufvudsakliga innehållet af denna plan har redan ur Sprengtportens egen berättelse blifvit meddelad. En egen instruktion åberopas i afseende på dem, som skulle arresteras, enligt en förteckning, hvilken likväl ej fullständigt är bilagd. Särskildt nämnas der RiksRåderna Ribbing och Funck: af Adeln Kammarherren Baron Essen, Frietsky och Pechlin, af hvilka den siste skulle hotas med hårdaste medfart, om han ej hölle sig stilla, men de bägge förstnämnda endast tillsägas, att de äro

1) "Denne Friherre Hugo Herman v. Saltza blef 1773 den 19 Oktober LandtMarshalk, och, som fadder till Kronprinsen Gustaf Adolf, gjord till Grefve." Konungens apteckning.

ställdes under Konungens protektion: ibland Presterna Wijkman ¹⁾ och Gadolin ²⁾: ibland Borgrarna Sebaldt, som ock skulle hotas, om han ej ville vara stilla, samt Sorbon ³⁾. En ansenlig summa af sexdalerssedlar borde vara tillhands, att utdelas bland soldaterna, samt till gratifikationer för Gardet och Artilleriet påsar af dukater, (hvilka ej heller vid den verkställda revolutionen fattades). Det tillägges: "flere af Borgerskapet äro välsinnade; i synnerhet Bryggaren Willman på Söder, som kan samla sin bataljon, samt Bryggaren Rhen på Norr.

Konungen har rådfrågat Vergennes både angående Sprengtportens förslag om Diktaturen, och om förändringen af Svenska författningen till någon likhet med den Engelska. I en skrifvelse utan datum, men, såsom det synes, af Maj månad 1772, yttrar sig Grefve Vergennes: "Ändamålet som man föresätter sig är helsosamt. Tolf års lagligen oinskränkt makt skulle vara mera än tillräcklig, att utveckla E. M:ts egna stora egenskaper. Första Riksdag skulle snarare öka än minska E. M:ts makt. De gamla chimererna och tillgifvenheten för den gamla regeringsformen hos vissa klasser skulle försvinna, äfvensom partinamnen; den främmande inflytelsen af den pestilentialiska korruptionen skulle upphöra. Men om ändamålet är godt, äro väl medlen tillräckliga?"

1) Kyrkoherde i Catharinæ församling i Stockholm.

2) Nu Theologiæ Professor i Åbo. Han var Riksdagsman vid alla Riksdagar från 1756 till 1800. 1788 Biskop i Åbo stift. Dog den 26 Sept. 1802.

3) Råd- och Handelsmannen Johan Sorbon, Riksdagsman från Mariestad.

På förslaget att formera den Svenska representationen till någon likhet med ett Engelskt Öfver- och Underhus synas följande Ambassadörens yttranden ha afseende: "Hoppet om förbindelse med Adeln, säger han, skulle väl detta verkligen vara någon förledande utsikt för Svenska Presterskapet? Största delen deraf kommer ur de lägre klasserna, och återvänder genom sina barn ofta dit. En mer lysande ställning skulle vara en börda för dem, som ej hade medel, att underhålla den. Ståndet till sitt väsende har verkligen ett närmare förhållande till Adeln än till något af de andra stånden. Det har distinktioner, privilegier, äfven slägtsskapsband med Adeln, som ej försmår, att med detta stånd alliera sig. Men allt detta synes hittills ej ha haft någon betydande inflytelse på hela ståndet, hvilket man heldre ser söka stöd hos de lägre klasserna, än hos sin egen Hierarki. Om ock förordningen af år 1761¹⁾ återkallas, hvad fördel kan man vänta sig deraf, om Bönderna sätta sig upp mot Presterna? Understöder då Adeln Presteståndet, så har man två stånd mot två, och Ständernas inaktivitet. Försvrar Adeln lamt Presterna eller uträcker handen åt deras motståndare, så kasta sig Presterna på ett af de andra stånden; och resultatet blir detsamma. Och skola de ej på förhand vända sig deråt, hvarest de säkrast kunna påräkna bundsförvandter?"

¹⁾ Härmed måste menas Kongl. Förordningen af den 31 Mars 1767, i hvilken, enligt Presteståndets begäran vid Riksdagen 1765, stadgades: "att ingen, ehö han vara må, som antingen är Frälseman eller för sina barn adelig sköld erbållit, må i ståndet intagas, eller der äga säte och stämman."

”Förändringen skall blott föda af sig förvirring. Denna är redan stor nog. Och likväl fordras, för att utföra en sådan förändring, en enighet, som nu ej en gång finnes ibland dem, som äro närmast med hvarandra förbundne.”

Dernäst meddela vi såsom vanligt i öfversättning följande tvänne biljetter från Konungen. Den första är till Beylon, daterad Loka den 24 Juni 1772: ”I momenten, då jag for ifrån Haga kom den nämnda mannen¹⁾ till mig, att begära de 10,000 plåtar (Ecus), som restera på den begärda summan. Jag lofvade att söka skaffa honom dem, då han går till Finland i slutet af denna månad²⁾. Min bror på andra sidan hafvet³⁾ består dem, och ni får tillsäga hans affärsman⁴⁾, att han lemnar eder dem. Man måste ej veta kanalen hvarigenom jag skaffat dem.” — Biljetten eller brefvet till Grefve Carl Fr. Scheffer är af den 23 Juli. ”Ni vet redan, skrifver Konungen, den oro, som en ridikyl skrift af en entusiast⁵⁾ väckt hos Sekreta Utskottet. För bättre underrättelse sänder jag en afskrift af det bref, som Utskottet i detta ämne har tillskrifvit mig. Ni ser, att de skicka Sprengtporten till Finland, för att aflägsna honom från mig. *Det är att sätta bocken till trädgårdsmästare*”⁶⁾. — Af Konungens koncepter till 1772

1) Sprengtporten.

2) Det skedde först i slutet af den följande, såsom man sett.

3) Konungen i Frankrike.

4) Grefve Vergennes.

5) Skriften: *Mörksens rike och väldigheter*.

6) Dessa ord äro på Svenska och af Konungen understrukna.

års Regeringsform finnas flera fragmenter, alla på Svenska. Ett, begynnande med det vanliga formuläret: "Vi efterskrefne Sveriges Rikes Råd och Ständer m. m." innehåller: huruledes "under den ädla frihetens namn åtskilliga medborgare hade upphäfvit sig till herravälde, som befastadt af egen nytta och hårdheter, och understödt af främmande makter och välde, störtat riket i största osäkerhet igenom Lagarnes vrångvisa tydning, och till slut kunnat ådraga fäderneslandet de bistra öden, som förra tiders Historier och grannars efterdöme visat, om ej nitiske medborgares mandom och kärlek för fäderneslandet understödde af Konungens bemödande oss derifrån ryckt och frälsat hade", — med ett ord: inledningen till 1772 års Regeringsform nära ordagrant, sådan den i denna Regeringsform läses, hvartill finnas bifogade äfven de tvänne första §§. om Religionen och Konungamakten. Derpå följer ett annat koncept, i hvilket Konungen fattat sig kortare och endast punktvist tillkännagifvit sin tanka. Detta är i åtskilligt afvikande från hvad sedermera i Regeringsformen verkligen stadgades. Vi anmärka de förnämsta olikheter, der de förekomma. Konceptets innehåll är följande:

1. Religionen.
2. Konungamakten.
3. Riksens Råds ämbeten, att de alldeles äro dependenta af Konungen.
4. Riksens Ständers fri- och rättigheter: kontributionerna och lagstiftningen med Konungens sam-

tycke. Riksdag hvar tjerde år, dock endast i tre månader ¹⁾).

5. Finanserna alldeles under Konungen.

6. Alla tjenster under Konungen.

7. Utrikes negotiationerna under Konungen.

8. Armeen och flottan under Konungen.

9. Alla Collegier under Konungen.

10. Ingen tjenst aftagen utan dom och ransakning, Rådsämbeten undantagna.

11. Riksens Råd behålla sina förra tjenster, hvilka de ej kunna förlora utan dom och ransakning ²⁾).

(N:o 12 fattas).

13. Ingen hålles i fängelse öfver tre månader, utan att göra honom sin process ³⁾).

14. Riksens Råd döma efter pluralitet i Justitiefsaker ⁴⁾).

15. Alla benådningar ankomma allenast på Konungen.

16. Skulle Konungen i fredstid och mellan Riksdagarna vilja pålägga nya gärdar, då skall Riksens Råd sig deremot sätta, och ingen StatsSekreterare det expediera vid lifsstraff ⁵⁾).

¹⁾ 1772 års Regeringsform har ingen sådan termin för Riksdagars kallande, men väl att de ej skola vara öfver tre månader.

²⁾ Det tyckes således varit Konungens afsikt, att Rådsämbetet egentligen skulle vara ett förordnande, med bibehållande af den tjenst man förut innehade.

³⁾ Finnes icke uttryckligen i Regeringsformen.

⁴⁾ Regeringsformen gaf Konungen 2 röster i dessa mål.

⁵⁾ Finnes ej i Regeringsformen.

17. Likaledes om Konungen vill ändra religion ¹⁾).

18. På vissa ställen i riket tillåtes fri religionsöfning ²⁾).

19. Konungen kan upphöja till Grefligt och Friherrligt stånd, hvilka Ridderskapet och Adeln ej kunna undandraga sig att introducera.

20. Likaledes till adlig värdighet, vid sin kröning eller efter. Ridderskapet skall deraf introducera 150 ³⁾). —

Ett annat koncept med ny nummerföljd börjar med

N:o 16. Med Ärkebiskops och Biskopars samt Superintendenters utnämmande förhålles såsom före 1680 vanligt varit ⁴⁾).

17. I Konungens minderårighet skall Konungens rättighet utföras af den eller de, som den förre Konungen dertill utsett ⁵⁾).

18. Konungen är ej myndig förrän vid 21 år ⁶⁾).

19. Ständerna skola sammankallas, när thronen är ledig, och der ej finnes någon arfvinge (välja) såsom 1720 års Regeringsform förmår; men de skola straxt

1) Finnes ej. Men väl stadgas att Konungen skall vara af den rena Lutherska läran.

2) Finnes ej.

3) I Regeringsformens 11 §. styliseras detta så, att, emedan i Sverige är en stor myckenhet af Adel. Kongl. Maj:t lärer vara så nådig att inskränka utnämningarna till 150, hvilka äter ej Riddarhuset äger att vägra introduktion.

4) I Regeringsformen heter det, "efter förra vanligheten."

5) Enligt Regeringsformen af de Rikets Råd, som Konungen dertill utnämner.

6) Men äger ifrån fyllda 18 år inträde i Rådkammaren, enligt Regeringsformen.

välja, på samma sätt som Talemännen. Hvert stånd har sin röst och Rikets Råd en ¹⁾).

20. Ständerna kunna ej föreskrifva honom (Konungen) någon annan lag, än denna. Skulle han för lifstiden dertill samtycka, blifver det af intet värde för efterträdaren.

21. Riksens Ständer kunna ej göra något (annat) val än med arfsrätt förenadt är.

22. Ingen Dansk eller Rysk Furste skall kunna väljas till Sveriges Konung.

23. Ingen Furste, som är öfver 50 år och barnlös kan väljas, utan att hans närmaste arfvinge väljes till efterträdare ²⁾. —

En finansiell förlägenhet bidrog ej litet till Konungens beslut, att ej längre uppskjuta Revolutionsplanens utförande. Han hade nyss före Riksdagen, för att så mycket kraftigare kunna inverka i synnerhet på Landt-Marskalksvalet, tillåtit sig en anticipation på de Fransyska subsidierna, genom ett lån af något mer än 1½ million Livres ³⁾ hos en Holländsk Bankier, som skulle betalas genom dessa subsidier. Men subsidierna voro offentliga medel, som stodo under Ständernas förvaltning. Anticipationen borde således ej komma till deras kunskap och Frankrike förmås att särskildt godt-

¹⁾ Jfr 38 §. af 1772 års Regeringsform, som återopar 1743 års arfförening.

²⁾ De fyra sista punkterna finnas ej i Regeringsformen, liksom många af de i Regeringsformen upptagna §§. i Konungens utkast saknas.

³⁾ 880,000 Livres.

göra denna utgift. Frankrike, utan hvars hörande skulden blifvit gjord, ville åter väl afdraga den på subsidierna, men ej på annat sätt ikläda sig densamma. Konungen saknade medel att betala den. Man underhandlade. Vergennes, före hvars ankomst till Stockholm skulden var gjord, och som ansåg sig nog sent om den hafva blifvit underrättad, visade sig dervid föga villig; och de underhandlingar med Franska Kabinettet, som åt Grefve Creutz blifvit uppdragna i samma ämne, tycktes ej lofvat någon lycklig utgång.

"Jag är i förtviflan — skrifver Creutz till Konungen i början af år 1772. — "Alla mina föreställningar om nödvändigheten att inbegripa skulden till huset Horenca uti de hemliga utgifterna ha varit fruktlösa. Hertigen af Aiguillon har positift förklaradt, att det är omöjligt; att han hade hela konseljen emot sig; att denna vore revolterad öfver de otroliga depenser man gjorde på Sverige, under det att här hofvet och kronans förnämste ämbetsmän ej få ut en styfver, fast man öfverhopar provinserna med nya skatter; att, äfven om Konungen ville, saken likväl vore omöjlig, emedan penningar alldeles fattades; att allt som man kostade på Sverige vore dessutom bortkastadt, och tjente blott att föreviga korruptionen; att ingenting blef af; att man i denna stund ej kommit längre än i början af Riksdagen; att han darrade, hvar gång han skulle föredraga Vergennes's depecher för konseljen. Jag har föreställt honom, att allt detta vore en följd af de förfelade riksdagsmannavalen, hvaraf verkan skulle blifvit ännu förderfligare, om Mössorna fått öfverhanden på Rid-

darhuset; hvilket otvifvelaktigt inträffat, om ej Ed. M:t begagnat sig af sin kredit, att draga på Horneca, och att det vore ohyggligt, om E. M. nu skulle blifva offer för ett steg, som endast blifvit tagit i förlitande på de högtidliga löften om understöd, som Hans Christligaste Majestät gifvit. Jag har skrifvit ett bref till Hertigen af Aiguillon. Det har gjort intryck. Jag har refuserat att ge mitt quittens på de 550,000 Livres, om hvilka jag ej bör ha någon kännedom; och man har betalt summan, utan att vidare insistera. Men Hertigen af Aiguillon har å nyo förklarat mig i de kraftigaste ordalag, att summan kommer att afdragas på subsidierna. Jag vet huru mycket denna nyhet skall oroa E. M., då jag känner omöjligheten för E. M. att skaffa denna summa, tills första qvartalet¹⁾ af subsidierna utfaller. Huset Grill, det enda till hvilket man skulle kunna vända sig, är så besväradt af de ofantliga förskotter det gjort, att detta handelshus är i den största fara. Jag bör ej dölja, att Hertigen förundrar sig, att Konungen i Frankrike ej genast underrättades, då E. M. drog denna vaxel, och att E. M. ej förr, än tre månader efteråt, har för Grefve Vergennes framställt nödvändigheten att inbegripa denna summa i de hemliga utgifterna. Hertigen insisterar å nyo på nödvändigheten att sluta denna beklagliga Riksdag. Man måste ej uppehålla sig med hoppet om en komposition, som blir omöjlig. E. M. måste nedslå sina fiender genom fasthet och mod, om E. M. skulle kunna förmå

¹⁾ Utgörande 375,000 Livres.

sina allierade till nya uppoffringar. Hertigen tillade sluteligen, att Konungen af Frankrike betalar dessa 550,000 Livres utan afdrag på subsidierna, endast i det fall, att E. M. genast kan avsluta Riksdagen, hvarmed korruptionen också kan upphöra; men att, om Riksdagen fortfar, den nämnda summan ovilkorligen måste afräknas på subsidierna. Jag föreslår E. M. att skrifva ett rörande bref till Konungen, ett smickrande till Madame Du Barry, och ett vänskapsfullt och förtroligt till Hertigen af Aiguillon."

Konungens svar, hvartill hans egenhändiga koncept finnes, är i mer än ett afseende märkvärdigt. "Jag har, säger han, min k. Grefve, med känslor, som ni kan föreställa är, emottagit edert bref. Jag tror likväl ej, att ännu allt är förloradt. Jag litar för mycket på Konungens i Frankrike vänskap för att tro, det han skulle vilja öfvergifva mig. Jag skickar er en memoire att presenteras för Hertigen af Aiguillon¹⁾. Jag ber er påminna honom, att Konungen i Frankrike två dagar sedan jag efterträdte min Fader på thronen, och i det ögonblick, då man trodde, att Mössorna ville uppsätta min bror, Carl, emot mig, lät erbjuda mig 36 till 38 örlogsfartyg för att återföra mig i mina stater och der understödja mig, om nödvändigheten så fordrade. Det var Abbè de Terrai sjelf²⁾, som gjorde mig denna proposition. — Borde jag ej lita på en

¹⁾ Den finnes. Den är författad af Grefve Carl Fr. Schaffer, och innehåller hvad vi hufvudsakligen redan anført om skuldens anledning.

²⁾ Då FinansMinister.

furste, som intresserade sig så lifligt, så ömt för min sak? Kunde jag tro, att en voxel på en så måttlig summa, som 500,000 Livres äro för Frankrike, skulle vara ett för djerft och vågadt steg af mig, i förtröstan på en furstes ord, som ej tvekade att hemsända mig med en flotta; ehuru detta hade kunnat upptända ett krig ej blott i Norden, utan i Europa? — Ni ser genom den memoire som jag bifogat, huru nödvändig denna operation var, och att utan den äfven Adeln, nu det enda stånd, som är med oss, kanske äfven gått för oss förloradt. Det måste äfven märkas, att Riksdagen redan varat i sex månader under en ständig opposition af de tre Ofrälse Stånden, och att ingen märkelig förändring har skett. — Rådet är ännu det samma. Också skulle Riksdagen redan varit slutad om ej trätan uppkommit emellan de Ofrälse Stånden och Adeln, om Konungaförsäkran, hvarigenom min kröning, före hvilken Ständerna ej kunna skiljas, blifvit uppskjuten. Jag sänder innelyckt ett bref till Konungen i Frankrike. Men jag har ej kunnat förmå mig att skrifva till Madame Du Barry. Jag känner denna qvinnas oförsigtighet. Jag minnes än, att hon visade för Grefve Scheffer Kejsarens bref till Konungen i Frankrike. Ni kan deraf döma hvad hon skulle göra med mina; och hvad skulle Paris och Europa säga derom?¹⁾.

¹⁾ Emellertid synes Konungen redan förut någon gång ha varit i brefvexling med Madame Du Barry, åtminstone genom Grefve Carl Fr. Scheffer, som nu också fick uppdrag att skrifva henne till. Året förut den 11 Sept. 1771 skrifver Grefve Creutz till Konungen: "Jag har öfverlemnadt det ifrågavarande brefvet till Madame Du Barry, hvilket hon oförtöfvadt ämnar besvara.

Det synes här af, att Konungen ej i detta ögonblick befarade hvad likväl tre månader derefter inträffade; då Riksdagen antog en så hotande karakter, att de tre Ofrälse Stånden afsatte hela Rådet. Denna händelse gjorde det ofördelaktigaste intryck i Frankrike, der man ändtelligens hade medgifvit, att betala första qvartalet af subsidierna för 1772, utan afseende på den af Konungen gjorda anticipationen. Grefve Creutz yttrar den 24 April i bref till Konungen: "De sista Riksdagsoperationerna ha här verkat en förskräckelig köld. Man var på god väg, att i Juli lemna i förskott äfven sista qvartalet af subsidierna. Nu får jag rent afslag, och man vill hålla sig vid konventionens bokstaf." — Men äfven denna svårighet blef öfvervunnen. Creutz skrifver den 29 Maj: "E. M:ts bref till Konungen af Frankrike har gjort hela sin verkan. Hertigen af Aiguillon är genomträngd af erkänsla öfver E. M:ts godhet, och den Dame, som har Konungens förtroende, tar den lifligaste del i allt hvad som intresserar E. M. Hon talar derom med mig oupphörligt."

Då hvarken Konungen eller Franska Hofvet mer hoppades någon ting af Riksdagen; så är det tydligt,

Hertigen af Aiguillon säger mig, att E. M. rådt henne att hindra Jesulternas återkallande. Jag kan försäkra E. M. att derom alldeles ej är fråga; och Hertigen har synts litet stött öfver misstanken, att han skulle protegera dem. Spanske Ambassadören (Aranda) fortfar att ej se Madame Du Barry, och Konungen behandlar honom icke dess mindre lika väl. Österrikiske Ambassadören Grefve Merci är deremot intim med henne, och afhandlar statssaker med henne." Ibland Konungens papper finnes ett koncept af Grefve C. F. Scheffer till ett kort bref från Gustaf III till Madame Du Barry, hvari han tackar för det deltagande hon visat i Revolutionens lyckliga utgång.

att Frankrike endast kunnat förmås till ytterligare uppoffringar genom Konungens meddelade beslut, att oförtöfvadt verkställa revolutionen.

Man finner ibland Konungens papper de summor antecknade, hvilka han af Frankrike erhöll nyss före, under och straxt efter Revolutionsdagen den 19 Augusti 1772. Anteckningen är af Grefve Vergennes och adresserad till Beylon, genom hvars hand penningarna gingo. "Jag innesluter, skrifver han, en uppsats på de förskotter, som jag gjort i anledning af de stora händelser, som äro vår store Gustafs verk."

Den 18 Augusti	lemnat	5,000 Dukater ¹⁾ .
Den 18	— daler kopparmynt	200,000 —
Den 19	— likaledes	270,000 —
Den 20	— likadeles	174,000 —
Den 20	— likaledes	50,000 —
		<hr/> 694,000

GUSTAF.

(Egenhändig underskrift).

Den 25 Augusti	240,000
Den 28 —	100,000
Den 2 Septemb.	90,000
Dito	90,000
	<hr/> 520,000

GUSTAF.

1) Angående dessa finnas på ett bref följande anteckning af Konungens hand: "Det kom an på, att negotiera 10,000 Dukater, som borde användas att göra Revolutionen den 19 Aug. 1772. Grefve Vergennes lät nedsätta dem till hälften, så att blott 5000 erhöles; hvilket förorsakade mycket bryderi i ett ögonblick, då det ej var godt att spara, och en nödvändighet att gifva ut."

Den 8 Septemb. 120,000 D.K:mt.
GUSTAF.

Jag har i dag den 8 Sept. emottagit 300,000 D.K:mt.
GUSTAF.

Baron Ehrensvärd emottagit åtskil-
liga gånger af Herr Grill . . . 400,000 —

Summa 2,034,000 ¹⁾).

Derpå följer ett generelt qvitto skrifvit med Beylons hand: "Vi hafva erhållit af Konungen af Frankrike och Navarra uti subsidier, genom hans Ambassadör vid Vårt Hof, en summa af 2 millioner 34,000 daler kopparmynt. Stockholm den 30 Oktober 1772."

Oaktadt sina egna behof hade Konungen äfven tänkt på sina vänner. En biljett daterad Stockholm den 5 Aug. 1772 ifrån Grefve Vergennes till ÖfversteMarskalcken Grefve Nils Bielke, (fordom andre Guvernör för Konungen, såsom Kronprins) innehåller ett anbud af en fransysk pension på 20,000 daler ²⁾), att till Grefve Bielke kvartaliter betalas från den 1 Juli af det löpande året. Konungen har förvarat det bref, som Grefve Bielke i anledning deraf tillskref honom sjelf, dateradt Hellekis den 14 Aug. 1772. Det lönar väl mödan att till sitt hufvudsakliga innehåll meddela. "Ed. M:t — skrifver Grefve Bielke — värdes förlåta mig, om jag är djerf nog, att afbryta dess vigtigare göromål för en ange-

¹⁾ Lika med 113,000 Riksdaler specie, utom de 5000 Dukaterna.

²⁾ Vid pass 1,111 Riksdaler specie, i fall, såsom troligt, här är fråga om daler kopparmynt.

lägenhet, som blott rörer mig personligen. . . . Af inne-
lyckte täcktes E. M. se det anbud, som Ambassadören
gjort mig på sin Herres vägnar, och det sätt, hvarpå
jag trott mig böra svara. Det är ej derföre, att i min
närvarande belägenhet med en skuld af 50,000 plåtar¹⁾
icke ett penningeunderstöd skulle komma väl till pass.
Jag är ej heller okunnig om den vördnad man är krönta
hufvuden skyldig. Men kanhända har jag ett hjerta för
stolt för min lycka. Det synes mig, att en man, så-
dan som jag (värdes förlåta mig detta uttryck) ej utan
att rodna kunde emottaga detta slags välgerningar af
någon annan än af min Öfverhet. Hvad har jag gjort
för Konungens af Frankrike tjenst? Hvad har jag kun-
nat göra för E. M., hvilket ej hvar och en annan på
min plats äfven skulle kunnat göra? Jag känner för
väl det oändliga omfånget af mina skyldigheter, för att
våga smickra mig, att jag deraf kunnat uppfylla äfven
den minsta delen. Således är E. M. mig ingenting skyl-
dig. Men, äfven om så vore, tillhör det Konungen
i Frankrike att betala E. M:s skulder? — Jag är all-
deles ingenting för Konungen i Frankrike. Vore jag
ändå känd af honom personligen, så kunde jag smickra
mig, att han af sig sjelf hedrat mig med detta bevis af
sin välvilja. Men nu kan jag endast derföre ha en väns
sollicitationer att tacka. Om jag emottager detta anbud,
hvilken förödmjukande jämförelse hade jag ej att göra
emellan mig och den ädle medborgare, som, efter att
ha länge lefvat i Frankrike, och der förvärfvat sig all-

¹⁾ I originalet Ecus — lika med 16,666 Rdr 32 sk. specie.

män aktning och Konungens synnerliga bevägenhet, efter att sedermera haft den lyckan, att göra E. M. de utmärktaste tjenester och sitt fädernesland mer gagn än det förstår att erkänna, har, oaktadt att hans af-färer ej äro brillantare än mina, af allt hvad Konungen i Frankrike velat honom erbjuda, endast emottagit en prydnad för en spis¹⁾. Dessutom, Sire! har jag trott, att i detta fala tidehvarf, då så mycket folk förnedrar sig genom roflystnad och smutsiga pretentioner, jag var min nations heder detta afslag skyldig; på det man ej må tro att all känsla af oegennyttia ibland oss vore utslocknad."

Konungen har på brefvet tecknat: "Detta bref kom mig tillhanda den 18 Aug., och jag hade blott tid att skicka det till M:r de Vergennes med en biljett, som jag tillskref honom. Denna biljett blef sedan sänd till Konungen i Frankrike, och har gjort sensation." Biljetten till Grefve Vergennes, skrifven aftonen före Revolutionen, är af följande innehåll: "På punkten att utföra ett företag lika djerft, som farligt, kan jag likväl ej lemna er i okunnighet om det bref, jag nyss erhållit ifrån Grefve Bielke. Detta bref, som jag skickar eder, och som jag ifrån honom emottagit i det skick ni det finner, gör honom för mycken heder, att jag skulle vilja utsätta mig för risquen att förlora det,

1) Une garniture de cheminée. — Flassan, Histoire de la Diplomatie française instämmer deruti om Grefve Fersen T. VI p. 384: "Il est à observer que le Comte de Fersen, personnage le plus considerable par ses talents et son rang du parti des Chapeaux ni recut, ni ne voulut accepter les bienfaits du Roi (de France)."

under en så farlig dag, som morgondagen blir. De känslor af tacksamhet, som jag är skyldig Grefve Bielke kunna ej bättre rättfärdigas, än genom hans uppförande. Jag har hvarken tid eller lägenhet, att svara honom sjelf, utan anhåller att ni ville åtaga er denna omsorg. — För öfrigt ber jag er, min Grefve, att betyga för Konungen, eder Herre, min erkänsla för den ståndaktiga vänskap, som han bevisat mig, och säga honom, att jag i morgon hoppas visa mig värdig en så trogen vän. Min goda sak och den Gudomliga Försynen skola uppehålla mig; men, om jag faller, så hoppas jag att hans vänskap skall utsträcka sig till dem, som jag lemnar efter mig, och att en Bror, hvars mod och tillgifvenhet visat sig på ett så lysande sätt, och de tappre undersåtare, som för mig och fäderneslandet hafva allt uppoffrat, icke skola blifva öfvergifna af min Kronas trognaste och äldsta Bundsförvandt.”

Enligt den med Öfverste Sprengtporten uppgjorda planen skulle revolten i Christianstad utbryta något före den tid, då han hoppades med Finska trupperna vara i Stockholm. Men då denna ankomst, — förutsatt att hans företag i Finland lyckades (och han utförde det med lika mycken djerfhet, som framgång), i alla fall berodde af väder och vind, så kunde tiden därför ej på dagen bestämmas ¹⁾. Det var således en möjlighet, att man måste göra Revolutionen Sprengtporten förutan; och man nödgades nu besluta sig dertill.

1) Också blef han af vidriga vindar så länge uppehållen, att han först den 7 Sept. återkom till Stockholm.

då ställningen blef med hvarje dag brydsammare. — Redan tidigt i Juli hade de herrskande männen i Mösspartiet fått underrättelse om hvad som förestod¹⁾, och åtskilliga tecken visade, att de beredde sig att förekomma det; om ock deras egen oenighet gjorde dem obetsamma i afseende på medlen. — Med Sprengtportens bortskickande, hvilket var deras eget verk, trodde de sig ha aflägsnat den farligaste mannen från Konungen. Gustafs egen antagna sorglöshet syntes knapt kunna förborga några djupare planer. Han tillbragte, efter sin återkomst från Loka, en stor del af sin tid på landet, vistades mera på Ekholmsund än i Stockholm, och tycktes upptagen af nöjen. Prins Carl företog sin resa till Skåne, under föregifvet ändamål att möta sin från Berlin återvändande Mor. Prins Fredrik vistades vid Medevi brunn. De styrande fruktade mindre för Stockholm, som de hade under sina ögon, än för landsorterna, der nöden genom missväxten var ganska stor. Flere betydande män hade blifvit utsände i provinserna för att vaka öfver lugnets upprätthållande. Öfverståthållaren Baron Rudbeck, en af Mössornas ifrigaste Chefer, begaf sig sjelf i detta ändamål till Götteborg och Skåne.

Näst Jakob Magnus Sprengtporten var utan tvifvel då varande Öfverjägmästaren i Skåne Johan Christopher Toll den mest verkande mannen i 1772 års Revolution. Han var en af de menniskor, födda med en så djup

¹⁾ Sheridan, då Engelsk LegationsSekreterare i Stockholm, bekräftar detta. (*History of the late Revolution in Sweden. Dublin 1778 p. 381*).

kärlek till makten, att de, såsom ett slags lyckans profeter, förutse hvart helst den kommer att vända sig, och sjelfve derföre alltid taga den väg, som leder till deltagande i dess utöfning. Djerf, förslagen, fattig, nedsänkt i skulder samt hotad med förlusten af sin tjänst, emedan han ådragit sig det herrskande partiets miss-tankar, fann han i sin egen belägenhet motiver nog att önska en förändring, hvars nödvändighet för det allmänna hans skarpsinnighet hade lärt honom att inse. Denna skarpsinnighet ensam hade för honom uppenbarat att en Revolution stod för dörren; och med denna öfvertygelse sökte han framtränga ända till Konungen, och begärde endast att blifva brukad. Han hade i detta afseende först adresserat sig till Gustafs den tiden så entusiastiske vän, Generalen Grefve Fredrik Horn¹⁾. Vi skola framdeles se, huru mycket Norrige och dess förmodade missnöje med den dåvarande Danska regeringen sysselsatte Konungen; ända derhän, att han någon gång tänkte på att der taga utgångspunkten för sin Revolution i Sverige. Också var det fråga om att skicka Toll till Norrige; ehuru detta förslag öfvergafs²⁾. Toll trängde sig derefter på Öfverste Sprengtporten, och eröfrade hans förtroende; ehuru dem emellan kom

1) Grefve och GeneralLöjtnant 1772. General och SeraphimerRiddare 1778. Död 1 Jan. 1796.

2) Efter Revolutionen skickades på hösten, i anledning af krigsryktena från Danska sidan, Toll till Norska gränsen för att inhemta underrättelser. Dessa tjente mycket, att upplysa Konungen angående verkliga sinnesstämningen i Norrige, om hvilken åtskillige andre Rapportörer hade gjort öfverdrifna målningar.

till så häftiga uppträden, att Sprengtporten framtog sina pistoler. Toll förblef kall, och visade sig som en så väl underrättad och en så deciderad konspiratör, att man snart måste lyssna till hans råd. Bägge voro af den tankan, att Konungen ingenting skulle våga, om man ingenting vågade för honom. Troligen blef det för bägge en öfverraskning, att Konungen, af omständigheterna sluteligen dertill nödgad, personligen gjorde revolutionen i Stockholm, utan någonderas hiträde. Sprengtportens plan att uppresa garnisonen på Sveaborg var en stödjepunkt för det tillämnade företaget. Toll gaf en annan genom förslaget att till samma ändamål begagna garnisonen i Christianstad; hvilken han erböd sig att vinna. Detta förslag gillades; och med ej mer än 300 plåtar på fickan, med en af honom sjelf afskrifven, oundertecknad instruktion att söka bemäktiga sig både Christianstad och Carlskrona, afreste Toll från Stockholm den 9 Juni 1772. Revolten i Christianstad, som gaf signalen till Revolutionen, var egenteligen hans verk¹⁾.

Den 16 Augusti om aftonen — heter det i en samtidig berättelse, tryckt i Stockholm²⁾ — återkom hit till staden Öfverståthållaren Baron Rudbeck, åt hvilken Riksens Ständer hade uppdragit, att i åtskilliga värf göra en resa till Götheborg och Skåne. Morgonen der-efter aflade han genast berättelse till Kongl. Maj:t och

1) Ett utdrag af sedermera FältMarskalken Grefve Tolls egen berättelse om Revolutionen 1772 finnes i DelaGardiska Archivets 14:de Delen s. 191.

2) Om de märkvärdiga händelser som sig i Stockholm tilldragit ifrån den 19 till och med den 21 Aug. 1772.

Rådet, huruledes han vid ankomsten till Christianstad funnit portarne tillslutne och stycken på vallarna vände in åt staden; att, oaktadt allt hvad han kunnat anföra, man vägrat att insläppa honom i fästningen; att han förgäfvets begärt få tala med Kommendanten, hvilken ej velat sig inställa; och då han sagt sig vara skickad af Rikens Ständer, hade den vakthafvande officeren svarat, att man ingenting hade med honom otaldt, och att allt gjordes efter ordres. Öfverståhållaren Rudbeck för-mälde vidare sig hafva funnit fortifikations-officerare, som uppkastade nya utanverk, och hvilka på tillfrågan, hvad orsaken vore till detta ovanliga arbetes företagande, blott hade svarat, att det skedde på Kommendantens befallning. — Samma dag, eller den 17, blef tidningen om uppresningen i Christianstad bekräftad genom en kurir, som H. K. H. Prins Carl hade affärdat från Landskrona. Denna kurir medbragte, att H. K. H. hål-lit en krigskonselj, hvartill han kallat, utom gamle Fält-Marskalken Grefve Hamilton, de förnämste till hands varande officerare, och att alla enhälligt stadnat i det beslutet, att man genast borde församla trupperna i provinsen och ingen tid försumma att bringa de upp-roriske till lydnad.

Det är den ena sidan af målningen. Vi uppslå den andra. Redan den 27 Juli hade Prins Carl skrivit till Öfver-jägmästaren Toll, att, tillika med Hellichius, be-gynna uppresningen i Christianstad den 12 Augusti¹⁾.

¹⁾ Man hoppades att till denna tid möjligen äfven Sprengt-porten kunde vara återkommen. — Revolten i Christianstad bör-jade den 11 Aug. om aftonen. Sekreta Utskottets Protokoll för den 17 Aug. 1772.

"Jag kommer den 8 till Landskrona, skrifver Prinsen, och samlar på första underrättelsen Skånska regementerna, och marcherar emot er med en grym föresats, att exterminera hela er garnison. Visa mitt bref för Hellichius, för att han blifver öfvertygad, att det är på Hans Maj:ts befallning. Han har att vänta all den nåd honom kan bevisas för en sådan tjänst." Den af Prinsen afsände kuriren, Löjtnant Boltensstern, hade i sin sadel insydt ett bref från Prinsen till Konungen, dateradt Landskrona den 14 Aug.¹⁾, och af följande innehåll: "Allt är i god ordning. Jag marcherar denna afton till Christianstad eller i morgon bittida. — Om Tisdag är jag en Rebell, i dag är jag en Mössa. Jag innesluter mig i E. M:s vänskap. Det är för E. M., som jag sätter mitt lif och min frihet på spel. Jag hoppas att slutet skall svara mot början. . . . Slår saken illa ut, såsom jag ej hoppas, så skall E. M. ej taga illa upp; att jag retirerar mig i god ordning och begifver mig rakt till Hamburg. I detta fall torde E. M. hafva godheten att dit sända mig en vaxel. — P. S. I detta ögonblick erhåller jag underrättelser från Malmö, att i landtränteriet finnes så föga penningar, att vi knapt dermed kunna göra marchen till Christianstad. Men med de penningar, som kommit från Frankrike, hoppas jag att allt skall slutas till E. M:s nöje."

Efter Öfverståthållarens återkomst den 17 Aug. utnämndes af Sekreta Utskottet och Rådet genast Riks-

¹⁾ Konungen har på detta bref tecknat: "Ankom till Stockholm Måndagen den 17 Aug. kl. 4. Detta bref var insydt i säckeln." I Skåne var äfven Adeln Mössa.

Rådet Baron Funck till Generalissimus i Skåne, och Riksrådet Baron Kalling till Generalkommendant i Stockholm, bägge med oinskränkta fullmakter. En bataljon af Uplands regemente, hvilken redan förut fått order att hålla sig färdig, erhöll, äfvensom en bataljon af Södermanlands, befallning att ofördröjligen inrycka i hufvudstaden. Man fordrade af Konungen att genast återkalla sina bröder, Prins Carl från Skåne, Prins Fredrik från Östergöthland, och att sjelf ej lemna staden. Befallningar voro utfärdade att ej släppa honom ut genom tullarna. Borgerskapets kavalleri patrullerade kring alla gator. Man såg Konungen sjelf följa än den ena än den andra af dessa patruller. Under de tvänne följande nätterna vann han dem på sin sida. Den 18 på förmiddagen gäfvo de in plenis församlade Ständerna sitt bifall till alla af Sekreta Utskottet vidtagna åtgärder. Dessa utmärktes ej af den skyndsamhet, som tillfället fordrade. I Senaten kunde intet beslut tagas, utan Konungens närvaro, ehuru föga han der betydde; och intet verkställas utan Sekreta Utskottets bifall; och Sekreta Utskottet ville åter försäkra sig om Ständernas. Hemliga öfverläggningar, om man ej skulle bemäktiga sig Konungens person, lära blifvit hållna genast efter underrättelsen om uppresningen i Christianstad. Men man litade ej på Stockholms garnison, och uppsköt utförandet till natten emellan den 19 och 20, då de väntade trupperna skulle inrycka. Man fruktade med skäl detta yttersta steg; i synnerhet som ibland armeen och folket den tanken blifvit utspridd, att väl en revolution vore på färde, men emot Konungen, hvars frihet och

lif stode i fara. Den 18 om aftonen var stor supé och koncert på slottet. "Den muntraste och ledigaste i sällskapet var Konungen sjelf", säger ett samtida vittne¹⁾.

Den 19 Augusti om morgonen justerades i Rådet instruktionen för RiksRådet Funck, som samma dag på aftonen skulle afresa till Christianstad. En varm ordvexling uppstod emellan några bland Rådsherrarna och Konungen, som kl. 10 f. m. lemnade Rådkammaren²⁾, och begaf sig till gardesparaden på Arsenalgården, der han lät vakten för dagen excercera för sig, innan den afgeck till Norrmalmstorg och Slottet. Konungen till fots åtföljd af ett stort antal officerare, som samlat sig omkring honom, begaf sig nu åter till slottet, der den upp- och afgående gardesvakten stod i gevär, under det Konungen med tillstädesvarande Officerare och Underofficerare, till antal af omkring 200, ingick i Högvakten. Här tilltalade han dem, gjorde en liflig målning af sin egen fara och af fäderneslandets belägenhet; försäkrade att han ej sökte något oinskränkt välde, utan endast rikets frälsning från anarki, och slutade med följande ord: "Viljen j följa mig, såsom edre förfäder följde Gustaf Wasa och Gustaf Adolf, så vill jag våga mitt lif för eder och fäderneslandets räddning." En egenhändig skriftelig edsförbindelse, att han endast eftersträfvade sjelfsväldets nedtryckande, den aristokratiska maktens afskaffande och den urgamla Svenska frihetens upplifvande enligt Sveriges gamla lagar, sådana de före

1) Grefve Adolf Ludvik H.

2) RiksRådet Kalling ville hindra honom att gå ut.

år 1680 varit hade, ätt han afsvor det förhateliga enväldet och ansåg för sin största ära att vara förste medborgaren bland ett fritt folk, blef af Konungen dessa Officerare meddelad¹⁾. De svuro honom alle trohet²⁾, med undantag af tre, som öfverlemnade sina värjor. Tvänne återtogo dem genast på Konungens föreställning. Den tredje, Kaptenen vid Gardet Baron Fredrik Cederström³⁾ förblef obeveklig, återopade den trohet han svurit Ständerna, och gick i arrest. RiksRådet Kalling, som på morgonen haft ett häftigt uppträde med Konungen i Rådet, sökte fåfängt intränga i rapportsalen. Konungen, sedan han gifvit ordres, att hela Gardet och Artilleriet skulle samlas, samt låtit bevaka dörren till Rådkammaren, trädde nu med sin omgifning ut på den yttre Borggården. Han befallte båda Gardesvakterna⁴⁾, att marchera upp på den inre Borggården, och tilltalade här soldaterna, som svarade med fördubblade rop af: Lefve Konungen! — och svuro honom genast trohetsed⁵⁾. Dessa rop underrättade först det i Rådkammaren för-

1) Ett Fac Simile af denna försäkran finnes i DelaGardiska Archivet 18:de Delen.

2) En ung Baron Lieven, då Löjtnant vid Gardet, gaf exemplet. Han seck straxt efter Revolutionen fullmakt att vara Öfverste i Fransk tjenst.

3) Fredrik Cederström. Öfv.Löjtnant i armeen 1772. Död 1774.

4) Ett ögnablicks tvekan skall nu hafva uppstått ibland hans omgifning; då en Gardessergeant utropade: "Det skall gå. Lefve Konung Gustaf!" (Sheridan l. c. p. 376).

5) En enda sade Nej. (Sheridan l. c.)

samlade Rådet om den nära faran¹⁾. De skyndade ut, men möttes i dörren af Kapten Aminoff, som med vakt beledsagade hvar Rådsherre till olika rum inom slottet²⁾. Sekreta Utskottet upplöste sig vid första underrättelsen derom. Slottsportarna tillslötos, kedjorna uppspändes: innanföre stadsnaden en del af manskapet; och med de öfriga tågade Konungen klockan inemot 12 till Artillerigården. Han var till häst, med blottad värja, omgifven af en mängd officerare. En stor folkmassa hade redan skyndat till slottet, på ryktet, att Konungen var i fara, och följde honom under fröjderop. Artilleriet svor Konungen trohet. Ammunition utdelades bland manskapet. Flere kanoner uttogos ur tyghuset och fördeltes på nödiga ställen. Piketter affärdades till tullarna med befallning, att ej utsläppa någon. Genom en tillkallad Statssekreterare lät Konungen utfärda kontraordres till de mot Stockholm anryckande bataljoner. Upländningarne möttes blott en mil från Stockholm. Deras Chef, ÖfversteLöjtnanten Baron Cederström³⁾, ifrig Mössa, arresterades och fördes till staden, men frigafs, sedan han aflagt eden. Amiralitetet hade, vid början af denna dagens oro, låtit uppdraga bryggan emellan staden och Skeppsholmen; man visste ej rätt i hvad afsikt, i synnerhet som de fleste Amiralitets-officerare voro kända såsom Mössor. Nu skickade de Deputerade till Artilleri-

1) RiksRådet Wallwijk blef först från fenstret varse rörelsen på Borggården, och bad sina medbröder upphöra, emedan Konungen deruere justerade protokollet.

2) Konungens ordres för den officeraren af Gardet, åt hvilken Rådets bevakning anförtrös, finnas i DelaGard. Ark. 48 Del.

3) Claes Cederström. Öfverste i arméen 1776, Död 1778.

gården, att försäkra Konungen om sin trohet. Konungen besökte Skeppsholmen. På Norr- och Södermalmstorg svor honom det öfriga gardet, på Rådhuset Magistraten trohetsed. — Inom två timmar var Konungen Herre öfver Stockholm, och Revolutionen verkställd. En kungörelse utropades af Härolder i alla delar af staden och uppsattes i alla gathörn, hvarigenom Konungen förmanade Dess trogne Undersätare i hufvudstaden, att med vörndnad och stillhet afvakta de mått och steg som måste tagas för den allmänna säkerheten; sedan Konungen blifvit nödsakad att bruka den makt honom öfrig är, att frälsa sig och riket från det aristokratiska väldet, som man var sinnad att det påföra. En dylik kungörelse afsändes till landsorterna, innehållande åtvarning till hvar och en, att endast lyda de bud och befallningar, som af Konungen sjelf eller hans Bröder utfärdades. De arresterades antal var ganska inskränkt. Konungen lät sjelf trösta deras familjer. De fleste återlingo innan kort friheten. Intet motstånd skedde, intet blod flöt. Civil och Militär täflade med att betyga sin trohet. Hvar Konungen visade sig hördes blott glädjerop. Man såg qvinnor tränga sig kring hans häst, kyssa hans fötter, och låta dem kyssas af sina barn. Främmande Ministrarne inbjödos straxt på förmiddagen att för deras egen säkerhet komma på slottet. Inbjudningen, hvilken efterkoms, finnes bland Konungens papper af honom konciperad på baksidan af en 9 dalerssedel, och slutar med följande ord: "Jag ber eder underrätta edra hof, att detta uti ingenting förändrar mina fredliga böjelser, och att jag med omsorg skall söka bibehålla mina grannars vänskap."

Vid sin återkomst till slottet tilltalade han dem, och upprepade samma försäkran. Den följande natten var Konungen, med sina förnämsta Officerare, till häst. Allt var tyst och stilla. Den 20:de svuro Collegierna och Borgerskapet Konungen trohet. Han talade sjelf till det på Stortorget församlade folket. Officerarne af Uplands regemente, som fått tillstånd att komma till staden, och flere hufvudmän för motpartiet, som hittills hållit sig undan, begärde att få aflägga eden. Eftermiddagen kallades Ständerna att följande dagen samlas på Riksalen: den som nekade att infinna sig skulle anses såsom sitt fäderneslands fiende.

Den 21 uppgingo Ständens medlemmar, ej i vanlig ordning, utan hvar för sig, till det med militär omgifna slottet. Konungen emottog dem, sittande på sin thron, och höll detta berömda tal, som den tiden genljuddes kring Europa. Han lät uppläsa den nya Regeringsformen, som med akklamation antogs, och uppstämde derpå sjelf med hela församlingen: Ó Gud vi lofve dig. Kl. 5 om aftonen aftågade trupperna från slottet, och kanonerna blefvo till artillerigården återförda. Den genast utgifna halft-officiella berättelsen om Revolutionen, som vi ha under ögonen, slutar med följande ord: "Riksdagsöfverläggningarna lära ännu någon tid fortsättas, i anseende till Stats- och Finans-verkets reglerande; men ej sträckas till andra ärender, än dem Konungen åt Ständerna öfverlemnandes varder" ¹⁾).

1) 42 §. af den nya Regeringsformen, som äfven tillåter Ständerna att göra lagprojekter, var således för tillfället suspenderad.

Från landsorterna inlöpte endast goda underrättelser. Hellichius öfverlemnade Christianstads fästning till Prins Carl; och Konungen förklarade i ett offentligt bref till Prinsen¹⁾ sin tillfredsställelse öfver denna officers och garnisonens uppförande. Trupperna under Prins Carl i Skåne, under Prins Fredrik i Östergöthland svuro Konungen tro och lydnad, vid första underrättelsen om utgången af den 19 Aug. och ännu innan den nya Regeringsformen var känd²⁾. Prins Fredrik lät i Jönköping arrestera General Pechlin, Konungens mest fruktade motståndare, som Revolutionsdagen hade lemnat hufvudstaden med skrifteliga i Rådet utgifna ordres, att ställa sig i spetsen för sitt eget och ett par andra regementen³⁾. Man fann hos honom ett manifest emot Konungen. Han fördes till Gripsholms slott, derefter till Stockholm, och satt längst fången af de vid Re-

1) Af den 28 Aug.

2) Den Ed, som Prins Carl i sitt bref till Konungen af den 24 Aug. tillsänder honom, undertecknad af de förnämsta då hos Prinsen närvarande personer, lofvar "trohet åt Konung Gustaf III och hans manliga arfvingar, att försvara riket och den rena Evangeliska läran, att hålla Konungens påbud, som Ständer binder och frihet stadgar, efter Sveriges gamla lagar, Konung Gustaf Adolfs Regeringsform, Kyrkobalken och 1743 års arfförening."

3) En Ljtnant Hjerta skickades efter honom och hann honom i Södertelje, utan att likväl kunna utföra sitt uppdrag att arrestera Pechlin, emedan han ej hade skriftliga ordres; hvarföre Pechlin tvärtom hotade att arrestera Hjerta. Näst Pechlin var den märkligaste af de arresterade Generalen Gräfe Fredrik Wilh. v. Hessenstein, naturlig son af Konung Fredrik. (Hans bror Carl Eduard hade dött 1769). Konungen erbjöd honom befälet i Stockholm revolutionsdagen, men han lemnade heldre sin värja. Han frigafs efter en kort och lindrig arrest.

volutionen arresterade; men lössläpptes efter några månader¹⁾. Det torde intressera att se, huru Grefve Axel Fersen upptog nyheten om den inträffade hvalfningen. Konungen hade själf genast tillskrifvit honom derom. I hans svar, som är dateradt Linköping den 22 Aug., heter det: "Eders M:ts befallningar och dyrbara bref hafva blifvit mig öfverlemnade. — Jag vågar smickra mig att vara af Ed. M:t känd, såsom en tillgifven undersåte och en nitisk medborgare. — Dessa bägge egenskaper fordra lydnad. Det är i enlighet med ett sådant tänkesätt, som jag begifvit mig hit till H. K. H. Prins Fredrik, för att emottaga hans ordres. — Allt är lugnt här i provinsen. Man väntar endast Ed. M:ts befallningar. — Ed. M:t har börjat epoken af Sveriges storhet. Mätte Himlen föra detta stora verk för Ed. M:t till höjden af ära, och för Sverige till sällhet!" — Bilagd finnes följande skrifteliga förbindelse undertecknad af Grefve Fersen själf, samt med honom af RiksRåden Liewen och Adam Horn: "Den Ed, som Kongl. Maj:t behagar fordra att efterfölja lofva vi att hålla." — Ehuru besynnerligt nog styliserad visar den likväl tillräckligt, huru beredd man var att emottaga lagar af segraren.

Ingen af Rikets Råd hade den 25 varit närvarande på Rikssalen, då den nya Regeringsformen antogs. Flere

1) Den 17 Sept. skrifver Carl Fr. Scheffer till Konungen: "Hattar och Mössor, ehuru somlige önska Pechlin hängd, andre bränd, instämman dock alle deruti, att Ed. M:ts egen lag (Regeringsformen) kräfver dom eller frihet." Pechlin ställdes först under en Krigsrätt, men inbegreps, efter aflagd trohetsed, under den allmänna amnestien, blef fri efter 8 månaders fängelse, och tog afsked.

af dem höllos ännu i förvar på Kongl. Slottet; och Konungen hade låtit förklara dem, att han ej mera erkände dem för Ständernas Fullmäktige, som var den benämning, hvarmed frihetstiden hade dem utmärkt. Genast efter Regeringsformens undertecknande lät Konungen utfärda afskedsbref för hela det dåvarande Rådet. Han kallade likväl följande dagen utaf dess medlemmar tillbaka i Senaten: RiksMarskalken Grefve Liewen, Grefvarne Wallwijk, Schwerin, Sinclair (nu utnämnd GeneralGuvernör i Pommern), Friherrarne Ribbing, Falkengren, Wrangel, Falkenberg samt Grefve Adam Horn; hvarjemte Konungen återkallade de af Ständerna, för tre månader tillbaka, afsatta RiksRåden: Grefvarne Hjärne, Stockenström, Bielke, Ulrik Scheffer (som nämndes till KansliPresident), Hermansson, Beckfriis, Posse och Barck. Äfven Grefve Axel Fersen, som af Ständerna aldrig velat emottaga Rådsvärdigheten, måste, ehuru för kort tid, med sitt namn öka det nya Rådets glans¹). Till och med den gamle Grefve Höpken, under den förra Konungen Hattpartiets mest lysande Diplomatiska, liksom Grefve Fersen dess mest ansedde Militäriske representant, lät förmå sig att följande året åter inträda i Rådet²), och dröjde der längre. Kallelsebrefven till de nya Rådsherrarne författades i enlighet med dem som före år

¹) Han nedlade Rådsämbetet den 22 Mars 1773, och erhöill till efterträdare HofKansleren Friherre Sven Bunge, hvilken åter såsom HofKansler då efterföljdes af Friherre Fredrik Sparre.

²) Konungen skref honom till: "Om jag kände i mitt rike en skickligare och en dygdigare man, skulle jag lemnat er att njuta af edert lugn."

1680 varit brukligt. I 39 §. af den nya Regeringsformen voro alla från 1680 såsom Grundlag gällande stadgar afskaffade. Konungen förböd nyttjandet af de förra partinamnen. Han lät förstöra den så kallade Rosenkammaren på Smedjegården och andra pinliga fängelserum, hvilka öfver hela riket förbödos. En ständernas allmänna församling hölls ännu den 25 Aug. för att besluta öfver Konungens Propositioner angående Finanserna¹⁾; hvarefter han den 9 Sept. 1772 upplöste Riksdagen.

Den 29 Aug. 1772 skref Konungen till Öfversten Baron Sprengtporten²⁾: "Jag har var varit tvungen att brådstörta Revolutionen. Den ägde rum den 19. Min frihet och mitt lif voro i den största fara, och två tim-

1) I ett bref från den nye KansliPresidenten Grefve Ulrik Scheffer till Grefve Creutz i Paris den 9 April 1775 förekomma följande uppgifter i detta ämne: "När Ständerna i sistl. September åtskiljdes afslutade de inom 8 dagar en march för OrdinarieStaten, som de på 13 månader tillförenej medhunnit, och i densamma upptogos både de arriererade subsidierna och alla nu påstående extra ordinarie beskattningar. Men det var Kongl. Maj:t angeläget, att straxt sluta Riksdagen innan några främmande hof kunde mellankomma; ehuru samma statsförslag vid tillämpningen så knapt befinnes, att redan för innevarande år yppar sig en statsbrist af öfver 30 tunnor guld. Jemte denna deras åtgärd lemnade de Kongl. Maj:t ett kreditif på Banken af 50 tunnor guld, att nyttja vid påkommande olyckshändelser, hvarmed egentligen förstås fiendtligt anfall. Härvid är dock att märka, att när Kongl. Maj:t finner sig tvungen, att deraf göra bruk, har Banken ingen annan tillgång, än att fabricera sedlar för samma summa, och när dessa komma ut i allmänna rörelsen jemte de gamla, som redan förlorat hälften af sitt värde, så kan deras misskredit ej annat än ökas."

2) Se brefvet fullständigt i Gustaf III:s Skrifter, Svenska upplagan. T. 1.

mar sednare var det ej mera tid. — Jag är nu Herre, och har infört Regeringsformen, sådan jag visade er den, med Ständernas fulla bifall, som i går tackade mig genom en stor deputation." Sprengtporten anlände först den 7 September till Stockholm med en del af de Finska trupperna¹⁾, efter att lyckligen ha utfört Revolutionen i Finland, men för sent att medverka till den i Sverige. Vid första underrättelsen om hans ankomst skref Konungen honom till följande rader²⁾: "Jag emottager i ögonblicket edert bref³⁾. Det är i mitt hjertas glädje jag säger eder det. Det är eder, näst Gud, jag har att tacka för mitt rikets frälsning. Utan eder skulle jag aldrig vågat företaga detta verk. Kom att landstiga vid Skeppsholmen. Så snart man ser er nalkas,

1) 400 man af Nylands Dragoner införlifvades med Lifgardet.

2) Fransyska originalet finnes bifogadt Sprengtportens handskrifna berättelse om Revolutionen.

3) Han skrifver den 16 Aug. till Konungen (brevet framkom först efter Revolutionen i Stockholm): "Jag får ändtligen den äran berätta Ed. M:t, att Sveaborgs garnison nu gripit till vapen mot Ständerna." Hans manifest derom är dateradt Sveaborg den 17 Aug. Han säger sig der vilja afskudda det tyranni, som igenom sammansättningen af någre laglösa Riksdagsledamöter blifvit utöfvadt, men bedyrar att hans afsikt ingalunda är, att kränka friheten eller på något sätt införa den engång afsvurna suveräniteten. Formuläret till den Ed, som han lät aflägga, innehåller: sedan Rikets nu samlade Ständer genom sjelfsväld och ett laglöst förhållande ej allenast gjort intrång i Konungens rättigheter, utan trampat lagarna till medborgares förtryck och fäderneslandets försättande under främmande ok, så lofvar jag och svär vid Gud och hans heliga Evangelium, att hålla Konung Gustaf III för min rätta, lagkrönta Konung och bud hans fullkomna, som mig af mina vederbörande förmån gifne varda."

skall jag sätta mig till häst och komma eder till mötes. Jag skall omfamna er, såsom min och statens befriare. Det är Gud, som har fört allt detta, och som låtit mig finna i mina undersåtares hjertan mer trohet och nit än jag vågade hoppas. Farväl! Jag hoppas se eder snart och säga eder, huru mycket jag älskar er." Få undersåter ha emottagit ett lifligare uttryck af sin Konungs tacksamhet. Det försonade ej Sprengtporten med Konungen. — Vid deras möte dubbade Konungen honom genast till Kommendör af SvärdsOrden. Han nämndes till GeneralLöjtnant, och fick befälet öfver Gardet, som Grefve Axel Fersen lemnade, sedan han emottagit Rådsvärdigheten ¹⁾.

Revolutionen den 19 Augusti 1772 gaf Gustaf III med ens ett lysande namn i Europa. Hos hans grannar väckte den stora farhågor. Den var en seger af den

1) Grefve Fersen skrifver derom till Konungen från Linköping den 26 Aug. 1772. "Jag inser hela vidden af E. M:ts afsikter, och huru viktigt det är att förena sinnena. Jag känner ej den nya Regeringsformen. — Jag behöfver ej känna den för att determinera mig i detta ögonblick. Jag här en regeringsform i mitt hjerta, som alltid har ledt mig och nu hjuder mig att lyda de befallningar, E. M. behagar gifva mig. Men då jag underkastar mig E. M:s välbehag, tillåt mig att begära en nåd, det är att ej neka mig min retraite, så snart mina enskilda omständigheter ej längre tillåta mig, att förblifva i Statens tjenst." Till sin bror, ÖfverHofjägmästaren Grefve Carl Fersen, som öfverlemnade detta bref till Konungen, skrifver Axel Fersen: "Du känner min vedervilja för Rådsvärdigheten. Döm om det offer jag gör. — Konungen kommer utan tvifvel att nämna en Öfverste för Gardet, jag vet ej hvilken. Mina omständigheter tillåta mig ej att umbära det accord af 16,000 plåtar, som jag derföre gifvit till gamle General Pfeif. Tala derom med Konungen!"

Fransyska politiken i Sverige. Man visste allt för väl, att denna hade varit krigisk, och endast gått ut på att äga en vapenför bundsförvandt i nordén, beredd att när som helst användas för Frankrikes intressen. Sådant var ändamålet af det Fransyska subsidie-systemet, hvilket man fruktade; ehuru hvarken England eller Ryssland kunde förmås, att på detta fält uppträda såsom Frankrikes medtäflare. Ingendera, ehuru de eljest ej skydde kostnader, för att vid Svenska Riksdagarna uppehålla sitt inflytande, erbödo oss någonsin subsidier; och detta var ett hufvudskäl, hvarföre det parti, som här hylade den Engelskt-Ryska alliansen, om det ock tidtals hade öfvervigten, likväl aldrig kunde bibehålla densamma. Derföre hade tiderna för Mösspartiets öfvervigt alltid inträffat efter krig, och medan följderna deraf mest voro kännbara. Det var ett fredligt parti, som, hade det förstått sin uppgift, att på förkofrandet af inre tillgångar grunda Sveriges makt, ostridigt äfven befann sig på nationell grund. Också hörde man det med lika mycken förkärlek åberopa Carl XI:s tidehvarf, som motpartiet den store Gustaf Adolfs. Olyckan var, att bägge alltför mycket bestämdes af utländska inflytelser. Den Fransyska politiken hade herrskat genom Hattarna ifrån 1738 till 1765. Den hade dikterat Sveriges krig 1741 mot Ryssland, 1757 mot Preussen. Denna politik hade, då Hattarne genom olyckliga krig sluteligen uttömt sina krafter, och af partihvålfningar ej mera var någonting att hoppas, uti Svenska Konungamaktens förstärkande, omfattat det enda återstående medlet att göra sig i Sverige, och

Sverige genom Frankrike, gällande. Redan ändamålet med operationerna till regeringssättets förändring under 1769 års Riksdag hade varit, att kunna tillvägabrunga en Svensk diversion mot Ryssland under det Turkiska kriget; hvilket Frankrike hade anstiftat¹⁾, för att hindra de Ryska planerna mot Polen. Detta krig varade än; och Sverige var nu monarkiskt. Hvad man af detta monarkiska Sverige befarade, kunna vi ej bättre uttrycka, än med Prins Henriks af Preussen ord, i brevet af den 10 Sept. 1772²⁾ till sin syster den Svenska Enkedrottningen: "Med sitt nuvarande regeringssätt och tio års fred kan Sverige blifva en öfvervägande makt." — För det närvarande både behöfde och önskade Sverige lugnet. Hvilka de faror voro, som hotade detsamma, och hvarföre man i Sverige nästan ännu mer fruktade Fredrik II än Catharina II, derom må följande utdrag ur ett bref från Grefve Ulrik Scheffer till Svenska Ministern i Paris Grefve Creutz, dateradt Ekholmsund den 16 Okt. 1772³⁾, upplysa.

"För att för eder tillkännagifva Konungens hela tanka — säger den nye KansliPresidenten — angående den närvarande ställningen i Europa, är det nödigt att

1) Redan 1767 i Augusti frågade Reis Effendi Svenska Ministern Celsing i Constantinopel, om det var sannt hvad Fransyska Ambassadören hos Porten (då Grefve Vergennes) berättat om de krigsrustningar som gjordes i Sverige, och huru snart fiendtligheterna mot Ryssland skulle börja. Sheridan l. c. p. 299.

2) Afskrift i Noringska Samlingen på Upsala Bibliothek.

3) Ur samma källa.

gå något tillbaka och återkalla, huru den vidunderliga Liga formerat sig, som nu hotar allmänna lugnet och säkerheten, genom de principer af våld och orättfärdighet, som den nyss ådagalagt i Polens delning. Catharinas ärelystnad hade fört henne att förordna om Polens thron¹⁾, och, ej nöjd med denna ära, har hon despotiskt velat styra Polen. Deraf inre oroligheter, konfederationer och sluteligen kriget emellan Storherren och Hennes²⁾. Ryska vapnens lycka i detta krig har lifvat denna ärelystnad. Det var ej fråga om mindre, än att upplifva det Grekiska Kejsardömet. Konungen i Preussen hade redan formerat sin förstöringsplan på Polens bekostnad. Han underbläste elden, och understödde äfven Kejsarinnan, visserligen svagt nog, det är sannt; men äfven det ringa understödet var viktigt, då det gaf henne säkerhet i afseende på en så fruktansvärd granne. Hofvet i Wien hade hittills varit en lugn åskådare; men Ryska truppernas närmande och eröfringen af Moldau och Wallachiet kom det att frukta allt. Det ville aflägsna Ryssarna; då detta ej kunde ske med öppen makt, återstod endast för Österrike att skaffa sig inflytande på fredsvilkoren, och, för att vinna ett sådant, var det nödvändigt att väpna sig och derigenom sätta sig i respekt hos bägge de krigförande makterna. Så vida voro Wienska Hofvets åsikter grundade på en sund politik. Men det Ryska Hofvet hade föga förtroende till det Wienska, och Konungen i Preussen, som fruktade att misslyckas i sina planer genom

¹⁾ Genom upphöjande af Stanislaus Poniatowsky 1764.

²⁾ 1768.

en fred, som skulle återställa Polen ostyckadt, underhöll detta misstroende. Han insinuerade att Ryssland, för att ej gå miste om frukterna af ett kostsamt och olyckligt krig, borde begära honom sjelf till medlare. Han blef trodd; och ifrån detta ögonblick började underhandlingar emellan det Wienska Hofvet och honom. Konungen af Preussen och Kejsaren¹⁾ möttes²⁾, och Kejsaren i stället för att göra sig till medlare af en rättvis och billig fred lät intaga sig af Konungens smickrande språk. Han samtyckte att taga sin del af det Polska rofvet. Hela världen känner att denna orättfärdighetens anläggning har kostat så mycket på Kejsarinnan-Drottningen³⁾, att hon, heldre än att låna handen till dess utförande, småningom drog sig ifrån regeringen. Man vet äfven, att den i början var Ryska Kejsarinnan så motbjudande, att hon först nyligen kunnat förmås att dertill gifva sitt samtycke. — Ehuru man ej noga känner alla de steg, hvarigenom denna negotiation har blifvit förd till den punkt, hvarpå den nu befinner sig, så är man likväl ej i okunnighet både derom, att många svårigheter måste öfvervinnas innan de tre hofvens fullkomliga förening kunnat åstadkommas, och att det är Konungen af Preussen i synner-

¹⁾ Joseph II.

²⁾ I Neustadt 1770. Den första underrättelsen om de hemliga underhandlingarna emellan Fredrik II och Kejsar Joseph, angående Polens delning, fick Franska Kabinettet af Gustaf III, som genom Grefve Ulrik Scheffer derom lät underrätta Vergennes. *Politique de tous les Cabinets de l'Europe par Segur.* 2 Ed. Paris 1804. T. 1. p. 154 (efter Vergennes' egna bref).

³⁾ Maria Theresia.

het, hvars skicklighet förstått att undanrödja de hinder, hvilka så motsatta intressen nödvändigt borde framkalla. Det är han, som förstört vänskapen emellan Frankrike och Wienska Hofvet; hvarigenom han är fullt säker från sidan åt Schlesien. Han har på samma gång fullkomligt bemästrat sig Kejsarens sinne. Han har öfvertalat Kejsarinnan af Ryssland att afstå från anspråken på Moldau och Walachiet, för att betaga Wienska Hofvet all farhåga i afseende på det Ryska granskapet. — Följderna ha blifvit den nyss utkläckta Delningstraktaten¹⁾ och Kongressen i Fokzani²⁾, som skulle sluta Turkiska kriget. — Rupturen af denna kongress ger Frankrike och dess allierade tid att taga mått och steg för sin säkerhet. — Skulle det ej vara möjligt att närma Konungen i England mera till det Fransyska systemet i en angelägenhet, som bör vara alla Europas makter gemensam? . . . Flere Riksfurstar i Tyskland frukta de förbindelser, som nu förena hofven i Wien och Berlin. Man lemnar åt Hertigen af Aiguillon att besinna, hvad parti Frankrike bör taga, och om ej ögonblicket är inne, att genom nya allianser söka förekomma den storm, som eljest, förr eller sednare, skall utbrista mot alla grannar till dessa tre förbundna makter. I anseende till den omätliga styrka, öfver hvilken de tillsammans kunna bjuda, vore likväl

1) Efter underhandlingar rörande Polens delning först emellan Preussen och Ryssland, derefter mellan Preussen och Österrike, afslutades Delningstrakten den 5 Aug. 1772.

2) Efter en först i Fokzani, sedan i Bucharest, afbruten fredskongress, slöt Catharina II freden med Turkarne, utan främmande bemedling, den 2 Juli 1774 i Kutschuk Kajnardgé.

allt sådant otillräckligt, om man ej kunde söndra dem eller skilja någon af dem från Ligan. Med Konungen i Preussen vore försöket fruktlöst. Han har för mycket intresse i att upprätthålla den. Men skulle Wienska Hofvet i detta afseende vara oåtkommeligt? Derom kan Hertigen af Aiguillon bättre döma än vi. — Möter detta för stora svårigheter, återstår endast Ryssland. Frankrike har till Petersburg sändt en af sina skickligaste Diplomater¹⁾. Spanska Hofvet är der äfven väl representeradt genom Lacy²⁾, och Frankrike har, under vissa villkor, förklarat sig ej ogilla den förnyelse af traktaten emellan Sverige och Ryssland, hvarom under andra auspicer nyss underhandlades. Konungen ämnar derföre sända en Extraordinär Ambassadör till Kejsarinnan. Han har dertill utsett Riksrådet Grefve Posse, hvilken, såsom fordom länge Svensk Minister i Petersburg, väl känner Ryska Hofvet, och instruerat honom att uti allt agera i enstämmighet med de Fransyska och Spanska Sändebuden. Föremålet för deras samverkan borde blifva att betaga Kejsarinnan sina misstankar mot Frankrike, och att tvärtom ingifva henne misstroende emot Wienska och Preussiska hofven, hvilka, endast seende på sitt eget intresse, i skydd af hennes segerrika vapen satt sig i besittning af länder, som anstått dem; under det de på Kejsarinnan hvälft förebråelsen att hafva samtyckt till delningen, och nu lemna henne hela bördan af kriget. Meddela allt detta åt Hertigen af

¹⁾ Mr Durand, förut Fransysk Minister i Wien.

²⁾ Förut Spansk Minister i Stockholm.

Aiguillon, som utan tvifvel låter veta, huru vida Konungens ideer öfverensstämma med Hans Christligaste Majestäts. De visa åtminstone Konungens förtroende till en allierad, med hvilken han alltid önskar lefva i den fullkomligaste och innerligaste enighet.... Men jag rekommenderar tillika å nyo, att åt Konungen söka utverka något utomordenteligt understöd till att sätta armeen och flottan i det stånd, att han kan gifva sina negotiationer viget och eftertryck."

I traktaten emellan Ryska Kejsarinnan och Konungen i Preussen, afslutad i Petersburg den 2 Okt. 1769, ingick följande hemliga artikel: "De kontraherande makterna, som redan öfverenskommit, genom en af de hemliga artiklarna i allianstraktaten af 30 Mars 1764, om nödvändigheten att upprätthålla nu varande regeringsform i Sverige, bekräfta härigenom på det högtidligaste de då ingångna förbindelser. — Om samverkan af deras Ministrar i Stockholm ej skulle göra tillfyllest för detta ändamål, om oaktadt bägge makternas bemödanden det skulle hända, endera att Ryssland af Sverige anfölls, eller att en herrskande faktion i sistnämnda rike omstörtade Regeringsformen af år 1720 i dess hufvudsakligaste punkter, och lemnade Konungen oinskränkt makt att göra lagar, förklara krig, pålägga skatter, sammankalla ständerna, och nämna till ämbeten utan Senatens medverkan; så förbinder sig Hans Preussiska Majestät, i det ena af dessa fall, som i det andra, att, på H. M. Kejsarinnans anmaning, göra en diversion i Svenska Pommern, derigenom att han befaller en lämpelig corps af sina trupper, att i detta Hertigdöme inrycka."

Huru Fredrik den store emottog nyheten om Revolutionen i Sverige, hvarom Gustaf III den 21 Aug. hade tillskrifvit honom¹⁾, derom må hans eget svar, dateradt den 6 följande Sept. vittna: "Jag ser af Ed. M:ts bref den lycka, som åtföljt Dess förändring af Svenska Regeringsformen. Men tror Ed. M:t att denna händelse inskränker sig till framgången af en inre Revolution i Dess rike? Påminner sig Ed. M:t icke att Ryssland, Danmark och jag sjelf ha garanterat denna regeringsform? Må Ed. M:t erinra sig hvad jag redan sade Ed. M:t i Berlin! Jag fruktar nog, att följderna af denna tilldragelse komma att försätta Ed. M:t i en sämre belägenhet än förut, och att det är epoken för den största olycka, som kunnat hända Sverige. Jag har förbindelser med Ryssland; jag har ingått dem långt förut. Heder och redlighet hindra mig lika att bryta dem; och jag försäkrar Ed. M:t, att jag är i förtviflan att se mig nödgad att uppträda såsom Dess motståndare. — Ed. M:t sätter dolken på mitt hjerta genom att kasta mig i ett så grymt bryderi, hvarutur jag ej ser någon utgång. Jag har skrivit detsamma till Drottningen, Ed. M:ts mor²⁾. Jag framställer för henne förhållandet enligt den strängaste sanning. Men saken är gjord; och svårigheten består i att derföre finna ett botemedel. Jag skall anse den dag för den lyck-

1) Detta bref till Fredrik II finnes i Konung Gustaf III:s Skrifter Svenska Upplagan T. 4. s. 73.

2) Ordalagen i detta bref äro ännu starkare. Fredrik II innesluter i brefvet till Systemen en afskrift af den hemliga artikeln i traktaten med Ryssland, hvilken vi nyss meddelat.

ligaste i min lefnad, då jag skulle lyckas i att godtgöra hvad som händt."

Gustaf III:s svar på detta sin Morbørs bref ses i hans Samlade Skrifter¹⁾. Det är i sjelfva verket ej af Konungen, utan af Riksrådet Höpken; och vi ha under ögonen så väl Höpkens koncept dertill, som den Promemoria med hvilken han till Konungen öfverlemnade detta koncept²⁾. I nämnda Promemoria, som tillika angår Finlands försvar, anföres ett ställe ur Fredrik II:s bref, hvilket ej finnes i den ur Noringska Samlingen tagna afskrift, som vi begagnat³⁾. Det är i en halft bitter, halft skämtsam ton och lyder. "Gör mig en skänk af edert Pommern, den vackraste juvel i er krona, genom hvilken Ed. M:t står i förbindelse med Europa, som dessförutan ej skulle veta att Sverige finnes; och jag skall blidka den storm, som torde uppresas sig mot Ed. M:t⁴⁾. — Äfven sedan Gustaf III meddelat sin Morbror sitt hopp, att genom Frankrikes bemedling kriget skulle undvikas, upphörde ej Fredrik II att spå sin Systersons olycka. I ett bref till honom af den 23 Jan. 1773⁵⁾ säger han: "Jag tviflar ej, att Ed. M:t har

1) Svenska Upplagan T. IV. s. 78.

2) Ekholmsund den 21 Sept. 1771. T. S.

3) I Gustaf III:s papper förekomma väl flera originalbref från hans Morbror, men ibland dessa inga om Revolutionen 1772.

4) Ändamålet af Prins Henriks af Preussen resa till Petersburg år 1770 säges ha varit ej blott förslaget om Polens delning, utan en delningstraktat på Sveriges bekostnad, i följe af hvilken Catharina skulle taga Finland och Fredrik Svenska Pommern.

5) Afskrift i Noringska Samlingen. Vol. 3.

goda allierade, men jag finner dem nog aflägsna från Sverige, och följaktligen föga tjenliga att gifva understöd. Ed. M:t säger sig nöjd med de vänliga tänkesätt Dess grannar yttra. Jag skall akta mig, att störa Ed. M:t i Dess säkerhet, och långt ifrån att behaga mig i profetior af olyckor, skulle jag heldre önska att förkunna framgångar. Emellertid förklarar jag inför Ed. M:t och hela Dess rike, att jag aldrig ansett mig för Profet eller inspirerad; jag kan endast kalkulera framtiden på vissa gifna grunder, hvilka någongång kunna bedraga genom händelsernas vansklighet, men också ofta svara mot den förutsägelse man vågat. Jag skulle kunna begagna mig af Spåmannens svar, som hade förut sagt de olyckor, hvilka hotade Cæsar, denna stora man, på dagen af Idus Martii. Cæsar sade, då han mötte honom: Nå väl! Idus Martii är kommen. Spåmannen svarade: Den är ej ännu förbi. — Ed. M:t vet resten.” — Catharina II hade kallt upptagit Konungens bref¹⁾ med underrättelsen om Revolutionen, och, utan all lyckönskan, inskränkt sig till yttrande af sitt hopp, att freden måtte kunna bibehållas, oaktadt de mångfaldiga bemödande, som sätts i verket för att störa den. Till Voltaire var hon öppenbjertigare. I ett bref till honom af den $\frac{6}{17}$ Okt. 1772 skrifver Kejsarinnan: ”Apropos, hvad säger ni om revolutionen i Sverige? Se der en nation, som förlorar inom mindre än en fjerdedels timma sin regeringsform och sin frihet! Ständerna, omgifna af trupper och kanoner ha öfverlagt i 20 minuter öfver 57 punkter, och, såsom billigt, underskrifvit dem. Jag

¹⁾ Af den 24 Aug. 1772.

vet ej om detta kan kallas ett ljust våld; men jag garanterar er Sverige utan frihet och dess Konung lika despotisk som Frankrikes; och detta två månader sedan Monarken och Nationen ömsesidigt svurit att strängt upprätthålla hvarandras rättigheter." I ett annat bref af den $\frac{1}{2}\frac{1}{2}$ Nov. 1772, säger Kejsarinnan med hänsyftning på Voltaires ofta yttrade önskan att personligen kunna uppvakta henne: "Det är Konungen i Sverige, som skall blifva ett medel att förkorta er resa, om han bemärkt sig Norrige, såsom talet går. Kriget skulle väl kunna bli allmänt genom detta politiska upptåg. Om Frankrike ej har penningar, så har Spanien tillräckligt, och man måste bekänna, ingenting är beqvämligare än att låta en annan betala för sig" ¹⁾).

Att på samma gång uppträda såsom Norriges och Sveriges befriare var i sjelfva verket en af de förtviflade utvägar, som, under de svåraste omständigheter, nyss före Revolutionen sysselsatte Gustaf III:s eldiga inbillningskraft ²⁾. Med hastande penna har han, i nå-

1) Dessa bägge ställen, hörande till Brefven CXVI och CXX i 67 Tomen af Oeuvres de Voltaire (Beaumarchais' edition 1735) hafva der blifvit supprimerade, men finnas i Supplementbandet till La Correspondence Litteraire de MM. Grimm et Diderot. Paris 1814 p. 410, 411.

2) Gustaf III var en dyrkare af denna förmåga. "Man må säga hvad man vill" — skrifver han den 18 Aug. 1773 ifrån Gripsholm till Grefve Carl Fr. Scheffer "det är imaginationen, som styrer menniskorna. Om den är liflig och stark, så drifver den dem till stora saker, är den trög och lat, så gör den blott små menniskor. Det goda har den, att lifvet, satt i rörelse af dess verksamhet, i ett ögonblick communicerar sig. Man ser det i synnerhet i stora folksamlingar. Hufvudena

gon enslig stund under Augusti månad 1772, kastat följande Reflexioner öfver Sverige och Norrige¹⁾ på papperet: "Då man undersöker de tre nordiska rikenas närvarande tillstånd — säger han — så finner man, att motsatta skäl der verka och föda samma olyckor. I Sverige har frihetens ytterlighet vanslägtats till sjelfsväld; hvilket, ökad af de bemödanden, som Kungamakten (kanhända i otid) gjort, att derföre sätta gränser, håller denna stat i ett tillstånd lika bedröfligt, som Polens. I Danmark tvärtom ser man despotismen i ett barns hand. Man har sett makten kastad emellan några Magnaters händer, som efter hvarandra vinna ynnest hos den unga Konungen²⁾. En ännu besynnerligare epok följer. Fursten, förslappad genom sina utsväfningar, öfverlemnar sig helt och hållet åt sin gemål; hon blir hans gunstling, såsom Grefvarne Holk och Sperling förut varit det. Drottningen öfverlemnar sig helt och hållet åt en man af nedrig börd, hvars lycka varit för hastig att förändra hans seder, men som hade mod och kanhända stora vuer³⁾. Oinskränkt herr-

upphetta hvarandra. Det är då, som denna enthusiasm födes, som föranleder stora gerningar, goda eller elaka, allt efter som öfverlägsna menniskor eller omständigheternas anstöt dirigera dem. Efter att ha gjort er en så vacker éloge öfver de viva imaginationerna, blygs jag nästan säga er, att sjelf jag har en ganska yster" (très petulante).

1) Reflexions sur la Svède et la Norvège au Mois d'Aout 1772.

2) Christian VII uppsteg 1766 på thronen, och förmäldes samma år med Carolina Mathilda, syster till Konung Georg III af England.

3) Johan Fredrik Struensee. 1768 Konungens Lif-Medicus. 1771 KabinettsMinister och Grefve.

skande under Konungens namn, som de tyranniserade, uttömde de alla Despotismens krafter, med hvilka Danmarks Konungar hade visligen hushållat. Man tillskref allt Drottningens nycker och hennes gunstlings ärelystnad. Hon hade för liten erfarenhet, och han var för litet van vid stora världen, för att iakttaga den yttre anständighet, mot hvilken publiken ej förlåter att man felar. — Allt detta uppretade ännu mer Norrmännen, hvilka, bärande utlagornas hela tyngd, måste föda giriga herrar, utan att dela deras rof. — Så många falska steg slutade med en sällsam händelse. Drottningen och hennes gunstling, ryckte midt i natten¹⁾ ur Konungens palats, honom ovetande, öfvergå i ett ögonblick från utöfningen af enväldets missbruk till erfarenheten af tyranniets ytterlighet. Monarkien i Danmark synes störtdad. Det är Aristokraterna, som herrska. Landet, vandt vid trälldomen, bär med tålmod sitt öde. Norrmännen, trötte vid oket, närande mot Danmark ett hat, så mycket djupare, som det länge varit doldt, förena med denna känsla det djupaste förakt för sin herrskare. I denna belägenheten fordrades det blott en man djerf nog att företaga, och skickelig nog att genomdrifva en Revolution i Norrige, och som, förjagande Danskarne, återställde Norriges gamla frihet. Man vänder der sina ögon naturligtvis till Sverige; men Sverige i närvarande tillstånd lemnar föga hopp om hjälp. Dess Konung, kämpande med motsatta faktioner, sökande

¹⁾ Natten mellan den 16 och 17 Januari 1771. Struensee och Brandt afrättades den 28 April. Drottningen, förvisad till Zelle i Hannover, dog 1775.

att rycka staten ur deras händer, som vilja sälja den till Ryssland, sysselsatt att hålla jemnvigten emellan den Aristokratiska andan, som anfaller hans makt och den Demokratiska, som vill omkullstörta allt, huru kan han tänka på att förvärfva ett rike, hvars arfvinge han heter vara, och som är hans förfäders gamla arfvedel? — Den hvälfning, som hos oss nyss för sig gått, denna hela Rådets afsättning, oredlighetens och förräderiets verk, synes ännu mera aflägsna tankan på Norriges befrielse. Likväl, jag säger mig det, det är just i detta ögonblick, som det för Konungen, för den sunda delen af nationen, för ordningens och samhällets egen sak, ej återstår annat, än ett företag så djerft, för att ej säga så utsväfvande, som att rycka Norrige ur Danskarnas händer. — I detta ögonblick, då fäderneslandet befinnes i faran af en brytning, och Konungen knapt kan regera sina egna undersåter! — Men om Prinsen af Oranien, simpel Adelsman, har kunnat lyckas att rycka Förenta Nederland ur händerna på Carl V:s son, utan andra tillgångar än sitt mod och sin kärlek för friheten; hvarföre skulle ej en Konung, arfvinge till Norrige, lyckas att frälsa detta rike ur händerna på en svag furste, hvars söndrade konselj darrar för den sednaste Revolutionens följder, som har ingen allierad, har allt att frukta af England, hvars Konung han dödligt förolämpat, och intet att hoppas af Ryssland, nu för mycket sysselsatt med egna angelägenheter? — Frankrikes Monark, förenad genom den närmaste vänskap med Konungen, skall med nöje se hans makt ökad. — Danska Ministérens enda hopp är Sveriges inre söndring;

men jag vågar tillägga, utan allt för mycket sjelfförtroende, att, om blott den minsta framgång utmärkte företaget, början, skulle de gamla frön af mod och kärlek till äran åter uppväckas hos nationen, och sjelfva farans ytterlighet skulle lätta utförandet. Om Konungen i Sverige, i lugn besittning af sitt rike, fruktad utom det, vördad inom det, försökte midt under freden Norriges eröfring, skulle jag kalla ett sådant företag vågsamt, för att ej säga mer. Men om samme furste, utan uppehör chicanerad hemma, om, säger jag, denne furste, kallad till det redan revolterade Norriges hjälp, skyndar dit, utan annat synbart understöd än af sitt mod och de folks intressen, hvilkas röst han hör, blott följd af det lilla antal vänner, som hans mod, hans makt och tacksamheten vid honom fästa, då skalt det förvånade Europa väl ha ögonen öppna på hans företag, men förblifva i villrådighet om det parti, som bör tagas. Konungens fiender skola betrakta anslaget såsom ett utbrott af en till förtviflan bragt yngling; hans vänner deremot, respekterande hans djerfhet, skola kanhända hemligt understödja honom, af fruktan att se honom gå under. Svenska Nationen skall för honom fatta den estime, som modet alltid väcker hos denna nation; emedan den sjelf verkligen äger det. Denna estime, förenad med den respekt för deras Konung, som hos dem är en religiös känsla, förbunden med hans för dem så dyra egenkap att vara född ibland dem, skall gifva honom ett förtroende och ett anseende, hvilka till äfventyrs skulle föra till de lyckligaste följder, ehvad utgång företaget också hade."

Ryssland ansåg sig redan, i följe af fjerde artikeln i Nystadtska freden, såsom garant af 1720 års Regeringsform i Sverige. Danmark hade med Ryssland, i en hemlig artikel af den år 1766 dem emellan slutna traktaten, äfven förbundit sig att upprätthålla detta regeringssätt i Sverige. Sedan Struensee, som aflägsnade sig från den mot honom fiendtliga Ryska politiken, hade fallit, befästades förbindelserna emellan Ryssland och Danmark ännu närmare genom en hemlig allians år 1773¹⁾. Äfven Wienska Hofvet instämde i samma afsikter, det nya regeringssättets öfverändakastande och återupprättande af det förra. I September månad 1772 förnam man, att de Ryska garnisonerna vid Finska gränsen blifvit anseeligt förstärkta, och att Danskarne rustade i Norrige. Konungen uppdrog Finlands färsvar åt Sveaborgs grundläggare, FältMarskalken Grefve Augustin Ehrensward²⁾. Han beslöt att sjelf vaka öfver Norrska gränsens säkerhet, och företog derföre den 9 Nov. sin Eriksgata till de vestra provinserna. En egenhändig Promemoria från denna tid innehåller följande punkter: "1:o Armeens flotta³⁾ bör ökas till största möjliga styrka. 2:o Galerflottan bör sättas i stånd, och så många galerer i sjön som möjligt är. 3:o Marchetourer för regementerna formeras i hemlighet, samt anstalter om nödig föda för

1) "Ett hof och en ministère helt och hållet öfverlemnade åt Ryssland: Det lägre folket fullt af beundran för E. M:t: De stora i förtviflan öfver vår Revolution", skrifver Ambassadören Sprengtporten till Konungen. Köpenhamn den 26 Nov. 1772.

2) Han dog kort derefter den 4 Okt. 1772, 62 år gammal.

3) Skärgårdsflottan.

trupperna på de ställen de passera. 4:o Flottans¹⁾ utredning fortfar och sättes i fullt stånd. 5:o En kurir skickas till Envoyéen Celsing²⁾ med hemliga ordres." Befälet i Stockholm öfverlemnade han under sin frånvara åt Hertig Carl³⁾. Hertig Fredrik, jemte Riksråden Ulrik Scheffer och Liewen, följde honom på denna resa, som gick öfver Örebro, Christinehamn, Carlstad, till Eda skants vid Norska gränsen, samt vidare till Götheborg; hvarifrån Konungen, utan att, som först var ämnadt, besöka Carlskrona, Julafton återkom till Ekholmsund. I alla städer lät han borgerskapet bestrida vakten kring sin person. Vid hans återkomst erhöll Stockholms Borgerskap rättighet att bära militärisk uniform samt fälttecken, och guld- och silfvermedaljer utdelades till dem, som Revolutionsdagen mest hade utmärkt sig. En rapport ifrån Hertig Carl till Konungen, daterad Stockholm den 28 Dec. 1772, visar, att man ej var utan fruktan för sinnesstämningen i hufvudstaden. "De ordres, som blifvit gifna till vakterna, — heter det, — ha gjort, att man blifvit ganska stilla. Här och der äro dock klubbar, hvarest i hemlighet utdelas penningar. Åtskilliga rapporter har jag fått, mest bara sladder. Att mycket folk är missnöjdt är onekligt och

1) Örlogsflottan.

2) I Constantlnopel.

3) Den nya Regeringsformens 34 §. innehöll, att Svea Rikets Arffurste och Prinsarne af det Svenska blodet kunde med Hertigdömens och Furstendömens titlar, såsom urgammalt bruk varit, hedras, dock utan någon rättighet till de provinser, hvilkas namn de bära. Den 11 Sept. utnämnde Konungen, i följe deraf, Prins Carl till Hertig af Södermanland och Prins Fredrik till Hertig af Östergöthland.

omöjligt, att ej så skulle vara. De meste skrikare äro sådane, som äro ur tjenst och ej haft annan födkrok än att underhållas vid Riksdagarna. Ganska visst är ock, att andre af högre värde och uppäggade af främmande Ministrar öka missnöjet. Att någon plan finnes tror jag ej; men man väntar på utländska anfall, att då, med härvarande missnöjde, göra en *contre-coupe*. Pechlin har häri ingen del. Hans bevakning har varit så sträng, att han ej kunnat communicera sig. Dyrhet och misère i staden äro skäl till missnöje. Folk dör af hunger i husen. Rödsot och rötfebrar ha rasat. — Dagen efter Nyårsdagen, som är termin för den Rebellion, med hvilken man hotar, vore bäst, att hålla militären färdig.”

Lyckligtvis voro omständigheterna sådana, att Frankrike och England hade enahanda intresse att bibehålla lugnet i Norden. Bägge hyste samma fruktan för de Kejsrerliga hofvens tillväxande makt, bägge samma missnöje öfver Polens delning. England gjorde derföre, på Frankrikes begäran, föreställningar till Sveriges förmån vid hofven i Petersburg, Wien och Berlin; och hvad Danmark beträffar, så förklarade Frankrike, att det, i händelse af ett Danskt anfall, skulle bistå Sverige med all makt. England och Frankrike öfverenskommo, att om Sverige angrepe Ryssland, det förra ej skulle äga att påräkna fransyskt understöd; i händelse åter Ryssland anfölle Sverige, skulle England ej bispringa Kejsarinnan, och Frankrike obehindradt få komma till Sveriges hjälp. I detta afseende erböd Frankrike, att till Sveriges undsättning afsända till Götheborg 10 till 12,000

man af sina Tyska regementer, med vilkor att Sverige besörjde deras öfverförande; ty England hade förklarat, att så snart en Fransysk flotta visade sig i Östersjön, det skulle försättas i nödvändighet att vidtaga ett lika steg ¹⁾).

Så afböjdes kriget i Norden år 1772; och, då den Fransyska hjälpsändningen sålunda ej behöfdes, förbandt sig Frankrike, medelst en särskild konvention, att under en tid af tvenne år ifrån den 1 Januari 1773, lemna Sverige 800,000 Livres Extraordinarie Subsidier, med vilkor likväl, att summan endast skulle kunna användas till iståndsättande af Sveriges armé och flotta. Detta villkor, såsom ovanligt emellan sjelfständiga stater, gaf anledning till några svårigheter å Sveriges sida. Sedan detta villkoret blott i de allmännaste ordalag blifvit uttryckt, undertecknades likväl konventionen af Grefve Creutz i Paris, och ratificerades af Konungen. Det var ej det enda tillfället, då, under svåra omständigheter, Gustaf III visade sin ömtålighet vid allt, som rörde Sveriges sjelfständighet. Den fiendtliga sinnesstämningen från Ryska sidan fortfor. Man afböjde Konungens anbud att sända en Ambassadör till Petersburg. Man fortfor att underhandla med Danmark om afståendet af anspråken på Holsten, emot öfverlemnande af Oldenburg och Delmenhorst till en yngre gren af Holsten Gottorp-ska huset ²⁾), utan att fråga efter den gren deraf, som satt på Svenska thronen. Äfven krigsryktena förnyades.

1) Jfr Norings Diplomatiska annaler. MS.

2) Konventionen derom slöts den 24 Dec. 1773.

Det talades om de rättigheter, som Storförsten¹⁾ kunde göra gällande på Svenska kronan, såsom varande af den äldre grenen af Holstenska huset, framför den yngre konungsliga i Sverige, — om att Nystadtska freden genom ändringen af Svenska regeringssättet blifvit bruten — om att Ryssland ägde rätt att medelst Finlands intagande sätta sig i samma förhållande till Sverige, i hvilket det befann sig före denna fred²⁾. Det berättades, att Kejsarinnan, på tillstyrkan af Grefve Orlof, beslutat angripa Sverige med en här af 40,000 man och en galerflotta af 74 segel. I anledning deraf föreslog Frankrike, att med Sverige ingå en ny defensiv allians. Konungen nekade att samtycka till den slags garanti för det af honom införda regeringssättet, som Frankrike i traktaten ville att åtaga sig; emedan detta rörde rikets sjelfständighet: och, då krigsryktena äfven snart lade sig, så förföll förslaget. — Redan under sin resa skrifver Konungen från Alingsås den 15 December 1772 till Grefve Carl Fr. Scheffer: "Ni vet redan genom er bror, att Danmark är blidkadt, och att man äfven skickat till mig General Hauch, för att göra komplimenter, som voro verkliga excuser. Se der stormen besvuren för denna gången! Men olyckligtvis är det blott tills vidare; och jag fruktar nog, att den utbrister nästa år. Nyheterna från Ryssland befästa mig i denna tanke. Tiden skall kasta ljus ibland dessa moln. De som förörka det inre af Stockholms slott, äro af en natur,

¹⁾ Sedermera Kejsar Paul.

²⁾ Bref af Grefve Ulrik Scheffer till Grefve Creutz i Paris, Ulriksdal den 18 Mars 1773.

att ständigt förorsaka oro; och jag har spått allt för sannt, då jag förutsade er, att två hof der ej kunna förlikas med hvarandra. Det enda medel jag kan hitta på är, att, såsom Ulysses på Sirenernas ö, tillstoppa mina öron. Se der åtminstone hvad jag föresätter mig! Men Gud vet, om jag skall ha mod att utföra denna föresats; ty i denna punkt vet ni, min Grefve, att jag är poltron."

Det må vara inledningen till en framställning af det olyckliga förhållandet emellan Konungen och hans Mor; hvarom dessa papper alltför mycket vittna.

KONUNG GUSTAF III:s

EFTERLEMNADE

OCH

FEMTIO ÅR EFTER HANS DÖD ÖFPPNADE

PAPPER.

ÖFVERSIKT, UTDRAG OCH JEMNFÖRELSE

AF

E. G. GEIJER.

ANDRA DELEN.

Upsala, 1843.

WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

HISTORISKA DRAG

UR

KONUNG GUSTAF III:s

EFTERLEMNAD PAPPER.

II. DELEN.

Då Lovisa Ulrika bestämdes till Adolf Fredriks brud skref Frankrikes dåvarande Minister i Berlin Marquis de Valory till Fransyska Ambassadören i Stockholm Marquis de Lanmary ¹⁾ följande karaktersteckning d. 24 April 1744 ²⁾: "Prinsessan har esprit, men är af naturen böjd för intrig. Herrsklysten, envis i föresats, då det gäller att komma till ett ändamål, men ej alltid klok i valet af medel, emedan hon vill för häftigt hvad hon vill. Ingen ting får tid att hos henne mogna. Derföre bör man blott gradvis ge henne sitt förtroende. Den minsta sak, som affekterar henne, hindrar henne att sofva. Har mycken höflighet, med ett utseende af uppriktighet; men i grunden föga uppriktig såsom hela hennes hus: ett lifligt sinne, ständigt sysselsatt och fordrande näring: mycken förmåga att i första ögonblicket intaga till sin fördel, men knappast en lika stor förmåga att bibehålla vänner. Jag tror ej att hon har stora ideer, eller att hon vid några sådana kan fästa sig, ännu mindre med ståndaktighet följa dem, om de blifvit henne ingifna. Hon skall säkerligen vinna sin gemåls förtroende: en annan sak är, om hon kan bibehålla det. Hög och befallande

¹⁾ Han dog i Stockholm 1759, och var af den bekanta släkten *S:t Aulaire*.

²⁾ Brevet finnes i afskrift uti Tersmedenska Samlingen.

af temperament, smidig och smeksam af reflexion och vana. I allt lofvande mer än hon håller, likväl med temligen godt hjerta, dock mera infallsvi. Efter utseende ingalunda Engelska eller Danska; men i Politiken skall hon följa de impressioner, som konungen i Preussen vill gifva henne. Hon tycker om att anses för qvick, och har bildat sig genom läsning; men frukten deraf synes mig ej väl ordnad i hennes hufvud. Prakt och representation älskar hon."

Fredrik II hade sjelf önskat att hans yngre syster Amalia hade blifvit föredragen. I en Depesch, som finnes bland de Gustavianska Papperen, ifrån då varande Envoyéen i Berlin, (sedermera Riksrådet) Rudenschöld af d. 9 Januari 1744 heter det: "Konungen har genom Grefve Podewills låtit säga mig, att giftermålet kan anses för säkert, men att, hvad valet ibland Prinsessorerna angår, jag ej borde låta irra mig af Prinsessan Ulrikas utvärtes manér; att konungen kände sina systrar nog, och, ehuru broder, ej vore blind för deras egenskaper; att Prinsessan Ulrika vore högdragen, emportée och intrigante, men att Prinsessan Amalia, i anseende till sitt goda sinne, skickade sig långt bättre för Svenska nationen." — Valet föll likväl på den äldre. Olyckor och ohälsa förbittrade sedermera den yngres lynne och ensamma lefnad.

Lovisa Ulrika, som beherrskade sin gemål, visade snart i allt en så liflig, men så oförsigtig, kärlek till välde, att äfven Frankrike, som i Sverige gynnade konungamakten, slutligen ansåg henne såsom ett af de förnämsta hindren för verkställandet af någon förnuftig plan

till utvidgande af thronens rättigheter. 1756 års Revolutionsförsök hade varit hennes verk. Dess för hennes verktyg olyckliga och blodiga utgång kunde till en stor del tillskrifvas den otålighet, hvarmed hon brådstörtade utförandet af en omogen och illa anlagd plan. Misslyckandet förbittrade henne, utan att förändra hennes tänkesätt, och, genom en ej ovanlig omkastning, blef, hvad hon sjelf ej kunnat uträtta, föremål för hennes misshag, om det af andra försöktes; åtminstone klandrade hon alltid de använda medlen. Så kunde hon ej lida, att Gustaf såsom Kronprins blifvit royalisternas hopp, och förlät honom ej hans efter 1768 växande politiska inflytelse. Hon var mycket böjd att anse allt sådant såsom uppror emot föräldramakten, och lät förstå det i häftiga utbrott inom sin familj, hvilken hon i allmänhet lika uppriktigt älskade som plågade. Gustafs uppstigande på thronen förändrade sonens plats men föga modrens anspråk, och, då dessa ej mera lika oförställdt i det allmänna kunde yttra sig, røjde sig hennes missbelåtenhet i en öfverdrifven och ytterlig ömtålighet om allt hvad som rörde hennes egen, liksom hennes öfriga barns, enskilda ställning i anseende till konungen. Hon fortfor att härutinnan vilja göra en moders hela myndighet oinskränkt gällande.

Detta förhållande mellan moder och son må följande (i öfversättning meddelade) utdrag af bref ifrån bägge upplysa.

D. 11 Dec. 1770, således nyss sedan då varande KronPrinsen företagit sin utländska resa, skrifver hans mor till honom: "Kom väl ihåg att vi äro de stör-

ste tiggare i Europa, och att det i Tyskland ej finnes en småfurste, som ej har vackrare möbler, vackrare silfver, anständigare betjening. — Hos oss är all den lilla förmögenhet som finnes i presters och bönders händer Adeln, som i alla land bör vara öfver behofvet, är här ruinerad och dessutom oförnuftig nog att misskänna sitt enda hjelpemedel. I stället köper den för 2 till 3000 daler i partipenningar sin undergång, och uppoffrar vid hvarje Riksdag sina privilegier och sina röster åt den mest bjudande. Det är en ryslig tafla. Gör sjelf jemnförelsen! Du skall säga: Mamma är vid dåligt humör. Men hvem skulle ej vara det i detta land, der man dör af ledsnad, der man blott talar om politik och der af allt tal intet beslut följer”?

Adolf Fredriks död störtade Lovisa Ulrika i förtviflan. — ”Aldrig har konung varit så saknad som din far” skrifver hon till Gustaf d. 29 Febr. 1771. — Tårar flyta ur allas ögon: Hatt och Mössa göra ingen skilnad. Mina skola aldrig upphöra. Jag kan ej nog berömma mig af Carl och din syster. Din bror har uppfört sig så emot dig, att han förtjenar hela verdens aktning. Jag säger dig ej mer, för att ej oroa dig ¹⁾. — Jag omfamnar min kära Fredrik” ²⁾.

I Mars månad skrifver Drottningen (hennes bref äro oftast utan datum): ”Jag är mycket ledsen att se af ditt sista bref att din hemresa fördröjes. — Det synes som försynen hade velat göra min förlust bittrare,

¹⁾ Har afseende på det hemliga anbud af kronan, som oppositionen skall ha gjort Hertig Carl. Jfr. I Delen.

²⁾ Nu konungen följaktig i Paris.

då den frånryckt mig din älskade och värdige Far i det ögonblick, då du är på flera hundra mils afstånd. — Om jag får bedja dig om någonting, så var väl på din vakt, och yppa för ingen människa i världen hvad du hoppas eller fruktar af nästa Riksdag. Allt är här förändradt. Bränn upp mitt bref. På Carls ärlighet kan du räkna. Det är den enda uppriktiga vän, som du har. Om du förlorar honom är det ditt eget fel. — Om min belägenhet säger jag intet. Man säger att tiden är enda botemedlet för alla slags olyckor. Jag känner ännu ej verkan deraf. Jag har förlorat allt mitt goda i denna världen, och väntar med otålighet det ögonblick, som skall befria mig från de plågor jag lider.” —

Brefvet är fläckadt. Drottningen tillägger i en apostille: ”fläckarna komma af mina tårar.”

Följande rader äro ej ibland de minsta bevisen för Lovisa Ulrikas goda hjerta: ”Jag rekommenderar dig den olycklige Frederici¹⁾, som man säger ligga i själtåget. Lefver han ännu vid din återkomst till Skåne, så visa honom någon godhet. Du vet att han rör dig nära, och sedan salig konungen ej mera finnes, tillhör det dig och mig att vara för honom far och mor. Jag har låtit försäkra honom derom.”

D. 3 Maj 1771 beskriver hon det lif hon förer. Man ser henne fortsätta den idkeliga läsning, hvarige-

¹⁾ Eller Fredriksson. Gustaf III tillägger i en egen anmärkning vid ett följande bref: ”Fredriksson var Salig Konungens naturlige son. Han dog sex veckor efter min faders död.”

nom hon kunde trötta flera föreläsare på dygnet: "Jag väntar dina bref från Berlin med otålighet. Min lilla Carl kan säga dig, huru jag lefver. Jag ser ingen, utom någon gång en Rådsherre. Jag dinerar med din syster. Jag superar ensam. Läsning, som jag ej hör på, är likväl det enda som distraherar mig. Om morgnarna är det Durade ¹⁾, som läser, om eftermiddagarne Beylon, men ifrån kl. 7 till $\frac{1}{2}$ 9 Des Roches och kl. 10 Sotberg ²⁾, som bär till mig alla dagens impertinenta libeller, hvilka han läser för mig till midnatten."

Vid Gustaf III:s landstigning i Carlscrona lemnades honom följande bref ifrån hans mor ³⁾: "Grefve Ekeblad skall säga dig, huru mycket jag längtar efter din återkomst. Hvilken skilnad, min Gud! den dag du kommer, från den då du for! Tiden mildrar ej min smärta. Mina dagar äro för mig blott ett mörker. Lifvet är mig en tung börda. Huru lycklig den, som aldrig varit till! Du skall endast tillbringa bedröfliga stunder med din olyckliga mor. Dess mindre du ser mig, dess bättre för dig. Du är i den ålder då man måste njuta lifvet. Jag vill ej göra det obehagligt för dig. Adieu! älska mig alltid!"

I ett annat, straxt derpå, säger hon: "Jag tackar dig särskildt för det du vill passera första aftonen hos

¹⁾ EnkeDrottningens Kammarfru.

²⁾ Prinsessan Sophia Albertinas lärare; hade Lagmans fullmakt.

³⁾ Konungens egenhändiga påskrift: "Detta bref blef mig öfverlemnadt af RiksRådet Ekeblad Pingstaftonen 1771 kl. 9 om aftonen, vid min ankomst till Carlscrona."

mig. — Men hållom oss till vår vänskap och lemnom komplimenterna derhän! Jag bryr mig hvarken om att heta eller säga Majestät, och qvittar på förhand din ceremonivisit. Du är alltid min kära Gustaf, och jag din ömma mor.”

Närvaron återförde snart de kollisioner emellan Modren och Sonen, eller kanske rättare emellan Enkedrottningen och Konungen, som frånvaron hade mildrat. Redan d. 2 Juni 1771 skrifver Gustaf III till sin morbror Fredrik II¹⁾: ”Ed. Maj:ts vänskap gifver mig mod att öppna mitt hjerta, och att till E. M. yttra mig med uppriktigheten af en systersson, som, då han vänder sig till en älskad morbror, tror sig tilltala en öm fader. Jag beder E. M. emottaga det förtroende, hvars börda jag går att nedläga i E. M:s sköte. Jag är först för några dagar sedan hemkommen, skakad af alla de olika känslor, som E. M. väl kan föreställa sig. Hvarken min glädje att återse min mor, eller min sorg att återse henne ensam kunna med ord beskrivas. Men min rörelse har gifvit rum för den djupaste sorg att återfinna henne i det tillstånd, hvari jag nu ser henne. Jag vet ej, huru jag skall uttrycka mig, och skulle, oaktadt min innerliga böjelse att öppna mitt hjerta, kanske afbryta, om jag ej fruktade att ännu mer oroa E. M. med ett halft förtroende. E. M. må då veta att jag återfunnit Enkedrottningen vid full hälsa. Önskeligt för oss alla om hennes sinne också kunde lugnas. Både sorgen och förändringen i hennes belägenhet ha

1) Egenhändigt Koncept bland de Gustavianska papperen.

förbittrat henne, och utsätta henne för anfall af ett mörkt och melankoliskt lynne, som ökar sig. Hvad mig isynnerhet angår finner jag med den största rörelse, att hon för mig ej mer hyser samma ömhet, som fordom utgjorde min lycka; och jag har äfven förmärkt, att den plats jag nu innehar, till en del beröfvar mig denna hjertliga kärlek, som var mig så dyrbar. Ekonomiska diskussioner angående skiljandet af salig konungens hof (som nu blir mitt) ifrån min mors, diskussioner, hvilka jag omsorgsfullt söker att undvika, ha fullkomnat kölden oss emellan. — Det är mera öfverensstämmande med det förtroende min älskade morbror alltid visat mig att uppriktigt tillstå sakernas ställning, än att dölja den. Jag är i alla fall säker, att E. M. ej lemnas derom i okunnighet.”

Fredrik den stores svar lyder ¹⁾: ”Min Herr Broder! Ehuru mycket nöje E. M:s bref göra mig, kan jag ej neka att jag läst det sista med smärta. Jag är moraliskt öfvertygad, att den största olycka, som kan hända i E. M:s familj, är oenigheten. De partier som sönderslita Sverige och de makter som blanda sina intriger med de för hand varande faktionerna, begära ej bättre, än att se just dem söndra sig, som för sitt eget intresse och sitt eget bistånd borde vara oskiljaktiga. Jag har på länge ej haft bref ifrån min syster. Jag är allt för aflägsnad ifrån den theater, å hvilken faktionerna i Sverige sätta allt på spel att komma till sina ändamål, för att kunna yttra mig till E. M. med

¹⁾ Efter originalet. Gustaf III har på brefvet tecknad: ”Emottagit d. 30 Sept. 1771.”

fullkomlig kännedom om förhållandet. Allt hvad jag kan göra är, att enständigt bedja E. M. ej öfverlemna sig åt elaka hviskningar. Jag tror att en son kan tala med förtroende till sin mor. Ofta skingra lätta förklaringar missfäntar, som allt för lätt äro fattade. Man måste förbinda sig, att för hvarannan upptäcka alla de elaka ingifvelser, hvarmed olycksbringande personer å ena eller andra sidan kunna framkomma. Med ett ord: en mors och en sons interessen äro af den art, att de icke böra kunna söndras; och E. M. kan vara försäkrad, att inför E. M. som inför dess mor, inför E. M. som inför dess bröder, jag alltid skall yrka den innerligaste enighet. Man vet hvad dagens Svenskar äro, obeständige, lättsinnige, i stånd att byta parti för den lägsta egennytta, brinnande för egen fördel, därför uppoffrande de dyraste pligter. Hvad skall det blifva af, om, i en sådan belägenhet, och inför en nation, på hvilken ej är att lita, man tillika måste mistro sin egen familj? Denna tanke synes mig så faslig, att jag icke tviflar, det E. M., efter sin vishet och klokhets, skall förhindra att den kommer till verklighet. Så våldsamma sorger, som de hvilka öfverhopa min stackars syster, böra utan tvifvel lemna något dystert och melankoliskt i hennes sinne. Men tiden är en stor mästare, den ende att läka sådana olyckor, som de hvilka träffat henne. Jag hoppas derpå och på den tröst, som hon skall finna inom sin familj. Det deltagande jag känner för E. M:s person fördubblar mina önsknin-
gar för Dess lycka så inom Dess familj, som i afseende

på Dess regering. Jag är med den ömmaste tillgifvenhet

Min Herr Bröder
Eders Maj:ts
gode bror och morbror
Federic ¹⁾.

Den resa till Berlin, som Enkedrottningen om hösten 1771 företog, var en lättnad å ömse sidor. Hon skrifver derom till sin son: "Alla föremål återkalla min förlust. — Det finnes intet annat medel än att aflägsna sig. — Det är i detta afseende jag får meddela E. M. mitt beslut att göra en resa till Berlin i Oktober månad och der passera vintern ²⁾. Konungen min Bror har i flera bref uti de ömmaste ordalag bedt mig komma, tilläggande sin önskan, att jag måtte taga med mig Prinsessan min dotter, såsom den enda af min familj, som han ännu ej sett. — Hon har min Brors vänskap redan att tacka för det mest hedrande etablissement i Quedlingburg" ³⁾.

Under sin resa skrifver Enkedrottningen till Konungen, Nyköping d. 11 Nov. 1771: "Min K. Son! Nolcken ⁴⁾ har lemnat mig ditt bref, hvori du betygar

1) Det är bekant att Fredrik II så tecknade sitt eget
namn.

2) Drottningen dröjde der 9 månader.

3) Prinsessan Sophia Albertina var redan 1767 vald till Coadjutrice af Stiftet Quedlingburg, hvilket hon, såsom Abbedissa, likväl först 1787 tillträdde.

4) Kammarherren Baron Job. Fr. von Nolcken åtföljde Enkedrottningen till Berlin.

din rörelse öfver min bortresa. Jag ville kunna öfvertyga mig derom; men jag har allt för många skäl att tro motsatsen och att anse alltsammans såsom komplimenter. Då man ej ser hvarandra är frånvarelsen densamma, och afståndet gör intet till saken. Jag är och skall alltid vara den gamla mamma. Det är just derigenom jag misshagar dig, att jag säger sanningen rent ut. Vid mina år bättrar man ej sin karakter. Min är öppen och uppriktig.”

Konungens svar fattas i samlingen. Men man ser att han beklagat sig öfver det nyss anförda. Enkedrottningen svarar från Ystad d. 17 Nov.: ”Jag påminner mig ej att i mitt bref ifrån Nyköping ha sagt något, som kan sära dig, endast, att då man ej ser hvarandra det kan vara det samma, om man är skild på hundra mil eller en. — Jag döljer icke, att olyckorna öka sinnets retlighet; men det är i sådana ögonblick, som mildhet och vänskap trösta. Då man i det stället endast finner beräkning och äfven höghet, så lemnar jag dig att dömma, hvad verkan sådant skall göra på ett sönderslitet hjerta, som, troende sig finna en öm son, blott ser en varelse, som fruktar att kompromettera sin höghet genom betygandet af sin ömhet. Se der, huru jag funnit dig i fem långa månader! Det är detta som rågat min sorg. — Det förflutna kan du aldrig ursäktat, och jag smickrar mig ej angående framtiden. Jag söker att göra mig illusioner, och tror ibland, att nedriga själar ha ingifvit dig falska principer. — Jag söker urskulda ditt hjerta. Jag är alltid mor och skall alltid bedja för din sällhet. Måtte du träffa hjertan, så upp-

riktiga som mitt, och aldrig finna dig i den förskräckliga belägenheten att vara ensam i världen, utan någon, för hvilken du kan öppna ditt hjerta”!

Så snart hon kommer på Tysk botten är Drottningen vid bättre lynne. Hon skrifver från Stralsund d. 24 Nov.: ”Jag reser direkt till Berlin. Alla bref derifrån äro uppfyllda af den ömmaste vänskap. Konungen har skickat mig verser, som äro charmanta. — Jag har funnit Stralsund fullt af nit och trohet. — Hvilken skilnad från Stockholm! — Kunde du höra huru man här tänker, skulle du älska de stackars Pommerinkerna.”

Berlin d. 7 Dec.: ”Konungen har visat mig en glädje och en tillfredsställelse, öfver hvad jag kunnat vänta. — Jag har ej ett ögonblicks ledsnad. — Jag talar ej om min bror Henrik. — Det fordrades mer tid att säga dig, allt hvad jag har honom att tacka för. — Han är mycket väl med Kungen, och konversationen vid bordet är alltid emellan oss tre. — Hvilken skilnad emellan hvad jag njuter och din belägenhet! — — Prinsessan Philippina är charmant. Får jag henne till sonhustru skola alla mina förhoppningar uppfyllas. Om du älskar mig, laga att denna sak snart blir avslutad! ¹⁾

1) Här är fråga om Prins Carls förbindelse med Prinsessan Philippina Augusta af Brandenburg-Schwedt, Konung Fredrik II:s systerdotter. Lovisa Ulrika var mycket ifrig för detta parti. Redan d. 14 Januari 1771 skrifver Riksrådet Sinclair till d. v. Kronprinsen Gustaf i Paris: ”Drottningen vill ändtligen gifta Prins Carl med Prinsessan Philippina och att brölloppet skall stå i sommar på Ulriksdal. Allt är redan

Kammarherren Baron Nolcken skrifver på samma tid till konungen:

D. 20 Dec. 1771. Efter beskrifning på festen i Berlin inom den kungliga familjen: "I allt detta visar sig ej Konungen af Preussen. Man skulle tro, att han sjelf känner, huru mycket hans närvaro skrämmer bort alla nöjen, och till hvilken grad han uppväcker fruktan och förskräckelse. Jag tror att Enkedrottningen är lika genomträngd af denna känsla som hela hofvet."

D. 28 Dec. "Upptäckten af det ringa inflytande Enkedrottningen har på Konungen af Preussen lugnar mig för framtiden. Det kommer aldrig att finnas förtrolighet eller enstämmighet dem emellan. På fem dagar har Konungen blott besökt henne, en gång. Han är aldrig ensam med henne och deras allmänna samtal vid bordet äro ofta i en ton af träta. Drottningen är nästan i allt af motsatt tanka, i synnerhet då det rör Sverige. Omöjligheten för Drottningen att förstå sig skall göra hennes olycka här, som i Sverige."

Följande utdrag äro ur bref af Lovisa Ulrika till Gustaf III från slutet af 1771 och början af 1772 i Berlin:

— "Jag har haft bref från Voltaire, som ännu yttrar sin saknad, att åldern hindrar honom att komma och besöka mig —

— "Jag roar och undervisar mig med de lärda. Sulzer, Merian, Thiébault, Gualtieri äro de älskvärdaste.

afgjordt i hennes hufvud. Det fattas blott Konungens (Adolf Fredriks) anmälan i Rådet för verkställigheten. Jag hoppas man afstår från denna idé."

Den namnkunnige Juden ¹⁾ har varit hos mig två och en half timma, utan att jag funnit tiden lång."

— "Om någon tid får man veta ändamålet af de stora negotiationerna emellan Ryssland och Wienska Hofvet. Min bror gör genom ett penndrag en ny eröfring ²⁾. Det är blott vi, som äro och förblifva tiggare.

Konungens försök att komponera partierna vid Riksdagen betraktade Drottningen med stigande missnöje, och såg deri endast oklokhets eller falskhet; ehuru hon själf år 1768 väntat allt af negotiation, och ingen ting af Revolution. "Jag fruktar, skrifver hon, de steg du har gjort att förena Ständerna. Det är i deras sön-dring, som din lycka ligger."

— "Jag fruktar att något falskt steg skämmer bort alltsammans. Jag tror du är öfvertygad, att jag icke plägar bedraga mig, och att, om du haft mamma tillstädes och rådfrågat henne, man skulle kanske vara längre kommen."

"Jag tror ej på dina Biskopars grimacer. — Det stora föremålet är att så blanda korten, att nödvändigheten tvingar ständerna taga en diktator såsom i Rom. Om man ej för mycket tänkt på palliativer, kanhända skulle vi redan ha sett slut på komedien."

Några ord i Gustaf III:s tal till Landtmarskalken och Talemännen d. 28 Nov. 1771, hvilka Lovisa Ulrika lämpade på Adolf Fredrik eller kanske på sig själf och 1756 års minnen, bragte henne utom sig.

¹⁾ Moses Mendelsöhn.

²⁾ I Polens delning.

"Jag har emottagit ditt bref af d. 13 Dec, skriver hon. Jag ville för mycket att du hade sparat dig detta vackra tal. Det är ej mera tidehvarfvet för theater-effekter, och Tessin hade före dig uttömt sin vältalighet. I Guds namn affektera ej tänkesätt, som man vet att du ej äger! — Man känner dig. Man skall hviska hvarann i örat, att du är falsk och förstäld, och att din regeringslystnad visat sig mer än en gång. F. ¹⁾ är ej okunnig om de mått och steg, som tagas i Frankrike för att skaffa de nödiga summorna för det stora ändamålet. — Håll dig stilla! var sann! Det finnes ingen furste med sundt förnuft, om hvilken man ej supponerar, att han vill regera genom sig sjelf. Ett ställe i Talet har frapperat mig: att såsom andre konungar, mine företrädare, afvakta tillfällen att öka min makt. Hvad vill det säga? Är det om din far du talar? Store Gud! hvad det kostar på mig, att lefva och höra sådana saker! Jag vet att du skall bli utom dig af förargelse att läsa detta bref ²⁾. —

Hon återkommer till Hertig Carls giftermål:

"Staten behöfver Thronarfvingar. J ären alla tre mina söner. Genom hvilken af eder thronföljden befastes, är det alltid mitt blod. Jag älskar min nièce såsom min dotter. Det kostar på mig att afsäga mig den ljufva tillfredsställelsen att lefva med henne. Men jag föredrager hennes lycka framför min. Må hon gifta

¹⁾ Fredrik II.

²⁾ Hon ångrade sig sedan att ha skrivit det, såsom hon sjelf erkänner i ett bref till Beylon.

sig med Landtgreffen ¹⁾! Jag har liten tid att ännu lefva. — Då jag svarar konungen, min bror, skall jag säga rent ut, att du ej velat giftermålet.”

D. 23 Mars 1772 skrifver Gustaf III till RiksRådet Grefve Schwerin, som hade åtföljt EnkeDrottningen till Berlin: ”Min bror har åtagit sig att underrätta Drottningen, vår mor, om utgången af giftermålsunderhandlingen med Prinsessan Philippina, som legat henne så mycket om hjertat. Ständerna äro emot detta giftermål. Man fruktar för Brandenburgska huset. Min bror synes ej särdeles sensibel öfver utgången. Det finnas vackra ögon, som trösta honom. Kanhända har ej Konungen af Preussen haft brottom att utbetala de 100,000 plåtar, som tillhöra Prinsessan. Visst är, om han hade velat, hade saken gått för sig. Säg mig, huru Drottningen upptager detta, och om hon ej låter sitt elaka lynne åter falla på mig; ehuru jag hållit mig ganska passif.”

Att underteckna den försäkran, som Ständerna framlade för Konungen, sedan adeln i de långvariga stridigheterna derom med de ofrälse stånden ändtligen måst gifva vika, afråder Drottningen på det högsta:

— ”Om du undertecknar så är allt förloradt. — Mitt bref skall komma försent att bestämma ditt beslut; men jag hoppas att lyckan och din goda ande skall förmå dig att neka underskriften och säga, att en sådan akt ej kan äga varaktighet utan enstämmighet ibland alla stånden. — Häre är ännu något,

1) Prinsessan Philippina blef 1773 förmäld med Landtgreffen Fredrik II af Hessen Cassel.

hvaraf du kan draga parti. Endera skall adeln nödvändigt vanhedra sig offentligen genom att gifva efter, eller också måste den kasta sig i dina armar; som bör bli slutet på Romanen.”

Sedan Konungen verkligen hade undertecknad (d. 4 Mars 1772) har Drottningen förlorat allt hopp, och skrifver d. 17 Mars:

— ”Hvad skall jag säga om dina fanders-affärer? (*affaires diaboliques*). — Allt är förloradt, och för en hel regering finnes intet mer att göra, utan underverk, som Gud ej mera gör. Allt hvad jag kan säga dig är: sök att skaffa dig och dina bröder en angenäm lefnad! Om Svenskarna älska orolighet och oordning, låt dem njuta af detta bedröfliga skådespel: tillstoppa dina öron; nöj dig med att i det husliga lifvet hafva beqvämlighet, hjertlighet, anständiga tidsfördrif, och gör för öfrigt allt hvad de vilja! — Jag har talat vid Konungen min bror. Han tror att du kommer ingen väg utan Ryssland, och råder dig att göra ett besök i Petersburg.”

D. 3 April. ”... Jag beklagar dig att ha förlorat en Senat, som var den förnuftigaste Sverige någonsin haft ¹⁾. — Huru mycket önskade jag ej, att du vore en Grefve med 100,000 plåtars inkomst, och kunde lefva under en vackrare himmel och med umgängsamma menniskor!”

Af Enkedrottningens korrespondens under samma tid med sin Lektör och hela familjens vän, Beylon, ser

¹⁾ I anledning af Rådets afsättning genom de Ofrälse Stånden.

man en hufvudorsak till missnöjet; hvilket i hennes bref till Konungen ej så oförtäckt framträder. — Det var dessa ekonomiska diskussioner, i följe af skiljandet af Enkedrottningens hofstat från Konungens, hvilka Gustaf III redan i brefvet till sin Morbror beklagar; och hvilka blefvo så mycket ömtåligare, som Drottningen under dem alltid gjorde gemensamma påståenden till sitt eget och sina öfriga barns bästa emot Konungen, och oförnuftigt fordrade, att, i afseende på hennes eget och deras etablissement, allt skulle regleras, innan Konungens egen stat bestämdes.

Huru peremptoriskt hon i detta afseende tillkännagaf sin vilja, visar följande utdrag af ett hennes bref till Beylon:

”Herr Beylon skal säga Konungen, min son, å mina vägnar, att sedan jag fått veta uppskofvet med öfverläggningarna (hos Ständerna) angående min stat, och Konungen emellertid trädt i possession — jag smickrar mig med, att min son förklarar för Ständerna, det han hvarken vill eller kan begagna sig af denna förmån, innan mitt underhåll är bestämdt. Efter den kalkul jag gjort för samtliga hofven blir kostnaden blott ökad med 150,000 plåtar¹⁾ årligen, nemligen Konungen lika med Salig Kungen — Jag, hela Kronprinsens anslag — Carl, tillökning af 100,000 plåtar — Fredrik, tillökning af 50,000 plåtar. Men att jag framför allt blir fru i mitt hus och äger nämna mina domestiker.”

1) Svarande mot 80,000 Riksdaler specie

Då det dröjde med reglerandet af hennes stat ¹⁾ blef Drottningen på det högsta otålig. Om hennes sinnesförfattning må följande utdrag af ett hennes bref till Beylon vittna:

"Det är en gåta huru en person, som jag ej kan nämna ²⁾ sitter med armarna i kors, under det jag har i mina händer hans svar, hvori han försäkrar, att han skall uppfylla mina gifna befallningar. — Ni säger, att jag, oakadt dröjsmålet skall få skäl att blifva nöjd, och exalterar er i beröm öfver den möda en viss person gifver sig att bringa mina angelägenheter till ett önskeligt slut. Jag tvekar derpå för min del. Jag hvarken är eller skall någonsin blifva hans dupe. Det är han, som gifvit mig och sina stackars bröder, som äro i elände, detta slag. Om han hade refuserat att inträda i besittning, tills hvar och en fått sitt, skulle man påskyndat sakerna och allt skulle vara slut. Men derom bekymrar man sig ganska litet, och allt hvad man gör är blott en formalitet. — Hans hjerta är blotadt, och mitt har fått ett dödligt sår, som aldrig skall läkas. Allt hvad som händer honom är en följd af hans dåliga uppförande. Man betalar honom med hans eget mynt. Han har begynt med theaterkupper och

¹⁾ Fullt afgjord blef Enkedrottningens stat först efter Revolutionen genom Riksdagsbeslutet d. 9 Sept. 1772, då hela hennes underhåll bestämdes, allt sammanräknadt, till nära 4 tunnor guld eller 66,500 Rdr specie årligen, dessutom Svartsjö kungsgård till Enkesäte och 50,000 Rdr specie till inköp och inredning för Enkedrottningen af Fredrikshof. — "Det sker ej för mina vackra ögons skull, skrifver Enkedrottningen till Beylon, utan för att skilja mig från kungliga slottet."

²⁾ Konungen.

försäkringar, hvilka ingen kan lita på. Man ger honom lika för lika, öfverhopar honom med beröm, skrattar i mjugg och håller honom under tygel. Man måste vara sann, det är min grundsats, ej säga allt hvad man tänker; men då man blifver satt i tillfälle att förklara sig, vill jag, att orden skola vara sanning, så att man kan veta, hvad man har att hålla sig till. — Man skrifver mig till, det är sannt, men i en stil, som stöter mig, som förvärrar mitt onda: aldrig svar på hvad jag skrifver; och oärligheten lyser fram på alla sidor. Jag ryser, då jag tänker på det ögonblick, då jag skall sätta foten i vagnen för att återresa. Jag tror mig vara i samma fall, som Curtius, då han kastade sig i afgrunden. Ingen ting rör mig i det landet, mer än mina bägge stackars (yngre) söner, hvilkas hjertan och karakterer äro motsatsen af den äldstes. Min stackars Carl är offret för hans intriger: giftermålet skulle eljest ej ha slagit felt ¹⁾. Jag beder er säga dem, huru mycket jag älskar och aktar dem, och att jag ej är sysselslös, i afseende på deras angelägenheter. — Nu — jag tycker mig se er, huru ni suckar och pustar. Jag är

1) D. 4 Dec. 1770 skrifver Kammarherren Baron Fredrik Nolcken till då varande Kronprinsen Gustaf: att Drottning Lovisa Ulrika plötsligen visade mycken ömhet för Prins Carl, hvilket förundrade hela verlden. Vid detta bref har Gustaf gjort följande anmärkning: "Drottningen har alltid misshandlat min bror Carl, ifrån hans späda ungdom. Denna förvandling förvånar mig." Drottningens afsikt dermed var troligen, att derigenom vinna Prins Carl för det Brandenburgska giftermålet, som redan då låg henne om hjertat. När Prinsen sluteligen ej deri rättade sig efter hennes önsknings, svalnade äfven hennes ömhet; för hvilken Prins Fredrik och Prinsessan Sophia Albertina, sedermera under hela hennes öfriga lefnad, företrädesvis voro föremål.

också ond på mig sjelf, att ha skrivit allt detta skräp. Men mitt hjerta är fullt. Jag har utgjutit det för eder, emedan jag tror och vet att ni är| säker. — I Guds namn bränn upp detta bref!”

Följande är ur Beylons svar, dateradt Stockholm d. 20 Maj 1772: ”Hvilket bref! gode Gud! Det kommer mig att darra. Det innehåller väl saker, hvilka Ed. Maj:t gjort mig den äran att anförtro mig redan före eder afresa; men jag hade hoppats, att sex månaders frånvaro, tillbragta i ömhetens och vänskapens sköte, skulle lindra edert tröstlösa hjerta: att hädaneft, lugnare och mer eder sjelf, E. M. ej mera skulle se med sjuka ögon, som skåda föremålen helt annorlunda än de äro; att, under den öfvervägande inflytelsen af eder moderliga kärlek, E. M. skulle dömma gynsamare om det, som ännu kunde förekomma eder mindre klart i edra barns uppförande, eller förlåta det, hvaröfver ni ej mer kunde göra er illusion.... Men ack! detta förskräckliga bref har med ens tillintetgjort mina förhoppningar. Min inbillning visar mig blott framtiden höljd i den dystraste dunkelhet. Eder egen, hela eder familjs undergång måste vara skrifven i himmelen; emedan, med allt det förstånd och den upplysning, som ni äger, ni ej ser, att i denna röfvarckula eder välfärd beror af eder enighet. — Jag tog mig friheten i mitt sista bref att säga E. M., att snön här midt i Maj månad gjorde mig melankolisk, och kom mig att frukta Hemsjukan¹⁾. Nu fruktar jag ej blott. Dröjer jag

1) Beylon var Schweitzare. Vintern åren 1771—1772, hvilket sista blef en af de svåraste missvextår i Sverige, var ovanligt stark och lång.

här tre månader till, blir mitt tillstånd obotligt. Men skulle jag dö på en gödselhög, denna gödselhög skulle för mig vara en säng af rosor, der jag skulle befinna mig bättre, än midt i ett hof, omgifven af dess ståt och öfverhopad af godhet, om jag skulle köpa detta goda med att nödgas vara en onyttig åskådare af edra olyckor. Mitt ömma deltagande i edert öde kommer mig nu att frukta eder återkomst lika lifligt, som jag förr har önskat den. Blif qvar i Guds namn, der ni är, efter E. M. der finner sig väl, hellre än att återkomma hit med de sår, hvarur edert hjerta ännu blöder! Ja, nådigste Drottning, Sverige skulle bokstafligen blifva en afgrund för eder. Ni skall der gå under, ej såsom Curtius, — ty jag känner eder ha nog ädelmod, att, som han, vilja offra eder för fäderneslandets räddning; — ni skall förgås vid sakta eld, och kanhända med fäderneslandet, utan annan frukt, än att sjelf anses för orsaken dertill. Offer, såsom ni är, för eder egen förblindelse, för orättvisa och den svartaste otacksamhet, huru kan ni smickra er med, att man med eder skulle ha öfver-seende?"

Innan Enkedrottningen afreste, skref hon till Konungen, sin son:

... "Det är det sista brefvet du får ifrån Berlin. Jag lemnar denna sälla vistelse för att återvända till helfvetet. Jag skall lefva indraget, ensam — gifve Gud ej länge!"...

I Stralsund träffade henne Konungens sändebud och bref med underrättelser om Revolutionen d.

19 Aug. 1772. — Detta förändrade för ögonblicket allt. Hon var utom sig af glädje. — Hon skrifver till Gustaf III: — "Ja, du är min son, och du är värd att vara det. Gud välsigne dig i alla dina företaganden! Jag glömmer, jag förlåter allt. Detta drag försonar oss för alltid. . . . Ack, min älskade Gustaf, glöm aldrig att du är människa, missbruka ej den makt, som Gud dig gifvit! Lemna ett exempel åt efterverlden af en god, af en stor Konung; och må hela världen medgifva, att monarkien är det lyckligaste af alla regeringssätt! — Glädjen gör mig helt förvirrad. Du älskar då din gamla mor. Du är otålig att återse henne. Jag skall flyga i dina armar, och kanhända skall jag dö af glädje. — Farväl min älskade, min värdige son! Du har min välsignelse" ¹⁾).

Redan under det återstående af resan begynner likväl lifligheten af detta första bifall att svalkas. Ifrån Götheborg gör hon Konungen föreställningar för det öfverseende han visade Grefve Hessenstein ²⁾), och yttrar sig derom med sin vanliga häftighet: "Du är ganska

¹⁾ I Prinsessan Sophia Albertinas lyckönskan till Konungen öfver Revolutionen, daterad Stralsund d. 31 Aug. 1772, heter det: "Du har gjort underverk. Gud vare lof, att det ej mera är Prester och Borgare, som skola utdela välgärningar!"

²⁾ Konung Fredriks naturlige son, en qvick och bildad man, nyckfull, men af ett behageligt umgänge, lemnade Revolutionsdagen sin värja hellre, än att svära den nya trohetseden; blef dock fri, efter en kort och lindrig arrest, sedan han aflagt eden. Han var GeneralLöjtnant i Fransysk tjenst. Han förlorade denna värdighet för sitt uppförande Revolutionsdagen, men återfick den på Konungens intercession; hvarom Ludvik XV underrättade Gustaf III i ett egenhändigt bref.

oförsigtig med Hessenstein. Denne usling eftersträfvat konungavärdigheten. Det är flera år, som jag därför misstänkt honom. Det är af yttersta vikt att aflägsna en sådan person ur Sverige. — Behåll ej detta odjur omkring dig!"

Den personliga sammanvaron medförde snart åter dessa kollisioner emellan Modrens och Konungens myndighet, som ej tilläto någon bemedling, och hvilka snart därför, (den närmaste anledningen måtte vara liten eller stor) skulle leda till en brytning. Gustaf HI fruktade detta, och skrifver redan d. 17 Januari 1772 till sin Morbror, Prins Henrik af Preussen: "Det har synts mig, såsom tviflade E. K. Höghet om de känslor jag hyser för en mor, hvilken jag alltid med ömhet skall älska. — E. K. H. är i detta ögonblick omgifven af Svenskar¹⁾. Må E. K. H. underrätta sig, om jag något ögonblick glömt, hvad jag är mitt hjertas känslor skyldig. — Men min Morbror har, under sitt vistande i mitt fädernesland, också lärt känna hvad slags folk himmelen gifvit mig till undersåter, och huru viktigt det är för mig, att öfvertyga hela världen, att jag styrer sjelf, utan främmande inflytelser. Detta enda ord må antyda, hvad jag ville säga. Jag sparar eder och min grannlagenhet en ytterligare förklaring. — Se der orsaken till allt hvad som passerat! Det är detta, som kommer mig att darra för framtiden, och, hvad som mest kostar på mig är, att man tillskrifver bristande ömhet å min

1) Det var under Enkedrottningens vistande i Berlin.

sida, hvad som endast är en politisk nödvändighet, som omsorgen för mitt personliga anseende och min ära ålägger mig."

Vi lemna derhän, om det var en så oundgänglig politisk nödvändighet för Konungen, att indraga Lif-Drabantskorpens tjenstgöring hos sin mor, efter hennes återkomst. Beylon remonstrerade förgäfves emot detta beslut. Enkedrottningen, säger han ¹⁾, ser deruti en skymf, och har yttrat sig deröfver med den största smärta. Hon har redan detta prerogatif af salig Konungen. Skall sonen betaga henne det? Carl XI:s mor njöt denna distinktion; till och med ehuru hans gemål, den regerande Drottningen, ej hade den. Beylon besvär Konungen att betänka sig, innan han bryter med sin mor.

Konungens bref till sin mor angående denna förändring finnes i afskrift bland hans papper, med Grefve Carl Fr. Scheffers hand, och är af följande korta innehåll: att hans bror underrättat honom om Drottningens återkomst från Svartsjö, och om den rörelse med hvilken hon sett, att hennes Lifdrabanter ej mera voro vid hennes dörr. Konungen bekänner sig ha felat deruti, att han ej förut underrättat sin mor om förändringen. Denna vore en följd af ett löfte, hvilket han vid Revolutionen gifvit Drabantkorpser, att endast tjena hans person; hvilket löfte han beder sin mor förlåta, att han måste hålla.

Denna afskrift af biljetten till Enkedrottningen var innesluten i följande bref från Konungen till Beylon,

¹⁾ I bref af d. 40 Dec. 1772.

dateradt Ekholmsund d. 17 Dec. 1772: "Jag emottog nyss edert bref af d. 10 Dec. Utan att öppna det skulle jag kunna ha sagt innehållet. Det hörer till edert öde, att vara Familjens Mentor. Det är kanhända den minst behagliga kommissionen vid ett hof; men, då man uppfyller den med så mycket nit, är det säkerligen den hederligaste.... Jag vill blott säga er ett ord om saken med Drabanterna. Jag har endast en förebråelse att göra mig, — som kommer ifrån denna olyckliga fruktan, som hennes (Enkedrottningens) sätt att vara ingifvit hennes barn, — att ej ha underrättat min mor om den förändring, som skulle ske. — Utan att ingå i diskussion om Carl XI:s mor, som styrde Riket med full rätt, under sin sons minderårighet, var i samma fall som min, får jag helt enkelt säga eder, att på belöningsdagen i sistlidne September månad Drabantkorpsen begärde af mig såsom en nåd, att endast göra vakt om min ensamma person, och att jag beviljade detta. — Om ni frågar hofmännen af den förra tiden, skall ni säkerligen få höra af dem, huru mycket Drabanterna knorrade, då man första gången ställde dem utanför Drottningens dörr efter Kung Fredriks död. — Detta missnöje har tid efter annan åter brustit ut. Jag har gifvit Drottningen, min mor, hennes egen vakt under hennes eget livrée, hvilket är en distinktion i detta land. Se der, min k. Beylon, allt hvad jag har att säga er i detta ämne! — Mitt parti är taget. Jag har uppgjort en plan för mitt lif, om man traskasserar mig: jag har uppgjort en annan, om man

vill sauvera apparencerna. Men af det uppförande, som man iakttagar mot Drottningen, min gemål, af det sätt, hvarpå man handterar min bror¹⁾ bör jag tro, att jag måste taga mitt beslut. — Man ändrar sig ej vid femti års ålder, och efter återkomsten har jag sett, att ju mer jag gaf efter, ju högre stego anspråken. Man kalkulerade hvad man skulle haft, om Ständerna förblifvit Herrar, och hvad man nu har; knapt en dag gick förbi utan nya pretentioner; och vid minsta motsägelse behandlar man mig såsom den sämsta människa (*comme le dernier des hommes*). Med all djup vördnad och strängaste iakttagande af hvad anständigheten fordrar skall jag lefva för mig; ty mitt åliggande är i alla fall tungt nog. De ögonblick, som mina offentliga pligter lemna mig öfriga, må väl tillhöra mig, för att tillbringas i ro. Denna ro skall bli kort. Ovädret samkar sig, och kanhända skall det denna sommar brista ut öfver mig. — Ett godt mod och en god sak, se der hvad som uppehåller mig! Om jag med bägge dessa stöd ligger under, beklagar jag blott dem, som nedtrycka mig. Att lefva i sin familjs sköte, är en utsigt, som jag måste afsäga mig. Jag hade gjort mig denna angenäma illusion och ni var vittne till min glädje vid Ramsay's²⁾ återkomst. Man hade målat mig sa-

¹⁾ Här kan blott menas Hertig Carl.

²⁾ En Ramsay sändes af Konungen Enkedrottningen till mötes i Stralsund och återförde det entusiastiska brevet från henne, som vi meddelat. Endera Otto Wilhelm eller Anders Johan Ramsay, den förre Kapten, den andre Löjtnant; blefvo bägge Landshöfdingar i Finland.

kerna alltför mycket i rosenfärg. Ögonblicket af vårt första möte förändrade detta hopp. — Vi känna hvarandra för väl för att kunna dölja oss för hvarandra; och jag insåg från denna stund klart, att om man ej återfick hela den makt, som man genom mitt uppstigande på thronen förlorat, man aldrig skulle vara nöjd. Man sade mig då, att allt hvad jag gjort, för att vara till nöjes, var en skyldighet, och att allt, hvad jag kunde göra, ej mindre vore det. Med sådana principer, är det onödigt att göra något; ty man håller en räkning för intet. Också skall jag inskränka mig till en sons noggranna och stränga pligt; i allt annat skall jag vara Konung. Se der min bekännelse!.... Farväl min k. Beylon, älska mig alltid! trät på mig litet ibland, ty det bevisar mig eder vänskap! Var öfvertygad att bifallsrop ej förvirra mitt hufvud; ty jag har aldrig klarare insett, huru lätt det är att usurpera en reputation, än sedan jag äger en sådan. Jag sänder er en afskrift af mitt bref till Drottningen, min mor. Jag hoppas att ni finner stilen värnadsfull. Det finnes ingen, som understöder mig i mitt beslut i afseende på mamma; och skälet är, att jag rådfrågar ingen i detta ämne.”

Hvad vi berättat, bestämde Gustaf III:s förhållande till Lovisa Ulrika för flera år; under hvilka man likväl, såsom Konungen säger, å ömse sidor bemödade sig att ”sauvera apparencerna.” — Enkedrottningen kunde det ej alltid. I ett bref till sin son (ty brevexlingen upphörde ej fullkomligt), säger hon sig ej ha kunnat uthärda det nya hofvets blickar, då hon

första gången der visade sig, efter den händelse vi nyss beskrifvit, och hvilken i sjelfva verket för allmänheten tillkännagaf slutet på hennes välde. Jag skall framdeles få att berätta ännu en försoning år 1775, ännu en brytning år 1778, och sluteligen sonens framträngande till modrens dödssäng.

Några underrättelser om Konungens förhållande till sina bröder må här inflätas. Vi ha sett Prins Carls uppförande vid thronledigheten och vid revolutionen ännu närmare befästa bandet emellan honom och Konungen. Det större förtroende honom visades af Konungen godtgjordes för Prins Fredrik genom den förkärlek, hvarmed denne omfattades af sin mor; men, ehuru ung, sorglös och godlynnad, blef han kanske derigenom så mycket mer känslig för sin broder Carls företräde. Han klagade öfver Ceremonielet vid Konungens kröning; emedan honom ej tilläts gå i bredd med Prins Carl. Gustaf III:s egenhändiga resolution på detta klagomål lyder: "Kongl. Maj:t kan ej tillåta någon ändring i ceremonielet. Det är grundadt på 1743 års Arfförening, som gifver den äldre brodern och dess manliga arfvingar närmare rätt till kronan. Det kan ej vara någon paritet emellan den, som kan blifva den andres Konung och Herre, och den som endast kan blifva den äldres undersåte."

Ett afslag hade äfven Prins Carl fått emottaga af Konungen i början af hans regering. Gustaf III hade såsom Kronprins varit Kansler för Upsala Akademi. Hans bror Carl önskade att efter honom beklädas med

denna värdighet, men återtog denna önskan. I ett bref från Prinsen till Konungen år 1771 heter det: "Jag har hört af Grefve Schwerin, att E. M. och Rådet varit embarasserade af den begäran jag framställt angående Kanslersvärdigheten. Heldre än att den skall göra bryderi, anse den såsom ej gjord och hela saken såsom hade derom aldrig varit fråga!" Efter Gustaf III:s uppstigande på thronen leddes Universitetets val på RiksRådet Grefve Rudenschjöld ¹⁾).

Konungen, hvilken, såsom vi sett, ej väntade sig några lifsarfvingar, önskade Hertig Carl snart förmäld. Det af Enkedrottningen yrkade Brandenburgska giftermålet fruktades. Ett förslag på en Prinsessa af Hessen-Darmstadt ²⁾), som gynnades från Ryssland, fanns ej heller passande. En Prinsessa af Brunsvik var äfven i fråga ³⁾); men hennes föräldrar gäfvo ett undvikande svar, som mycket förtörnade Gustaf III, och tillskrefs Konungens i Preussen inflytande. Nu föreslog Konungen Prinsessan Hedvig Elisabeth Charlotta af Holsten-Eutin ⁴⁾ till sin broders brud. Följande är ett utdrag, såsom vanligt i öfversättning, af Hertig Carls svar härpå till Konungen, dateradt Lägret vid Lund d. 27 Sept. 1773: . . . "Det bref E. M. sändt mig med

1) D. 21 Okt. 1771.

2) En syster till Storfursten Pauls första gemål.

3) Augusta Dorothea, dotter till Hertig Carl af Brunsvik-Wolfenbüttel med dess gemål Philippina Charlotta, Prinsessa af Preussen och K. Fredrik II:s syster.

4) Född d. 22 Mars 1759, dotter af Konung Adolf Fredriks broder, Fredrik August, Biskop i Lübeck, och hans gemål Ulrika Fredrika af Hessen-Cassel.

Liljehorn förorsakar mig lika mycken öfverraskning, som rörelse. Jag skall ej påminna E. M. om all den motbjudenhet jag har för giftermål. E. M. vet mina tankar i detta ämne. Om jag följde min böjelse, skulle jag för mitt lefnadslugn aldrig önska annat, än att få tillbringa det såsom ungar. Jag skulle aldrig kunna ingå en förening, som band mig vid en person, som jag först lärde känna i det ögonblick, då jag för alltid vid henne blefve fästad.... Men är det fråga om plikter mot fäderneslandet och mina medborgare tvekar jag ej ett ögonblick om hvad jag bör göra..... Jag tillsluter ögonen och säger ett ja, som jag vet för mig skall blifva olyckligt, men som det allmännas intresse förmår mig att uttala. — Liljehorn har låtit brefvet till Hertigen af Holsten afgå.”

Konungen hade sjelf på eftersommaren år 1773 besökt Skåne. Efter återkomsten skref han till Grefve Creutz: ”Jag har sedan Revolutionen ej haft en lifligare glädje. Den lyckliga skörden tillfredsställer öfver all beskrifning folket, och alla omständigheter lofva mig lugn. Jag smickrar mig till och med att en stor Prinsessa ¹⁾ återkommit från sina fördomar mot min person. Jag har valt detta ögonblick af lugn för min broders giftermål. Jag förmåler honom med en Prinsessa af mitt blod, och som skall blifva svensk i samma ögonblick hon sätter sin fot inom Sverige. Förmålningen kommer att ske i Juli månad. Men det är 200 år, sedan en Svensk Konungs bror (Carl IX,

¹⁾ Catharina II.

såsom Hertig af Södermanland) förmälde sig. Jag är ganska brydd i afseende på ceremonielet, och ber eder göra mig den fullständigaste räkenskap för allt som passerat vid Grefvens af Artois förmälning¹⁾, som nu firas." — Det var ämnadt att Hertig Carl skulle incognito begifva sig till Eutin för att se sin tillämnade brud. En sjukdom hindrade honom derifrån. Biläget firades i Stockholm d. 7 Juli 1774.

Man ser att Konungen rådfrågat RiksRådet Höpken angående sitt förhållande till sina bröder. Höpken svarar på en sådan fråga²⁾: "E. M. är i anseende till sina bröder både Konung och i Faders ställe. I det ena som andra afseendet är E. M. skyldig dem sin omsorg för ett etablissement, svarande mot deras börd och rang, samt statens tillgångar.... Politiken, som utesluter dem från alla de ämbeten, hvilka en Prins kan missbruka, föreskrifver på samma gång, att ej lemna personer af en så hög rang helt och hållet syssellösa. Här bör således en medelväg följas. Använd Prinsarnas talanger för statens bästa; men aflägsna på samma gång från deras sfer dessa stora inflytelser, hvilka anseendet af deras börd kunde förmå dem att illa nyttja! Hertigen af Södermanland, i uppfyllandet en StorAmirals skyldigheter³⁾, skall ej deraf

1) Med Maria Theresia af Savoyen 1773.

2) *Papiers écrits de la main au Sénateur Höpken* är inskriften af Konungens hand på flera samlade Betänkanden af denna Rådsherre.

3) Prins Carl blef på sin döpelsedag år 1748 af Ständerna förklarad för StorAmiral.

göra missbruk; derföre svara ädelheten af hans karakter och hans tillgifvenhet för E. M. Sjömakten, som hör till hans departement, är dessutom ej af en natur, att kunna användas till statshvälfningar. — Hertigen af York, Carl II:s bror, och sluteligen Konung¹⁾, kommenderade flottan. — Prins Georg af Danmark²⁾ var verklig StorAmiral af England. — Hertigens af Östergöthland ekonomiska oreda, som har förorsakat E. M. en ganska stor kostnad och kanhända ett bekymmer, som E. M. ej kunnat dölja, har ej annan källa, än den orkeslöshet, hvari denne Prins lefver. Utan bestämd sysselsättning är det naturligt, att Hans Kongl. Höghet låter hänföra sig till kostsamma förströelser. Man uppfyller på detta sätt obetänksamt tomheten af en lefnad, som ledsnaden gör odräglig. Det synes mig dock, att H. K. Höghet, för hvilken denna belägenhet bör vara högst tung, skulle under denna synpunkt kanhända äga en rätt, att åkalla E. M:s ömma omsorger.”

År 1775 kom Konungens befallning till den för finansernas reglerande nedsatta Kommissionen (af hvilken RiksRådet Höpken var ledamot) om en tillökning af Hertig Carls inkomster med 28,000 daler silfvermynt eller 84,000 daler kopparmynt, årligen. Höpken gör föreställningar deremot. Han anmärker, att i England, det rikaste land i Europa, Konungen då förtiden gaf hvardera af sina bröder 8000 pund ster-

¹⁾ Under namn af Jacob II.

²⁾ Förmäld med Drottning Anna i England.

ling årligen, svarande mot 626,000 daler kopparmynt. Hertigen af Södermanland hade af Konungen redan 11,000 pund sterling årligen, svarande mot 855,000 daler kopparmynt. Engelske Prinsarne lefde i London såsom partikulierer. Svenske Prinsarne njöto våning, möbler och vedbrand på kongliga slottet, och emottogos på resor i provinserna med samma ceremonier, som Konungen sjelf.... Grefve Höpken yrkar på, att Konungen måtte lemna sina efterträdare en plan för förvaltningen, liksom han gifvit en för regeringssättet. Vi få framdeles se, hvilka skäl Riksrådet Höpken hade i verkliga tillståndet af Konungens finanser, för detta tillstyrkande. År 1775 tillskrifver han Konungen, i anledning af detta års redan betydliga deficit: "Det är, sedan hundra år och deröfver, oordningar i finanserna, som varit nästan ensamma orsaken till alla våra revolutioner.... E. M. har en stor reputation att upprätthålla. Europa skall ej låta förblinda sig genom den dyra ståten af E. M:s hof. Hon skall pröfva denna reputation."

Det var fråga om att gifva Hertig Fredrik ett tyskt regemente i Stralsund och låta honom residera der. Höpken afråder detta. Tjensten lider, säger han, när Prinsar af en så hög börd kommendera regementen, som äro förenade med andra korpser. Det uppstår olikhet. Riksrådet Sinclair¹⁾, med stora egenskaper, har ej den att vara hushållare. Han älskar ett yppigt och kostsamt lefnadssätt. Han är följakt-

1) Nu Guvernör i Pommern.

ligen föga tjenlig att reglera Prinsens ekonomi. I Stralsund skulle Prinsen anse sig böra representera mer, och känna frestelse att infinna sig på de Preussiska mönstringarna. Det jernbref, som han fått mot sina kreditorer, skall i Pommern ej respekteras. Enkedrottningen, som ej kan vara af med Prinsen, skall sörja. Till dessa reflexioner, tillägger Höpken, komma ännu afseendet på Grefve Sinclairs personliga liaisoner, och de skäl, som bestämde E. M. att aflägsna honom till Pommern.

Prinsen blef stött öfver de mått och steg, som måste vidtagas för reglerandet af hans affärer. Man fruktade att Enkedrottningen skulle lägga sig deruti. Följande bref ifrån Grefve Nils Gyldenstolpe till Beylon rör dessa förhållanden. "Konungen vill veta huru Enkedrottningen är disponerad i anseende till trätan med Prins Fredrik. Han har beklagat sig för henne med tårar i ögonen, att man satt honom under Förmyndare, sedan han så länge varit sin egen. — Prinsen visar alltid den lifligaste ömhet för sin mor. Det är derföre ej underligt, om hon har någon partiskhet för honom." — Enkedrottningen bemedlade en förlikning. Prinsen fick 1776¹⁾ göra en utländsk resa, och erhöll (1780) Westmanlands regemente.

1) Konungens instruktion för Öfversten, sedermera Generalen, Baron Evert Taube att vara Hertig Fredrik följaktig på den resa H. K. H. under namn af Grefve af Öland skulle företaga, är af d. 6 Maj 1776. Man sade om denna resa (med hvars måttliga kostnad Konungen sedan förklarade sig nöjd) att Baron Taube reste med Prinsen, och ej Prinsen med honom. Egentliga orsaken, hvarföre Konungen lät resan företagas,

Denna episod har fört mig förbi år några, om hvilka i andra afseenden åtskilligt märkeligt är att anföras, hvartill jag återgår. "Vid 1773 års början — säger ett samtida vittne¹⁾ — var ingen i häkte för statsbrott, ingen hade i sin person eller sin egendom blifvit förfördelad, intet det minsta spår, att en så betydlig skakning nyss förevarit".... "Den gemensamma endrågten gjorde vintern emellan 1772 och 1773 till den mest lysande Stockholm på flera år haft och sedan någonsin sett. En allmän täflan uppstod, att medelst nöjen yttra tillfredsställelsen. Supeer, Assembler, Baler, ofta hedrade med Konungens och Prinsarnas närvaro! Välvilja från hofvet, välvilja till hofvet! Det var en yrsel, men åtföljd af alla de ljufva känslor en närvarande glädje förenar med ett ännu större tillkommande hopp." — På ett annat ställe yttrar samme författare: "Revolutionen hade krossat Anarkien; men det var Konungens visa uppförande i tjensters och nådebetygelsers lika utdelande emellan båda partierna, som i synnerhet qväfde oenighetsandan, grunden till alla föregående olyckliga, ofta ohyggliga uppträden. Släkter, vänner, grannar, utan

lärer varit Prinsens passion för Fröken Sophie Fersen (sedermera Grefvinnan Piper). Prinsen hade erbjudit henne sin hand. Ett dylikt sednare anbud, som Prinsen gjorde till en dotter af Riksrådet Grefve Wrangel, blef äfven af Konungen afböjdt. Konungens egenhändigade koncepter till de bref, hvilka han ålade sin bror, att skrifva till Fröken Wrangel, för att upplösa denna förbindelse, finnas ibland hans papper med påskrift: "Papiers concernant la rupture du mariage de mon Frere Le D. de Ost. et Melle la Ctesse de W. 1782."

1) Grefve Ad. Lud. H. i sina handskrifna Anekdoter.

afseende på politiken, från hvilkas styrelse de voro uteslutna, började ej allenast omgås med hvarandra, utan omgås förtroligt. Hatt- och Mössenamnen blefve begrafna i Archiverna."

Konungen hade offentligen kallat sig "den förste medborgaren bland ett fritt folk." Både hans handlingar och yttranden tycktes bekräfta, att han dermed hade allvar. De voro egnade att förhöja det intryck han genom Revolutionen gjort. Man återfann i bägge tidens bästa läror och ljusaste förhoppningar.

Den sista perioden af vår så kallade Frihetstid hade haft tryckfrihet. Mössorna hade år 1766 utkastat den bland nationen, och i tryckfrihetsförordningen af nyssnämnde år förklarar, att den borde äga all den "trygghet som en oryggelig Grundlag medförer." Gustaf III:s Regeringsform hade uttryckligen upphäfvit alla ifrån 1680 intill 1772 såsom grundlag ansedda stadgar. Var 1766 års Tryckfrihetsförordning derunder inbegripen eller icke? — Svea Hofrätt, der frågan förekom, i anledning af parters påstående, att, nu såsom förr, till tryck utbekomma rättegångshandlingar och domar, fann den vara af sådan beskaffenhet, att den borde hänskjutas till Konungens eget afgörande; hvilket ock skedde. Det politiska i frågan var: om tryckfriheten var öfverensstämmande med det nya regeringssättet. Tankarna derom voro delade. De fleste förmente, att denna öfverensstämmelse icke ägde rum. Så pluraliteten i Hofrätten, så Rådet. Ur de vid tillfället yttrade meningar hämta vi några bidrag till historien om publiciteten i Sverige under det nyss-

förflutna tidehvarfvet. Man ser, att denna egentligen daterade sig ifrån 1756 års Riksdag, då Ständerna, eller det då herrskande Hattpartiet, i sin kamp mot Lovisa Ulrikas revolutionsförsök, sökte skydd i publiciteten emot hofvet, och sjelfve läto utgifva Riksdagstidningar; i det stället att förut de maktägande Ständernas öfverläggningar höllos tyste, och besluten endast i form af Konungens bud och befallningar blefvo allmänheten kunnige. Det var för mängden af folket i sjelfva verket den första ljusstrålen öfver då varande regeringssätts egentliga beskaffenhet ¹⁾, det första inbrottet i den så kallade sekretessen, det hemlighetssystem, som partierna, och ej minst de långvarigast herrskande Hattarne, hade ansett såsom ett hufvudstöd för sin makt. Fullkomligt nedbröts detta först af Mössorna sjelfva, då de år 1766 kommo till väldet och vädjade till publiciteten för att belysa motpartiets syndaregister; hvarestefter en flod af partiskrifter också öfversvämmade landet. Assessoren Borgh i sitt särskilda votum uti Hofrätten, ansåg nu tryckfriheten mer än något annat ha förberedt 1772 års Revolution genom upptäckandet af det förra regeringssättets brister. — I RiksRådet Höpkens Votum uti Rådet d. 18

1) I Sekreta Utskottet vid 1755—56 års Riksdag yttrades betänkligheten om tryckningen af Rådets och Ständernas förklaringar emot Konungens sätt att uppfatta Grundlagarna, "emedan Allmänheten kunde få veta att Konungen allenast dependerar af pluraliteten i Rådet, hvilket torde väcka missnöje." Sekreta Utskottets Protokoll d. 13 Dec. 1755. — För öfrigt gynnades endast den publicitet, som försvarade det herrskande partiets afsikter. Motsägelser förföljdes med anklagelser och straff.

April 1774, angående Tryckfriheten, säger han: "Jag har i detta afseende öfverlevvat fyra epoker i mitt fädernesland. Den första under sträng censur. Då lade man sig i Vetenskaperna på Antiquiteter, gamla Sagor och uttydningar af Runstenar, i Litteraturen producerades Bröllops- och Grafskrifter samt Fångevisor. Den andra blef tillökt med skrifter angående Hushållningen och Handeln. Den tredje utmärktes genom Matematik, Physik, Ekonomi, Botanik, Historia, de uti Stockholm inrättade Akademier¹⁾ och Argus²⁾. Väktaligheten fick mera styrka och renhet, Poesien mera behaglighet och lätthet, språket förbättrades och riktades, tankarna blefvo smakeliga och skredo fram uti ord, som voro friade från den gamla Göthiska tyngden och hårdheten. Denna epok var under lindrig censur. Den fjerdre, som är den närvarande, är märkelig för stridsskrifter och för oanständighet i tankar och stil. Hvar äro de herrliga och uppbyggeliga verk, som Tryckfrihetsförordningen skulle uppväcka, eller som behöft dess beskydd för ått kunna visa sig i dagsljuset?" — Höpken var af den tanka, att tryckfriheten icke var enlig med det af Gustaf III

1) Svenska Vetenskaps-Akademien fick på ansökning af den då unge Höpken konglig tillåtelse att utgifva sina Handlingar 1759. Han var Vetenskaps-Akademiens förste Sekreterare och Linné dess förste President. Målare- och Bildhuggare-Akademien inrättades 1755, Vitterhets-Akademien genom Lovisa Ulrika 1753.

2) Veckoskriften Argus, som gjorde epok i afseende på språkets rening, väckte så mycken uppmärksamhet, att den då ännu okände författaren, som var Dalin, af 1754 års Ständer anmältes till erhållande af en belöning.

införda Regeringssättet. — Förutsåg han, att Konungen endast skulle vara tryckfrihetens vän, så länge han själf var populär?

Gustaf III:s eget yttrande öfver detta ämne i Rådskammaren, hvilket genast (liksom äfven de i Hofrätten framställda olika tankar), genom trycket kungjordes, är att läsa i första delen af hans Samlade Skrifter. Det går hufvudsakligen derpå ut, att tryckfriheten ej är skadelig genom bruket, utan endast farlig genom sitt missbruk; men att dess gagn öfvervägde detta missbruk. Tryckfriheten hade med allmän glädje blifvit emottagen. Detta hade skett i en osäkerhetstid, då egande rätten som oftast blef af våld och egennytta nedtrampad. Närvarande regeringssätt vore byggt på frihet, säkerhet, proprietet. Under en sådan regering borde hvar och en äga frihet att tänka, tala och skriva i allt, som ej strider emot lagen och rikets höghet. Dessa voro lika fredade i 1766 års förordning som i allmänna lagen; och om man sett i sednare åren oanständiga skrifter utkomma, så borde det ej tillskrifvas Tryckfrihetsförordningen, utan dess elaka handhafvande i en tid, då sjelfsväld och arbiträr makt i menighetens händer gjorde allt osäkert och vacklande. Dessa tider voro ej mer. Lagen kunde nu handhafvas med den styrka, som allmänna freden äskar; och för att ej återföras till dessa ohyggliga tider, fordrades att tryckfriheten, beskyddad och bibehållen, upplyste allmänheten om dess sannskyldiga väl och ej lät Regenten vara okunnig om folkets tänkesätt. Hade Tryckfriheten varit tillåten i förra hun-

dradetalet att upplysa Regenten om dess sannskyldiga väl, undersåtarnes välgång, hade törhända Konung Carl XI ej gjort sådana författningar på säkerhetens bekostnad, som gjorde Konungamakten förhatelig, och kastade grunden till de provinser sönndring, hvilka Riket miste i dess Sons tid och hvaraf påföljden varit all den oreda, som nyss tagit ända. Hade tryckfriheten kunnat upplysa Carl XII om sin sannskyldiga ära; hade denne ädelmodige Konung prefererat, att styra ett lyckligt folk, och ej sträfvat efter att herrska öfver ett vidlyftigt, men obebodt rike. I England var ej tryckfriheten tillåten, då Carl I lade sitt hufvud på stupstocken, eller när Jacob II öfvergaf sin ärfda thron till en äregirig måg. Denna rättighet har folket först lagligen innehaft i slutet af Wilhelm III:s eller i början af Hannoverska husets regering: ett hus, som besutit Engelska thronen med mera gloire och säkerhet än något, som regerat före detta. Och om Wilkes¹⁾ åstadkommit buller, bör man snarare tillskrifva det den oförsigtiga attention Regeringen gifvit åt hans skrift, än densammas tryckning, som snart nog hade blifvit med så många andra bortglömd. En konung får genom tryckfriheten veta sanningen,

1) John Wilkes, ParlamentsLedamot och derpå Lord-Mayor af London, utgaf en politisk veckoskrift: *The North Briton*, i hvars 43:te nummer han häftigt angrep K. Georg III:s throntal efter freden i Paris 1763; hvarföre han blef satt på Towner, ehuru snart frigifven. Efter häftiga debatter öfver tryckfriheten blef Wilkes' Skrift enligt bägge Parlamentshusens beslut offentligen uppbränd af bödeln, och han sjelf af Underhusets pluralitet utstött ur Parlamentet.

som man med så mycken omsorg, och, ty värr! ofta nog med så mycken framgång för honom döljer. Ämbetsmän njuta den förmån att emottaga väl förtjent och oförfalskadt beröm; eller ock äga de tillfälle att upplysa allmänheten öfver falska uttydningar af deras göromål. Folket äger ändteligen den säkerheten att frambära dess klagan, den trösten att sig beklaga, och ofta blifva öfvertygade om ofoget af sin klagan. Försäkrad om sanningen af allt detta, hade Konungen med mycken uppmärksamhet genomläst tryckfrihetsförordningen af år 1766, och dervid ej funnit någon essential ändring att göra vidare, än vid några få §§, i följe af 1772 års Regeringsform och det åtskillda sätt hvarpå regeringen nu handterades. — Hans tryckfrihetsförordning af d. 25 April 1774 utfärdades ¹⁾.

Konungen skrifver härom till Grefve C. F. Schaffer ²⁾: "Jag önskade mycket att kunna skicka eder det storverk, som Hofrätten nyss så ädelt framfödt, efter att derpå ha arbetat sedan sistlidne November. Dess mästerstycke angående tryckfriheten har ändteligen i Mars månad sett ljuset. — Äfven den hederlige Rosir ³⁾ instämmer i tysthet, då han konformerat

¹⁾ Det enda tillägg Konungen uttryckligen nämner i sitt Diktamen eller om "obligation för Boktryckaren till att förekomma oanständighet och ovett enskilda emellan" finnes i sjelfva verket ej i 1774 års tryckfrihetsförordning, som i detta afseende endast åberopar Konungens kungörelse och varning att uti tal och skrifter icke inblanda smädeliga tillvitelser angående de förra partier, (af d. 24 Aug. 1772).

²⁾ Ekholmsund d. 6 April 1774.

³⁾ President i Svea Hofrätt.

sig med Hofrättens pluralitetet: "*att tryckfrihetsförordningen vore stridande emot Regeringsformens esprit, och Konungens Ämbetsmäns värdighet; emedan den satte dem under publicitetens censur, då de, enligt Regeringsformen, endast vore ansvarige för Konungen allena.*" En Assessor vid namn Borgh¹⁾ har afgifvit ett admirabelt Diktamen."....

Gustaf III sände sin Tryckfrihetsförordning, jemte de öfverläggningar den föranledt, i öfversättning till Voltaire. I brevet till honom från Konungen heter det: "det är Eder, som menskligheten har att tacka för nedbrytandet och förstörandet af de skrankor, som okunnigheten, fanatismen och den falska politiken satt emot dess framsteg."

Det sjelfsväld och den besticklighet, som partiderna infört och efter sig lemnat bland domare och ämbetsmän, fordrade allvarsamma åtgärder, och Konungen underlät ej ätt i detta afseende gifva exempel, som blefvo ännu märkeligare genom de yttranden, hvarmed de beledsagades. De klagomål som i detta afseende fördes öfver Götha Hofrätt förmådde honom att deröfver förordna en undersökning, hvilken han sjelf öppnade i Jönköping d. 1 Okt. 1773²⁾.

1) I sitt nyss citerade yttrande till Rådsprotokollet säger Konungen sig ha funnit så mycken insigt och opartiskhet i Assessoren Borghs Votum, att hans vilja vore, det för honom utfärdades Lagmans fullmakt. Deremot förklarar han sitt stora misshag öfver det votum, som Assessoren Estenberg afgifvit, hvori denne, en ifrig Mössa, med det fordna partispråkets bitterhet, förklarat 1766 års tryckfrihetsförordning för oupphäfven.

2) Den skulle, då saken rörde ett helt Collegium, som

”Jag har — säger han i sitt vid detta tillfälle hållna tal — ”vid flera tillfällen, då antingen Revisions- eller Criminal-mål i min Justitiæ-revision förekommit, vid hvilka denna Hofrätt lagt handen, funnit mig nödsakad att förehålla Hofrätten den mindre laggrannhet, som vid så angelägna måls skötande blifvit ådagalagd: jag har i de landsorter, hvarest jag framfarit nog allmänt hört klagas öfver en mindre skyndsam rättvisa: jag har blifvit underrättad, att en stor del af underdomare, som lyda under Hofrättens inseende, ofta vårdslöst, och äfven ganska sällan sjelfve, förrätta deras vigtiga domare-sysslor, utan i stället låta dem vårdas af unga och oerfarna Extraordinarier: jag har hört att mål rörande uppbördsverket, som till Hofrätten inkommit, ej varda så skyndsamt undersökta och afdömda, som uppbördsverket och en hel allmoges förmenta lidande det kräfde: och jag har af allmänna skrifter funnit sådana tillmälen, som röra det ömmaste af en Domares heder och anseende. Jag har låtit hitkalla tvänne RiksRåd, Grefvarne Stockenström och Hermansson, tillika med min Förste Revisionssekreter, Statssekreteraren Hegardt å Justitiæ Kanslersämbetets vägnar, på det, sedan Hofrätten nu munteligen inför mig aflagt berättelse om det sätt, hvarpå Domarväsendet här varder handteradt, de samme sedermera må göra sig underrättade, om och huruvida Hofrätten tillhåller sina underhafvande att fullgöra sina

borde dömas, egentligen ha förts inför den i 16 §. af 1772 års Regeringsform förordnade Riksrätt; men en sådan sammanträdde aldrig.

skyldigheter: huru de sysslor, som af Hofrätten varda tillsatta blifva vederbörligen utdelade och fullgjorda, samt huru alle mine trogne undersåtare, som här hafva någon rättegång eller andra mål anhängiga, varda i sin ordning till skyndsamt och rättvist slut förhulpne; hvarefter Herrar Rikets Råd äga att till mig med deras berättelse inkomma. . . . Jag skall med all konglig nåd och välvilja omfatta dem, som sina skyldigheter såsom rättskaffens domare utan våld och mannamån uppfylla; men deremot lemna lagens stränghet rum i anseende till dem (i fall någon upptäckas skulle), som sina ämbeten försummeligen eller orättvist förätta." — Dom föll d. 11 Dec. 1775. Af Hofrättens ledamöter afsattes fyra.

Ett olika vitsord erhöll af Konungen Åbo Hofrätt. Då han följande året stiftade ännu en Hofrätt för Finland i Wasa, säger han i sitt Tal vid installationsakten, som hölls på Stockholms slott d. 28 Juni 1776: "I den bästa ordning har jag funnit Åbo Hofrätt och dess lagskipning allmänt aktad och vördad i dess vidsträckta domsaga."

Man ville finna att den nyssnämnda domen, som öfvergick flera ledamöter af Götha Hofrätt, ej fälldes utan afseende på deras förut yttrade politiska tänkesätt. Men man var alltid till hands med denna förebräelse; och den gjordes äfven Konungen för domen öfver Öfverste Gyllensvahn. Denne hade utkommerat rekryter af Helsinges Regemente (hvars chef han var) innan de tjenat ut sin årstjänst hos bönderna.

Husbönderne hade klagat hos Landshöfdingen i Gefleborgs län, som förklarade Öfverstens förfarande för obehörigt; men Gyllensvahn lät icke dessmindre med militärisk exekution hämta rekryterna till mönstringsplatsen, för att åtfölja en till Carlsrona anbefalld arbetskommendering. Af Generalkrigsrätten dömdes Gyllensvahn att mista tjensten. Men han hade varit en af Cheferna för Mösspartiet vid 1771 års Riksdag och hade i Rådet, dit saken kom under revision, mäktiga gynnare, dels i dem, som hade hört till hans eget parti, dels i andra, som nu yrkade skonsamhet mot en för detta politisk motståndare. Konungen behöll handlingarne så länge, att saken slutligen förekom på en division af Rådet, dit tvänne de häftigaste af de fordna Mössorna (Ribbing och Beckfriis) icke hörde. Nio af Rikets Råd suto öfver denna sak. Tre frikände Gyllensvahn: en dömde honom till böter; tre ansågo honom vara straffad nog genom att flyttas till ett annat regemente. Endast tvänne, Grefve Ulrik Scheffer och Grefve Nils Bielke, med hvilka Konungen förenade sig, bekräftade Krigsrättens dom. Det påstods att Konungen var öfvervoterad; emedan han, enligt Regeringsformen, endast hade tvänne röster i Justitiæ-mål, och pluraliteten hade varit af en lindrigare mening. Men då denna pluralitet bestod af tre sins emellan olika meningar, förklarade Konungen sin för rådande ¹⁾. Lyckligtvis, säger den berättare vi här

1) Förloppet ha vi berättat efter Kammarherren Baron Ehrensvärd, som i sina handskriftliga anteckningar tillägger: "Konungen tvangs här att vara sträng; ehuru Gyllensvahn an-

följa, hade af de olika tänkande ingen hvarken Beckfriis's plumphet eller Ribbings djerfhet, eller Ridderstolpes slughet. Konungen lät, utan motsägelse, justera beslutet i enlighet med sin mening. "Mildhet — sade han vid detta tillfälle — "är af alla konungsliga dygder den jag högst skattar, och om en billig efterverld granskar mina gerningar allt ifrån den stunden, då Rikets styrelse sattes i mina händer, lär den ej tvifla om mitt hjertas böjelse; men alla dygder hafva sina gräns, och då mildhet hos en Regent öfverskyler sådana fel, som röra samhällets säkerhet, då förvandlas denna egenskap i flathet, farlig för det allmänna. Men denna flathet blifver högst skadlig, då den öfverskyler de brott, som föröfvas af sjelftagen tilltagsenhet mot hemfrid och säkerhet, emot allmogens rätt och lugn. — På dessa grunder, och då jag i denna sak finner huru högt allmogens säkerhet och hemfrid blifvit störd, huru min konungsliga värdighet är kränkt, i det att min Befallningshafvandes i orten Utslag, genom ett sjelfmyndigt utöfvande af den militäriska makten, har blifvit satt ur sin lagliga verkan, så kan jag, enligt min ed, ej annat än anse Krigscollegii Domslut grundadt" ¹⁾).

sågs för hans personliga ovän. För öfrigt hade denne genom spel, otacksamhet och riksdagsvinning banat sig väg till sina tjänster, var utan militäriska förtjenster, och bekant för sina processer."

1) Jfr yttrandet till Rådsprotokollet d. 15 Mars 1776 i Konungens Skrifter 1:a Del. Sednare vändes dessa yttranden af de missnöjde mot Konungen sjelf, vid de militäriska exekutioner, som förbrytelser mot hans bränvinsmonopolium stundom medförde.

Ett annat mål, rörande en högre ämbetsman, tidigare än de båda nyssnämnda, och i sin utgång mindre svårt, visade Konungens ömhet, under denna hans första regeringstid, om laga rättegångsordning. I Rådet förekom d. 2 Febr. 1774 Justitiæ Kansleren Liljestråles anmärkningar emot Landshöfdingen i Nerikes och Wermlands län Friherre Hamiltons ämbetsförvaltning. Konungen yttrade till protokollet: "Då det nu förevarande mål är under min regering det första af den beskaffenhet, att det angår en högre ämbetsmans tilltalande, blifver det äfven i samma afseende högst angeläget, att dervid noga förvara den rätt hvar undersåte äger, att blifva dömd af vederbörlig domstol, enligt 1772 års Regeringsform 16 §., samt njuta laga rättegångsformer till godo; en så mycket mera helgad rättighet för fria medborgare, som annars nu för samtid och efterverld kunde stadgas ett prejudikat, skadligt för deras laggrundade säkerhet. Det är alltid vådligt om Rikets Högsta Domstol¹⁾, hvilken nu, efter den tydeligen stadgade regeringsformen icke har någon annan än Gud öfver sig, skulle pröfva och så tillsägende, öfver hvar punkt sitt omdöme fälla, för hvilka eller huruvida ämbetsmän skulle tilltalas eller icke, och någon derunder lydande Rätt sedan döma; ty den influence Konungliga Högheten medför är allt för väl känd, för att icke lemna rum för den farhågan, att Hof- och Öfverrätter vid målens afdömande blindvis följde den teckning, som å dem af Högsta

¹⁾ Då Rikets Råd,

Domstolen blifvit satt, hvarigenom undersåtares välfärd kunde äfventyras och våldsamt förföljelse ikläda sig namn af lag. Man skulle då se ämbetsmäns felaktigheter rubriceras och föga bättre än domen utstakas, innan saken blifvit till domstolen förvist, än mindre innan den blifvit behörigen ransakad. Tidehvarfvets osäkerhet alltsedan 1719 är af hvar man känd: det är märkvärdigt genom enskilda och publika persekutioner: de hade varit följder af de despotiska principer, som etablerades i Konung Carl XI:s tid, och som fortplantades i dess Sons regering, och hvilka, efter frihetens återställande, fast snörrätt emot den stridande, vunno burskap i fäderneslandet, hvarest de dock alldeles icke voro kända i K. Gustaf Adolfs och dess tvänne efterträdarens tid. Exempel skulle icke kunna fela mig, hämtade ur sednare tider; men, som de äro i så färskt minne, vill jag endast taga ett ur suveränitetstiden, då man ännu hade hos domstolarne nog konserverad kärlek för rättvisan. I K. Carl XII:s tid blef ett mål rörande Kongl. Rådet, General-Guvernören och FältMarskalken Grefve Nils Bielke, med rubrik af Crimen lesæ Majestatis, förvist till Hofrätten, som väl i förstone yttrade sig icke finna sak emot honom; men, då Konungen likafullt befälte den samma döma öfver honom, voro Hofrättens ledamöter nog svage, för att mera instämma med den Regerandes afsikt än följa Lag, och Grefve Bielke blef brotslig förklarad¹⁾. Man kan derföre icke vara nog för-

¹⁾ Grefve Nils Thuresson Bielke, misshagelig för personer, som i slutet af K. Carl XI:s och i början af K. Carl XII:s

siktig i mål, som röra allmänna säkerheten. De skakningar, som rikskroppen känt af slika hvälfningar, tvungo mig att gripa till de medel, som ännu återstodo till dess frälsning. Men ju mera min pligt emot Fäderneslandet fordrade af mig en sådan kraftig åtgärd, ju mera fordrar ock samma pligt nu af mig den yttersta noggrannhet, att undanrödja för framtiden alla de exempel, som kunna kränka hvar mans säkerhet. Jag hoppas att mine käre undersåtare äro öfvertygade om mitt nit för rättvisan; men jag är människa, underkastad, som andra människor, svagheter; och om jag nu kunde svara för min tid, kan jag det ingalunda göra för mina efterträdare; och skulle det i mitt sinne blifva en evärdelig förebräelse, och en gång på min döda mull en skamfläck, om någon kunde citera en sådan under min regering passerad sak, såsom ett prejudikat, under hvilken pretext kunde utöfvas enskild hat eller persekution, i synnerhet som

regering hade stort inflytande, blef efter Carl XI:s död anklagad i Svea Hofrätt för åtskilliga förmenta grofva förseelser, och i fängelse inmanad. Undersökningen i Hofrätten påstod ett halft år. Klagopunkterna föredrogos af Vice Presidenten Heerdhielm, men besvarades af Grefve Bielke med den påföljd, att de ej såsom domskäl kunde upptagas. Man uppsköt derföre afkunnandet af domen. Detta uppskof varade i sju år, under hvilka Grefve Bielke satt i fängelse. År 1706 erhöll Hofrätten uttrycklig befallning att fälla domen, och dömde Grefve Bielke från lif, ära och gods. Han fick af Kongl. Nåd behålla lifvet samt godsen Salestad och Gäddeholm (nu Thureholm) såsom ersättning för hvad hans Grefvinna bragt i boet. Konungen återgaf honom äran, efter sin återkomst från Turkiet 1714. Grefve Nils Bielke dog på Salestad i Upland 1716.

mera mannamån och våld i de mål, hvilka röra de högre ämbetsmäns förhållande än de lägres är att befara, och bör fördenskull härvid den grundsats i all lagfarenhet iakttagas, att Högsta Domstolen icke bör i förtid pröfva eller sig utlåta, utan sedan de öfrige rätterna sig öfver målet behörigen yttrat, sluteligen döma: en grundsats, som med sjelfva den medborgerliga säkerheten är förenad. Den å andra sidan häremot yttrade farhåga, som skulle en Justitiæ Kansler kunna få utrymme att efter enskild afsikt antasta ämbetsmän, om pröfningen, huruvida hans käromål emot dem finge fullföljas eller ej, berodde på hans eget skön, förfaller så mycket mer, som motvigten deremot ligger förvarad i sjelfva dess ämbetes beskaffenhet, då varaktigheten deraf i hans hand beror på mitt förtroende och välbehag, och enär Justitiæ Kansleren dessutom för ohemula göromål, i fall så befinnas skulle, äfven så litet som andre är frikallad från laglikmätigt ansvar och reconvention. Jag finner väl att hvad i Kansliordningen stadgas för Justitiæ Kansleren, att, vid dylika mål som detta, afvakta Kgl. Maj:ts decision, såsom både sednare än Justitiæ Kanslerens skedda åtalan, och dessutom honom, men icke Herrar Rikets Råd till underdånig efterrättelse föreskrifvit, icke egentligen är den lag, som vid detta måls handterande bör följas; men till undvikande af den tvifvelaktighet, som ordet decision, nu eller framdeles, kunde förorsaka, vill jag förklara, att detsamma ej betyder någon slags föregående pröfning eller någon sådan åtgärd, hvarigenom i minsta måtto för Domstol, åklagare el-

ler part i deras rättigheter blifva hinder i vägen lagdt, utan klart och allenast en efter uppläsandet skeende remiss till Justitiæ Kansleren, att med målet efter lag och beskaffenhet så förfara, såsom han kan finna dess ämbete kräfva; och kunna Herrar Rikets Råd, hvilkas ämbeten innefatta ett dubbelt föremål särskildt såsom mine Rådgifvare, och särskildt såsom Högste Domare i Justitiæ-mål, således i förra afseendet utlåta sig angående sådana måls remitterande, utan att hindras, att i det sednare dem sluteligen ojäfaktigt pröfva och afdömma.”

Under det Konungen ifråde för lagarnas värdiga tydning och utöfning, lät han sig äfven angeläget vara, att godtgöra fordna tidens orättvisor. En dotter lefde ännu efter den olycklige Baron Goertz, ”detta offer för tyranniet och den grymma orättvisan hos Drottning Ulrika Eleonora och dem, som stodo i spetsen för 1719 års Riksdag”, såsom Konungen uttrycker sig i brefvet till Goertz’s dotter, Baronessan von Eyben. Gustaf var ej förr upphöjd på thronen, än han mot henne sökte godtgöra Sveriges oförrätter. Utredningen af de Goertziska räkenskaperna hade varat i nio år och slutades i stället för den påstådda skulden med en ganska betydlig fordran, som Ständerna lemnade obetald. Gustaf III lät, efter öfverenskommelse med arfvingarna, betala den ¹⁾. — Den store Gustaf Adolf

¹⁾ Åren 1776 och 77 betaltes af Gustaf III till Goertziska arfvingarna, efter öfverenskommelse, för deras vida större kronofordran 70,587 Rdr 24 sk. — Konungens bref till Baronessan v. Eyben läses i hans Samlade Skrifter.

hade haft en naturlig son, Gustaf Gustafsson, upphöjd till Grefve af Wasaborg, utnämnd Administrator af Osnabrück och Svea Rikes Råd, hvars efterkommande, i följe af egen obetänksamhet, förluster i Tyskland och förluster i Sverige, (der de förlorade allt genom Carl XI:s reduktion), hade nedsunkit i elände. En sondotter af Grefve Wasaborg lefde ännu åttiårig i en usel bondkoja i Westphalen. Gustaf III lät uppsöka henne, tillskref henne ett bref fullt af deltagande, deri han tilltalade henne såsom sin släktinge, och tillade henne en pension; den hon likväl endast kort tid kunde åtnjuta¹).

Man ser i Konungens yttranden och handlingar, huru han aldrig försummar, att sätta å ena sidan Carl XI:s envælde och å andra frihetstiden emot det regeringsätt, som han sjelf hade grundat. — Men hurudant var då detta sistnämnda? — Det var i sjelfva verket en till framtiden ställd fråga. Om hvar och en regeringsform ej blott genom sin bokstaf, utan ännu mer genom sin utöfning kan bedömmas, så gälde detta i synnerhet om den af år 1772. Den hade i allt för många mål en stor obestämdhet. En gifven öfvervigt af Konungamakten öfver Ständernas och Rådets fordna myndighet var visserligen dess utmärkande kännetecken. Huru långt denna öfvervigt skulle och kunde gå, var oafgjordt, berodde på omständigheter och Re-

1) Grefvinnan Henrietta Polixena Wasaborg, född d. 22 Febr. 1696, dog d. 30 Okt. 1777, efter att endast i 9 månader ha kunnat njuta Konungens välgärningar. Brefvet, till Grefvinnan Wasaborg finnes i Konungens Skrifter.

gentens egen karakter. Man måste tillstå att sjelfva uppgiften var en af de vådeligaste. Hvad vi ha för ögonen är i sjelfva verket en konungamakt, som skulle inskränka sig sjelf efter sin seger, och ingen ting mindre än detta, så svaga voro de återstående lagliga kontrollerna emot den. Men hvilken makt erbjuder väl ett sådant exempel? I Sverige åtminstone hade det aldrig varit gifvet, hvarken af Konungarna eller af Rådet eller af Ständerna, då omständigheterna i någonderas händer hade lagt ett öfvervägande välde. Gustaf III måste man göra den rättvisan, att han, i sin tidigare regeringstid, och innan han invecklade sig på en bana, der återgång ej var möjlig, åtminstone försökte att begränsa sin egen makt, och detta i det ämne, som sedermera ej minst skulle göra hans olycka, nemligen i finanserna.

Ständernas stora finansiella regeringsmedel hade varit Rikets Ständers Bank. Denna var ej den äldsta inrättning af denna art i Sverige. Carl X hade år 1656 gifvit Commissarien Palmstruch och hans participanter privilegium, att i Stockholm och andre rikets städer inrätta vaxel- och lånebankar. Palmstruchska Banken föll; och Carl XI:s förmyndarregering gaf d. 17 Sept. 1668 Konungens tillståndsbref åt Rikets Ständer, att taga Banken under sin egen förvaltning. Dess privilegium ställde den under trenne Riksstånds garanti och styrelse, nemligen Adelsns, Presters och Borgares. Ty Bönderne hade förklaradt, "det de hade intet förstånd deruppå och ville intet hafva

med Banco att skaffa¹⁾. Rikets Ständers Bank hade ur envåldsperioden och Carl XII:s krig utgått, väl med stora fordringar hos kronan, men med orubbadt bestånd, och under de första tjugo åren af frihetstiden, deltagit i den förkofran, som med förundradsvärd hastighet då efter allmän nöd införde välstånd. Det vore under de gamla Aristokratiska Mössornas försiktiga regemente. Redan 1731 kunde staten bära sig utan ny bevillning, och tio år derefter, då Hattarne kastade riket i krig, var af riksgälden nära hälften betald. 1738—39 års Riksdag, som bevittnade den yngre stridslystne adelns seger öfver den gamla, och Riddarhusets öfver Rådet, införde en ny hushållning med en ny politik. Man inlät sig 1741 i det Finska kriget mot Ryssland, 1757 i det Pommerska mot Preussen, allt för Fransyska subsidier, som ej betäckte tredjedelen af utgifterna för det förra, och knapt femtedelen af kostnaderna för det sednare. Banken måste fylla bristen. Redan 1745 nödgades den upphöra att inlösa sina sedlar med hårdt mynt; och ju mer dessa föllo i värde, ju frikostigare blef det herrskande partiet att hålla Banken öppen för lånebiträden åt enskilda. Den utelöpande sedelstocken, 1745 ännu ej högre än 9 till 10 millioner daler silfvermynt, var 1762, vid Pommerska krigets slut, 47 millioner, under det Bankens (ännu i djup hemlighet begrafna) metalliska fond i sjelfva verket endast utgjorde 2½ millio-

¹⁾ Bondeståndets fullmäktige inträdde, såsom bekant, först med 1800 års Riksdag i Bankens styrelse.

ner¹⁾. Kredit saknades att öka Rikets gäld med nya utländska lån. Det var en regering, som hade uttömt sina tillgångar.

Sådana voro de finanser, som de nya Mössorna eller Koalitionsmössorna (sammankomna ur öfverlevorna af de gamla, samt förstärkningar ur Riddarhuset och oppositionen i de Ofrälse-stånden) ärfde af Hattarna, då dessas tjugufemåriga regemente år 1765 föll.

Utur Ständernas Berättelse vid nämnda Riksdag om Bankoverket låna vi följande drag. 1738 års skadliga princip, att förena Kronan och Banken i en gemensam penningcirkulation angifves såsom hufvudorsaken till oredan i rikets penningväsende. Tvänne krig hade varit förebyggda, om ej Bankens samlade penningstock utan gensägelse stått Kronan tillhanda. Förvirringen hade blifvit grundlagd genom Finska kriget; hvarefter den seden hos Sekreta Utskotten uppstod, att efter sig lemna kreditiver på Banken, som regeringen vid förefallande händelser ägde att lyfta. Missförhållandet hade vext genom det Pommerska kriget. Till sin höjd hade det onda kommit genom korrupcion och otidig sekretess i Bankens ärender. Dertill kunde Bankolånen räknas, nemligen enligt de grundsatser, som 1738 års system införde, och den sednare Hattperioden ifrån 1756 öfverdref. Principen var att öka dem, i samma mån, som det redbara myntet minskades. Men

1) Jfr Schulzenheims Åminnelsetal öfver Liljecrantz, och Schwerin om Bankoverket.

dessa uppmuntringar hade snarare blifvit gifna åt gynnade personer än åt näringarne, mer tjenat parti-afsikter än saken. För detta ändamål insveptes allt i hemlighetens slöja, näringarnas verkliga tillstånd ej mindre än Bankens. Manufaktur-intresset bevakades vid Riksdagarna af en Sekret Manufaktur-Deputation, Handels-intresset genom en sekret Handels-deputation, liksom Bankens genom en sekret Banko-deputation; alla förlorande sig i det allrådande Sekreta Utskottet, som sjelf likväl ej kände alla sina hemligheter; ty det fanns äfven en sekretess inom sekretessen. Med denna ursäktade sig t. ex. Banko-deputationen år 1762, att inför Sekreta Utskottet redogöra för beloppet af Bankolånen. Om sådant kunde hända sjelfva Sekreta Utskottet, må man ej förundra sig, om å ena sidan Ständerna, å den andra Konungen höllos i okunnighet. Det var i Konungens namn, som förordningarna om Bankens angelägenheter utfärdades; ehuru han i fråga om sådana hvarken ägde kunskap eller minsta inflytande. Likväl visste i sjelfva verket ej Ständerna mer än Konungen; ty deras förnämsta klagomål vid denna Riksdag gäller de föregående Sekreta Utskottens myndighet, att i de viktigaste ämnen besluta i deras ställe. De skamligaste under skydd af denna hemlighet drifna förhandlingar kommo för dagen.

Man ser genom hvilken erfarenhet 1765 års Ständer hade lärt sig att skatta publicitetens fördelar; hvarföre de ock gåfvo Nationen tryckfrihet.

Man kan ej neka denna Riksdags Ständer förtjensten af att ha uppdagat många djupt inrotade missbruk,

mest i finansiellt afseende. Likväl voro de här minst lyckliga i botemedlen. Deras nye ledare inskränkte sig allt för mycket till att endast göra motsatsen af hvad deras företrädare och motståndare gjort. Det var ett öfvande af vedergällningsrätten, som smickrade parti-hämnden.

Hattarne hade trott sig kunna skapa penningar genom ett oupphörligt ökande af sedelstocken. Mössornas förnämsta botemedel var indragning af den utelöpande sedelmängden, tills likheten med silfvervärdet kunde återställas eller kursen bringas *al pari*¹⁾. Verkningarna voro väl ämnade att successift inträda; men den allmänna fruktan anticerade dem. De kommo med ens, förlamande och förstörande. Med myntets och dermed egendomens ökade säkerhet för framtiden, skulle möjligtvis denna våldsamma finansiella brytning kunnat slå ut till hälsa. Olyckligtvis var det just denna säkerhet som fattades. Man hade sett myntvärdet höjas och sänkas efter partiafsikter. Den räfst, som 1765 års Ständer anställde med hela förvaltningen, gaf i allmänhet Ständernas verksamhet ett vidsträcktare fält än förr. De blandade sig nu omedelbarligen i alla delar af styrelsen. Egendom, tjänster, välfärd, lif, allt berodde på Riksdagskonjunkturer. — Huru skulle penningen kunna göras sä-

1) 1769 års Sekreta Utskott yttrade härom: "Med de åtgärder, som vid 1766 års Riksdag vidtogos, åsyftades ingen realisation, utan annihilation, så långt, att ej mera öfrigt blifva skulle, än ett, mot ett enda års kronouppbörd af landet, knappast svarande qvantum."

ker, då allt var osäkert? — Att betrakta den utan sammanhang med allt hvad den skulle föreställa, var det ena som det andra partiets fel.

Kronan begagnade den nöd, som Mössornas finanssystem af sig födde, att framtvinga Riksdagen år 1769, hvilken störtade detta system och för ögonblicket äfven partiets välde, utan att i sjelfva verket gifva motpartiet någon ny varaktig styrka. Hattarne hade blifvit bragte derhän, att endast kunna uppträda såsom konungamaktens bundsförvandter. Att de likväl ännu ej voro att påräkna såsom sådana, det visade uppförandet af deras chefer i konstitutionssaken vid 1769 års Riksdag. Det fordrades en ny regent och de adelliga privilegiernas fara vid nästa riksmöte för att kasta större delen af Hattpartiet i Konungens armar, att upplösa koalitionen emellan frälse och ofrälse i Mösspartiet och bereda konungamaktens seger.

Riksdagen år 1769 bragte först frågan om sedelmyntets ändteliga realisation uti sammanhang med ett ämne, som haft för stort inflytande på Svenska rikshushållningen, och i synnerhet på Gustaf III:s regering, att här med tystnad kunna förbigås, nämligen Bränvinet. Äfven detta, och lagstiftningen derför, hade under våra partitider hunnit att bli en parti-fråga. Hattarne hade alltid sökt inskränka och år 1756 alldeles förbudit bränvinsbränningen. Motpartiet, som i allmänhet förebrådde dem gynnandet af manufaktur och fabriker på jordbrukets bekostnad, hämtade en ny anklagelsegrund från detta deras förbud mot den enda fabrikation, som stod landtmannen med dess span-

mål öppen, och hvars tillåtlighet syntes så mycket obestridligare, om den blott användes för hans eget behof, såsom husbehofsbränning. Genom Mössornes inflytelse 1760 blef derföre bränvinet lösgifvet, stod sedermera ibland deras titlar på rikets oundgängeliga inkomster, var ibland deras medel att verka på Bondeståndet och försvarades af dem med en hårdnackenhets, som ej ens missvext och hungersnöd kunde bryta. Hattarne behöfde någon utväg att rättfärdiga sig vid 1769 års Riksdag; der den frikostighet med Statens rædel, som de vid sitt återinträde i styrelsen visade, snart ökade antalet af deras motståndare. De förklarade derföre i Sekreta Utskottets första betänkande angående finansverket vid nämnda riksmöte, att då en förmånlig utrikes handel vore säkraste medlet att öka landets redbara mynt, och behofvet af utländsk spanmål i synnerhet nedtyngde svenska handelsvägen, förbudet mot bränvinsbränning och mot import af bränvin vore första oundgängeliga vilkoret för en realisation af sedelmyntet. Förslaget kunde icke genomdrifvas; och de tvådde sina händer. Realisationsplanen förklarades derföre böra hvila, men det utelöpande rörelsekapitalet emellertid bibehållas oförminskadt. I detta skick emottogs denna angelägenhet af 1771 års Ständer, och föranledde en häftig och långvarig strid, som endast Revolutionen afbröt.

Den nya regeringsformen ställde väl, såsom förut, Banken under Rikets Ständers förvaltning och garanti; men Riksdagsbeslutet af d. 9 Sept. 1772 uppdrog tillika åt Konungen en fullkomlig makt, att om rikets

mynt och finanser förordna. Konungens första steg var att d. 11 Sept. förbjuda all bränvinsbränning och försäljning i städer och på landet tills vidare; hvilket äfven under Riksdagen, i anledning af 1772 års hårda missvext, hade blifvit yrkadt, utan att det herrskande partiet dertill då velat samtycka. En finansberedning ned-sattes, bestående af sju för insikt i ämnet kända män¹⁾. De förenade sig i det yttrande, att ingen realisation af Bankens sedlar ännu på många år kunde påtänkas. En ende var af olika tanka, — KommerceRådet Liljencrantz²⁾, — men understödde den med sådana skäl, att Konungen gaf honom sitt förtroende. Liljencrantz utnämndes till StatsSekreterare i det åter inom Kansliet upplifvade särskilda departementet för Handeln och Finanserna. Han fick försvara sitt förslag inför sex Rikets Råd³⁾, som tillsattes att det granska, och, ehuru ej heller desse herrar kunde sig derom förena, stadfästade år 1773 Konungen, i KansliPresidenten Grefve Ulrik Scheffers ensamma närvaro, StatsSekreterarens realisationsplan och uppdrog åt honom, såsom FinansMinister, att densamma verkställa⁴⁾. De förbe-

1) RiksRådet Grefve Falkenberg, RegeringsRådet Olthoff, BergsRådet Sandels, KammarRådet Botin, KommerceRådet Liljencrantz, KommerceRådet Süderling och BankoSekreteraren Schröder.

2) Johan Westerman, (son af Prosten Westerman i Gefle), 1768 af Kon. Adolf Fredrik upphöjd i adeligt stånd, under namnet Liljencrantz, men ej introducerad förrän 1774.

3) Höpken, Hjärne, Stockenström, Ulrik Scheffer, Falkenberg, Bunge.

4) Schulzenheims ord i Åminnelsetalet öfver Liljencrantz.

redande åtgärderna och öfverläggningarna med Bankofullmäktige upptogo ännu nära trenne år. Den kungliga förordningen af d. 27 Nov. 1776 "till befordrande af behörig stadga och säkerhet i rikets mynt- och penningeväsende" bestämde realisationen.

Konungen yttrar deruti: "att allt ifrån den tid han blifvit satt i tillstånd att göra sina regeringsåtgärder mera verkande, det legat honom högst om hjertat att kunna bota oredan och ostadigheten i myntväsendet, hvilken redan öfver trettio år utgjort ett så mycket större ämne till bekymmer, som de deremot vidtagna botemedel icke förmått åstadkomma den åsyftade verkan. Han hade fått ytterligare anledning att lemna uppmärksamhet åt detta viktiga ämne, sedan Ständerna vid 1772 års Riksdag hade till honom öfverlemnat de ifrån BankoUtskottet i detta ämne inkomna betänkanden med underdånig anhållan, att Konungen täcktes om rikets finans- och penningeverk förordna. Kongl. Maj:t hade funnit detta ändamål blott så kunna vinnas, att i stället för de nu brukliga bankotransportsedlar på kopparmynt, allmänna rörelsen måtte förses med ett till gångbara värdet behöringen stadgadt guld- och silfvermynt, och att de derpå grundade Bankosedlar, som för vigthets skull komma att med samma mynt omlöpa, alltid måtte kunna, vid uppvisandet, med speciemynt inlösas. Bibehållandet af ett sådant speciemynt i allmänna rörelsen fordrade nödvändigt ett sparsammare bruk i framtiden af Bankens kredit, och en noga uppmärksamhet på rikets allmänna hushållning. Såsom

det väsendteligaste medlet till ändamålets vinnande hade, med Bankens biträde, utvägar blifvit vidtagne, hvarigenom ett tillräckligt förråd af guld- och silfvermynt vore att tillgå. Det har varit för Kgl. Maj:t ömmande, att genom tidens längd de i myntväsendet inrotade oredor blifvit af den beskaffenhet, att det numera ej står i mensklig makt, att dem så afhjelpa, att alla kunna äga deraf lika båtnad. Alla länders erfarenhet bestyrker, att ett mynt, som, af hvad orsak som helst, erhållit ett upphöjdt räknevärde, ej kan, utan största olägenhet, återbringas till dess förra förhållande. Kgl. Maj:t har derföre funnit rådligast och med Rikets Ständers afsikt närmast öfverensstämmande, att det gångbara värdet af 72 mark eller 18 daler kopparmynt, hvartill Svensk specieriksdaler likom af sig sjelf sig satt, må tjena till grund för alla penningeliquidationer, så väl emellan enskilda personer, som med Rikets Ständers Bank och publika verk, äfvensom vid omsättning af Bankens kopparmyntsedlar i specieriksdaler. Hvarefter, sedan denna utvexling någon tid för sig gått, de flere nu brukliga olika räknevärden af daler, mark och öre kopparmynt eller silfvermynt skola alldeles afläggas, och riksdalersräkningen allmänneligen antagas."

Man ser att kopparen hade varit värdebestämmande i det Svenska penningeväsendet. Stämplad först till mynt i Sverige af den store Gustaf Adolf, efterträdd af silfret under Carl XI, af Carl XII:s sluteligen i mynttecknen begagnad och missbrukad till ett nödmynt, som Ständerna efter hans död ej inlöste, hade

den likväl, — till en del genom den Svenska kopparns högre pris efter de Ungerska och Norska kopparverkens aftagande, — bibehållit sig såsom hufvudmynt i Sverige. Daler silfvermynt hade blifvit ett ideellt, af koppardalerns värde beroende, mynt, och svarade mot 3 daler kopparmynt. På en koppardaler räknades 4 mark, på en riksdaler 9-koppardaler; hvar dan riksdalern var lika med 36 mark kopparmynt. De gångbara Bankosedlarne, ställda på mark kopparmynt, förlorade allt mer af sitt värde, sedan ifrån 1745 Banken upphört att, vid anfordran, inlösa dem med kopparplåtar, och i deras ställe utgaf småsedlar på 6, 9 och 12 daler kopparmynt; så att endast det ännu mindre kopparskiljemyntet, bestående af slantar och runstycken, förblef i rörelsen. Specieriksdalern steg ifrån 36 mark ända till 108 mark år 1762. — Mössornas våldsamma finansoperationer fällde väl hastigt kursen år 1766, men snart steg den åter, om också ej till lika höjd som förut; och den måttstock realisationen fastställde, nämligen 72 mark¹⁾ eller 18 koppardaler på riksdalern, var, ehuru de forna sedlarna blott inlöstes till hälften af sitt värde, så vida den billigaste, som deri blott stadfästes det förhållande, som redan under en längre tid ägt rum.

Förordningen af d. 27 Nov. 1776 åtföljdes af en annan d. 6 Dec. s. å. hvarigenom Kronans genom mynt-

1) Kursen hade 1772, 75 nära stadgat sig till 72 mark. 1774 steg den ända till 82, men en ymnig årsvekt fällde den snart åter till 72 mark, som var medeltalet emellan den lägsta kursen 56 och den högsta 108.

värdets fall allt mer försämrade ränteinkomster i penningar, till en del, (nemligen alla de före år 1719 införda), fastställdes vid det belopp de enligt 1715 års myntbestämning ägt, då 3 daler silfvermynt hade blifvit förklarade lika med 1 riksdaler; hvaremot alla yngre penningeutlagor till kronan (en del eftergåfvos helt och hållet) skulle beräknas enligt det värde af 6 daler silfvermynt på en riksdaler, som nu sednast blifvit bestämdt. Konungen fann sig derigenom i stånd att förbättra ämbetsmännens löner ¹⁾.

Revolutionen skilde Banken från Statsverket. Det sednares skuld till den förra blef till en del afskrifven och den återstående delen reglerad. Ett utrikes lån och försäljningen af Bankens förråd af kopparplåtar, satte den i stånd att från d. 1 Jan. 1777 invexla sina sedlar mot silfver. Goda skördar och gynnande handelsförhållanden syntes försäkra realisationens bestånd. Vid 1778 års Riksdag återställdes högtidligen genom BankoUtskottet, anfördt af LandtMarskalken och Ståndens Talemän, alla framfarne Konungars och Kongl. StatsKontorets till Banken afgifna låneförskrifningar. Konungen kallade Liljencrantz till sin sida för att emottaga dem. Det var en välförtjent heder. — En oförgängligare förtjenst hade han redan förvärfvat sig genom förordningen om den fria spanmålshandeln d. 22 Mars 1775.

¹⁾ I dessa skulle riksdalern beräknas till 3 daler silfvermynt, enligt Kongl. Förordningen om den förbättrade Ämbets- och Löniningsstaten d. 24 Januari 1778.

Ett ord af Konungen må visa, huru han sjelf ansåg sin realisation, ett annat af hans Minister för utrikes ärenderna, hvad denne ansåg erforderligt för realisationens bestånd.

D. 18 Okt. 1778 skrifver Gustaf III till sin Ambassadör i Paris Grefve Creutz: "Jag har allt skäl till att tro, det Realisationen, som är dagens och framtidens stora angelägenhet, skall lyckas. Det är blott min egen drätsel, som behöfver sättas i ordning, för att jag ej skulle behöfva frukta en riksdag. Men denna sista artikel om drätseln är ett haf att vada, och jag ser ännu der ej någon dag. Emellertid, vi ha kommit till slut med svårare saker. Således måste man hoppas."

D. 3 Dec. 1776 skrifver KansliPresidenten Grefve Ulrik Scheffer till Konungen¹⁾: "Eders Maj:t har besörjt om den så länge efterlängtade Realisationen; — men flera ämnen af yttersta vikt återstå ännu för Ed. Maj:ts omsorg, så framt icke hela verket skall ramla och villervallan inom få år blifva större, än den, som nu är öfverstånden. Eders Maj:ts statsverk är nu skildt från all gemenskap med Banken. Om ej utgifterna i staten afpassas efter inkomsterna kommer Ed. Maj:t i yttersta förlägenhet och Ed. Maj:ts kredit i största våda. Ed. Maj:t har åtagit sig hela Bankens skuld hos utlänningen och kontraherat gäld till Realisationens anställande, så att Ed. Maj:t nu häftar för ett utrikes lånekapital af 4 millioner 700,000

¹⁾ T. S.

Rdr Holländsk Courant. Om ej en säker och oryggelig fond anslås till intresse och amortering, så förloras allt förtroende, och riket sättes i en förlägenhet, som sedermera blir obotelig. — Ed. Maj:ts undersåtare ha dessa sednare åren varit välsignade med brödföda inom sig sjelfva: inhemska produkter ha stigit i pris utan exempel. Ed. Maj:t har dragit ansenliga subsidier från främmande hof; allt detta har gjort gynnande verkan på handelsvägen och lättat Ed. Maj:ts operationer. Men bladet kan omkastas. En hungersnöd kan yppas. Handels fördelar kunna ändras, Sveriges exporter falla i pris. Ett i Europa uppkommet krig kan göra handeln osäker; subsidierna kunna upphöra. I alla dessa fall ombytes handelsvägen till rikets nackdel. — Verkan blir först, att de som äga vexlar kunna göra derpå ett oskäligt ocker. — Sedermera utföres allt guld och silfvermynt; och sluteligen stadnar riket utan mynt och utan kredit och med en ofantlig skuld hos utlänningen. En sådan belägenhet är lika hiskelig att åtänka, som möjlig att bända, och fordrar därför vid grundläggningen af Eders Majestäts operationer den aldrastörsta eftertänka. — Först och främst måste alla utvägar sökas till åkerbrukets uppkomst, så att tillgång på brödföda åtminstone finnes inom riket. — Förråd i den goda tiden samladt gör faran mindre, om vår Herre genom klimatets hårdhet straffar med missvext. För det andra, Bergsbruket och alla näringar, förnämligast de, hvartill materien finnes inom riket, böra vårdas och uppmuntras: för det tredje, handel och sjöfart icke mindre upplifvas. Ed. Majestät var af

Försynen utsedd att rädda detta rike. Men dess räddning blefve ofullkomlig, om dess förmögenhet efterhand undergräfdes. Jag vågar därför nämna ordet: sparsamhet: — sparsamhet i rikshushållningen, sparsamhet i den enskilda hushållningen. Deruti instämmer folkets röst, deruti ligger rikets uppkomst eller undergång. — Om Ed. Maj:t fäster sina ögon på rikets folkmängd och afkastning, så finnes lätteligen, hvad jemnförelse med andra riken göras kan. — Den sanning står fast, att om ett land, fattigt på industri och afkastning, i en ända af verlden under ett hårdt klimat beläget, vill täfla i yppighet och öfverflöd med nationer, sex- till sjudubbelt folkrikare, och hvilkas yppighet tillskapas af naturliga tillgångar, då läge och klimat äro gynnande; så måste det förra arbeta på sin undergång, då de sednare befordra sin uppkomst och förkofran. — Jag har ägt den nåden att vara kallad till de rådplägingar, der grunden till Ed. Maj:ts finansoperationer varit lagd. Ed. Maj:t har bannlyst smickran, och anbefallt alla dem, som nalkas dess dyra person, att tala sanningens språk. Min pligt emot Ed. Maj:t och de få år af min lefnad, som ännu kunna återstå, äska icke mindre sådant af mig, på det Ed. Maj:ts ära måste blifva fullkomlig och Dess regering säll och lyckosam.”

Det var också, enligt dessa grundsatser, som Liljencrantz hade yrkat, att Riksgälden skulle skiljas från Statsverket, och ställas under en särskildt förvaltning, försedd med egen fond till denna gälds successiva betalning. En Riksgäldsdirektion blef äfven in-

rättad, med Grefve Ulrik Scheffer till ordförande. Den njöt det förtroende, att betydliga kapital mot 4 och 5 procents ränta der insattes¹⁾, och ett förslag uppgafs, huru riket inom 20 år kunde, utan någon ny och utomordentlig bevilning, befrias ifrån både den in- och utländska gälden. — Men sådant förutsatte ostörd fred och försigtig hushållning. Hvad, som dels i omständigheterna, dels i Konungens karakter, hindrade detta, är Historien om Gustaf III:s regering.

Det hade för Konungen varit en hederssak, att från sig skilja det enda verk, som ännu stod, och, enligt sin inrättning (hvilken äfven Sveriges Enväldskonungar hade respekterat) borde stå under Ständernas egen förvaltning, nemligen Rikets Ständers Bank. Han hade vid stadgandet af grunderna för realisationen visat mycken oegennytt²⁾, hvilken man endast önskar bättre hade beräknat sina tillgångar och mindre litat på framtiden. Han hade skiljt Banken från sitt Statsverk. Han hade åtagit sig rikets gäld. Huru vida hans egna finanser kunde hållas i det skick, att *de* ej menligt skulle återverka på Bankens ställning och på myntväsendet, var framtidens uppgift. Redan

1) Det d. 26 Maj 1773, på förslag af Liljencrantz, för 12 år privilegierade Diskontkompaniet i Stockholm hade redan mycket bidragit att lätta och reglera penningrörelsen.

2) Om skiljobrevet från all gemenskap med Statsverket syntes vara nog kostsamt för Riksens Ständers Bank, så hade penningeverkets vundna stadga, om den således fått fortfara, väl varit värd en uppoffring af Rdr Bko 6,238,150, hvartill den afskrifna kronoskulden, väl räknad, sig besteg. v. Schultzenheim, Åminnelsetal öfver Liljencrantz.

1778 skref Konungen, såsom vi nyss sett, att han i sin egen drätsel hade ett haf framför sig, der han ej såg klart, men hoppades det bästa. Orden skrefvos ännu i hans så kallade lyckliga tid, men troligen ej utan känsla deraf, att hans nya förnämsta finansiella hjälpmedel redan var ett misstag.

Vi mena Bränvinsbränningens förvandlande till ett Regal genom Kongl. kungörelsen af d. 14 Sept. 1775, som förde med sig inrättandet af Kronobrännerierna. — Preussens och Rysslands exempel hade fäst uppmärksamheten på denna inkomstkälla, och förslag derom hade redan under Ständernas tid, 1747 och 1750, blifvit gjordt. — Såsom skäl för dettas återupptagande anfördes omöjligheten att upprätthålla bränvinsförbudet, deremot fördelen af en i stället införd måttlig bränvinsbränning. Den kunde i Statens hand lämpas efter behofvet, och i stort verkställas med vida mindre åtgång af säd, förökad inkomst för kronan och äfven lättad äfven för undersåtarna; emedan den år 1772, oaktadt bränvinsförbudet, med Ständernas begifvande bibehållna bränvinsskatten nu kunde helt och hållet efterskänkas. Generalen Friherre Georg Gustaf Wrangel, återkommen från sina utländska resor, och gynnad af Grefve Carl Fr. Scheffer, blef nu, säges det, förslagets upphofsman. Han har — skrifver Gustaf III nio år sednare¹⁾ till Grefve Creutz — "kapacitet, talanger och verkligt nit, men en naturlig oro och ett misstänksamt, grälaktigt sinnelag." Detta visade sig

¹⁾ D. 20 Juni 1784.

ock snart, vid hans inträde i den nu inrättade Direktionen för den regala bränvinsbränningen; der han låg i ständigt gräl med sina kolleger. Liljencrantz, som man denna tid sökt att störta¹⁾ och som måste blifva en af ledamöterna i denna Direktion, hade varit mot förslaget; ehuru Konungen åt honom uppdrog den dermed förenade kronans spanmålshandel emot ett arvode af en procent, hvaraf Liljencrantz likväl endast samtyckte att emottaga hälften. — På högre skäl, än de ekonomiska, hade hela inrättningen blifvit afstyrkt af RiksRådet Grefve Höpken. Han skrifver till Konungen: "Direktionen öfver Bränvinsarrendet²⁾ räknar den profit, som detta skall afkasta, på skilling och rundstycke; och den gör sin skyldighet, inskränkt såsom den är till zifferkalkulens trånga område. Konungens konselj bör sträcka sina blickar längre. Utom penningintresset gifves det andra intressen, större kan-

1) Kammarherren Baron Ehrensvärd skrifver i sina anteckningar, Sommaren 1776 på Ekholmsund: "Statssekreteraren Liljencrantz är hitkallad. En af Hans Maj:ts berömliga egenskaper är det beskydd han lemna dem, hvilka han tror troget tjena sig. Under denna tid ha nästan alla sammangaddat att störta Liljencrantz. Men han har med raison och courage d'esprit bibehållit Konungens förtroende. H. M. anser dessutom för en svaghet i administration att ofta ombyta Finans-Minister."

2) Det var först fråga om, att Kronan särskildt till hvarje af Rikets provinser skulle utarrendera Bränvinsbränningen (Liljencrantz hade tillstyrkt den Sockenvis) men, då ej tillräckliga anbud skedde, inrättade Kronan sjelf brännerierna. 1777 förpaktades de fyra kronobrännerierna i Stockholm till Baron Fr. v. Vegesack med associerade på 8 år. Inom ett år kom han i process med Direktionen och dömdes af Hofrätten till en ersättning af nära 41,000 Rdr.

kända och vigtigare. En styrelse stadgar aldrig säkrare sina inrättningar, än då den förenar de enskildas intresse med sitt. Kunna dessa intressen sammanjutas, så uppstår deraf en allmän tillfredsställelse. Det är, i min tanka, första regeln. Den andra är, att, om folkets skyldighet är att uppfylla statens behof, det blifver regeringens att för detsamma lätta medlen dertill. Det tredje, att regeringen alltid har större säkerhet för sina inkomster hos korporationer och societeter, än hos några privata. — Ingen ting strider mer mot dessa maximer än monopolier. — Men, oberäknade dessa vigtiga skäl, finnas det andra, som i denna fråga tala för hufvudstadens Borgerskap¹⁾. Härifrån utgår missnöjet, om det får rota sig, och sprider sig i provinserna. Stockholms Borgerskap har utmärkt sig genom sitt nit vid revolutionen. Sedan har detta Borgerskap blifvit tryckt af pålagor, mer än under den tid, då Anarkien hos oss var i sin höjd. Beröfvar man det medlen till lofligt förvärf, skola de förmögnaste af denna korporation draga sig ur handlen. Till dessa reflexioner lägger jag en annan. Det tidehvarf, hvari vi lefva, är smittadt af en sjelfständighets- och upprorsanda. Folket, troende sig mer upplyst om sina rättigheter och intressen, kan blott hållas vid sina skyldigheter genom varsam klokhét. Faktionerna kunna åter vakna, och grannarne af dem begagna sig.”

1) Före bränvinsförbudet hade Bränneri- och Bryggarsocieteten i Stockholm haft rättigheten att förse hufvudstaden med bränvin.

I sjelfva verket blef inrättningen af de regala brännerierna första steget till undergräfvande af den popularitet, hvaraf Gustaf III hittills varit i åtnjutande. De stränga åtgärder, hvarmed man hade sökt att upprätthålla det förra bränvins-förbudet, hade, för det goda ändamålet och gemensamheten af uppoffringen, ansetts drägliga. Nu blefvo dessa åtgärder vida strängare än förr, under det att ändamålet, hvarigenom bränvinet skulle blifva en kunglig inkomstkälla, ej var egnadt att ingifva synnerlig aktning. Inlemnandet af all privat bränvinsredskap i publikt förvar, de förut höga böterna, nu fördubblade ¹⁾, angifvares uppmuntrande med två tredjedelar af plikten och dessutom med de förbrukta bränvinspannornas hela värde, allt detta förorsakade en oro i landet, hvars verkningar sträckte sig till hvart enda hushåll. Det kungliga brefvet till Hofrätterna d. 25 Sept. 1777, att förklenliga omdömen om Konungens person och regeringssättet, icke skulle lagligen beifras, såsom oftast härrörande af enfald och okunnighet, innan Konungen sjelf efter anmälan om förhållandet, dertill gifvit tillstånd, hade sin närmaste anledning i hans nya författning om bränvinet. Konungen kom i motsägelse med sig sjelf. Han förböd d. 16 Juli 1776 Husvisitationer efter lurrendräjadt gods, såsom oförenliga med undersåtarnas hus- och hemfrid, under det för bränvinsregalet hela landet fylldes med konfiskationer, fiskalisationer och delationer ²⁾.

¹⁾ Till 200 daler silfvermynt.

²⁾ Konungen företog i Sept. 1776 en resa med Hertig Carl

Tadlet öfvergick från styrelsens åtgärder till Konungens enskilda lefnad, till hans lust för theatraliska öfningar, i hvilka han sjelf inom sitt hof med ifver deltog, till hans håg för lysande nöjen, t. ex. de praktfulla karuseller, hvilka han med sin unga adel anställde, och som för en tid äfven syntes uttränga hans böjelse för theatern. Emellertid blef Svenska theatern hans skapelse: en undransvärd skapelse, om man ihogkommer, att försöket var steget till allt från intet. Frukten var för brådmogen att hålla sig. Men vi se en hastig utveckling af stora talanger, ibland hvilka Konungens egen, såsom författare för theatern, ej var den minsta.

För att visa, från hvilken punkt man utgått, och genom hvilket språng man kom till ett resultat, meddela vi följande drag ur de fragmentariska anteckningar Direktören för spektaklerna under första åren af Konungens regering, Kammarherren Baron G. J. Ehrensvärd, i detta ämne efter sig lemnat.

Ifrån 1730-talet, säger han, daterar sig Svenska Snillets blomning. Grefve Carl Gyllenborg¹⁾, vår förste Mæcenas, var sjelf auktor och uppmuntrade vetenskaperna. Det följande Decennium utgjorde i detta afseende Sveriges vackraste tidehvarf²⁾. De som

till Carlskrona. En följeslagare på resan (Baron Ehrensvärd) skrifver: "Unionssalen i Kalmar har blifvit med Bränvinsspipor ornerad och Konung Gustaf Adolfs sängkammare, der ännu dess säng står qvar, är fylld med spannmål."

¹⁾ Chefen för det år 1738 segrande Hattpartiet.

²⁾ Så dömdes ock Linné.

ännu i vår tid lysa, fingo då sin uppfostran. Grefve Carl Gyllenborg skref sjelf komedier, såsom "Den Svenske Sprätthöken." RiksRådet Wrangel skref äfven Tragedier, och hade författat "Prinsessan Svanhvita." Dalin hade då sitt lysande tidehvarf, mera lycklig, än då han sedermera vid ett ungt hof nyttjades mer att roa, än att gagna. Hans "Svenska Friheten" var den första Svenska Episka dikt, och är ännu oöfverträffad. I Theaterpjecer var han mindre lycklig. Men vi hade öfversättningar ifrån Voltaire, Racine, Moliere, Hollarberg. En Svensk theater inrättades, som gaf representationer två gånger i veckan. Man såg der Tragedier, Komedier, Balletter, med Harlekinader och Lindanseri. Det bevistades af hofvet. Smaken för theatern var så allmän, att ungdom af den förnämsta adeln församlade sig för att spela än fransyska än svenska pjecer, äfven för hofvet och allmänheten. — Med Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika ändrades detta. Det unga hofvet älskade fransyska theatern. En fransk theatertrupp införskrefs, som spelte i början på entreprenad, sedermera för hofvets räkning. Den svenska theatern gick och vandrade i landsorterna. Smaken för det fransyska blef allmän. Blef det någonsin i större sällskap fråga om att se svenskt spektakel, så var det mest för att bedrifva gyckel och utsväfningar. Man lät efter behag börja med sista akten i en tragedi och sluta med den första. Man utvisade aktörer, som ej roade, man befallte dem skratta, då de skulle gråta, och tvärtom. Spektatörerna deltog så mycket i pjecen som aktörerna. Ett försök skedde

af Hofsekte Lalin och några amatörer med en Opera Comique. Ett af Dalin författadt Herdaqvåde, som uppfördes på Drottningholm, blef en partisak ¹⁾. — Efter Konung Gustafs uppträde på thronen och återkomst från Paris, sedan franska spektaklet då upphört, trodde den gamle Stenborg, nu föreståndare för den svenska theatern, att den skulle komma upp. Hans söner voro vid den engagerade, den yngste, som ansågs för det förnämsta ämnet, var tillika Hofkanslist. Stenborgs trupp uppförde under Riksdagen usla spektakler. Det var vid åhörandet af ett bland dessa, som Konung Gustaf tog sitt beslut att stifta svenska theatern. Han meddelade mig sitt projekt, och anförtrodde mig Direktionen. Jag emottog den, emedan jag något sett i den vägen, och emedan det var en utväg att draga mig ur politiken; ty min släkt var då af Mössorna misstänkt. För Komedi och Tragedi fattades både Repertoire och Spelande. Man beslöt att börja med det, hvarmed andre nationer sluta, nemligen en stor Opera. Det var ett nytt spektakel, som hade ingen fördom emot sig. Musik, ballett, dekorationer förnöja här sinnena. Genom musiken vänjer man sig vid språkets bruk för theatern.

1) I den Kanslirätt inför hvilken 1736 Dalin ställdes och äfven anklagades till lifvet, ehuru processen slutade med afsked från hans lärareplats hos Kronprinsen och förvisning från hofvet, förekastades honom ibland annat, att han i ett Herdespel, för att fira Hans Maj:ts återkomst från Finland, inför 4 par Herdar och Herdinnor, som skulle spänna sig för en vagn, och låta 'Herren sjelf köra'; hvilket ansågs innebära en ganska eftertänkelig tillämpning på Rikets Ständer.

Dess hårdhet förmildras af musiken, och småningom ingår man en förlikning med sitt eget språk. Man invände kostnaden och tillika omöjligheten. Det förre blef för dens räkning, som kostnaden så ädelmodigt bestod, det sednare blef för dens räkning, som hade besväret. Förslaget var djerft. Men Konungen gillade det." — Så långt Baron Ehrensvärd.

År 1775 började Gustaf III byggnaden af det nya af honom åt de Fosterländska Sånggudinnorna ¹⁾ helgade Operahuset, som skulle blifva skådeplatsen för hans ädlaste nöjen. Byggnaden, efter Öfver-Intendenten Baron Adlercrantz's ritning, fullbordades först 1782, då den invigdes med den nya Operan Cora och Alonzo. Sednare skulle Gustaf Wasa, af Konungen sjelf utkastad, af Kellgren utförd, blifva svenska scenens förnämsta prydnad. — Ännu sednare skulle en mördares hand inom samma skådebana sluta Gustaf III:s lif.

Följande af Baron Ehrensvärd i Juli 1776 på Ekholmsund nedskrefna reflexioner skildra Gustaf III:s hof vid nämnda tid: "Inom hofvet äro två partier, så bittra mot hvarandra, som de fordna rikspartierna. På ena sidan nästan hela Drottningens hof, Prins Carls hof och all ungdom, som i hofvet dageligen antages: å andra sidan de äldre, som länge varit vid hofvet och utgöra den stora societeten. De förre vilja göra sin lycka på tusen sätt, genom en markerad tillgif-

¹⁾ Gustavus III Patriis Musis: Inscriptionen på façaden.

venhet för Konungen, längtan efter Drottningens generosité och aktning för Hertig Carl, som kan komma på thronen. De sednare hålla sig på afstånd från denna ungdom. Det förra partiet är talrikast. De äldre predika anständighet med en viss högdragenhet, och ha hemliga pretentioner att bli ansedde: de yngre anse sig sinsemellan såsom kamrater, anständighet för tvång, vördnad för öfverheten såsom onödig inom slutet sällskap, belevvenhet som pedantism, kunskaper som gräl. De yrka frihet i seder, käckhet för sina personer och yrhet med könet. Det ena partiet önskar allvarsamma, det andra ystra nöjen. Vid alla tillfällen, vid placeringar, spelpartier, promenader, visiter visar sig deras ömsesidiga avoghet. Fröken Ugglas¹⁾ har Drottningens hela förtroende och disponerar både henne och hennes kassa. Hertigen håller sig till de unga och till dem, som genom sin yrhet kunna passa till sällskap åt Hertiginnan. Lewenhauptska släkten, som har så mycket insteg i Hertigens hof, har slagit sig på de ungas sida emot dem, som önska ett annat skick inom hofvet, såsom Grefve Axel Fersens och Riksrådet Höpkens anhang och vänner..... Riksrådet Grefve Carl Scheffer har nu kommit hit att med Konungen öfverlägga om finanserna, tullarrendet²⁾ och brän-

1) "Hoffröken Aurora Ugglas, Drottningens förtrogna, förrer en häftig och oförsiktig language, som visar missnöjet hos Drottningens hof", säger Ehrensvärd på ett annat ställe.

2) Tullarne blefvo 1776 af Konungen utarrenderade på 6 år till visse associerade, på den grund, att Konungen skulle få 50,000 Rdr mer än han under kronans förvaltning fått.

nerierna. Ehuru ej mera direkt inne i affärerna har han inflytande genom sin liflighet och drift. Väl om de alltid träffade väl utarbetade planer! Men hans naturligen hurtiga beslut visa sig i allt. Så ansåg han nu arbetet med Tornerspelet ¹⁾ såsom det yppersta Kongl. Maj:t kunde utvälja; emedan det skulle föra Hans Maj:t från theatern och att sjelf der synas. Han ser allt *couleur de rose*, och tröstar sig öfver den dryga kostnaden. — Hans Maj:t har nyligen låtit afråda den bekante BergsRådet Sandels ²⁾ att komma hit, emedan han icke ville underkasta honom etiketten att icke få äta vid Hans Maj:ts bord. Nu blef likväl RegegeringsRådet v. Stårck ³⁾, som skulle begynna sin inspektionsresa till brännerierna, befalld till supé. Civilstaten ser med oro den dagliga skillnaden som

1) En praktfull karusell uppfördes detta år i slutet af Augusti på Ekholmsund. — En annan ännu mer lysande i Stockholm i början af Juni 1777, under anförande af Konungen sjelf och Hertig Carl.

2) En förtrolig vän af Liljencrantz. D. 27 April 1784, sedan Sandels nyss dött, skrifver Konungen om honom till Grefve Creutz: "Sandels's död är en lycka för Liljencrantz. Det var en man med mycken capacitet, men äregirig och högmodig. — Han var uppfylld af all ofrälseståndens bitterhet mot den gamla adeln. Han hade nog förstånd att inse, att hela min plan består uti att upplyfta detta stånd till ett stöd för det monarkiska väldet; och detta var ej hans räkning. Derföre uppfyllde han Liljencrantzes hufvud med pretentioner, vida öfverskridande dess stånd, troende att genom honom i min regering gifva ett exempel, som skulle contradicera den systeme jag fattat." — Man ser här af, att det var ej utan motsträfvighet, som Konungen år 1777 lät förmå sig att upphöja Liljencrantz till Friherre.

3) Ledamot af BrännvinsDirektionen.

sättes emellan dem och Militären. En ung Fänrik kan admitteras till Konungens bord; men ej utan svårighet en civil ämbetsman, äfven om han är adelsman, i fall han icke hunnit till de högre grader. Det hindrar äfven adeln att egna sig till civila ämbeten, och gör en öppen väg för ofrälse, att snart bemäktiga sig de viktigaste sysslor och efter sina principer besluta om konungens och adelns väl.”

Också skrifver Ehrensvärd i Maj månad samma år: ”Jag har nyss varit i Upsala. Der klagas öfver studiernas förfall. Att få belefvenhet för att vinna in- steg i ett ungt hof, der all ungdom emottages, blir högsta föremålet. Man lär sig snarare dansa än skrifva sitt namn. Sedan tänker man på att köpa tjänster. Så går det med adeln. I Upsala är nu ingen adelsman, som lär sig vetenskaper. Man lär sig litet språk, för att kunna tala vid hofvet och förstå theaterarbeten. Man lär sig dansa, för att kunna figurera i en ballett och något rida, i lyckligt hopp att få visa sig i skjutsridning eller, såsom ett nec plus ultra för all ambition, att få synas i en ringränning. De ofrälse öfvergifva vetenskaperna. Theologi, som själen betalar, och Medecin, som kroppen betalar, äro de enda kunskaper, som uppbrukas. Den gamle Linnæus är förfallen, och tyckes vissna bort med sin vetenskap.” —

Den förste af Gustaf III:s vänner som med honom offentligen bröt, var Generalen Baron Jacob Magnus Sprengtporten, som uppgjort planen till 1772 års revolution, som börjat den i Finland, men som, vid

sin återkomst derifrån, redan fann den verkställd i Sverige. Deras brytning, som blott synes ha gifvit luft åt ett länge närdt missnöje, återför oss till år 1774. D. 6 Mars detta år skrifver Kqnungen derom till Grefve Carl Fr. Scheffer: "Jag kan ej besluta mig till ett af de viktigaste steg i min lefnad, utan att inhämta edert råd. Ni gissar utan tvifvel, att det angår Sprengtporten. För några dagar sedan uppstod ett slagsmål; i hvilket några Dragoner voro invecklade ¹⁾. — Korteligen man måste sätta en krigsrätt. Det faller Sprengtporten in att befalla ²⁾, emot Gardets privilegier, att en Kornett och en Korporal af Dragonerna ³⁾ skulle sitta i krigsrätten och der taga plats framför Fändriken och Underofficeraren af Gardet. Han lät derom gifva munteliga ordres genom Majoren för Dragonerna, utan att, såsom ordningen fordrat, vända sig till GardesMajoren. Han stödde sig derpå, att jag underkastat Dragonerna samma jurisdiktion som Gardet; ehuru han ej låtit införa mitt bref derom (af d. 6 Okt. 1772) i krigsrättens protokoll, och i detta bref ej heller säges ett ord om att officerare, främmande för Gardet, skulle i en sådan äga säte och stämma. Cederström ⁴⁾, som skulle

¹⁾ Slagsmålet var emellan Dragoner, Gardister och Brandvakter.

²⁾ Han var Chef för Gardet.

³⁾ Den Fänrik af Gardet, som Sprengtporten satte under en officerare af Dragonerna i krigsrätten, var en Liljehorn.

⁴⁾ Baron Ulric Cederström, Major vid Lifgardet, död som GeneralMajor 1806.

presidera i krigsrätten, gick upp till honom, gjorde föreställningar och åberopade Gardets privilegier. Sprengtporten svarade intet, men gick ut och kom till mig. Han sade mig, att han beordrat en Kornett af Dragonerna att sitta i krigsrätten, och att han trodde detta skulle möta motstånd, hvaremot han bad mig använda min myndighet. Jag svarade honom straxt, att jag fruktade det vore emot Gardets privilegier, att jag dock för att vara säker på min sak ville inhämta Senatens tanka, och att det emellertid vore bäst att uppskjuta krigsrätten till dagen derpå. Han yttrade med häftighet, att det ej kunde ske, att det vore att ge honom dementi, och emot den militäriska subordinationen. Jag svarade, att man borde distinguera emellan subordinationen under flygande fana, och den som eljest rörde lagarnes verkställighet i afseende på tjensten. I detta sista afseende kunde jag ej betrakta Öfversten för mitt Garde till sina officerare i annat förhållande än Presidenten i en Hofrätt till sina Assessorer. — Efter att ha inhämtat Senatens tanka¹⁾, lät jag, i enlighet dermed, utfärda ett bref,

1) I det för tillfället hållna Rådsprotokollet af d. 1 Mars 1774 heter det: att Konungens Lifgarde af ålder haft det privilegium, att alla mot detsamma angifna brottmål endast skulle afdomas vid Krigsrätt formerad inom dess egen korps, och att Lätta Dragonerna väl med Lifgardet hade samma Chef och för civile mål samma Justitiarius eller Auditör, men ej utgjorde samma korps, ehuru adjungerad Kongl. Maj:ts Lifgarde. Rikssens Råd, erkännande med djupaste vördnad Kgl. Maj:ts ömma vård om privilegiens lefd, tillstyrkte, att Slottsrätt hädanefter borde bli det forum, der brottmål emellan Soldater af Kongl. Lifgardet och af Lätta Dragonerna skulle upptagas; hvilket af Konungen bifölls.

hvari bestämdes, att Dragonerna skulle ha sin krigsrätt för sig, men i brottmål emellan Dragoner och Gardister Slottsrätten vara domstol. Detta bref, undertecknad vid Rådsbordet, blef honom tillställdt. Följande dagen vid ordenas utdelning begär han en audiens af mig i mitt kabinett, och fick den före konseljen. Jag vill ej ingå i detaljer angående denna vår konversation. Jag har berättat er nog om flera andra, i samma genre. Nog af, sedan han fåfängt försökt att få mitt bref återkalladt, begärde han sitt afsked. Jag behandlade honom med all möjlig mildhet; jag föreslog till och med, om ingen ting kunde försona honom med Gardet, att gifva honom inspektionen öfver alla rikets fästningar, med den titel af GeneralQvartermästare, som Grefve Dahlberg¹⁾ i samma egenskap hade haft; eller, om han hellreville, att inkalla honom i Rådet, med bibehållande af den åt honom förut uppdragna inspektionen öfver de Finska fästningarna. Han yttrade, att dessa förslag voro lika många affronter, och att han endast önskade qvittera en tjänst, som han ej längre kunde bibehålla med heder. Jag svarade så mildt som möjligt, att det vore första gången, som det ansåges för en skymf, att beklädas med statens högsta värdighet. Jag tillade: Ni är i detta ögonblick ond; i morgon skall ni finna, att ingen kan bättre betänka edra fördelar än jag. — Han gjorde en djup bugning och gick ut, men endast för att söka StatsSekreteraren Waden-

¹⁾ Dertill nämnd af K. Carl XI 1674.

stjerna och till honom öfverlämna den afskedsansökning, som jag här bifogar¹⁾. Döm sjelf, om äfven Ständernas famösa remonstration år 1756 mot Salig Konungen var författad i mera förolämpande ordalag. Den anklagelse för otacksamhet, hvarmed han slutar har lifligt rört mig. Gud är mitt vittne, det är den last jag mest afskyr. Och om jag brustit i den känsla jag är honom skyldig, vore jag förtjent af allt hvad som nu händer mig. Men, efter att i halftannat år ha tålt af honom, hvad en partikulier ej skulle tåla, förtjenar jag visserligen ej att emottaga en sådan förebräelse. Jag tillstår för er, jag känner mitt hjerta såradt, både såsom vän, och såsom Konung. Jag kände att min vrede var för häftig, och jag fruk-

1) Den lyder: "Sedan E. K. M. vid instruktionens fastställande för Chefen af Armeens flotta under d. 9 Dec. sistl. i nåder behagat främtaga mig den yppersta af alla de rättigheter, som mig vid Direktionen af fästningsbyggnaden efter framledne FältMarshallen Ehrensvärd tillhört: sedan ingen sådan ändring deri stått att erhålla, att jag vid befälet utan mitt förnedrande förblifva kan: sedan E. K. M. vidare under d. 4 innevarande behagat in casu helt och hållet förändra den rättegångsordning, som för Lätta Dragonerna af E. K. M:s Lifgarde förut under d. 29 Okt. i nåder förordnad blifvit, och hvarigenom jag i mitt ämbete blifvit blottställd: så föranlätas jag, som ej heller häruti någon ändring hoppas kan, att i underdånighet anhålla om mitt underdåniga afsked, med sådant ackord, som E. M. för godt finner, samt pension af Pensionskassan, enligt författningarna. Sluteligen och som jag allt sedan Revolutionen, mot all min förmodan, måst erfara hvarje handa vedervärdigheter och omilda förtydningar af mina göromål i E. K. M:s tjenst, så anhåller jag, att inför laga domstol få göra redo för min vandel, för att derefter i stillhet och ro få tillbringa mina öfriga dagar."

tade att ej kunna moderera mig. Jag tog på ögonblicket det beslut, att sätta mig ur stånd att skada honom. Jag skref till honom närlagda bref, återsände med det afskedsansökningen genom hans bror, och bad hälsa, att jag ej önskade se honom på några dagar. — Jag hoppas, min k. Grefve, att ni skall gilla mitt uppförande. Om detta ej är enligt med en förorättad herres värdighet, så är den så mycket mer öfverensstämmande med moralen för en furste, som aldrig skall glömma de förbindelser, han har; ehuru hans hjerta, såsom en annan människas, kan såras. Detta passerade Tisdagsmorgonen. I går e. m. fick jag hosföljande svar. Se der, den punkt, på hvilken vi stå! Det parti, som jag tagit, är att nedstiga i Rådet, att der låta uppläsa afskedsansökningen och tillägga, att, ehuru med ledsnad, jag ser mig tvungen att bevilja honom hans begäran, i afseende på Gardet och den Finska fästningsinstruktionen; men att jag vill bibehålla honom vid hans plats såsom General-Löjtnant. Jag har tillskrifvit honom ett bref, hvori jag, efter att ha sagt honom vänliga saker, gifver honom i pension beloppet af hans löner, på min enskilda kassa. Jag hade ämnat gifva honom detta på stat. Men man har rådt mig att bibehålla någon tygel på honom, i händelse af några utfall, hvaraf han väl vore kapabel; och, då saken är densamma, har jag följt detta råd, som är Höpkens. Se der det parti, jag sluteligen tagit! — Men edert bifall är så väsendtligt för mitt lugn, att jag med otålighet väntar edert svar.”

Skriftvexlingen emellan Sprengtporten och Konungen under denna brytning är för karakteristisk för bägge, att vi ej deraf skulle meddela några prof. Det bref hvarmed Konungen återsände afskedsansökningen var af följande innehåll¹⁾: "Herr Baron Sprengtporten! Min StatsSekreterare, Herr Wadenstjerna, har denna aften till mig öfverlemnadt den afskedsansökning, som ni åt honom anförtrott. Den är sådan, att om jag framlade den i Rådet, skulle dess skyldighet, värdigheten af min plats och kronans heder ej tillåta mig att behandla er med de känslor, som jag eder egnat, oaktadt alla edra besynnerligheter. Om jag i detta ögonblick blott hörde den rättvisa harm, som edert uppförande hos mig väcker, skulle jag låta er oförhindrad störta eder i den afgrund, mot hvilken eder vrede hänförer er. Vänskapen och edra fordna tjenester föreskrifva mig ett annat handlingssätt. Jag sänder er tillbaka denna afskedsansökning; återläs den! Jag beklagar er af allt mitt hjerta. Ni är sjuk, min vän, och i detta ögonblick ej i den lugna sinnesförfattning, som fordras för öfverläggning. Tänk på hvad ni gör, jag besvär eder derom; vid den vänskap ni är mig skyldig, tänk på hvad ni går att göra! Ett obetänksamt steg kan medföra olyckor, ur hvilka ingen mensklig vishet kan draga eder. Se der mitt sista ord! Betänk att det är dikteradt af en känsla, som ni åtminstone bör respektera och som

¹⁾ Originalen till dessa bref finnes i Sprengtportska Handlingarna på Upsala Bibliothek.

kanhända å eder sida förtjente att mera besvaras.
D. 1 Mars 1774 kl. 11 på qvällen."

Sprengtporten svarade: "Det nådiga bref, som E. M. värdigats tillskrifva mig vid återsändandet af min underdåniga afskedsansökning, hedrar mig på samma gång, som det gör mig förtvillad; emedan jag deruti ser hela vidden af min Konungs onåd, som lem-nar mig intet att hoppas för framtiden. Emellertid, Allernådigste Konung, om jag ännu vågar tala öppen-hjertigt, så är jag nog enfaldig, att ej kunna finna mer än ett enda allt för starkt ställe, som und-sluppit mig i min afskedsansökning, Gud skall veta, utan afsikt. — Må E. M. nådigst förlåta mig det och döma mig mindre efter orden än efter uppsåtet, som, inför Gud, aldrig varit, att ett enda ögonblick glöm-ma den vördnad och undergifvenhet, jag, såsom un-dersåte, är skyldig min Konung och Herre. Jag vå-gar till vittnesbörd deraf åberopa den fullkomliga un-dergifvenhet, hvarmed jag hade äran att göra mina underdåniga föreställningar, om det ej var nästan med tårar i ögonen som jag talade, och, om under min klagan öfver all den orättvisa och förtal jag lidit af mina fiender, som omgifva E. M., jag ett ögonblick har upphört att göra rättvisa åt E. M:s goda hjerta och afsikter emot mig. Likväl genombåras nu mitt hjerta med anklagelsen för otacksamhet emot E. M.! — Den hängifvenhet och uppriktighet, hvarmed jag tjenat E. M., i synnerhet i den tid, då jag hedrades med E. M:s förtroende och nästan var utan rival, bör rättfärdiga mig i detta afscende. E. M. har sedan

öfverhopat mig med välgerningar. Men också huru mycken dödlig chagrin har ej förgiftat mina dagar och gjort mig till en martyr på den plats, E. M., åt mig emot min vilja, värdigats bestämma, och i hvilken jag hade haft behof af E. M:s särskilda skydd emot mina fienders anslag och emot ett hof, för hvilket jag ej var skapad. — Jag vill ej upprepa allt hvad jag haft att utstå i detta Regemente, som nu kanhända för alltid skall skilja mig från E. M.".... Han skrifver sig upp till allt större häftighet och slutar: "För öfrigt må alla dessa gamla politici och riksdagsintriganter, som, till en del från mitt första inträde i denna post, uppblåst oenighetsandan emot mig, och använt allt för att svärta och störta mig, må de vara nöjde. Jag samtycker dertill, emedan E. M. det tillåter; men om uti hopen det finnes en ende, som vågar förebrå mig en enda vanhederlig handling i min lefnad, värdes visa mig nåden att låta den infame framträda och låt döma oss!"¹⁾. — Han förnyar sin afskedsansökning i andra ordalag och ur skäl, hämtade från hans hälsa.

Det var då som Konungen beviljade afskedet, och underrättade Sprengtporten derom med följande bref: "I det ögonblick, då jag ser mig från eder blifva skiljd, kan jag ej neka mig den tillfredsställelsen, att för eder upprepa hvad jag i dag förklarar inför Rådet (då jag

¹⁾ Detta måtte vara riktadt emot någon viss. En utmaning i högst häftiga ordalag och begynnande med orden: "Du infama niding" finnes bland dessa Sprengtportens papper, utan att det synes, till hvem den är ämnad.

förkunnade att jag gifvit efter för det beslut ni tagit) att det är eder ensam, näst Gud, som den äran tillhör att hafva frälsat vårt gemensamma fädernesland ifrån den bedröfliga belägenhet, hvori det sig befann, och ifrån den ännu olyckligare belägenhet, som väntade och på så nära håll hotade detsamma. Ni kan deraf döma, hvad det skall kosta mitt hjerta, att tillåta eder nästan emot min vilja lemna en plats, på hvilken min aktning och min vänskap fäst at eder. Men efter jag måst göra detta våld på mig sjelf, har jag ock endast velat rådfråga mitt hjerta om den lott, som jag skulle åt eder vilja bereda i edert lugn. Njut der af den ljufva tillfredsställelsen, att se edert fosterland genom edra åtgärder räddadt, och af viss-heten att med eder taga saknad, aktning, vänskap och tacksamhet af den, som alltid skall vara eder väl affektionerade Gustaf.”

Dermed följde ett pensionsbref på 30,000 daler silfvermynt årligen, jemte tillåtelsen att få personligen uppvakta. General Sprengtporten nekade väl att emot-taga denna pension; men Konungen förklarade, att den skulle utbetalas för hans eller hans arfvingars räk-ning, så länge han lefde: och det blef dervid.

Man ser hos denna man ett häftigt, oroligt, äre-girigt, men i grunden hederligt sinne. Han kan ej lida den ungdom, hvilken nu vid hofvet gör sig gällande, och de gamle partigångarne, (nu mera ko-nungamaktens underdånige tjenare), låta honom med allehanda förtret umgälla att han gifvit planen till Revolutionen. Med dennas frukter blef han allt mera

missbelåten, och plågade, ur sin enslighet, Konungen med memorialer och skrivelser af det skarpaste innehåll och uppfyllda af de mörkaste förutsägelser. Man finner der uttryck, såsom följande: "Gifve Gud! — att ingen hade att klaga öfver mitt stoft, för den del jag haft i den hos oss, till min egen olycka timade, regementsförändringen!" — "Om E. M. skall undgå efterverldens rättmätiga förevitelse, att hafva missbrukat den makt, som nationen med så godt hjerta öfverlemnade i E. M:s händer, så är hög tid, att E. M., i Herrans namn, tänker på någon sådan ändring, i dess façon d'agir, att Svea inbyggare må få hugna sig af en gladare framtid, än aspekterna hittills lofva." — "Man beskyller E. M:s karakter för så mycken duplicité, att E. M. hvarken äger eller kan äga någon uppriktig vän och tjänare".... "E. M:s svaghet för gunstlingar, E. M:s besynnerliga inklinasjon för ungdom och favoriter, som åstadkommit så mycken indisciplin, har hos många degenererat, om jag så tors säga, ända till förakt"..... "E. M:s oupphörliga passion för spektakel, grannlåt och hvarjehanda lustbarheter gör ej mindre elak impression"..... "Man miss-tänker, ej utan stor anledning, att E. M:s afsikt skall vara, att liksom omskapa hela nationen, så till seder, som tänkesätt, i likformighet med vissa andra nationer, hos hvilka pluraliteten, af en medfödd naturlig böjelse, tänka med sådan legereté, att de ej sällan preferera det qvicka, frivola, nöjsamma, bril-lanta, framför det mogna, reella, allvarsamma, nyt-tiga" o. s. v.

Det är möjligt att det odaterade memorial, hvarur förestående är hämtadt, skrefs betydligt sednare, än den tid, som nu sysselsätter oss. Ty det innehåller ett slags afsked till Konungen; och General Sprengtporten (som likväl ofta talar såsom döende) lefde till 1786. Men föga mindre skarpa saker hade af honom blifvit sagda långt förut. Det var en olycksstämma, som tidigt i sig förenade allt, hvad sedermera, med rätt eller orätt, blef Gustaf III förekastadt. — Icke dessmindre gaf Konungen honom år 1778 det Blå Bandet, åtföljdt af en skrifvelse, i hvilken han å nyo erkänner alla de förbindelser han till honom ägde, och beklagar de olyckliga omständigheter, som vållat söndringen ¹).

Året 1775 ²) utmärktes af händelser inom kungliga familjen, som i hög grad tilldrogo sig allmänna uppmärksamheten: å ena sidan Hertiginnans förmenta välsignade tillstånd, trodt, kungjordt, föranledande allmänna förböner, öfverläggningar om ceremoniellet vid

¹) År 1780 begärde Sprengtporten ännu en gång Krigsrätt, för att, såsom han säger, nedslå sina fienders förtal. Hans lynne blef allt häftigare, dystrare och öfvergick till en verklig sinnessjukdom. Det sista bref till honom från Konungen, som jag sett, är af 1784, och innehåller ett formligt intyg, att han alltid uppfört sig såsom en fullkomligt aktningvärd officer och tapper soldat. D. 3 Febr. 1786 skrifver Konungen till Gräfe Carl Scheffer: "Baron Sprengtporten är nära slutet af sin oroliga bana. Man säger att sedan några dagar gudsfruktans tröst hos honom efterträdt vreden och miss-tankarna."

²) Konungen reste i slutet af Maj månad detta år till Finland och nyttjade efter hemkomsten en liten tid baden vid Loka brunn.

nedkomsten och om barnets namn¹⁾), och allt slutligen upplösande sig i en villfarelse: å andra sidan upphörandet af den köld, som hittills skiljt Konungen från sin gemål och deraf föranledda förhoppningar. — Jag har intet nytt ljus att sprida öfver dessa ämnen; men kan ej undgå att sätta bägge omständigheterna i sammanhang. Hvad också må ha varit orsaken till den unga, oerfarna Hertiginnans villfarelse, som likväl delades af så många, troligt synes, att någonting i hennes tillstånd föranledde hos några den tanken, att förhoppningarna för framtiden i detta afseende äfven skulle blifva fåfänga²⁾); ehuru denna förmodan långt efteråt visade sig ogrundad. Konungen, som måste önska thronföljden befastad, försonade sig med sin gemål.

Enkedrottningen syntes för det närvarande äfven förlikat med Konungen. Lovisa Ulrikas sjukdom i Mars månad 1775 närmade dem till hvarandra. Konungen

1) Ett bref från Hertig Carl till Konungen, dateradt Rosersberg d. 25 Sept. 1773, innehåller, att han äntar sin gemåls nedkomst d. 9 eller 10 Oktober, samt åtskilligt om ceremoniellet. Barnet skulle kallas Adolf Fredrik, i fall det blefve en gosse.

2) "Si c'est un enfant on l'attendra; si elle n'est pas grosse, il faut que les mediciens la remettent en état d'en avoir", skriver Enkedrottningen till Konungen. "Att Hertiginnan var dupe af sin ungdoms oerfarenhet är det vissa" — säger ett samtida vittne. — Hofsqvallret, att allt blott skulle varit en intrig, hvari Hertiginnan åtagit sig apparencerna, för att dölja verkliga tillståndet hos en annan hög, men ogift, dam, hvars lifsfrukt, om allt gått efter önskan, skulle utgifvits för den bedragna Hertigens barn, vill jag blott nämna, såsom ett bevis på hvad i Svenska hofvet denna tiden kunde berättas och tros.

lofvade att betala sin mors skulder¹⁾, och öfver hans försoning med sin gemål, och det hopp denna ingaf, tycktes Enkedrottningen uppriktigt fägna sig. Se här hvad en af Konungens vänner till honom skrifver, så väl om detta ämne, som om Hertig Carls förhållande till modern: "Jag har med godhet blifvit emottagen af Enkedrottningen. — Kännande uppriktigheten af hennes karakter har jag med glädje förmärkt, att hon återtager de känslor, som utgjorde E. M:s och Hennes lycka före E. M:s giftermål, och som sedan mer och mindre försvunnit. Hon är förtjust öfver E. M:s beslut att lefva väl med sin Gemål. Hon sade mig: "Ni vet huru mycket jag varit emot detta giftermål; men, sedan man absolut velat det, har jag alltid önskat, att Drottningen kunde visa sig mer behaglig. — Min son har blygts, att för mig erkänna den förändring, som med honom föregått i afseende på hans Gemål. Jag har haft den diskretionen att ej derom tala med honom först. Sluteligen har han skrifvit mig till. — Jag tror att han är nöjd med mitt svar. Drottningen har förändradt sig till sin fördel. Det är hans skyldighet att göra henne rätt-

¹⁾ Det skedde sedan i följe af en köpehandling, hvarigenom Enkedrottningen afstod sina anspråk på Drottningholms slott med tillhörigheter och inventarier emot 66,666 Rdr 32 sk. emot Konungens åtagande att betala hennes utländska skuld 1,181,784 daler kopparm., samt ett par andra skuldposter. Afhandlingen afslutad d. 5 Mars 1777 och af Konungen bekräftad d. 17 Mars s. å. finnes i afskrift uti Rosenhaneska Samlingen på Upsala Bibliothek.

visa." — Hon talade med tårar i ögonen om det hopp hon i anledning deraf gjorde sig.

Berättaren fortfar: "Drottningen begynte nu tala om Hertigen och Hertiginnan, beklagande sig öfver den ringa uppmärksamhet de visat henne, att ej ens annonsera henne Hertiginnans grossesse ¹⁾). Hon blef häftig, och jag, som ej ville förfela mitt ändamål, begynte att ursäktla Hertig Carl. Jag talte om hennes sätt att behandla honom ända ifrån hans barndom, och kom sluteligen steg för steg till den orätt hon gjort honom i sitt testamente ²⁾). — Hon berättade mig innehållet af testamentet, och att det blifvit uppsatt i stor hast; men att hon trodde sig ha delat såsom en god mor, då hon mindre ibogkommit dem af sina barn, som redan voro etablerade, för att gifva det lilla hon hade åt dem, som ännu ej voro det. Jag bad henne betänka sitt intresse att bibehålla enigheten inom familjen; jag föreställde henne att hennes ära led deraf, om efter hennes död det skulle sägas, att hon förorsakat missämja ibland sina barn genom skillnader, alltid förhatliga emellan bröder, och att hon bibehållit sådana

¹⁾ Hertig Carl uppvaktade kort derefter sin mor, medförande ett bref från Hertiginnan, hvori hon anhöll att Enkedrottningen ville vara tillstädes vid hennes nedkomst, såsom ses af Lovisa Ulrikas korrespondens med Gustaf III för denna tid.

²⁾ Man ser att brefskrifvaren haft i uppdrag att bereda en försoning äfven emellan Enkedrottningen och Hertig Carl. — Det var redan bekant, att Enkedrottningen gjort ett testamente helt och hållet till fördel för sina båda yngsta barn, Hertig Fredrik och Prinsessan Sofia Albertina.

fördomar ända intill sin död; att den fördel hon ville göra sina gynnade barn dessutom lätt kunde slå ut till deras skada, och att hon dermed ej skulle förbinda dem till någon tacksamhet. — Jag talte för Hertig Carl och för nödvändigheten att dela lika. Jag sade, att han förtjente hennes kärlek lika mycket som Hertig Fredrik, att med sitt brusqua humör han var mindre tålmodig än andra, men att hans hjerta var godt, och att han hade en solid karakter, till hvilken man kunde förlita sig. Hon svarade: "Han är min son. — Jag är ej onaturlig, ehuru, att säga sanningen, jag älskar honom mindre än mina andra barn. Men Gud bevare oss att förlora Konungen!" Hon yttrade detta med rörelse, och utbredde sig i beröm öfver E. M., mer än jag kan säga..... Föröfrigt sade hon: "Med testamentet är jag ej nöjd. Jag skall ändra det"¹⁾. — Jag är öfvertygad, fortfar brefskrifvaren, att, om man ej finner medel att åter omvända Enkedrottningen, E. M. skall ha det nöjet att återfinna en öm mor. Hvilken tillfredsställelse för E. M. att lefva väl med Mor och Gemål! Det är en vän af huset, — en titel lika hedrande som kär för mitt hjerta — som vågar göra sin goda Herre denna erinran. Jag hoppas få upprepa för Enkedrottningen allt hvad jag så ofta sagt henne; och det skall göra verkan, om hennes lynne blir skonadt i småsaker, som i detta förhållande ömsesidigt verkat mera ondt än de stora."

¹⁾ Detta skedde ej.

Denna berättelse ¹⁾ af onämnd hand finnes ibland Konungens papper inlagd i följande bref till honom från Enkedrottningen af d. 6 Sept. 1775, af hvilket inhämtas, att Drottning Sofia Magdalena i början af samma månad haft ett missfall. "Jag är mycket ledsen" — skrifver Lovisa Ulrika — "att de förhoppningar du haft blifvit förstörda, men hoppas att om några månader allt skall vara repareradt; endast Drottningen i detta tillstånd är uppmärksam på att undvika alla häftiga rörelser." — Tre år derefter, då all säkerhet var för hand, att detta hopp skulle gå i uppfyllelse, och verkligen äfven uppfylldes, tillät sig Enkedrottningen sådana omdömen, att derigenom den sista, svåraste och bittraste brytningen emellan Son och Moder inträdde.

De viktigaste allmänna ärenderna för 1776 har jag redan vidrört. — Tvänne betydande män gingo detta år ur tiden. De ha blifvit tecknade af en samtida hand. "D. 20 Juni dog i Carlskrona RiksRådet Sinclair", säger Baron Ehrensvärd i sina anteckningar ²⁾. "Han har gjort en den mest lysande och hastiga ly-

¹⁾ Kallas: "Tres-bumble rapport au Roi." — Handskriften liknar Grefve N. Ph. Gyldenstolpes; men då Enkedrottningen i ett bref till Konungen af d. 15 Sept. 1775 säger, att Mr de Sprengtport haft ett uppdrag till henne, så är författaren möjligen Baron Johan Wilhelm Sprengtporten, (äldre broder till den förr nämnda Jacob Magnus Sprengtporten), Envoyé Extraordinär (1787 utnämnd till Ambassadör) i Köpenhamn. Hans fru i andra giftet, född Taube, var Öfverhofmästarinna hos Hertiginnan.

²⁾ Hvad vi deraf sett består egentligen af en vid Hofvet förd Dagbok för detta år.

sande lycka, som i Sverige kan omtalas uti sednare tider. I ungdomen tjente han i Frankrike, deltog i Pommerska kriget såsom Kapten, blef Major, gjorde sig reputation såsom skicklig militär, och kom, såsom ÖfversteLöjtnant i arméen vid Östgötha infanteri, från Pommern, dit han efter tio år återvände såsom GeneralGuvernör. 1762 visade han sig först i riksdagsaffärerna på hofvets sida; just då Hattarna började att med det göra sin fred. Han blef placerad hos Kronprinsen, såsom militärisk undervisare, och blef snart själen i alla öfverläggningar. 1765 års Riksdag kom. Sinclair, efter att ha emplerat Engelska och Ryska penningar, ville äfven ha sin hand med i den rikare fransyska partikassan: Hofvet likaledes; och rupturen med Mössorna skedde. Sinclair förenade sig med Hattarna, men hade den adressen att skapa ett tredje parti, Hofpartiet; sedan man sett att Mössorna bedrogo och att Hattarna ej heller voro att lita på. Hofpartiet var i sjelfva verket Sinclairs parti, och väntade af honom rekommendationer och underhåll. Också har aldrig någon tid varit så fruktsam på adelsbref, kontrakter och ordnar. Hofvets gunst kom i förakt; men den som rekommenderade hade alltid anhang. Sinclairs djerfhet och arbetsamhet sammanhöllo dem. Mössorna, som i honom sågo en farlig man, hatade renegaten och flyttade honom tillbaka till Östgötha regemente. Han hade emellertid blifvit Öfverste och Kommendör: en distinktion den tiden sällsynt vid den graden. Men han verkade ej mindre ur sin provins. Han var just danad att vara.

favorit hos Lovisa Ulrika. Honom felades aldrig projekter till revolutioner. Han förenade sig om den som förehades år 1769. Den slog felt. Men Hofvets skuld betaltes. Sinclair blef RiksRåd; och var den ende, hvars makt ökades. Han fick öfverinseende öfver Dockbyggnaden i Carlskrona och Kadettkorpsen, och deruti nya medel att utvidga sitt parti. — Han var nu en hufvudman. Jalousien emellan honom och Fersen tillvexte dageligen. De voro nästan sins emellan mer ovänner än med Mössorna. Bägge arbetade i mjugg, att ecrasera hvarandra. Konungen dör. Sinclair fann att han ej skulle bli så betydande under den unga Konungen, som kände honom, och hvarken skulle tillåta honom eller Enkedrottningen att styra riket. 1771 års Riksdag inträffade, och pluraliteten var Mössornas; det gamla Rådet skulle kasseras för ett nytt. När Sinclair såg detta, och ej öppet kunde förena sig med motpartiet, intrigerade han så, att Grefve Liewen kom bort från Guvernementet i Pommern, och att han sjelf, bibehållen i Rådet, kom i hans ställe. Ett mästerstycke af intrig: lyckligt, om ej samvetet deremot ropat. 1772 års Revolution skedde. Då hade Konungen ej skäl att vara missnöjd med Sinclair. Han var glad att ha honom borta, men bibehöll honom, samt tillade honom så många sysslor han kunde medhinna. Han fick general-disposition öfver Amiralitetet. Arbetet dermed fullföljde han till sin död, med den största drift. Han hade föresatt sig, att bringa ordning i detta oordentliga verk. Han hade redan vunnit att AmiralitetsCollegium skulle flyttas till Stock-

holm ¹⁾: han hade utarbetat ett hushållsreglemente, som skulle sätta en gräns för Amiralitetets vanliga hushållssätt: han arbetade till slut på en militärisk instruktion, och fick den färdig på sin dödsdag; då han steg upp kl. 4 om morgonen, lade sig sedan på sin säng, och dog om aftonen. Hans administration i Pommern utmärktes ej af Grefve Liewens hushållsprincip. Då Liewen lemnade det, var all gäld betald, Pommerska staten bar sig, (ehuru den fått tillökning af ett Husarregerement), och i kassan fanns vid hans afgang 80,000 Rdr. Nu måste Sverige remittera penningar till Pommern. Kassan var tom, ehuru staten mindre. Det oaktadt styrde Sinclair Pommern enväldigt. Alla hans rekommendationer blefvo gällande, alla förslag gillades, alla utgifter godkändes. Han styrde Pommern, såsom förut Riksdagarna, icke utan missnöje och förtal. — Sinclair gjorde ensam sin lycka genom sitt geni. Han hade mer slughet än förstånd, mer försigtighet än djerfhet, mycken uppriktighet i sitt tal, mindre i sina gärningar: han hade mera drift än arbetsamhet, mer arbetsamhet än kunskaper, mer uppförande än belevvenhet, mer representation än höghet, mer slöseri än gismildhet. Med större förmögenhet och mindre behof hade han blifvit mindre klandrad. Han beskyldes för egennytta, men var satt i tillstånd att ha många behof, och få rätta tillgångar. Sinclair hade mer anscende af sin figur, än af sitt lefnadssätt.

¹⁾ En hemlig driffjäder var att taga dessa affärer ur händerna på fordna Amiralen, sedan Presidenten i Amiralitets-Collegium, RiksRådet Falkengreen, en gammal ifrig Mössa.

Han lefde i stora världen, utan att der finna sig väl. Han älskade nöjen, men sökte dem, der de förlora sitt värde. Ibland könet älskade han de sämre och välvilliga. Han älskade penningar, men kunde ej behålla dem, dog med gäld, och måste få begrafningshjälp. Han var en stor man, men en stor riksdagsman: sådana födas knapt på samma tider. Hans Maj:t, som har den princip, att man bör belöna, för att bli väl tjent, utfärdade pensionsbref för hans hägge döttrar och gjorde dem till Hoffröknar hos Enkedrottningen."

Den andre af tidens eller rättare förra tidens män, som nu lemnade det jordiska, var Biskop Serenius i Strengnäs ¹⁾, en af Mössornas chefer i Presteståndet, och ansedd för partiets bästa hufvud. Man behöfver kanske ihogkomma att tecknarens penna tillhör motpartiet. "Denne besynnerlige Prest" — säger Baron Ehrensvärd — "grälade redan såsom LegationsPredikant i London med de Svenska Ministrarne, antog de Engelska fria tänkesätt och grofva seder, och bibehöll dem under partitiderna; var mycket arbetsam, tilltagssen, driftig, ansedd, qvick, elak, fruktad: man förebrår honom med skäl hans hätskhet vid 1765 års Riksdag. Han hade ett Engelskt hat till Frankrike. Såsom ämbetsman var han en annan man, införde ordning, skick och lydnad, vårdade sig om skolorna, om vetenskaper och konster." Att han ifrade för en ny Bibelöfversättning är ej i Baronens smak; ty han til-

¹⁾ Dog d. 4 Sept. 1776.

lägger: "Till slut vill han imitera den Engelske Kennicott och omstöpa vår Bibel, som var hans sämsta företag" ¹⁾).

År 1777 utförde Konungen sitt beslut att aflägga ett besök hos Kejsarinnan Catharina II i Petersburg. Ur hans egenhändiga, men snart afbrutna, Dagbok under denna resa ²⁾ anför vi följande: "Då jag funnit omständigheterna gynnande att utföra den afsikt jag länge hyst, att sjelf tala vid Kejsarinnan, för att söka utplåna den bitterhet, som den märkvärdiga dagen, d. 19 Aug. 1772, lemnat i hennes sinne, tog jag på Ulriksdal d. 10 April mitt beslut, att detta år göra resan till St. Petersburg. Men det var nödigt att hålla detta hemligt ända till ögonblicket af verkställigheten. Jag skref med General Trolle, som skulle resa till Finland, att låta utrusta en Turoma ³⁾ i Sveaborg under förevändning, att exercera officerare, och att sjelf dermed infinna sig i Stockholm, så att jag kunde resa d. 8 eller 9 Juni. Min afsikt var att betjena mig af detta fartyg till Sveaborg, och derifrån till

1) På Serenii förslag sattes en BibelCommission, som skulle utgifva hvad som på förhand kallades: *Konung Gustaf III:s Kyrkobibel*; hvarom Ständerna hade anmält sin önskan i 1772 års Riksdagsbeslut, — och som ännu är ogjordt. — För öfrigt är bekant, att Doktor Kennicott ej utgaf någon ny öfversättning af den Heliga Skrift, utan en ny upplaga af den Hebraiska Bibeln, efter en mängd jemförda handskrifter.

2) *Journal du voyage du Roi à S. Petersburg 1777. T. S.*

3) *Turoma*, Finskt namn på ett större bestyckadt Skärgårdsfartyg. Hämmema var ett annat slag deraf. Dessa armeens flotta den tiden brukeliga benämningar äro nu mera, liksom de fartyg, som så kallades, aflagda.

Petersburg af en galere, som skulle utrustas i Stockholm. Jag gaf ordres till min Ambassadör i Paris angående presenterna, och bestämde en summa af 20,000 Rdr för resan. Jag lät skrifva till Baron Nolcken, min Envoyé Extraord. i Petersburg, att tillkännagifva min ankomst och låta mig veta, om tiden var Kejsarinnan behagelig. Med Grefve Panin skulle han reglera allt som anginge saluten: en mycket grannlaga sak; hvarföre jag ville bibehålla ett fullkomligt incognito, och ej hafva någon salut. Min Ambassadör skulle i hemlighet göra förtroende af min resa åt franska ministèren. Svar anlände d. 29 Maj. Följande dagen meddelade jag Senaten mitt beslut, med tillkännagifvande, att jag lemnade befälet i Stockholm åt min Bror, under min frånvaro. Jag nämnde Riksråden Grefve Ulrik Scheffer och Mauritz Posse att, utom betjeningen för min person, göra mig sällskap. — Lördagen d. 7 Juni embarkerade jag framför slottet i närvaro af hofvet, ett stort antal af Adeln och en ofantelig folkmängd, under kanonernas aflossande och hela folkets rop. Drottningen, min Bror och min Svägerska följde mig till Blockhusudden. Måndagen d. 16 Juni kl. 2 om morgonen kommo Cronstadt och Oranienbaum i sikte. En Rysk Officerare kom att fråga, om Grefven af Gottland vore om bord på Jakten, eller på Galeren. Jag svarade honom sjelf, att han var på Jakten. Han medförde ett bref från Kejsarinnan. Kl. $\frac{3}{4}$ 5 kastade vi ankar för Cronstadt. Det var en präktig morgon. Landstigningen skedde vid Oranienbaum, som är 40 Werst eller 4 Svenska

mil från Petersburg. Vi reste denna på tre timmar, utan att ömsa hästar. Ryssarne äro de bästa kuskar i världen. Kl. $\frac{3}{4}$ 10 steg jag af vid Nolckens hotel, och öfverraskade genast Grefve Panin med ett besök. Ryske Officerarne sågo med undran min blå uniform på Charles XII och den hvita näsduken kring vänstra armen, då jag, okänd, gick efter Nolcken genom flera rum, tills vi inträdde i Panins kabinett, der han höll på att kläda sig och uppdraga sina underkläder. Han hälsade på Nolcken och sade: Ah, min Baron, välkommen! med hvilka nyheter kommer ni! — I detta ögonblick fick han se mig. Jag steg fram, och märkte på hans ögon hans förvåning, hvilken ökades, då Nolcken presenterade Grefven af Gottland. Jag kan ej beskrifva hans bryderi. Han ville taga af sin nattmössa, men vågade ej släppa sina byxor, som han höll upp med ena handen, under det han gjorde mig sin kompliment med den andra, sägande till Nolcken: Ack min Baron! hvilket spratt har ni spelt mig? Nolcken svarade: Jag undrar ej på Eders Excellences bestörtning, men det finns främmande, som man ej vågar neka någonting. Jag sade, att min otålighet att se Kejsarinnan vore ganska stor; att då jag, för tjugu år tillbaka, haft det nöjet att känna henne, jag kunde anse henne, såsom en gammal bekant, ehuru jag vore mycket förändrad, sedan den tiden, då jag såg henne. Grefve Panin komplimenterade och ursäktade sig på sitt sätt och i sitt vanliga språk, som är fullt af repetitioner. Baron Nolcken sade, att Grefven af Falkenstein (Kejsar Joseph II) blifvit ännu sämre

emottagen af Grefve Maurepas, som låtit honom vänta i förmaket." — Efter en beskrifning af Grefve Pans rum afbrytes här denna Dagbok.

Ännu om hösten 1775 hade Konungen befarat ett krig med Ryssland. Det finnes en Promemoria derom af hans egen hand i Oktober nämnda år, der han skrifver: "Då jag ser Rysslands rustningar, kan jag ej betrakta dem annorlunda, än såsom riktade emot mina stater, och syftande att utföra de hämndeplaner, som Kejsarinnan fattat allt sedan Revolutionen, men som kriget mot Turkiet och Polska angelägenheterna uppskjutit. Det liknar sig till öppet krig denna höst eller nästa år; och intet ögonblick är att förlora, för att sätta sig till motvärn. — Det är framför allt nödvändigt att snart sluta detta krig, och att äfven företaget blir stort och djerft. Det är derföre, som min plan är, att falla med all min styrka på Petersburg, och tvinga Kejsarinnan till fred. — Jag behöfver tre arméer, en mot Ryssland, en observations-korps i Skåne, en annan på Norska gränsen. Den första skulle jag sjelf anförä, den andra Generalen Baron Scheffer, den tredje Hertigen af Östergöthand"..... Mötet emellan Konungen och Kejsarinnan skingrade alla krigsrykten. Sjelf var han högst angelägen att försäkra henne om sina fredliga afsikter. Ibland hans papper finnes ett egenhändigt utkast till en memoire, ställd till Kejsarinnan Catharina II, och skrifven såsom det synes, efter hans återkomst från Petersburg. — Han uttrycker deri sitt hopp att freden i Europa ej skall störas. En borgen derför äro honom de ord,

han hört af Catharinas egen mun: "Jag älskar freden, jag skall ej begynna krig; men, anfalles jag, skall jag försvara mig." Maria Theresia vore äfven fredligt sinnad: Frankrike, under sin unga konung och dess gamla minister, tänkte ej heller på krig: England vore sysselsatt med sina kolonier. — "Sverige" — säger Konungen — "lik en patient, nyss uppstånden från en svår sjukdom, önskar blott lugnet. Dess Konung, af princip och böjelse, sätter sin ära i att upprätthålla freden. — Han kan ej göra krig utan Ständernas samtycke, och att han sjelf i detta afscende bundit händerna på sig sjelf och sina efterträdare bör vara en borgen för uppriktigheten af hans tänkesätt. En enda furste, tillägger Konungen, fäster det fredliga Europas oroliga uppmärksamhet. Hans snille, hans segrar hafva uppfyllt verlden med beundran: vidsträckta förstöringsplaner sysselsätta honom oupphörligt: en monarki att skapa kommer honom att midt under freden underhålla en talrikare här, än den största Ludvik XIV uppsatte i krigstider: Mecklenburg, Svenska Pommern, Danzig, kanbända Kurland, äro ännu föremål för hans afsikter." — Man ser att Gustaf III ville söndra den nära förbindelsen emellan Preussen och Ryssland; hvilken utan tvifvel också var det fruktansvärdaste fenomenet på hans politiska horisont. — "Det är Eder värdigt" — så tilltalar Gustaf III sluteligen Catharina, — "att blifva Europas fredsstifterska, och jag skall skatta mig lycklig, att såsom Eder beundrare, vän och släktinge, med Eder bidra till ett för menskligheten så välgörande ända-

mål" ¹⁾. — Emellertid synes Catharina II ej hafva satt fullkomlig tro till dessa försäkringar. Grefve Creutz skrifver till Konungen från Paris d. 5 Sept. 1777. "Vergennes underrättar mig, att Ryska Kejsarinnan efter E. M:s afresa haft yttranden, som ej tala för uppriktigheten af den vänskap hon visat E. M.; ibland annat, att hon ej trodde på varaktigheten af den E. M. betygat för henne." — Konungen var likväl själf mycket nöjd med sin resa. Han skrifver till Grefve Creutz, Drottningholm d. 5 Aug. 1777: "Min resa har lyckats öfver min väntan, och jag upphämtar redan frukten deraf. Det gamla Mösspartiet är krossadt, och med Aristokraternas kabaler är det slut; sedan allt hopp är dem betaget, att kunna oro min regering genom upptändande af Kejsarinnans hat. Vänskap har följt på fördomen, och Herr von Simolin ²⁾ har fått de mest positiva ordres att helt och hållet ändra sitt uppförande."

1) Hofstallmästaren Munck skickades om hösten 1777 af Konungen till Petersburg med presenter (hästar och vagnar) till Kejsarinnan och till Storfursten. En underdånig Berättelse till Konungen, daterad St. Petersburg d. 20 Okt. 1777 af Munck om denna beskickning, finnes i Tersmedenska Samlingen, hvori han på det högsta berömmar sig af den smickrande emottagelse han rönt af Kejsarinnan, men anmärker, att hvarken Storfursten eller Storfurstinnan tilltalat honom.

2) Rysk Minister i Stockholm, hvarifrån han rappellerades 1778. "Född af låg börd i Riga, hade släktingar i Sverige, först hitsänd såsom LegationsSekreterare åt Grefve Panin, formerade då sina liaisoner, och arbetade på Finlands independens, som kostade en prest hufvudet och åtskilliga orostiftare häkte. Det var endast nu varande Presidenten Boye, som slingrade sig lyckligen undan. Simolin blef då högst förhatlig, och

Enskildt gaf Kejsarinnan Konungen flera prof af sin vänskap. Till bevis derpå må här meddelas en bland Konungens papper förvarad egenhändig uppsats af Catharina II, skrifven nyss efter Svenska Kron-Prinsen Gustaf Adolfs födelse, och ämnad såsom råd vid hans aldräförsta uppfostran; i hvilket ändamål Kejsarinnan sjelf beskriver det sätt, hvarpå hon behandlar sin späda sonson Storfursten Alexander. Uppsatsen är karakteristisk både för landet och för Kejsarinnan. "Alexander" ¹⁾ — skrifver hon — "föddes d. 12 Dec. (gamla stilen) 1777. Såsnart han var född, tog jag honom i mina armar, och bar honom, sedan han blifvit tvättad, i ett annat rum, der jag lade honom lätt betäckt på en kudde, och jag tillät ej att linda honom, annorlunda än såsom hosföljande docka visar ²⁾).

nyttjades sedan såsom Rysk Minister vid Tyska hof. I Regensburg blef han ej såsom sådan erkänd; emedan, efter Westphaliska freden, Riksförsamlingen ej emottog andra Ministrar, än Katholska, Lutherska och Reformerta. Man hade glömt bort Grekiska kyrkan. Också blef han endast emottagen, såsom Holstensk Minister. Sedan skickades Simolin att styra Danmark; det han ock gjorde. I Stockholm efterträdde han Grefve Osterman, oaktadt all Svenska Hofvets degout. Han visste det, och lät känna det." (Baron Ehrensvärds anteckningar). — Det lär vara ett misstag i Teckningen af Sveriges tillstånd under partitiderna (Sv. Akad. Handl. 48:e D. s. 209) att Simolin skulle varit född Svensk. Den som förlorade lifvet för stämplingar i Finland år 1771 var, mig vetterligen, ej prest, utan en Häradshöfding Wikman. Den af Ehrensvärd omtalade Boye var Friherre Hans Henrik Boye, nämnd till President i StatsContoret Dec. 1772, förut Landshöfding i Nyland; tog afsked 1778, dog 1784.

¹⁾ Monsieur Alexander kallas han i denna uppsats alltid af Kejsarinnan. Uppsatsen är på fransyska.

²⁾ En sådan blef således medsänd.

Sedan lades han i den korg, hvori dockan är; och detta skedde på det qvinfolken ej skulle ha någon frestelse att vagga honom. Alexander, så utstyrd, öfverlemnades åt Generalskan Benckendorf, och fördes i de rum, som åt honom voro ämnade. Hans amma var en trädgårdsdrängs hustru. — Man sörjde i synnerhet för frisk och ren luft. Alexanders säng (ty han känner hvarken vagga eller vaggning) är af jern, utan gardiner, han ligger på en lädermadrass, hvarpå lakanet breddes, han har en hufvudkudde och hans Engelska täcke är mycket lätt. Man talar alltid hårdt i hans kammare, äfven medan han sover. Intet slags buller i korridorerna öfver, under eller omkring hans rum är förbudet. Man lossar till och med kanonerna midt emot hans fenster, på Amiralitetets bastioner; hvilket gör, att han icke är rädd för något buller. Man har mycken omsorg att thermometeren i hans rum ej stiger öfver 14 till 15 graders värma. Alla morgnar, medan man sopar hans kammare, bär man honom, om vintern, som om sommaren, i ett annat rum, och öppnar sängkammarsfenstren för att förnya luften. — Om vintern, så snart kammaren är åter uppvärmd, återbäres han dit. Ifrån det han föddes har man tvättat honom alla dagar, så vida han mår väl. I början var vattnet ljumt, nu är det kallt, men intaget qvällen förut. Han tycker så mycket om detta, att hvarest han ser vatten, så vill han uti det. Man har vänt honom att icke, såsnart han skriker, bli tystad med bröstet, att vara uppe vissa timmar, att taga andra bröst o. s. v. Så snart vårluften det tillåter, har man tagit

af Alexander hans mössa, man har burit honom ut i fria luften, man har vänt honom småningom att sitta ute, det må vara på gräset eller i sanden, och att äfven sofva ute i skuggen, då det är vackert väder. Man lägger honom då på en dyna, och han sover förträffligt. Han hvarken känner eller lider strumpor på sina ben, och bär ingen klädsel som på minsta sätt besvärar honom. Då han var fyra månader, och man upphörde att bära honom alltid på armarna, har jag gifvit honom en tapet. Man utsträcker honom der på magen, och det roar honom mycket att försöka sina krafter. Hans klädsel är en ganska kort skjorta och en liten stickad väst, ganska vid. Då han föres ut, sätter man en liten kolt af kläde eller taft utan på allt detta. Han vet ej af förkylningar, är stor, stark, frisk och mycket glad, älskar mycket att hoppa och gråter nästan aldrig. Han har nyss, nästan utan att vara sjuk, fått en tand. Han är nu nära nio månader.”

De finnas, som påstå, att den plan, som Konungen året efter sin första resa till Petersburg utförde, nemligen att införa en nationell klädedrägt, äfven varit en följd af hans möte med Catharina II och af ett emellan förefallet samtal, om huru mycket större svårigheten var att ändra en nations seder än dess lagar. Det är möjligt att ett sådant samtal förefallit, och, ser man på omständigheterna och den särskilda uppmärksamhet, som Konungen i sina Reflexioner om den nationella dräkten

égnar Kejsarinnan, så är det till och med troligt. Emellertid är ingen ting säkrare, än att detta förslag var äldre. Det omtalas redan 1773, och föranledde då en af Konungen uppgifven prisfråga, som väckte allmänna uppmärksamheten på ämnet. Den 18 Okt. nämnde år skrifver Konungen till Grefve Carl Fredrik Scheffer: "Grefve Axel Fersen var här i går, och deklamerade mycket emot den nationella dräkten. Ni vet att han är emot alla nyheter. Han är den ende, som synes ogilla den idé, hvilken förefaller mig så patriotisk ¹⁾. Emellertid önskade jag, att ni ville i tidningarna proponera en prisfråga, såsom från ett lärdt Samfund: *Om en nationell klädedrägt icke skulle vara nyttig, både till att hämma öfverflöd och lurendrägeri, samt gifva en mer patriotisk esprit åt nationen, och om de olägenheter, den kunde medföra i början, uppvägte den allmänna nytta man dermed åsyftade.* — Priset må utdelas på min födelsedag. — Scheffer, som mycket gillade förslaget, sände d. 25 Okt. till Konungen Patriotiska Sällskapets anmälan om detta pris ²⁾.

Men det var först d. 16 Febr. 1778 som Konungen i Rådet uppläste sina egna Reflexioner angående en ny nationell klädedrägt, hvilka genast utkommo i tryck både på Svenska och Fran-

¹⁾ Då det kom till utförandet gjordes föreställningar af flera. Ett bref till Konungen i detta ämne förekommer i hans papper från Riksrådet Falkenberg.

²⁾ De ingångna svaren på frågan finnas i Kgl. Sv. Patriotiska Sällskapets Handlingar Stycket III. Stockholm 1774.

syska språken. — Vi meddela derur några ställen: "När yppighet får inrota sig i ett fattigt land blifver den snart dess mest tryckande plåga. Man har här sökt att sätta alla slags bommar deremot, vid de allmänna Riksmöten har nationens röst alltid högt ropat emot detta onda. Lagstiftande makten har med hoptals laggar sökt utestänga dess öfverhandtagande; men allt har varit förgäfves. . . . Lagen är otillräcklig emot opinioner. Genom stränghet kan man väl blifva lydig; men i vissa fall är strängheten kraftlös och uppmuntrar endast till olydnad. Erfarenheten är mera öfvertygande häruti, än slutkonstens alla sammanfogade skäl, och besannar hos oss, att nationens fullmäktige sedan 30 år tillbaka städse bemödat sig att utfinna medel till hämmandet af yppighet och öfverflöd i kläde-
dräfter, men att ock i lika lång tid alla utvägar icke mindre sorgfälligt blifvit upptänkte, att göra de i detta ämne gifna lagar fruktlösa. — Förgäfves vill man hindra Tullförsnillning. En armé af tullbetjening försloge dertill näppeligen. Man behöfver blott kasta ögat på rikets geografiska läge, för att finna våra kuster för vidsträckta att fredas mot lurendrägare, så länge dessa, af vinst uppmuntrade, icke sky de mest vågsamma tilltag. Derföre måste vi utrota det onda till sin grund och betaga oss möjlighet att längre kopiera andra, genom det vi för alltid aflägga den nuvarande formen af klädebonad och skilja oss från den utländska. Vill man blott hafva afseende på hälsan och kroppens bekvämlighet, finner man lätt ett allmänt instämmande, att ingen dräkt kan vara obeqvämare än den, som

tränger alla de kroppsdelar den skyler, som man ej kan knäppa igen, som bevarar hvarken bröstet eller låren, som är öppen genom sjelfva sin snitt, och som, igenom nuvarande allmänna bruk blifver så trång, att den ej just derigenom från kölden icke bevarar de kroppsdelar, som för hälsans bibehållande fordra den mesta värma. Sådan är likväl den klädebonad vi nu bära, uppfunnen i Europas södra och varmare luftstreck; men ingalunda gjord för vårt nordiska klimat. Vill man åter hafva afseende på det utvärtes anseendet, tvingas man snart att tillstå, det föga någon klädnad gifves fulare och mindre behaglig för ögat än den vi bära. Jag åberopar mig endast vittnesbörd af våra mästare i god smak; jag menar Målare och Bildhuggare. Ingen af dem skulle våga kläda en statue efter denna tidens costume; så litet passar den att falla i ögonens tycke. Om vi efter mansdräkten på lika sätt granska fruntimrens, finna vi dem föga bättre än halfnakna, blottställda för den nordiska köldens stränghet, deras halsar och halfva ryggar oskylda, deras armar betäckta med handskar, mera tjenande att förvara från vädret deras hy, än att utestänga kölden; vida styfkjortlar, som, under det de tränga deras lif, lemna fritt utrymme åt vintrarnas strängaste kyla; det är mig ej tillåtit att längre sträcka min forskan; men kanske finnas bruk, ännu mindre passande till det stränga klimat, hvori vi lefva. Vanan blott förmår frälsa könet från den hastiga död, som deras dräkt dem eljest skulle ådraga: men en försvagad hälsa bland flesta delen af dem, deras mång-

fallidiga nerfsjukdomar, de täta convulsioner, som bland dem, sedan några och tjugu år, varit gångbara, äro säkert en följd af skillnaden emellan södra Europas klädedrägt och det norras klimat. . . . Hvad fruntimren beträffar lemnar Ryssland oss ett friskt bevis väl af det motstånd de i början gjort, men också af den korta tid samma motstånd varat; de beqvämade sig villigt, öfvertygade om den nya drägtens mera beqvämlighet och nytta. . . . Ryska Kejsarinnan, drifven af samma ädelmodiga tänkesätt, som upphöjer henne icke mindre öfver dess kön än dess samtida, och för att icke längre härma de utländska bruk, har redan återställt fruntimren vid sitt hof en nationell drägt ¹⁾. . . . Emellertid tycker jag mig höra flera rop upphäflva sig häremot. Jag ser farhåga och fördomar väpna sig mot alla nyheter. Hvad, säger en, byta om klädedräkten för en hel nation? Jag svarar: hvarför icke? om denna ändring blott har till föremål att för alltid utestänga utländska moder; om den verkställes genom efterdömen, genom hågen att behaga sina förmän, genom lusten att likna de förnämsta i riket; om den införes småningom, utan tvång, utan förordning; om dräkten, som i stället antages, är mera bekväm, mera varm, mera gjord efter klimatets skick, och framför allt mindre kostsam, medelst dess varaktighet och oförändrade form, i jemförelse med ständiga ombytligheten af den, som man aflägger. — Hvad! lärer åter en annan vilja säga, mot 18:de

¹⁾ Vi ha uppflyttat denna sista anmärkning, (som först förekommer emot slutet), i det sammanhang hvori den nu står.

seklæts slut vilja utmärka sig genom en klädedrägt, som ej skulle likna andra nationers? Jag vågar svara: att om de gilla de skäl, som föranlåtit oss att byta om costume, om de finna klokt, att vi velat välja oss en dräkt, beqväm till sin egenskap, förnäm äfven i utseende genom sin enfald, då vi icke varit nog förmögne att uppnå deras drägters dyrbarhet, eller ock nog villige att efterfölja deras öfverflöd, lär ock snart deras bifall följa. Men om bland myckenheten nog lättsinta sinnen skulle gifvas, som trodde ett folkslag barbarer, för det de buro kläder, kortare eller längre skurna än hos dem; så svarar jag dem: J hören icke till 18:de seklet; den sunda filosofi, som der fått upplysa villfarelser och bortjaga fördomar, han icke hunnit eder”

ÖfverStåthållaren Baron Carl Sparre uppläste på Stockholms Rådhus d. 12 Mars 1778 dessa Konungens Reflexioner, tilläggande, att Kongl. Maj:t icke velat genom någon lag eller något påbud tvinga sina undersåtare till en ändring, som kunde falla dem besvärlig, utan trott att Dess höga exempel, samt öfvertygelsen om nyttan skola vara kraftiga driffjedar nog. Han tillkännagaf, att Konungen sjelf, hans Bröder, Rikets Råd och de förnämste af Hofvet ifrån d. 28 nästk. April ämnade antaga och bära denna klädedrägt. — Exemplet följdes, så i hufvudstaden, som i landsorterna; likväl med mera liflighet än varaktighet. — Endast vid hofvet, öfverlefde drägten sin upphofsman. — För ögonblicket var Konungen nöjd med det intryck han hoppades förändringen skulle göra

både inom och utom riket. — D. 6 Mars 1778 skriver han till Grefve Creutz: "Ni känner mitt djerfva försök att ändra klädseln och införa en nationell dräkt. Men ni känner kanhända ej fullkomligt motiverna. Ni finner dem i hosföljande Reflexioner upplästa i Senaten, och jag skall äfven skicka en afskrift af mitt circularbref till mina Landshöfdingar i provinserna. — Jag skulle vilja vara i Paris uti detta ögnablick, för att se den namnkunnige man, hvars varme beundrare jag så länge varit; ehuru jag är öfvertygad, att min person ej skulle göra den sensation, som han gör, och det med rätta. Det finns så många Konungar; men verlden har blott frambragt *en* Voltaire¹⁾. Finner ni den uppsats, som jag nu sänder er, värdig att visas honom, så ber jag er säga honom, att jag anser hans bifall såsom en sköld emot alla fördomar, som kunna motsätta sig mitt system."

Jag har ofta haft tillfälle att citera korrespondensen emellan Konungen och Grefve Creutz, som omfattar en tid af tjugu år. Vi äro vid en tidpunkt, som i synnerhet kallar uppmärksamheten till denna källa. Det var med Frankrikes tillhjelp som Gustaf III hade gjort Regementsförändringen 1772. Han gick att underkasta sitt verk det första politiska profvet; han beredde sig efter sex år på en Riksdag. — Det var naturligt att han skulle se sig om efter sitt gamla stöd, ehuru, i afseende på sin egen belägenhet, nu med gladare känslor. Han var full af hopp, vi be-

¹⁾ Voltaire dog i Paris d. 30 Maj 1778 i sitt 85:te år.

höfve ej säga, af mod; ty *detta* har under ingen af hans lefnadsskiften någonsin öfvergifvit honom. Men han trodde ännu på sin lycka, och den syntes i många afseenden stor. — Likväl hafva vi redan sett moln uppstiga, som framdeles skulle förmörka hans bana; och äfven Frankrikes tillstånd gjorde honom redan bekymmer. Hvarken den upplösning, hvari Ludvik XV det lemnat, eller osannolikheten af det hopp, att Ludvik XVI skulle kunna återgifva denna makt dess fordna politiska inflytande, kunde undgå honom. Jag går att med några drag öka en verldsbekant tafla; och man förlåter mig säkert, om jag dervid icke lemнар första intrycket i Paris af, hvad den tiden kallades, Revolutionen i Sverige, utan afseende.

Creutz var i förtjusning deröfver: "Jag emottager ej bref från Sverige" — skrifver han till Konungen d. 20 Sept. 1772 — "utan att mitt hjerta klappar, och jag läser dem ej, utan att gjuta tårar. De äro alla fulla af E. M:s stora gerningar. Aldrig har någon här blifvit emottagen, såsom Baron Liewen det blifvit ¹⁾. — Det är högst ljuft för mig, att i detta ögonblick vara E. M:s Minister. Jag njuter en vänskap och ett förtroende utan gränsor af Hertigen af Aiguillon. Konungen behandlar mig med ett öfvermått af godhet. — Han har sett min oro; — han känner nu min lycka, och han älskar att återkalla för mig den ena som den andra". . . .

1) Sändes af Konungen med första underrättelsen om regementsförändringen till Paris.

Damerna trängde sig kring Konungen. — Ej blott hans vanliga korrespondenter, utan ständigt nya lyckönska honom. Creutz skrifver: "Madame Du Deffand har tagit sig friheten att skrifva till E. M. Det är det fruntimmer här i landet, som skrifver bäst, och ojemförligt har mesta esprit. Hennes hyllning kan ej vara E. M. ligkiltig. Hon är i korrespondens med Voltaire, och ger tonen i societeten. — Jag innesluter det bref, som Madame de Beauvais har tillskrifvit mig. Madame de Brienne har också skrifvit till E. M. Vid hofvet smidas kabaler. Kansleren är i spetsen: den oroligaste, fjeskigaste och grälaktigaste menniska, som kan finnas."

Den nyss omtalte var Kansleren Meaupou, upphofsman till Ediktet af 1771, hvarigenom Ludvik XV upphäfde Parlamenterna, och, med dessas rätt att göra föreställningar, den sista svaga bommen emot det konungsliga godtycket. Om detta steg, som väckte ett så stort missnöje, (hvarigenom äfven Parlamenternas återställelse af Ludvik XV:s efterträdare föranleddes), disputerar Grefvinnan Egmont och Gustaf III i deras brevexling. Det var den af Konungens qvinliga korrespondenter ur den stora Parisiskaverlden, hvilken han mest värderade ¹⁾. Grefvinnan tar Parlamenternas parti. Konungen, som säger sig ej känna någon ting mer olycksbringande, än två makter i en stat, är af en alldeles motsatt tanka. Också skrifver han till Grefve

¹⁾ Han underrättar henne i ett egenhändigt bref om den lyckliga utgången af Revolutionen.

Creutz d. 7 Dec. 1771. "Konungen i Frankrike har haft den äran att undertrycka Parlamenterna utan minsta våldsamhet, och utan att utgjuta en droppe blod. Jag, sjelf åsynavittne af hvad det vill säga att ha att göra med en svärm af lagstiftare, anser denna seger lika stor som eröfringen af Lothringen."

Vi fortsätta utdraget af Grefve Creutz's ofvan anförda bref: "Madam Du Barry" — säger han "bibe-håller ensam hela sitt inflytande. Det synes som Konungen blifver allt mer kär i henne. Hon åter andas blott genom Hertigen af Aiguillon. Hon var utom sig vid nyheten om Revolutionen. Hon har velat sända E. M. sin byst, och det porträt af henne, som Greuze nyss hade slutat. Men såsom detta skulle förbinda E. M. att sända henne Dess porträt och att skrifva henne till, och detta kunde embarassera E. M., så har jag låtit denna idée falla; men jag anhåller att E. M. ville sätta mig i tillfälle att säga henne någon ting rätt smickrande." — "Konungen är ytterst grannlaga i allt som rörer henne. Han förlåter hvarken glömska, eller något som på minsta sätt kan såra henne. Madame la Dauphine¹⁾ talar nu med henne och behandlar henne ganska väl: La Comtesse de Provence²⁾ på samma sätt. — I detta ögonblick emottager jag M:r de Voltaire's bref med de präktiga vers, som han har gjort

¹⁾ Marie Antoinette af Österrike, d. 16 Maj 1771 förmäld med då varande Dauphin, sedermera Konung Ludvik XVI.

²⁾ Maria Josepha Lovisa af Savoyen, förmäld d. 14 Maj 1771 med då varande Grefven af Provence, sedermera Ludvik XVIII.

öfver E. M. Jag innesluter ett bref från Konungen till E. M. ¹⁾).

Paris d. 14 Nov. 1773. — "Konungen är af en obegriplig svaghet. Man kan i intet afseende räkna på honom. Hertigen af Aiguillon är modfälld. Hofvet är uppfyllt af kabaler, och att Hertigens fiender blifva ostraffade gör dem oförskämdare dag för dag. I konseljen har han öfvervigt genom den drift hvarmed han gör sin tjenst. Madame Du Barrys vänskap uppehåller honom. — Dauphin och La Dauphine emottaga mig på ett så distingueradt sätt, att det väcker mina medbröders jalousie. Emellertid undviker jag med största omsorg allt, som kan misshaga Konungen. Också fortfar han att behandla mig oändligen väl, och Madame Du Barry öfverhopar mig med höfligheter. — E. M. är alltid denna nations afgud."

Ludvik XV dog d. 10 Maj 1774 och efterträddes af sin sonson. Följande skrivelser ifrån Creutz af 1776 och 1777 skildra den nya ministären, Drottningen och Ludvik XVI sjelf.

"Drottningen åstundar blott och tänker blott på att få Hertigen af Choiseul återkallad; men Konungen hyser alltid mot honom en oöfvervinnelig vedervilja. Drottningen har mycket välde öfver Konungen föröfrigt, och denna Prinsessas inflytelse är så mycket mäktigare, som M:r de Maurepas²⁾ ej motarbetar henne.

¹⁾ Detta bref ifrån Ludvik XV, innehållande en lyckönskan till revolutionen, finnes bland Gustaf III:s papper.

²⁾ Hade varit Minister redan under Ludvik XV; men blef disgracierad 1749: återkallades i ministären vid 75 års ålder.

Denne Minister har mera esprit och är oändligen mer fin än alla de andra. M:r de Vergennes ¹⁾ har hans hela förtroende. Men denne är vexelvis fast och svag. Fastheten kommer af hans karaktär, svagheten af hans position. Utan börd, utan omgifvelser, utan stöd ser han sig ofta i nödvändighet att gifva vika för omständigheterna. Ibland gör han sig styf mot hofvet, nästa ögonblick ger han vika. Deraf kommer en ljum vänskap, en svag sammanhållning, olyckligare än ett öppet bruljeri. M:r de St. Germain ²⁾ är, liksom Vergennes, ojemn. I fråga om det Europeiska systemet tänker han lika med Vergennes och Maurepas. Alla tre inse nödvändigheten att upprätta Sverige och understöda E. M:s bemödande. De grunda på E. M. allt sitt hopp om fastställandet af jemnvigten i norden. Olyckan är, att finansernas bedröfliga belägenhet och trakasserierna i det inre hindra dem att använda de nödiga medlen, för utförandet af E. M:s stora afsikter. Turgot ³⁾ är fast och orubblig af karaktär och grundsats; men han ser blott på sitt föremål: allt det öfriga hvarken intresserar eller sysselsätter honom. M:r de Sartine ⁴⁾ är obetydlig (est nul). Malesherbes ⁵⁾

"Son Principal mérite fut d'avoir l'esprit conciliant, et un grand usage de la cour et des ses menées; ce que les gens superficiels prenoient pour la science du gouvernement." Flassan. T. II. p. 113.

1) Nu Minister för utrikes ärenderna.

2) Krigsminister.

3) Först Sjöminister, sedan Controlleur general des finances.

4) Chef för Policen.

5) Minister för inre ärenderna.

har alla den enskilda mannens dygder. Men han kan ej förlika sig med en steril och minutiös tjenstebefattning — han afskyr intriger och kabaler — han älskar framförallt sin frihet. — Det är endast hans vänskap för Turgot, som håller honom qvar”.....

”Konungen är rättvis, välgörande, han har ett rättshaffens hjerta, han älskar att göra sitt folk lyckligt, men, såsom han är okunnig och utan förvärfvad upplysning, vacklar han i val af medlen; han tror deruti ej sig själf, och fruktar att decidera sig, äfven om han rådfrågar andra. Det förflutnas erfarenhet, som visar att man ofta bedragit honom, gör honom misstänksam. Man kan gifva honom meningar, men aldrig öfvertygelser. Deraf ebb och flod i Maurepas’s inflytelse och Drottningens öfvervigt för ögnablicket! Det är detta halfva öfverlåtande, som bedrager de personer, åt hvilka han lemnar sig, och som gör att allt företages med liflighet och allt öfvergifves med svaghet. Hans förste Minister är ej tjenlig att gifva styrka åt hans karakter, och utan Vergennes, som har nerf, och som leder yttre ärenderna med värdighet, skulle denna konungs regering vara lika litet aktad utom som hans styrelse är det inom landet. — Om Drottningen hade uppfört sig med klokhed och värdighet skulle hon bemäktigat sig Konungens sinne. Men hon är inconsequent, lättsinnig och blottställer sig beständigt genom sina etourderier. — Oaktadt allt detta har hon någon ting så förförande och förtjusande i sitt sätt att vara, att hon alltid finner medel att fångsla Konungen å nyo, då han är missnöjd.”

Om tidsfördrifven den tiden vid det Fransyska hofvet och i den högre societeten må följande vittna: "Ett raseri att spela har bemäktigat sig hela världen. De vackraste unga damer, de som mest äro på modet, preferera faraobanken för balen, och man kan ej mera gifva en supé utan farao och biribi. Jag har gifvit supéer, der 60 personer af den utvaldaste societeten dermed roat sig, och man har varit nöjdare dermed, än om jag gifvit fyra baler."

Creutz förstörde sig derpå, och måste klaga för Konungen, att han var ur stånd att betala sina skulder. "Det är spelet som ruinerat mig" — skrifver han till Konungen — "man spelar farao vid hofvet och i alla societeter. Jag har efter hand gjort stora förluster och är i den högsta oro." Han vågar ej berätta det för Grefve Scheffer, utan vänder sig till Konungen. — Huru Konungen upptog detta förtroende visar sig i ett svar, som innehåller långt viktigare saker, och som vi snart skola meddela, sedan vi först ur denna brevexling utplockat några intressanta partikulariteter för åren 1778 och 1779.

Det var fråga om att gifva Creutz en ny LegationsSekreterare. Konungen skrifver honom till: "Jag önskar veta hvilken ni hellre vill ha, den lilla Stael¹⁾

1) Erik Magnus Stael von Holstein blef, såsom Löjtnant vid Södermanlands regemente och Kammarherre, CommissionsSekreterare i Paris 1778. Chargé d'affaires 1785. Minister Plenipotentiär s. å., Ambassadör s. å., i hvilken egenskap han efterträdde Creutz, rekommenderad af Franska

eller Grefve Oxenstierna ¹⁾). Jag känner ej Staels talang för arbete, jag vet blott att han har en större, som är att behaga. Hvad Grefve Oxenstierna angår, så, ehuru mycken lust jag hade att skicka er honom, eller rättare att göra honom sjelf detta nöje, fruktar jag dock, att han ej passar för er. Han har mycken qvickhet, äfven talang och alla en litteratörs egenskaper. Men härmed förenar han en lättja, som olyckligtvis alltför ofta åtföljer Snilletts liflighet, och, hvad värre är för en Ambassadörs Kansli, han har en så deciderad aversion för Chiffer, att med godo och ondo jag aldrig kunnat förmå honom att arbeta i KansliPresidentens Bureau ²⁾). Åtskilliga andra subjekter ha presenterat sig, men utom det att jag tror dem ej konvenera eder, konvenera de ej mig; om jag undantager den unge Adlerbeth ³⁾)....

Hofvet och personligen af Drottningen, i följe af sin förbindelse med Neckers dotter. Friherre 1788. Rappellerad s. å. Åter Svensk Minister i Paris 1795, 96 samt 1798, 99. Död 1802.

¹⁾ Grefve Johan Gabriel Oxenstierna, den berömde skalden, nu andre Sekreterare i KansliPresidentsexpeditionen. RiksRåd 1786. Efter Creutz's död kallad att, jemte RiksRådet Friherre Emanuel de Geer, i vissa delar förestå KansliPresidentsämbetet. RiksMarskalk 1792 och ledamot i den regering som under K. Gustaf III:s sista sjukdom blef tillförordnad.

²⁾ Hvad nu kallas Konungens Kabinett för Utrikes Brefvexlingen.

³⁾ Friherre Gudmund Göran Adlerbeth, sedermera lika utmärkt såsom författare och ämbetsman, var nu Riks-Antiquarie och HandSekreterare hos Konungen med Expeditions-Sekreterares fullmakt.

D. 20 April 1778 skrifver Creutz till Konungen: "Den unge Grefve Brahe¹⁾ har uppfört sig med en stadga och sedighet öfver hans ålder, och har här gjort sig älskad af alla. Han har ej öfverlemnat sig åt några af ungdomens förvillelser, han har varit eftersökt i den bästa societeten och har vid hofvet blifvit distinguerad mer än någon annan främling. Det oaktadt har han förblifvit enkel och blygsam. Jag hoppas att man i Sverige ej skall finna hos honom minsta gäckaktighet (fatuité). Hvad jag mest värderar hos honom är ett godt hjerta, hvars alla känslor äro hederliga. Hans ärlighet är sådan, att han ej ens misstänker att man kan vara annorlunda". . . .

D. 10 Aug. 1779: "Jag måste förtro E. M. att den unge Grefve Fersen²⁾ är så väl med Drottningen, att detta gifvit oro åt flera personer. Jag kan ej hindra mig att tro det hon haft böjelse för honom. Jag har sett för säkra bevis derpå, för att kunna tvifla. Den unga Grefve Fersens uppförande har varit beundransvärdt, genom modesti, genom återhållsamhet, och i synnerhet genom det beslut han tagit, att gå till Amerika. Genom sitt aflägsnande har han undvikit alla farorna af sin ställning. Man måste medgifva, att det fordrades en styrka öfver hans år för att öfvervinna en sådan förförelse. Drottningen kunde

1) Grefve Magnus Fredrik Brahe, då Kapten vid Lätta Dragonerna af Konungens Lif- och Hustrupper. D. 27 Dec. 1778 nämnd till en af Rikets Herrar.

2) Grefve Axel Fersen, son åt RiksRådet och FältMar-skalken af samma namn, nu Kapten vid Lätta Dragonerna, sluteligen RiksMaruskalk.

de sista dagarna ej taga ögonen ifrån honom; och då hon såg på honom voro de uppfyllda af tårar. Jag bönsfaller att E. M. ville behålla denna hemlighet endast för sig och RiksRådet Fersen. Då man fick veta att Grefve Fersen skulle resa, voro alla gunstlingarna förtjusta. Några dagar förut sade Hertiginnan Fitz-James till honom: "Hvad min Grefve, ni öfvergifver så eder eröfring!" — "Hade jag gjort en sådan, skulle jag ej öfvergifva den", svarade han. — "Jag reser fri, och olyckligtvis utan att lemna någon saknad"¹⁾. . . . E. M. skall medgifva att svaret var klokt och värdigt. För öfrigt uppför sig Drottningen med vida mer återhåll och värdighet än förr. Konungen är ej blott helt och hållet undergifven hennes vilja, utan delar hennes smak och nöjen."

Följande bref till Creutz från Konungen sjelf, dateradt Drottningholm d. 19 Aug. 1778, rör till en del högre, mer grannliga förhållanden, och visar en lycka och en olycka på thronen och en djerfhet i politisk blick, som tillsammans karakterisera Gustaf III. "Jag har alltsedan Revolutionen ej varit i en lyckligare belägenhet i afseende på det allmänna", skrifver han. — "Kriget i Tyskland"²⁾, och det som redan synes på väg att börjas med Turkarna gifva mig en stor trygghet i yttre afseende. Min resa till Ryssland har för öfrigt

¹⁾ Grefve Axel Fersen gick i Amerikanska kriget, såsom Adjutant åt Fransyske Generalen Rochambeau.

²⁾ Nedra Bayerns occupation af Kejsar Josef II i början af 1778, och det deraf följande korta Bayerska successionskriget.

bär i landet utsläckt allt det hopp om understöd derifrån, som det gamla partiet ännu hyste. Alla styrelsens fjedrar hafva småningom blifvit stålsatta. Finanserna begynna att ordna sig; ehuru StatsContorets brist på penningar ännu fortfar att göra bekymmer. Således den största tjänst ni kan göra mig är, att bringa upp subsidiesumman så högt som möjligt. — Jag har denna sommar genomrest en stor del af Sverige. Jag har under resan sett en stor del af mina regementen. Arméen är komplett. Den Finska är det i allo, och kan marchera vid första ordres. I Sverige fattas tält för några regementen. Den Finska Skärgårdsflottan är färdig. Den stora flottan är, ifrån 6 örlogsskepp af 64 till 74 kanoner, ökad till 15. Galererna äro i godt skick. Christianstad är sedan tvänne år i försvarsstånd. Svartholm är nära färdigt, och hvad Sveaborg angår, så kan det försvara sig. Liljencrantz's operation med Realisationen har fullkomligt lyckats. Det enda fel jag begått, eller rättare, som man kommit mig att begå, är affären med bränvinet¹⁾; men den skall ock hjälpas med tålmod, med blandning af mildhet och stränghet, i synnerhet med ihärdighet. Lugnet i landet är ganska stort. Lydnaden och förtroendet till min regering äro fullkomliga. Det nit, hvarmed man ikläder sig den nya dräkten, visar det. Hufvudstaden ensam, denna samlingsplats för alla den sista styrelsens elaka vätskor, fronderar än. Likväl måste jag göra Stock-

1) En märkvärdig bekännelse!

holmsboerna den rättvisan, att deras fronderi sitter mera i hufvudet, än i hjertat. Ingen ting bevisar bättre nationens tillgifvenhet, än intrycket af den olyckliga historia, som kastat oro och söndring i det inre af den kungliga familjen ¹⁾. En sådan sak skulle helt hastigt ha kunnat återtända all redan utsläckt tve-
drägtslåga. Men den har blott väckt en allmän harm mot henne ²⁾, som dertill varit upphofvet; och glädjen har varit allmän, då man genom de allmänna för-
bönerna förnummit att Drottningens hafvande tillstånd var säkert. Detta bevisar, att, om man ock här älskar faktionernas tumult, man dock fruktar det borgerliga kriget ³⁾. Emellertid, om jag såsom konung är lycklig, är jag långt ifrån att vara det såsom människa; och allt detta olyckliga trassel har gjort mig mycken sorg. Föröfrigt ha alla min mors bemödanden endast tjänat att göra hennes egen belägenhet obehagligare. Hon har stött sig med tvänne sina söner, och med sin ena sonhustru, under det den andra ⁴⁾ undviker henne, så mycket hon kan. Hon har ingen medhållare mer än sin yngre son, som derigenom förlorat äfven det ringa anseende han ägde. Hennes dotter, som alltid lefver med henne, och ej har annan vilja än hennes, kan ej räknas. Alla äro

1) Mera härom framdeles.

2) Enkedrottningen.

3) Ett sådant yttrande kan svårligen ha afseende på något annat, än en hos Enkedrottningen förmodad plan att disponera om thronföljden.

4) Hertig Carls gemål.

brydda för henne, alla undvika henne. — Men jag lemnar er själf att döma, om detta kan vara en tröst för mitt hjerta. Jag vill ej längre dröja vid ett så obehagligt ämne. Baron Stael kan derom säga er mer, än jag skulle vilja."

"Jag går nu till min andra punkt. Uppförandet hos Frankrikes ministère har synts mig lika mycket afvika från rättvisans principer, som från nationens intresse, och ifrån de statsmaximer, som i så många sekler varit giltiga. Jag kan ej medgifva, att det är rättvisa i att understödja rebeller emot deras konung¹⁾. Exemplet skall vinna allt för mycken efterföljd i ett tidehvarf, då man söker nedbryta alla myndigheters skrankor, dessa må vara hvilka som helst. — Men jag får väl gifva vika i detta stycke. Jag vet att rättvisan olyckligtvis är den sista, som de store statskloke rådfråga; ehuru jag ej vill tillegna mig denna sed. Jag vill ej disputerar emot ministrar, som, för ögnablicket ägande den kungliga myndigheten sig anförtrodd, ej personligen i den samma äro intresserade såsom jag. Men, äfven om jag tar saken från den politiska sidan, kan jag ej gilla kriget mot England. Då en fullmyndig konung företager ett krig, så fordras endera, först och främst, att han är angripen, eller, för det andra, att han har för ändamål att göra eröfringar, eller, för det tredje, att han personligt söker denna ära, som man är van att fästa vid

¹⁾ Frankrikes erkännande af de Engelskt-Amerikanska koloniernas sjelfständighet 1778 och deltagande i kriget på deras sida mot England.

vapenyrket. Men Frankrike är ej angripet: det skall förstöra sin handel utan att göra eröfringar; och dess konung är olyckligtvis en furste utan upphöjelse i själen. Dock, låt vara att en brytning varit oundvikelig; hvarför dröja med att göra den? Hvad är orsaken till Konungens af Preussen lycka i nästan alla hans företag? Det är den häftighet, hvarmed han angriper sin fiende. Frankrike var beslutet till kriget; hvarföre ej blockera Engelska hamnarna? Ett hastigt anfall skulle der utbredt förskräckelse. . . . Under det Engelska angelägenheterna sysselsätta Franska Ministrarna, förlora de Tyska rikets alldeles ur sikte. Deras uppförande i detta afseende, ehuru ej mindre tadelvärdt, är likväl lättare för mig att begripa. Drottningen i Frankrike är Kejsarens syster. Maurepas vill ej ännu en gång bli exilerad; och hvad Herr de Vergennes' lilla själ angår, så känner jag den nog sedan sex år tillbaka, nära på bekostnad af mitt lif och min krona. — Jag har skrivit ett bref till Konungen i Frankrike, hvaraf jag sänder er en afskrift. Ni ser, att jag söker låta honom inse hela vigten deraf, att han ej visar sig likgiltig för Tyska Riksförfattningens upprätthållande; ehuru jag undviker att utpeka den väg, som han borde följa. Baron Stael skall säga er de villkor, som jag föreskrifvit för öfverlemnandet af detta bref. För öfrigt synes mig sakkernas belägenhet nog gynnande. Frankrike borde förena sig med Preussen emot Kejsaren. Churfursten i Hannover vore då tvungen att förklara sig för Wienska hofvet. En Fransysk armée borde gå öfver Rhen

och frántaga England Hannover och alla dess Tyska besittningar: en annan borde anfalla Österrikiska Nederländerna. Churfurstendömet borde man försäkra å Arsprinsen af Brunsvik, hvarigenom man på engång skulle göra denna prins mäktig och för alltid skilja honom från England, som dermed ock vore söndradt från Kontinenten. Brunsvikska huset, om det hade Frankrike att tacka för sin storhet, skulle blifva en nyttig bundsförvandt. Bremen och Verden borde återgifvas till Sverige, deras rättmätiga ägare. Frankrike borde få Österrikiska Nederländerna. Österrikiska huset, sålunda tillbakavisadt inom sina skrankor, skulle tvingas att återställa Pfaltziska huset¹⁾, och Tyska rikets lagar blifva skyddade.”

”Det återstår mig, att tala med er om edra enskilda affärer. Baron Stael har gjort mig en tafla af dem. De äro fasliga och ha förskräckt mig. Han skall säga er, huru stor min effort att hjälpa er är, (fastän summan är måttelig), och huru våra finanser stå i detta ögonblick. — För att visa eder huru mycket edra angelägenheter äro mig om hjertat, se här 4000 Rdr specie i tre vexas, såsom ren gratifikation! Jag hade önskat att kunna höja summan till det belopp, hvartill Stael uppgifver edra skulder; men det har varit omöjligt. Emellertid, för att lemna er ännu ett bevis af mitt deltagande, sänder jag er ett kreditil

¹⁾ Nemligen i besittningen af det till Pfaltziska linien nu arffallna Bayern, hvilket, genom Österrikes anspråk och Preussens motstånd, föranledde det Bayerska successionskriget, slutadt genom freden i Teschen d. 13 Maj 1779.

på Hasselgren ¹⁾), som berättigar er att lyfta ytterligare 4000 Rdr, men hvaraf ni blott äger att göra bruk i högsta nödfall. Liljencrantzes Promemoria skall säga er, huru denna summa skall godtgöras af Stats-Contoret. Efter att sålunda ha lemnat den hjälp, som eder belägenhet fordrar, tillåt mig att uttrycka, huru mycket detta smärtar mig, och att bedja er egna mer vård åt edra affärer, och i synnerhet att undfly dessa förskräckliga förluster på spel. Baron Stael kan säga er, huru många vändningar behöfts för att dölja för Baron Liljencrantz verkliga orsaken till edert obestånd. Det är min vänskap för eder, som förmår mig så att tala ²⁾).

Konungen hade år 1772, då han, efter Revolutionen och den nya Regeringsformens antagande, åtskildje Ständerna, muntligen till dem yttrat, att han hoppades återse dem om sex år. Tiden var inne, och syntes så mycket mer gynnande, som allt ifrån d. 4 Juli 1778 förböner skedde i kyrkorna, i anledning af Drottningens med lifsfukt välsignade tillstånd. Grefve Ulrik Scheffer, rådfrågad, tillstyrkte Riksdag.

"Jag har alltid varit af den tanken — skrifver han till Konungen d. 5 Sept. 1778 — att närvarande

¹⁾ I Amsterdam.

²⁾ Creutz svarar d. 8 Okt. 1778. "De välgärningar, som jag nyss emottagit af E. M:s hand hafva så upprört min själ, att jag har inga uttryck för mina känslor. — Jag äger nu intet, som ej tillhör E. M. Min lycka, min existens är E. M:s verk. — Baron Stael säger mig, att E. M. äfven har täckts ofva mig ett års permission, med fullt bibehållande af min flöning."

moment är det enda, då Ständernas sammankallande kan ske utan fara. E. M., vägande skälen för och emot, synes ock finna vågskålen luta till förmån för ett jakande svar. Aldrig ha allmänna sakerna i Europa varit i en för oss fördelaktigare ställning, och, med undantag af Danmark, som ensamt ej mycket betyder, tyckas alla så sysselsatta med sina egna angelägenheter, att de ej ha tid att tänka på Sveriges. — Jag vill ej undersöka, om det slags löfte, som E. M. gaf vid slutet af förra Riksdagen, var formellt eller villkorligt. Jag vet blott, att detta löfte lugnade allmänheten och lugnade E. M:s grannar. Det är lyckligt att omständigheterna nu sammanstämma för detta löfdes uppfyllande. . . . Vid en omständighet kan jag ej undgå att lägga stor vikt, nemligen den konversation, som jag förledit år hade med Grefve Panin. Ryssland vill ha bevis derpå, att E. M:s Regeringsform grundar sig på Ständernas medverkan. Det frågar litet efter graden af denna medverkan; men principen, en gång offentligen erkänd, skall förbinda Ryssland att lemna denna Regeringsform för alltid ofredad. — Härtill kommer lyckan af Drottningens välsignade tillstånd. Hvad det inre angår, så förtjenar det ostridigt den allvarligaste uppmärksamhet. Det finnes utan tvifvel ett visst missnöje, hvars orsaker äro E. M. troligen kända. Men jag tror det ej vara af den beskaffenhet, att det skall störa Riksdagen. — Det är först och främst angeläget, att provinserna få tillräcklig tillgång på brännvin, hvarpå för närvarande är nästan allmän brist. Folket har på god tro ut-

levererat sin bränvinsredskap, det trodde sig få bränvinet för billigt pris, det är uppbragdt att se sig be-
draget i denna förhoppning, och det sätter i tillgån-
gen på bränvin sin lycka. För det andra är högst
nödvändigt, att Liljencrantz gör likvid. med Banken
för de summor, som Statsverket är den skyldig. Ban-
ken beror endast af Ständerna. Detta är kungliga
myndighetens enda svaga sida; och ingen ting kan
hindra Ständerna, att angripa en operation, i hvilken
de finna formellt stipulerade förbindelser ouppfyllda.
Realisationen skall blifva ett bland de vackra monu-
menterna af E. M.s regering. Men den har mäk-
tiga fiender. För det tredje synes mig, såsom några
artiklar i Gustaf Adolfs både Riksdagsordning och
Riddarhusordning ej rätt voro passande för våra tider,
Väl vore, om E. M. ville göra några förändringar och
på förhand bestämma sina idéer i detta afseende. Jag
tror ej att E. M. vill låta Prinsarna vara tillstädes¹⁾,
eller begära deras tanka vid Ständernas öfverläggning-
ar. Strands²⁾ Memoire visar att detta bruk blif-
vit aflagdt. Det skall kanhända möta mycken svårig-
het, att nu införa de tre klasserna på Riddarhuset.
I fall detta skulle utdraga Riksdagen blir frågan, om
E. M. skulle vilja lemna saken i det skick den är,
eller återkomma till den af Gustaf Adolf införda ord-
ningen. Sluteligen blir nödigt att taga sitt parti

1) Såsom föreskrifves i Konung Gustaf Adolfs Riksdags-
ordning.

2) Sekreterare i RiksArkivet.

angående Talemansvalen i de tre stånden¹⁾; ty hvad LandtMarskalkens tillsättande angår, så är det icke underkastadt tvifvel. I allmänhet bönfaller jag att E. M. på förhand ville fastställa det mekaniska af Riksdagens gång. — Hvad angår de ord i Riksdagskallelsen, som återkalla E. M:s gifna löfte, så finner jag dem väl placerade²⁾).

Vid samma tid, som Riksdagskallelsen utfärdades, har Konungen på Drottningholm börjat en Dagbok, som innehåller åtskilligt om beredelserna till Riksdagen, men afbrytes före Ständernas sammanträdande. Ur denna, än på Fransyska, än på Svenska författade, Dagbok, meddela vi här några utdrag, betecknande för de grundsatser, Konungen den tiden både erkände och hyste för rikets första stånd, eller rättare de första uti detta stånd; från hvilket sedermera omständigheter, mer än böjelse, söndrade honom:

"Kallelsebrief ha blifvit utfärdade till Ständerna att sammanträda. Riksdagsordningen af d. 6 Juni 1626³⁾, är nu föreskrifven regel för Adeln, sedan 39 §. af 1772 års Regeringsform upphäft alla ifrån 1680 ditintills gällande grundlagar och återställt dem, som förut

1) Om sättet för dessa talas icke i Gustaf Adolfs Riksdagsordning; men LandtMarskalken nämnes, enligt hans Riddarhusordning, af Konungen.

2) I d. 9 Sept. 1778 utfärdade Riksdagskallelsen heter det: "Den fägnad Wi lofve Oss af Eder närvarelse vid Hennes Maj:ts, gifve Gud! lyckliga förlossning, jemte Wårt nådiga yttrande vid Eder sednaste skilsmässa, äro således egenteligen de orsaker, som föranlåta Oss att i nåder sammankalla Eder."

3) Menas Riddarhusordningen.

voro antagne. Den fastställer trenne klasser, och upphäver således den Demokrati, som regerade inom Riksdarhuset, och som gjorde att rikets första stånd liknade en illa upptuckad hop, utan kännedom af sin rätt och sitt intresse, utan förmåga att försvara dem eller att upprätthålla sin värdighet och sitt företräde emot de tre stånden; hvilkas afundsjuka alltid förenat dem till inkräkting på Adeln's rättigheter. Inrättningen af klasserna erbjuder fördelen af en viss gradation, som då den skiljer de titulerade och lysande familjerna från den unga Adeln, förhindrar den oordning, som blandningen af olika börd med sig förer. Ty i ett väl regleradt samhälle måste man sätta en bom för de smås ärelystnad. Likgiltigheten för börd eller för de utmärkelser våra förfäder infört, till att skilja de förnämsta från folket, är blott vacker såsom spekulation, i praktiken nästan alltid omöjlig. Denna jemlikhet kan blott existera i en Demokrati eller under en Despotism, der det blott finnes en herre och slafvar. Också ha våre störste Konungar blott velat bibehålla en laglig och tillräcklig makt; de ha ej sökt det oinskränkta väldet. Derföre ha de uppehållit Adeln. Sådant var Gustaf Adolfs och Carl X:s tänkesätt. De Konungar, som hafva eftersträfvat en makt utan skrankor, hafva alltid arbetat att skada adeln, såsom Carl IX och Carl XI. Den siste lyckades. Hvad har derpå följt? Konungamaktens fall, Demokratiens öfvervigt — och rikets fullkomliga förstöring; om ej Försynen genom en utomordentlig händelse hade frälst det."

"UnderStåthållaren (Baron Axelson) kommer från Stockholm och berättar, att publikationen om Riksdagen blifvit med mycken glädje emottagen. Somliga säga: han höll ändå ord; andre: det hade vi ej väntat. UnderStåthållaren talte om att Rosén¹⁾ bör uteslutas från (Stockholms) Consistorii Riksdagsmän genom Nensén²⁾ eller Båld³⁾. Ibland Borgerskapet troddes Ekerman⁴⁾ bäst. — Ingen af Borgmästarna anses tjenlig. — Gamle ÖfverStåthållaren Rudbeck talar nu mycket moderat och om idel enighet."

Fransyske Ambassadören⁵⁾ har berättat för mig en konversation med Danska Ministern Baron Gyldenkrone i ett ämne, hvaröfver Bernstorff ålagt den sistnämnde att sondera min ministère, nemligen, om jag skulle vara böjd att förena mig med Danmark i några kraftiga mått och steg till skydd för vår handel emot de Engelska kapare, och i detta ändamål låta några skepp gemensamt kryssa i canalen⁶⁾. Jag sva-

1) Gabriel Rosén, Kyrkoherde i Riddarholmen i Stockholm, hade varit ÖfverHofPredikant, men var särdeles onådigt ansedd af Konungen, som ej allenast förbigick honom, då han hade första rummet till Hernösands stift, utan äfven vid Biskopsalet i Strengnäs 1776, särskildt lät uppmåna presterskapet att icke votera på honom.

2) Doktor Petrus Nensén, Kyrkoherde i Clara, Led. af Nordstj.O. 1783. Död 1788.

3) Kyrkoherde i Mariæ församling i Stockholm.

4) Carl Fredrik Ekerman, Rådman i Stockholm, Taleman i Borgareståndet 1778, JustitiæBorgmästare 1783. Dödd 1792.

5) Le Comte d'Usson.

6) Det var således första uppslaget till den beväpnade Neutraliteten.

rade Grefve d'Usson, att jag var honom förbunden för förtroendet, att de kraftiga klagomål jag låtit framställa hos Engelska Ministären, borde komma mig att hoppas ett gynnande svar och tillräcklig ersättning, att Danska hofvets proposition kunde vara fördelaktig, om man någonsin kunde lita på detta hof, men att jag emellertid ville tänka derpå, och tala derom med Grefve Ulrik Scheffer."

"Måndagen d. 14. Sept. Schröderheim ¹⁾ kommer från staden och säger mig att Pechlin rest på landet, utan att tro på ryktet om Riksdag. Sebaldts utnämning (till JustitiæBorgmästare) hade fullkomligt nedslagit modet hos resten af faktionen ²⁾, som på honom satt sitt hopp; men att nu allt skulle gå lugnt."

"Tisdag d. 15. RiksRådet Sparre kommer från staden och berättar om valen af Stockholms Riksdagsmän ibland Prester och Borgare. Af de förra äro Wingård ³⁾ och Nensén valde. Valet har skett i Roséns och Celsii ⁴⁾ frånvaro. Allt har gått tyst. Äfven Wijkman håller sig stilla."

Onsdag d. 16. Bestämde uppvaktningen för det väntade Barnet. Pagerne spelte Skeppar Rolf af

¹⁾ Elis Schröderheim, nu ExpeditionsSekreterare i Inrikes Expeditionen, vid 1778 års Riksdag Sekreterare i Bondeståndet.

²⁾ Med denna emottagna befordran ansågs således denne fordom så ifrige partiman för oskadelig.

³⁾ Johan Wingård, Enkedrottningens ÖfverHofPredikant 1775, Pastor i Jacobs församling i Stockholm 1775. Biskop i Götteborg 1780. Död 1818.

⁴⁾ Olof Celsius, Pastor Primarius i Stockholm 1774. Utnämnd Biskop i Lund 1777. Död 1794.

Hallman¹⁾), en parodi på Birger Jarl²⁾). Hallman spelte sjelf hufvudrolen.”

”Tisdag d. 17. Baron Manderström³⁾ kommer från staden. RiddarhusDirektionen har, i anledning af mitt bref af d. 9 Sept., resolverat att låta göra utdrag ur Ridderskapets och Adels Protokoller ifrån 1626 till 1680 om allt hvad som varit praktiseradt. Han sade mig att andra klassen knapt skall gå till fjorton⁴⁾). Det första blir att öka denna klass, som kan ske på tre sätt: endera, att första klassen delas i två, så att Grefvarne utgöra en, och Friherrarne den andra tillika med de fjorton, som kostnadsfritt upphöjas till Friherrlig värdighet: eller, att alla familjer, som 1625 fått säte utom nummer, flyttas i andra klassen tillika med alla de af tredje, som kunna bevisa sig härstamma af SerafimerRiddare eller Kommendörer af Nordstjernen

1) Carl Israel Hallman, den bekante komiske poeten, var född 1732 och dog 1800 utan ämbete.

2) Sorgespel af Grefve Gustaf Fr. Gyllenborg.

3) Friherre Christopher Manderström. Var anställd i Kansliet, då han blef Kronprinsens HandSekter 1749. Chef för Hofexpeditionen 1760. Död 1788 som HofMarškalk och C. N. O.

4) Enligt K. Gustaf Adolfs ordning vid upprättandet af Svenska Riddarhuset af d. 6 Juni 1626 delades all adel, så gammal som ny i Sverige och Finland, uti 3 klasser, hvar klass med en röst på Riddarhuset: den första innefattande dem, som till Herrestånd upphöjde blifvit genom Grefve- eller Friherre-värdighet, efter åldern af denna värdighet: den andra dem, som kunna bevisa att deras förfäder varit bland Rikets Råd, hvarefter deras säten engång för alla genom lott bestämmas: den tredje alla andre af adel, som taga sitt säte, de äldre efter lott, de yngre efter adelsbrefvets datum.

eller Svärdsorden: eller, sluteligen, att alla de af tredje klassen, som äga något fideikommiss, blifva på min nomination i andra klassen uppflyttade. De båda sista alternativerna äro mest i andan af Gustaf Adolfs Riddarhusordning. Villkoret af förmögenhet blefve blott gällande för denna gången. Andan af Gustaf Adolfs Riddarhusordning är, att första klassen skall vara titrerad, den andra klassen illustrerad och den tredje bestå af menige adeln. Det första af de tre alternativerna vore förmånligast för kungamakten. Grefvarne skulle bli charmerade att göra en klass för sig. Andra klassen skulle finna sig smickrad af Barontitein o. s. v. — Men det är endast kungamakten som skulle vinna på denna tillställning.”

”Fredagen d. 18. Schröderheim kommer från Westerås, der han råkat Hertig Fredrik, som blifvit mycket bestört öfver Riksdagstidningen och (trott) att anledningen varit hvad som tilldragit sig mellan Enkedrottningen och mig; hvaröfver han skall varit mycket orolig. Ryktet om hans delaktighet i Enkedrottningens brott, och den kallsinnighet, som är emellan honom och mig, ha gjort Prinsen högst opopulär. I Westerås har man knapt velat gifva hans folk inqvartering. Till middag hos Biskop Benzelstierna. Der proponerades en skål för Rikets Hopp, hvilken Hertigen ock drack; men med möda. Biskopen beklagade mycket, att Historien emellan Enkedrottningen och mig vore i hvars mans mun, och att hon utspridt hvad hon snarare borde gömma. Riksdagsvalen i Westerås stift skola gå bra.”

”Lördagen d. 19. Goda nyheter om Riksdagsmannavalen i Stockholms stad.”

”Söndagen d. 20. Hertigen af Östergöthland kommer till Drottningholm, sedan han förut varit hos Enkedrottningen. Mycket embarasserad vid mötet med Konungen.” — Här afbrytes denna Dagbok.

Riksdagen år 1778 var ett politiskt skådespel, som Gustaf III gaf verlden och sig sjelf. Att han med omsorg derpå beredde sig visa flera uppsatser af hans hand, om hvad som vid tillfället vore att iakttaga. Den utförlighet, hvarmed allt det ceremoniella behandlades, röjer den kärlek konungen hade för denna slags representation. — För öfrigt var han långt ifrån att derföre öfverse det väsendtliga. Men för hans lifliga inbillning förvandlade sig hvarje akt af hans politiska lefnad ovilkorligen i ett skådespel. Man måste öfverallt skilja föreställningen och verkligheten. Den illusion, som i lifvet förblandar bägge, må i allmänhet vara en svaghet. Hos starka karakterer med en eldig imagination, som hänför både dem sjelfva och andra, är den en del af deras kraft, ehuru, der den får öfvervigt, förderfvelig; och på skillnaden emellan illusion och verklighet har Gustaf III gått under.

Han stod framför *sin* första Riksdag — den första efter Revolutionen — den, på hvilken de år 1772 öfverraskade Ständerna, skulle frivilligt och tacksamt besegla hans verk. Naturligt var, att alla de ljusa sidorna af detta med förkärlek skulle framhållas; och de framställde sig sjelfva. Jemförelsen med det förflutna var otvifvelaktigt till det närvarandes fördel.

Framtiden var, såsom vanligt, oviss. Men man hade åtminstone önskat de säkerheter därför, som mensklig försigtighet kan bereda. I detta afseende litade Konungen för mycket på det närvarande; och den obeständighet, hvori sjelfva författningen hölls, lemnade spelrum nog för fruktan och dolda missnöjen.

Redan Riksdagskallelsen framställer skillnaden emellan förra Riksdagar och denna. — "Då vi utur Rikets Handlingar — säger Konungen — så i äldre som nyare tider fått inhämta, huruledes Eder allmänne Riksmöten sällan skedt i andra afseenden än att hjälpa rikets tarfvor, ofta i tryckande omständigheter och med Eder stora enskilda känning, så kunne Wi ej annat, än röna den innerligaste tillfredsställelse inom Oss sjelfva, att ändteligen hafva uppnått den tid, då Eder Sammankomst kan beramas i den enda afsikt, att J med Oss mågen få glädja Eder öfver Fäderneslandets lyckliga belägenhet." Ständerna sammanträdde d. 19 Okt. i Stockholm. Följande ur Konungens Tal vid Riksdagens öppnande må anföras:

"Då vi på detta rum sista gången åtskildes, lofvade jag, att efter sex år Eder åter sammankalla. Sex år äro nu förflutna efter Edert sednaste Riksmöte, och, utom den glädjen jag alltid hyser att se Eder, mine käre undersåtare, inför thronen församlade, njuter jag en innerlig tillfredsställelse, då jag här emotager Eder, utan att behöfva anlita Eder hjälp och understöd till Rikets behof. Fast utgifterne varit stora och behofven trängande, har dock en försiktig hushåll-

ning tillåtit mig att åter sätta Riket i försvar och anseende. J påminnen Eder uti hvad skick J lemna- den mig Riket. Af de berättelser, jag låtit författa, skolen J finna, om mitt bemödande varit fruktlöst att återställa skick och ordning. Ståndaktighet i beslut och trofasthet i löften hafva bibehållit freden, och skingrat de moln, som hotade att störa Rikets lugn; och Jag emottager Eder i fred och ro, då de öfrige makter i Europa dels äro redan i örlig försatte, dels rusta sig att krig emotstå. Jag har ej åsidosatt att bibehålla de gamla förbund, som i så långliga tider sammanbundit Riket med sina trognaste och naturligaste bundsförvandter. Och Jag har med personlig bekantskap stärkt de blodsband, som Mig förena med Rikets mäktigaste granne. Jag äger en vän i en Prinsessas person, som, på alla sidor med Svea Konungablod befryndad, uppväcker samtidens förundran och bereder sig efterverldens vörndnad. Detta lugn, denna stillhet är ej endast mitt verk. J och Edre hemmavarande Medbröder hafva på det högsta dertill bidragit igenom Eder enighet, Eder vörndnad för lagarna, och Eder lydnad för de bud Jag föreskrifvit till Eder egen välgång, till Fäderneslandets lycka. Och det är ej för Mig en ringa tillfredsställelse, att se Sverige, igenom sin enighet, sin vörndnad för lagarna, gifva Europa äfven så hedrande efterdömen, som det, tyvärr, igenom oordning och inbördes tvedrägt, ofta uppväckt och retat dess ärelystnad. Om bibehållandet af Rikets utvärtes aktning varit Mig angeläget, har dess inre förkofring ej kräft mindre sorgfällighet. Rätt-

visans befordran har varit Mitt första syftemål. Jag har sökt handhafva den både med stränghet och lämpa. Nya Domstolar hafva blifvit inrättade¹⁾, der de gamle ej varit tillräcklige, och de gamle rättade, då de afvikit från lagen²⁾. Invärtes hushållningen är befrämjad både med uppmuntran och nya inrättningar³⁾. Der Höfdingadömen varit för vidlyftiga hafva de blifvit delade⁴⁾, durchfarter öppnade, de gamle återställde i deras förra skick, och nye dels började, dels påtänkte⁵⁾. Åkerbruket är i tilltagande, och om jorden under Eder sednaste sammankomst syntes neka sin skörd, har Försynen nu på ett besynnerligt sätt visat sin nåd emot Riket, och man finner nästan intet exempel af en så ständig och ymnig välsignelse, som i dessa sednaste åren. — Af de berättelser Edre Fullmäktige i Banken lära Eder gifva, och af hvad Jag vill meddela Edre Medbröder i Utskottet, skolen J finna, att en äfven så stor som angelägen förbättring i detta verk sig tilldragit. Jag har ej allena dertill bidragit. De män, Jag till detta granulaga verk⁶⁾ nyttjat,

1) Wasa Hofrätts instiktelse i Finland 1776.

2) Konungens visitation i Göta Hofrätt 1773.

3) Ibland det viktigaste i detta afseende var Kungörelsen d. 21 Juli 1774, som tillät fri utförsel af Svensk spanmål och reglerade tullafgifterna på utrikes ifrån inkommande spanmål, samt Kungörelsen af d. 22 Mars 1775, som tillät en fri och oinskränkt spanmålshandel i de flesta Rikets provinser.

4) Finland, som af ålder hade bestått af 4 Landshöfdingedömen, skildes i 6 sådana 1775.

5) Arbeten på Strömsholms- och Trollhätte kanaler.

6) Nemligen Realisationen.

halva genom deras mogna råd och oförtrutna bemödanden gjort sig till både medborgares och efterkommandes erkänsla värdige. Rikets Krigsmakt, både till lands och sjös, har ej blifvit utur akt läten, och lären J äfven i denna delen finna en märkelig förkofran. Om alla brister ej på så kort tid kunnat botas, om mycket ännu återstår; så påminnen Eder, att konungar äro menniskor, och att tiden endast kan sluteligen bota de sår, som tiden gjort. J finnen mitt hus förökadt med en Prinsessa¹⁾, som gör en af dess största prydnader, härstammande, liksom Jag, af den store Gustaf Wasa och som, ehuru utländsk född, redan alldeles Svensk, har blifvit ett nytt föreningsband emellan mig och en kär Broder: en Broder, hvars dygder, tillgifvenhet för Mig, kärlek för Fäderneslandet ofta lindrat mina bekymmer och lätlat den tunga regementsbördan, och hvilken, alltid lika i alla omskiften, aldrig afvikit för hvad orsak, huru smickrande hon vara må, ifrån den skyldighet, som honom binder vid fäderneslandets lugn och välgång, samt de förtroendes- och vänskapsband, hvilka Oss ifrån spädaste åren förenat. Detta tänkesätt, Jag för en kär Broder hyser, har af alla mina gärningar ej kunnat undfalla Eder: men det är för mitt hjerta en innerlig fägnad, att kunna det för hela nationens ögon ådagalägga, och det i Edert sköte anförtro. Riket, återställdt i ro, njuter nu ett fullkomligt lugn både inom och utom dess landamären, och den Högstes

¹⁾ Hertiginnan Hedvig Elisabeth Charlotta, Hertig Carls gemål.

hand, som på ett så besynnerligt sätt beskyddat detta Rike, som så ofta dragit det utur de största faror, synes nu på ett märkeligt sätt vaka öfver vårt tillkommande öde och befästa thronen för långliga tider. Mitt hjerta för Eder, Gode Herrar och Män, är af Eder känt. Född Svensk har jag från de spädaste åren älskat mitt Fädernerike, och, sedan Försynen upphöjt mig på min Faders thron och satt styrseln i mina händer, har mitt första syftemål varit att öfvertyga Eder, att Jag anser mitt Folk som mina barn. Då allt pålägger mig denna skyldighet, som Konung, som Medborgare, huru mycket mera blifver den icke ökad, då Jag nu snart som Fader får arbeta för mitt barns arfrike! Få dagar återstå, till dess Jag hoppas i Edra armar kunna anförtro Den, hvilken Försynen mig gifvandes varder till min ålderdoms tröst och min throns stöd"

Talet utsades med rörelse, ända till tårar.

D. 1 Nov. föddes en thronföljare, som d. 10 följande i dopet, hvarvid Rikets Ständer voro faddrar, erhöll namnet Gustaf Adolf. — Huru vansklig är ej ögonblickets lycka! Huru förvillande det sken den, i synnerhet från höjderna, kring sig sprider! — Riket genljudade af fröjdebetygelser, så öfverflödande, att äfven den olycka, som inträffade vid den offentliga förplägningen, som gafs folket på Norrmalms torg i Stockholm¹⁾, och hvarvid många förlorade lif eller lemmar, ej dämpade den allmänna glädjen. I ett bröst

¹⁾ Den 21 December.

var den från början förgiftad, nemligen i Konungens eget. Hans egen Mor hade angående detta barns börd yttrat misstankar, hvilka, så inom som utom riket, ej blefvo obekanta. Vi skola tids nog till dem nödgas återkomma. Här må detta yttrande vara nog, att allt visar det Konungen sjelf trodde sig äga rätt att njuta en faders glädje.

De loford, hvarmed han i sitt tal öfverhopade sin bror Carl, — liksom till ersättning för betagna förhoppningar, — väckte lika mycken uppmärksamhet, som den fullkomliga tystnad han iakttog om Hertig Fredrik. Också hade den yngre brodern öppet tagit modrens parti.

I en egenhändig anmärkning angående Riksdagens öppnande säger Gustaf III: "Man har remarkerat det skickliga sätt, hvarpå Konungen i sitt tal skiljt de angelägenheter, som han ej kan afgöra utan Ständernas medverkan, från dem, öfver hvilka han blott begär deras råd. Denna distinktion är ganska väsendtelig; i synnerhet vid en Riksdag, som är den första efter upplifvandet af de gamla regeringslagarna. Allt har vid Ständernas första sammanträde försiggått på samma sätt, som i Gustaf Adolfs och Carl X:s tider. Konungen har äfven begagnat sig af den gamla silfverklubban, som Sveriges gamle Konungar vid sådana tillfällen nyttjade för att imponera tystnad. Om Måndag¹⁾ skall Adeln samlas för att med Konungen upp-

¹⁾ D. 2 Nov. Sammanträdet skedde ej förrän Tisdagen d. 3 Nov.

göra klassfördelningen på Riddarhuset. Tredje klassen tyckes ganska orolig. Alla menniskor vänta på utgången af denna seance, för att deraf döma till Riksdagens lynne". Oron hos Riddarhusets tredje klass var naturlig nog. Den var den vida talrikaste, den hade, så länge den röstning per capita gällde, som frihetstiden införde, varit hufvudsätet för den adliga Demokratien, som herrskade inom Riddarhuset. Denna skulle nu gifva vika för den aristokratiska syftning, som utmärkte Riddarhusets första inrättning, och som lade öfvervigten hos de få äldre familjerna af de båda högre klasserna. Redan i Riksdagskallelsen hade Gustaf Adolfs Riddarhusordning af Konungen blifvit åberopad, såsom nu mera för Adeln åter gällande. Han räknade den ibland de äldre lagar, som Revolutionen år 1772 åter hade upplifvat. Också tillät han i Adeln's nämnda session, som hölls på Rikssalen, under honom sjelf såsom Ordförande, ingen diskussion om giltigheten af 1626 års Riddarhusordning i det hela. Endast angående de förändringar, som, med bibehållandet af principen, tiden gjorde nödvändiga vid verkställandet, ville han inhämta Ridderskapets och Adeln's tanka. Följande förändringar blefvo, i enlighet med Konungens propositioner, antagna: 1. Att ätterna för evärdliga tider skulle representeras af den äldste inom hvarje ätt, såsom caput familiæ, och af hans äldste son efter honom, och så vidare enligt förstfödslorätten¹⁾,

1) Hvilket redan bruket i sednare tider infört, tills det i 1762 års Riddarhusordning hade blifvit stadgadt. Enligt första Riddarhusordningen valde ätten sin hufvudman.

så att val endast skulle inträda, då ättemannen var frånvarande i rikets tjänst, var ibland Rikets Råd, eller hade annat laga förfall ¹⁾. 2. Att, emedan andra klassen på Riddarhuset nedsjunkit i antal ända till blott sexton ätter, den skulle förstärkas genom 300 de äldste ätterna ur tredje klassen, och med alla Kommendörer af Svärds- eller NordstjerneOrden, samt deras manliga afkomma. På förfrågan, huru vida det samma ej skulle gälla om Kommendörer af den genom Konungen sjelf stiftade WasaOrden, svarades, att *de* blifvit uteslutne, emedan detta vore det enda Kommendörsband, som kunde tilldelas ofrälse män. — De öfriga punkterna innehålla närmare bestämmelser angående sättet att votera inom hvarje klass. Hela öfverläggningen försiggick i Konungens närvaro på Rikssalen. Öfverste Gyllensvahn vågade hemställa, om ej propositionerna kunde få remitteras till Adelsns öfverläggning på ståndets vanliga samlingsrum. På denna hemställan följde intet svar. Men vid en följande Adelsns session, som hölls med lika högtidlighet i Konungens närvaro på Rikssalen, uppstod, vid justeringen af förra sessionens protokoll, Landshöfdingen Baron Johan Abraham Hamilton ²⁾ med den anmärkning, att Gyllensvahns yttrande borde utgå ur protokollet, emedan det innehölle en tvetydighet, likasom Kongl. Maj:t skulle

1) Ättemannens rätt att gifva fullmakt åt en annan att representera i sitt ställe, inskränktes till det enda fall, att han vore ensam af sin ätt, och af laga förfall hindrad.

2) Han hade, såsom vi sett, sjelf, liksom Gyllensvahn, varit föremål för en af Konungen anbefalld aktion, i anledning af tjänstefel, men kom lyckligare derifrån, än denne.

på något sätt ha velat inskränka Adelns fria öfverläggningsrätt. Hvilken ton Toll redan tog sig, kan inhämtas deraf, att han nu påstod, det Gyllensvahn borde för sådant allvarligen straffas. Konungen förklarade, att Gyllensvahns ord borde qvarstå, såsom ett bevis, att i Gustaf III:s tid det varit Svenske Män lof gifvet, att inför thronen fritt få yttra sina tankar angående de ärender, som vid ett Riksmöte dem blifvit till öfverläggning meddelade: — ett yttrande, som gjorde ett lifligt intryck.

Så var Riddarhuset förvandladt. Förändringen visade sig likväl snarare uti en förminskad vikt af det hela, än i någon ny verkelig styrka gifven åt Aristokratien inom Riddarhuset. Dennas åter upplifvade forna betydelse var i alla afseenden endast skenbar; mer än kanske Konungen, som var svag för det aristokratiska skenet, sjelf, i ögonblicket af denna förändring, insåg. Man gör ej Aristokratier. Att vilja från thronen skapa dem medelst förordningar, är första tecknet till deras förfall. Skenet godtgör ej bristen på verklighet. Och man kunde nästan säga detsamma om alla de rättigheter, som ännu i Regeringsformen voro Ständerna lemnade.

Enligt Gustaf Adolfs Riddarhus-ordning nämnde Konungen LandtMarskalk. Han öfverlemnade nu den gamla Landtmarskalksstafven till Friherre Hugo Herman von Saltza; och i den ed, som den nye LandtMarskalken affordrades, blef infördt, att han äfven hade att ställa sig Riksdagsordningen af d. 24 Januari 1617 till efterrättelse. Denna, egenteligen ett

ett kort ceremoniell för de gamla korta Riksdagarna, men hvilket, i afseende på propositioner, öfverläggningar och beslut, tilldelade Konungen en ännu större makt, än Gustaf III uti 1772 års Regeringsform hade sig förbehållit, var således äfven en af de gamla lagar, som befunnos återupplifvade. Enligt densamma var Ärkebiskopen¹⁾ Taleman, ej blott för Presteståndet, (hvertill han nu äfven af Konungen nämndes), utan, vid gemensamma sammankomster på Rikssalen, äfven för alla de tre ofrälse stånden. Borgare och Bönder, om hvilkas ordförande den gamla Riksdagsordningen ingen ting förmälte (ett bevis på deras fordna obetydlighet), anhöllo nu derföre — först Bondeståndet, sedan Borgareståndet, — att Konungen sjelf ville utnämna deras talemän. Denna begäran villfors²⁾. Redan förut hade Konungen, med åberopande af Gustaf Adolfs Riksdagsordning, nämnt Bondeståndets Sekreterare. Denne blef Elis Schröderheim; hvars skicklighet i ståndets ledning vid denna Riksdag först förvärfvade honom Konungens förtroende., som han sedan så länge åtnjöt.

Riksdagen var ej långvarig, och kanhända vigtigare genom hvad den förteg, än genom hvad den uttalade. Ständernas verkliga tanka om 1772 års Regeringsform kom ej i dagen; knappast Konungens egen. Det var ett försök å ömse sidor. Det har

1) Nu Doktor Carl Fredrik Mennander.

2) Konungen nämnde till Taleman för Borgareståndet Rådsmannen i Stockholm C. F. Ekerman, och för Bondeståndet Anders Matsson från Malmöhus län.

blifvit nämndt, att den nya Regeringsformen från början i flera afseenden var obestämd. — Denna obestämdhet blef snarare ökad än minskad. Man visste ej rätt, hvartill man hade samtyckt. Alla efter år 1680 såsom grundlag gällande stadgar hade genom Regeringsformens 39 §. blifvit upphäfna. Att de, som före denna tidpunkt varit gällande, dermed skulle anses upplifvade, följde ej egentligen af den tystnad, hvori de blifvit lemnade. Emellertid såg man Konungen draga denna följd. I den korta Konungaförsäkran, som han nu för framtiden lät Ständerna bekräfta, heter det: "att Sveriges gamla lagar, sådane de före 1680 varit, blifvit genom fundamental-lagen af d. 21 Aug. 1772 till deras väsendtligaste delar återställdes." Gustaf Adolfs Riddarhusordning och Riksdagsordning framstodo plötsligen såsom ännu gällande grundlagar. Den förra förändrade med ett slag hela Riddarhuset inrättning¹⁾, den sednare, som åberopades i LandtMarskalkens och Talemännens nya edsformulärer, hotade med ännu större förändringar. Den tillät endast öfverläggning på Riksdag öfver de af Konungen sjelf gjorda propositioner, och den berättigade honom, om Ständerna voro skiljaktiga i sina resolutioner, att deraf taga hvad bäst honom syntes.

D. 31 Okt. meddelade Konungen Ständerna på Rikssalen sina propositioner i flera Lagfrågor. Dessa ut-

¹⁾ Konungen gaf på Rikssalen d. 9 Nov. sin högtidliga bekräftelse på Gustaf Adolfs Riddarhusordning, med de tillägg, som först blifvit antagna vid hans konferens med Adeln d. 5 Nov.

märktes alla af tidehvarfvets upplysning, som började mildra de positiva lagarnas hårdhet genom afseende på naturlig rättvisa och billighet. Gustaf III, som efter sin Revolution hade afskaffat torturen, framgick på samma bana vid 1778 års Riksdag, genom sina propositioner: om *moraliteten i lagen och hvad i lagen kan finnas som uppmuntrar angifvare och störer ärlighet och förtroende* — om *mildring af dödsstraff för barnamord, samt några andra brott och missgärningar* ¹⁾ — om *Preskription i Brottmål* eller stadgande af en tid, hvarefter brottmål ej mera få åtalas — om *inskränkning af de viten och böter, som Domare och Exekutorer af egen åtgärd och dom tillfalla* — samt att *andre brott icke må beläggas med straff af ärans förlust, än de hvilka uti sig innefatta infami eller nedrighet och skam*. De i följe deraf i allmänna lagen af Konungen föreslagna förändringar blefvo af Ständerna i det mesta antagna. Men liksom för att försöka, om det initiatif i lagfrågor, som 42 §. af Regeringsformen äfven åt Ständerna förbehöll, verkligen stod dem öppet, gjorde Ständerna sjelfva en proposition i samma anda, om Religionsfriheten, och de vilkor, hvarunder den i riket kunde åtnjutas. Den blef af Konungen bifallen, och föranledde Toleransediktet af den 24 Januari 1781 ²⁾.

¹⁾ Deribland upphäfvande af dödsstraff för trolldom.

²⁾ Om detta skrifver Konungen till Grefve Creutz från Drottningholm den 19 Aug. 1781. "Se här, min k. Grefve, Toleransediktet, enligt Riksdagsbeslutet. Jag tror att ni der skall

Att Konungen verkligen önskat inskränka Ständernas öfverläggningar till de af honom sjelf föreslagna ämnen, följer också af ett egenhändigt koncept till Riksdagsordning år 1778, som finnes bland hans papper, och hvars 12 §. innehåller: att "Rikets Ständer på Riksdag ingen ting annat äga att afhandla och föredraga, än hvad dem af Konungen proponeradt varder."

Inom den tredje, med förändringen af Riddarhuset mest missnöjda, klassen af Adeln, fingo dessa väckta farhågor sluteligen en tolk ¹⁾. Kunglig Sekreteraren Hummelhielm ²⁾ begärde i ett memorial af d. 19 Febr. 1779 upplysning om, huru Riksdagsordningen af år 1617 och 1772 års Regeringsform skulle kunna förenas, då, enligt den sednare, Rikets Ständer deltaga i Lagstiftningen med Konungen, hvarvid deras röst endast kunde bestämmas genom ståndens pluralitet, men den förre gifver Konungen rätt, att, i fall af ståndens olika meningar, antaga hvad honom bäst synes. Memorialet blef liggande på Adels bord, och förmentes ha påskyndat Riksdagens afslutande. Men i

finna all nödig varsamhet med svaga hufvuden, så hos Luthers barn, som andra sekter, närvarande eller tillkommande. Jag skickar ett exemplar till Marmontel." Konungen skref äfven sjelf till Marmontel. I brefvet till Creutz yttrar han den önskan, att Ediktet måtte öfversättas och införas i Gazette de France.

¹⁾ Grefve Axel Fersen säges ha ogillat detta, med yttrande att saken ännu intet vore mogen.

²⁾ Rudolf Wilhelm Hummelhielm var Protokoll-Sekreterare i Utrikes Expeditionen, då han 1774 tog afsked.

Konungens koncept till svar på Ständernas utlåtande öfver hans propositioner säger han: "Hvad angår de ämnen, hvari Rikets Ständer stadnat i särskilda meningar och ej kunnat sig förena till ett beslut, så blifver detta i sitt förra skick och gamla lagen i dessa stycken bibehållen." Svårigheten var således för denna gången undanröjd; och Konungen kunde ändå sägas ha öfvat sin decisionsrätt, enligt Gustaf Adolfs Riksdagsordning; men detta skulle framdeles föranleda fordran af en allmän förklaring, huru Ständernas röster borde beräknas ¹⁾.

Det var svårt, att vid denna Riksdag placera ett Nej. Man hade tillhopakommit för att bifalla och loforda. Det nya regeringssättet var ännu i sin första blomma, det gamlas hågkomster ej långt undan och farliga att väcka. I allt hvad Konungen på den korta tiden uträttat öfvervägde vida det goda; och den allmänna rösten erkände det. Hvarom skulle man tvista med honom? De förnämsta tvisteämnena hade han, genom afgörande på förband, satt utom diskus-

1) Uti nyssnämnda Konungens Utkast till Riksdagsordning heter det i §. 15: "LandtMarskalken eller i dess frånvaro den förste Grefven förer ordet i de Utskott, som Rikets Ständer utnämna att öfverlägga om de ärender, som Kongl. Maj:t vill skola hemliga hållas. Dervid iakttages den proposition, att Adeln nämner tolf (fyra af hvarje klass) och sex utses af bägge de andra Stånden, som alle aflägga tysthetsed." — Äfven dessa bestämmelser finnas ej i 1772 års Regeringsform, men de innehålla bekräftelse på det förut gällande förhållandet, hvarigenom Adelns Utskottsledamöter ensamt voro lika talrika som de tre öfriga Ståndens, och Bönderna uteslutna ur Sekreta Utskottet.

ion. Högtidligheterna vid Kronprinsens födelse, dö-
 else, Ständernas fadderskap, Drottningens kyrktag-
 ning m. m. lemnade dessutom vid detta korta riks-
 möte föga rum för annat än högtidliga tal. Konun-
 gens Lagpropositioner voro billiga. Och, sluteligen, han
 fördrade ingen ny bevillning. Man kan föreställa sig
 de gamle partichefernas förlägenhet. De sökte med
 lit dunkelhet ibland riksdagshopen. En enda höjde
 upfudet varsamt, den störste från den nyss förflutna
 tiden, den gamle Axel Fersen, — men endast för
 att åter draga sig tillbaka.

Det var vådligt att tala om de båda Stats-
 makterna på en tid, då den ena, nemligen Stän-
 derna, så nyss varit allt, och den andra, nemligen
 Konungen, så nyss varit intet; och förhållandet nu
 nära i det närmaste var omvändt. En handbredds
 grund för en liten demonstration fanns likväl öfrig.
 Med allt hvad Ständerna förlorat, ägde de likväl Ban-
 ken qvar; och den var så mycket mera deras, se-
 dan Konungen genom sin realisation skiljt den från
 Statens och sin egen drätsel. Grunden för debatten
 var således i visst afseende en af Konungen sjelf för-
 nannad, och derigenom för motståndaren föga gynnande.
 Men den var den enda; och man beslöt att åtmin-
 stone känna sig för. — D. 17 Nov. uppläste Grefve
 Axel Fersen på Riddarhuset sitt memorial angående
 en Instruktion för BankoUtskottet. Denna instruktion,
 hade han, hade merendels varit innefattad i den, som
 Ständerna för deras Sekreta Utskott brukat ut-
 sända. Någon särskildt instruktion för BankoUtskottet

hade icke förr behöfts, då detta utskott endast blifvit af Sekreta Utskottets egne ledamöter formeradt. Men som, nu mera, ett BankoUtskott kommer immediate att höra under Riksens Ständers Plena, lärer ock vara nödigt att en särskild instruktion blifver BankoUtskottet meddelad; hvars innehåll, i sju momenter, också nu af Grefven föredrogs. Instruktionen innehöll, att ingen förändring i författningarna angående Bankolån, inga nya utvägar och medel till Realisationens upprätthållande, ingen disposition af Bankens vinst, ingen tillökning i Bankens stat, kunde ske utan anmälan hos Riksens Ständers Plena, och med deras minne och bifall. Skulle Utskottet någonsin vilja företaga något, som mot dessa föreskrifne punkter stridde, så ägde hvarje dess ledamot rättighet, att, utan afseende på den aflagda tysthetseden, sådant i sitt stånd anmäla, och vare ståndets förtroende förlustig, om han deremot handlar. — Instruktionen blef genast af Adeln bifallen, och samma förmiddag remitterad till bägge öfriga Stånden, som voro garanter af Banken, nemligen Preste- och Borgarestånden, samt af dem likaledes strax antagen.

Saken hade allt utseende af en anlagd öfverraskning. Så verkade den äfven på Konungen, som tog den så lifligt, att han i första ögonblicket synes ha tänkt på någon häftig åtgärd; hvilken dock uteblef vid lugnare besinning. — Jag finner ibland hans papper¹⁾ början till en Konungens berättelse, härom — ställd

¹⁾ Tersmedenska Samlingen.

jag vet ej till hvem — men skrifven, såsom man
 er, någon tid efter Riksdagen. Den saknar slut och
 upplösning. Men hvad som finnes är märkvärdigt nog,
 att till sitt innehåll meddelas.

”... Hittills — heter det — hade allt gått lugnt.
 Inga partichefer, hvarken nya eller gamla, hade visat
 sig på scenen. De tvänne stora ändamål, som jag före-
 satt mig, voro vundna: utnämmandet af Talemännen,
 nu frivilligt och för alltid öfverlemnadt åt Konungen,
 och antagandet af Gustaf Adolfs Riddarhusordning med
 de återställda klasserna bland Adeln. Jag hade till
 och med haft den lyckan att draga parti af den smula
 opposition, som visade sig, och hvarvid mitt förhåll-
 ande, emedan det framkallades af en oförutsedd an-
 ledning, gjorde så mycket fördelaktigare intryck¹⁾.
 Jag hade visat moderation; och det är säkraste med-
 let att vinna bifall. — Ni skall få se, att jag gjort
 väl i att längre öfva denna dygd, som är så nöd-
 vändig för den kungliga myndigheten i stora folk-
 samlingar, i synnerhet då de af sig sjelfva äro böjda
 för stillhet, då deras inbillning tror kungamakten stark
 och friheten svag, och då klokheten fordrar att lugna
 folket i afseende på dess rättigheter och närmare fä-
 sta det vid den regering, som det underkastat sig af
 trötthet, af enthusiasm eller af fruktan. Ni skall se,
 säger jag, huru jag med den största oförsiktighet var

¹⁾ Konungen menar sitt yttrande på Rikssalen angående
 Gyllensvahn's anmärkning, i följe af den gamla Riddarhusord-
 ningens upplifvande. Se det föregående.

på vägen att skämma bort en så god början, att störa rikets lugn, och att åter upplifva partierna, som jag tillintetgjort vid revolutionen, då jag förnekat mig att hämnas mina egna, min familjs och statens af dem lidna oförrätter. Man underrättar mig Tisdagsmiddagen ¹⁾, att Grefve Fersen i ett memorial på Riddarhuset projekterat en instruktion för BankoUtskottet, att den hade gått igenom och blifvit remitterad till de bägge andra stånden. Jag fästade i början ingen uppmärksamhet dervid; i synnerhet som LandtMarskalken hade sagt mig aftonen förut, att Grefve Fersen för följande morgonen med honom begärt ett samtal angående en instruktion, som det vore nödigt att gifva åt BankoUtskottet. Jag såg deri ingen ting utomordentligt, och trodde att ingen opponerat sig mot remissen till de andra stånden, emedan instruktionen endast var ett upprepande af gamla formulärer. Jag förblef i denna tanka, tills jag på eftermiddagen emottog Lilljencrantz, som kom ganska allarmerad öfver hvad på förmiddagen hade passerat. Han hade ej instruktionen, men sade mig innehållet, och att, genom ett af dess momenter, det tilläts hvarje BankoUtskottets medlem att anmäla i ståndens plena, om i Utskottet några beslut togos, stridande mot Bankens väl och säkerhet. Det var att borttaga all hemlighet ifrån denna institution, hvars kredits bibehållande fordrar tystlåtenhet. Jag tillstår att jag hade

¹⁾ D. 17 Nov. samma dag, då på förmiddagen Grefve Axel Fersens proposition om instruktionen för BankoUtskottet gjordes på Riddarhuset.

möda att tro det, och sade honom, att jag ej kunde föreställa mig, att LandtMarskalken skulle tillåtit föredragandet af ett dylikt projekt på Riddarhuset. Han svarade, att han var lika förundrad som jag, men att han trott, det jag hade sett LandtMarskalken aftonen förut, och att allt hade skett med mitt samtycke, emedan alla riksdagsaffärerna hittills gått genom mina händer. Detta yttrande stack min fäfänga lifligt. Jag trodde mig se trots och förakt i Grefve Fersens uppförande, ett uppsåt att visa sin makt, och att hans inflytande ej var mindre än mitt hos Ständerna. Ni kan föreställa er hvilken gäsning detta skulle verka i hufvudet på en ung och fullmyndig konung, som sedan sitt tjugonde år var van att influera på partierna, då han ännu blott hade sin börd och sina förhoppningar för sig, och som likväl med detta svaga mynt vid 1769 års Riksdag hade gjort denna samme Grefve Fersen, då i spetsen för Riksdagen, understödd af ett stort parti och utdelare af Frankrikes penningar, fältet stridigt. Jag tror, att om jag i Grefve Fersens uppförande kunnat se ett försök att genom en surpris föra mig bakom ljuset, det mindre skulle ha förargat mig: ett sådant försök skulle åtminstone ha vittnat om svaghet och fruktan, och ej haft denna air af superiorité. Emellertid hade jag styrka nog, att ej röja mig för Lilljencrantz, och sade med en tranquilitet, som jag hade bort framgent bibehålla, att allt detta förundrade mig mycket, att jag var fullkomligt okunnig både om Grefve Fersens steg och om den del LandtMarskalken deri haft; och att det måtte vara

något missförstånd derunder. Talemannen för Borgareståndet ¹⁾ kom nu, och jag frågade honom hvad som passerat i hans stånd, och om instruktionen blifvit dit remitterad. Han svarade, att den både var remitterad och enhälligt bifallen, att han väl funnit sista momentet något betänkligt, men då instruktionen blifvit honom tillsänd af LandtMarskalken, såsom af Adeln samtyckt, och han ej fått någon annan underrättelse, hade han trott, att allt var i sin ordning, hvarföre instruktionen blifvit i ståndet uppläst, och, då ingen gjorde någon invändning, i ögnablicket antagen. Jag sade med liflighet: Besynnerligt, att ni disputerar om småsaker i hela timmar, och låter de viktigaste mål passera utan diskussion. På det sättet kan ni en vacker morgon finna er katolik till er egen förvåning. Det är att märka, att tre dagar förut hade Borgararne disputerat i tre timmar, om hvilka ledamöter skulle representera ståndet, såsom faddrar, vid min sons döpelse, och jag hade, för att förekomma en schism i ståndet måst underkasta mig den ridikylen, att utom de sluteligen utsedda, äfven invitera en deputation af ståndet; hvaraf jag sedan hade ondt vid Riksdagens slut. Ekerman hade med sig instruktionen. Vi genomgingo den punkt för punkt. Borgaren, som haft den oskulden att låta den passera i sitt stånd, ville söka öfvertala mig, att den var ganska oskadlig. Jag laddes vara af hans tanka, just emedan jag kände mig förargad; men sista artikeln var tillräcklig att justifiera det misstroende, som Grefve Fersens tve-

¹⁾ Rådman Ekerman.

tydiga uppförande ingifvit mig. Jag fruktade i synnerhet, att den bitterhet, som herrskade emellan honom och Grefve Ulrik Scheffer, hade förmått honom att uppoffra Statens bästa, åtminstone till en del; att han ej kunnat neka sig det nöjet att söka kullkasta realisationen, hvilken han alltid varit emot genom en princip af försiktighet och rädsla, som låg mera i hans förstånd än i hans karakter; att han velat njuta den dubbla satisfactionen för sitt hat, att störta sin fiende, och för sin fåfänga, att hans förutsägelser om det nya systemets ohaltbarhet slagit in. Ni skall af det följande ¹⁾ se, att jag bedrog mig, och gjorde Grefve Fersen orätt. Jag skall säga er, hvad som förmådde honom till detta sällsamma uppförande, som kunde få en så elak uttydning. Efter att ha genomgått instruktionens alla punkter, sade jag till dessa bägge herrar: jag ser rätt väl, hvari det onda ligger; nu måste man finna botemedlet. Lilljencrantz talade mycket, Ekerman litet. Jag såg att den förre ej kände ännu nog Riksdagarna för att kunna genast fatta ett beslut, och att den sednare ej ville yttra något, som skulle gå ut på att kullkasta ett i hans stånd taget beslut. Hvad mig angår, så hade jag redan flera idéer, men jag var ännu allt för förargad, att ej frukta det jag skulle taga ett dåligt parti. Jag tillsade därför Borgaretalemannen, att ej på några dagar sammankalla sitt stånd, och att skicka mig LandtMarskalken. Just som han gick, kom Grefve Ulrik Scheffer. Man hade underrättat honom om hvad

¹⁾ Detta följande fattas.

som på morgonen skett, men, såsom vanligtvis händer de stora, man hade gifvit saken den värsta färg. Han var uppretad, och, såsom mitt bemödande att qväfva min förargelse blott ökat den, och jag dessutom var van att med honom tala förtroligt, så upprörde jag honom ännu mer med att utgjuta mitt hjerta. Det lugnade mig något. Jag har ofta märkt att den vrede, som döljer sig, ökas, och att med orden utandar sig den bitterhet, som eljest fräter hjertat. Olyckan är, att furstar så sällan kunna finna personer, nog säkra och opartiska för sådana förtroenden, och att, om deras ord falla i elaka händer, de ofta skada dem mer än deras gerningar; emedan de förra tillskrifvas deras karakter och de sednare ofta omständigheterna. Jag gör blott denna reflexion, emedan den naturligen presenterar sig. Ty till Grefve Scheffer kunde jag tala med fullkomligt förtroende i alla mitt lufs skiften. Kanhända hade likväl närvarande ögonblick bort göra ett undantag, då det angick Grefve Fersens person och uppförande, som var Grefve Scheffers aversion. Jag måste göra Grefve Ulrik Scheffer all den rättvisa jag är honom skyldig, och som hans då sällsynta och oegennyttiga tillgifvenhet för mig förtjenar. Jag har känt få personer, som med så mycken politisk kapacitet förena så mycken enkelhet, hederlighet, redelighet och ett så fullkomligt lugn. Under tolf års tid, som jag med honom trakterat de viktigaste angelägenheter, har jag hos honom hvarken funnit hat eller hämnd, äfven för stora och verkliga oförrätter, som vanligen folk ej

förlåter. Det var blott detta hat till Grefve Fersen, som var hans svaga sida, och som denne också hjerteligen betalte med samma mynt, ehuru med mera moderation. Ty Fersen nekade sin rival aldrig sin estime, åtminstone inför mig; ehuru jag ej vet, om han med andra förde ett annat språk. Jag har sagt er, att, sedan min harm fick ord, jag fick mera lugn, och jag använde det att tänka på medel mot den närvarande olägenheten. Grefve Scheffer sade, att Fersen, seende BankoUtskottet helt och hållet i mina händer, utan tvifvel velat menagera sig en väg till Plena, med dessa half-mysterer, som i finanserna äro vida förderfligare, än den nakna sanningen, för att derigenom embarassera alla operationer. Detta var här just fallet. Ty sanningen af Bankens tillstånd var god, och detta hade ej varit så florerande på 80 år, allt sedan Carl XI:s död. Men detallerna af denna sanning voro en statens hemlighet, nödig för Bankens säkerhet. — Jag sade honom, att detta vore lätt att hindra, att i mitt tal vid Riksdagens början jag ytttrat mig ha propositioner att göra till BankoUtskottet, att jag nu blott hade att fordra hemlighet angående dessa, enligt 45 §. af Regeringsformen¹⁾, att detta borde binda Utskottsledamöternas tungor, vore de än så pratsjuka, och att Ständerna ej kunde refusera hvad som var i full enlighet med Regeringsformen, hvarigenom den farliga punkten i instruktionen vore reducerad till en nullitet, utan att Grefve Fersen deröfver kunde beklaga sig. Grefve Scheffer sade: Men

¹⁾ Konungen menar 47 §.

huru vill E. M. låta detta komma till deras kunskap? E. M. kan ej hetas vara underrättad om hvad i dag uti stånden förefallit. För öfrigt, med ett formellt ogillande skall E. M. utsätta sig för förebråelsen att ha velat blanda sig in i deras öfverläggningar och inkräkta på deras förvaltning af Banken, hvilken E. M. genom Rereringsformen fullkomligen åt dem bibehållit. Jag svarade: Det är ingalunda min afsikt att ingå i diskussion med dem angående deras större eller mindre rätt att konfirmera en instruktion, mig ovetande, då det ej kan finnas någon slags grundlag utan vårt gemensamma samtycke, och grundlagen i detta stycke äfven har afseende på Banken. Man kan rasonnera mot och med. Det är för öfrigt en ganska delikat fråga. Jag anser det ej à propos att röra dervid; minst i detta ögonblick. Men det är vida enklare och naturligare att säga dem, att, då jag förnummit det BankoUtskottet skall börja sina sessioner och att Ständerna för Utskottet uppsatt en instruktion, min önskan vore, att deri inflöte den anmärkning, som finnes i 45 (47) §. af Regeringsformen, emedan jag ämnade förelägga Utskottet den finansplan, hvartill 1772 års Ständer hade gifvit mig fullmakt. Jag vet ej ännu, åt hvem jag skall uppdraga detta meddelande. Konungen kommunicerar sig blott på tre sätt med Ständerna, antingen genom en Härold (Heraut d'armes), som ej passar för närvarande tillfälle, eller genom uppkallandet af en Deputation, åt hvilken Konungen tillkännagifver sin vilja, eller genom RiksKansleren; och jag tror ej, min Grefve, att ni, som nu representerar

denna värdighet, skulle vara flatterad af en sådan kommission. Men det är mitt minsta bekymmer. Jag skall se efter i mina gamla luntor: kanhända finner jag en fjerde utväg. Grefve Scheffer sade, att man måste tänka derpå, saken vore grannlaga; och framför allt måste man höra af LandtMarskalken, huru allt har passerat, och med hvilka skenfagra skäl Grefve Fersen kunnat förmå honom, att engagera sig i en sådan oförsiktighet”.....

Här slutar detta fragment. Af riksdagshandlingarna ser man sakens vidare gång¹⁾. D. 20 Nov. yppade Herr af Trolle (sedermera GeneralAmiralen) och flera andra på Riddarhuset sina betänkligheter angående den redan bifallna instruktionen: Ständerna hade vid sista Riksdag uppdragit åt Konungen att reglera finanserna: de författningar Kongl. Maj:t med biträde af Banken i detta afseende vidtagit, hade Konungen i i allmänhet för Ständerna tillkännagifvit, men tillika i sitt tal på Rikssalen förmält sig hafva några ytterligare meddelanden att göra Bankofullmäktige och Utskottet: dessa meddelanden hörde under hvad 47 §. af Regeringsformen stadgar om de ärender, som böra hemliga hållas, hvarföre de deri deltagande Utskottsledamöter besluta med Rikets Ständers egen rätt: Instruktionen vore härutinnan i strid med regeringsformen. — Samma betänkligheter hade blifvit yrkade i Borgareståndet, och meddelades Adeln genom en De-

¹⁾ Jfr Riksdagstidningar 1773 för d. 17 och 20 Nov. (De sluta med sistnämnde datum) och Schwerin om Banko-
verket s. 217.

putation från detta stånd. Grefve Fersen påstod deremot, att den citerade paragrafen endast kunde ha afseende på ett Hemligt Utskott, hvilket Konungen vid denna Riksdag icke begärt. Han hänviste på Regeringsformens 55 §., som uttryckligen satte Banken under Ständernas garanti och vård, med rätt att föreskrifva reglementen och stadgar för dess förvaltning. Hans försvar var utförligt och värtaligt samt uppfyllt af tacksamhetsbetygelser för Konungen. Slutet blef likväl, att han sjelf ingick på ett af Borgareståndet proponeradt och af Presteståndet bifallet nytt moment (det 8:de) i instruktionen, hvari 47 §. af Regeringsformen åberopades, samt sålunda all anmälan till Plena afskars. Och denna moderation torde ha tillskyndat honom det loford, som Konungen tilldelat hans afsikter.

Så aflopp detta första försiktiga försök, att till någon lifsyttning återkalla den år 1772 med dvala slagna ständernas makt. Motionens syftning var vidsträcktare än dess bokstafliga lydelse. Det var ett vädjande till Ständerna i ett ämne, som, äfven enligt Regeringsformen, var deras egen angelägenhet. Men att sammankalla Ständerna hade Regeringsformen lemnat till Konungens välbehag, och endast ålagt dem att ej undandra sig, då sådant skedde. En slags kontroll öfver finanserna hade väl dess 50 §. åt Ständerna inrymt. Den föreskref uppvisandet af Statsverkets tillstånd för Riksens Ständers Utskott, "på det de må inhämta, att penningarna blifvit brukade till rikets bästa." Men kontrollen kunde endast utövas på Riksdag, och blef ingen, i mån af Riks-

dagarnas sällsynthet. Nu tycktes väl den af Grefvén Fersen proponerade instruktionen endast ha afseende på närvarande Riksdag. Men ovissheten af Ständernas kallande föranledde just vid detta riksmöte deras beslut, att egne deputerade af de stånd, som garanterat Banken, skulle hvart tredje år sammanträda för att öfverse och granska Bankens förvaltning; såsom ock sedermera skedde ¹⁾. Gälde nu instruktionen för Ständernas deputerade i BankoUtskottet, så skulle dess grundsatser äfven naturligtvis blifva bindande för deras deputerade eller revisorer mellan Riksdagarna; och, då instruktionen i flera fall förutsatte en appell till Ständerna sjelfva, så var derigenom, på ett indirekt sätt, makten att yrka Riksdag åt dessa deputerade anförtrödd. — I bokstafven var den farhoga, som dikterat instruktionen, öfverflödig. I de finansoperationer, som Konungens förlägenhet snart gjorde nödvändiga, omgick han Banken; ehuru de i sitt resultat på den skulle återverka.

I Riksdagsbeslutet af d. 26 Januari 1779 yttra sig Ständerna: Att Kgl. Maj:t väl förklarat sig ej vilja besvära sina trogne undersåtare med någon ny bevillning; men som Ständerna äro öfvertygade att Statsverkets behof med rikets ordinarie räntor och inkomster icke kunna bestridas, så hade de förenat sig om fortfarande af sista Riksdagens bevillning till nästa Riksdag. De erbjödo dessutom åt H. K. H. Kronprinsen

¹⁾ Jfr Kongl. Maj:ts Kungörelse om Bankoverkets öfverseende och revision d. 19 Febr. 1779.

i faddergåfva 300,000 Rdr specie, åt Kgl. Maj:t sjelf, i anseende till de vid detta riksmöte förefallne utomordentliga kostnader, en gåfva af 100,000 Rdr, åt Hennes Majestät Drottningen en lika summa, samt åt H. K. H. Hertig Carl, i anseende till hans förmålning, samma belopp, — allt att utgå genom en efter stånd och villkor lämpad personlig afgift årligen till och med år 1785¹⁾; hvarjemte Konungens handpenningar ökades med 100,000 Rdr årligen, hvilka under samma tid skulle uppbringas genom frivilliga sammanskott. Den utsatta terminen för sistnämnda bevillning var en vink, att man då väntade sig en ny Riksdag. Dock uttalades ej denna väntan annorlunda, och Ständerna öfverlemnade åt Kgl. Maj:t, att efter nämnde tids förlopp vidtaga de utvägar, hvarigenom den beslutade tillökningen i Dess handpenningar äfven framgent årligen, om så fordrades, måtte utgå. Af den erbudna faddergåfvan eftergaf Konungen 100,000 Rdr till förmån för de fattigare klasserna.

Ser man den vändning af opinionen mot Gustaf III, som, efter denna till utseendet så eniga, på loyala försäkringar och beslut så öfverflödande riksdag, allt mer röjde sig; så kan man — med åberopande af Konungens egna ord: "att den vrede som döljer sig, ökas, och att med orden utandar sig den bitterhet,

1) Fördelningen bestämdes genom ett Ständernas bifaske, hvari de tillika förbehålla sig, att hvad de af nu förvarande hugneliga anledning sig åtagit, icke måtte lända till något inbrott i deras privilegier eller för framtiden såsom exempel åberopas.

som eljest frätet hjertat" — ej annat än beklaga, att språket emellan Konungen och Ständerna ej var mera oförbehållsamt och fritt. Huru litet det var detta, ses redan deraf, att landets förnämsta gravamen, krono-brännerierna, med alla de fiskaliska chikaner, som detta regala, illa förvaltade, monopolium af sig födde, ej ens nämndes¹⁾.

Men, huru var uppriktighet möjlig? — Konungen å sin sida hade för mycket att dölja i sitt eget uppförande, ett uppförande hvarigenom han sjelf mest vållat denna olyckliga oenighet inom sin egen familj, som jagade lyckan från hans hus och från hans thron. — Så förer ett första steg på en olycksbana till ett annat — annat; tills.... Det är en olycklig, en genom sig sjelf olycklig, människas lefnad, som här framlägges.

Gustaf III var en man af förskämda och lastbara seder. Efter hemliga utsväfningar i ungdomen hade han i mannaåldern blifvit förd till onaturliga böjelser, hvilka den materialistiska moral, som han hyllade, och den så kallade fördomsfrihet, som i grunden gick ut på, att för de stora på jorden en annan sedolära gällde än för hopen, lärt honom att ursäkta. — Här var den hemliga grunden till Moderns vedervilja, och till det olyckliga förhållandet emellan honom och hans Gemål. Politiken ansågs sluteligen fordra deras närmande till hvarandra. En thronföljare föddes. Jag har redan yttrat, att Konungen (oaktadt allt hvad han

¹⁾ Indirekt uttryckte Bondeståndet sin obelåtenhet dermed genom anhållan om fri husbehofsbränning, hvilken Konungen, i nådiga ordalag, förklarade sig ej kunna bifalla.

hade att förebrå sig mot sin Gemål) trodde sig kunna njuta en faders glädje. Men ej mindre visst är, att han sjelf betygar sig ha sin Hofstallmästare Baron Munck ¹⁾ att tacka för hvad han kallar en försoning eller förlikning (raccommodement) med sin gemål. Enkedrottningen lät förstå, att hon tog denna försoning i en annan mening; och med sin vanliga oförsiktighet meddelade hon sina tankar åt Hertig Carl, som i första hettan derföre med häftighet bröt ut mot Baron Munck. Denne klagade för Konungen, som åter bröt ut mot sin Mor, och, emedan saken gjort en offentlig skandal, ansåg sig tvungen att äfven taga ett offentligt steg. Det var ej nog med att Enkedrottningen enskildt måste återkalla sina ord. Man såg Konungen åtföljd af sju Rikets Råd, omgifven af sin stora vakt, i den stora riksvagnen Burmannia, begifva sig till Fredrikshof, der Enkedrottningen i den kungliga familjens och rådherrarnas närvaro måste afgifva följande skriftliga deklaration ²⁾:

”Wi Lovisa Ulrika, Sveriges Rikes Enkedrottning, född Prinsessa af Preussen, göra härmed vetterligt för alla dem, som detta nu eller i framtiden förekomma kan: att som Wi i början lemnat våra öron åt ett rykte, hvilket genom obetänksamt folk blifvit Oss före-

¹⁾ Erhöll 1778 Friherrlig värdighet, men tog ej introduktion förr än 1788, då han upphöjdes till Grefve, och såsom sådan introducerades följande året.

²⁾ Ofvan anförda omständigheter äro ej hämtade ur Gustavianska papperen, (som likväl i flera afseenden bestyrka dem), utan ur andra, skriftliga och muntliga, trovärdiga källor. Deklarationen finnes tryckt i DelaGardiska Arkivet 18 Del. s. 8.

bragt, och hvarigenom man velat kasta någon skugga på Vår kärälskelige Fru Svärdotter, Hennes Maj:t den nu regerande Drottningen och den lifsfrukt, hvarmed Wi tillika med samtelige Rikets inbyggare förmoda Hennes Maj:t nu mera vara välsignad; alltså hafva Wi, till en annan öfvertygelse bragte, af välbetänkt mod och fri vilja, härmed velat förklara och på det kraftigaste försäkra, det Wi bära en billig afsky för ett sådant osannfärdigt rykte, det vi anse för alldeles ogrundadt och uppdiktadt; önskandes ingen ting högre, än att se det hopp fullbordadt, i hvilket Wi nu lefva, att igenom Hennes Maj:t Drottningens närvarande förmodeligen välsignade tillstånd, det kongliga huset snart må vinna en förkofran och tillvext, som af alla rikets inbyggare så länge efterlängtd varit, och som, i fall den Högste skulle täckas så länka dess visa beslut, att Hennes Maj:t varder med en Prins förlossad, försäkrar Konungahuset och hela riket om en arfvinge, värdig att bära den krona, som Wi dock först hoppas skola intill senaste åldern blifva af vår kärälskelige Herr Son, den nu regerande Sveriges Konung, buren. Och på det intet tvifvelsmål måtte vara öfrigt om detta Wårt uppriktiga tänkesätt, och det frivilliga förklarande Wi i kraft deraf nu göra; så hafva Wi icke allenast sjelfve med Vår egenhändige underskrift och Kongl. Sigills undersättande det samma bekräfta låtit; utan är sådant äfven skedt i närvaro af Vår kärälskelige Herr Son, Konung Gustaf, Sveriges, Götes och Wendes Konung etc. etc. etc., samt våre kära barn af den Kongl. Familjen. Lika-

ledes äro några Herrar och Män af Sveriges Rikes Råd blifne härtill kallade, hvilke alle, med deras namns och signeters undersättande, kunna intyga, att denna akt blifvit af Oss otvungit med berådt mod och full öfvertygelse afgifven, som skedde Fredrikshofs Slott d. 8 Maj 1778."

LOVISA ULRIKA.

(L. S.)

Deklarationen har dessutom Hertig Carls, dess Gemåls, Hertig Fredriks, Prinsessans Sophia Albertinas, samt RiksRåden Höpkens, Hjärnes, Ribbings, Stockenströms, Bielkes, Ulrik Scheffers och Schwerins beseglade underskrifter, samt är kontrasignerad af Hofkansleren Baron Fredrik Sparre. En afskrift af densamma, till riktigheten bestyrkt i Rådkammaren af hela Rådet, nedlades i Riddarhusarkivet ¹⁾.

Detta var "den olyckliga historia, som kastat oro och söndring i det inre af den kungliga familjen" — såsom Gustaf III yttrar sig i det redan anförda brevet till Grefve Creutz d. 18 Aug. 1778. — Den blef ej heller utom riket okänd. Creutz skrifver från Paris till Konungen d. 8 Okt. 1778: "Grefve Maurepas har uppdragit mig, att ännu en gång på det lifligaste föreställa E. M. angelägenheten deraf, att Enkedrottningen forceras att bevista döpelseakten, och att bära barnet till dopet. Det är nödvändigt för Sverige och för Europa." — Misströstade Konungen om att förmå sin

¹⁾ Deraf den bestyrkta afskrift, som finnes tryckt i Delagårdiska Arkivet

Mor dertill, och derföre hellre valde, för att kunna utesluta henne, att drifva brytningen till det yttersta, eller misstog han sig verkligen angående meningen af ett uttryck i den biljett, hvarmed Lovisa Ulrika sedermera besvarade hans notifikation om Kronprinsens födelse; nog af, denna händelse bragte verkligen penigheten till sin höjd.

Vi meddela i öfversättning de vid detta tillfälle emellan Sonen och Modern vexlade skrivelser. Den första från Konungen lyder:

"D. 1 Nov. 1778 kl. 7 på morgonen. Min Fru Mor! Min Gemål, i detta ögnablick förlöst, har skänkt mig en Son. Jag skyndar att derom underrätta E. M. Denna händelse, som rågar mina önsknings, skulle ej vara blandad med bitterhet, om jag ej allt för mycket kände, att detta barn, så efterlängtadt af mig och mitt folk, har beröfvat mig min Mor, och att dess födelse är upphöfvet till min lefnads olycka. Jag känner, att all min filosofi är otillräcklig att uppehålla mig mot dessa föreställningar. Lycklig Konung, lycklig genom alla händelser af min regering, är jag den, åt hvilken det blifvit förbehållet, att känna sorger, för hvilka den ringaste af mina undersåtare är fritagen. Jag vet att dessa reflexioner här ej äro på sin plats, och att jag borde qväfva dem; men jag har trott mig ej böra längre uppskjuta, att gifva E. M. mitt barns födelse tillkänna, på det den allmänna glädjen¹⁾ ej först må underrätta E. M. derom."

¹⁾ La joie publique i handskriften: — ej la voix publique, — såsom står i det aftryck af denna brevrexling, som

Enkedrottningen svarade ¹⁾:

"Min Herr Son! Jag är Mor och denna helgade karakter kan aldrig plånas ur mitt hjerta. Den skall alltid komma mig att taga en uppriktig del i E. M:s lycka, och jag väntar af det tillkommande och tiden, att det fäckelse, som skymmer edra ögon, sönderslites. Det är då, som J skolen göra mig rättvisa och beklaga den hårdhet, hvarmed J bemöten en Mor, som skall älska eder intill grafven. Förblifvande

Eders Majestäts

mycket goda Mor

LOUISE ULRIQUE.

Enkedrottningen var redan, säges det ²⁾, på vägen från Fredrikshof till Slottet, i all konungslig ståt, med presenter och dyrbara barnkläder, då hon möttes af Konungens befallning att ej visa sig. Återvändande till Fredrikshof, sände hon med sin dotter, Prinsessan Sophia Albertina, Konungen följande biljett ³⁾:

"Min Herr Son! I den svåra oro hvari min ÖfversteMarskalks ⁴⁾ ankomst försatt mig, genom den tid-

finnes i 1:a Delen af *Hemliga Handlingar till Sveriges Historia efter K. Gustaf III:s antråde till regeringen*. Stockh. 1821. s. 2, och som i åtskilligt ej är fullt troget.

1) På detta svar har Konungen på fransyska tecknat: "Svar på Konungens första biljett genom Pagen, som hade öfverbragt Konungens, ankom kl. 8."

2) Grefve Ad. H. Anekdoter.

3) Konungen har på den tecknat: "Framlemnad af Prinsessan kl. 2 e. m. d. 1 Nov. 1778."

4) RiksRådet Grefve Schwerin.

ning han till mig fört från E. M., känner jag mig utur stånd, att i detta ögonblick för E. M. avslöja min själs rörelser. Detta täckelse, hvarom jag i mitt bref denna morgonstund talat, rör på intet sätt Drottningens person. Jag har dervid endast haft afseende på det olyckliga intryck, som J fattat mot mig. Jag besvär E. M. att aldrig uttyda detta ord annorlunda, och jag önskar blott att munteligen¹⁾ få försäkra om de känslor, med hvilka jag är

Min Herr Sons

goda Mor

LOUISE ULRIQUE."

Derpå följde ett svar från Konungen²⁾, som lydde:

"Man uttyder aldrig orden i den mening, som man ej tror. Också har jag icke fattat E. M:s i den, som E. M. föreställt sig. Jag har trott, att denna tanke, lika brottslig mot staten, som mot alla familjers säkerhet³⁾ vore utplånad, eller åtminstone dolde sig för alltid, i E. M:s sinne; men att här var åter fråga om hvad E. M. tillagt min Bror, Hertigen S.⁴⁾, som är mig lika ömt, som om det tillades mig

1) De vive voix — ej de mon mieux — såsom står i de nyss citerade Hemliga Handlingarna.

2) På originalet har Konungen tecknat: "Konungens svar på den af Prinsessan öfverlemnade Biljetten, på hennes enträgna begäran."

3) Envers la sureté de toutes les familles — så originalet. De Hemliga Handlingarna ha: Envers la sureté de toute la famille Royale.

4) Tydligen Hertigen af Södermanland; på hvilken Enkedrottningen var högst uppbragt, emedan hon ansåg ho-

sjelf. Det är i denna mening, som jag tagit eder biljett. Jag har dessutom ej kunnat undgå att der märka föga ömhet för mig. Om detta ej har öfverraskat, har det bedröfvat mig. J hafven länge vant mig vid denna olycka. Men jag bekänner, att jag undrat och varit oroad öfver den ringa ömhet och glädje, som J betygen för tillökningen af eder familj, och för ett barn, som undanrödjer fruktan att se den utslocknad. Jag hade hoppats att kunna, vid åsynen af en farmors glädje, ur mitt hjerta borttrycka den pil, som hade sårat det. Jag har i stället funnit den afnötta fägnadsbetygelse (complimente banale), som krönta hufvuden vid sådana tillfällen göra hvarandra. Jag borde åtminstone tro, att J skullen dela den allmänna glädjen vid denna händelse, den lyckligaste för ett rike, hvars Drottning J varit, och af hvilket J njuten eder existens. Dessa reflexioner hafva uppväckt de gamla misstankarna i mitt hjerta; men jag har der inneslutit dem. Om det häftiga och plötsliga intryck, som läsningen af edert bref har gjort på min bror Fredrik helt och hållet rättfärdigar hans hjerta i mina ögon; så rättfärdigar detta uppträde, förorsakadt af hans lifliga ömhet för eder, likväl icke eder sjelf¹). Det är

nom genom sitt uppträde med Baron Munck ha missbrukat det förtroende hon gifvit honom. I de Hemliga Handlingarna står: Mon Frere Le Duc d'O***, och i den bifogade öfversättningen: "Min Bror, Hertigen af Östergötland"; som är oriktigt.

1) Man har sett att Hertig Fredrik, som tog sin mors parti, derföre befann sig i ett spändt förhållande med Konungen. Den häftighet, som Konungen yttrade vid emottagande

detta uppträde, som gjort, att jag fruktat eder ankomst. Jag vet icke... (här följer ett oläsligt ställe i konceptet). Jag vet icke, hvad Grefve Schwerin kan hafva sagt eder. Jag vet icke hvad jag sjelf sagt honom. Jag var för upprörd för att veta det. Hvad jag vet är, att jag fruktat ett nytt uppträde, som jag ej hade styrka att uthärda. Jag har ej sparat mig detsamma. Min syster har gjort mig det i edert ställe. I hafven förgiftat den skönaste dagen i min lefnad. Njuten eder hämnd; men, i Guds namn, blottställan eder ej för allmänheten! Blifven hemma, och utsätten mig ej för att se min mor förolämpad af mitt folk, för den kärlek, det för mig hyser." —

Jag finner, att det redan i April månad 1778 varit fråga om att aflägsna Enkedrottningen till Svenska Pommern (hvarigenom hon skulle varit frånvarande vid den regerande Drottningens nedkomst), och att hon samtyckt att dit öfverflytta, under vissa villkor, hvilka Konungen ansåg sig ej kunna i hela deras vidd bifalla. I Konungens papper¹⁾ förekommer ett Lovisa Ulrikas egenhändiga svar på den henne gjorda propositionen. Det är af följande innehåll.

"Då min ÖfversteMarskalk²⁾ sagt mig, att Konungen önskade det jag för en tid gjorde en resa till hans Tyska stater, så, ehuru svårigheter, härflytande

af Enkedrottningens första biljett, hvilken han genast visade för sina bröder, gjorde på Hertig Fredrik ett sådant intryck, att han dånade.

1) T. S.

2) Riksrådet Grefve Schwerin.

af min ålder och min hälsa, kunde förmå mig att vägra detta, vill jag likväl dertill samtycka, om jag der kan vara Konungen till någon nytta; men på följande villkor: 1. Att min resa till Stralsund ej sker förrän i slutet af nästkömande Augusti månad. 2. Konungen består kostnaden för mitt etablissement i Stralsund. 3. Att ändamålet af denna resa ej är af den art, att hindra min återkomst till Sverige. 4. Att jag kan hafva ett landtställe utom staden Stralsund. 5. Att Konungen består både bort- och återresan för mig. 6. Äfven som för min dotter och för mitt hof. 7. Att de af mitt hof, som här qvarstadna, hållas skadeslösa. 8. Att Konungen beviljar mig ett örlogsskepp för öfverfarten. 9. Att Konungen tillåter mig att komplettera mitt hof i Tyskland. 10. Att mina tvänne slott, Fredrikshof och Svartsjö, förblifva i min ägo. 11. Om Gud kallar mig under min frånvaro, att mitt stoft må hvila bredevid Konungen, min Gemål." — I afskrift finnes bilagd ett, såsom det synes, till Riksrådet Grefve Schwerin stäldt svar af Konungen på dessa punkter, dateradt Ulriksdal d. 25 April 1778: "Det är mig svårt att uttrycka, huru mycket det kostar på mitt hjerta, att ha blifvit bragt derhän, att önska min Mors bortresa till mina Tyska länder. Tvungen emellertid att anse detta aflägsnande oundgängeligt, borde jag åtminstone utan allt förbehåll ingå i allt hvad Drottningen önskar. Men, inskränkt i detta afseende, genom mina finansers tillstånd, är det öfvervägande skäl, som föreskrifva mitt svar. 1. Drottningens värdighet och säkerhet fordra oundgängeligen

att resan sker på ett örlogsfartyg. Två ligga i detta ögonblick färdiga i Stockholms hamn. 2. Genom det föreslagna arrangementet blifva resekostnaderna inga. Drottningens etablissement i Stralsund fordrar någon kostnad. Jag beviljar dertill en summa af 15 till 16,000 Rdr. 3 och 4. Konungen åtager sig att hyra ett landtställe¹⁾. 5 och 6. Dessa punkter försvinna i följe af eskaderns utrustning, som fritt öfverför Drottningen och hennes svit. 7. Om någon af Drottningens hofdamer ej finner sig i tillfälle att åtfölja Drottningen, förbinder sig Konungen att ersätta de derigenom förlorade fördelar. 8. Se första punkten. 9. Drottningen kan alltid komplettera sitt hof uti Tyskland, så vida antalet ej öfverskrider, hvad i Staten är fixerad. 10. Fredrikshof och Svartsjö slott skola på ett passande sätt af Konungen underhållas. 11. Ut i händelse kan denna punkt lida minsta svårighet. Det är olyckligt att naturens lagar ålägga Drottningen att nämna den."

Underhandlingen föll. — Genom de straxt derpå följande tilldragelserna blefvo Son och Moder mera skilda, än genom länder och haf....

Året efter Riksdagen drabbades Tryckfriheten af det första slaget. Dess vapen hade hittills mest blifvit riktade mot öfverlevorna af, hvad man kallade partitidernas aristokratiska välde, och Assessoren Höppener, som härutinnan i synnerhet utmärkte sig

1) Angående säkerheten att få åter komma till Sverige yttras intet.

genom en skarp penna, ansågs af Konungen vara gynnad; ehuru den häftighet, hvarmed han både i tal och skrift yttrade sig angående ämbetsmännens vidrighet mot Tryckfrihetsförordningen af år 1774, ådrog honom en fiskalisk aktion i Hofrätten ¹⁾). Nu begynte tadlet taga en annan riktning. Ibland dem, som begagnade sig af det under 1778 års Riksdag stiftade Dagbladet Stockholmsposten, hvilket hade öppnat sina spalter för allahanda slags meddelanden, var, under titeln Publicola, äfven den vid Kgl. Bibliotheket anställde Halldin ²⁾), hvars namn man ofta nog finner i de

1) Han utbegärde både Hofrättens och Rådets Protokoller i öfverläggningarna om Tryckfriheten. De sednares tryckning vägrade Konungen, och det anförande ur RiksRådet Höpkens vortum i detta ämne, som vi förut meddelat, är taget ur en handskrift. Sedermera, då Höppener tryckte protokollerna angående den mot honom anställda aktion, blefvo dessa indragna. (Jfr Handlingar till Publicitetens Historia, Stockh. 1822). Att Höppener under sitt korståg mot ämbetsmannar-aristokratien i början stod i ett visst förhållande till Konungen, af hvilken han äfven säges ha njutit en pension, synes af Höppeners egen berättelse, att han meddelat Konungen ett förslag till en Representationsförändring. Enligt den skulle i Sverige representeras 1. Näro- och Arbetaståndet, bestående af Odalbönder och Borgare. 2. Ämbets- och Lärostandet, bestående af Civile- och Ecclesiastike Ämbetsmän. 3. Wäro- och För-svaraståndet, bestående af Ridderskap och Krigsbefäl. Höppener tillägger, efter förslagets utveckling, följande anmärkning: "Detta Specimen Politicum blef 1779 presenteradt för Gustaf III och af honom bifallet att i behörig tid försökas; hvilket verkligen skett, om han lefvat." Jag lämnar anekdotens trovärdighet derhän. Den är hämtad ur de så kallade Höppenerska Samlingarna i Kgl. Bibliotheket i Stockholm, citerade i Biographiskt Lexikon VI B. 3 H.

2) Han kallas i den öfver honom fälda domen för Extra-ordinarie Kanslist vid Kgl. Bibliotheket och Bokhandlare. Om

Gustavianska papperen under skrivelser till Konungen i en besynnerlig antagen profetisk och mystisk, merendels bestraffande, ton. Bokhandlaren Holmberg, innehafvare af det tryckeri, der StockholmsPosten utgafs, fordrade med stöd af Tryckfrihetsförordningens 4 §. uppgift af de författares namn, som till bladet insände anonyma uppsatser. Publicola lät införa en förfrågan ¹⁾, huru vida det kunde vara med Lagstiftarens mening öfverensstämmande, att domstolarne skall äga att, vid förefallande angivelse i dylika mål, börja med att förelägga boktryckaren att, vid vite, genast uppgifva auktor, innan brottsligheten af hans skrift blifvit lagligen bevisad; då flere exempel voro allmänt bekanta, i hvilket rättegången stadnat vid denna första akt, men likväl utsatt auktor för olägenheter och förföljelser. Ett slags officiellt svar i bladet till Herr Publicola följde ²⁾: "att Kongl. Maj:t, som befallt sin JustitieKansler, att handhafva tryckfrihetslagen, hvarken uppdragit honom eller någon annan att förklara den, utan tvärtom i 13 §. förbjudit all förtydning deraf." Publicola uppträdde nu i StockholmsPosten ³⁾ med ett utförligare återsvar. Deri säges, "att Konungens egen dygd, som nu mera är regeringssättets enda grundpelare, sätter honom i den lyck-

Halldins lefnadsomständigheter vet jag för öfrigt endast, att han var Svedenborgare, och att han ännu 1807 vid 70 års ålder lefde i Helsingborg.

1) StockholmsPosten för 1779. N. 53.

2) N. 61.

3) NN. 76 och 77.

liga omöjligheten att någonsin vilja missbruka sin makt, som för öfrigt i sin utöfning ej är, såsom tillförene, af någon motvigt hindrad" ¹⁾. — Det var i sjelfva verket att säga ut hvad som syntes vara resultatet af 1778 års Riksdag, att Ständerna hvarken mer eller mindre betydde, än Konungen ville. Den tillämpning författaren gjorde var ännu mera träffande. Han säger: "För exempel, min Herre, ni och jag, tillika med hela Svenska Nationen (törhända femtio personer i hela riket undantagne) äro till alla delar öfvertygade om den sanningen, att den regale och bortarrenderade Bränvinsbränningen medför oändligen större olägenheter än förmåner. Detta är ett ekonomiskt ämne, öfver hvilket det alltså, enligt tryckfrihetsförordningen, skulle vara tillåtet, att med anständighet och patriotism yttra sina tankar. Men så snart någon det vågade göra, finge han ofelbart ofvannämnde Vederbörande till sina afsvurna fiender, som skulle förklara honom för en landsförrädare och upprosstiftare, värd att kläda stegel och hjul. Och ni må ingalunda tvifla, att deras mäktiga influence ju genast bragte Domaren att anse för högst behörigt, att en sådan auktor genast blefve af Boktryckaren namngifven och ställd till ett mål för dessa Vederbörandes outsläckeliga hämnd; ehuru han efter tryckfrihetsordningens

¹⁾ I sin förklaring till Hofrätten säger Halldin om regeringssättet: "Vi hafva ej lof att kalla det hvarken Despotiskt eller Souveraint; det är ej heller hvarken Aristokratiskt eller Demokratiskt. Jag trodde mig alltså beteckna dess egentliga lynne, då jag kallade det en Dygderegering."

ätta sinne ingalunda vore straffvärd." — I några bi-
 logade frågor tillägger författaren i ännu häftigare
 ordalag: "När en anstalt, som ofelbart var från bör-
 an i bästa afsikt föreslagen, finnes i verkställig-
 heten medföra så många oförsedda olycksföljder; när
 redan ett slags krig blifvit börjadt i landsorterna mel-
 lan den vid bränvinsbeslag nyttjade militäriska makten
 och allmogen, som bränner sitt bränvin efter den öf-
 vertygelse, att ingen förordning bör skäligen från-
 döma honom den väsendtliga rättigheten att använda
 säden, som han i sin anletes svett frambragt ur jor-
 den, med sin bästa fördel, till behof, hvilken genom
 vanan blifvit för honom oundgängliga; när de stora
 kronobrännerierna efter hand utöda allt förråd af
 brännved i de orter, der de äro anlagda, riket till
 botelig skada i längden; när på mer än ett ställe
 föres klagan, att kronobränvinet är genom vårdslös
 tillverkning blandadt med erg; — när ständiga brän-
 vinsböter utpressas af den olyckliga landtmannen, men
 de lagliga kronoutskylderna ej kunna indrifvas; när
 dageligen idoge jordbrukare, i brist af tillgång till
 böternas erläggande i penningar, släpas från hus och
 hem och deras arma hustrur och barn försättas i yt-
 tersta elände; när dylika sorgespel på alla orter upp-
 föras, hvilka omöjligen uti menniskohjertan kunna väcka
 andra känslor, än hat och förbittring mot upphofsmän-
 nerna dertill; när alla dessa sanningar ligga för öppen
 dag, äro allmänt erkände och omtalas i alla samkväm
 bland högre och lägre, öfver hela riket; när sakerna
 således äro bragta till den ytterlighet, att ej annat val

är öfrigt, än att återkalla en ekonomisk, och följaktligen till sin natur i alla riken föränderlig, anstalt, eller ock fortsätta den till Konungens och undersåtarnas, fäderneslandets och regeringssättets oundvikliga fara och betydliga förlust i längden; när så är: frågas då, om de personer, som icke dessmindre kunde vilja tillstyrka höga öfverheten, att med detta vådeliga företagande än ytterligare fortfara, skäligen kunna af nationen misstänkas, att hafva dervid till föremål, antingen en otillbörlig vinst på medborgares bekostnad, eller ock, det som fast värre är, en stadgad föresats, att med seende ögon och berådt mod bibehålla misslyckade anstalter, som ej kunna annat än dag från dag försvaga regeringssättet och minska undersåtarnes kärlek och tillgifvenhet för den bästa, dygdigaste och ädelmodigaste Konung?"

Det var att gifva fritt språk åt det vid Riksdagen onämnda besvär, som i sjelfva verket hittills vållat det enda allmänna missnöjet med Konungens regering. Halldin, såsom författare uppgifven, anklagades, efterlystes under trumslag i staden, (emedan han för tillfället var rest på landet), greps och insattes på Kasten-hofs häkte. Målet, först upptaget vid Kämnärsrätten, rubricerades der såsom Högmålsbrott, och måste under denna rubrik fullföljas af Advokatfiskalen Rosbeck i Svea Hofrätt. Anklagelsen riktades så väl emot Halldin, som mot Bokhandlarne Schildt och Holmberg, den förre disponent, den sednare ägare af tryckeriet; emedan i förbrytelser emot 2 §. af Tryckfrihetsordningen, som förböd allt qväljande af Regeringsformen samt

Konungens höghet och rätt, författare och boktryckare hade lika ansvar¹⁾. Halldin, inför Hofrätten hörd, förde munteligt och skrifteligt sin talan med mycken frimodighet. Olyckligtvis hade hans skrift varit nära samtidig med Konungens nu kungjorda afslag på Bondeståndets vid Riksdagen framsförda underdåniga anhållan om tillåtelsen af fri husbehofsbränning²⁾; och Holmberg hade i StockholmsPosten³⁾ låtit införa en redogörelse för ett börjadtt sammanskott i penningar af åtskilliga medborgare till den patriotiske Publicola. Man begagnade dessa omständigheter, att gifva saken anseende af en sammangaddning. Af aktor i Kämnärsrätten förklarades genast skriften för en uppmaning till uppror, en budkaffe. Hofrätten dömde Halldin och Schildt till tjuguettt och Holmberg till åtta dagars fängelse vid vatten och bröd. Men det af aktor gjorda strängare påståendet fullföljdes hos Konungen i Rådet.

I Öfre JustitiæRevisionen, der målet inför Rådet d. 18 Maj 1779 förekom, voro närvarande Grefvarne Höp-

1) Genom öfverseende af sista orden i denna 2 §. har jag i en föregående anmärkning nekat, att enligt 1774 års tryckfrihetslag ansvaret i något fall var utsträckt till boktryckaren; hvilket misstag härigenom rättas.

2) Brevvet från Publicola infördes i StockholmsPosten Onsdagen och Thursdagen d. 14 och 15 April 1779. Följande Söndag upplästes Konungens kungörelse i kyrkorna om ofvannämnda afslag. Halldin påstod sig ha varit okunnig om att något sådant var i fråga.

3) Fredagen d. 16 April. I den samling af StockholmsPosten för detta år, som jag rådfrågat, finnes i bladet för nämnde dag ingen sådan redogörelse. Bladet måste således sedermera ha blifvit omtryckt, och den anstötliga annonsen utelemnad.

ken, Hjärne, Stockenström, Bielke, Scheffer, Beckfriis och Friherre Carl Sparre. Den sistnämnde skärpte Hofrättens dom, dömde Halldin och Schildt till döden, samt Holmberg till en månads fängelse vid vatten och bröd. Skälen voro, att Halldin fällt brottsliga ytt-
 randen: 1. Mot Konungens höghet. 2. Mot rikets grundlagar. 3. Mot regementsförvaltningen. Beckfriis medgaf, att Halldin gjort sig skyldig till döden, men hemställde, om icke K. M. af nåd täcktes honom derifrån förskona, och i dess ställe bestraffa honom med en månads vatten och bröd: Schildt borde enligt 1774 års Förordning 4 §. undergå dödsstraff; men lindrande omständigheter voro, att han icke var en litterat person, i följe hvaraf han ej kunnat bedöma höjden af den skrifts brottslighet hvilken han tryckt, samt att, om lagens hela stränghet mot honom användes, skulle hans hustru och barn råka i elände: Holmberg borde undergå 14 dagars fängelse vid vatten och bröd, samt StockholmsPosten NN. 76 och 77, samt Götheborgs Veckotidning indragas. Scheffer var af den tanken, att Halldin vore förfallen under 2 §. af 1774 års tryckfrihetsförordning, och instämde angående de öfrige anklagade med Beckfriis: Bielke likaledes, men ville ej yttra sig om nåd för Halldin, emedan sådant vore Konungens ensak. Stockenström ansåg tryckfrihetsförordningen lemna ett så vidsträckt fält för auktorer, att Halldin ej genom tydelig lag kunde till lifvet fällas; att man argumentando gjorde någon brottslig till förgripelser mot tryckfrihetsförordningens 2 och 3 §§. det ansåg RiksRådet ej tillbör-

ligt. Endast för hvad som blifvit sagt angående den regala bränvinsbränningen, dömde han Halldin och Schildt till en månads och Holmberg till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd. Hjärne instämde härmed. Höpken yttrade: "Jag är af Hofrättens mening uti domen, och kan icke gå vidare; ty jag har den tankan, hvarutinnan praxis tillförene på detta ställe mig styrkt, att Konungens Domstol, hvarest Hans Maj:t alltid är aktad vara närvarande, inskränker sig inom dessa alternativer, nemligen att upphäfva, stadfästa eller lindra subordinerade domstolars utslag, aldrig skärpa, aldrig aggravera." — Saken skulle anmälas inför Kgl. Maj:t.

Genom dom af d. 23 Maj 1779 blefvo Halldin och Schildt dömde att lif sitt mista och halshuggas, samt Holmberg att umgälla sitt brott med 14 dagars fängelse vid vatten och bröd; dock — heter det i sjelfva domen — ville Kgl. Maj:t låta desse brottslingar den nåd vederfaras, att Halldin må undslippa allt vidare ansvar och straff i detta mål, men deremot Schildt och Holmberg hvardera försona sitt brott med 8 dagars fängelse vid vatten och bröd¹⁾.

Så förbereddes den Kgl. Förordningen af d. 6 Maj 1780, som, i verket, fast ej i bokstafven, var både ett återinförande af Censuren och merendels ett öfverlemnande af densamma åt okunnigheten, emedan

1) Hvad vi om detta märkvärdiga tryckfrihetsmål anført, är hämtadt dels ur en afskrift af en del bland akterna i Rosenhanceska Samlingen på Upsala Bibliothek, dels, hvad Rådsherrarnas vota angår, ur det i Öfre JustitiæRevisionen hållna protokoll.

Boktryckaren nu ensam gjordes ansvarig för allt missbruk af tryckfriheten; dock med undantag af sådana förbrytelser, som tillika voro högmålsbrott, i hvilka ansvarigheten drabbade författare och boktryckare gemensamt. — Jag finner att en af konungamak- tens mest deciderade tjenare under denna regering, då varande RevisionsSekreteraren Låstbom ¹⁾, i ett utlåtande till Konungen angående Dagbladet: Den väl- signade Tryckfriheten, vågat göra föreställningar mot nyssnämnda författning. "Denna Veckoskrift har visserligen gjort ondt — säger han, — men kring- gående visklekar äro värre. — Det ser nog troligt ut, att mycket skrives för att göra E. M. missnöjd med tryckfriheten, och att genom förbud deraf göra na- tionen missnöjd med E. M:s regering. Ganska sällan attackeras nu mera ämbetsmän. Boktryckarne äro rädda för dem, och det är skada; ty många ämbets- mannaoförrätter blefve annars releverade. E. M:s be- nägenhet och mildhet att förlåta hvad emot E. M:s person brytes, göra auktorer och boktryckare oför- synte; men jag tror, om jag i underdånighet tors säga, att E. M. förlorar mindre på det, än om E. M.

1) Adlad af Låstbom 1780. Om honom skrifver Ko- nungen till Grefve Creutz d. 27 April 1784. "Det fägnar mig, att ni gör rättvisa åt Låstbom. Jag har alltid hos ho- nom funnit skicklighet, förtjenst och tillgifvenhet. Han är af de gamla Mössor, som hörde till hofvet och, vid 1766 års Riksdag, tvungos att följa med strömmen, men som i hjertat voro royalister. Så länge han blir i den syssla han har, är han nyttig. Han kan engång bli JustitieKansler. Hvad an- nan syssla han får, går det med honom, som med alla par- venuer. Han går ur sin sfer; och då duger han ej mer."

skulle häfva tryckfriheten. När någre orolige hufvuden få storma ut, så återställer snart E. M:s milda spira sakerna i stillhet och lugn.”

Det politiska och litterära lifvet hos nationen hade under frihetstiden gemensamt utvecklat sig och gemensamt urartat. Detta slag mot tryckfriheten skilde politik och litteratur i Sverige för längre tid åt. Representant för en ny riktning blef detta samma blad, StockholmsPosten, som tillfälligtvis hade gifvit anledning till den ofvannämnda märkeliga tryckfrihetsprocessen. Bladet hade i sin prospekt¹⁾ uttryckeligen renoncerat på all politisk karakter, och gläddigt förklarat sig egenteligen riktadt mot ledsnaden; ”emedan i en monarkisk regering, der folket är entledigadt från allt bekymmer om egen välfärd, der en arbetar och millioner njuta, ingen ting är farligare, än att lemna hopen åt den sysslolöshet, som en oafbruten sällhet nödvändigt medförer.” StockholmsPosten ville på engång muntra och upplysa, genom hänvisande på de snillets läckra och oskyldiga nöjen, som ett trumpet och okunnigt, af politiska tvister sysselsatt, folk vanvårdar och föraktar. I detta blad erhöll den lätta, qvicka, med sällskapslifvet närmast sammanhängande, litterära både produktionen och granskningen först ett eget fält. Skalden Kellgren, som nu började göra sitt rykte, hade egenteligen stiftat det. Hans språk var utmärkt af en förr okänd böjlighet och elegans. Hans i StockholmsPosten in-

¹⁾ Se N. 1 af StockholmsPosten för d. 29 Okt. 1779.

förda poemer lästes med förtjusning, så mycket mer, som deras lätta yta dolde en stark och manlig själ. Ty Kellgren, som söng kärleken, skulle hellre hafva sjungit friheten.

Den politiska pressen sänk. Den gaf sig väl ännu i ett och annat dagblad luft, mest genom de då, mer än nu, nya konstgreppen af en mer och mindre plump ironi, af mer och mindre dolda allusioner, hvilkas bitterhet kännas, utan att öppet kunna beifras¹⁾. Efter nya inskränkningar förstummades den. Men missnöjet höll sig skadeslöst genom skrifna anonyma uppsatser, som flögo kring landet, och bildade en lika talrik, som smädelig och hemlig oppositions-litteratur af egen art, som ännu fräter på Gustaf III:s minne.

Äfven till Rådet förändrades Konungens ställning. Ej såsom hade dess medlemmar någonsin under denna regering varit särdeles betydande. Desse fordne Rikets Ständers Fullmäktige och verkliga regenter mellan Riksdagarna visste för väl, hvem de numera hade att tacka för allt, att de skulle vågat röja några af sina fordna anspråk. Ett och annat försök att erfara, huruvida det var allvar med det regeringsformens stadgande, som tillät Konungen att i Justitieärender öfverröstas, hade blifvit gjordt utan synnerlig uthållighet. Utnämmandet af de så kallade Rikets Herrar, i allt Rikets Råds jemnlisar, utan

1) Den afskedade och ruinerade Majoren Lunds Blad, Den välsignade Tryckfriheten, hvilken titel han sedan förvandlade i Tryckfriheten, den välsignade, åren 1780—85, utmärktes egenteligen genom denna slags karakter.

att likväl äga någon annan värdighet än rangens, utvisade tydligt nog äfven de sednares verkliga betydelse¹⁾. Konungen begynte mera öppet skilja emellan sitt Råd och sin Ministère; och ibland dem, som räknades till den sednare, åtnjöts det största förtroendet sällan af dem, som innehade de högsta platserna. Rådet fick stundom uppbära allvarsamma föreställningar²⁾. — Vid öfverläggningen om den år 1780 förändrade förordningen angående tryckpressen hade Höpken yttrat: "att det kunde hafva sken af mindre billighet, om auktor befrias, men boktryckaren straffas, helst

1) Grefve Fredr. Wilh. von Hessenstein var den förste, som af Konungen d. 23 Jan. 1773 kallades till en af Rikets Herrar med alla de förmåner, hederstitlar och företrädesrättighet, som Riksens Råd tillerkännas. Vid Drottningens kyrktagning d. 27 Dec. 1778 nämndes genom öppna bref till Rikets Herrar de tre äldsta Grefvarna, Magnus Fredrik Brahe, Charles Emil Lewenhaupt och Pontus Fredrik de la Gardie samt de bägge FältMarshalkarna Grefve Gabriel Spens och Grefve Gustaf David Hamilton; hvarefter dylika utnämningar flere gånger följde. De omtalte Rikets Herrar gingo alltid öfver de Rikets Råd, som voro yngre än de, undantagande vid Riksdagars öppnande eller andra tillfällen, då Rådet representerade å ämbetets vägnar. Inkallades en af Rikets Herrar i Rådet, så tog han der plats enligt datum af det bref, som förut hade tilldelat honom den förstnämnda värdigheten.

2) Så i en sak angående eftergift af angäfvarens andel i böter för brott mot den nya Bränvinsförfattningen. Tillförordnade JustitiæKansleren Grefve C. A. Wachtmeister skrifver till Konungen d. 23 Nov. 1779, att Herrar Rikets Råd voro deröfver mycket bekymrade. Förre JustitiæKansleren Liljestråle (en gammal Mössa) lemnade sitt ämbete nyssnämnde år. Grefve Carl Fr. Scheffer skrifver till Konungen d. 12 Aug. 1779: "JustitiæKansleren Liljestråle, som är i onåd, vill inlemna sitt afskedsmemorial, men önskar 500 Rdr i pension eller ännu hellre en Baronstitel."

Crimen hufvudsakligen ligger hos auktor, och ingen bör gälda en annans brott: allenast tvänne alternativer voro öfrige, nemligen att antingen lemna Tryckfrihetsförordningen sådan den är och tåla olägenheterna, eller ock upphäfva densamma." — Att sådana yttranden ådrogo sig Konungens uttalade misshag, kan slutas af hvad i det följande förekommer.

Dylika erfarenheter till årens börda bestämde den gamle Höpken, att begära sitt afsked. Konungens svar, dateradt Gripsholm d. 14 Nov. 1780, är af följande innehåll: "Ni bör ej undra, om, i det ögonblick, då jag ser er i begrepp att lemna en plats, som ni i Rådet har innehaft under trenne Konungar, och det rum, som ni intagit i min konselj under sju år, jag har länge tvekat att bevilja edert afsked. Det fullkomliga lugn, som riket nu njuter, efter alla de stormar, som skakat det under de trettiofyra år, som ni varit i Senatens, synes likväl ålägga mig förbindelsen att ej motsätta mig eder önskan. Fäderneslandet bör ej neka lugnet åt en medborgare, som så länge tjänat det samma med så mycket nit. Det är dock med saknad, som jag gifver mitt samtycke, bedjande eder vara försäkrad om min fullkomliga belåtenhet med edra tjänster. Ni har blott gjort rättvisa åt mitt tänkesätt, då ni är öfvertygad, att jag bekräftar eder pension." — Till Elis Schröderheim¹⁾ skrifver Konungen: "Hvad säges om Grefve Höpkens afskedstagande ur Rådet? — För tio år sedan hade det varit en förlust. Nu

¹⁾ Spa d. 11 Sept. 1780.

ror jag ej, att det kan diskreditera regeringen; — men också måste man bekänna, att nu äro alla ljusen släckta i Rådet. Grefve Ulrik Scheffer och Hermansson äro de enda (undantagen); hvilka jag dock räkna till höra mer till Ministèren än till Rådkammaren.”

I Juni månad 1780 företog Konungen för sin hälsa en resa till Aken och Spa. Ej långt efter ankomsten på tysk botten, skrifver han till Grefve Carl Fredrik Scheffer, Wismar d. 5 Juli 1780¹⁾: ”Jag har ett tacka eder för edert bref. — Min sjukdom, hvarom Dahlberg²⁾ lärer tillskrifvit eder, förmådde mig att påskynda min afresa. Jag har känt den allt sedan Januari månad, men har trott, att ett annat klimat, Spa's vatten och i synnerhet någon hvila från husliga orger skulle hjälpa mig att öfvervinna den. Jag var sjuk den dagen då jag reste, och så uttröttad, att jag visste hvarken hvad jag sade eller hvad jag gjorde. Ett sådant tillstånd har jag kommit till Ystad. Den drägliga hettan på postjakten uttömde mina krafter, och vid ankomsten till Damgarten³⁾ har jag måst inlägga sängen. Jag har aldrig såsom då erfarit, huru nödande försigtigheten är. Detta testamente⁴⁾, som

1) T. S. 2) Konungens Lifmedicus.

3) D. 20 Juni 1780.

4) Konzeptet till detta testamente, hvarigenom Konungen i ändelse af sitt frånfälle utnämner sin bror Hertig Carl till den unga Konungens förmyndare och regent under minderårigeten, finnes med Konungens egen hand skrifvet ibland hans papper (T. S.) och är alldeles enligt med det efter hans döds öppnade Testamentet af år 1780; hvartill likväl 1789 vissa tillägg gjordes.

jag lemnat Rådet vid min afresa, och i hvilket jag trott mig reglera förmynderskapet för min son, på det för riket gagneligaste sätt, har så lugnat mig, att jag hörde utan förskräckelse, det jag var i fara. Jag kände dock bekymret, att lemna efter mig ett barn af två års ålder, och jag såg alla de klippor, hvilka detta barn skulle bli i fara för att möta. Tankan, att ej hafva gjort så mycket för mitt land, som furstarne af mitt namn före mig, i synnerhet den¹⁾, som dog i den ålder, jag nu har, har afpressat mig några tårar; men jag smickrade mig dermed, att, då jag aldrig gjort illa mot någon, åtminstone ej med min vilja, jag skulle kanhända blifva saknad, äfven af dem, söm mest tadla mina handlingar. Ni har troligen hört, att jag var ganska lugn. Nu är allt öfver, och mina krafter ha tilltagit på ett förundransvärdt sätt. Emellertid besvärar min hosta mig ännu mycket, och förorsakar mig en svaghet, i synnerhet vid uppstigandet i trappor, som illa öfverensstämmer med min vanliga liflighet. Jag har i dag i detta afseende blifvit satt på ett hårdt prof. Trapporna i detta Wismars slott äro de förskräckligaste i mitt rike. Jag har måst hvila mig fyra gånger för att komma upp för dem. Jag har emottagit ett svar på det bref²⁾ som Grefve Gyldenstolpe hade sig uppdraget att aflemna. Början är bra; men der är en fras vid slutet, som utmärker att man ej vill erkänna, huru

¹⁾ Den store Gustaf Adolf.

²⁾ Till Enkedrottningen.

mycket man haft orätt d. 1 Nov. 1778¹⁾. Min brors ömhet rörer mig oändligen mycket. Jag såg bevisen deraf redan i min sängkammare. Jag har aldrig miss-tagit mig på hans tänkesätt, hurudant ock utseendet varit”²⁾).

Konungen hade vid sin afresa ej sett sin mor, men deremot tillskrifvit henne följande bref, som Grefve Gyldenstolpe hade i uppdrag att aflemna: ”Färdig att lemna mitt fädernesland kan jag likväl ej besluta mig att resa utan att taga afsked. Jag går att i ett annat klimat söka att förskingra de sorger, som lika undergräfvat min hälsa och betunga mitt hjerta. De olyckliga omständigheter, som söndrat personer, hvilka allt borde förena, beröfva mig den lyckan, att personligen taga afsked af min mor. Jag kan likväl ej betaga mig den trösten, att, innan jag reser, upprepa, hvad Biskopen af Göteborg³⁾ denna vår haft i uppdrag att säga E. M. och jag besvär E. M. att tro, att jag alltid skall anse, (och jag gör det i detta ögonblick, liksom i alla föregående), edra känslor för mig, såsom väsendtliga för mitt hjertas lycka, och att det finnes intet i världen, som har stört denna, eller i hela mitt lif kunnat störa den mer, än då jag trott mig finna en förändring i edert hjerta.” — Följande biljett från Konungen till sin mor, daterad

1) Dagen af Kronprinsens födelse.

2) Här är troligen fråga om Hertig Fredrik.

3) Wingård, Enkedrottningens ÖfverHofpredikant, nu ut-nämnd Biskop i Göteborg.

Lägrät på Ladugårdsgärdet d. 15 Juni 1780, hörer äfven till denna tidpunkt. "Mitt hjerta, sönderslitet af så många olika rörelser, kan ej neka sig att med eder tala om ett barn, som är en oskyldig orsak till alla mina sorger. Jag vågar bedja er, att anse honom med någon ömhet. Han är den ende afkomlingen af edert blod, och sonson åt en konung, hvars minne vi bägge älska och vörda."

I följande skrifvelse ¹⁾ redogör Grefve Gyldenstolpe för sitt uppdrag till Enkedrottningen. "Jag lyder E. M:s befallning, då jag för E. M. aflägger räkenskap för min beskickning af gårdagen. — Genast vid min ankomst till Fredrikshof kom Drottningen mig till möte. Hon var mycket upprörd, räckte mig handen och frågade mig med liflighet: Är Kungen rest? Ja, E. M. sedan en timma, var mitt svar. Han har kunnat resa utan se mig, utropade hon med strömmande tårar. Jag gjorde en bugning och framräckte brevet. Hon emottog det darrande, och läste det länge och flera gånger. Derpå frågade hon, om jag talat vid Kungen. Jag svarade: Nej. — Hvarpå hon gaf mig brevet att läsa, sägande: förklara mig hvad allt detta vill säga. Min son talar till mig med ömhet. — Om han ville försonas med sin mor; hvärföre kommer han ej att se henne och omfamna henne, innan han reser? Jag har velat se hans barn. Man har tillstängt dörren för min näsa. Första dagarna efter dopet, och äfven sedan, då barnet var sjukt, har min Kammar-

1) Den bär följande anteckning af Konungens hand: "Ankom till Damgarten d. 26 Juni 1780."

herre varit skickad att inhämta underrättelser, utan att någonsin få komma in i kammaren, dit hela världen för öfrigt kom. Hvad kunde jag göra för detta barn, som jag hitintills ej en gång kunnat få se? Råd mig! Jag kan ej skrifva. D. 1 Nov. går ej ur mitt sinne. Jag skulle vilja skicka någon till Kungen; men jag har ingen att skicka. — Jag sade, att Drottningen var skyldig ett svar på detta bref, att hon gjorde väl, om hon der lät sin ömhet tala, och genast afsände sitt svar med en kurir. — Drottningen sade sig ej ännu vara nog samlad att kunna skrifva, men att hon ville tänka på sitt svar. — Hon yttrade sig ha haft någon gissning, det hon skulle få ett bref, och att hon hade fattat sitt beslut, att, om detta bref var ömt, gå att kasta sig i sin sons armar. Hon befallte mig att återkomma i dag för att hämta hennes svar”.

Detta svar af d. 17 Juni 1780 är af följande lydelse: ”Grefve Gyldenstolpe har lemnat mig edert bref. Han har varit vittne till den lifliga rörelse, hvarmed jag emottog det. J försäkren mig, min Son, att J ansen mina känslor för eder, såsom väsendtliga för eder lycka. Hvilken i världen kan vara lyckligare, än J, om det blott beror på dessa känslor? Ack hvad J litet känner en moders hjerta! Det kan bekymras, förörättas; men vid minsta hopp återtager naturen sin rätt. Påminnen eder, att jag kom för att omfamna eder Son, då Eder befallning derifrån aflägsnade mig! Mätte vid eder återkomst detta barn, som J hafven ryckt ur mina armar, blifva det band, som förenar oss alla!”

Den regerande Drottningen befann sig åter i väl-signadt tillstånd, såsom man ser af hennes bref till Konungen under hans frånvaro. Dessa bref äro korta och enkla, men till handskrift och stafning vida mer vårdade, än den öfriga kungliga familjens. Hon varnar Konungen att köra så fort, säger sig illamående i följe af sin belägenhet, men att hon bär detta med nöje, och "önskar af uppriktigaste hjerta att skänka honom en son, som han skall älska lika mycket, som dess mor" ¹⁾. Med någon kännedom af Drottningens karakter kan man ej annat än anse detta såsom ett bevis, att de höga makarna denna tid voro verkligen försonade. Vid tidningen om Konungens sjukdom var Drottning Sofia Magdalena mycket orolig. "Skrif i Guds namn blott tre ord: Jag är bättre" — ytt-
rar hon sig i brefvet till Konungen d. 5 Juli 1780.

Med detta år antager Konungens korrespondens till en del en annan karakter. De äldre vännerna synas der mera sällan: nye komma i stället, till hvilka språket är förtroligare. Det hörde till Gustaf III:s karakter, att uppmuntra en sådan förtrolighet, i synnerhet hos dem, som utmärkte sig genom ett qvickt och behageligt umgänge, hvilket Konungen älskade, emedan han sjelf deri var en mästare, och emedan hans naturliga öfverlägsenhet gjorde, att han i hvarje ögonblick kunde återtaga sin värdighet. I hans mång-

¹⁾ En förtidig nedkomst lærer hafva tillintetgjort dessa förhoppningar. Men d. 25 Aug. 1782 födde Drottningen en Prins, i dopet kallad Carl Gustaf. Detta barn, nämndt till Hertig af Småland, lefde blott sex månader.

sidiga natur voro flere personer än en förenade. Också fanns det flera vägar än en till hans ynnest, ej alla hedrande. Men ingen har underkufvat honom, och han var för enhvar en annan, utan att upphöra att vara sig sjelf. Snillet, litteratören, artisten, den skicklige och böjlige ämbetsmannen, förslagsmakaren, den qvicke umgängesmannen, den låge gunstlingen, och, för att i en så brokig samling ingen slags masque skulle fattas, ordensvurmen, mystikern, alchemisten, hade hos honom sina ögonblick, sina stunder, sitt lilla inflytande, och gällde i publiken för Konungens vänner. Han hade många sådana, af många slag. Men Konungen ägde ingen, och af grundsats ingen.

Jag tillägger här följande drag ur Elis Schröderheims teckning af sin konungslige välgörare ¹⁾. "Gustaf var olika under olika omständigheter, som gjorde honom olika sig sjelf. Men store män vinna äfven af små fel, i jemförelse med deras dygder. Hans egenskaper hafva varit sällsynta, och skulle varit det i hvad stånd som helst. Hans största olycka var att födas i ett rike, hvars tillgångar ej voro tillräckliga för hans stora vuer, i saknad hvaraf han kanske stundom tillskapade hvälfningar och händelser, hvilka han, med ett mera inskränkt begrepp om sin och ri-

¹⁾ Ur Schröderheims (mycket fragmentariska) Anteckningar till Gustaf III:s Historia; af författaren anförtrorde åt salig Professor Fant, som före sin död lemnade dem, (jemte flera andra dokumenter för Gustaf III:s tid) förseglade till Upsala Bibliothek, att öppnas på samma gång, som de Gustavianska Papperen; hvilket, i närvaro af Elis Schröderheims brorson, Herr Prosten Schröderheim, nu skett.

kets ära, kunnat undvika. — Hvilken regent har varit mera arbetsam! Hans snille omfattade alla ämnen, Han älskade att visa det, gaf ordres om affärer och supéer i samma ögonblick, älskade att datera sina författningar omkring verlden. Ett Bönedagsplakat hade nära blifvit dateradt i Vatikanen, om han ej hört underdåniga föreställningar. Sina konseljer sysselsatte han sällan med andra än kuranta mål, hvarmed han icke besvärade sig enskildt. Qvinfolk styrde honom aldrig, favoriter sällan. — Konungen rådförde sig icke alltid med sina ministrar. Stundom stal han sig liksom undan deras uppmärksamhet. Ofta bruljerade han dem sjelf med hvarandra; i den öfvertygelse, att deras missämja tjente honom bättre än deras enighet. — Till kollegierna hade han ej mycket förtroende. Deraf den oändeliga mängden af mindre nyttiga kommitteer. Stundom sköttes de angelägnaste ämbeten af andra personer, än deras innehafvare; och tillfällen hade kunnat uppgifvas, då fullmakten till tjensten skiljde den utnämnde från dess befattning. Hans Stats-Sekreterare ha samtelige erfarenhet deraf. — Ofta nyttjade han samma person till alla möjliga förrättningar, äfven de mest främmande för dess yrke. Jag vågar påstå, att aldrig någon ensam i någon stund af hans lefnad ägt hans hela förtroende.”

Vi ha härmed infört en man, som länge hörde till Gustaf III:s närmaste och förtroligaste omgifning, och som förenade alla egenskaper — böjlighet, liflighet, qvickhet, den största gåfva för sällskapslifvet, den största lätthet för arbete — att vara af Konungen

synnerligen väl liden; utan att ändå vara stort mera. Ty hans inflytande, (utom i vissa befordringar), var aldrig stort, och skulle kanhända under inga omständigheter ha kunnat blifva det. Han hade dertill ej nog äregirighet, ej nog ihärdighet, ej nog följd och beräkning i sitt handlingssätt.

Elis Schröderheim, född i Stockholm d. 26 Mars 1747, son af Biskopen i Carlstads stift Doktor Göran Schröder, som 1759 erhöll Adelskap för sina barn, hade emellan nöjen och göromål gjort sin väg i Konungens Kansli till Förste ExpeditionsSekreterare vid Inrikes Civil Expeditionen. Han ådrog sig Konungens uppmärksamhet, rättfärdigade den genom sin vid 1778 års Riksdag ådagalagda skicklighet, såsom Bondeståndets Sekreterare, och steg snart till verkliga utöfningen af StatsSekreterareämbetet; ehuru han först 1782 dertill nämndes. Genom sin glädtiga qvickhet var han tillika en tid själen i hofvets nöjen; och den villighet, hvarmed han lånade sig åt den lust för mystik, hemliga vetenskaper och Frimureri, som i slutet af 1770 och början af 1780-talet hade antändt Konungens eldiga inbillning, blef ännu ett band emellan hans herre och honom.

Schröderheim uppträder såsom Gustaf III:s korrespondent egenteligen först vid Konungens nu omtalade resa, under hvilken han fått i uppdrag att rapportera nyheter. Jag meddelar några utdrag ur deras brev-vexling under denna tid. Den är för det mesta på Svenska.

Schröderheim skrifver från Stockholm d. 20 Juni 1780 straxt efter Konungens afresa ¹⁾): "Tvänne män, som på flera veckor ej med mig velat ha att göra, ha nu besökt mig. De försäkrade mig om uppriktigheten af den glädje och ömhet, hvarmed Enkedrottningen emottagit brefvet, och att hon varit angelägen att behaga i sitt svar. — Allt andas nytt lif på Svartsjö och Fredrikshof. Jag har tillåtit mig säga, att ännu mycket återstår för Enkedrottningen, men kan ej råda. Hon måste taga rådet af sitt eget hjerta. Kronprinsen begär hon icke att se, förrän vid E. M:s återkomst. JustitieKansleren ²⁾) lär berätta, huru Rådet och i synnerhet Senior Facultatis ³⁾) emottagit svaret om Tryckfriheten. Jag såg honom i går, och fann att kuren redan verkat på talfriheten. Här höras många omdömen om E. M:s resa, men inga nedriga omdömen, utom af några Antwerpere, hvilka på källaren Sveriges Vapen i går påstodo, att E. M. gör en fåfäng resa till Holland för att låna penningar. Hertigen af Södermanland kamperar vid Upsala. Han börjar allmänt misstänkas för

¹⁾ Konungen har på brefvet tecknat: "ankom till Damgarten d. 5 Juli 1780."

²⁾ Grefve C. A. Wachtmeister.

³⁾ Riksrådet Grefve Höpken. Schröderheim i sina anteckningar berättar att en skrapa, som Konungen år 1780 tilldelade Rådet, föranledt Höpkens afskedstagande. Man ser häraf, att denna egentligen blifvit föranledd af Höpkens ofvan anförda yttrande i Rådet angående Konungens inskränkning af 1774 års Tryckfrihetsförordning, nemligen: att man endera ej borde ha gifvit tryckfrihet (såsom bekant är ansåg Höpken från början denna icke förenlig med det nya regeringssättet) eller ock tåla tryckfrihetens följder.

Mamsell Ekerman å nyo. — Konungen svarar ¹⁾: "Brevet (från Enkedrottningen) till svar på det Grefve Niis (Gyldenstolpe) framgifvit var mycket tendert i början, men på slutet var ändå en snärt för d. 1 Nov. Det är dock en stor ändring i den sensibilitet, som nu visas för ett barn, som man lossat ej veta existera på halftannat år. Jag vet ej hvad som går åt Antwerprarna. Skrifva de alla dessa miserabla nupper hem, så göra de mig ingen tjenst. Bed Wachtmeister att han lär dem veta hut. Hvad angår Kung Salomos frillor, gör det mig hjertligen ondt både för honom sjelf och för oss. Jag har varit mycket sjuk i Damgarten, men är bättre."

Från Konungen, Aken d. 20 Juli 1780: "Jag kom hit d. 13 Juli. Min hälsa har bättrats; men jag har en tyngd på bröstet. Vattnet gör mig godt; men, som det försvagar magen, kan jag ej bruka det längre än åtta dagar. Sedan ärnar jag resa till Spa, der alla säga det jordiska paradiset skall vara. — Er beskrifning på Rådets känslor är ett mästestycke ²⁾. Ni målar dem alla, utan att synas vilja göra det. Min mors reflexioner äro nyttiga. Det är väl hon känner hvad hon är och hvad hon kunde bli, i fall af en förändring hos oss. Men olyckligtvis äro hennes resolutioner så vacklande, att man ej kan lita derpå. — Hur går det med valet till Linköping? ³⁾

¹⁾ Wismar d. 3 Juli 1780.

²⁾ Detta Schröderheims bref fattas i Samlingen.

³⁾ Biskopsvalet till detta stift, efter Biskop Filenius, som dog d. 2 Juni 1780.

Har Troil¹⁾ hopp, och hvem skall komma i hans ställe till Stockholm och Storkyrkan? Man bör ej hindra Celsius²⁾ att komma på förslaget, endast sätta bredevjd honom någon som vore mig behageligare, såsom Troil, Waller³⁾ eller Domprosten i Westerås⁴⁾, hvilken jag dock på sedernas vägnar skulle mindre önska, fast, som politicus, jag ansåge honom bäst. Han har nog skicklighet att kunna tjena mig vid en riksdag, och nog många köttets svagheter, att vara i min dependence. Men såsom ✕⁵⁾ äro dessa svagheter för mig på visst sätt en samvetssak. Troil har dem ej, mig vetterligen, och han har förstånd, capacité och fermeté. Jag tviflar ej på hans tillgifvenhet för mig i denna stund; men allt är vanskeligt i denna verden, och Biskopsstolen kan ändra mycket. Derföre har jag tagit det partiet att vara neutral. Får Fanten förslaget och Troil ej, så är jag nöjd. Får Troil förslaget och ej Fant, så är jag ock nöjd. De ha

1) Uno von Troil, son af Ärkebiskop Sam. Troilius, blef vid 31 års ålder Öfverhofpredikant 1777, Pastor Primarius i Stockholm 1778, Biskop i Linköping 1780, Ärkebiskop 1786. Talman vid riksdagarna 1786, 1789, 1792 och 1800. Dog 1803.

2) Olof Celsius, nyligen utnämnd Biskop i Lund.

3) Erik Waller. Få år förut från Comminister i Storkyrkan befordrad till Pastor i Örebro. Blef Domprost i Westerås 1797 och Biskop 1809. Död 1811.

4) Doktor Johan Michael Fant. Fick Westerås domprosteri genom lottkastning med Dokt. Ahlström nyårsaftonen 1772. Dog 1813 såsom Pastor i Leksand. Fick en mängd röster vid flera Biskopsval, men lyckades endast att få förslag i Wisby.

5) Detta kors lärer beteckna Frimurare eller Tempelherre.

bägge att tacka mig för en hastig och stor lycka. Men vid detta binder jag ingen tro. Jag har nog vant mig vid otacksamhet hos prester. Celsius faller mig här naturligtvis i pennan; och det är också honom, som jag ändteligen ej vill hafva till Linköping."

I Schröderheims svar heter det: "Det är förundransvärdt hvad E. M. känner sitt folk. Huru äro icke Fanten och Troil målade! För en sådan granskning kunde man snart bäfva, om man icke fann E. M. vid alla tillfällen skilja svaghet från uppsåt och göra nåd åt ärlighet och välmening. — Angående vakansen af Storkyrkan (i Stockholm) synes E. M. befalla mitt underdåniga yttrande, och i anledning deraf vågar jag afgifva det sådant, som jag inför Gud finner saken. Jag föreställer mig, att hela riket väntar det Baron Taube¹⁾ i nåder kallas till Hofpredikant; men, om jag rätt känner hans sätt att tänka, lär han icke sjelf vilja börja med att presidera i Consistorium²⁾. Troil kom dertill ung, men var från barndomen ämnad till prest. Om polisbetjeningen agerar på samma sätt, som vid förra valet, kan plurali-

¹⁾ Carl Eduard Taube var Löjtnant vid DalRegementet, då han 1779 tog afsked. Följande året i Febr. prestvigdes han i Westerås, kallades till Kongl. Ordinarie Hofpredikant, och blef redan i Oktober ÖfverHofpredikant och Præses i Hofconsistorium. Erhöll Storkyrkan 1782, sedan han fått första rummet på förslaget. Den förste OrdensBiskop 1783. Gaf Konungen nattvarden i Rom påskdagen 1784. Dog 1785, 39 år gammal af en tärande sjukdom.

²⁾ Hvilket i Stockholm tillkommer Pastor Primarius, under ÅrkeBiskopen.

tet erhållas för hvilken E. M. befaller; men följderna deraf kunna i en framtid blifva ledsamma. Baron Taube skulle finna sig der emellan församlingens kallsinnighet och presterskapets theologiska hat. Fanten vore sjelf mest att beklaga, om han flyttas dit. Han är äfven vid många tillfällen obändig och envis. För Wallers hjerta har jag mycket förlorat förtroendet, sedan han i höstas så otidigt anklagade Benzelius ¹⁾). Uti hufvudstaden och politikens sköte bland ett grälaktigt borgerskap, tror jag honom lika litet på sin plats, som jag anser honom skicklig på en Biskopsstol, skild från Magnater och Konferenser.” — Efter att ha nämnt några andra sökande, tillägger Schröderheim: ”Allernådigste Konung! misstänk mig ej för egenkärlek! Min sväger Flodin ²⁾) skulle kanske finna mindre hinder. Han har vid alla tillfällen visat prof af nit och trohet för E. M. D. 22 Aug. 1772 fick han ett lika nådigt, som solennt, löfte om befordran, hvarpå han sedermera aldrig beropat sig. Hans predikan vid Revolutionen vann nådigt bifall. Såsom fullmäktig i

1) Carl Jesper Benzelius, Biskop i Strengnäs sedan 1776, förut Theologie Professor i Lund. Uppfördes 1778 i första rummet på förslag till Biskopsämbetet i Lund; men då Gustaf III på Gripsholm förkunnade, att han ville behålla honom i Strengnäs såsom sin egen Biskop, och Benzelius i underdånighet tackade för Konungens nåd, uttyddes det så, som om han hade afsagt sig förslaget till Lunds vida indräktigare stift. Härigenom skaffades rum på förslaget till Lunds stift åt Celsius, åt hvilken Konungen gaf det.

2) Då Pastor i Adolf Fredriks församling, Pastor Primarius efter Baron Taube 1786. Död som Biskop i Westerås 1808. Var gift med Schröderheims syster.

Banken har han vid alla tillfällen skickat sig väl. Han är lärd utan gräl, har tjent länge inom Storkyrkoförsamlingen, dit han kallades såsom Docens från Upsala af min salig far. Vid förra valet ¹⁾ hade han fjerde rummet, och hade församlingen ägt sin frihet, hade han onekligen fått förslaget. Han söker aldrig att vara betydande. Han är helt och hållet styrd af sin hustru, som, utan skryt, har mycket vett och tillhör en släkt, som med hvarje bloddropa är E. M. tillgifven. Att han verkligen är sådan lärers ingen neka. Men icke vågar jag bönfälla för honom" ²⁾.

Schröderheim skrifer ytterligare: "Deras Excellenser arbeta flitigt tillsammans i Rådet, men snarare såsom Zar Peters knesar än såsom Gustaf III:s grefvar. — Hertig Carl mår väl och tillbringar de tre första dagarna af veckan i Stockholm, och de tre öfriga på Rosersberg ³⁾. Han har varit på Svartsjö (hos Enkedrottningen) och blifvit mycket väl emottagen. Han skulle blifva mycket hugnad af ett bref från E. M. — Jag är buden att tillbringa någon tid på Rosersberg. Lefnaden är der indelt på följande sätt. Hennes Kongl. Höghet Hertiginnan fiskar ibland hela natten, ibland från kl. 5 om morgonen. Förmiddagen har hvar och en för sig sjelf. Kl. half 2 samlas alla i Hertiginnans förmak, då äfven Deras Kongl. Hög-

1) Då Troil blef Pastor Primarius.

2) Rekommendationen blef ej fåfäng, om också uppfyllelsen ej genast följde. 1786 blef Flodin Pastor Primarius i Stockholm.

3) Hertigen satt i den under Konungens frånvaro nämnda Regeringen.

heter blifva synliga. Bordet är serveradt med sex fat och fyra deserttalrickar. Efter middagsmåltiden, som går helt fort förbi, spelar Hertiginnan billard till kl. 5, metar sedan till kl. half 8, hvarefter Hennes Höghet spelar kort till supéen kl. 10. — Kl. 11 är allt förbi. Hertigen är nästan hela eftermiddagen i sina rum. När man ser en ovanligt stor bureau uppfyllt med regementshandlingar, skulle man tro, att affärer begära så många timmar; men en tjock virginisk rök sprider kring alla rummen kabinettshemligheter”.....

Angående de nämnda presterliga befordringarna skriver Konungen: ”Om Storkyrkan har jag ingen ting att påminna. Det kan ej bli question om Baron Taube. Det skulle synas för marqueradt, att i dag bli prest och i morgon Præses Consistorii. ÖfverHofspredikantskapet är helt annat: det är en hofstjenst. Hans födsel och gammal vänskap både för honom och brodern¹⁾ kunna med skäl bana honom vägan till ett ämbete, endast gjordt för mig (fast jag ej tror mig bli mycket edifierad i förstone, då jag påminner mig ungdomsfjollerier). Jag tror bäst låta församlingen välja fritt denna gången, helst de gjort min vilja de förra gångerna. Endast bör man låta dem känna, att Rosén²⁾ bör ej hoppas bli Præses Consistorii. Jag är viss, att Flodin eller Fanten komma sjelfmant på förslaget; och då är det mig indifferent, hvem af dem tages”....

1) ÖfversteKammarjunkaren Baron Ewert Taube.

2) Kyrkoherde i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

Betänkligheterna mot Baron Taube hunno likväl öfvervinnas. Sedan Troil fått Linköpings stift, dröjde det ännu halftannat år, innan hans efterträdare i Stockholm tillsattes. Baron Taube fick då pluraliteten af rösterna, första rummet på förslaget, och nämndes af Konungen till Pastor Primarius i Stockholm. Denna befordran gjorde uppseende. Konungen ansågs dermed för adeln hafva öppnat dörren till kyrkans högre värdigheter.

Ofta är i dessa bref fråga om mystiska ordensförbindelser. Lusten för andeskåderi och hemliga vetenskaper utbredde sig i sednare hälften af 18:de seklet, i synnerhet bland de högre stånden, i samma mån som den religiösa indifferentismen. Den hånade flyende tron lemnade dörren efter sig öppen för vantron, som i skymning och natt njöt en hemlig dyrkan, under det man om dagen täflade att offra på upplysningens altare. En mängd qvacksalvare i andans rike begagnade sig af denna den stora världens hemliga sjukdom. Det var på denna tid, som Cagliostro spelte sin rol i Europas förnämsta hufvudstäder. Anledningar saknas ej att äfven Gustaf III med honom sökt att träda i förbindelse; och hvad skulle ej denne mästare kunnat verka vid ett hof, der äfven mindre charlataner, en Björnram ¹⁾, en Plommenfelt ²⁾

1) Född Finne, af ett hemlighetsfullt utseende, njöt en pension och fick ProtokollsSekreterare-fullmakt.

2) Son åt den rike handlanden Plomgren i Stockholm, hade studerat Bergsvetenskapen och gjort vidsträckta resor, blef 1778 tjänstgörande Ceremonimästare vid hofvet.

med flera andra, funno så villig tro? Konungen, hans närmaste omgifning, Hertig Carl, (som man i början ej syntes vilja gifva del af de högsta hemligheterna), alla beherrsкас af samma själssjukdom, ända till den yttersta lättro¹⁾. Toll, med sitt obestickliga, prosaiska förstånd, var bland undantagen, och synes ha bidragit att öppna Konungens ögon. — Schröderheim deremot är sin herres villige efterföljare på denna mystiska bana. D. 22 Aug. 1780 skrifver han till Konungen: "Då jag i går afton kom till staden mötte mig underrättelse om Björnrams²⁾ återkomst. Han var i högsta måtto nöjd med sin resa, och har blifvit väl emottagen af sin superieur. Uti ett urgräft träd förvarar han en dryck i en flaska, som gubben preparerat. Den smakar lik sur limp. Men ingen af oss må bruka den; emedan vi ej äro smorda. Han hade sagt honom E. M:s sjukdom, men tillika att dervid vore ingen lifsfara, visat honom korrespondensen emellan E. M. och Enkedrottningen vid Kronprinsens födelse, och visste äfven att en brevexling förefallit vid E. M:s afresa. Lika med Björnram har han yrkat tillgift för Enkedrottningen, men gifvit E. M. rätt i sjelfva saken. Han hade yttrat, att E. M. med en mera allvarsam uppfostran förr skulle ha uppnått den fullkomlighet, som nu endast sednare vinnes, när ti-

1) Man ser, att, då Kellgren uppreste sig mot det då herrskande svärmeriet, detta var en handling af både filosofiskt och politiskt mod.

2) Denne hade gjort eller föregifvit en resa till Norrland för att råka en hemlighetsfull klok gubbe.

den afkyllt hågen för prakt och flygtiga nöjen. Han spår E. M. en säll regering och mycken glädje af Kronprinsen. Enkedrottningens intention hade ej varit så elak, som oförsigtigheten hade visat den. Längre fram ville gubben derom gifva upplysningar. För Hertigen får Björnram sjelf berätta hvad han sagt åt Adlerbeth och åt mig. Men Hertigen måste nödvändigt ignorera allt arbete (i dessa hemligheter). † Orden (frimureriet?) vore ännu ganska litet betydande, men skall framdeles under E. M. vinna sin fullkomlighet. Ännu få inga stora kunskaper oss uppenbaras; men efter arbetet lär det ske. Ack, om Oxenstierna och jag nu ägde den nåden, att få gå med E. M. en natt i pelaresalen, och tala om dessa saker, som blifva allt mer besynnerliga.... På Svartsjö (hos Enkedrottningen) är allt oförändradt — samma önskan och samma indecision"..... Angående sin Mor är Konungen tveksam. Han skrifver (Spa d. 11 Aug. 1780): "Enkedrottningens ånger inquieterar mig lika mycket som hennes ondska. Det är mitt öde, att aldrig vara på den sidan tranquil. Antingen är det mitt förstånd som lider, eller mitt hjerta"....

I ett Schröderheims bref heter det: "Angående Björnram tacktes E. M. tillåta mig att lemna en utförlig berättelse. Jag fruktar att jag glömt nämna att i granskapet af Spa finnes en Rose-Croix (Rosenkreutzare) och flera värdige bröder. — Björnram arbetar, men ensam. I dag för fjorton dagar sedan kom han till mig bittida om morgonen,¹ och, sedan vi försäkrat oss om ensamhet, bedyrade han för mig

sanningen af hvad han sagt och bekräftade ytterligare att Enkedrottningens lifstid icke kunde bli särdeles lång, ehuru dess slut icke inföll på detta året, men att hon nu vore helt tranquil, och att inga stämpingar från det hållet voro att befara. I afseende till de dödstecken, som alltid förekommit om mig, ville han företaga ett arbete angående mig, i tre nätter å rad, om jag dertill ville samtycka och hade styrka att emottaga utslaget. Onsdagsmorgon återkom han och berättade, att arbetet börjats, och att ett klart sken öfvertygat honom om min värdighet. Sedan han frågat, om jag brukade bränna ljus om nätterna, frågade han, om ljusen brinna ut. Då blef min förundran stor; ty nu på en tid ha ljusen flera gånger slocknat midnatten. — Derpå sade han mig mina fel, och att min lifstid icke skulle bli så kort. Jag har misstagit mig deri, sade han. Ni skall lefva länge och njuta eder Konungs nåd, som hvarken skall förloras genom afund eller förtal, om ni håller er vid sanningen. Dödstecknen af ljusens slocknande båda er förlusten af er hustru. Efter hennes död försvinna edra bekymmer. Ni kommer i ett fullkomligt lugn; men en hjertfrätande förargelse tillfogas er af någon person, hvars namn börjas med B.¹⁾ — Tisdagen förtäljde han mig, att han dagen förut fått tillsägelse om ett arbete i en kyrka; att han kallat Plommenfelt till sitt biträde, men icke kunnat admittera nå-

¹⁾ Konungen har i brädden af detta bref egenhändigt antecknat: "Denna profetia har slagit in d. 4 Maj 1781, fast jag ej deraf kan se slutet. Den 3 Maj 1781. Gustaf."

gon annan, och att det skulle följande natten ske i Johannis kyrka. Fredagen återkom han och berättade, att han kl. half 12 begifvit sig till kyrkogården i Plommenfelts vagn, hvilken, tillika med drängarna, blifvit lemnad ett litet stycke derifrån. Då de kommit till kyrkogården hade Björnram gått öfver muren, men Plommenfelt, af fruktan att i det starka mån-skenet bli gripen som kyrkotjuf, ej gått öfver. Björnram hade då på en gång ändrat utseende, fått en kort andedrägt, befallt Plommenfelt lägga armarna öfver kyrkomuren, och begifvit sig under läsning af Fader Vår in i kyrkan. Så snart han avancerat nio steg, hade första annonsen gifvits i kyrkan med ett pistolskott, när han var midt på kyrkogården, den andra med ett dylikt dån, och ändteligen den tredje som ett kanonskott, då kyrkodörrarne öppnat sig, och Björnram gått in. Efter en kort stund och lika många annonser af samma dån, återkom han till sin vän, stoppade honom i munnen ett oblat och sade: "3—9—12 — sucka till Gud och läs Fader Vår." Derpå hade de farit hem. Knallarna ha varit så starka, att, då de återkommit till vagnen, drängarna varit förfärade. — Plommenfelt erkänner både riktigheten af berättelsen och sin förundran. — Samma Fredag berättade mig Björnram, att han börjat ett arbete angående E. M., och i går kom han, alldeles hänryckt af glädje, och omtalade att arbetet går väl, men att den uppenbarelse han fått borde han sjelf frambära. Det kunde han säga, att det skulle lända till E. M:s satisfaction och alla rättsintas förnöjelse. — Munck

har begärt en visit af Björnram, och jag har i högsta måtton styrkt honom dertill. Sjelf vill han göra bekantskap med Baron Axelsson¹⁾, och studerar nu dageligen Svedenborg. Med Hertigen tyckes han ej komma fort”.....

Man ser att undergörarne låtit bruka sig att indirekt framkomma med råd till Konungen. Med upphörande af hågen för prakt och flyktiga nöjen, skall han nå en större fullkomlighet, ett högre ljus. Huru det verkade på Konungen, ser man af ett hans svar, der han säger: ”Skulle jag rest till Italien, hade det varit för att besöka Florens, och att der gifva förtroende af hvad man sagt mig och söka ljuset”²⁾.

Att försona Konungen med Enkedrottningen tyckes ock vara ett af det mystiska sällskapets ändamål. Ett förslag dertill hade skett, troligen genom Schröderheim sjelf, emedan man finner honom lifligt därför intressera sig. Det synes ha gått ut på att förmä Enkedrottningen att tillåta Hofstallmästaren Munck sjelf inför henne bevisa oriktigheten af de misstankekar, som hon i afseende på honom troddes hysa. Man gjorde detta förslag till Konungen, som i början ej tycktes dertill obenägen; men det lemnades utfördt. I brefvet till Schröderheim, Spa d. 17 Aug. 1780, yttrar sig Gustaf III derom:

1) UnderStåthållare i Stockholm.

2) Vid den Italienska resan, som Konungen sedermera (år 1785) företog, glömdes ej heller denna angelägenhet. Pretendenten Carl Stuart, som, under titeln Grefve af Albany, lefde i Florens, ansågs af många såsom chef för frimureriet.

"Hvad ni skrifver mig till om min moder är ganska intressant. Denna raccommodement är svår, om ej omöjlig. Wingård hade mycket rätt att afstyrka en intrig, mycket vida skild från den värdighet Enkedrottningen alltid haft till föremål att iakttaga, och hvari hon stundom, ty värr, gått för långt. Det andra projektet vore kanske för henne nyttigare, och är det enda, som kunnat göra stort intryck på mitt sinne. Det är ej utan att jag reprocherar mig, och är nog inquiet för hans öde ¹⁾, om jag skiljes hädan; då allt hvad han stått ut varit, för det han haft den artigheten att raccomodera mig med min hustru, när ingen annan tordes eller ville eller kunde dertill bidra, än han, som hade redan genom många år vunnit min vänskap, och den rätt att säga mig okonstladt sanningen. Derföre tror jag mig, som en ärlig man, ej böra öfvergifva honom, och af samma orsak soumettera mig (då jag genom hans bidragande dertill ²⁾ förskaffar honom en säkerhet vis à vis min familie, som han ej mer solemnellt kunde äga, än då modren genom hans åtgärd och, i följe af hennes hos honom gjorda begäran, blefve med sin son förenad). Af denna orsak tror jag mig böra soumettera mig till alla de vedervärdigheter, som en sådan raccommodement medfölja. Men ej kan den ske, liksom par surpris, genom ett möte på landsvägen vid Nyköping ³⁾. Jag

1) Baron Munks, såsom synes af det följande.

2) Nemligen äfven till reconciliationen med Enkedrottningen.

3) Ett sådant möte med hans mor vid Konungens återkomst lär således af några ha blifvit tillrådt.

har i allt detta låtit min penna löpa, och pålägger eder vid den dyra ed, ni vid min kröning svurit, och en annan ännu dyrare, som vi Tempelherrar hvarannan svurit, och vid det heliga namn, som vi hört med bäfvan nämnas Långfredagsnatten ¹⁾, att ej

1) Har utan tvifvel afseende på något uppträde liknande det Lifmedicus Sven Hedin beskriver i ett bref, hvarur vi låna följande: "Gustaf III:s tidehvarf var rikt på händelser och inom dess hof föreföllo saker, som man kunde kalla vidunderliga. Besynnerligt nog kan det förefalla en efterverld, att under ett så upplyst tidehvarf finna, att Svedenborgianismen, Andeskådningen, Nummerlotteripunkteringen och Guld-makeriet voro gynnade af de mest uppsatte i Konungens hof, och att Konungen sjelf deltog i detta gyckelspel. Jag skall icke mycket tala om Svedenborgianismen: den hade till hufvudmän, Capitaine-Lieutenanten Grefve Adam Lewenhaupt, Hofstallmästaren Munck och Underståthållaren Baron Axelsson. I sammanhang med denna lära stod andeskådningen, och jag vet att Tit. samlat mycket rörande det, som föreföll på Gripsholm under hofvets vistande derstädes 1779 och 1780. Det som tillställdes på Drottningholm 1782 (således tvänne år efter Konungens resa till Spaa), såg jag sjelf." Hedin berättar derpå huru han af klockaren vid Lofö kyrka fått veta, att Konungen sjelf, med några af de förnämre herrar vid hofvet, förbehåft i kyrkan någon hemlig tillställning, då Hedin begärde att, nästa gång en sådan samling ägde rum, derom blifva underlättad, och att klockaren emellertid ville utse för honom något ställe i det gamla tornet, der han osedd kunde iakttaga hvad som förbehades. Hedin fortsar: "Klockaren lofvade hvad jag begärt, och några dagar (det var i början af Augusti månad), kom han att tillsäga mig, att en hemlig sammankomst om aftonen skulle ega rum. På utsatt tid inställde jag mig och fann en sküiligen beqvämlig plats i tornet några trappsteg upp, der jag, om icke nog tydligen, likväl till en del, kunde osedd observera hvad som förbehades; jag hade emellertid ställt mig så, att jag kunde se de ankommande, för att genast kunna intaga min plats. Kgl. Sekreteraren Björnram och en hans medhjelpare voro de förste, som kommo vägen framåt, och som jag

häraf göra något bruk, åtminstone aldrig låta märka, att den ideen kommit ifrån mig”....

Schröderheim återsänder detta Konungens bref, med ett vidlyftigt svar. ”Enkedrottningens disposition, säger han, är sådan, att mitt tillstyrkande skulle vara tillräckligt, att determinera henne. Min personella vänskap för Hofstallmästaren Munck gör mig dessutom angelägen, att bereda honom ett så ärofullt tillfälle,

ensåg för de rätta aktörerna vid denna farce. Inkomne i kyrkan stängde de genast dörrarna och framtogo hvarjehanda saker, som jag icke så noga kunde urskilja. Jag såg likväl att fina tagelsträngar fästades i ljuskronorna, och att dervid fästades masquer, hvilka åter voro fastsydde vid något hvitt tyg, som var utspändt på fina tunnband och upphissades med tagelsträngarna, och åter nedsläpptes. Sedan detta machineri var färdigt, ströddes rökpulver rundt omkring på golvet. Icke långt derefter inkom Konungen med 5 herrar, ibland hvilka jag igenkände Hofstallmästaren Munck och StatsSekreteraren Schröderheim. Kyrkan var ganska dunkelt upplyst, och rökpulvret antändes. Åskådarne ställdes i en ganska besvärande positur och höllo dragna värjor sins emellan. Björnram gjorde några korsningar och frammumlade vissa mystiska ord, hvar på medhjelparen, som var undangömd, småningom drog upp den ena masquen med det hvita tyget, som liknade en svepning. Denna masque föreställde Konung Gustaf Adolfs ansikte. Den svängde sig något vid uppdragningen och nedsläpptes åter ganska sakta; den andra fantomen åter föreställde Konung Adolf Fredriks ansikte, hvarvid tillgick, som vid den förra. Ehuru jag hade sett hela tillställningen, så kan jag icke neka, att detta spektakel hade något imponerande. Sedan hügge fantomerna voro nedsänkta, antändes förmodeligen frön af Lycopodium, som blixtrade med ett sakta, blekt sken. De åskådande bortgingo, och jag kröp fram från mitt gömställe, mycket eftertänksam, som jag skulle våga att yppa bedrägeriet för Konungen sjelf eller för någon af vederbörande. Jag fann likväl, att jag borde vänta till något passande tillfälle, som ock inträffade.”

Biografiskt Lexikon, II B. Upsala 1836 s. 329 o. f.

att förena E. M. med sin mor, sedan han förut raccommoderat E. M. med Dess gemål. Men då jag påmint mig E. Ms flera varningar, att icke gifva några råd, så har jag satt insegel på min tunga. — Ett oförtänt möte på landsvägen vill jag hindra.” — Ett sådant undanbad sig Konungen flera gånger. Han hade nyss d. 11 Sept. skrifvit till Schröderheim. ”Vaka med omsorg på Enkedrottningens steg, och sök att få veta hvilka hennes förslag äro vid min hemkomst, så att jag kan vara beredd. — Ingen försonings-scen! Sådant har intet bestånd. Hennes Statsfru (Grefvinnan Cronhjelm) borde aflägsnas.”

Emellanåt är i denna korrespondens fråga om den nya Bränvinsförfattningen, med den oreda och det missnöje, som den åstadkom. Konungen är glad att få skjuta detta på Rådet. ”Med Bränvinsfrågan — skrifver han — är det den gamla visan. JustitieKansleren har gjort väl och försigtigt¹⁾. Men behöfves stränghet, skadar det intet att Rådet under min frånvaro utölvar den. Om det sedan behöfde ändras, vore det ett tecken till min spaka regering, och, om jag soutenerar hvad de gjort, vore det en stor och naturlig tack. Gubbarne finge också bita på det sura äpplet, och komme i samma loka, som vi.” — Samt i ett sednare bref: ”Jag har läst BränvinsDirektionens

³⁾ JustitieKansleren hade i Juli 1780 utfärdat ett circular till Lands- och Stadsfiskalerna angående noggrannare kontroll på Bränvinsbränningen. Schröderheim skrifver till Konungen: ”BränvinsDirektionens kungörelse circularar som bäst. I Östergötland ha 4 socknar öfverenskommit, att icke smaka bränvin: en idé, som i Ståndet under sista riksdag var mycket omtalad.”

Betänkande. Pannornas söndersläende¹⁾ lärer vara en nödvändighet. Då är det bättre att det sker af Rådet under min frånvaro, så faller odium på Herrarna; och skulle någon stor oreda uppstå, kan jag snarare hjälpa det, utan att blottställa min myndighet. Det största prof af en fullmyndig Konungs makt är att ändra, hvad hans Råd gjort under hans frånvaro."

Oroligheter af allvarsam art uppstodo i sjelfva verket i flera landsorter, såsom ses af JustitieKansleren Grefve Wachtmeisters rapporter till Konungen. Den politiska atmosferens börjande förändring visade sig redan deraf, att den mest fruktade af förra tidens parti-gångare, den gamle General Pechlin, åter började röra sig, och antog sig allmogens klagomål i Calmar län. Grefve Wachtmeister hade, redan före Konungens afresa, blifvit nedsänd till orten och skrifver till honom från Wimmerby d. 31 April 1780: "Pechlin söker på allt sätt upphetsa bönderna till klagomål, i anledning af kronobetjeningens stränga uppsikt emot lönnbränning. De anse honom nu för sin skyddsherre; ehuru de för några år sedan voro så förbittrade på honom, att de ville mörda honom²⁾ i hans egna rum på hans gård Åshult. Allmogen är verkligen i stor gäsning. Det är så mycket lättare för Pechlin att intala dem, som nästan alla bönderna äro pliktfällde för bränvinsbränning, så att böterna för dessa häromkring liggande härader gå till 80,000 da-

¹⁾ Nemligen förstörandet af den i privat ägo befindliga bränvinsredskapen.

²⁾ I ett annat bref kallas han för bondeplågarer.

ler silfvermynt, som visserligen medtager en stor del af deras förmögenhet ¹⁾. Åtskilliga utlåtelse berättas efter Pechlin, som gå ut på ändring af regeringssättet. Han skall derom vara i korrespondens med stora herrar." I ett annat bref ifrån Carlskrona d. 13 Maj 1780 heter det: — "På Pechlin har jag ögonen. Hvad hans arresterande angår, så, om jag får fulla skäl på honom, skall jag genast taga honom fast och föra honom till Calmar; men i annat fall vore det att styrka hans anhang och uppväcka mera missnöje. Får jag fulla bevis emot honom, är hans process ganska tydelig. Till hans dömande behöfs ej fullt bevis om uppror, utan allenast att han upphetsat och styrkt menige man till olydnad mot Konungen, eller den, som å hans vägnar bjuder och befaller, i hvilken händelse han, enligt 6 kapitlet 1 §. Missgärningsbalken, skall mista lifvet. Enligt 8 kap. 2 §. Rättegångsbalken skall Hofrätten i Jönköping döma i detta mål. — Men undersökningen måste ske på stället; ty hela landsorten blir inblandad. Jag skall bjuda till att få i mina händer de bref, som en Löjtnant Schildt påstår sig ha sett till honom (Pechlin) från Stock-

¹⁾ Huru stor förbittringen var, ses af ett sednare Justitie Kanslerens bref till Konungen, hvori det heter: "En bonde i Calmar län, just i den ort, der bullret varit, hvori General Pechlin troddes ha del, har blifvit angifven för ohyggeliga utlåtelse mot E. M. för utmätta böter i följe af oloflig bränvinsbränning. Han har sagt: "D—n anfäkt en sådan Konung vi nu har, han har ruinerat mig och många andra och Kronan med." — Enligt E. M. nådiga förordning, får jag underställa om någon ämbetshandläggning härmed skall ske." — Saken tyckes ha blifvit nedlagd.

holm. Får jag bjuda denne Schildt befordran eller penningar, har jag af mina spioner anledning att tro mig kunna vinna honom. 600 Rdr. är väl det minsta man kan gifva honom; kunde han få löfte om befordran vore det så mycket bättre. Landshöfdingen Rappe¹⁾ i Calmar har fått permission och Öfverste Kaulbars²⁾ blir Vice Landshöfding, som är en god sak; ty Bönderna äro så arga på General Rappe, att han som Landshöfding ingenting kan uträtta med dem."

Klagomålen mot General Rappe visa, huru Konungens Befallningshafvande stundom tydde och tillämpade hans förordningar. Man kan deraf döma, hvad den lägre kronobetjeningen i dessa fiskaliska tider tillät sig. Justitiekansleren skrifver till Konungen d. 29 Maj 1780: "Allmogen vid Skillingerums ting äfvensom vid Molilla beklagade sig oändligen öfver sin Landshöfding, att han genom hot och trug förmått dem till utskylder och bevillningar³⁾ vida öfver deras förmåga, och i protokollerna antecknade såsom frivilliga; ehuru han ej tillät någon att deröfver säga sin tanka. De anklagade honom för uppenbar orättvisa, egennytta och våld. På min föreställning, att de ej borde säga, hvad de

1) GeneralLöjtnanten Baron Carl Rappe.

2) Då varande Öfversten, sedermera GeneralMajoren Friherre Lars Fredrik Kaulbars.

3) I nådig skrifvelse till hans efterträdare i ämbetet Baron Kaulbars upphäfde Konungen sedermera de af Landshöfdingen Rappe allmogen ålagda sammanskott till stenbroars anläggning, Lazarets inrättande, trädplantering m. m. "emedan nit och myndighet ofta kunna gå för vida, och misstaga sig om medlen att vinna sina ändamål."

ej kunde bevisa, svarade de, att de ej bättre begärde än att få leda det i bevis. Vid förmaning, att noga akta sig för öfverträdelse af bränvinsförbudet svarade åtskillige, att Landshöfdingen i början, för att få dem att gå in på sina propositioner, i hemlighet har sagt, att de kunna bränna, allenast de noga akta sig; hvarpå företeddes attester. Allmogen är i allmän gäsning, och tror att hvad Landshöfdingen gör är af E. M. gilladt; såsom han ock sjelf sagt. Lika gäsning är på Öland. — General Rappe är redan temligen decontenancerad; men att begära hans afskeds-memorial går ej an, innan E. M. fått kunskap om klagopunkterna ¹⁾).

Följande året skrifver JustitieKansleren ²⁾ angående Extratinget i Skillingerum uti Calmar län. "Den 8 Maj inställde sig Pechlin för Domstolen i full Generals-uniform att göra genmåle i processen med den Länsman, som är Pechlins pretext till allt detta buller, och hvilken process för vittnenas myckenhet ännu ej kunnat afslutas. Han var instämd; emedan han i många delar af allmogens klagomål skall hafva förledt dem. Pechlin har inlemnadt ett vidlyftigt anförande, som gått ut på att afmåla folkets lidande och kronobetjeningens sjelfsväld. Alla ha admirerat hans talegåfva. — Man har sökt söndra allmogen från Pechlin. Han har tagit penningar af dem till sakens

¹⁾ Han erhöill ständig tjenstfrihet d. 27 Nov. 1781.

²⁾ D. 17 Maj 1781. I början af detta år förordnades att förbrytelserna mot Bränvinsförfattningen, der deras mängd vore för stor för den ordinarie domaren, skulle skyndsamligen handläggas af extra domare.

utförande. — Så mycket ser jag, att det blir omöjligt, att få fulla skäl på honom. Utan har han något uti sinnet, måste man afvakta tydligare prof.”

Konungen hade återvändt hem ifrån Spa öfver Holland, och anlände till Lustslottet Gripsholm i Oktober månad 1780. Han skrifver derifrån till Grefve Creutz i Paris d. 3 Nov.: ”Jag mår förträffligt. Jag har funnit hela min familj vid fullkomlig hälsa. Min son har vext och talar temmeligen begripligt. Sergel har gjort en charmant buste af honom, som är fullkomligt lik.” — Flera af Sergels bilder blefvo nu en prydnad för Stockholms slott. På dekorationen af de kungliga rummen nedlades mycken kostnad. Karuseller och en Fransysk theatertrupp utgjorde på Drottningholm under sommaren år 1781 hofvets nöjen. — Konungen gjorde en resa till Carlskrona för att taga flottans utrustning i ögnasikte. JustitieKansleren gifver under rättelse, att i Calmar län allmogen lærer komma att skocka sig på Konungens väg för att begära eftergift i de höga bränvinsböterna. Eftergiften synes hafva blifvit förunnad; ty lugnet återställes i dessa trakter. Men klagomål af samma slag föranledde oroligheter och våldsamma uppträden i andra provinser.

De inre ärenderna fästa nu allt mindre Konungens uppmärksamhet. Han har sin blick riktad på den stora politiska världstheatern, otålig att der få spela rol. År 1781 ämnade han göra en resa till Paris. Franska hofvet afböjde detta besök ¹⁾. Redan förut

¹⁾ Noring, Berättelse om Sveriges underhandlingar med Frankrike ifrån 1700 till 1788. Handskrift på Upsala Bibliothek.

var Konungen missnöjd med sin gamla vän, Grefve Vergennes. Han sänder d. 1 April 1780 en depesch till Grefve Creutz, att uppläsas för Vergennes, och tillägger: "den är något stark, men lämpad efter den kunskap jag har om mannens karakter. Jag har ofta varit tvungen att tala till honom på detta sätt under 1772 års Riksdag, och han blef alltid ganska rationabel efter en konversation af sådan art."

Frankrike hade likväl fortfarit att upprätthålla sina gamla förbindelser med Sverige; mer än man kan hända, under de allt mer förändrade omständigheterna, kunde förmoda¹⁾. De extraordinära subsidier, som från d. 1 Januari 1773 på tre år hade blifvit beviljade till iståndsättande af Sveriges krigsmakt och flotta,ingo i anledning af 1773 års krigsrustningar anticiperas för de bägge följande åren, stigande till en summa af 3 millioner Livres. 1776 förnyades den extraordinära subsidiekonventionen, hvarigenom Frankrike utfäste sig att ännu under tre år, räknade från d. 1 Januari 1776, betala till Sverige en årlig summa af 800,000 Livres, till upphjelpande af rikets försvarsverk. 1777 betaltes det sista af Sveriges fordran på de gamla subsidierna (enligt öfverenskommelsen af år 1771), och på samma tid medgaf Frankrike, att för året 1778 öka de nämnda extraordinära subsidierna af 800,000 Livres med en tillagd summa af 700,000 Livres, och att emellertid en ny öfverenskommelseinge uppgöras. Detta verkställdes ock mot slutet af

¹⁾ Jfr Norings Berättelse I. c.

1778, då d. 2 Dec. en konvention tecknades, hvarigenom Frankrike under sex års tid, beräknad ifrån d. 1 Jan. 1779, förband sig att i årliga subsidier erlägga en och en half million, emot förnyelse å Sveriges sida af de förbindelser, som 1738 års traktat innehöll, utan att hvarje artikel denna gången upprepades; och det egenteligen af det skälet, att man genom en simpel konvention trodde sig förekomma det uppseendet, som en formelig traktat i sakernas då varande belägenhet hade kunnat uppväcka. Dertill kom äfven å Svenska sidan, att en konvention af denna beskaffenhet ej behöfde med Rådet kommuniceras ¹⁾.

Emellertid hade Frankrikes krig med England gjort en sammansättning emellan de Nordiska Makterna nödvändig till beskyddande af deras sjöfart och handel. Hvilkendera af dem äran af den så kallade Beväpnade (föröfrigt till sina verkningar temmeligen inskränkta) Neutraliteten tillhörde, har till en viss grad kunnat göras stridigt. Det säkra är, att första propositionen derom kom från Danmark (1778), att Sverige först gaf den kraft genom convoyerandet af sina handelsfartyg (1779), under det Danmark drog sig tillbaka, och Ryssland endast ville inskränka

1) Också hölls den hemlig. Grefve Creutz skrifver till Konungen, Paris den 20 Okt. 1779: "Grefve Düben, som blott är här för att roa sig, har sagt mig flera gånger: hvilken skada att vi ej mer ha subsidier! Jag har svarat honom, att det är mycket lyckligt att kungen, i arrangementet af sina finanser, har kunnat vara dem förutan. Jag slutar deraf, att hemligheten af subsidierna är väl bevarad."

sig till fredandet af sina egna kuster från kapares våldsamheter; tills Catharina II, på Grefve Panins tillstyrkan, gjorde förslaget till sitt eget. Denna gången kom första framställningen från Ryssland, som i Mars månad 1780 gaf Sverige tillkänna sitt beslut, att medelst en Eskader af en 15 Rangskepp och 4 Fregatter skydda sina undersåtares handel, och begärde att Sverige ville göra gemensam sak. Anbudet ansågs i Stockholm med någon misstänksamhet, såsom stridande emot de tänkesätt, som Ryska hofvet det föregående året hade ådagalagt. Men då beskaffenheten af förslaget hade blifvit närmare inhämtad gaf Konungen sitt bifall, och meddelade Ryssland ett nytt utkast till en armerad neutralitets-konvention, grundad på de tvänne hufvudmaximerna, att fritt skepp gjorde fritt gods, och att intet annat kunde såsom kontraband anses, än hvad i traktaterna vore såsom sådant utsatt. Denna konvention undertecknades, efter några föregående jemnkningar, å ömse sidor i Petersburg d. 1 Aug. 1780, och nya deklarationer blefvo i följe deraf gemensamt aflemnade till England, och till de mot detsamma i Amerikanska kriget deltagande makter, Frankrike och Spanien. En Rysk flotta visade sig i sundet och seglade till medelhafvet, der den öfvervintrade. Sverige¹⁾ och Danmark utrustade sina flottor; och Holland var färdig att biträda de Nordiska makternas öfverenskommelse, då England före-

1) Konungens resa till Carlskrona 1781 skedde för denna utrustning.

kom detta genom att förklara Förenta Nederländerna krig. Ändamålet af den Beväpnade Neutraliteten var på en gång att försvara de neutralas rättigheter, och att bidraga till fredens återställande. Redan 1778 hade Gustaf III erbjudit sig till medlare emellan Frankrike och England. Catharina II hade i början instämt i denna bemedling. Grefve Creutz skrifver till Konungen från Paris d. 20 Okt. 1779: "Grefve Vergennes misstänker Konungen af Preussen, att ha afrådt Kejsarinnan att fullfölja bemedlingen i öfverensstämmelse med F. M.; emedan han ensam vill spela första rolen i norden. Grefve Vergennes säger mig, att England ej vill höra talas om någon förlikning. Således fordras för bemedlingens framgång endera en ministerförändring i England, eller någon stor motgång för Engelsmännerna i kriget." Fransyska hofvet gaf ett undvikande svar. Sednare yttrade det en slags önskan om denna bemedling; ehuru Konungens tanka om Frankrikes deltagande i Amerikanska kriget svårigen kunde vara obekant. Han skrifver derom till Grefve Creutz i December månad 1782: "Ni ser af edra depecher, att ni är satt i tillfälle att kunna underhandla, såsom Fransyska hofvet synes ha önskat. Emellertid besvär jag er att med den största grannlagenhet föra denna underhandling, så att Konungen af Stora Britannien ej skall kunna förebrå mig, att jag håller med hans rebelliska undersåter. Ty sådan är den synpunkt, hvarunder jag alltid betraktat dem. Här gäller konungarnas sak. Jag har alltid sett det så, antingen det då är en fördom tillhörig

min plats, eller kommer af det förhållande, hvori jag i början af min regering stod till mina egna undersåter, och hvaraf intrycket är svårt att utplåna. Härmed må vara hurusomhelst, det stöter min grannlagenhet att underhandla med folk, som ej äro själfständiga. Ty såsom sådana kan jag ej betrakta dem förr, än Konungen af England har löst dem från den trohetsed de honom svurit, och förklarat dem fria och oberoende. Jag anbefaller eder uttryckligen, att aldrig förlora detta ur sikte." — Catharina II åtnjöt sedermera, jemte Österrike, den ofruktbara äran, att å den fred som (1783) slutade det Amerikanska kriget, äfven sätta sitt namn, men utan inflytelse på villkoren; och de neutrala flaggornas rätt lemnades derhän. Men, ehuru Engelsmännen, äfven efter den Beväpnade Neutraliteten, icke bekände sig till andra grundsatser, än de förut emot andra sjömakter iakttagit; så var dock det Amerikanska kriget, under hvilket de deri invecklade makter, Holland, Spanien, Frankrike, England själf, förde sin handel med biträde af Nordens neutrala flaggor, för dessa en högst gynnande tid.

Under krigets lopp gjordes (1779) äfven propositioner till Sverige om köp af Svenska örlogsskepp både af Frankrike och (genom Marquis La Fayette) af Amerikanska kongressen. Frankrike föreslog, att skeppen skulle ingå i Franska hamnar, der säljas och besättningarna sedermera till Sverige afsändas: kongressen erböd deremot, att, under Frankrikes garanti, vid freden cedera till Sverige några af de öar, som

blifvit tagna i Westindien ¹⁾. Men båda dessa framställningar förkastades såsom osäkra och äfventyrliga.

Tvåne betydande män ur Konungens omgifning, ÖfversteKammarjunkaren Baron Evert Taube och Öfverste Toll gjorde utländska resor, den förre 1779, den sednare 1782, under hvilka de korresponderade med Konungen; hvaraf ett och annat prof finnes bland Konungens papper. Märkvärdig är hans rekommendation för Toll till Grefve Creutz. "Öfverste Toll", — säger han, — "är en man, som förenar ett sällsynt snille med en stor lärgirighet och lätthet att fatta och genomtränga äfven de mest abstrakta saker. Han har haft förnämsta andelen uti den i Christianstad började revolutionen för tio år tillbaka. — Jag bör tillägga, att, med kanhända ännu större talanger än Sprengtporten, han har ingen af hans olägenheter, och med samma verksamma hufvud hvarken dennes orolighet eller envishet." — Tolls mission angick hemliga ordensangelägenheter, om hvilka han yttrar temmeligen oförståndt sitt stora misstroende, och tillika sitt hopp att komma de bedrägerier på spåren, för hvilka han anser Konungen länge ha varit föremål. — Baron Evert Taube var en ungdomsvän af Gustaf III, känd för tystlåtenhet, köld och klokhet. På handskriften skulle jag tro, att ett oundertecknad brev

1) Underhandlingar hade af Konungen blifvit öppnade både med Spanien, Holland och Frankrike om förvärfvande för Sverige af någon besittning i Ost- eller Westindien. De förde, — men först 1784, — till Frankrikes afträdande af den lilla Westindiska ön St. Barthelemi.

till Konungen ifrån Paris, — hvarur följande utdrag meddelas, — är från Baron Taube. Det återför oss till söndringen inom den kungliga familjen.

Paris d. 24 Nov. 1779. "Grefvinnan Boufflers har mycket questionerat mig om E. M:s hof, om Drottningen, om Enkedrottningen, om Hertigen af Södermanland. Hon frågade mig flera gånger, om E. M. älskar mycket Hertigen af Södermanland. Jag svarade, att jag trodde det, och att denne Prins vid intet tillfälle någonsin ett enda ögonblick förnekat sin trohet, ömhet och tillgifvenhet. Grefvinnan sade, att E. M. skrifvit till henne detsamma, men att hon emellertid hört sägas, att förtroligheten nu mera ej vore så fullkomlig. Jag sade, det jag ansåg denna underrättelse sakna all grund. — Sire! Man har sagt mig en sak, som jag har på hjertat. Man har sagt mig, att E. M. försonar sig med Enkedrottningen, och att det är E. M. själf, som söker denna försoning. Må Gud bevara E. M. derifrån! Det skulle vara Eder död och Edra dagars olycka. Kanhända ser jag för mycket i svart, men jag tror, att en försoning, som blott skulle följas af en ny rupture, till den grad skulle smärta E. M., att Dess hälsa deraf skulle lida. Det är omöjligt, att en varaktig försoning kan ägarum med denna Prinsessa. Ty det förtjenar ej namn af försoning, som endast skulle vara en eller två månader. Dessutom skulle denna försoning kasta skugga på personer, som äro E. M. kära. Å Enkedrottningens sida kunde den endast ha till föremål, att förstöra den vänskap och det förtroende, som E. M.

hyser för Hertigen af Södermanland, och som han i så många afseenden förtjenar, eller att göra E. M. olycklig för Dess öfriga dagar, genom inblåsande af den olyckligaste af alla lidelser, misstroendet. Gud förskone E. M. derifrån! Förlåt mig Sire! Försoningen är omöjlig med Enkedrottningens befallande och oroliga karakter.”

Efter Konungens hemkomst skrifver Schröderheim till honom d. 17 Okt. 1780: ”Wingård har hos Enkedrottningen varit min enda påliteliga utväg. Han uppvaktade henne i Söndags åtta dagar sedan. Under en konferens af två timmar hade Enkedrottningen försäkrat Wingård, huru ifrigt hon önskade återvinna E. M:s vänskap, att inga pretentioner formerades å hennes sida, att hon vore försäkrad om E. M:s tendresse, men att de stora svårigheter, som Deras Majestäters höghet å ömse sidor medförde, och Hennes Maj:ts Drottningens ressentiment alltid skulle ligga reconciliationen i vägen. Under E. M:s vistande på Gripsholm har Enkedrottningen ej trott sig kunna göra något vidare, än att aflägga sin gratulation genom sin ÖfversteMarskalk till E. M:s lyckliga återkomst. Sedan Enkedrottningen beskrifvit sina olyckor, i synnerhet den, att på ålderderdomen vara hatad och föraktad, har hon bett Wingård engagera mig till en visit hos Sotberg¹⁾. Jag är verkligen i beråd att resa dit om Onsdag. E. M. tackes lita på min försigtighet.”

¹⁾ F. d. Lärare för H. K. H. Prinsessan Sophia Albertina, nu KansliRåd och Riddare af NordstjerneOrden.

Efter allt hvad i Konungens korrespondens för dessa år förekommer om en tillämnad försoning med Enkedrottningen, uteblef den likväl ännu. Ett af Konungen sjelf förberedt närmande mellan Hertig Carl och Enkedrottningen omtalas, utan att detta närmade henne och Konungen till hvarandra. Det synes, som om Lovisa Ulrika hade fordrat, att den unga Drottningen äfven skulle göra något steg till denna försoning; hvar-till hon, såsom den mest sårade, ej har velat be-qväma sig, och, såsom det tyckes, deri handlat i enlighet med Konungens vilja.

I Maj månad 1782 insjuknade Enkedrottningen, men tycktes efter någon tid återställas. I slutet af Juni nedlades hon på Svartsjö slott af den sjukdom, som skulle sluta hennes dagar. Gustaf III begärde se sin mor. Ibland hans papper finnes ett svar af Lovisa Ulrikas ÖfversteMarskalk, Riksrådet Ribbing, på en sådan Konungens anhållan. Det är dateradt d. 11 Juli 1782 och lyder: "Drottningen befaller mig säga, att E. M. skall blifva emottagen, åtföljd af Drottningen Dess gemål, och den unga Prinsen; men att utan henne E. M. ej kan blifva emottagen. Drottningen skall icke någonsin afstå från den tanken, som hon alltid med fast öfvertygelse hyst, att försoningen bör vara fullkomlig och aldrig half." — Konungen kom icke dessmindre, med Kronprinsen, men utan sin gemål; hvars tillstånd dessutom — hon gick åter i väntande dagar — ej skulle uthärdat ett sådant möte. Det säges, att Lovisa Ulrika har vägrat honom tillträde, men att han, med barnet vid handen,

inträngt i hennes kammare, till hennes säng. Uppträdet var sönderslitande. Häftiga förebråelser slutades dermed, att hon gaf Konungen och den späda Prinsen sin välsignelse. D. 16 Juli 1782 dog Drottning Lovisa Ulrika, sextiotvå år gammal.

Hela sin förmögenhet, (med undantag af några juveler, hvilka hon gaf Kronprinsen) testamenterade hon uteslutande till sina bägge yngre barn, Hertig Fredrik och Prinsessan Sophia Albertina.

Från Berlin skrives: "Vid tidningen om hennes död har Konungen af Preussen blifvit ganska rörd, inneslutit sig med KabinettsSekreteraren Mencken till sent om aftonen, samt endast talt om salig Enkedrottningen, hvarvid han flera gånger fällt tårar. Sjelfva förlusten tros icke ensamt ha till denna grad affekterat Konungen, (ehuru han mest hyser vänskap för denna syster), utan äfven åtankan af hans egen förestående förvandling, och någon opasslighet. Åt reconciliationen har han egnat hela sin uppmärksamhet, berömt Konungens af Sverige conduite, såsom ett värdigt steg till publikens tillfredsställande, och igenkänt deri den fina politik, som han alltid skall förmärkt hos Hans Maj:t. Enkedrottningens testamente har han tadlat. Det vore en dementi åt den vänskap, som hon bort hysa för Konungen efter reconciliationen, en orätt mot Konungen och Hertig Carl, och behållningen, som utgjorde ingen fortune för en kunglig person, dessutom ej nog stor att förskaffa oberoende åt de arftagande, som skulle ändå alltid behöfva Konungen. — Min syster hade bort sön-

derrifva denna lapp¹⁾), sade han. Reconciliationen har han trott icke verkelig å Enkedrottningens sida, utan att hon, i vissheten om sin död och för att blidka Konungen, hade gjort den och gifvit den ett anseende; men att, om hon blifvit frisk, hon skulle ha återtagit denna fermeté, som tillhörde hennes karakter.”

Den unge Gustaf Adolf, nu på fjerde året, bibehöll ett sådant intryck af det uppträde, hvartill han varit vittne, att — såsom en samtida hofman berättar²⁾ — man långa tiden efteråt hörde barnet säga för sig sjelf: ”Den Farmor — den Farmor — den förglömmar jag aldrig.”

1) Ma Soeur auroit du déchirer ce chiffon.

2) Grefve Ad. H.

Innehåll.

Sid.

Karakteristik af Enkedrottningen och Utdrag ur Hennes Brefvexling	5
Konungens förhållande till sina Bröder	33
Tryckfriheten	41
Aktionen mot Götha Hofrätt	47
” mot Öfverste Gyllensvahn	49
Konungens uppförande mot Baron Goertz's dotter och mot Grefvinnan Vasaberg	56
Finanserna och Realisationen	57
Kronobrännerierna	74
Theatern	78
Partierna vid hofvet	81
Generalen Baron J. M. Sprengtportens brytning med Konungen	84
Hertiginnans förmenta grossesse	93
Konungens försoning med sin Gemål	96
Riksrådet Grefve Sinclairs och Biskop Serenii död	100
Konungens resa till S. Petersburg	105
Nationella Dräkten	113
Utdrag af Grefve Creutz's korrespondens med Konungen angående tillståndet i Frankrike	119
Konungens omdöme om sin egen ställning och tidens politik	129
Riksdagsberedelser	133
1778 års års Riksdag	144
Kronprinsens födelse	149
Ytterligare om Riksdagen	150
Oenigheten inom kungliga huset	173
Enkedrottningens Deklaration	174
” Korrespondens med Konungen vid Kron- prinsens födelse	177
Förslag att flytta Enkedrottningen till Pommern	181
Inskränkning af Tryckfriheten	183
Konungens förhållande till Rådet	194
Konungens resa till Aken, samt hans bref till Grefve C. F. Scheffer om sin sjukdom och sitt testamente	197
Underhandlingar med Enkedrottningen	199
Förhållandet till regerande Drottningen	201
Förändrad karakter af Konungens brefvexling	202
Elis Schröderheim	203
Hans brefvexling på denna tid med Konungen	206
” om presterliga befordringar och nyheter	207
” om Björnrams och Plommenfelts my- stiska upptåg	212
” om försoning med Enkedrottningen	218
Konungens yttrande derom	213, 219
Oroligheter i anledning af kronobrännerierna	222
Förhållandet till Frankrike	227
Den beväpnade Neutraliteten	229
Enkedrottningens sjukdom och död	231

Rättelser.

Första Delen.

S. 152. Not. 1 står: Frietsky dog på Säbylund i Nerike d. 28 Mars 1800. läs: d. 29 Okt. 1803 och var den siste af sin ätt.

Andra Delen.

S. 12. r. 3 nedifr. bistånd l. bestånd.

S. 36. Not. 2. står: an Senateur Höpken läs: du Senateur Höpken.

S. 40. r. 1. står år några l. några år.

S. 50 tillägges till Noten 1: Att Riksrådet Beckfriis här omtalas såsom tillhörande det fordnä Mösspartiet är ett misstag. Han var tvärtom Hatt och inkallades såsom sådan i Rådet 1769.

S. 54. Noten står: VicePresidenten läs: sedermera Vice-Presidenten.

S. 57 tillägg till Not. 1: Konungen hade genom ett bref af Baron Monster, GeheimeRåd hos Churfursten af Cölln, först 1777 blifvit underrättad om Grefvinnan Vasaborgs tillvaro.

S. 66. r. 8 nedifr. läs: behörigen.

— 67. r. 3 nedifr. står: Carl XII:s l. Carl XII.

— 69. Not. 1. läs: löningsstaten.

— 73. r. 9 uppifr. läs: hindrade.

— 74. r. 10 nedifr. står: äfven — utgår.

— 79. r. 14 uppifr. står: Det l. De.

— 94. r. 13 uppifr. läs hittills.

— 96. Not. 2. r. 3 nedifr. l. lifsfrukt.

— 105. Not. står: Dessa l. Dessa i.

— 116. r. 5 uppifr. står: ej — utgår.

— 118. r. 14 står: han l. har.

— 166. r. 8 nedifr. står: då l. så.

— 199. Not. 2. Hertig Fredrik l. Hertig Carl.

— 218. r. 19 ff. uppifr. står: att tillåta Hofstallmästaren Munck sjelf inför henne bevisa oriktigheten. — läs: att tillåta Hofstallmästaren Munck att blifva medlare emellan henne och Konungen och derigenom bevisa oriktigheten.

KONUNG GUSTAF III:s

EFTERLEMNADE

OCH

FEMTIO ÅR EFTER HANS DÖD ÖPPNADE

PAPPER.

ÖFVERSIKT, UTDRAG OCH JEMNFÖRELSE

AF

E. G. GEIJER.

TREDJE DELENS

FÖRRA AFDELNING.

Upsala 1844.

WAHLSTRÖM & LÅSTROM.

HISTORISKA DRAG

FR

KONUNG GUSTAF III:s

EFTERLEMNAD PAPPER.

TREDJE DELENS

FÖRRA AFDELNING.

Enkedrottning Lovisa Ulrika hade dött d. 16 Juli 1782. "Hon upphörde ej intill dödsstunden", — säger Elis Schröderheim ¹⁾, — "att imponera såsom mor på sin sons känslor, såsom drottning på hans opinion. Rupturen år 1778 friade honom från tvånget af hennes umgänge och pretentioner; men det ökades i många andra afseenden. Han saknade henne ofta. Hans själ led verkligen."

För att göra sig ett begrepp om, huru djupt detta lidande stundom kändes, och var förenadt med Konungens hela ställning, måste man läsa Schröderheims berättelse om sina ensliga samtal med Konungen dagen innan den spåde Hertigen af Småland dog. Denne arffurste, som var född den 25 Aug. 1782, insjuknade dödligt d. 18 Mars 1783. Den 17 Mars hade äfven Kronprinsen sjuknat. Konungen anmärkte att det var årsdagen af rupturen med hans mor. Han sågs mer än en gång brista i tårar och syntes vara utom sig. För Mars månad, hvilken en spådom hade framställt såsom tidpunkten för ett honom öfverhängande olycksöde, hyste han alltid fruktan. Nu, stående framför Carl Stuars porträtt, önskade han sig hellre denne

¹⁾ Anteckningar till Konung Gustaf III:s Historia.

Konungs död, än att falla för en Ravailac eller Damiens. — Kronprinsen tillfrisknade snart. Hans bror Hertig Carl Gustaf dog d. 23 Mars om morgonen.

Så mästare Konungen var öfver sig sjelf, funnos likväl sådane ögonblick, då han öfvervældigades af en djup inre oro och af de dystraste föreställningar. Han sökte en motvigt deremot i förströelser, omvexlande med de vågsammaste planer och företag.

Såsom regent började redan för honom de för lägenheter, åt hvilkas verkliga orsak han olyckligtvis egnade allt för liten uppmärksamhet.

Den 20 Dec. 1782 skrifver StatsSekreteraren Baron Liljencrantz till Konungen: "Eders Maj:ts StatsKontor, som nu är sysselsatt med att samla materialier till ett förslag öfver nästkommande års inkomster och utgifter, hade önskat att spara E. M. den obehagliga känsla, som denna förskräckande tafla måste ingifva. Men som det å ena sidan bör intressera E. M. mer än någon att känna verkliga tillståndet af dess affärer, och det å den andra är en tröst för trogna tjenare att fly till sin herre, då de finna sig i bekymmer; så har jag trott mig genom hosfogade lilla uppsats, som jag tager mig friheten att lägga under E. M:s ögon, böra styrka, att detta bekymmer ej är utan grund, och att skäl äfven finnes att frukta, det E. M:s finanser skola blifva ohjelpiga, om ej snart jemnvigten emellan utgifter och inkomster återställles. Detta rikets ringa folkmängd, dess belägenhet i en vrå af verlden, dess invånares föga utvecklade industri och krafter och sjelfva regeringsformen tillåta ej att utsträcka kronans

inkomster utöfver vissa gränser. Emellertid fordrar ett vidsträckt försvarsverk omätliga och visserligen äfven oundgängliga kostnader. Det har lyckats mig hittills, under E. M:s höga regering, att genom krediten fylla bristerna, i förväntan att Statsverkets gamla sår hunne läkas af sig sjelfva, och naturliga inkomstkällor träda i stället för de provisionella medlen. Men krediten, som i grunden är ett palliatif, har sina gränser. Den är svår nog att grunda och bibehålla, men lätt att förstöra. Allt beror af opinionen; och den kan ej vara till favör af en kassa, hvars betalningar måste manquera den ena dagen efter den andra. Sådant är det verkliga tillståndet af E. M:s finanser. Det är ganska öfverflödigt att visa en så upplyst monark, att följderne af finansernas oreda kunna blifva högst olycksbringande i en stat så beskaffad som denna. E. M:s vishet och vidsträckta blick känner förut allt hvad jag i detta ämne ännu skulle vilja säga. Men mitt samvete och mitt nit för en konungs väl, åt hvars tjänst jag uppoffrat mitt lif och allt hvad jag har kärast, tillåta mig ej att dölja en oro, som snart skulle bringa mig i grafven, om jag ej hoppades se lugnare tider.”

En promemoria af följande innehåll var denna skrifvelse bifogad: ”Sedan Statskontoret nu ihopsamlat alla möjliga utvägar till att betala innevarande års 4:de Quartalsutgifter, och till den ändan så blottat den allmänna Statskassan, att för denna stund knappt 100 Rdr deruti finnes i behåll, hafva tillgångarne likväl ej längre hunnit stoppa behofven, än att, utom en stor mängd

smärre utgiftsposter, följande på innevarande års stat anslagne utgifter ännu äro obesörjde, nemligen: 1:o På E. M:s 4:de Quartal en återstod af spec. Rdr 12,750. 2:o På örlogsflottans Extraordinarie stat till General-Amiralens disposition 86,557. 3:o Till beklädnadsstaten för åren 1781 och 1782 63,000. 4:o Till amunitionsstaten 32,000. 5:o Till CommerceCollegium i afräkning på dess ansenliga innestående fordran å manufakturfonden, en specielt requirerad summa, ämnad till Bankens förnöjande för upplupne intressen å Diskontfonden etc. 20,748. Summa Rdr 215,055. Dessutom häftar StatsKontoret för tagne förskotter af Riksgäldsfonden, så väl till sjöustrustning, som till fullgörande af andre Statsverkets anbefallde utgifter, till en summa af vid pass 400,000 Rdr, hvarå nu, i fall tillgång gälfves, nödvändigt hade bort göras en ansenlig afbetalning. Den för innevarande år i staten anslagna summa till extra utgifter, är ej allenast till fullo åtgången, utan ock derutöfver anticipationsvis anlita. — Sådana brister visa sig nu redan, oaktadt ingen af de extraordinarie resourcer, som jag vid sista statsregleringen hade den nåden att föreslå till någon fyllnad i de bristande tillgångarna, hafva uteblifvit, utan StatsKontoret verkligen till godo kommit med vid pass 17 tunnor guld.”

Under sådana omständigheter blef förnyelsen af subsidiekonventionen med Frankrike af så mycken större vigt¹⁾. Konungen uppdrog denna underhandling åt

¹⁾ Jfr II Delen sid. 229.

sin Ambassadör i Paris Grefve Creutz, med det samma som för honom tillkännagafs hans nya bestämmelse hemma såsom Konungens Förste Minister. Det var början till en förändring, som snart skulle omfatta alla grenar af styrelsen, och bilda en ny, af Konungen ensam beroende, och i många afseenden hemlig, regering. Man ser nya män och nya åtgärder. Äfven den hitills outhärlige Liljencrantz skulle småningom aflägsnas, och hade ej mer förtroende af de penningesummors användning, hvilka han måste anskaffa.

Till Grefve Creutz skrifver Konungen d. 5 Februari 1783, vid första underrättelsen, att Amerikanska kriget närmade sig till sitt slut. — "Nyheten om fredspreliminärernes undertecknande¹⁾, som jag i går erhöll öfver Holland, kommer tillika att innan kort medföra en förändring i det inre af min ministère, hvarom jag anser nödigt att underrätta eder. Grefve (Ulrik) Scheffer har sedan flera år enständigt anhållit om sitt afsked. Hans eget helsotillstånd, och i synnerhet hans hustrus²⁾ nästan oupphörliga sjuklighet, ha varit de skäl, hvilka han inför mig gjort gällande. Jag har alltid satt mig emot denna hans önskan, och ni kan lätt döma, att en vänskap, grundad på den mest förtjenta högaktning och det oinskräntaste för-

1) Freden i Versailles, som d. 5 Sept. 1783 slutade Amerikanska kriget, föregicks af fredspreliminärernas afslutande med Förenta Staterna d. 30 Nov. 1782, med Frankrike och Spanien d. 20 Jan. 1783.

2) Grefvinnan Christina Piper, enka efter Grefve Erik Brahe.

troende, äro känslor som borde förmå mig att göra det lifligaste motstånd. Slutligen då han i våras återkom till samma yrkande öfverenskom jag med honom, att han skulle invänta freden, att denna skulle bli den epok, då jag såge mig nödgad att gifva efter för hans åstundan, men att det blefve nödvändigt för honom, att ännu ett år efter fredsslutet stadna qvar i embetet, för att deri införa sin efterträdare och inviga honom i de ärender, hvilka jag honom anförtrott. I dag har han skrifvit mig till och uppmanat mig att hålla mitt ord. Gikten; som hos honom satt sig i fötterna och en fluss, som i dag hållit mig vid sängen, hafva hindrat oss att se hvarandra. Jag tänker emellertid ej så lätt ge vika; men jag har allt skäl att frukta, och är öfvertygad, att jag ej skall lyckas. Derföre skyndar jag att begagna mig af den kurir, som jag nu sänder er i anledning af Amerikanska traktaten, för att prevenera er det jag ämnar åt eder Grefve Ulrik Scheffers plats, och att, om jag ej lyckas att qvarhålla honom, ni inom kort tid får ordres att återkomma. Åtskilliga arrangementer i afseende på denna förändring, hvilka jag nu ej har tid att för eder detaljera, förbinda mig att ej declarera eder nomination före eder hitkomst. Men ni kan likväl för det närvarande göra Grefve Vergennes förtroende deraf. Jag har emellertid ansett nödigt för edra egna affärer att underrätta eder i tid om en så stor flyttning, som den, hvarigenom ni kommer att lemna Paris. Jag ber er derföre vara beredd på eder afresa. Såsom pretext kan ni anföra

nödvändigheten af er reception såsom Riddare och Com-mendör af mina orden d. 28 nästkommande April¹⁾. Jag vill ock säga er att jag redan nämnt eder efterträdare, och att det blir en Ambassadör. Den person, som jag kommer att skicka är redan derom underrättad, och har emottagit mitt skriftliga löfte. Hvad Stael angår, så blir jag vid mitt ord. Om han gifter sig med Mademoiselle Necker, skall han blifva min Mini-stre plenipotentiair²⁾. Jag ber er före er afresa göra er försäkrad om förnyelsen af subsidietraktaten, som löper till ända med nästa år 1784; och det lär blifva lättare för er än för er efterträdare att utverka detta, i det ögonblick, då ni lemnar Ambassaden för att blifva PremierMinister. Kan ni genom edert inflytande öka summan, så vore det så mycket bättre. Se der, min k. Grefve, en oväntad nyhet; men ni hade bort sedan lång tid tillbaka tillräckligt känna min vänskap och mitt förtroende för att förmoda er ämnad till Grefve Scheffers efterträdare. Jag vet att det för er skall blifva en stor uppoffring att qvittera Paris för att återkomma till ett land, der ni ej varit på 20 år. Men jag ber eder betänka, att detta land är edert fädernesland, och att hvarje medborgare är skyldig sig

1) Grefve Creutz var dertill nämnd redan d. 27 Nov. 1780, och hade d. 1 Sept. 1782 fått Konungens öppna bref att vara en af Rikets Herrar.

2) Baron Stael var Holstein, för hvilken Franska Hofvet, och i synnerhet Drottning Maria Antoinette intresserade sig, segrade också öfver alla medtäflare, och blef Grefve Creutz's efterträdare, först såsom Chargé d'affaires, sedan såsom Am-bassadör. Det nämnda giftermålet skedde, i följe af denna be-fodran.

sjelf till dess tjenst. Hvad mig angår, så skall jag blifva glad, att återse eder, och att finna mig lättad i affairernas börda af en Minister med eder skicklighet."

Ambassadören var så mycket tacksammare, som Konungen ännu en gång betalde hans skulder. Han skrifver d. 1 Mars 1783: "Jag ser med glädje att E. M. befaller mig innan min afresa begära försäkran om subsidiernas förnyelse. Af den nära föreningen emellan E. M. och detta hof beror i yttre afseende styrkan och lyckan af E. M:s regering. Jag vill ej för E. M. dölja, att negotiationen torde bli svår nog. De hädanefter sista kampagnerna, och Hr de Fleury's mindre lyckliga administration, har förstört krediten och uttömt den kungliga skattkammaren. En tillväxt i skuld af mer än en milliard, Konungens sparsamhet och Ministrarnas behof att hushålla skola lägga hinder i vägen. Men den vänskap, som Konungen i Frankrike hyser för E. M. och, om jag vågar tillägga, den, som förenar Grefve Vergennes med mig, derjemte den vikt, som min nya ställning gifver betaga mig ej allt hopp om framgång. . . . Den tafla jag bilägger af mina skulder skall synas i sanning förskräckande. Men E. M:s befallning och min nya bestämmelse fordra att jag ingen ting döljer. Lyckas det mig att erhålla en fullständig förnyelse af subsidierna, skall jag derigenom hafva gjort E. M. och Staten någon tjenst, och kan emottaga betalningen af mina skulder utan förebräelse. Är jag nog olycklig att förfela ändamålet vore det ett brott att inleda E. M. i en så stor uppoffring af folkets tillgångar för att godtgöra mina förvillelser. E. M:s

rättvisa fordrar då att jag ensam må bli offret. Jag skail underkasta mig att vara olycklig; men jag skall ej vara brottslig.”

Negotiationen lyckades. Den sednast år 1778 afslutade subsidie-konventionen, som med året 1784 lopp till ända, förnyades d. 3 Maj 1783 på ännu fyra år till 1789 års slut; under hvilken tid Frankrike till Sverige skulle betala samma belopp af en och en half million Livres årligen. Denna konvention, liksom den föregående, hölls hemlig. En månad förut, eller d. 3 April, hade en Handelstraktat på femton år, emellan Sverige och de tretton Förenta Staterna af Norra Amerika, blifvit afslutad af Grefve Creutz och Amerikanska Sändebudet Franklin i Paris.

Den 11 Maj 1783 skrifver Drottningen i Frankrike till Konung Gustaf III: ”Grefve Creutz medtager, då han lemnar Frankrike alla de personers saknad, hvilka hafva haft tillfälle att lära känna honom. Jag iakttaget tillfället af hans bortresa för att betyga E. M. min erkänsla för det afseende E. M. fäst på min recommendation af M:r de Stael. Jag hoppas att hans uppförande skall rättfärdiga detta val till bägge hofvens nöje. E. M. bör ej vara okunnig om, att i det nu lyckligen slutade kriget de Svenske Officerarne hafva synnerligen utmärkt sig. Jag har fägnat mig af hela mitt hjerta öfver det offentliga beröm, Konungen egnat åt deras uppförande.” —

Med Lovisa Ulrikas död och Grefve Ulrik Scheffers nedläggande af sina embeten framträder allt tyd-

ligare karakteren af den nya epok af Gustaf III:s regering, i hvilken vi redan inträdt. Den man, som vi vid sjelfva början af denna förändring först mötte i Konungens omgifning, må ock skildra den afgående Ministern. Hans lätta, och här alldeles ej partiska, penna kan dock i denna skildring ej dölja den aktning, som föremålet ingaf. "Grefve Ulrik Scheffers bortgång" — heter det i Elis Schröderbeims anteckningar — "var en verklig förlust; mindre för hans egenskaper, än för hans välde öfver Konungen och hans consideration i Europa. Han var född med ett godt naturligt vett. Det hade ej blifvit synnerligen uppodladt genom studier, men så mycket mer i stora verlden. Han var en stor egoist, kall för hela menskligheten; i fullkomlig motsats med sin bror¹⁾: hade mycken slughet och den aldralyckligaste simplicitet i umgänget, i afärer, i tal och skrift: mycket arbetsam; beständig i sin tillgifvenhet för Konungen, Enkedrottningens afsvurne fiende: på afstånd det öfriga hofvets ödmjuka tjenare. Vid 1751 års Riksdag hade han talat på Riddarhuset. Brodrens anseende beredde honom Ambassaden till Frankrike. Konungen hade från yngre åren vänt sig att akta honom, och denna aktning öktes genom hans nära liaison med Fransyska Ministèren, och den estime Ryska Kejsarinnan visade honom. Han hade uppgjort första planen till den armerade neutraliteten. Både Konungen och Kejsarinnan ville tillegna sig äran deraf. Redan 1781, då han ville qvittera,

1) Grefve Carl Fredrik Scheffer.

hade Kejsarinnan obligerat honom att dröja till freden (1783). — Så stora titlar kunde ej annat än vara betydande, men tillika besvärliga. Hans ideer måste följas, hvars depecher kunde ej corrigeras och i hans ämnen kunde man ej gå honom förbi. För Cancelliet var han en svår chef. Före hans tid hade Presidents-Contoret varit en plantskola för rikets viktigaste ämbeten. Det började under hans tid luta till ett förfall, som sedan fullbordats. Han degouterade Grefve Oxenstjerna¹⁾ och gjorde äfven de flesta öfriga ledsne, Jacob Engeström²⁾ och Ulric Franc³⁾ stodo bäst. Deras heliga vördnad för alla diplomatiska sopor, deras soumission, deras ständiga närvaro gäfvo dem stora förtjenster i hans ögon. Han var alla postdagar om eftermiddagen i Cancelliet, men reste hem alltid kl. 8, för att sjelf bädda åt sin grefvinna, för hvars person och knähundar han hyste den största vördnad. Han var god ekonom för sig sjelf, och hade äfven den förtjensten att vara det för staten och det allmänna. Med ett ord, han var mer nyttig än behagelig, och vid hans död brast en stor hållhake. Konungen sjelf fick fria händer och regeringssjuka projekter större ut-

1) Jfr II Del. s. 127.

2) CancelliRåd. Dömd från tjensten och till tre års fästning för delaktighet i konungamordet 1792. Död 1802.

3) Ulric Gustaf Franc, då KabinettsSekreterare. Stats-Sekreterare 1787. Chef för Utrikes departementet 1789. ÖfverPostDirektör 1791. Entledigad från sin befattning med utrikes ärenderna 1792. Afsatt för delaktighet i Armseltska sammansvärjningen 1794. Åter ÖfverPostDirektör 1797. Tog afsked 1809. Död 1811.

rymme. — Här en anmärkning! — De Herrar, hvilka från början af 50-talet spelte roller, Grefvarne Scheffer, Axel Fersen, och med honom RiksRådet Carl Sparre och Grefve Höpken, voro aldrig vänner, tvärtom uppenbart brouillerade; men till evig heder för deras minnen får ej glömmas, att kärleken till fäderneslandet alltid förenade dem i rikets angelägenheter”¹⁾.

Vi meddela innehållet af det bref²⁾, med hvilket RiksRådet Grefve Ulrik Scheffer till Konungen insände sin afskedsansökning:

”Herre, nu låter Du din tjenare fara i frid! — Så sade Simeon: så säger jag till E. M. i anledning af den ansökning, som jag har äran att bifoga. Jag skulle vara den otacksammaste af menniskor, om jag kunde ett ögnablick förlora minnet af den godhet, i synnerhet af det förtroende, hvarmed E. M. har mig hedrat. Det är mig dyrbarare än alla verdens skatter. Men det är ej min tacksamhet, som jag bör rådfråga, det det är E. M:s och Dess angelägenheters bästa, som för mig gör till en lag det enda steg, som återstår mig att taga. Jag har sett den ålder komma, som försvagar kropp och själ. Bräckligheter

1) Detta gäller äfven om Grefvarne Axel Fersen och Ulrik Scheffer, om hvilkas ömsesidiga antipathi Konungens egna yttrande (II. Del. s. 166) af oss äro anförda. Den 16 April 1784 skrifver Schröderheim till Konungen: ”Grefve Axel Fersen hedrade mig förledne gårdag med ett långt besök. Hans kritik öfver spanmåls-direktionen, hans panegyrik öfver RiksRådet Ulrik Scheffer gömmer jag, som Maria, i mitt hjerta. En mundtlig berättelse derom torde roa E. M. ett ögonblick men skriftligen blefve den för vidlyftig.”

2) Det är på Fransyska och odateradt.

hafva åtföljt den. Min bana nalkas sitt slut, och jag ser det komma utan fruktan. Men jag kan ej utvärda den tanka att se E. M:s tjänst löpa fara i min hand. Några ögonblicks ro för mig sjelf voro ej heller för mycket. En epok är genomgången, som skall blifva märkvärdig i E. M:s häfder. Friden är gjord, eller i det närmaste gjord. Men man vet ej, om den storm, som reser sig från Öster, kan stillas. Bryter den ut, så skall den blifva så mycket förskräckligare, som den småningom skall utbreda sig öfver Europa. E. M. skall kanhända behöfva hela vidden af sitt snille att afhålla den från gränsorna af E. M:s länder. E. M. skall ock behöfva ett högst uppmärksamt öga, en högst skicklig hand, att befordra sina afsikter. Utvälj, jag ber E. M. derom, en sådan person, och tillåt mig återgå till mitt intet. Jag skall bedja Gud för E. M. och för hela dess hus, och ej äga någon lifligare önskan, än att alla E. M:s företag må krönas med framgång och ära.”

Den storm, för hvilken den gamle Ministern drog sig tillbaka, uppsteg i Kejsarinnan Catharina II:s allt mer sig utvecklande planer på Turkiska riket. Österrike under Kejsar Joseph II närmade sig allt mer till Catharina II¹⁾. Stora förestående förändringar i Östern syntes hota hela Europas lugn. — Förgäfves hade Frankrike genom sin bemedling sökt bibehålla den år 1774 emellan Ryssland och Turkarna slutna freden.

1) De hade haft personliga möten i Mohilew och Petersburg 1780.

Alla eftergifter ledde blott till stegrade fordringar. Man hade sett Polen delas. Snart taltes äfven om att skifta det Turkiska väldet i Europa. Sådana våldsamma, godtyckliga omflyttningar af vigterna i det gamla Europeiska systemets vågskålar utmärkte i synnerhet Kabinetts-politikens sista tider, sedan Förstarne sjelfve hade tagit den i sina händer, och på personliga möten afgjorde länders och folkslags öden. Det var redan en revolutionär rörelse i politiken, som utgick från thronerna. Att den emot sig skulle framkalla en annan hos folken fruktade ännu ingen. För stora ärelystnader hade detta politiska vågspel stora retelser. — Skulle man kunna hoppas, att Gustaf III under sådana utsikter skulle förmå sig att sitta stilla? Det var tydligen Ministerns önskan. Det var ej Konungens. Hans brinnande inbillningskraft var, för lycka eller olycka, ständigt i den oroligaste verksamhet. Man ser honom omgås med de djerfvaste förslag, och resa kring Europa för att för dem få ett fäste. Att i de omhvälfningar, som tycktes förestå, vinna något för sig sjelf, kunde redan synas en loflig och förlätlig önskan. Men blotta försöket att förvärfva en större yttre makt lönade mödan, genom de fördelar det erböd i afseende på den inre regeringsmakten. För de stora politiska och krigiska planerna måste allt annat vika, och funnos ännu obeqväma skrankor i Regeringsform och Ständer, de måste för dessa högre ändamål försvinna.

Den 8 April 1783 utfärdades det Ryska manifestet, som kungjorde, att den Tartariska Kanens besittningar, nemligen Krim, med ön Taman och Ku-

ban, som 1774 i den sista Turkiska freden hade blifvit förklarade för sjelfständiga och undandragna Turkarnas skydd, nu voro med Ryska riket införlifvade. Porten rustade sig, en Rysk armée samlade sig i Ukraine, en Österrikisk kordon drogs vid Turkiska gränsen. Kejsar Joseph II, som hade planer på Moldau och Wallachiet, förklarade för Fransyska hofvet, att han ämnade understödja Kejsarinnan, sin allierade, med 120,000 man¹⁾: Frankrike utrustade till Portens beskydd en flotta i Toulon för att hindra den Ryska flottan att inlöpa i medelhafvet.

Vid samma tid ser man Gustaf III sysselsatt med hemliga beredelser till ett anfall på Danmark och Norrige, hvars utförande, under då varande omständigheter, han hoppades att Catharina II ej skulle motsätta sig. Öfverste Toll, som nu hade hans hela förtroende, skickades i anledning deraf med hemliga uppdrag till Carlskrona.

Rikets flotta hade alltid varit ett föremål för Gustaf III:s synnerliga uppmärksamhet. På dess iståndsättande användes till en stor del de Franska subsidierna. Konungen, missnöjd med amiralitets-kollegii förvaltning, hade 1776 flyttat det från Carlskrona till Stockholm, och inskränkte ännu mer dess verksamhet genom det år 1780 inrättade GeneralAmirals-embetet²⁾. Det

1) Flassan VII. 397.

2) Konungens skrifvelse om GeneralAmirals-embetets inrättande låna vi af Gyllengranats Sveriges Sjökrigshistoria i sammandrag II Del. s. 179: "Då Vi måst erfara, att oakadt stora penningesummor tid efter annan med Vår och Rikets dryga känning blifvit använde å Vår Örlogsflottas iståndsättande, densamma likväl icke hunnit bringas till den fullkom-

uppdrogs åt den man, under hvars ledning gamla Grefve Ehrensvärds skapelse af Skärgårdsflottan hade fortgått, nemligen åt då varande GeneralMajoren och Chefen för denna flotta Henrik af Trolle, och till hvars biträde förordnades den store skeppsbyggmästare Öfverste Chapman. I verksamhet, skicklighet, drift och oegennyttia kunde

lighet, som Vi i jemförelse af de derå använde kostnader haft skäl att vänta, så hafva vi eftersinnat, huruledes orsaken der till måste ligga uti saknaden af en jemn Öfverstyrelse, hvarå hvarje verks styrka och tillväxt hufvudsakligen beror, och enär Vi derjemte uti Rikets historia eftersökt, hvad utvägar fordom varit nyttjade till Svenska Örlogsflottans uppkomst, hafva Vi ej funnit någon tjenligare än den, hvaraf Vår företrädare Högstsalig Konung Carl XI i lika belägenhet och i lika afsigt sig betjente, då han satte hela verket under en General-Amirals vård och styrelse. Ett så värdigt efterdöme hafve Vi nu äfven följt, och i Nåder godt funnit upplifva minnet af denna visa författning, samt tillsätta och förordna en General-Amiral, hvars göromål J af Vår för honom bifogade instruktion hafva att inhämta. Till detta embete hafve Vi i Nåder utnämnt General-Majoren och Chefen för Vår Arméens-flotta samt Kommandören med Stora Korset af Vår Svärds-Orden Hindrick af Trolle i anseende till den kunskap i dessa ärenden han ådagalagt genom det betänkande och projekt, som uti Vår tillförordnade Cert-Kommission till Vår sjömakts iståndsättande af honom blifvit författadt, och hvars verkställande Vi ansett honom bäst kunna utföra. Öfverste Chapman må gå honom till handa med allt det biträde på honom ankomma kan, och blifva frikallade från Kollegii öfverläggningar, så ofta han finner sjelf sig dem ej kunna bestrida. General-Amiralen bör till den 16 nästkommande Augusti vara i Carlskrona" (den 6 Juni 1780).

Den instruktion, som för General-Amiralen utfärdades, innehöll hufvudsakligen, att han ensam skulle vara Kgl. Maj:t ansvarig för Örlogsflottans bestånd och förkofran, så i anseende till materialer som personalen, jemte hushållningen i fred och under krig. Endast Nya Dockebyggnaden och Kadett-korpsen blefvo för hans Öfverbefäl undantagne.

den nye Chefen svärligen öfverträffas. För politiken var han främmande, och önskade vara det, äfven sedan han af Konungen deri indrogs.

Öfverste Toll medförde ifrån Konungen följande bref: "Ulriksdal d. 15 Maj 1783. Ädle och Vålbördige General-Amiral och Commendeur af Svärdsordens stora kors, af Trolle! Åt Öfverste Toll har jag uppdragit, att till GeneralAmiralen anförtro de stora projekter, hvarmed jag omgås; och som komma så mycket an på General-Amiralens biträde. Jag har uppfattat dem ur den ställning, som Europa nu befinner sig uti, i synnerhet vår nord, sedan Turkiska kriget nu synes oundvikligt, om det ej redan är börjadt; men dessa förehafvanden äro af en natur, att ej gerna kunna anförtros åt papperet, innan sista handen lägges vid deras fastställande, och det kommer mycket an på de underrättelser Öfverste Toll har befallning att begära af GeneralAmiralen. Det är nu elfva år sedan jag med eder tillhjälp började det stora verk, som ändrade hela rikets skick ¹⁾, och nu börjar jag ett äfven så stort, som kan ändra nordens hela utseende. Det tyckes som Försynen, som på så besynnerligt sätt fört mig vid handen och bibehållit freden, under alla de moln, som tycktes den vilja störa, det tyckes som Försynen, säger jag, velat reservera åt Er och Tollen, att alltid med mig gå samma väg, och

¹⁾ GeneralAmiralen af Trolle befann sig vid Revolutionens utbrott år 1772 såsom ÖfversteLieutenant på Sveaborg; hvarest han likväl ej synes ha rätt väl stämt öfver ens med Baron Sprengtporten.

hjelpa till de stora föremål, som lända till rikets ära och våra namns odödlighet. Jag behöfver ej mera säga åt en man, begåfvad med så mycken insikt, och som förenar dermed en bepröfvad tillgifvenhet för mig och fäderneslandet. Jag väntar med otålighet edra råd, edra upplysningar öfver hvad jag begär att veta, och edra tankar om sjelfva saken. De skola decidera mig, och så snart de komma mig till handa, skall jag börja att med allvar arbeta på mitt verk. Jag befaller för öfrigt eder Gud allsmäktig, med all nåd och ynnest varande eder

Väl affectionerade

GUSTAF" ¹⁾).

GeneralAmiralens svar till Konungen är af den 20 Maj. "Ifrån längre tid tillbaka", — skrifver han, — "har jag sett möjligheten af hvad E. M. nu tenterar på Danmark; men jag måste bekänna, att jag icke förväntat verkställigheten deraf vara så nära för hand, som E. M. nu behagar ge mig tillkänna. Ty jag har alltid föreställt mig, att för lyckan af en sådan operation nödvändigt fordrades, att E. M:s örlogsflotta borde till sin fulla styrka vara alldeles fullbordad och i fullkomligt godt stånd; ehuru favorabel för öfrigt den politiska ställningen kunde vara. Och som flottan ännu är ganska långt ifrån en sådan situation, så har jag icke på länge, och ej förr än från denna dags afton, med allvar tänkt på detta vigtiga ämne. E. M. lär derföre allernådigst ursäkta, om mitt yttrande ej kan blifva så fullkomligt, som E. M. torde förvänta sig. Saken är dristig, men

¹⁾ Detta, liksom alla andra Konungens bref till General-Amiralen, är på Svenska.

den är icke omöjlig. Det svåraste är tidens korthet. Men, då jag tager för gifvet, att E. M. vinner fullkomlig säkerhet ifrån den östra grannens sida, så att derifrån sjelfva entreprisen ej blir i någon måtto störd, att äfven andra sjömakter icke hinna lägga något hinder i vägen, innan allt är decideradt, att E. M. har penningar och att man i behörig tid kan samla magasiner och andra krigsbehof till Skånska fästningarna, så håller jag före att E. M. så mycket snarare må i Guds namn börja detta storverk, som Danmarks invärtes belägenhet är ganska svag, och dess regering dessutom omöjlig kan föreställa sig ett så hastigt anfall, att det hinna besörja sina försvarsmått, innan E. M. är mästare af Seland, och man bör göra sig ett temmeligen säkert hopp om en god utgång; i synnerhet, som E. M. alltid är lycklig. Alltsammans synes mig till en början bero på tvänne hufvudomständigheter, nemligen på den största hemlighets iakttagande, tills man är i fullt stånd, och på den möjligaste skyndsamhet. Bägge delarna äro icke omöjliga; men likväl ganska svåra. — Jag håller för öfverflödigt att ingå i hela ämnets vidd för denna gången. Hr Öfverste Toll sörjer för detaljernas utarbetande på landssidan, och håller jag mig sålunda blott vid flottan, och hvad den kan åstadkomma vid detta tillfälle.

1:o Operationen måste nödvändigt börjas med en eskader, som straxt blokerar Köpenhamn, så snart rupturen är gjord om Sundska Tullen. Ty man får ej ge Danskarne så lång tid, som vi behöfva att utrusta hela vår styrka. De kunna annars hinna armera hela sin flotta, så fort som vi, och då är allt förloradt; ty vi kunna

i är omöjligen blifva så starka i sjön som de. Denna eskader kan då komma att bestå af 6 lineskepp och 2 fregatter. Den kan så småningom göras färdig under pretext af exercis, eller ock, efter Hr Öfverste Tolls idé, för att tjena till eskort under E. Ms utrikes resa. Ett underdånigt Memorial om en Exercitii-eskaders utrustning afsänder jag derföre med posten uppenbarligen till Statssekreteraren Carlsson ¹⁾ för att så mycket mer cachera rätta afsikten dermed. Denna eskader kan vara färdig mot slutet af Juli. 2:o Den eskaders styrka, som bör följa på detta avantgarde kan, i möjligaste måtto, blifva 8 lineskepp och 2 fregatter, så att hela styrkan blefve 14 lineskepp och 4 fregatter, som torde vara nog både att innestänga Danska flottan, och efter omständigheterna betäcka landstigningen; helst man alltid supponerar att Danskarne ej hinna armera, innan vi äro dem på halsen. Tiden för denna sista division, att gå till sjös, kan ej bli kortare än 6 veckor efter den dag, då saken eclateras; ty på kortare tid är omöjligt att armera med så litet sjöfolk, som jag nu har tillgång på. 3:o Krut och ammunition har flottan inom sig för en hel campagne. 4:o Proviant för 6 veckor har flottan i det närmaste, och hvad som brister kan utan uppseende anskaffas. 5:o Det blifver knappt om sjöfolk, så länge fördubblingen ej är uppsatt; och denna kan ej uppsättas förr än kriget utbrustit. Arméen måste der-

1) Johan Gustaf von Carlsson, StatsSekreterare vid Krigs-expeditionen. President i Wasa Hofrätt 1794. Tog afsked 1796. Död 1801. Bekant af praktverket "Museum Carlssoianum."

före ge flottan till denna utrustning (med dem som redan äro här) 4160 man. 6:o På arméens flotta i Finland är icke att göra någon räkning i början af denna campagne; emedan fartygen stå allesammans i Dockan, och man icke kan ge så tidigt som behöfves ordres om deras drifvande m. m. 7:o Galererna lærer vara bäst att icke röra, så vida man i Skåne kan få tillräckliga båtar till tropparnas öfverförande, hvilket Hr Öfverste Toll nu snart underrättar om. Detta är *en gros* hvad af flottan kan väntas. Detaljerna häraf skall jag framdeles utarbета. Om beskaffenheten af Sundska Tullen har jag alldeles ingen kännedom. Men blir man väl i ordning, så kan väl det ämnet lika fullt blifva föremål för rupturen, om det ock ej är så pertinent utredt. Den som skall utses att föra fregatten, som kommer att göra första brouilleriet, och de som skola kommendera skeppen, skola med yttersta urskillning med det första uppgifvas. Nu hinner jag ej dermed. Att hela planen till flottans fullbordan härigenom alldeles kommer att afstadna, lærer E. K. M. kunna föreställa sig; ty hela sjömilisen måste nu gå till sjöss, så att vid hvarfvet inga arbetare qvarblifva. Men få vi Norrige, få vi sedan god tid att formera vår flotta. Den sena årstiden, då flottan skall öppna campagnen, torde väl förorsaka flere svårigheter, men så skall å min sida intet det ringaste åsidosättas. Mera kommer jag icke ihog för denna gången, men får i underdånighet erinra om penningar, i fall något blir af. Tre tunnor guld i månaden blifver flottans minsta behof, för sjelfva sjöexpeditionen." . . .

Derpå följde ett utförligare egenhändigt bref från Konungen . . . "Jag har inhändigat" — heter det — "GeneralAmiralens svar på min skrifvelse af den 15, som jag fick i Söndags den 25 Maj. Jag har deri återfunnit det rena nit och den fermeté, som alltid karakteriserat edra göromål, och som försäkrar mig om en lycklig utgång af alla de värf, som jag kommer att er anförtro. Jag ser nu att GeneralAmiralen instämmer med mig i den tanka jag har, att nu är rätta stunden att krossa Svenska namnets urgamla afundare, och Holstenska husets hätska fiende; och jag ser äfven, att, för en man som ni, ingenting synes omöjligt, då rikets gagn och en säker äras inläggande är dermed förknippadt. Jag börjar derföre detta stora verk med all förtröstan af lycklig framgång, och finner nödigt, att dels fråga GeneralAmiralens råd, dels underrätta honom om följande punkter. Om de ej äro ställde i den suite, som en mera systemastisk ordning kanske fordrade, så skrifver jag till en krigsman, hvars insikt uppfyller det, som min mindre experience i sådana mål kunde göra bristande. 1:o För att göra mig säker på min mäktigaste grannes sida, och för att befästa vänskapen ännu mera, tänker jag den 10 eller 11 resa till Finland, och lärar entrevuen ske i Viborg den 23 eller 24 Juni. Samma afton jag inhändigade GeneralAmiralens bref tog jag mitt parti och skref om min ankomst till Kejsarinnan¹⁾.

1) Det emellan Konungen och Kejsarinnan öfverenskomna mötet skedde sedan, såsom Lekant är, i Fredrikshamn.

2:o Att vara utan all fruktan och kunna föra min son med mig till arméen¹⁾, har jag låtit preparera honom af Schulzenheim; och blifver han i morgon afton ympad med kopporna, som gifve Gud må lyckligen aflöpa.

3:o En million Riksdaler i förråd samt nödig spannemåls införskrifvande äro anstalter, som äro vidtagne och som med all hemlighet skola verkställas.

4:o Eclaten, eller snarare brouilleriet, som skall blifva en följd af hela planens utförande, börjar med en note, som skall till Danska Ministern öfvergifvas. Denna not och fregattens afsändande till Sundet böra följas åt. Åtta dagar blir då högst, innan rupturen sker genom de 6 skeppens utsändande och Köpenhamns blockad. Alltså är nödigt, att precis veta, då allt kan vara dertill färdigt, på det att min resa till Carlskrona må kunna rättas derefter, och noten ej här ingifvas, förr än rätta tiden dertill infaller. Om detta väntar jag af GeneralAmiralen ett positift svar²⁾.

5:o Angeläget vore, att någon pålitlig man som resande skickades af GeneralAmiralen till Köpenhamn,

¹⁾ Här kan ej vara fråga om den Finska resan, under hvilken Kronprinsen stannade hemma. Hans Gouverneur Riksrådet Baron Fredrik Sparre lemnar, efter Konungens afresa, underrättelser om Kronprinsens befinnande och koppympningens lyckliga verkan. David v. Schulzenheim, egentlige stiftaren af koppympningen i Sverige, hade 1769 ympat Gustaf III och hans syskon.

²⁾ GeneralAmiralen i sitt svar d. 3 Juni lofvar fregatten färdig till den sista Juli, de 6 linieskeppen till blockaden 8 dar derefter, de öfrige 8 linieskeppen och de 2 fregatterna till medlet af September. Konungens ankomst till Carlskrona önskar han lika fullt må ske innan medlet af Juli.

att derifrån berätta allt som sig tilldrager, besynnerligen, då sjelfva noten ingifves. Denna sednare omständighet bör vara för honom en mystère. Han bör endast instrueras, att man fått underrättelse om Danska Hofvets hemliga anslag, och att han skickas dit att märka, om de ha något ondt i sinnet. Hans rapporter till GeneralAmiralen kunna gå under von Schevens¹⁾ couvert, och, som han skickar sina papper alltid med sin egen stafett, så äro de utom all osäkerhet. Kostnaden skall af mig godtgöras²⁾.

6:o Frågas, om under 4160 man GeneralAmiralen requirerar af Landarméen till flottans behof, de af Uplands och Jönköpings regementen (menar jag) som nu äro kommenderade i Carlskrona, äro inberäknade, eller om dessa 4160 skola utom dem af arméen tagas. I bägge fallen frågas af hvilka regementen de skola tagas³⁾.

1) Svensk Chargé d'Affaires i Köpenhamn.

2) Uppdraget gafs sedan åt Öfverste Tolls bror. Toll skriver d. 17 Juli till Konungen: "Min bror har gjort sin första recognoscering i Danmark med all den försigtighet och uppmärksamhet, som varit att iakttaga. Han har der funnit allt vittna om den yttersta säkerhet. Folk af betydelse, som äro i affärerna och vid hofvet, hafva mycket talat om E. M:s resa. De hafva gissat på en entrevue med Kejsarinnan, och icke döljt sin öfvertygelse, att den rör de Turkiska sakerna. Missnöjen öfver inre styrelsen, Ostindiska Compagniets delabrerade affärer, samt en allmän penningbrist occupera der alla menniskor: inga militära anstalter omtalas eller äro synlige."

3) GeneralAmiralen svarar, att, utom de 500 man af Jönköpings regemente, 500 af Östgötharne och 400 af Upplänningarne, som redan voro i Carlskrona, 2760 man ännu erfordrades, hvartill Öfverste Toll föreslagit Kronobergs regemente,

7:o Jag hade alltid ansett arméens flotta kunna göra den största nytta så väl vid en Descent, som att coupera Seland från Fyen, och afvända den secours, som kunde väntas från fasta landet¹⁾. General-Amiralen lärer bäst känna nyttan af en flotta, som han sjelf på visst sätt tillskapat, och som nu för första gången komme att visa sig i krig. Dess debut kunde aldrig vara brillantare, än vid detta tillfället. Derföre önskar jag veta, om ej, utan att göra någon ombrage, jag kunde begära att se denna eskader exercera, under det jag är i Finland. De kunde sätta skeppen till sjös ur Dockan, der de sedan lemnades, till dess tiden vore att dem bruka. Men denna idée är kanske omogen. Derföre önskar jag General-Amiralens råd och tanke deröfver.

8:o General-Amiralen lärer väl hafva påtänkt de armerade platta skepp eller pråmar (jag minns ej rätt deras namn), som äro nedsänkta (nedsatta) på Sveaborg. Mig tyckes att de kunna vid Descenten göra stor nytta²⁾. Skulle några platta fartyg till samma

resten af Jönköpings och Östgötharne, samt en del af Calmare regemente.

1) Att begagna sig af Arméens flottas, det vill säga, Skärgårdsflottans biträde, anser General-Amiralen, vara, för tidens korthet, nu omöjligt, men finner deri ännu ett skäl att uppskjuta hela företaget till nästa år.

2) Man ser af General-Amiralens svar, att Konungen härmed menar bestyckade slupar, som vid Sveaborg stodo under skjul på land. Dessa, jemte Barkasserna, vore de enda fartyg som derifrån möjligen i år kunde utan misstanka göras färdiga, liksom till exercis, hvarom Öfversten Grefve Ehrensvärd borde få ordres.

ändamål (tjenande, och som kunde intaga mera manskap än båtar, kunna ihopslås på varfvet i Carlskrona vore det kanske rätt nyttigt¹⁾).

9:o Hvad Sundska Tullen angår, har jag samlat alla de underrättelser jag har af nöden. Saken skall blifva både plausible och ha ett utseende af allmän nytta.

10:o Hvad planen till flottans färdiggörande angår, blifver den att fullfölja, då en glorioeus fred genom GeneralAmiralens åtgärd blifvit stadgad.

11:o Detta är hvad jag i dag kan meddela GeneralAmiralen. Jag önskar honom af allt hjerta Guds nådiga beskydd i de viktiga ärender han nu sköter, och förblifver med all kunglig nåd och ynnest välbefåg. Stockholms Slott den 27 Maj 1783.

GUSTAF.

Apostille. Jag önskar att GeneralAmiralen skickar mig afskrift af dessa mina punkter med de svar han mig på dem meddelar. Jag hinner intet att i dag deraf taga afskrift, ej heller törs jag den låta af någon af mina Sekreterare taga."

GeneralAmiralen hade likväl i ett bref till Konungen af d. 22 Maj gjort föreställningar om uppskof med förslaget till nästa vår, då flottan kunde hinna ytterligare förstärkas med 3 nya linieskepp och 3 fregatter. Konungen svarar från lägret på Ladugårdsgärdet d. 3

¹⁾ Detta svarar GeneralAmiralen sig vilja bjuda till att fullgöra. För descenten på Seland måste för öfrigt mest brukas de båtar, som finnas på Skånska kusterna; hvarom Öfverste Toll lofvat föranstalta.

Juni: "Jag har emottagit GeneralAmiralens bref af d. 22 Maj i dag: mitt af d. 27 lærer redan vara ankommet. Orsaken, hvarföre jag trott mig böra börja i år är 1:o Turkiska kriget, hvars början man väntar, men hvars slut man ej kan förutse. Ryssland har stora skäl att menagera oss, innan det vet, huru allt sätter sig i Orienten. Blifva dess vapen segrande (hvilket är all sannolikhet) så torde det, uppblåst af framgången, nästa år misstycka, ja hindra hvad allt det nu torde anse för en säkerhet på denna sidan. 2:o är nu brouillerie emellan Ryssland och Danmark, förorsakad af Baron Rosencronas¹⁾ oförsigtiga hetsighet och Ryska Ministerns i Köpenhamns kanske för vidtsträckta högdragenhet. Detta förkolnar visst i denna stund den öfriga värme, Ryssland kan hafva för Danmark. Men det är endast i denna stunden. Danmarks vanliga behof tillåter det ej att länge förblifva i denna ställning, och då kommer det ånyo i så mycket större dependence af Ryssland, som det gjort en fäfläng effort att draga sig derutur, hvarigenom dess existence blifver för Ryssland (som då kan anse det såsom ett lyd-konungarike) lika kär, som det i denna stund är derföre indifferent. 3:o Danmarks invertes tillstånd sätter det i en svaghet, som gifver oss den största advantage. En fånig Konung; en arftagare af femton år²⁾, som har att hämnas sin fars auktoritet, sin mors heder och sin egen existence på regeringen: en enkedrottning, styf-

1) M. G. Rosencrone, Dansk Utrikes Minister sedan November 1780.

2) Kronprinsen, sedermera Konung Fredrik VI.

mor i all den vidd, som detta namn innehåller: en arsprins¹⁾, som utan geni, till förstånd och kropp svag, i sjelfva verket är Konung under dess broders namn, hvars makt och rättigheter han kränkt, hvars heder han skymfat, hvars person han våldfört: en regering mest sammansatt af skrifvare, men derhos af folk utan capacitet, utan courage, hvilka hafva allt att frukta af en nation, som med dem är missnöjd, och af en Kronprins, hvars käraste intressen de förtrampat; allt detta, som finnes i år, finnes kanske ej igen i det nästkommande. Konungen kan dö; då är Kronprinsen myndig. Ett enväldigt rike repar sig under en ung regent äfven så hastigt, som det fallit; och då blir det desto farligare. Enkedrottningens död kan ock allt förändra. Då blifver en harmoni i administrationen, som nu saknas, och hvars saknad i denna stund skall mera strida för Sverige, än om Gustaf Adolf eller Carl X vore i spetsen för vår här. 4:o Hela Europa fäster nu sina ögon på Orienten, och kan ej taga dem derifrån, innan det visar sig, hvarut vigtskålen lutar; och det är just denna position, som gör att man nu mindre skall melera sig med oss, än om ett års campagne mot Turken visade mera klart på ett eller annat sätt denna Mahomets monarkis öde. 5:o Är England nu epuiseradt, dess invär-

1) Fredrik, född d. 11 Oct. 1733, son af K. Fredrik V och af Christian VII:s styfmoder, Enkedrottning Juliana Maria af Braunschweig, Ordförande i KabinettsRådet efter Struensees fall, men sjelf styrd af sin mor och sin fordne lärare Etats-Rådet Guldberg, som sedermera trädde i spetsen för det så kallade Guldbergska Ministerium.

tes ställning orolig: allt detta kan vara på ett eller annat sätt nästa år ändradt. 6:o Kommer jag just då från entrevuen med Kejsarinnan, som skall uppvärma vänskapen. Allt som sker blir i mångas ögon en följd af öfverläggningarna med henne. Denna tanke tjänar att styrka de klenmodiga, att tranquillisera nationen, att imponera på Europa. Ehvad declarationer hon gör, då hon ej skrider till effekter (hvilket jag bör kunna vara efter den resan säker om), så tager hon visst icke denna tanken ur mångas hufvuden. Allt kommer derföre an på den disposition jag finner henne uti, och tvänne ord af mig till GeneralAmiralen skola snart upplysa honom om allt detta, då jag kommer till Finland. Jag finner väl att GeneralAmiralen, som med en så utmärkt zeke arbetat på flottans fullbordan, har skäl att önska denna fullkomnad. Men då nu han skall föra henne mot fienden, blifver dess fullbordande bäst befästad genom en seger, som urständssätter grannen att kunna hindra något af våra företag. Med penningar kan väl fås skepp, men ej en man, såsom ni, som vet att dem föra; och af en sådan mans capacitet bör profiteras, medan man har honom. Orderna angående matrosers hemkallande äro afgångne i dag, i samma ordasätt GeneralAmiralen det åstundar. Jag har befallt Carlsson expediera mitt samtycke till den första eskaderns färdiggörande. — Christiernins expedition till Götheborg approberar jag på det högsta¹⁾. Jag minns intet an-

¹⁾ GeneralAmiralen i sitt bref till Konungen d. 22 Maj anholder, att denna fregatt under Major Christiernin, som nu

nat, än att der bör finnas ett krigsskepp. Det kunde nu genast få ordres, att göra sig färdig till afsegling, under pretext att gå till Carlskrona. Skulle flera fartyg vara der, kunde de på samma sätt göras färdiga. Jag yrkar ännu på nödvändigheten att bruka arméens flotta. GeneralAmiralen vet bäst möjligheten deraf. Den kunde både tjena att protegera descenten och att coupera Seland från Fyen, och denna ö från fasta landet. Om GeneralAmiralen finner det möjligt, kunde jag taga tvänne Turoma¹⁾ med mig från Finland, under pretext, att Jakten vore mindre kommod, och att jag på dem ville gå sjövägen till Carlskrona. De andra fartygen kunde genast, då det definitiva beslutet tages, sättas i stånd under hvad pretext som helst; ty innan ryktet om denna armement kom till Köpenhamn vore väl GeneralAmiralen redan der med sin första eskader, och jag bör tro att Grefve Ehrensvärd²⁾ bör kunna sätta dem äfven så fort i stånd, som GeneralAmiralen stora flottan. Jag känner ej Grefve Ehrensvärds discretion nog för att töras derom tala med honom. GeneralAmiralen kan bäst upplysa mig deri. Grefve Creutz passerade Hamburg d. 26 Maj. Han väntas hvar minut. Jag får tillägga att han och

var på hemvägen, måste få ordres att lägga upp i Götteborg, emedan vi ej hade något enda krigsfartyg i Cattogat, för att hindra communicationen emellan Danmark och Norrige.

1) Jfr II Del. s. 103 not. 3.

2) Fältmarskalkens son, den genialiske artisten och konst-philosophen. Schröderheim säger om honom: "Hans geni är allmänt känt och respecterad, hans kunskaper många, hans vandel utan fläck."

jag redan i Spa¹⁾ om allt detta öfverenskommo. Grefve Ulrik Scheffer nedlägger sitt embete i öfvermorgon. Creutzen blifver genast utnämnd efter honom²⁾, och, om han kommer hit så tidigt och ej är trött, torde han följa mig till Finland. Jag reser om Måndag eller sist om Tisdag. Min sons ympning är för sig gången och alla symptomerna lofva den bästa utgång. Jag slutar utan complimenter detta bref. GeneralAmiralen känner mitt länkesätt för honom, och hvad detta bref innehåller, lärer nogsamst honom derom öfvertyga.”

(Apostille). Penningar och spanmål skola icke tryta, ej heller salpeter. Liljencrantz, utan att ha någon kunskap om hvad jag vill företaga, arbetar med ifver att fullgöra mina befallningar, dem han aldrig fått så positiva på de tio år, han mig tjänat. Jag gör en reflexion, som i brefvet undfallit mig. Den är, att GeneralAmiralen kanske fruktar, att vi för mycket degarnera Finland. Men jag tror att det är större säkerhet, då Sveaborg är med en nödvändig garnison försedd, och resten af arméen i Sverige med en armerad flotta, som kan föra den, hvart man bäst finner, än med en armée på rotarna, som kanske blir skingrad, innan den hunnit samlas, och med en flotta på stapeln, som först måste tacklas. Jag tror därför, att då all vår styrka är concentrerad i Sverige, är den mycket redoutablare, och imponerar mycket

¹⁾ Således redan år 1780.

²⁾ Det skedde d. 5 Juni 1783, samma dag, som Grefve Ulrik Scheffer nedlade sina embeten.

mera, om den skulle behöfvas; hvilket jag ej tror. GeneralAmiralen kan bättre derom döma.”

Emellertid hade krigsrykten utspridt sig och födde farhågor, att hela planen vore röjd. ContreAmiralen Baron Strömfelt ¹⁾ hade från Östergöthland, Grefve Ehrensvärd från Stockholm berättat om sådana rykten. Den sednare skrifver till GeneralAmiralen ²⁾: ”Här gå rykten — efter allt utseende icke sanna. Man tror fredsbrott med Danmark, man tror fredsbrott med Norrige — Hans Maj:t skall hafva låtit märka någon ting deråt. — Likväl tycker man att åtskilliga saker stöta sannolikheten, och först och främst möjligheten af ett krig i vår nu varande militäriska ställning, änskönt den politiska vore fördelaktig. — Allmänheten dömer därför, att det ej kan vara krig man grundar på, utan att det måste röra någon ytterligare förändring i regeringssättet. Och, såsom detta är det absurdeste, instämmer jag deruti. — Man vet att ett stort parti kunde dragas deraf, att Danska flottan icke kan armera i hamn, och att följaktligen hela denna flotta är stängd i fall 4 till 5 af våra skepp kunde göra en blockad. Men vid minsta hemliga underrättelse om vårt ämnade företagande kunde Danskarna föra ut sina fartyg under namn af att armera till exercis, och så-

¹⁾ Kommendant i Carlskrona. I bref till Konungen af d. 28 Oct. 1783 föreslår Grefve Creutz, att Baron Strömfelt må få Linköpings län efter Grefve Reenstierna (hvilket han ock erhöi) och att Grefve Clas Wachtmeister efter honom måtte bli Kommendant i Carlskrona.

²⁾ Stockholm d. 27 Maj 1783. Brevet blef Öfverste Toll meddeladt, som skickade det till Konungen.

ledes hela vår anstalt försvinna såsom rök." — Uppmärksamhet väckte det, att Danske AmiralitetsKaptenen Bille, som detta år förde den för kadetternas exercis vanligen utrustade fregatten, hade tillkännagifvet för ÖfversteLöjtnant Nordenskjöld ¹⁾, att han ämnade inlöpa till Carlskrona. Konungen skrifver: "Öfverste Toll har gifvit mig tillkänna GeneralAmiralens fruktan, att saken vore förrådd, Jag tror det ej. GeneralAmiralen känner äfven så väl som jag, huru Stockholm är fullt af rykten, gissningar och osanningar. Bland en mängd, som äro af det slaget finnas äfven gissningar, som träffa på sanning. Men det är af pur hazard. Då Revolutionen förehades, voro äfven sådana rykten. De visste den skulle ske en månad förut, men trodde den ej. Hade vi skrämpts af att allt vore upptäckt och abandonnerat saken, så hade ingen ting skett. Planen var god: Vi följde den frimodigt, och allt reusserade. Sådant är detta nu, och intet är det underligt, då så stora hvälfningar hota Europa, att alla politiska kannstöpare hufvuden arbeta på att veta och utgrunda hvad vi skola göra. De tro visst ej att vi kunna sitta stilla, då ett så stort byte skall skiftas, som Ottomaniska Riket. Derföre trodde de att ett krig med Ryssland skulle göras. Nu synes det som ett möte skall befästa å nyo freden. Ergo bör någon annan antastas. Det kan ej vara någon annan än Danmark. Af Strömfelts bref synes att han är rädd för krig, men vet ej mer; af

¹⁾ Otto Henrik Nordenskjöld befordrades 1788 för sitt välförhållande i slaget vid Hogland från Öfv.Löjtnant till KontreAmiral. Vice Amiral 1890. Friherre 1815. Död 1832.

Ehrensvärds, att allt är fullt af gissningar; ty från en attaque på Norrige går han till en ny Revolution etc. Af allt detta slutar jag, att man ingen ting vet, och att om få dagar alla dessa rykten falla. Köpenhamnska tidningarna tala om intet. Allt är der i det största lugn. Danska fregattens inlopp i Carlskrona är säkert en hazard, kanske en mycket förlätlig curiositet af en kännare att se de storverk General-Amiralen tillskapat på så få år. Min vilja är därför, långt ifrån att något ändra i planen, att den continuera såsom förr. Kommer Danska fregatten in, så bör han med all politesse, empression och cajolerie emottagas. Nordenskjöld kunde i svar till Billen omtala en exercis, som vid min ankomst är tillernad, såsom en slags surprise eller fête för mig. Allt kommer an på min entree med Kejsarinnan. Det är den knuten, som deciderar om allt. Finner jag vid min återkomst att ingen ting kan göras, då bör eskadern likafullt vid min ankomst till Carlskrona gå ut att göra en slags exercis och sedan desarmera. Då blir ej något förrådt; ty då har det skett, som föregifvits med denna armering. Danskarne blifva åter insöfde och alla rykten finnas osanna. Blir det åter något af alltihop, så skadar det ej att hafva i sina händer en fregatt, som man genast kan bemästra sig. Med ett ord; den första af mina principer är, att aldrig ändra marchen af en sak, som en gång blifvit resolverad. Det är den enda utväg, att göra något stort. Jag har för öfrigt endast samtyckt till min entree i Wiborg af de orsaker, som GeneralAmiralen känner;

och så länge derifrån ej kommer någon obstacle ändrar jag ej min föresats¹⁾. Jag uppmanar er med alla de rättigheter jag öfver eder äger, att ingenting underlåta för framgången af mina afsikter. Jag reser om en fjerdedels timma, med Grefve Creutz i mitt följe. Min son mår efter önskan. — Ladugårdsgärdet d. 9 Juni 1783 kl. half 6 om aftonen.”

I Konungens papper finnes en egenhändig förteckning på de troppar till lands, som skulle komma att användas: under Konungen 16,911 man, under Hertigen af Södermanland 8,844, under Hertigen af Östergöthland 3,008 man. Toll hade uppgjort plan till en attaque på Norrige i tre colonner; en från Jemtland af 3,079 man, en annan från Carlstad af 5,000 man, en tredje från Wenersborg af 5,550.

Den 9 Juni 1783 lemnade Konungen gardets läger på Ladugårdsgärdet för att begifva sig till Finland, der han låtit sammandraga ett läger af nära 7,000 man vid Parolamalm. Jakterna Esplendian och Amadis öfverförde honom och hans suit. I denna befann sig Grefve Creutz med Sekreteraren Franc, Öfverhofstallmästaren Grefve Adolf Lewenhaupt, General-Majoren och Kammarherren Baron Evert Taube, Hofstallmästaren Baron Hans von Essen, och Kavaljeren hos H. K. H. Kronprinsen, Kaptenen vid Lifgardet Baron Gustaf Mauritz Armsfelt, som nu begynner uppträda i Konungens omgifning, och snart skulle vinna ett så högt rum i hans ynnest och förtroende. Det

¹⁾ De nu följande orden äro på Fransyska.

tilllämnade mötet med Ryska Kejsarinnan var ännu en hemlighet. Från Åbo skref Konungen d. 11 Juni till Rådet, att han vid sin ankomst till denna stad funnit för sig en skrifvelse af Kejsarinnan, hvarutinnan hon i de mest vänskapsfulla ordalag gifvit Konungen tillkänna sin önskan, att återse honom under hans vistande i Finland, och ämnade resa till Fredrikshamn sex mil ifrån gränsen, der hon hoppades att Konungen ville komma henne till mötes d. 23 Juni¹⁾: Han hade ej kunnat på en så vänlig anmodan annat än svara med samma vänskapsfulla utlåtelse, hvilket svar då genast skulle afgå och ärnade Kongl. Maj:t under namn af Grefve af Gottland på sagdan dag sig i Fredrikshamn infinna. Konungen hade önskat att deröfver höra Herrar Rikets Råds mening, men, som tiden skyndade, hoppades Hans Maj:t att de med nöje skulle förnimma den goda vänskap, som emellan de bägge höga resande på sådant sätt stadgas. Då likväl Konungen ej utan att inhämta Riksens Råds tankar, enligt Regeringsformen, kunde sig ur riket begifva, så var det endast för att uppfylla hvad Grundlagen äskar, som Han skyndade att dem denna föresats meddela.

1) Kejsarinnans bref derom är dateradt Czarskozelo d. 23 Maj gamla stilen. Hon yttrar deri, att efter Konungen öfverlåtit åt henne att bestämma mötesplatsen hon dertill väljer Fredrikshamn och tillägger: "C'est là que je me flatte de vous entretenir deux ou trois jours, j'éviterai de vous parler de ce qui pouvoit vous rappeler vos chagrins, et je vous prie de ne me rappeler les pertes que j'ai faites, parceque je n'entend ni vous faire pleurer ni pleurer a coté de vous, et naturellement je suis fort sensible. Adieu, mon cher Frère, jusqu'à l'honneur de vous revoir."

.... Deras Excellencer — heter det — i Rådsprotokollet¹⁾ vördade häruti ett nytt vedermåle af K. Maj:ts oupphörliga omsorg för riket.

Vi ha under ögonen en kort Dagbok²⁾, blott på ett par blad, öfver denna resa, såsom det synes på stilen, af Baron Taube, Konungens följeslagare och vän. Vi låna derutur ett par ställen: "Den 10 Juni reste vi (från Åbo) till Parolamalm, dit vi kommo den 11 om morgonen: en märkelig dag genom den olycka; som träffade Konungen, som om aftonen, då han såg på exercisen blef af sin för ett kanonskott skyggande häst kastad till marken och afbröt vänstra armen, hvilket förorsakade en allmän förvirring. Jag trotsar det olyckliga ödet att göra mig mera bestört, än jag blef af denna händelse. Man förde Konungen till Tavastehus, som är på en half mils afstånd. Han blef buren af 200 Lifdragoner, som vexlade om med hvarandra. Hvad man känner af att se sin herre i ett sådant tillstånd låter ej uttrycka sig. Jag blef samma natt skickad af Konungen att kungöra olyckan för Kejsarinnan. Jag kom till Petersburg d. 15 om morgonen och begaf mig genast till Czarskozelo, der jag hade den äran att blifva presenterad, och blifva admitterad till Monarkinnans bord. Jag återreste om aftonen och fann, vid min återkomst till Tavastehus d. 17 om aftonen till min stora tillfredsställelse Konungen så väl, som man kunde öns-

¹⁾ Af d. 16 Juni 1783.

²⁾ Den är på Fransyska och har till öfverskrift: "Journal recommencé le 29 Mai 1783."

ska. Den 22 försökte Konungen för första gången att vara ute. Carelska och Kymmenegårdiska batallionerna exerceerade för Hans Maj:t, den första till häst under en Major Broberg, den sednare till fots efter Sprengtportens reglemente under Major Edenhjelm. Det sista var förvånande. Jag erinrar mig aldrig någonstades ha sett större agilitet och uppmärksamhet hos soldater”

Den finesse¹⁾, som Gustaf III lade i alla saker, hade redan födt ett miststroende, som hos honom såg politik i de enklaste tilldragelser. Den, som skrifver dessa rader, har af en berömd Läkare²⁾ hört försäkras, att armbrottet var verkligt, och att han sjelf sett vedermälen deraf ännu på Gustaf III:s döda kropp. Emellertid ansågs af flera alltsammans såsom ett föregifvande, man visste ej rätt af hvilka politiska skäl³⁾. Så talades derom i den högre societeten i Stockholm; och så tros af många än i dag.

Konungen skrifver sjelf dagen efter händelsen till GeneralAmiralen Trolle: "Under revuen af de här församlade trupper har jag i går haft den olyckan att falla af hästen och bryta vänstra armen mellan axeln och armbogen. Brottet är efter de lärdes utsago ett godt brott; hvilket uppskjuter endast min entrevue med

1) Den "fina politik" som Fredrik II sade sig hos honom alltid ha förmärkt. Jfr II Del. s. 257.

2) Framlidne Hr Archiater P. von Afzelius. Schröderheim hade hört detsamma försäkras af Schulzenheim.

3) Såsom ett sådant uppgafs, att Konungen derigenom velat förmå Kejsarinnan att resa honom till mötes ända till Fredrikshamn; men detta var afgjort förut.

Kejsarinnan på 8 dagar. Denna Prinsessa reser ända till Fredrikshamn mig till mötes. Som ryktet alltid plägar göra sådana accidenter större, än de verkligen äro, så skyndar jag mig att gifva GeneralAmiralen mitt verkliga tillstånd tillkänna. Detta ändrar på intet sätt de stora värf jag nu har för handen. Vänstra armen blir väl frisk tills allt skall börjas, och för öfrigt är högra armen bra och kan föra värjan, samt hufvudet redigt och friskt. Jag anmodar därför GeneralAmiralen å nyo att ej för denna accident något minska af allt, hvad till vårt verks utförande kan vara af nöden: det är Fredrikshamnska mötet, som skall decidera allt. Tavastehus d. 13 Juni 1783."

Kejsarinnan skickade en Kammarherre att underätta sig om Konungens tillstånd; hvilket så snart förbättrades att han d. 27 kunde företaga resan till Fredrikshamn, der Kejsarinnan inväntade honom, och dit Konungen anlände d. 29. De tillbragte tillsammans trenne dagar. Hvad dem emellan förhandlades förblef en hemlighet; men Konungen, som efter att på hemvägen ha besökt Sveaborg, den 9 Juli återkom till Stockholm, syntes nöjd och skref redan följande dagen till Trolle: "GeneralAmiralens skrifvelse af d. 19 Juni har jag fått i går afton af StatsSekreteraren Carlsson. Jag anlände i går morse kl. 4 efter en utstådd storm. Jag kan ej nog berömma Major Freses¹⁾ burtighet, habilité och kunskaper. Jag prenumererar på honom hvar gång jag reser till Finland. Jag ser att

1) Förde det fartyg, hvarpå Konungen gjorde öfverfarten

allt är färdigt, och deri känner jag igen min General-Amiral. Jag är högst nöjd med min resa. Vänskap, prévenance, och mycket mera förtroende än förra gången, allt karakteriserar en stadgad och nyttig förbindelse. Jag kan ej mera anförtro åt papperet. Turkiska kriget är säkert, och man väntar stundeligen nouvelles att Prins Potemkin satt sig i besittning af Crim. Detta har jag af Kejsarinnans egen mun. Äro Turkarne dermed nöjde, blir intet krig. Det vore just som om Danmark cederade Sundska Tullen, och ej skjöte på fregatten. Detta vore ett mirakel. Men sådana ske ej mera i våra tider. Vår entreprise bör endast vänta på första tidningen om Crims occupation, och det lärer snart ske i första dagarna af Augusti eller de sista af Juli. Kan man derpå vara säker, så skall jag ock vara i Carlskrona. Förr är det mig en physisk omöjlighet. Min arm behöfver dessa få dagars hvila. Jag rekommenderar till dess GeneralAmiralen all försigtighet och tystlåtenhet. Min arm är så fatiguerad, att jag nödvändigt måste vara åtta à fjorton dagar stilla. Sedan skall jag infinna mig frisk och färdig. Kejsarinnan frågade mycket efter GeneralAmiralen¹⁾ och talar om honom med all consideration. Stockholm d. 10 Juli 1783."

1) Schröderheim säger om honom: "GeneralAmiralen Trolle var en värdig elev af den store Ehrensvärd. Han var öppen, uppriktig, genereux, såg sakerna i stort, allvarsam, men belevad. Hans embetsförvaltning gjorde honom heder och ökade tillika både Konungens makt och anseende. Han hade en makalös drift, redigt begrepp, kunskaper och erfarenhet. Vid Konungens första besök i Ryssland (1777) var han följaktig. Kejsarinnan distinguerade honom vid alla tillfällen."

(Apostille). Kommenderingslistan approberas, och projektet om försänkningen äfven. Jag har ej funnit rådeligt att något yppa för Grefve Ehrensvärd. Jag skall munteligen säga orsaken." — Samma dag skrifver Konungen till Öfverste Toll: "Jag är i dag återkommen från min resa, ganska nöjd med min granne, som lärer nu vara i krig med Turken. Jag väntar endast på denna tidning, som skall, hoppas jag, snart inträffa. Och derpå må det gå löst. Jag reser sista dagarna af Juli eller i de första af Augusti till Carlskrona; min arm tillåter mig det ej förr. Den fordrar hvila och skötsel. Om jag trodde på omina, så vore jag rädd. Men det första hälfta årets olyckor och förtret kunna blifva ersatta med det sednares succés. För öfrigt är det ej på sådana grunder, som stora saker böra entrepreneras eller abandonneras. Jag väntar med otålighet veta, hvad er bror sett och hört; och det hoppas jag snart få, sedan ni nu vet mig på Svensk botten. Till Carlson kan Öfversten nu allt skrifva. Jag har i går anförtrott honom hemligheten. Lefväl! Råka mig i Carlskrona."

Krigsrykten spridde sig från de diplomatiska kretsarna vidare. Baron Taube skrifver till Konungen från Medevi d. 23 Juli: "Hela världen talar här blott om krig; och man tager för afgjort, att det är emot Danmark. De äro ganska få, som taga saken på en annan sida och förmena, att det är i förening med Ryssland, som E. M. uppställer trupper och armerar sin flotta. Spanske och Engelske Ministrarne äro öfvertygade att det gäller Danmark, och den sednare tyc-

kes i synnerhet deröfver allarmerad. Jag var en dag på Ljung¹⁾ under resan hit. Grefve Fersen var för mycket occuperad med sin sons återkomst till Europa, och med dennes plan, att ännu någon tid dröja i Frankrike, för att han skulle haft tid att med mig tala politik. Jag vet ej ens hvilken känsla hos honom öfvervägde, glädjen öfver att veta sin son lyckligen återkommen till Frankrike, eller bekymret deröfver att han ännu ej önskade återvända till fäderneslandet. Detta sista syntes mycket affektera honom. Då han derom talte med mig, rådde jag honom att börja med att låta sin son återkomma, för att få tid, att med honom öfverlägga om hans avancement och ställning i Frankrike. Han har sedermera sagt mig, att han tagit detta parti, och skrifvit till sin son att återkomma hem i nästa Oktober månad²⁾. Jag har varit högst öfverraskad att höra Grefve (Ulrik) Scheffer tala; emedan det ej finns den minsta detalj i E. M:s projekter, som han ej vet. Han är underrättad om allt, äfven om E. M:s hemligaste planer, och det från

¹⁾ Grefve Axel Fersens gods i Östergöthland.

²⁾ Den unge Grefve Axel Fersen återkom, och följde i September månad Konungen på hans resa, men återvände för kort tid till Paris och träffade åter Konungen i Nürnberg. Gustaf III hade rekommenderat honom till ett regemente i Fransysk tjenst. — Drottning Marie Antoinette yttrar sig sålunda härom i bref till Konungen: "La recommandation que V. M. a faite au Roy a été accueillie comme elle devoit l'être venant de vous et en faveur d'un aussi bon sujet. Son pere n'est pas oublié ici. Les services qu'il a rendu et sa bonne reputation ont été renouvelés par le fils, qui s'est fort distingué dans la guerre d'Amerique."

början till slut. Han sade mig, att Toll hade fört det första brevet i detta ämne ifrån E. M. till General-Amiralen, att denne hade till en del instämt, men äfven gjort några invändningar, hvilka E. M. sedan bestridt. Han har nämnt för mig Grefve Johan Sparre¹⁾, såsom tillämnad befälhafvare under E. M. Han har blott tagit miste om en person, nemligen om Siegroth²⁾, hvilken han nämnde såsom destinerad att formera magasinerna i Skåne och förse Arméens underhåll. Han visste att en armée borde inrycka i Norrige på samma tid, som E. M. skulle landstiga på Seland. Han sade mig, hvilka de sex linieskepp voro, som utrustades för att blockera Köpenhamn under det att fregatten skulle visa sig i Sundet för att insulteras af de Danska krigsskepp, som der äro stationerade. Han kände ej den ordres, som denna fregatte skulle få i afseende på betalandet af Sundska Tullen, men sade, att den skulle passera de Danska skeppen utan salut, att de Danska skeppen i följe deraf skulle skjuta på fregatten, att denna skulle svara med några kanonskott, men slutligen låta lägga till, på det E. M. måtte kunna säga sig vara angripen, och följaktligen kunde betjena sig af de i Banken nedsatta penningar och äfven utskrifva krigsgärder i landet. Jag sade Grefve Scheffer, att jag, då jag var i Finland, hade, såsom han, hört mycket talas om krig,

¹⁾ GeneralLöjtnant och Kommendör af S. O. med stora Korset.

²⁾ Baron G. A. Siegroth, GeneralLöjtnant. Kommendör af S. O. Chef för Södermanlands regemente.

men att ryktet var det Konungen skulle lemna Kejsarinnan trupper och skepp. Min k. Baron, svarade han, ingen är dupe deraf: hela landet vet att det är Danmark, som Kungen vill åt: sjelfve Ministrarne hafva talat vid mig derom, i synnerhet Wroughton¹⁾, som deröfver tyckes ganska bekymrad. Jag, — tillade han — ehuru jag vet allt, har alltid sagt, att Konungen ingalunda tänkte inquietera sina grannar, och att allt detta voro rykten af Konungens fiender utspridda, och falska gissningar i anledning af Konungens möte med Kejsarinnan i Fredrikshamn. Jag svarade Grefve Scheffer, att allt hvad han för mig nämnt kunde vara möjligt, att jag för min del alldeles ingen ting kände, men hade ingen anledning att tro, att hvad som berättades var grundadt: allt hvad jag visste var, att Konungen personligen haft ganska långa conversationer med Kejsarinnan, och det dagligen, under den tid de voro tillsammans. Ja, jag tror det nog, sade han; men Kejsarinnan skulle ha varit föga habile och klen i politiken, om hon ej entrerat med Konungen i alla hans projekter; ty hon kunde aldrig hafva större säkerhet för sig och för sina gränser, än derigenom att hennes bägge grannar kommo i handgemäng. Men, då hon fått tid att litet arrangera sina affärer med Turkarna, skall hon snart ropa: halt! Hon skall då taga sin del i bemedlingen emellan oss och Danskarna, hvilka hon mera gynnar än Sverige, ej derföre att hon estimerar dem, utan emedan hon vet,

¹⁾ Nu Engelsk Minister i Stockholm.

att detta land är henne mera undergifvet än vi och helt och hållet i hennes dependence. Derpå, tillade han, att han var öfvertygad, det hvarken Frankrike eller England skulle någonsin tillåta, hvad som nu förehades. Jag vågade ej säga honom, att saken skulle vara deciderad, inñan någon af de tre makterna kunde blanda sig deruti. Emellertid syntes han medgifva, att det vore den största acquisition Sverige kunde göra, men tiden vore dertill ej ännu inne: dertill fordrades större hvälfningar i Europa, än de som nu syntes vara å färde. För min del tror jag, att E. M. förlorar mycket, om ej utförandet sker detta år; ty då E. M:s projekter tyckas nästan alla vara upptäckta (man säger här, att Danmark rustar) skall hela Europa tro, att det är Kejsarinnan som satt sig deremot, och att detta är orsaken, hvarföre ingen verkställighet blir af; hvilket kommer att göra en elak sensation, i synnerhet i vårt eget land, emedan det innebär ett begrepp af undergifvenhet för Rysslands souveraina vilja, som för oss, i min tanka, är högst ofördelaktigt. Åt Grefve Scheffer sade jag, att jag hört E. M. mera tala om sin resa till Italien, än om krig”¹).

Emellertid hade det bästa af sommaren gått förbi. GeneralAmiralen skrifver till Konungen från Carlskrona d. 16 Juli: . . . ”Att omständigheterna ännu uppskjuta E. K. M:s höga hitkomst, uppskjuter följaktligen äfven den tillämnade entreprisen intill sena hösten; och detta

¹) Brevet, som är på Fransyska, är oundertecknad, men igenkänneligt på Baron Taubes handstil.

tyckes i flera hänseenden vara ganska olyckligt. Men som jag icke känner de flera operationsplaner, som förmodligen äro utarbetade, utan blott styckevis en enda, så kan jag icke säga stort derom. Det måste jag likväl säga, att har man ej något annat att sätta i stället för descenten på Seland, så kan man lätt blifva bedragen. Denna kan nu mera icke ske, förrän i Oktober, som är en af de stormande och mörka höstmånaderna. Huru lätt är det icke då, att allt kan misslyckas, eller alldeles icke verkställas; helst när ingen annan utväg till arméens öfverförande gifves, än på några slarfviga bondbåtar. Förlåt, allernådigste Konung, att jag ännu fortfar med tvifvelsmål om entreprisens företagande i år. Det sker blott i den afsikt att kunna värdigt förtjena det nådiga förtroende E. K. M. behagat tilldela mig i detta ämne. Framfarne krig hafva dessutom visat, att endera sommar och vackert väder eller rent af vinter, så att isen burit, behöfts till framgången af en sådan operation. Som E. K. M. ingen ting befallt Grefve Ehrensvärd om armeens flotta, så få vi då intet enda fartyg af den till hjälp; hvilket också är svårt. Men jag gnäller kanske allt för mycket, och det kommer deraf, att correspondens i sådana ämnen som detta, alltid kastar en in uti detaljer, så länge man ej är au fait af den fullständiga krigsoperations-planen i hela sin vidd. Den första divisionen af flottan ligger på reddan; men är icke provianterad för längre tid än sex veckor, af orsak, att jag icke med en längre tids proviantering skulle röja rätta afsikten med denna eskader.

För ännu sex veckor har jag proviant i beredskap åt den. Men för den andra divisionen får jag provianten i slutet af Augusti; förr har det icke varit möjligt. — Ännu hörs intet annat än lugn och stillhet i Köpenhamn.”

Konungen svarade: ”Jag har riktigt undfått GeneralAmiralens skrifvelse. — Jag approberar i allt hvad GeneralAmiralen gjort; men som det fordras många öfverläggningar till fullbordandet af det verk vi vele börja, som ej kunna med correspondens uträttas, så önskade jag GeneralAmiralen ville snart hitkomma, och först tala med mig, innan han ser någon annan. Tol-len är ock efterskickad; men som hans apparition här vore oförväntad, så har han fått befallning att resa till Carlsons gård¹⁾, der Carlson skall vara honom till mötes. Jag väntar GeneralAmiralen med längtan för att muntligen få försäkra honom om den vänskap jag för honom hyser. Drottningholm d. 29 Juli 1783.

GUSTAF.

(Apostille). ”Brefven ifrån Ryssland äro uppfyllda af den förnöjelse, som herrskar i Petersburg öfver det Fredrikshamniska mötet. Kejsarinnan har refuserat Frankrikes mediation. Kriget var redan börjadt; fast tidningar från Prins Potemkin saknas.”

Aldrig hade de politiska förhållande synts osäkrare, föränderligare. I samma mån, som de bägge Kejsarhofvens förbindelser och de planer, som dervid fästade sig, trädde i dagen, lossnade allianserna emel-

¹⁾ Mälby, StatsSekret. Carlsons egendom i Südermanland.

lan Frankrike och Österrike, emellan Preussen och Ryssland. I Versailles var man, efter mötet i Fredrikshamn, osäker på Sveriges politik. I Stockholm herrskade samma ovisshet om Frankrikes. Grefve Creutz skrifver d. 3 Aug. till Gustaf M.: "Frankrikes utrustning¹⁾ förtjenar en särskild uppmärksamhet. Det är ej möjligt att det kan tänka på att göra kriget ensamt. Skulle det vara någon hemlig öfverenskommelse emellan detta hof och Konungen i Preussen? Skulle England vara på samma sida? Eller skulle väl Kejsaren bedraga Ryssland, och skulle Frankrike ha förbundit sig att förmå Porten till frivilliga uppoffringar för att hålla honom skadeslös? Jag känner M:r de Vergennes. Rädd i alla tvifvelaktiga företag, är han blott djerf, då han känner sig understödd och har en sannolik framgång för sig. Då är han fast, orubblig och combinerar väl sina planer. Det är ej mer samme man efter M:r de Maurepas's död. — Han måste vara säker på Drottningen i detta stora företag. Det bevisar att hon är brouillerad med sin bror²⁾, eller att Kejsaren spelar dubbelt spel med Ryssland. En tredje gissning gifves ej. Se der en stor mystère att utreda! Det är E. M:s snille, som deraf skall draga frukten; men man bör begagna sig af andras fel utan att sjelf blottställa sig genom sådana. Det farligaste af allt är att agera i mörkret. Äfven det största snille är en lekboll för lyckans nycker. Betänk att

¹⁾ Nemligen af flottan i Toulon till att gifva vikt åt den erbudna bemedlingen emellan Ryssland och Turkiet.

²⁾ Kejsar Joseph II.

det gäller E. M:s ära och dess dagars lycka!
 Dessa reflexioner äro endast för E. M. Hvarken Toll
 eller Trolle skola någonsin veta att jag gjort några
 inkast"

Det visade sig snart, att Hr de Vergennes just
 ansåg sig inbegripen i ett tvifvelaktigt företag och
 agerade derefter. Sedan Ryssland förkastat Frankrikes
 bemedling, var det slutligen Frankrike, som genom
 sin Minister i Constantinopel förmådde Porten till ef-
 tergift¹). Kriget syntes för denna gång undviket;
 men blott för en kort tid.

För Konungen voro alla dessa ännu outvecklade
 förhållanden lika många retelser att begifva sig när-
 mare den stora politiska skådeplatsen. Hans helsa för-
 drade dessutom någon tids vistande i mildare luft-
 streck. Hans läkare hade tillrådt honom bruket af
 baden i Pisa. Italien, konsternas land, drog honom
 till sig. Af Konungens bref ser man, att alla dessa
 bevekelsegrunder tillsammans verkat beslutet om hans resa.

GeneralAmiralen hade infunnit sig enligt kallelse i
 hufvudstaden. Konungen skrifver i anledning deraf till
 Öfverste Toll från Drottningholm d. 7 Aug.: "Det är
 med mycket nöje jag ser af Carlsons bref, att ni är
 anländ med god helsa till honom, min kära Toll. Trollen
 är här sedan i Måndags. Han yrkar starkt att upp-
 skjuta till våren. Jag anser allt uppskof i sådana sa-

¹) Genom traktaten af d. 8 Januari 1784 blefvo halfön
 Krim, Taman och Kuban för alltid afträdde till Ryssland.

ker farligt, men som han brukar många skäl, som jag ej är nog lärd att combattera, så önskade jag hafva med er bägge en conferens, uti hvilken man på en eller två timmar kan taga riktigare och säkrare resolutioner än på två månader par correspondence. Jag önskade derföre att ni kom hit, men alldeles incognito; och det är för Judarnas räddsla skull. Munken har i det bref, ni finner innelyckt, detaljerat er moyengerna dertill. Jag väntar er derföre, ju förr ju hellre, och rekommenderar den största sorgfällighet att dölja er härvaro. Jag är för sakens utförande i år. Om invärtes omständigheter äro mindre i ordning, så äro utrikes konjunkturer mycket gynnande. Farväl! jag hoppas snart se er."

De muntliga öfverläggningarna stadnade, såsom man redan kunde förutse, uti beslutet om inställande af alla krigiska företag för det innevarande året. Deremot skulle sjelfva planen ej uppgifvas, och rustningarna fortsättas.

Dessa (liksom sjelfva resan) fordrade stora kostnader, och gjorde nya lån nödvändiga. Om de mått och steg, som i anledning häraf vidtogos, upplysa tvänne inför Konungen, endast i närvaro af Grefve Creutz d. 27 Aug. och d. 3 Sept. 1783 förda protokoll, hvilkas innehåll här må anföras. Det heter i det förstnämnda: Sedan StatsSekreteraren Baron Liljencrantz blifvit inkallad, yttrade sig Hr RiksRådet och CanzliPresidenten, huruledes uti allmänna sakernas närvarande vidtutseende ställning, ej mindre med försiktigheten, än med Rikets vänners förtroende till

H. K. M:s vishet öfverensstämde, att i detta ögnablick nödige och verkande författningar tagas till ett skyndsamt förbättrande af rikets försvarsverk; både till lands och sjöss. Hans Excellens hemställde till H. K. M. derföre, om ej detta angelägna ämne nu finge ligga inför Dess ögon H. K. M. tacktes härpå i nåder förklara, att K. M. allt ifrån början af Dess regering haft detta föremål ständigt för ögonen. Men då Rikets försvarsverk och invärtes hushållning ej på en gång kunnat sättas i ordning, hvilken förra tidens omvexlande och sins emellan motstridiga grundsatser rubbat och vanställt, hade K. M. naturligtvis gifvit företrädet åt den sednare, såsom ägande en mera direkt inflytelse på rikets allmänna och undersåtarnes enskilda väl. Försvarsverket hade således i flera mål måst sakna en omvårdnad, som den inre hushållningen upptagit, och K. M:s tillfredsställelse öfver dennas förbättring hade så mycket mera lindrat oron öfver försvarsverkets lägervall, som Europas politiska ställning under den förflutna tiden merändels varit önskelig för Rikets utvärtes trygghet och dess interesse i anseende till andra makter. Men sedan efter fredslugnets återställande i södra delen af Europa sådana liknelser sig företedde i det östra, som förebådade nya oroligheter, hvilkas följder omöjligen kunde förutses, vore den tidpunkt för handen, då K. M. omsider borde verkställa sin länge hysta föresats, att sätta Rikets Land- och Sjömakt i det stånd, som K. M:s egen ära, Rikets anseende och Dess vänners förväntan i alla fall kunde kräfvat. K. M. hade derföre beslutat, att ofördröjligen

låta lägga handen vid detta stora verk, samt till den ändan befallt vederbörande inkomma med förslager å de utgifter, som Flottan, Arméen och de Skånska fästningarna kunna fordra. — Desse kostnadsförslager, af hvilka StatsSekreteraren för krigsärenderna von Carlson hade gjort behörige utdrag, medförde tillsammans en utgift, som både i anseende till dess belopp och den skyndsamhet, hvarmed den borde bestridas, väl kunde anses drygare, än Rikets hushållning och finanser vid första påseendet syntes medgifva; men denna consideration, hvilken möjligen för alla tider skulle tillbakahålla försvarsverkets förbättring, borde gifva vika, för de stora ändamål, som dermed påsyftades: och var K. M. glad, att i Friherre Liljencrantz äga en Embetsman, hvars nit, insikter och talenter äro för länge och för väl kände, att man ej med säkerhet kunde räkna på framgången af hans bemödande, att, oaktadt alla svårigheter, anskaffa de i fråga varande penningesummor till den tid och det belopp, hvarom StatsSekreteraren von Carlson skulle lemna närmare kunskap. Nyssnämnde StatsSekreterare inkallades, och, sedan K. M. befallt honom att uppgifva hvad medel GeneralAmiralen af Trolle under dess sednaste härvaro ansett för nästa år blifva nödige för Örlogsflottans och Arméens flotta i Finland, så på ordinarie, som extraordinaristaten, gaf StatsSekreteraren i underdånighet tillkänna, att GeneralAmiralen då hade requirerat ¹⁾ för Örlogsflottans ordinarie stat 516,000 Rdr, för Arméens flotta å

1) Vi meddela dessa i originalet detaljerade uppgifter här endast summariskt.

ordinarie stat efter vanligheten 60,000 Rdr, men till extra behof dessutom för den förra 333,000 Rdr, hvaraf 55,000 Rdr genast och det öfriga i April månad, samt för den sednare 90,000 Rdr, hvaraf 20,000 Rdr med det första borde vara att tillgå: inalles för bägge flottorna 999,000 Rdr. H. K. M. tillfrågade vidare StatsSekreteraren von Carlson hvad som erfodrades för att sätta Svenska Arméen i lika tjenstfärdigt tillstånd som den Finska. I följe häraf anmälte StatsSekreteraren, att, då han gjort sig underrättad om Arméens och Fästningarnas behofver samt hvad på de förra årens ordinarie stater dertill varit anslaget och dermed jemnfört hvad som nu brister, i fall lika summor för nästa år skulle anslås, så hade StatsSekreteraren ansett nödigt att för nästa år på ordinarie stat måtte anslås för försvarsverket till lands 358,000 Rdr, men dertill för extra behof 200,000 Rdr, af hvilken sista summa 60,000 Rdr i år och det öfriga ofelbart i nästa Maj månad bör vara att tillgå; eller inalles för Arméen 618,000 Rdr och för Flottorna 999,000 Rdr, hvilket för bägge utgjorde en totalsumma af 1,617,000 Rdr specie, som på ordinarie och extraordinarie staterna för år 1784 blefvo nödige att anslå.

StatsSekreteraren Friherre Liljencrantz utlät sig härvid, att det för redigheten och bibehållandet af den antagna ordningen vid Statsverket vore angeläget, att nog åtskilja de extraordinarie anslagen från de ordinarie, hvilka af Rikets vanliga inkomster ofelbart hvarje år utgå. StatsSekreteraren von Carlson förmente i underdånighet, att, då ingen minskning eller afkortning

ägde rum i hvad för Arméens och Flottornas behof vore requireradt, det för ändamålet vore lika, om medlen uppfördes på ordinarie eller extraordinarie stat, helst K. M. yttrat sig vilja låta anslå dessa statsmedel för nästa år summariter, utan vissa titlar, och att repartitionen sedan skulle ske efter behofven¹⁾. — Hvar-
 efter StatsSekreteraren von Carlson afträdde, sedan han till Protokollet aflemnad de tvänno kostnadsförslager, som dervid skulle biläggas.

StatsSekreteraren Friherre Liljencrantz yttrade sig ingenting högre önska, än att vid detta, som vid alla andra tillfällen, kunna till K. M. nådiga nöje fullgöra de honom gifna befallningar. Hans brinnande undersåtliga nit för K. M:s och Rikets tjenst skulle visserligen, om möjligt vore, fördubbla hans bemödande, att till de utsatte terminer anskaffa de nu requirerade penningesummor; men ju större hans åhuga vore, att till alla delar uppfylla K. M:s nådiga förväntan, ju större vore äfven hans bekymmer, då han å ena sidan betraktade Statsverkets redan nog brydsamma trångmål, samt den obehagliga utsikt innevarande års missvext uti flera af rikets provinser medförde, och, å andra sidan ställningen af penningeväsendet utomlands, sedan flere makter i Holland på en gång öppnat anse-
 nliga penningelån, och Spanska Silfverflottan dessutom genom sitt uteblifvande ökade bristen på silfver-

¹⁾ Det här uteslutna stället i Protokollet angår en af StatsSekreteraren von Carlson proponerad annan uppställning af arméens och flottans stater, men som slutar sig med lika hufvudsomma.

specier. Att vid så beskaffade omständigheter anställa nya penningelån kunde äga en menlig verkan på rikets kredit utomlands och göra framgången af dessa negotiationer tvifvelaktig. StatsSekreteraren ansåg för sin underdåniga pligt, att icke söka dölja dessa considerationer, och underställde dem K. M:s nådiga pröfning.

H. K. M. fann nogsam, att de i fråga varande penningesummors anskaffande väl ej utan någon svårighet torde aflöpa; dock som allenast en mindre del deraf eller 135,000 Rdr nu i höst tarfvades, och det återstående ej förr än i April och Maj månader nästa år, och, enligt de sednaste brefven från Madrid, Silfverflottan äfven till Cadix anländt; så hoppades K. M. att StatsSekreteraren, med dess bepröfvade omhugsan och grundliga kännedom af financeoperationer, skulle finna utvägar att öfvervinna svårigheterna, och derigenom i detta vigtiga ögonblick göra sig af K. M:s synnerliga tacksamhet på ett särdeles utmärkt sätt förtjent. Och skulle StatsSekreteraren Friherre Liljencrantz genom utdrag af protokollet erhålla del af hvad till dessa åtgärders verkställighet så medelst blifvit honom af K. M. ålagdt.

Den 3 Sept. justerades inför Konungen, Grefve Creutz och StatsSekreteraren Liljencrantz det protokoll af d. 27 Aug., hvars innehåll vi i det föregående angifvit, hvarefter StatsSekreteraren i underdånighet anmälte, att, ehuru han intet högre önskade, än att igenom det erfordrade lånets anskaffande kunna svara emot K. M:s nådiga förtroende, fruktade han likväl att ett lån ej utrikes så snart stode att erhållas, som de

utstakade behofven det fordrade. Underrättad om K. M:s nådiga intention att med kraft sätta Rikets försvarsverk i behörigt skick, hade han, vid den af K. M. anträdde resan till Finland och Fredrikshamn, efter nådig befallning tillskrifvit Bankiererna Hope et Comp., Fireaux, Grand et Comp., och dem anmodat, att för K. M. och Kronans räkning i Amsterdam eller Brabant öppna subscription till ett lån på 15 års tid af 600,000 Rdr Holländsk Courant emot 4 procents årligt interesse. Och som StatsSekreteraren hade sig bekant, att penningetillgången i Holland vore för det närvarande ganska knapp, och att ett lån till så låg ränta ej kunde förväntas, under det andra makter betalte högre ränta, men att det, ofelbart skulle medföra en skadlig verkan på Sveriges allmänna kredit, om man nödgades offerera högre ränta än 4 procent, hvartill alla Sveriges å utrikes orter upptagne lån äro contraherade; så hade StatsSekreteraren, i likformighet med det, som vid de sist i Holland upptagne lånen blifvit brukadt, tillbudit förbemälte Bankierer att förderas provision samt till præmium och uppmuntringar för mäklare och sådana kommissionärer, som kunde äga influens på kapitalisterna, få af lånesumman i ett för allt afföra tio procent, hvilket väl gjorde, att detta lån, ehuru räntan i allmänhet ej syntes vara högre än 4 procent, likväl skulle kosta riket något öfver $4\frac{1}{2}$ procent om året, men dock ej medföra den skadliga verkan på Sveriges kredit, som sjelfva lån-räntans förhöjning till $4\frac{1}{2}$ à 5 procent, hvilket i penningrörelsens närvarande ställning eljest vore ound-

vikligt. Ehuru fördelaktiga dessa villkor verkligen äro, hafva likväl bemänte Bankierer i tvänne särskilda till StatsSekreteraren aflåtna skrivelser tillkännagifvit, att det hvarken för dem eller någon annan vore möjligt, att i sakernas närvarande ställning anskaffa berörde lån, änskönt räntan förhöjdes till 5 procent, hvilket de tillika för redan nämnde orsaker afstyrkt, men att de tillika förmodat, att sedan Spanska Silfverflottan hunnit ankomma, och den tillökning af penningetillgången i Holland, som deraf är att förvänta, förmått upplifva den förfallna krediten och penningarörelsen, det begärda lånet kunde fås; hvarföre de ock försäkrat att ej underlåta något ögnablick till att iakttaga och tillkännagifva, när en dertill lämplig konjunktur sig företter. Häraf trodde StatsSekreteraren sig kunna sluta, att föga någon liknelse vore, att detta lån uti innevarande år kunde bringas till fullbordan.

Emellertid och som ett Handelshus i Antwerpen, under firma af La Veuve Martin Smets, hade, med åberopande af Franska StatsMinistern Grefve Vergennes' rekommendation, uti bref till StatsSekreteraren erbudit sig vilja för H. K. M:s och Svenska Kronans räkning skaffa ett lån af 2 mill. Vexelgölden, så hade StatsSekreteraren på nådig befallning detta handelshus tillskrifvit, och begärt närmare underrättelse om sjelfva villkoren, och förväntade att inom kort erhålla svar. Då dessa utländska låneaffärer icke så snart torde kunna bringas till slut, som önskeligt vore, emedan, enligt protokollet af d. 27 nästledne Aug. en summa af 135,000 Rdr specie nu genast vore oundgängligen nödig till

verkställigheten af vissa förberedande anstalter till Rikets försvarsverks iståndsättande, så hade StatsSekreteraren, efter den honom i nåder gifna befallning, varit betänkt på utvägar, huru åtminstone någon del af den nu genast erforderliga summan skulle kunna ihopbringas igenom någon sådan upplåning inom Riket, som väckte minsta uppmärksamheten och för krediten vore minst äfventyrlig. I sådant afseende, och som det vore i allmänhet nog bekant, att för den infallna missvexten utländsk spannemål nu för K. M:s och Kronans räkning måste inskaffas fortare och i större quantitet än att de af Kronobrännarierna inflytande inkomster kunde nu straxt gifva tillgång till dess betalning, så trodde StatsSekreteraren att häraf kunde lämpligen tagas anledning¹⁾ att låta till Bränneri-Direktionen afgå nådig befallning, att emot dess förskrifningar i Diskont-Kompaniet upptaga ett lån på sex månader af 50,000 Rdr specie, hvaraf beloppet, sedan den vanliga Diskonträntan till $\frac{1}{2}$ procent i månaden blifvit å kapitalet afdragen, kunde i afräkning, på den summa Bränneri-Direktionen efter vanligheten hade att för nästa år till Statsverket aflemna, insättas i Banken för Räntkammarens räkning, och Stats-Kontoret¹⁾ tillika undfå befallning, att hålla dessa medel oförtryckte till K. M:s vidare disposition. Utom denna summa förmente StatsSekreteraren, att det väl hade kunnat vara möjligt för honom, att i eget namn och på 6 månaders tid emot enahanda ränta i Diskont-Kompaniet upptaga

¹⁾ Hvaräst Baron Liljencrantz äfven var tillförordnad President.

50,000 Rdr specie att likaledes i Banken insättas för Räntkammarens räkning. Men i anseende dertill att han för den honom anbefallte större införskrifningen af utländsk spannemål, nödgats dels i Stockholm, dels i Hamburg ingå i ganska betydande engagementer, så vågade han icke sträcka sin kredit för vida; i synnerhet, som i händelse spannemålsbristen skulle i nästkommande vår, såsom nog är till befarande, föranleda hungersnöd i vissa af Rikets södra provinser, angeläget är, att kunna menagera någon prompt ressource till ersättning, hvilken af Statsverket ej alltid kan vara att påräkna. Icke destomindre trodde StatsSekreteraren att igenom en upplåning i eget namn kunna, om K. M. i nåder det för godt finner, till en början åstadkomma nu genast 10,000 Rdr specie, att läggas till de 50,000 Rdr, som igenom Bränneri-Direktionen kommer att uppnegotieras.

Hvad StatsSekreteraren Friherre Liljencrantz sålunda i underdånighet föreslagit, behagade K. M. i nåder bifalla. — Hvad åter den tilltänkte upplåningen utrikes beträffar, så täcktes K. M. förklara sin nådiga vilja, att den i verket ställes, så fort ett lämpligt tillfälle dertill yppas. — Bägge dessa protokoll af d. 27 Aug. och 3 Sept. 1783, hvilkas innehåll vi härmed i utdrag meddelat, äga Konungens egenhändiga påskrift: expedieras, med Dess namns underskrift. Ingendera är kontrasigneradt; men handstilen är förste ExpeditionsSekreteraren Francs.

Af Baron Liljencrantz' korrespondens med Konungen ses, att ej blott lånet i Amsterdam, utan ock lånet i

Antwerpen sedermera verkligen upptogs, och att det sistnämnda äfven förökades med en million Brabant-ska gyllen¹⁾).

Konungen ämnade företaga sin resa i slutet af September. D. 9 September tillkännagaf han i Rådet, att som han dagligen måste vidkännas mycken olägenhet af sitt armbrott, hade han på läkares tillstyrkan beslutat att företaga en resa till Pisa, för att vid de varma baden derstädes återvinna sin helsa, vid hvilket tillfälle han äfven ämnade besöka öfriga Italienska orter, och så medelst fullborda den resa, hvilken han uppå Riksens Ständers tillstyrkan skolat företaga, då Högstsalig Konungens död afbröt den samma²⁾. Riks-Rådet Grefve Hjärne förklarade härvid å egna och det öfriga Rådets vägnar, det de känna de ömmaste rörelser deröfver, att hela Riket, jemte dem, nödgas sakna den oskattbara förmånen af K. M:s närvaro, men att Riksens Råd instämma med hvar trogen undersåte i den önskan, att K. M. med nöje, helsa och beständig välgång må börja, fortsätta och fullända sin resa och med en snar återkomst fägnas sitt rike³⁾. Sedan Ko-

1) Bref från Baron Liljencrantz till Konungen af d. 31 Okt. 1783 och d. 26 Febr. 1784.

2) Dessa omständigheter äro hämtade ur Rådsprotokollet för dagen, i Kgl. Riksarchivet. Man ser deraf grundlösheten af det rykte, som äfven i handskrifna berättelser från denna tid finnes förvaradt, att hela Rådet, utom Grefve Creutz, reserverat sig mot Konungens resa.

3) Ett Läkarebetyg är vid protokollet bifogadt så lydande: "På nådig befallning hafva undertecknade examinerat H. K. M:s vår Allernådigste Konungs vänstra arm, som förliden sommar blef afbruten, och funnit, att K. M., jemte värk, har mycken

nungen härefter meddelat instruktionen för den tillförordnade regeringen, förklarade han, att han på sin resa ville vara åtföljd af RiksRådet Baron Carl Sparre.

Hufvudsakliga innehållet af instruktionen är följande: I enlighet med 37 §. Regeringsformen uppdrages åt Rikets Råd, att under Konungens frånvaro föra regeringen, sålunda, att Justitiæärender, samt sådana Kammarärender, som vanligen föredragas på Justitiæsidan i Rådet, likaledes Utrikesärender, så vida de icke äro ministeriella eller angå Pommern, samt Krigs- och öfrige Kammarärender må af denna regering handhafvas. Härifrån undantages alla de mål, som på K. M. måste bero, hvilka uppräknas i ej mindre än aderton punkter¹⁾.

svårighet att röra samma arm, hvarföre det är att förmoda det nyttjande af varma bad uti Pisa eller annorstädes skall förr afhjelpa de nyssnämnda olägenheter, än det genom andra medel kan ske. Drottningholm d. 6 Sept. 1733. N. Dalberg. Elias Salomon.

1) Nemligen: 1:o Statsbrott; 2:o ansökningar om resning i tvistemål; 3:o om nåd i brottmål; 4:o att varda myndig; 5:o att få träda i annat gifte; 6:o af adeliga jungfrur att få ingå ofrälse giften; 7:o af syskonbarn att äkta hvarandra; 8:o om eftergift i balance-mål; 9:o alla underställda lifssaker och brottmål; 10:o frågan om kronoandelens eftergift i böter; 11:o om permissioner och adjunctioner i Hofrätterna; 12:o ansökningar och tvister om Jura patronatus; 13:o ansökningar om nådår; 14:o allt hvad angår slottsbyggnader eller publike byggnader i större städer; 15:o befordringar och allt hvad dermed gemenskap äger, undantagande besvär i prestval; 16:o alla slags rörelser med trupper, så framt icke sådana för Konungens säkerhet och rikets lugn oundgängligen tarfvas; 17:o Statsverket, dock så att Rikets Råd endast må befatta sig med de vanliga Statsutgifter, såvida icke efter 16:de punkten trupper komma att röras; 18:o ärender, som röra Banken eller Finansoperationerna.

Vid slutet af hvarje vecka skola till K. M. från CanzliPresidenten sändas listor på alla afgjorde mål med anteckningar om besluten. Alla expeditioner skola skyndsamligen utfärdas enligt det af pluraliteten fattade beslut, samt underskrifvas af fyra de äldste Rikets Råd tillika med CanzliPresidenten¹⁾. Alla mål, som röra underdåniga ansökningar om permission för civila embetsmän eller domare, om nådår, om tillstånd för syskonebarn att gifta sig samt för skilda makar att åter träda i gifte uppdrager K. M. åt Riksmarskalken och Riksrådet Grefve Gyllenstierna, JustitiæCanzleren Grefve Wachtmeister, samt CanzliPresidenten Grefve Creutz att pröfva, kommandes att under dessa utslag sättas K. M:s sigill med öfverskrift: "Undet vårt Secret." Statens afslutande för nästa år uppdrog K. M. åt JustitiæCanzleren, CanzliPresidenten, HofCanzleren Baron Ramel och StatsSekreteraren Liljencrantz, med biträde af dertill förordnade ledamöter ur StatsKontoret. Skulle någon oro inom residenset förspörjas, äger Rådet genast derom underrätta Hertig Carl, som enligt utfärdad instruktion äger full myndighet, enär det behöfves, med StatsSekreterarens kontrastation, bjuda och befalla, intill dess lugnet varder återställt, kommandes emellertid Rådet att upphöra med sina sessioner. Blifver något upplopp utom Residenset skola Rikets Råd pröfva, hvilka mått och steg böra vidtagas, och om militärisk handräckning skulle erfordras sådant hos Hertigen anmäla. Tvänne Kre-

¹⁾ Med följande formulär: "Under H. K. M. vår Allernådigste Konungs och Herres frånvaro."

ditiver lemnas, det ena åt Hertigen, det andra åt Rådet. K. M. uppdrager åt JustitiæCanzleren, StatsSekreteraren för Finanserna, UnderStåthållaren Baron Axelsson, samt StatsSekreteraren för Inrikes Civil-Expeditionen (Schröderheim) att besörja utdelning, utlåning och försäljning af den för K. M:s och Kronans räkning införskrifna spannemål. Vid Rådets öfverläggningar har JustitiæCanzleren fritt och obehindradt tillträde. Under K. M:s frånvaro utfärdas inga nya förordningar. Rådet öfverlägger på tvänne Divisioner.

Man ser en på flerfalldigt sätt delad, inskränkt och komplicerad regering, nemligen: 1:o Rådet för vanliga regeringsärender, men med mångfalldiga undantag, som förbehöllos åt Konungen sjelf. 2:o Hertig Carl, såsom öfverbefälhafvare öfver krigsmakten, men med en instruktion som i flera afseenden var inskränktare, än den Konungen för honom under sin förra resa hade utfärdat i samma egenskap ¹⁾. 3:o En Kommission af Rådet som ägde att afgöra i några få mindre betydliga fall de åt Konungen förbehållna ärender och att derom utfärda beslut under "Konungens Secret." 4:o En Kommission för Statsregleringen. 5:o En Spanmåls-Kommission.

Ibland alla dessa myndigheter synes likväl ej ännu den, åt hvilken den vidsträcktaste makten under Konungens frånvaro blef anförtrodd. Det var en särskild

¹⁾ Hertig Carl anmärkte äfven detta, då Instruktionen efter Konungens afresa honom meddelades af StatsSekreteraren Carlson, men utan att deröfver yttra något missnöje.

Kommission, som kallas än "Beredning för Försvarsverket", än (i enskilda bref) "Krigs-Komitéen." Hvarken detta dess namn eller ändamål synes likväl till i offentliga handlingar. Der förekommer den endast såsom ett supplement till den förordnade finansiella Kommissionen för Statens uppgörande; men den blef vida viktigare, ty den fick sig uppdragen hela den användning och fördelning af statsmedlen, hvarom StatsSekreteraren för finanserna hittills haft befattning, men som nu honom undandrogs i afseende på allt, som kunde föras under namn af försvarsverket behof. Sjelfva tillvaron af denna Beredning var före Konungens afresa obekant. Den bestod af Grefve Creutz, GeneralAmiralen Trolle, StatsSekreteraren von Carlson och Öfverste Toll.

Hvilken vigt Konungen derpå lade, synes deraf, att i hans papper finnas af honom på förhand utfärdade befallningar om hvilka som skulle efterträda dessa ledamöter, i fall någon af dem, under Konungens frånvaro med döden afginge¹⁾. Denna försiktighet hade äfven sträckt sig till Liljencrantz²⁾, ännu outhärlig, ehuru han ej var invigd i hemligheterna; hvarföre äfven hans

1) Om Öfverste Toll dog, skulle GeneralLöjtnanten Baron Siegroth inträda i hans ställe, om GeneralAmiralen Trolle afled, Grefve C. Aug. Ehrensvärd, om StatsSekreteraren v. Carlson bortgick, KrigsRådet Numers.

2) I händelse af Baron Liljencrantz' fränfalle skulle Handels- och Finans-expeditionen förestås af en Direktör (hvertill Konungen i detta fall utnämnde Sekreteraren i Banken Schröder), men Presidentskapet i Stats-Contoret skulle tills vidare stå obesatt. Om Grefve Creutz nämnes intet. Konungen tillsatte också efter Grefve Creutz död 1783 ej mera Cansli-Presidentembetet.

verkningskrets inskränktes. En bland dessa af Konungen före afresan undertecknade befallningar lyder sålunda: "Jag auktoriserar härmed Hr RiksRådet och Canzli-Presidenten Grefve Creutz, att i Rådet anmäla den författningen jag tagit med åtskilliga särskilda ärender, som varit anförtrodda åt StatsSekreteraren Liljencrantz's åtgärd, och att Riksens Råd låta af de Riksens Herrar, som jag anförtrott mitt Secret, expediera de särskilda expeditioner, som till min viljas utförande fordras. Drottningholms slott d. 24 Sept. 1783."

Denna anmälan skedde efter Konungens afresa ¹⁾). StatsSekreteraren von Carlson skrifver till Konungen ²⁾): "Då jag i Rådskammaren tillkännagaf den Beredning E. K. M. behagat förordna i afseende på fördelningen af statsmedlen, nyttjade jag de mest indifferentia termer, och tycktes som Rådet å den saken ej gjorde synnerlig reflexion, utan blef min anmälan endast upptagen i protokollet." Allt vittnar att denna regering var hemlig.

1) "Den 22 Oktober i Rådskammaren anmälde StatsSekreteraren v. Carlson, att sedan uti den Rådet meddelte instruktion vissa personer blifvit tillsförordnade att med Stats-Contoret afsluta Staten för nästkommande år, hade H. K. M. kort före sin afresa varit betänkt, huru de medel, som till arméens, fästningarnes och flottornas behof blifva summariter anslagne, må till det nödvändigaste blifva reparterade och använde, och att K. M. uppdragit CanzliPresidenten, GeneralAmiralen, StatsSekreteraren vid Krigs-expedition samt den ur arméen i Krigs-Collegium tillsförordnade Ledamot Öfverste Toll att derom besörja."

2) Den 24 Oktober 1783.

Det följande är ett utdrag af ett sednare bref från StatsSekreteraren von Carlson till Konungen¹⁾: "Den anledning jag i början hade att frukta en för uppenbar befallande hog hos T. (Toll) försvann genast²⁾. Man lär bäst känna sig sjelf, när egen kunskap tryter och man måste taga andras råd. GeneralAmiralen har varit honom och oss ett godt stöd, och jag kan äfven i underdånighet försäkra, att T. i sina föredrag och utlåtelse nu är både försiktig, beskedlig och flink. Af de 105 Circulairbref jag har i min vård angående vår Kommission, har jag icke behöft expediera mer än ett enda till Krigs-Collegium, som ej kunde undvikas. Detta har mycket bidragit att dölja våra rättigheter och företagande, och som T. (Toll) sällan synes i Stockholm, och jag är derifrån så ofta jag kan, så känner ej någon vår combination med hvarandra och med affärerna." I samma bref heter det om Krigs-Komitéen: "Ingen §. i Regeeringsformen finner jag ligga i vägen, äfven som jag från första stunden aldrig kunnat få i mitt hufvud, att de gode herrar och svenske män härom behöfva under rättas; särdeles som E. M. är mästarare att sjelf sätta färg på anledningen och början till dansen." En särskild instruktion hade Konungen meddelat Grefve Creutz om de mått och steg, som borde vidtagas till förekommande af spanmålsbrist.

Till sina öfriga värdigheter hade Grefve Creutz äfven nyligen emottagit den af Upsala Akademis Canz-

¹⁾ Af d. 2 Januari 1784.

²⁾ I ett föregående bref klagar Carlson deröfver.

ler efter RiksRådet Grefve Rudenschöld, som dog i Stockholm d. 10 Juni 1783. — StatsSekreteraren E. Schröderheim skrifver d. 20 följande Juni till Konungen: "Consistorium i Upsala har förledne Måndag valt Canzler, och enhälligt instämt uti anhållan om H. K. H. Kronprinsen. Deras mening är att få RiksRådet Fredrik Sparre till Vicarius; men det är icke deras önskan att få Grefve Creutz. ErkeBiskopen ¹⁾ har å embetets vägnar underrättat mig härom, och bett mig begära nådig befallning, hvilken dag de Deputerade få den nåden att infinna sig. E. M. täckes nådigt förlåta, att jag vågar underdånigt föreslå ett anstånd med hela saken till Augusti månad." I början af sistnämnde månad heter det i ett bref från Konungen till Grefve Creutz: "Ni vet kanhända redan, att ni är vald till Canzler för Universitetet i Upsala. Akademien har kommit en corps att begära min Son dertill. Jag har sagt dem, att jag emottoge valet för honom, så snart han hade fyllt 18 år; men att de emellertid hade att välja en Canzler intill denna epok. De ha anhållit att jag sjelf ville nämna. Jag har tackat dem, men tillagt, att då jag sjelf, såsom Canzler, så ofta försvarat deras privilegier, jag nu ej ville gifva exemplet af att bryta dem, utan önskade att de gjorde sitt val på vanligt sätt. De begärde tillstånd att göra det genast, gingo ut i en af slottets salar, och inkommo efter $\frac{1}{4}$ timme för att säga mig, att de valt eder. Det var det bästa de kunde göra både för dem och för det allmänna bästa.

¹⁾ Doct. C. F. Mennander.

Adieu min k. Grefve! Jag önskar er en rolig god natt. Drottningholm d. 3 Aug. 1783 kl. 11 på aftonen”¹⁾).

Den 27 Sept. om aftonen anträdde Konungen ifrån Drottningholm resan till Italien. Han åtföljdes af Riksrådet och Öfverståthållaren Friherre Carl Sparre, Konungens tjenstgörande ÖfversteKammarjunkare²⁾ Friherre Evert Taube och G. M. Armsfelt, den från Frankrike nyligen återkomne Grefve Axel Fersen, Hofstallmästaren Friherre Hans Essen, Hofmarskalken Friherre Bror Cederström, Kammarjunkaren Carl Peyron, Förste ExpeditionsSekreteraren Franc, Kongl. Sekreteraren

1) I Universitetets angelägenheter finner jag endast ett confidentielt bref ifrån Grefve Creutz till Konungen, skrifvet kort före Gustaf III:s återkomst från den nu företagna resan. Det är af d. 29 Juli 1784, och bifogadt såsom apostille till en annan skrifvelse. Det heter der: ”Den namnkunnige Bergman har aflidit vid Medevi. Före sin död har han sagt till Grefve Scheffer och flere gånger upprepat, att hans Adjunkt Afzelius vore den ende skicklige att efterträda honom i den Chemiska Lärostolen. Detta vitsord är af så stor vikt, att jag vågar an- hålla att E. M. derpå fäster afseende. Den unge Linnés död skall ej blifva skadlig för Naturalhistorien, om E. M. täckes hasta ögonen på den berömde Thunberg, så ryktbar i Europa genom djerfheten och nyttan af sina resor. Jag dröjer med insändandet af förslaget till E. M:s återkomst. Den akademiska kabalen och intrigen ha endast satt honom på andra rummet, emedan de velat nedsätta hans rum till förmån för (den egentliga) Medicinen. Men hela Europa väntar sig se ett lysande rykte i vetenskaperna ersatt genom en man, som Europa känner.” (Den unge Linné hade följt sin far i grafven 1783).

2) En nyligen inrättad värdighet — i likhet med *Premiers Gentilhommes de la Chambre* hos Konungen i Frankrike. Deras antal bestämdes till sex. En annan ny hofvärdighet var den af *Kammarjunkare*, hvilkas antal bestämdes till 24.

G. Adlerbeth, den berömde Bildhuggaren Professor Ser--gel, och LifChirurgen Assessor Salomon.

Konungens resa skildras till en stor del i hans egna bref till Grefve Creutz. Med diplomatisk noggrannhet återgifna skulle de, genom den villervalla i stafning, som i dem herrskar (liksom i allt hvad Konungen skrifver) vara föga läsbara. De äro på fransyska, i största hast på papperet kastade. Stundom äro svenska ord och styckevis hela meningar inblandade. Detta sista är merändels fallet, då Konungen vill meddela något i förtroende. Han litade på utlänningens obekantskap med svenska språket, i fall hans bref skulle falla i obehöriga händer. Hvad vi af dessa bref meddela är en trogen öfversättning. De chiffrerade depecher, på hvilka Konungen stundom beropar sig, finnas ej ibland hans papper. Ur Grefve Creutz's bref till Konungen skola vi bifoga de ställen, som synas oss mest upplysande. Creutz har förändrat sig med sin Konung. I hvilken annan dag visade sig ej verlden för den gamle statsmannen och hofmannen, än fordorm för skalden Creutz svärmande för frihet och upplysning i de fransyska philosophers skola!

Det första brefvet är från Warnemünde d. 3 Okt.: "Jag skrifver blott två ord min k. Grefve, för att säga er, att jag nyss kommit hit, att jag befinner mig väl, och att jag fortsätter min resa fullkomligt okänd. Vi äro i Warnemünde, och detta påminner mig, att denna redd har tillhört oss, att Carl XII har bortförpantat den under sina olycksår, och att det skulle vara interessant, att göra en recherche i våra archiver om detta föremål.

Jag påminner mig att det 1767 var fråga derom, och det bör finnas, i Senatens protokoller för Mars månad detta år, en lång deduction derom¹⁾. Jag skall ligga i Güstrow och hoppas vara i Brunsvik om Måndagen. Franc har haft ett bref från Engeström, hvari han för-mäler att det berättas från Wien, att Kejsaren på Ry-ska Kejsarinnans uppmaning ämnar nämna en Minister vid mitt hof, hvars namn äfven i Wien var känt. Men det är kanhända blott en af de politiska drömmar, som äro en följd af mötet i Fredrikshamn. Jag hoppas att ni nu gifvit någon hvila åt edra ben, och att gikten lemnat er. Det är med en verklig saknad, som jag skiljts ifrån er min k. Grefve. Tjugu års frånvaro har gifvit ett nytt värde åt nöjet att råka er. Farväl! Mina hästar äro förspända, och ni vet att Tyska postillionerna ej taga minsta raison.”

Krebitz²⁾ Söndagen d. 5 Okt. kl. 10 på morgonen: ”Då man sagt mig att posten till Hamburg går härifrån kl. 1, begagnar jag mig deraf, min k. Grefve, för att gifva er underrättelser om mig. Ni känner redan min ankomst till Warnemünde sistledne Fredag, och min afresa derifrån efter få timmar. Jag har njutit af den fullkomligaste incognito. Jag har varit med Baron Es-sen i mitt lilla åkdon, och mina kammartjenare i ka-leschen. Vi ämnade ligga i Güstrow; men den onda genien, som råder öfver Tysklands vägar, har annor-

¹⁾ Sednast hade denna åt Sverige i Westphaliska freden beviljade tullrättighet blifvit år 1740 bortförpantad till Hertigen af Meklenburg.

²⁾ Criwitz?

lunda beslutat, och natten har öfverraskat oss två tyska mil från Warnemünde i en liten by, som heter Bistow. Det var ej möjligt att förmå postillonerna att fara längre. Vi måste då söka tak. Vi funno i en slags koja några bönder och en gammal soldat, som äto potatis, och en hustru, som nyss haft missfall: allt i samma rum. Ni kan föreställa er luftens beskaffenhet. Det var ej möjligt att uthärda. Jag återvände till min vagn i tanka att i den passera natten, då en dräng kom att säga mig, att det fanns en kyrka i byn. Jag slöt deraf att här måste finnas ett presthus, och vi skickade Robert ³⁾ att begära gästfrihet för tvänne Svenska Adelsmän, som återvände efter att ha tjänat i Frankrike; och den blef oss på ögnablicket gifven. Föreställ eder bilden af en lugn lycka, af den enklaste, men ljufvaste uppriktighet och hjertlighet: sådan var den taffla som pastorn och hans hustru för oss framställde. Hon talade litet fransyska. Man tilböd mig en egen kammare med tvänne sängar. Två flickor och en gosse utgjorde pastorns familj. De kommo in och bjödo oss frukt. Gossen är af min sons ålder, blott två dagar äldre. Han heter Gustaf. Döm om min rörelse vid detta namn. Man lemnade oss ensamma. Jag lät hämta madrassen ur min säng, för att lägga den i en af dem, som voro i rummet. Detta gaf detta goda folk en större tanka om deras gäster, då vid sängens uppäckning guldgalonerade damastgardiner komma för en dag. Emel-

³⁾ Konungens kammartjenare.

lertid hade de den discretion att icke fråga, och hade ej minsta misstanke om hvilka vi voro. Under dessa tillredelser underhöllo vi oss, så godt vi kunde, med pastorn. Såsom han visste att vi voro Svenskar, talade han om mötet i Fredrikshamn, och att man trodde det Sverige skulle byta bort Pommern mot Ryska Finland, hvaröfver han påstod, att man i Meklenburg var mycket allarmerad. Ni kan döma huru mycket denna konversation roade mig. Vi reste kl. 7 på morgonen, alltid okända; emedan ingen i Tyskland visste af min resa. Vi tackade vår värd och uppgåfvo våra namn. Baron Essen nämnde sitt och jag kallade mig Sparre. Vid uppstigandet i vagnen gaf jag en present åt prestens hustru, som gjorde några svårigheter, men slutligen emottog den. Vi foro att äta middag i Bützow, hvarest Hertigen af Meklenburg, jag vet ej hvarföre, om ej för att förarga Rostock, har satt ett Universitet. Det är ett dåligt hål i ordets hela bemärkelse. Vi togo der hästar, som skulle föra oss till Ludvigslust, som är Hertigens Maison de campagne, der det skall vara en vacker Engelsk park, som jag är nyfiken att se. Men här är stället att öfva sig i det mest flegmatiska tålmod. Efter att ha passerat Herzberg kommo vi hit kl. 1 på natten, der våra postiljoner, säga hvad vi ville, spände ifrån och planterade oss framför ett uselt värdshus midt i natten. Vi hade all möda i verlden att komma in. Slutligen fingo vi en dålig kammare, der ingen säng fanns. Det är derifrån, som jag nu har det nöjet att tillskrifva er, under det man negotierar

för att få hästar; ty jag är säker att mediatörerna i sista freden ej haft qvistigare underhandlingar än vi i detta fördömda land, för att för penningar erhålla 8 dåliga hästar. Jag mår rätt bra, min följeslagare äfven¹⁾, och jag finner den role jag spelar ganska roande. Jag fick i går bref ifrån Paris af Stael d. 21 Sept. Grefve Fersen har köpt regementet Royal Suedois af Sparre²⁾. Han har rest samma dag, och medför till mig ett bref ifrån Konungen af Frankrike. Jag har också fått tvänne superba diamanter ifrån Baron Schoultz³⁾. Jag skall skicka er dem från Bruns-
vik. Jag vågar ej anförtro dem åt posten härifrån, hvilken jag ej känner. Öppnar den detta bref, så må den gerna det göra. Det skall ej det ringaste förändra systemet i Europa, och kan ej ens för ett ögnablick charmera Hans Durchlauchts Hertigens ledsnad, som regerar detta trista land. Framför min compliment till hela Societeten, och gif underrättelser om mig till Drottningen, till mina Bröder och min Syster. Jag skrifver blott till eder i dag. Hvad säger ni om Prinsessan af Asturien⁴⁾, som på en gång nedkommit

1) Nemligen Baron Essen. Den öfriga suiten reste ej nu tillsammans med Konungen.

2) Grefve Sparre, Marechal de camp, af den katholska i Frankrike bosatta Sparre-ätten, som ännu florerar.

3) Baron Schoultz von Ascheraden, nu Svensk Minister i Haag.

4) Lovisa Maria Theresia af Parma, förmäld 1768 med Carl Anton, Prins af Asturien. Grefve Creutz skrifver till Konungen d. 4 Okt.: "Spanska Ministern är utom sig af glädje öfver tvänne infanters födelse." — Grefve de Guemez var denna tid Spansk Envoyé i Stockholm.

med två gossar? Hvilken skillnad har ej en timmas tid satt för hela lifvet emellan dessa båda Prinsar! Se der ett ämne för philosophiska reflexioner för hela lifstiden! Farväl min k. Grefve! Jag omfamnar er af allt mitt hjerta.”

”Ylsen i Lüneburg d. 6 Okt. 1783: Se här fortsättningen af min Journal min k. Grefve! Hädanefter skall jag gifva mina depecher den simpla titeln af Bulletin, för att spara oss båda onödiga former. — Vi foro i går afton ifrån Kriwit¹⁾, hvaråt jag, i parentes sagdt, gifvit ett z för mycket, men det är en frikostighet, som jag tillåtit mig, oakadt min incognito. Ni har lemnat oss i Kriwit, färdige att fara till Ludvigslust. Jag kom dit kl. half 4, och steg ur vagnen vid ändan af parken med min reskamrat. Jag hade skickat mitt folk att söka ett värdshus och beställa hästar och middag; hvarefter vi gingo till fots ända till slottet, som är ganska modernt och i bättre smak än vanligen tyska furstliga palatser. Likväl är architecturen deri manquerad, att en avantcorps springer för långt fram om hufvudbyggnaden. Façaden har 17 fenster af vacker proportion. Men denna ej särdeles ansenliga façade är tredelad genom avantcorps'en och tvänne flyglar, som är af en elak effekt och gör façaden tung och obetydlig. Här finnes en slags Engelsk trädgård eller rättare en park med regelbundna gångar, och genomskuren af en kanal,

1) Så skrifver Konungen här namnet på den lilla staden Criwitz, och för andra gången oriktigt.

som, ehuru för trång, är ganska vacker genom sitt klara vatten och sin längd. Här är ock midt emot slottet en slags cascade, behaglig för ögat. På det hela är det ett ganska angenämt ställe, utan att utmärkas af en regerande herres magnificence. Det visar mera smak, än folk i allmänhet har här i landet. Det är snarare en vacker habitation för en Grand Seigneur, sådan, som man finner tusen i Frankrike, än ett palats för en Prins. Här finnes en kyrka, en väl underhållen väg och ett ganska godt värdshus; hvilket för oss, som ej sedan i Ystad gjort ett riktigt mål, var en ganska essential sak. Under det vi promenerade i trädgården, mötte vi flera personer, som ej fästade på oss någon synnerlig uppmärksamhet. Men en herre, som mötte oss, stannade helt tvärt, fixerade mig och återvände med hast till slottet. Jag såg, då han vände sig, att han hade kammarherrenyckel, och jag tror mig ha sett honom i Hamburg. Vi gingo med hast att söka vår middag, och att sätta oss i vagnen för att fara till Dömitz, der vi lågo öfver natten, och der vi i dag ha passerat Elbe för att begifva oss hit, dit vi anlände kl. half 7 och ämna dröja öfver natten; emedan det är omöjligt att finna ett nattläger häremellan och Brunsvik. Det är härifrån, som jag under väntan på min soupé, har det nöjet att säga er, att jag mår bra, ehuru upptröttnad vid de elaka vägarne, och det beständiga ombytet med mynt, hvaraf jag ingen ting förstår. Den andra kolonnen af vår karavan har i dag, såsom man säger mig, hvilat i Schwerin. Jag har inga nyheter om den. Jag skall

återfinna den i Brunsvik. Hertigen¹⁾ är der, och hans conversation kan blifva intressant, om nyheten angående Janitscharernas revolt mot Storherren för att tvinga honom till krig är sann. Jag har läst den i Hamburger-Gazetten för i dag, och den synes mig böra ha följder. Jag vet ej hvad jag skall tro om de rustningar, som berättas ske åt sidan af Flandern, och af Konungen af Sardinien. Jag skulle väl kunna blifva omringad af arméer vid min återkomst, och finna mig på en militärisk resa i stället för en för konst och målning. Men jag tror att allt detta är en dröm af tidningskrifvaren.”

”Nürnberg d. 17 Okt. 1783: Jag har ej skrivit eder till på åtta dagar, m. k. Grefve. Men jag har alltsedan varit på vägen, och skyldigheter i Brunsvik och depecher att expediera hafva hindrat mig. Mitt sista egenhändiga bref var ifrån Ylsen. Jag kom d. 7 till Brunsvik, alltid under den djupaste incognito. Jag hade tagit in på ett värdshus, der Engelsmän bodde, ibland andra General Boyle, Vice Gouverneur i Gibraltar, en man af 74 år, men som ej har utseende af att vara mer än 56. Alla rummen voro upptagna, så att Baron Essen och jag blott kunde få en kammare tillsammans. Vår soupé passerade i all tranquillitet och vi lade oss ganska trötta. Men vår incognito varade icke länge. Vi hade vid inträdet gifvit oss diktade namn. Baron Essen hade tagit sin onkels, Baron Kruse’s. Jag kallade mig

¹⁾ Hertig Carl Wilhelm Ferdinand, förmäld med Prinsessan Augusta af England.

Aminoff, som var det första namn, som föll mig i tankarna, då man frågade mig. Vi sade att vi voro officerare af regementet Champagne. Kl. 8 om morgonen kom en billet från Hertigen af Brunsvik, som anhöll att få göra bekantskap med tvänne främlingar, som anländt om aftonen. Jag låg ännu, men bad honom komma in, och vi omfamnade hvarandra såsom goda släktingar. Han sade mig, att han vetat redan aftonen förut hvilken jag var, men, seende att jag önskade vara okänd, ej velat oroa mig. Jag skall berätta mycket saker, så snart jag kan betjena mig af Francs chiffer. Jag ämnade blott dröja denna dagen, och sedan fortsätta min resa dagen derpå. Men det träffade sig så, att denna var Hertigens födelsedag, och jag har af artighet blifvit kvar. Jag reste den 10, efter att om morgonen ha sett Hertigen och Hertiginnorna, för att ligga i Quedlinburg. Jag har sett slottet och parken, hvilken är täck och behaglig. Slottet liknar alla byggnader vid sådana stiftelser. Abbedissans rum äro mycket rymliga med en superb utsikt. Jag fortsatte resan. Sedan vi ifrån Blankenburg kommit in i bergen af Hartz, funno vi vägarna så förfärliga, att de förhöllo sig till Westphalens såsom dessa till våra. Vi gingo 3 à 4 tyska mil till fots denna dag, och voro bra trötta. Vi måste stadna i en liten dålig köping Hatzfeld, der jag låg i en gammal förstuga, jag i min säng, Peyron på en biljard. D. 12 kontinuerade vi vår resa genom de rysliga bergen. Postiljonerna körde i allmänhet bra; men då vi kommo till en liten ganska jemn slätt,

der det blott fanns en enda stor sten, hade min postiljon den skickligheten att uppsöka denna sten med bakhjulet, och att stjelpa oss omkull på marken, likväl så långsamt, att ej ens vagnsfensterne, som voro nedsläppta, sönderslogos. Jag steg ut, utan minsta skråma, Baron Essen likaledes, och vi fortsatte vår väg genom Nordhausen och Sondershausen till Erfurt, dit vi kommo kl. 3 om morgonen. D. 13 foro vi derifrån till Ilmenau (som tillhör Hertigen af Weimar), der jag låg. D. 14 till Coburg, der jag ämnade hvila, men värdshuset var så osnyggt, att jag beslöt fortsätta min väg, och kom till Bamberg kl. 11 på f. m. Jag var der okänd. Jag genomgick hela staden. Jag såg slot-tet, som är ganska anständigt, och har äfven vackra taflor, Abbotsstiftet Mulberg¹⁾ (med en präktig utsikt), och en oändlighet af svin, som uppfylla hela staden, och springa en emellan benen, på ett ganska angenämt vis. Jag reste kl. 3 och kom inemot kl. 11 till Erlangen, der jag lade mig. D. 16 dinerade jag med MarkGrefvinnan²⁾, som ni har sett i Spa, och som bor ganska behagligt. Jag träffade der Grefve Lehrbach, Kejsarens ombud vid Riksdagen i Regensburg, och som var utnämnd att komma till Stockholm i det ögnablick, då Bayerska successionskriget bröt ut. Eftermiddagen fortsatte jag resan hit, dit jag kommit denna afton med Grefve Fersen, som slutligen har funnit mig i Erlangen, sedan jag ej mer hoppades att återse honom. Jag ville säga er mera, men pennan

¹⁾ Mönchsberg?

²⁾ Fredrika Lovisa, Prinsessa af Preussen (?).

faller ur min hand af trötthet. Jag har sprungit hela dagen, man har varit efter mig, man har trängt sig in på mig, man har trampat mig på fötterna, allt för att göra mig heder. Det är ett admirabelt sätt att väl behandla folk. Jag hoppas att eder stygga gikt har skonat er. Se här Senatens lista, som jag sänder er undertecknad och apostillerad."

"Augsburg d. 20 Okt. 1783: Jag är er mycket förbunden, min k. Grefve, för ert bref som jag just nu fått vid min ankomst hit. Jag är ganska ledsen att ej ha förutsett er önskan angående eder neveu¹⁾, före min afresa. Jag skulle då haft det nöjet att kunna förekomma eder begäran. Ni finner bilagd min befallning till Baron Manderström²⁾, att expediera hans fullmakt, under samma dag, som de öfriga. Jag ber er säga Baron Ramel³⁾ att han sätter eder neveu i Calendern, enligt hans rätta rang, hvilken bestämmes af hans nummer på Riddarhuset. Jag vet ej om han är Baron eller simpel Adelsman. I sednare fallet får ni derefter rätta hans titel⁴⁾. [RiksRådet Höpkens trakkasseri förundrar mig ej. Han liknar de gamla fruntimmer, som, sedan de förlorat deras fägring, ej hafva annat tidsfördrif, än att tadla och oroa de unga. Hans mening lär ej göra stort intryck, ty hans tid

1) Grefve Creutz hade i sitt bref till Konungen af d. 30 Sept. rekommenderat en ung Löjtnant Ulfsparre, då Page hos Hertigen af Östergöthland, att blifva Kammarjunkare.

2) HofMarstkalk.

3) Nu HofCanzler.

4) Det här inclauderade har Konungen skrivit på Svenska, hvarefter Fransyskan åter vidtager.

är förbi" ¹⁾. "Jag är oändligen nöjd med Grefve Fersen. Jag återfinner honom med det nöje och det intresse, som man känner vid återseendet af en vän, som man ej råkat på länge, som har utstått stora faror, och som har förtjenat hela vårt deltagande. Farväl min k. Grefve! Jag reser härifrån i morgon till München. Min öfriga suite går directe till Innspruch. Jag befinner mig ganska väl."

"Pisa ²⁾ d. 29 Okt. 1783: Jag är här sedan i går. Jag reser i morgon till Pisa. Man har gifvit mig en superb djurfäktning i den gamla Amphitheatern, som

1) Detta har afseende på Grefve Creutz's bref till Konungen, dateradt Stockholm d. 30 Sept., hvori Grefven målar den saknad och serg, hvori Konungens bortresa försatt hof, stad och land, men tillika ej döljer, att röster af tadel och missnöje låta höra sig, och att gamle RiksRådet Höpken i synnerhet ej lade band på sin tunga. "Han utfar grufveligen — heter det — "mot den Komité, åt hvilken E. M. under sin frånvaro till en del anförtrott utöfningen af Jura Majestatica. Han försöker att ingjuta sin galla i andra. Men hittills har han blott verkat på få personer. Rådet tiger och säger intet ord. Liljencrantz är på landet. Han lärer nog jemra sig, när han får veta af Krigs-Komitéen. Ännu känner han intet om densamma." Om Grefve Creutz sjelf yttrar sig StatsSekreteraren von Carlson i bref till Konungen, Stockholm d. 3 Febr. 1784: ... "Jag kan icke nog berömma Grefve Creutz. Rådet äro väl något sura, för det han nästan aldrig synes i Rådkammaren; men han har eljest fullt arbete, och tror jag han dessutom vill visa, att han mera är E. M:s PremierMinister än Rikets Råd. Rådet tycker ej heller mycket om, att han aldrig ger dem del af hvad E. M. skrifver. Han gör i sin lefnad mycken heder åt sitt embete, och så mycket att lönen visst icke förslår till hälften. Han har satt sig i stor aktning hos de främmande Ministrarne, och med all höflichkeit håller han dem på ganska långt håll."

²⁾ Skrifvel i stället för Verona.

existerar sedan Romrarna, det häst conserverade monument från den gamla tiden. Der voro 12,000 personer, och den var ej till hälften uppfylld. Jag har varit omkring alla dagar, för att se allt. Ifrån Pisa skall jag skrifva längre. I Inspruch har jag erhållit Kejsarens svar. En officer af Ungerska Adelsgardet har tillfört mig detta bref¹). Jag har gifvit honom en vacker diamantsring. Uti Inspruch har jag dinerat hos ÄrkeHertiginnan Marie, densamma, som var i fråga att blifva Ludvig XV:s gemål. Adieu min k. Grefve!

1) Detta bref ifrån Kejsar Joseph II till K. Gustaf III lyder som följer: "Le 20 Octobre 1783: Monsieur mon Frère et Cousin. Dans ce moment je reçois la lettre que Votre Majesté a bien voulue m'écrire d'Erlang; je suis très sensible aux marques d'amitié qu'elle m'y temoigne, et qui sont d'autant plus flattenses qu'elles proviennent d'un aussi bon connaisseur comme l'est V. M. des peines et des difficultés que l'on rencontre à faire un peu passablement notre métier. Je desire de tout mon coeur, que les eaux de Pise remettent entierement son bras, et c'est certainement avec un vrai empressement et satisfaction que je suisirai l'occasion, si elle se presentoit, de faire la connaissance personnelle de V. M.; mais Elle sait que nous ne sommes qu'un barometre, qui montant, descendant ou restant en place, selon que nos devoirs, les circonstances et les événemens, qui ne dependent point de nos volontés, agissent sur nous. Je crains bien que dans la traversée que V. M. fera par le Tyroll Elle ne soit pas aussi bien servie que je le desirerois, personne n'ayant etè prevenue, qu'elle prendroit cette route. Elle voudra donc bien excuser les fautes qui pourroient s'y passer. Qu'elle recoive ici les assurances de la plus haute considération et de tous les sentiments d'amitié avec les quelles je ne cesserai d'être.

Monsieur mon Frère et Cousin
de Votre Majesté
le bon Frère, Cousin et Ami
Joseph.

Jag väntar De la Grange¹⁾ med otålighet. Staël har berättat mig att han d. 11 hade kommit till Paris. Det är i dag så varmt som i Juni månad. Jag har funnit M:r de Sparre²⁾ här vid min ankomst mycket nöjd med sin resa.”

”Baden vid Pisa d. 3 Nov. 1783. Ni vet redan, min k. Grefve, att jag är i Italien genom mitt bref ifrån Verona af d. 29. Jag har passerat sedan genom Modena, och jag kom i går afton hit, der jag är oändligen väl, då hela världen rest härifrån och jag befinner mig ensam med de mina i ett mycket vackert hus, såsom jag vore på landet. Efter att ha hvilat mig litet och derpå i vagn med Grefve Fersen farit till Pisa, der StorHertigen³⁾ befinner sig med hela sin familj. Jag stannade vid slottsporten och steg upp. Ingen väntade mig. Att jag önskade tala vid StorHertigen sade jag till en kammartjenare, som gick in, sedan han frågat mig mitt namn, som jag ej ville säga. StorHertigen kom ut, så enkelt klädd, att jag skulle hafva tagit honom för någon af husets domestiker. Han lät mig stiga in i sitt kabinett, och frågade mig hvad jag ville. Då jag ej kände honom sade jag, att jag önskade se StorHertigen. Det är jag, svarade han. Jag kunde ej hindra mig från att

1) Månce Eric Johan de la Grange, då Öfverste-Löjtnant vid Smålands kavalleri, slutligen GeneralMajor och Landshöfding i Jönköping? Död 1807.

2) RiksRådet Friherre Carl Sparre.

3) ErkeHertig (sedermera Kejsar) Leopold, förmäld med Maria Lovisa, Infantinna af Spanien.

skratta, och sade att det var högst angenämt för mig, att ha lyckats i mitt projekt att öfverraska honom, och att, i detta ögnablick anländ till hans stater, jag ej velat försumma ett ögnablick att ha det nöjet att se honom: Han syntes surprinerad och sensibel öfver det sätt, hvarpå jag kommit att göra honom mitt besök. Vi samtalade en halftimma, hvarefter han förde mig till StorHertiginnan, som ännu ej går ut efter sin barnsäng, men i morgon blifver kyrktagen. Jag mår bra och skall i morgon eller öfvermorgon börja min badkur. Jag har denna morgon erhållit ett bref från Paris af d. 19 Okt., men ännu ej kunnat läsa det, emedan det är i chiffer, och Franc ännu ej är kommen; men genom Rosensteins¹⁾ bref ser jag, att

1) Nu andre Sekreterare i Presidents-Kontoret eller Kabinetet för utrikes brefvexlingen. Hade sedan December 1782 varit AmbassadSekreterare i Paris. Då han om våren 1783 derifrån hemkom, säger Grefve Creutz om honom i ett bref till Konungen, dateradt Paris d. 29 Mars: "V. M. me permettra de lui recommander Mr de Rosenstein, qui lui présentera cette lettre et qui aura probablement le bonheur avant moi d'offrir à ses pieds l'hommage de son amour et de sa vénération. Ce jeune¹ homme, si intéressant par ses vertus et par ses talens, est digne à tous égards de l'attention paternelle de V. M. et les bontés qu'elle versera sur lui procurera à son coeur sensible et genereux une satisfaction d'aurant plus pure, qu'en réparant les torts de la fortune. V. M. remplit en meme tems les vœux de tous ceux qui s'intéressent pour le merite. Modeste, appliqué sans cesse à ses devoirs le jeune Rosenstein ne rêve qu'au bonheur de pouvoir signaler son zèle pour le meilleur et plus aimé des Rois." — Rosenstein återvände, för att såsom AmbassadSekreterare biträda Baron Staël, kallades att i Rom möta Konungen och åtföljde honom till Paris. D. 1 Nov. 1784 nämndes Rosenstein till KronPrinsens Informator med CanzliRåds namn, heder och värdighet.

De la Grange är ännu i Paris, och det synes mig som han ej så snart skulle blifva expedierad¹⁾. [”Jag är ganska nyfiken att se, hvad tankar man der hyser om närvarande ställning om världen, och hvad man ärnar göra i vår. Om frun²⁾ regerar, eller den gamla gubben med de krokota knäna³⁾. Det har sagts mig, att den sednare litar så mycket på styrkan af sina underhandlingar, att han tror sig dermed hindra alla nya inkräktningar. Jag bedrager mig om han ej till slut sjelf lærer få känna vederspelet. Det fordna förtroende husbonden⁴⁾ visade honom skall minskas. Frun vinner alla dagar mera på Herrens sinne”]. Adieu min k. Grefve! Jag har här sett fyra Prinsar⁵⁾, som ha synts mig mycket väl uppfostrade.”

(Apostille). Vädret är så vackert, att jag hela dagen har fensterna öppna, såsom i de första dagarna af September på Drottningholm. Allt är grönt här. Jag har vid min dinée ätit ypperliga drufvor och fikon.”

”Baden vid Pisa d. 7 Nov. 1783. Jag har emottagit, min k. Grefve, edra bref af d. 10 och 14 Okt. Jag preparerar eder en lång depeche; men jag fruktar, att Franc ej får tid att fullborda den. Vi ha hela dagen i dag och äfven i går varit sysselsatte att skriva, och kånhända vi i dag ej hinna att sluta. Det kommer ej af förströelser. Det finns ingen ting mer triste och ensligt än detta ställe. Det är blott helsan,

1) Det inclauderade är på Svenska.

2) Drottningen i Frankrike?

3) Mr de Vergennes?

4) Konung Ludvig XVI?

5) StorHertiginnans fyra söner.

som kan föra någon hit. Jag begagnar mig ordentligt af baden. Jag har tagit tre, och känner att de göra mig godt. Se här Läkarens ¹⁾ Bulletin. Ni kan, om ni finner det tjenligt, låta införa den i Dagligt Allehanda eller Inrikes tidningen. Ni skall alla postdagar erhålla en dylik. . . . RiksRådet Ribbings död ²⁾ har synnerligen rört mig. Jag skall skrifva till hans fru med första kurir. Man väntar om Måndag Infantinnan af Parma ³⁾ hit. Hon dröjer blott tre till fyra dagar och reser till Neapel att der passera vintern. Jag var i går på Italienska Komediern. Ni kan ej göra er begrepp om ett så dåligt spektakel. Stenborgs trupp är ett mönster i jemnförelse. Man står ej ut för ledsnad. RiksRådet Sparre kom i går. Han mår väl och är vid mycket godt lynne. Jag väntar De la Grange i hvarje ögonblick. Jag fruktar emellertid att han ej kommer så snart. Han tror ej, att

1) Lifschirurgen Doctor Salomon, som var Konungen följaktlig.

2) Den 11 Okt. 1783. Grefve Creutz skrifer till Konungen d. 14 Okt.: "RiksRådet Ribbings oförmodade död har gjort en förskräckande sensation bland alla personer af hans ålder. . . Grefvinnan Ribbings sörjer så våldsamt, att man fruktar för hennes tillstånd. Hennes man har depenserat en stor del af sin förmögenhet. Jag emottager just nu från gamla Grefve Fersen en billet, som jag har äran innesluta. Han målar der hennes belägenhet, som ej annat kan än interessera E. M:s ädla hjerta. Jag vill ej undersöka om Grefvinnan R. mer än någon annan förtjenar E. M:s understöd. Hon har varit brouljerad med E. M. — men ingen har vetat så glömma oförrätter och förlåta såsom E. M."

3) Lovisa Theresia, Infantinna af Spanien och syster till Hertig Ferdinand Ludvik af Parma.

jag dragit en så stor vaxel inom så kort tid ¹⁾. [Jag har fått svar på det bref Grefven skref från Drottningholm om soupçonerna, som man hade ²⁾. Man sjunger nu på en annan ton, och ber så godt som om förlåtelse för misstag. Sådant uppförande är ej gjordt att uppväcka stor aktning; men hvar och en följer sin karakter. Detta svar är af d. 19, och som Grefven får duppletterna af mina bref, lär Grefven redan förstå, hvad jag menar]. Adieu min k. Grefve! Vårda er helsa. Det är alla edra vänners önskan.”

(Apostille). Grefve Fersen är hos mig, alltsedan i Nürnberg. Han skall aflägga sin ed såsom Kapten-Löjtnant vid Drabanterna. Redan denna ed vore nog att hindra honom att lemna mig, om han det önskade. Ifrån det ögnablick, då hans far lät honom ingå i fransysk tjenst, har han underkastat sig förbindelsen att uppgifva den, då hans plats det fordrade. Jag ber er säga mig, om ni avancerar i våra affärer. Förtro er åt Toll, Trolle och Carlson.”

¹⁾ Man ser deraf att han var skickad för penningaffärer. Hvad nu följer i brefvet är på Svenska. Jag kan om dessa Konungens yttrande ej lemna annan upplysning, än att de synas ha afseende på Franska hofvets och ministèrens politiska vankelmod. I anledning af det svar af d. 19, som Konungen säger sig ha erbållit, må anmärkas, att i Gustavianska Papperen finnas bref från både Kon. Ludvik XVI och Drottning Marie Antoinette af d. 19 Sept. 1785, af Konungen emottagna i Nürnberg d. 16 Okt., och af Grefve Fersen medförda; men dessa korta skrifvelser innehålla endast försäkringar att Grefve Fersen vid första tillfälle skulle få ett regemente.

²⁾ Ett sådant bref finnes ej. Af alla i Gustavianska Papperen förvarade bref till Konungen från Grefve Creutz, ifrån Grefvens hemkomst till denna tid, är intet dateradt ifrån Drottningholm. Brefvet var hanske till Svenska Ministern i Paris.

"Baden vid Pisa d. 10 Nov. 1783. Efter det skönaste väder ha vi en ryslig köld, så mycket kännbarare, som vi hvarken ha spisar eller kakelugnar, och frysa nästan mer i våra rum än ute. Det hindrar mig ej att taga bad i dag. Jag hoppas att denna köld ej varar. Ni får i dag, min k. Grefve, en enorm lunta i chiffer, och jag annonserar er en dylik med nästa post. De la Grange är anländ; men Jolivet¹⁾ har ej gifvit honom schatullet, hvilket sätter mig i största embarras. Han hade ej hört talas derom; Staël visste intet derom. Jag skrifver i dag för att få hvad jag behöfver. Jag fruktar blott att schatullet blifvit skickadt att vänta mig i Frankfurt, och att det kan ha förlorats på vägen²⁾. [De tidningar han medbragt skola meddelas i chiffer med nästa post. Den man, som i gamla världens hufvudstad besörjer mitt fäderneslands urgamla väns angelägenheter³⁾ är anbefalld att bjuda på hans⁴⁾ vägnar de vandrande att göra honom besök i vår, endera före eller efter hans hustrus⁵⁾ barnsäng. Det kommer endast an derpå, om omständigheterna hemma i fäderneslandet tillåta en sådan omväg, och om den kan förenas med hemkomsten till den sextonde i sjunde månaden af nästa år]. Jag

1) Af ett bref från Grefve Creutz till Konungen d. 16 Dec. 1783 ser man, att Konungen af denna Jolivet i Paris låtit köpa juveler och andra dyrbarheter.

2) Det inclauderade är på Svenska.

3) Härmed menas Fransyske Ambassadören, Kardinalen Bernis, i Rom.

4) Konungens af Frankrike.

5) Drottningens af Frankrike.

hoppas att jag gör mig förstådd. Jag är charmerad af underrättelsen om allas välgång hemma. Om ni klagar öfver ledsnad, hvad skola vi göra? Vi äro här isolerade på landet utan annan resource än en abominable Italiensk komedi, hvaraf vi ej förstå ett ord. Också hålla vi den mest exacta regime för att snart kunna sluta vår quarantaine. Hvad mig angår, min enda recreation är att gå för att prata med Stor-Hertigen. De timmar jag med honom tillbringa äro de enda angenäma jag här har. Han är oändligen instruerad. Det är en ganska interessant man att lära känna. Vi ha kommit öfverens att intet göra några façonner. Han älskar dem ej; och detta sätt convenirar mig oändligen. Så lefva vi ganska cordialt med hvarandra. Adieu min k. Grefve, jag blir här kvar till d. 21, då jag begifver mig till Florens. Jag hoppas ni befinna er väl: det är den angenämaste underrättelse ni kan gifva mig."

(Apostille). Se här en lista¹⁾ som jag expedierat!

Apostille af d. 17 Nov. 1783 (icke af Konungens hand) till Hr RiksRådet Grefve Creutz: "Var Chargé d'affaires i Köpenhamn von Scheven gifver oss under d. 23 Okt. nästl. tillkänna, huruledes Handelsmannen Levin från Stockholm, vid tillfälle af en icke länge sedan gjord resa till Danmark, flere gånger begifvit sig till Fredensburg, samt der haft åtskilliga samtal med GeheimeRådet Guldberg och andra dervarande personer af betydighet. I anseende härtill pröfve Wi i

¹⁾ Af i Rådet eller Öfre JustitieRevisionen föredragna mål.

nåder skäligt, att Hr Grefven låter till sig kalla berörde Levin, samt i JustitiæCanzleren Grefve Wachtmeisters närvaro tillspörjer honom, hvad dess resor till Fredensburg och der plägade samtal haft till föremål? såsom hvarföre Wi af honom äskade redo och besked¹⁾. Ut in litteris.

GUSTAF.

(Egenhändig underskrift.)

Egenhändigt å samma blad: "Jag har ej haft tid till att tillskrifva eder i dag. Hertiginnans af Parma närvaro här har föranledt flera kurser, som hindrat mig att sluta min depeche, och den som jag från eder erhållit af d. 24 och 25 Okt. fordrar några detaljer. Jag uppskjuter till fredag att skrifva er till. Jag mår ganska bra, har tagit mitt åttonde bad i dag, och tänker taga det nionde i morgon. Den 25 är jag i Florens. Kejsarinnan (Catharina) skrifver mig till, att de små Storförstarne skulle med första svara på min sons vänskapsbetygelser. Om man skickar honom dockor, ber jag er låta afrita dem på ett blad papper, och sända mig ritningen. Ni känner redan Drottningens af Frankrike tillstöt²⁾. Jag är förtviflad deröfver."

¹⁾ Detta skedde, enligt en rapport af Grefve Creutz, men ledde ej till något resultat.

²⁾ Ett missfall. Drott. Marie Antoinette skrifver d. 18 Okt. 1783 till Gustaf III: "L'accident qui j'ai essuyé, quoique assez facheux en lui même, n'a en aucune suite, et j'en suis parfaitement retablie. Si, comme je l'espère, les voyages de Votre Majesté l'amènent jusqu'à Versailles, elle ne peut douter de la reception due à un bon et ancien allié de la France; mais je vous prie de croire que j'aurai personnellement grand plaisir à vous temoigner combien je suis sensible aux procedés de votre amitié."

"Baden vid Pisa d. 21 Nov. 1783. Jag hade ämnat mig till Genua, för att se denna stad vid den nya Dogens installation. Jag har i detta ändamål varit till Lerici, för att gå derifrån på en felouque; men motvind har tvungit mig att vända tillbaka. Jag har passerat genom Carrara, der jag köpt åtskilligt. Jag mår väl, men återkommer just vid postens afgang. Jag ser af edert bref af d. 8 min k. Grefve, att ni förgäfves väntat i tvänne dagar, då kuriren med under rättelse ifrån mig plägade komma. Det måste ha varit då jag for från Brunsvik till Nürnberg. Ty jag har (eljest) ej låtit någon postdag gå förbi, utan att skrifva. Jag hoppas att ni mår väl. Mig ha baden gjort förunderligen godt. Posten nödgar mig att sluta."

"Baden vid Pisa d. 24 Nov. 1783 kl. 5 om morgonen. Jag emottog i går, min k. Grefve, edert bref och depecher. Jag svarar Grefve Wachtmeister angående Kammarjunkarne¹⁾). Jag reser i detta ögonblick till Florens, och skrifver dessa rader för att säga er, att, såsom jag från långliga tider känner Baron Liljencrantz's skicklighet och probitet i allt som rör hans departement, jag gillar den operation han föreslagit, endast pengar ej manquera för de redan före-

1) Hof Marskalken Baron Manderström hade föreslagit, att de Rikets Herrar, åt hvilka Konungens Secret var anförtrödt, skulle betjena sig deraf till utfärdandet af de nya Kammarjunkarnes fullmakter. De hade betänkande dervid, emedan de ej uttryckligen voro auktoriserade dertill genom sin instruktion, och både Grefve Creutz och Grefve Wachtmeister skrefvo derom till Konungen, som gillade deras betänklighet.

skrifna föremål, och därför är hans ord mig en tillräcklig borgen" ¹⁾).

"Florens d. 29 Nov. 1783. Jag skrifver två ord, min k. Grefve, för att säga er, att jag mår väl, och att jag nämnt Staël till Ambassadör, samma dag som jag gifvit Baron T. (Taube) Blå Bandet ²⁾. Jag ber er i Rådets plenum annoncera denna nomination. Jag befinner mig midt i en nordisk köld ibland lemningar af Italiens sköna konst. Jag tillbringar alla förmiddagar i StorHertigens galleri, som är det präktigaste, det skönaste och det bäst ordnade i verlden. Vi ha Italiens vackraste röst Marchesi här. Spektaklerna slutade i går; men han går till Rom. Man berättar för säkert, att Kejsären kommer. Jag har skrivit till Baron Liljencrantz, såsom ni önskat ³⁾. [Hvad tyckes

1) Grefve Creutz skrifver i en apostille till Konungen af 31 Oktober: "StatsSekreteraren Liljencrantz lär underkasta E. K. M. en idé, som tyckes vara ganska fördelaktig för Sveriges kredit. . . . Han anhåller om tillstånd, att få till Maj månad disponera 300,000 Rdr till Svenska (låne) aktiers upphöp i Amsterdam, och gifver sin parole d'honneur, att de samma inom den tiden till Räntekammaren återlemnna."

2) ÖfversteKammarjunkaren, GeneralMajoren och Kommandören med Stora Korset af Kgl. Svärdsorden Friherre Ewert Taube, nu nämnd till ScraphimerRiddare. Detta år begynte äfven Konungen att nämna *andeligas Ledamöter af Nordstjerne-Orden*. Grefve Creutz skrifver till honom af d. 23 November: "Taubens nomination har ej blifvit klandrad. De nya dekorationerna i Presteståndet klandras af somliga, men anses af andra såsom en coup de politique éclairée. Visst är att nytta kan dragas deraf i framtiden; allenast platserna icke genast uppfyllas"

3) "E. M:s bref till Baron Liljencrantz — skrifver Grefve Creutz d. 6 Januari 1784 — har gjort en förträfflig verkan.

om Grefve Höpken, som har kommit Grefve Hessenstein på den tron, att jag ville chagrinerade honom för att förmå honom att qvittera sin plats. Det är en bra elak gubbe]. Farväl, min k. Grefve, jag önskar er tusen gånger all lycka" ¹⁾).

"Florens d. 2 Dec. 1783: Jag har emottagit min k. Grefve edert bref af d. 7 Nov. Jag är mycket ledsen att eder gikt kommit åter; men tillåt mig säga eder, att, om han icke lemnar er, den ringa omsorgen har om er sjelf, har gjort den så ihärdig. Vårda er, jag ber er derom i mitt och alla edra vänners namn. Det är en gäst, som icke skämtar, som under våra vintrar skall återkomma reguliert, och slutligen beröfva er bruket af edra ben; i stället att en större försiktighet borde göra er friskare efter anfallen. Vintern har haft den artigheten att komma och söka mig här. Jag skulle gerna ha sparat honom den. Jag vet ej att jag nämnt honom till min följeslagare. Här är en faslig köld. Också äro vi alla enrhumerade. Riksrådet Sparre har feber sedan i går

Han är nu så glad och nöjd och driftfull, att han skulle sätta sig i spetsen för att kompani Grenadierer, om E. M. det ville." — D. 50 Mars skrifver Grefve Creutz ytterligare: "Liljencrantz uppför sig fullkomligt väl; men han gissar ej ens, hvartut vi gå." Så främmande var Finansministern blifven för Konungens politik.

1) Under samma datum skrifver Konungen till General-Amiralen Trolle: . . . "Ännu är Europas politik i det största chaos; men innan Mars månad lærer allt debrouillera sig. Jag är emellertid i medelpunkten af alla negotiationer och nya vändningar, och kan således verkligen lättare profitera af alla vändningar, än om jag vore i Stockholm."

afton. Han har halsen svullen, eller rättare nacken. Han sofver nu; ty han har sofvit dåligt i natt och haft svindel. Emellertid synes Läkaren ej deröfver vara orolig. — För öfrigt intet nytt. Jag ämnar resa Söndag eller Måndag till Rom, men väntar för att höra om ryktet angående Kejsarens ankomst bekräftar sig eller ej. Skulle ni väl tro, att de bägge enda personer, som göra les honneurs här i staden äro främlingar, Chevalier Mann, Engelsk Minister och Mylord Cowper, som bor här sedan 18 år. Adieu min k. Grefve. Gör min kompliment till alla de damer, som komma ihog mig och som omgifva eder säng. Ty jag är öfvertygad, att ni ej tillbringar edra eftermiddagar ensam, hvari ni gör rätt; jag fruktar att ledsnaden kom er att stiga upp tidigare, än nödvändigt var, förledne sommar.

(Apostille). Hvad ni säger mig om Lund¹⁾, surpriserar mig ej. Det är en hund, som skäller, men som ej mer kan bita. Jag lemnar er fritt att med honom göra hvad ni vill. Men om Halldin²⁾ svarar honom, fruktar jag, att det vore att gifva honom för mycken vikt och skulle blott underhålla kriget. Publiken skulle amusera sig åt anfallen och svaren, och dessa litterära skärmytslingar skulle göra ett papper eftersökt, som nu faller i glömska, såsom så många andra. Kunde man lagligen antasta honom inför Hofrätten, och göra hans process så eftertrycklig, att man kunde sätta in

1) Jfr II Delen sid. 494, noten.

2) Jfr II Delen sid. 484, not. 2. Halldin njöt, efter den tryckfrihetsprocess vi der omtalat, understöd af Konungen.

honom, à la bonheur! Det skulle vara en brouillon mindre, och samhället skulle vinna derpå. Men i det fallet fordrades att processén vore prompt, och domen likaledes, för att dermed göra ett slut¹⁾.

Se här tvänne listor, en för Justitiæ-Revision, en för Liljencrantz, hvilka jag ber er lemna Rådet."

"Florens d. 6 Dec. 1783. "Jag fick inga bref från från Sverige med sista posten, och jag skulle ej varit förundrad deröfver, om jag hade haft från Hamburg. Men denna post har äfven uteblifvit. Således har jag inga nyheter från Norden på 8 dagar. Här-

1) Grefve Creutz hade i sitt bref till Konungen af d. 7 Nov. yttrat: . . . "Allting är lugnt och lydigt: det enda som förargar mig är, att den gemena Lund ger carrière i sitt Veckoblad åt sin galla och sitt nedriga sinnelag. Han är likvisst desterad af publiken, och således gör ej den skada, som han föresatt sig. Det vore äfven möjligt att helt och hållet bortvända publikens uppmärksamhet ifrån honom. E. K. M. vet att Halldin, som åtnjuter E. K. M:s välgärningar, äger mycket snille och verklig gåfva att skrifva. Man kunde bruka honom att införa artiklar i allmänna tidningarna, författade med qvickhet och glädthet, och uppfyllda med sunda principer. . . . Jag har talat med Halldin om detta. — Han är färdig. — Det fordras endast E. K. M:s böga samtycke." — Grefve Creutz uppgaf ej denna plan. Han skrifer till Konungen d. 30 Dec.: "Halldins Dagblad skall intet upptaga eller combatera de andra, utan endast uppmuntra allmänheten till kärlek och erkänsla för öfverhet och ordning, samt upplysa om allt det goda, som blifvit gjordt, och dageligen göres under E. M:s sälla regering. Man skall i detsamma inblanda artiga och smakliga ämnen af Litteratur, samt göra mera bekanta de nya och nyttiga skrifter, som komma ut i andra länder. Jag har derföre lemnat honom alla interessanta främmande journaler och skaffat honom andra qvicka medarbetare." — Tidningen annonserades under namn af Aftonbladet; men hade ingen framgång.

ifrån orten äro de ej särdeles interessanta. Vi veta ännu ingen ting om Kejsarens ankomst. Man har likväl sedan tvänne dagar transporterat sängar och möbler ifrån palatset Pitti till Pisa. Somliga säga, att han är rest ifrån Wien i sista dagarna af November, andra att han först afrest d. 3, och i förrgår på Engelska Ministerns soirée sade man hvarann i örat, att han redan vore här. Allt detta skall bli klart innan kort. Emellertid reser jag ej till Rom, förrän Kejsarens resa och hela den mystère, som omgifver den, är utredd. Jag tillbringar alla morgnar i Stor-Hertigens sköna galleri, der konstens mästerverk af alla sekler äro samlade. Han har dit låtit transportera allt det skönaste af statuer och målningar, som fanns i Villa Medicis. Man ser der nu alla skatterna ur detta genom sin smak för konster, vetenskaper så lysande hus, och som hade så mycket kännedom af sitt lands interessen och handel. Det moderna Italiens smak synes ej svara mot alla de sköna monumenter, som det har för ögonen; och jag har aldrig sett något land, der man finner så ypperliga och så smaklösa saker blandade om hvarandra. Hvad societeten angår, den är ingen. Tror ni väl, att sedan 14 dagar, som jag är här, jag ej varit i ett enda hus i Florens. De enda, som se sällskap äro främlingar, Chevalier Mann, en i sanning vördnadsvärd man, Mylord Cowper, Pair af Skottland, som Kejsaren gjort till Riksfurste, Marquis de Hautfort, Grand d'Espagne. Också har jag nästan endast sett Engelsmän, som äfven äro mycket olika de öfriga, och lika

älskvärda, som de andra odrägliga. I synnerhet må nämnas en Miss Gower (?) syster till Mylady Cowper, som är vacker och älskvärd, och behagar Grefve Fersen lika mycket, som han behagar henne. Hon har 16,000 Pund St. att gifva den som vinner henne med hennes vackra ansigte, och hennes ännu vackrare vext. Baron Sparre är mycket bättre, och hoppas med det första kunna gå ut. Rosen, som han haft i hufvudet, försvinner, äfvensom svullnaden omkring öronen. Jag önskar att er gikt må gå öfver, och att jag snart kan få det nöjet att höra eder fullkomligt återställd. Efter en svensk vinter, ha vi haft regn, såsom i Augusti månad, och så ihållande, att Arno har stigit upp nästan lika högt som broarna.

"Florens d. 31 Dec. 1783. Trenne poster äro uteblifna. Jag skrifver således i dag endast på det ni må veta att jag mår väl. Jag hoppas att eder gikt-attaque gått öfver, och att ni hädanefter vårdar er bättre. Vi ha härifrån intet nytt att meddela. Man väntar hvarje ögonblick underrättelser om Kejsarens resa och ankomst. Wienska posten skall upplysa oss derom. Kommer han ej, reser jag om Måndag eller Tisdag till Rom. Jolivet har ändteligen genom Staëls kurir skickat schatullet. Men jag skall nödgas återskicka hälften af hvad det innehåller. Det mesta är fruntimmersnipper, här föga användbara. Porträttet¹⁾ är vackert, präktigt och ganska passande. Jag säger er intet om Florens. Allt det sköna man här ser i palatset Pittis

¹⁾ Troligen ett porträtt af Konungen sjelf, ämnadt, såsom de öfriga dyrbarheterna, till present.

galleri skulle kunna qvarhålla mig hela år, oaktadt ledsnaden af mina aftnar. Det är förundransvärdt att ägaren af så vackra saker prefererar den trista sejourn i Pisa, der han är horribelt illa logerad, framför sitt palats i Florens, der alla det gamla och nyare Italiens mästestycken äro samlade.”

”Florens d. 16 Dec. 1783. De tre uteblifna posterna ha ändteligen anländt på en gång från Rom, dit postmästaren i Augsburg haft den dumheten att skicka dem. Jag ser med stor tillfredsställelse, att eder helsa förbättras, min k. Grefve; ingen gör varmare önsknningar derföre än jag. Jag ser med nöje att ni alltid verksamt sysselsätter er med det uppdrag, som jag vid min afresa anförtrodde åt eder, Öfverste Toll och Carlson. Jag skall svara er med första kurir på de särskilda depecher, som jag emottagit. Den tid, som fordras att dechiffrera dem, tillåter mig ej att besvara dem med denna post¹⁾. [Den viktigaste af de tidningar posten medbragt, är den accident, som händt min morbror²⁾. Sådana dåningar vid hans ålder bebåda ej något godt. Hans död skulle förorsaka en ny och oförväntad ställning, och utveckla den förvirring, som nu råder. Då det långa afståndet gör tidsutdrägt, önskade jag inhämta Grefvens tankar, om hvad i sådant fall kunde sig tilldraga, och hvad nytta deraf kunde hämtas. Öfverste Toll har kunskaper om mitt syskonebarns³⁾ tänkesätt och företagningar,

¹⁾ Det följande på Svenska.

²⁾ Kon. Fredrik II.

³⁾ Den Preussiske Thronföljarens.

som äro rätt besynnerliga och angelägna för Grefven att känna. De kunna upplysa mycket. Jag är tvungen att skrifva på så regelbunden Svenska, för att ej blifva förstådd]. Sedan vi i tvänne dagar varit i ovisshet, underrättar mig Grefve Thurn, Hofmarskalk hos Stor-Hertigen och Riddare af Gyllene Skinnet, på sin Herres vägnar, att Kejsaren kommer Fredagen d. 19 till Pisa, och att man då hoppades få se mig der. Jag skall i god tid resa härifrån för att dinera i Pisa, under det min suite tar vägen till Rom, dit jag begifver mig efter detta möte. Grefve Reventlau¹⁾ och hans hustru kommo hit i går från Turin, och resa öfver Rom till Neapel. Jag har emottagit dem med all möjlig artighet, och presenterat Madame de Reventlau för alla mina fruntimmers bekanta. Besväret har ej varit stort; ty de äro ej många. Grefvinnan synes vid mycket bättre helsa än i Sverige, och har äfven blifvit fet. Man säger att Påfven preparerar stora solenniteter i Rom för min ankomst, och att man äfven är betänkt på en canonisation af ett helgon. Det skall bli roligt."

(Apostille). I detta ögonblick emottager jag underrättelse från Grefve Thurn, att Kejsaren dinerar här om Fredag, och begifver sig till Pisa efter att ha sett mig."

Florens d. 20 Dec. 1783 ²⁾). Kejsarens ankomst och min tillstundande resa till Rom gör, att för denna gången, utom några listors återskickande, jag ej har tid att något mera skrifva. Ifrån Rom skall jag svara

¹⁾ Förut Dansk Minister i Stockholm.

²⁾ Detta bref är helt och hållet på Svenska.

på de åtskilliga ämnen, hvarom Hr Grefven mig tillskrifvit. Mitt vistande här lär ej blifva långt. Kejsaren är incognito som jag. Han har gjort mig första besöket, och jag har gifvit honom det tillbaka samma förmiddag. Han har en enda person med sig, en Grefve Kinsky, som jag ej sett; ty då Kejsaren var hos sin bror, och då jag var hos honom, var han allena. Vi åto middag tillsammans hos StorHertigen helt allena, och i går afton voro vi äfven tillhoppa på en liten Casino, som hör StorHertigen till — äfven allena. Ty Kejsaren hade ingen med sig, StorHertigen ingen heller och jag ingen; utan voro der endast StorFurstinnan och tvänne engelska Damer, som här äro etablerade samt Mylord Cowper, men ingen af detta lands invånare, för hvilka här hysses ett uppenbart förakt. Jag vet ej ännu, huru långt Kejsarens vistande blir här. Grefven har sett honom. Alltså behöfver jag ej af honom göra någon beskrifning. Han är glad, mycket höflig och har sagt mig ganska smickrande saker. Mina svenska herrar blefvo af mig hemma presenterade i mitt förmak. Han acceuillerade mycket RiksRådet Sparre och Barøn Taube, hvilken sednare han sett i Lyon. Jag hoppas att Grefvens podager öfvergifvit honom, och att han lemnat sängen.”

(Apostille). Veckoskriften är rätt bra, men jag fruktar, att hon ej vinner debit; ty det är endast ovet, som roar vår allmänhet¹⁾).

¹⁾ Grefve Creutz hade sändt Konungen Prospektet till den nya Tidningen Aftonbladet.

"Rom d. 27 Dec. 1783. "Ni ser, min k. Grefve, på datum af detta bref, att jag ändtligen är anländ till verdens gamla hufvudstad, till Augusti, Antoninernas och Trajani stad, till så många stora mäns fädernesland, som ibland sina ruiner visar sin gamla storhet, och som för Philosophen, Litteratören och Statsmapnens blick erbjuder de mest skiftande och interessanta skådespel. Men jag tror likväl, att man sedan lång tid ej har sett ett så eget och sällsamt, som det, hvilket nyss utmärkte Juldagen; då ibland hopen, som bevistade den stora messan i S:t Peter man såg en Kejsare, som nedsatt och afklädt den Heliga Stolen, och den Lutherska Religionens chef, arfvinge till hämnaren af Tysklands frihet, blandade med Påfvens garde och spelande rolen af ganska enkla, privat-personer. Se der hvad som här tilldragit sig Juldagen! Jag skall skrifva er mer derom med den återvändande kuriren. Detta är ganska sällsamt, utomordentligt, interessant för ögonblicket och för framtiden. Jag har emottagit fyra poster på en gång. Baron Sparres¹⁾ framkomst (han har på 9 dagar rest ifrån Hamburg hit), och de bestyr, som äro förenade med min egen nyliga ankomst hit, göra det nu för mig omöjligt att ingå i detaljer²⁾. [Kejsarens resa hit är i mitt sinne den största och med detsamma den djerfvaste coup d'état han kunnat göra. Han handterar Påfven³⁾ med den största vördnad och med den

¹⁾ Troligen den unge vid Gardet anställde Baron Henrik Sparre, om hvilken mera framdeles.

²⁾ Det följande på Svenska.

³⁾ Pius VI.

lifligaste tendresse, han visiterar alla kyrkor, ligger på knä för alla namnkunniga altaren, kastar eller snarare synes släppa efter sig penningar bland folket, och tyckes fullgöra, med en märkvärdig affektation, alla af katholska läran föreskrifna andaktsöfningar. Det säges ock att han låter confessera sig af den mest fanatiska munk här finnes. Med mig är han rätt höflig, vi lefva, såsom tvänne stora herrar med hvarandra, utan några svårigheter. Den, som står närmast dörren, blir alltid tvungen af den andra att gå först. Hos oss gifva vi hvarandra högra handen. Då jag kom till Florens, gjorde han mig första visiten: då jag kom hit, var jag först hos honom. Jag ser att General Spr. (Sprengtporten) gifver någon oro; men jag tror honom mera ond än farlig. Hvad som säges om L. (Lund) och honom tror jag icke sannolikt. Om Lund continuerar att skrifva som han gjort, kunde ju Rikets Råd, såsom af sig sjelfva, efter en formlig öfverläggning låta honom genom JustitiæCanzleren veta, att de, af skyldighet att vårda lugn och allmän ordning under min frånvaro, i fall han continuerade sin skrift, blefve nödsakade, att i så ovanliga omständigheter sätta honom ur stånd att utöfva sin bitterhet. Jag har alltid sett, att man är räddare för hvad man ej vet kan hända, än för hvad man vet. Jag tror att L. betänker sig, om en sådan compliment honom på ett allvarsamt sätt, men med en viss hemlighet, göres; och skulle det minsta komma i hans blod, hvarföre man kan attackera honom med skäl, bör ej tillfället försummas. Boktryckarne böra ock

komma tillsammans¹⁾. Jag ber er meddela detta åt Grefve Wachtmeister. Jag skrifver honom ej till i dag, emedan jag ej har tid; men skall skrifva honom till med första kurir. Hvad Östergöthland angår, så är det redan med en Vice Landshöfding försedt²⁾. Jag tror dock att Grefve Wachtmeister gjorde väl, att på föret göra en kort resa dit. Hans presence och omsorg äro mycket nyttiga att återställa ordning der i orten³⁾. Jag skall med första svara komiterade på deras skrifvelse. Jag befinner mig väl, och får bedja er helsa min hela familj."

1) Det föregående har afscende på ett befaradt hemligt förstånd emellan Sprengtporten och Lund, samt på följande ställe i Grefve Creutz's bref till Konungen från Stockholm den 23 Nov.: "Den infama Lund continuerar med sina blad, uppfyllda af galla och etter, men så slugt skrifna, att Justitiæ-Canzleren ej kan attackera honom. Det var en beklaglig stund, då E. M. samtyckte till tryckfriheten. Här i landet kan man aldrig nyttja något med moderation. Denne Lund uppväcker dock allt betydande folks indignation."

2) Baron Nolcken, Envoyé i Petersburg, sökte detta län, hvilket Baron Strömfelt erhöi, och redan var förordnad till Vice Landshöfding.

3) "Nöden i Östergöthland" — skrifver Grefve Creutz d. 30 Nov. till Konungen — "är ytterlig. Man äter i denna provins redan bark och ellon." Efter nya klagomål att Lunds blad uppslukas af alla illvilljande, tillägger Grefve Creutz: "Grefve Fersen tiger. Rådet uppför sig med den största försiktighet. Det är endast Grefve Höpken, som drifver sitt gamla handtverk." — I ett föregående bref heter det: "Rådet är ganska beskedligt. Grefve Wachtmeister säger mig, att aldrig en kritisk utlåtelse höres uti dess sammankomster. Det var ej så, sade han, då RiksRådet Höpken var i Rådet under E. M:s vistande i Spa." — Ock i ett annat: "Han (Höpken) skriker redan att jag lefver för stort; men jag tror, att E. M:s Minister bör lefva med värdighet och sedermera förakta allt afundssjukt klander."

"Rom d. 31 Dec. 1783. Jag skrifver endast två ord, för att önska er godt nytt år. Jag hoppas ni aldrig tviflar på det deltagande jag för eder, både såsom offentlig och enskild man, hyser. Rom är ett ställe, der man har för mycket att gå, för mycket att se, för att kunna mycket skriva. Kejsaren reste till Neapel i förrgår, och skall i går ha kommit till Caserta. Hans ankomst har fördröjt Hertiginnans af Parma återkomst. Emellertid kommer hon med det första. Jag uppdrager er att betyga för Marquis de Pons ¹⁾, huru nöjd jag är med Kardinalen Bernis' soins om mig. Hans conversation är en helande balsam, som godtgör all ledsnaden af Roms conversationi. RiksRådet Sparre har i sin audiens af Påfven blifvit behandlad på samma sätt som Spaniens Grander och regerande Riksförstar. Kardinalerna hafva ej gjort några svårigheter med honom. Jag blir här till Kejsarens återkomst och afresa till Florens. Då skall jag gå att passera Carnavalen i Neapel, och återkomma till fastan hit. Påfven har ej gjort någon svårighet angående det kapell, som jag då skall ha i mitt hus" ²⁾.

"Rom d. 3 Jan. 1784. Jag är ännu här och skall dröja så länge, som jag förr sagt. Med kuriren, som jag expedierar, skall jag besvara er stora depeche af d. 23 Nov. och flera andra. Man väntar om Måndag Infantinnan af Parma. Det uppträdde, som Baron Sprengtporten åstadkommit, är värdigt honom. Intet i ver-

1) Fransysk Ambassadör i Stockholm.

2) Konungen lät inrätta ett sådant, och efterskref sin Öfverhofpredikant OrdensBiskopen Taube, för att deri officiera.

den kunde mer bidraga att vanrykta auktorit till libellerna i "Tryckfriheten den välsignade"¹⁾, än det som passerat. Det har visat att han är en poltron; och ingen ting dekrediterar mer i alla land, och i synnerhet i vårt, än en sådan reputation²⁾. Det tyckes mig, att man borde profitera af denna omständighet för att skrämma honom till den grad, att han uppgifver tidningen³⁾. När man en gång har funnit en mans

1) Så hade Major Lund kallat sitt blad efter den sista inskränknings af tryckfriheten. Bladet hette förut "Den välsignade tryckfriheten."

2) Den gamle häftige General Sprengtporten hade, retad af en artikel i Major Lunds blad, personligen hotat honom. "E. M. ser deraf — säger Grefve Creutz i ett bref till Konungen af d. 9 Dec. 1785 — huru mycket jag misstagit mig, då jag trodde att det var något hemligt förstånd emellan dessa personer. Det är rätt lyckligt, att dessa vettlösa menniskor sätta sig i allt sämre rykte, och allt för möjligt, att Lund blifvit så förskräckt, att han ej mer törs distillera så mycken galla i sina blad. Man talar nu ej om annat i Stockholm."

3) Det lyckades. Af ett bref ifrån Schröderheim till Konungen af d. 30 Mars 1784 ser man, att Major Lund i sin förskräckelse öfver Sprengtportens hotelser, hade sökt Schröderheim och beklagat sig, gått ut i förmaket, men genast återkommit, fattat Schröderheim om lifvet, anropat Konungens nåd och förlåtelse, och bedyrat att han gerna ville upphöra att skriva, om han sluppe att svälta. Schröderheim gaf honom något penningar. En timma derefter erhöi han ett papper sig tillsändt af följande innehåll: "Häri genom förbinder jag mig på ära och tre, att, sedan Tryckfriheten den välsignade är slutad med arket 50, ej på 4 månaders tid, räknad å dato hvarken continuera detta, eller utgifva någon annan skrift. P. Lund." — Men nu uppstod Thorild (såsom han började kalla sig i stället för Thorén) med sin Nye Granskare, och väckte så mycket mer vederbörandes bekymmer, som han i alla afseenden var sin företrädare oändligt öfverlägsen. Schröderheim annoneerar honom på följande sätt i bref till Konungen (d. 4

svaga sida, så lyckås man lätt att med honom göra hvad man vill. Jag tänker på ett medel, att göra slut på alla dessa blad (som i sig sjelfva blott äro libeller), utan att röra vid Tryckfrihetens grund; men mina ideer derom äro ännu ej nog städade att kunna

Maj 1784): "Lund har slutat. En förryckt Magister Thorén har börjat en ny skrift, som är galimathias, men har elaka ställen. Jag hoppas göra slut derpå genom Cederhjelms, som nu ändteligen vill behaga, och hvilken jag inbillar, att han passerar för auktor dertill." I det följande brefvet (d. 7 Maj) heter det: "Hans Excellens Grefve Wachtmeister läser rapportera i underdånighet händelsen med auktor till Granskaren. Hans Excellens har befallt min närvaro hos sig under konferencen, och jag kan ej nog admirera hans sätt, att handtera dessa politiska patienter. Men febern är till en höjd, som fordrar en stark kur, och Hofrätten torde slutligen finna en brunskur nödvändig. Exempel böra icke nu längre dröja, och under E. M:s frånvaro är rätta tiden att gifva dem. Espri'n hos den yngre delen af civilstaten är icke ännu rätt formerad. En stor del af dem, uppfödde under förra regeringssättet, söka samma vägar till sin uppkomst, som deras föräldrar vid Riksdagarna trampat. De tro lyckan endast gjord för Adel och Militärer, och vid deras år raisonera de hvarken med nog köld eller med nog upplyst förstånd. Det är tiden och medel att hålla den arbetande hopens barn inom sitt och preteståndet, som skola afhjelpa dessa olägenheter. Emellertid torde E. M. finna, att fröet bör uppräckas med roten, och E. M. förlåter nådigst att jag vågar anföra mitt enfaldiga omdöme." — Härmed må förernas ett omdöme af Grefve Creutz (i ett bref till Konungen af d. 8 Juni 1784), som närmast synes gälla ofrälse eller nyadlade så kallade ståndspersoner: "E. M. har alldeles rätt i att revolteras öfver Parvenuers pretentioner här i landet. De äro uppblåsta af högmod öfver de rikedomar de äga, och utan de fasta principer, som leda E. M:s omsorger, och Dess faderliga protection skulle de förtrycka den gamla adeln. Jag kände ej mitt land i Frankrike, och jag hyste då öfvertygelser alldeles skiljaktiga från dem jag nu lyser. Det är E. M. och erfarenheten, som upplyst mig" . . .

meddelas i detalj. Ni säger mig ingen ting om er gikt. Jag hoppas den alldeles gått bort. Det fögnar mig att förnimma den distinktion, som Konungen i Frankrike visat eder genom en extraordinär present¹⁾, utom den vanliga, som ambassadörer pläga erhålla. Ni hade skäl att vänta denna utmärkelse; men den är så mycket mer smickrande, som Fransyska Hofvet redan länge upphört att vara magnifikt. Jag samtycker med mycket nöje att ni emottager den."

"Rom d. 10 Januari 1784. Ni bör ej förundra er om ni ej får långa depecher. Vi äro midt opp i nöjen och fester. Sistledne Tisdag gaf Prins Doria en liten *Conversazione* af ett utvaldt sällskap, bestående af omkring 800 personer i ett superbt galleri, som ändå ej var uppfyllt. Thorsdag stor soupé hos Portugisiska Ministern. I går en stor *Conversazione* hos Kardinalen Bernis, i morgon hos Kardinalen Pallavicini, Måndag hos Senatorn af Rom. Nästa tisdag kapplöpning af hästar, samt bal masqué, opera och soupé hos Vene-tianska Ambassadören. Onsdagen derpå hos Påfvens Neveu. Således ser ni, att man kan ej ha stunder att skrifva. Jag fruktar nog att Monvel²⁾ blifvit stött deröfver, att jag ingen gång svarat på hans i vers satta ansökning. Saken är, att jag glömt bort den. Jag ber er nu säga honom, att jag tillåter honom gifva en representation på stora theatern, i faveur af

1) Det var en skänk af Haute-lisse-tapeter.

2) Den bekante fransyske skådespelarn, nu i Stockholm hos Konungen engagerad.

hans poetiska epistel. Ni må säga detsamma till Grefve Carl Fersen ¹⁾. Men att det är första och sista gången som en sådan grace beviljas. Man kan för denna representation utsätta fredag eller lördag i fettisdägsveckan. Lef väl, min k. Grefve! Jag är förtjust att höra er välmåga. Gör min kompliment till alla våra vackra damer. Här är en grym köld."

"Rom d. 14 Januari 1784. Jag hade tänkt låta min Page ²⁾ resa om Måndag; men Kejsarens ankomst, som har blifvit uppskjuten till denna dag, kan ej tillåta mig att expediera min kurir på samma dag, som jag skulle resa till Neapel. Infantinnan af Parma reser i morgon. Hennes sejour har satt Rom i en sådan rörelse, att jag ej haft ett ögonblick att skriva till er. Påfven har gjort henne magnifika presenter. Hon har fått en rosenkrans af guld och en bel koffert full af Agnus Dei. Det skall göra ett stort nöje åt Infanten ³⁾. Hon har öfverhopat mig med politesse och attention. Hon är oändligt älskvärd. Om åtta dagar skall jag vara i Neapel. Jag bäfvar för alla de jagter, som man der skall hafva i beredskap. Det kommer att bli en verklig penitens för mig. Kungen i Neapel af nit att låta mig jaga, skall jaga bort mig. Nyheterna från Rom äro ej intressanta, men deremot

1) Broder till Riksrådet. En af Rikets Herrar och Öfver-Hofjägmästare samt Chef för Theatern.

2) Ridpagen Stjernvall, som skickades till Sverige. Död 1813 som Landshöfding i Wiborg.

3) Ferdinand Ludvig af Parma — lika bekant för sin devotion, som för sin veklighet och sina utsväfningar.

ganska mycket de från England. Den kraftyttring Konungen visat är egnad att väcka förvåning¹⁾. Man får se följderna. Den första skall blifva en fullkomlig overksamhet hos denna stora makt. Det är remarkabelt. Jag mår väl och måste sluta. Prinsessan Gjustianiani har bett mig helsa er mycket."

"Rom d. 21 Januari 1784. Se här min k. Grefve tre Rådslistor, som jag återsänder. Jag skrifver i dag blott tre ord, för att säga er att jag mår väl. Kejsaren kom hit sistledne Söndag och reste denna morgon kl. 4 till Pisa. Om Söndag tänker jag resa till Neapel, och skickar Stjernvall till Stockholm samma dag. Med honom skall ni få utförligare underrättelser. Jag hoppas er helsa är god. Ett beständigt regn har här sedan fyra dagar så uppblött alla vägar, att både tyska och franska posterna blifvit uppehållna."

"Rom d. 24 Jan. 1784. Det ständiga regnet, haglet och den smälta snön ha beröfvat mig tre kurirer och alla nyheter från Sverige. Detta regn qvarbåller mig här, och ehuru min suite reser i morgon till Neapel, blir jag qvar, tills vädret bättrar sig något litet; så mycket mer, som man säger att Garigliano flödat öfver. Stjernvall reser i samma ögonblick, som jag. Jag väntar med yttersta otålighet underrättelser från

¹⁾ Upplösning af Lord North's och Fox's Coalitions-Ministère i slutet af 1783, samt Pitts inkallande i ministèrn. Creutz skrifver till Konungen d. 17 Febr.: "Nyheterne från London äro ganska utomordentliga. Hr Fox liknar våra gamla Demagoger."

Sverige. Det är föreskräckligt att ej hafva några, då man är på 600 mils afstånd hemifrån. Adieu min k. Grefve. Jag vill med dessa rader blott säga er att jag mår väl, och hoppas att ni gör detsamma."

"Den 27 Januari, till svar på brefvet af den 30 Nov.¹⁾. Jag har noga öfvervägat de skäl, som ni an- fört, angående de båda Canzlerernas belägenhet. Jag har i detta ögonblick ej beloppet af deras löner på stat för ögonen. Men, om ej mitt minne bedrager mig, stiga de till 1000 Rdr²⁾ om året. Presidenternas löner i Collegierna, nemligen deras, som ej äro Sena- torer, gå till 1600 Rdr; derom är jag ganska säker. Det är enligt våra bruk, den första platsen näst un- der Rikets Råd. Det skulle vara farligt att förändra något i hvad vi kalla Staten. En lönetillökning för en syssla, vore den än så billig, skulle med sig föra en dylik för en annan, som skulle göra ett derange- ment i det hela, farligt till sina följder, och brydsamt genom de sollicitationer utan ända, hvartill man en- gång öppnat dörren. Den allmänna löneregleringen var ett stort verk, som fordrade ett ganska långvarigt och inveckladt arbete, i hvilket allt blef kalkuleradt efter ett visst system, jemfördt med tillgångarna. Ni har för det närvarande under ögonen Statens utgifter

¹⁾ Grefve Creutz hade i detta bref nämnt, att HofCanzleren Baron Ramel och JustitiæCanzleren Grefve Wachtmeister ej kunde lefva på sina löner och ruinerade sig i Konungens tjänst. Grefven föreslår, att Konungen skulle lemna en af de lediga Rådsplatserna fortfarande vakant och dela denna Rådslön emel- lan bägge de förenämnda herrar.

²⁾ 1000 Rdr i silfver.

och inkomster, och ni skall finna, att lönetillökningarna redan öfverstiga tillgångarna. Det är då ej möjligt att ändra något i 1778 års Stat. Utvägen att dela en vakant rådslön skulle, det är sannt, ej betunga staten. Men det är en sak, kanske farligare att säga, än att göra. Regeringsformen säger, att det skall finnas 17 Senatorer. I detta ögonblick finnas blott 14. Jag uppskjuter med att fylla antalet, för att väga Candidaternas förtjenster, för att ej utan djup öfverläggning nämna till den höga värdigheten. Men ingen har rätt att kländra mig för ett uppskof, ingen föreställning kan i detta afseende göras, och, om någon vågade göra en sådan, är ett: "jag skall tänka derpå", det naturliga svaret, mot hvilket ingen invändning kan gälla. Men att disponera om lönerna, och fästa dem vid en annan plats, det är att formelt declarera, att jag icke vill besätta den plats, hvars lön jag annorlunda använder, det är att gå emot lagen, det är tillika att sätta mig i omöjlighet att uppfylla ledigheterna, hvilket likaledes är emot lagen. Efter hela detta företal väntar ni er utan tvifvel, att conclusjonen blir nekande. Min personliga vänskap för Canzlererna, den höga tanke jag hyser om Grefve Wachtmeisters talang och aktning i det allmänna, min verkliga estime för Baron Ramels rättskaffenhet, nit och dygd komma mig i detta ögonblick att öfvervinna dessa betänkligheter. Emellertid kan jag ej ge dem mer än Presidentslöner. Det är ej en stor tillökning; men det är den enda billiga i afseende på systemet, som man ej kan frångå. Och jag måste äfven nyttja en

pretext, så att detta ej blir en planka för många andra. Jag tager denna förevändning af min frånvaro, af de resor, som Grefve Wachtmeister derunder måste göra i riket, samt af vakancen i RiksCanzli-Rådsemetet, som Baron Ramel i detta ögonblick förestår; hvilket allt ytterligare ses af hosgående bref till Kommissarierna för Statsregleringen. Hvad den fond angår, af hvilken denna gratification skall tagas, har jag sagt, att den bör bestridas af besparingen af innestående löner utaf tjenester, som ej äro bortgifna, för att undvika att nämna de lediga Rådslönerna. Det tillhör eder, att för Baron Liljencrantz explicera min mening med dessa ord."

I sammanhang härmed må äfven ett Konungens yttrande i en befodringsfråga meddelas, ehuru först afgifvet efter hans afresa från Rom. Det är ej utan märkvärdighet, i afseende på den man det angår, och Konungens sätt att se saken. Chefen för Varfvet i Carlskrona, den högtförtjente Öfverste Chapman, hade fått fullmakt på KontreAmirals namn, heder och värdighet; men var missnöjd att denna befodran endast sträckt sig till en titel, och GeneralAmiralen Trolle hade till Konungen låtit märka denna hans missbelåtenhet. Konungen svarar ¹⁾: "Hvad Chapman angår, ser jag med bedröfvelse, att han är menniska som andra, och att, då man trott sig göra mycket för honom, han finner skäl att ej dermed vara nöjd. Hade aldrig KontreAmirals-fullmakten blifvit satt i question,

¹⁾ Neapel den 16 Mars 1784.

hade han ej tänkt derpå. Nu, sedan han undfått den, är han ej nöjd, utan vill vara riktig KontreAmiral. Hvem vet, om han en gång ej pretenderar att kommandera flottan? Det är en olycka för vår nation, att aldrig hafva maghof. Det kostar den som skall styra ofta stort bekymmer... Jag är långt ifrån att ej göra honom den rättvisa han förtjenar; och hade det varit i höstas fråga om att göra honom till KontreAmiral, kanske hade jag lätt nog kunnat smälta den nyheten, att göra en Byggmästare till Generalsperson. Men nu, sedan han redan undfått ett nåde-tecken, bör han vänta och ej begära ett nytt. Jag talar med uppriktighet till GeneralAmiralen, såsom till en vän och en man, som äger så mycken rätt till mitt fulla förtroende. Jag har alltid haft för princip att surprinera med gracer, men att aldrig låta dem mig frånryckas. Men, såsom mannen är angelägen, och förtjenar all consideration, tror jag bäst, att GeneralAmiralen uppehåller honom med fagra ord och skyller på min frånvaro. Då går humeuret kanske öfver, och, när jag kommer tillbaka till Carlskrona, lär jag finna så många goda skäl att öfverraska Chapman med hvad han önskar, att jag skall bli rätt glad, att ha något qvar i min påse att belöna honom med"¹⁾.

1) Fredrik Henrik af Chapman adlades 1772, varande då ÖfverSkeppsbyggmästare. Blef Öfverste vid amiralitetet 1776 och i Dec. 1784 VarfsAmiral i Carlskrona, samt verklig KontreAmiral. Vice Amiral 1791. Erhöll Wasa Ordens stora kors 1798. Död 1808. — Såsom ett bevis på denne utmärkte mans enkelhet införer jag följande utdrag af ett mig

Före afresan till Neapel tillskref Konungen General-Amiralen Trolle följande bref¹⁾: "Rom d. 27 Januari 1784. Jag undfick i dag den rapport af d. 27 Nov. som GeneralAmiralen till mig aflemnat om arbetets fortsamma gång i Carlskrona. Dröjsmålet har här-rört af Grefve Creutz's tvehogsenhet, om han vågade skicka Amiralsens bref med den vanliga posten. Jag ser af denna rapport, att GeneralAmiralsens drift ej blifvit minskad af min frånvaro. Ni uppfyller i allt, min kära Trolle, mitt förtroende och min väntan, och, då det kommer att gälla en gång, lärer J ej mindre det uppfylla. Allt synes förebåda en stor hvälfning, och Kejsarens projekter äro så vidlyftiga, att en sådan kris lärer vara oundviklig. Jag har sett denna Prins, hvars, person är äfven så förunderlig, som hans conduite. Sedan han nästan insulterat Påfven, sedan han

genom benägen hand meddeladt bref (Carlskrona d. 19 Sept. 1799) till då varande GeneralAdjutanten för flottorna ifrån Amiral Chapman, sedan han nyss emottagit ett vedermäle af K. Gustaf IV Adolfs nåd. "Jag bar mig rätt illa åt, då Hans Maj:t var här. Jag tog mig väl den friheten att genast genom bref tacka Hans Maj:t i underdånighet för Dess nåd att tilldela mig stora korset af Wasa Orden, hade äfven ärnat att nu munteligen tacka; men genom det att jag talte med Hr Amiralen om skepp, kanoner och ekvirke, så glömde jag då helt och hållet bort det, att jag ej förr än på återresan till Skärffa, då crachanen reflecterade mot vagnsfenstren, påminde mig om det stora fel jag begått, så att, om jag lefver till Hans Maj:t härnäst hitkommer, tors jag omöjligen visa mig. Så är det när man blir gammal; man förlorar af minnet. Emellertid skäms jag oändligen och tror jag blir aldrig glad mera."

1) På Svenska, såsom alla Konungens bref till General-Amiralen:

gifvit sista stöten åt Romerska väldet, och undergrävt Romerska lärans grundval, har man sett honom här ligga på knä i S:t Pers kyrka, löpa från den ena kyrkan till den andra, och följa med en stor ferveur alla de andaktsöfningar, som katholska läran föreskrifver. Jag är ganska nöjd att hafva sett och lärt känna honom; men jag kan ej neka, att jag finner honom uppväcka förundran, men ej den kärlek och milda enthusiasm, som en människovän endast kan ingifva, och som Kejsarinnans i Rysslands fryntlighet och manér åstadkomma. Han synes snarare gjord att uppväcka skräck och undran, än kärlek. Jag önskade att GeneralAmiralen behagade mycket upphöja den intimitet, som syntes regera oss emellan i Florens; hvar-est jag åt allena med Kejsaren och Dess broder och svägerska under hela tiden jag der var, samt att GeneralAmiralen söker göra bekant, att det varit en lång konferens Juldagen, efter Påfvens messa, mellan mig och Kejsaren, då vi bägge varit i tre timmar allena, — att han sökt mig vid sin återkomst från Neapel, innan han varit hos Påfven, men ej träffat mig — att, som Roms storlek gjort att vi sökt hvarandra hela dagen, utan att kunna råkas, han slutligen gifvit mig rendesvous hos Prinsessan Doria dagen derpå, hvilken var den sista af hans vistelse i Rom, — att der syns mycken vänskap, och att då jag, som infunnit mig först, retirerade mig efter tre timmars sammanvaro, han följde mig i tredje förmaket, der, sedan vi talats vid allena i ett fenster, vi omfamnade hvarandra mycket vänligt i Prins Dorias och Baron Armfelts när-

varo, — att jag sade honom: que j'espérois un jour avoir l'honneur de le voir à Vienne; hvarpå Kejsaren svarade: qu'il espéroit me revoir selon ses promesses à Stockholm, — och att, sedan han följt mig till dörren, vi, efter ett nytt famntag, åtskildes. Detta allt, som är bokstafligen sannt, blifver visserligen mycket embelleradt, om GeneralAmiralen säger det i förtroende till någon, som ej kan tiga. Allt detta betyder intet mer, än det bör, för den som känner hemligheterna; men det betyder mycket i vår publik, och kan tjena mycket till den ton jag tror nödig att sätta i publiken, då det barkar af¹⁾), nemligen, att alla makter blifvit nyttjade genom negotiationer, dels att befrämja vårt verk, dels att skingra de moln, som hotat Europas och Sveriges lugn, men som det varit omöjligt att skingra. På det att, igenom omvägarna och långsamheten af Stockholms-posten, jag ej måtte blifva förlustig GeneralAmiralens bref, är det bäst, att de skickas directe till Glörfeldt²⁾ i Helsingör, som skickar dem till Hamburg; men om GeneralAmiralen vill skrifva mig till hvad som bör vara hemligt, behagar Hr GeneralAmiralen skicka det till Grefve Creutz att låta mig det i chiffer tillhanda komma. Så skall ock ske med mina svar. Detta bref förer min Ridpage Stjernvall med sig; men har befallning att lemna det på Helsingörs Postkontor, att derifrån till Carlskrona öfversändas. Jag mår ganska väl, och ämnar om tisdag begifva mig till Neapel, der redan största delen

1) D. ä. då utbrottet sker.

2) Svenske Postmästaren.

af min suite lærer i går vara anländ. Jag önskar GeneralAmiralen lycka till detta nya år. I det förra har GeneralAmiralen satt flottan i ett lysande stånd: i detta, med Guds makt hoppas, jag, att GeneralAmiralen lägger sista handen vid verket, att vår segerande flagga tillskyndar Sverige ett nytt rike och GeneralAmiralens namn en odödlig ära.

(Apostille). Om något skepp afsändes till Medelhafvet, vore bra det skeddes så bittida, att det kunde vid lågans upptändande vara tillbaka. I detta fall skulle jag skicka med det hem åtskilligt, som jag upphandlat i Italien."

Konungens första bref från Neapel till Grefve Creutz är af d. 3 Febr. 1784: "Jag kom hit, min k. Grefve, sistledne tisdag klockan emellan 2 och 3 på natten. Jag har legat i Velletri. Grefve Rasumoffsky¹⁾ är den, till hvilken jag addresserat mig, för att gifva mig nödvändiga underrättelser. Han har redan Kejsarinnans ordres att vara min Cicerone²⁾. Dagen efter min ankomst har jag besökt Konungen³⁾ och Drott-

¹⁾ Rysk Minister i Neapel.

²⁾ Den 2 Mars skrifver Konungen från Neapel till Grefve Creutz: "Ryske Ministern gaf mig i går afton en Conversazione med en stor concert och en cantate; hvori med mycket beröm upphöjdes Revolutionen af d. 19 Aug. och Kejsarinnans och min vänskap. Jag anmärker detta såsom ett besynnerligt fenomen i en Rysk Ministers hus. Med nästa post skall jag skicka denna cantate, som kunde öfversättas i någon af våra dagblad. Jag har märkt, att i vårt land utländningars beröm gör mer intryck än allt annat."

³⁾ Ferdinand IV, Infant af Spanien. Konung öfver bägge Sicilierna 1759.

ningen¹⁾. Jag har dinerat ensam med dem. På afton var opera, då hela theatern San Carlos var illuminerad, som gjorde en superb effekt. Dagen derefter gaf Konungen en diné åt mig och hela min suite, hvilken jag för honom presenterade, sedan RiksRådet Sparre förut blifvit det i kabinettet. Vi voro alla klädda i Svenska dräkten²⁾. Om afton gafs spektakel på Florentinska theatern, som äfven var illuminerad. Man såg der en charmant aktris. Efter representationen af tvänne Opera-Buffa var der Bal masqué, eller, såsom det här kallas, Festino på Theatern San Carlos, hvilken i går åter var magnifikt eklärad. I dag stor opera och bal i Domino på slottet, dit alla presenterade personer äro befallta. Jag hade en förskräcklig migraine i går, men som var så mycket lindrigare på aftonen, att den ej hindrat mig att supera hos Grefve Rasumoffsky. Jag bar denna afton min Ryska orden. Det är första gången jag varit litet sjuk, sedan min afresa från Drottningholm. I dag mår jag bra. Det ohyggliga vädret under de sista tre dagarna har ej hindrat mig att gå ut. Likväl har jag hittills endast sett det yttre af staden samt Pausilippo, hvilket är ett lika vackert, som utomordentligt föremål. Folkmängden här är stor, men ej så, som jag föreställde mig. På gatan Toledo

1) Maria Carolina Lovisa af Österrike.

2) Sekreteraren Franc berättar sedermera i bref till Grefve Creutz, Neapel d. 17 Febr., att på en denna dag gifven bal Neapolitanska Prinsarna och Prinsessorna visat sig i Svenska hofdräkten.

ser man en stor folkmängd, men eljest ej så mycket som öfverallt i Paris. — Jag har att tacka er för tvänne bref, det sista af 2 Januari. Jag är glad att kolden gör er godt. Förstår man att taga sig i akt, så är den vida helsosammare, än den våta och vexlande väderleken i södra Europa. Jag var säker att besöket på Penningby skulle roa er¹⁾. Mr de Wrede förenar med mycket kunskaper en qvickhet full af originella drag. Hans fronderi är i hans hufvud, ej i hans hjerta. Det är en fullkomligt hederlig karl och en sann medborgare”....

Här afbryta vi det utförliga meddelandet af dessa Konungens bref till Grefve Creutz. De ingå från denna tid ej lika regelmässigt. Sekreteraren Franc skrifver stundom i stället. Af Konungens följande bref till sin Minister under denna resa skola vi meddela det märkeligaste.

Han fortfar att finna sig väl i Neapel. ”Man har visat mig så mycken fryntlighet och cordialitet här — skrifver han²⁾ — att jag funnit mig nödsakad att blifva längre vid hofvet än jag tänker, och i synnerhet att följa med på jagterna, som är det enda sätt att visa Konungen aktning.” — Och i ett annat sednare bref³⁾: ”Ingen ting kan vara lyckligare och vänskapligare, än Konungens och Drottningens sätt med

1) Grefve Creutz hade der besökt Generalen Friherre Wrede under julhelgen.

2) Neapel d. 2 Mars 1784.

3) Parma d. 27 April 1784.

mig. Vi hafva lefvat på godt borgerligt vis med hvarandra. En dag under vistandet på lustslottet Caserta, då Konungen var sysselsatt med tillredelserna för en jagt, har jag äfven dinerat ensam med Drottningen, och varit med henne hela dagen. Hvad som är besynnerligt är, att jag aldrig i min lefnad dinerat ensam med Drottningen i Sverige." — Han beskriver den Kungliga Familjen¹⁾. "Jag är förtjust i Drottningen af Neapel. — Hon vinner att blifva känd, och har ett förträffligt hjerta. Man kan ej visa mer omsorg att behaga och vara mera förekommande, än hon, efter de första 14 dagarna. Det är sannt, det var ej Kejsarinnan (Catharinas) politesse och ridderliga belevfvenhet, som på en gång smickrar er och hänförer er; men det var en bonhommie, en hjertlighet, som gör nöje, som ej ingifver vördnad, men som vinner vänskap. Med ett ord: det är en tournure, så olik andras, så oväntad hos en Drottning, att, med all den surprise hon väcker i första ögonblicket, hon på längden behagar och äfven rör. På Konungen ser man väl, att han är af huset Bourbon. Han har alla dess goda egenskaper och alla dess fel. Med allt detta, om han hade haft en bättre uppfostran eller några motgångar, så skulle han hafva utbildat sig mer till sin fördel. Ty han har naturligen snille och förstånd, äfven behag och lust att behaga; men allt detta är uppblandadt med en ytterlig hog för förströelser, passion för jagt och det största misstroende till sig sjelf och andra. Hans barn

¹⁾ Rom den 13 Mars 1784.

äro bättre uppfödda än han, men Kronprinsen¹⁾ ännu för mycket barn, att man kan döma, hvad af honom blir.”

Konungen återkommer till sina möten med Kejsar Joseph II. Han lyckönskar sig att allt så väl aflupit i afseende på etiketten²⁾. ”Jag kan ej nog berömma mig af hans höflighet” — upprepar han —. ”Såsom vi bägge voro incognito, hade samma svårigheter kunnat uppkomma emellan oss på tredje stället, som om vi behållit våra rätta namn. Allt detta har ej existerat.” — Att, oaktadt all denna uttryckta belåtenhet de bägge monarkerna ej sympathiserade, ses af Gustaf III:s egna förut meddelade yttranden till GeneralAmiralen Trolle. Konungen sjelf tycks ha varit osäker om det intryck han gjort på Kejsaren, och framställde i detta afseende en fråga i ett bref från Neapel till Ryska Kejsarinnan. Vi meddela i öfversättning Catharina II:s i mer än ett afseende märkliga svar. Brevet visar, huru mycket förhållandet ändrat sig sedan mötet i Fredrikshamn, oaktadt all den förekommande

1) Frans Joseph, född 1777.

2) Om sin noggrannhet i detta afseende gaf han vid denna tid ett exempel vid sitt eget hof. Saxiske Envoyéen Grefve von Boses fru hade protesterat emot att kyssa de Svenska Prinsessornas hand, om hon ej sjelf af dem erhöill salut. Konungen, genom Grefve Creutz underrättad derom, tog det mycket illa, och lät befalla Grefvinnan Bose att afhålla sig både från hofvet och alla allmänna ställen, der de kungliga personerna visade sig, om hon ej fogade sig efter den föreskrifna etiketten. Den 25 Maj skrifver Grefve Creutz till Konungen, att Grefve Bose fått hanner af sitt hof.

uppmärksamhet från Ryska sidan, för hvilken Konungen fortfarit att vara föremål.

"S:t Petersburg d. 17 Mars 1784¹). Min Herr Bror och Cousin! Jag har haft äran emottaga det bref, som E. M. har behagat tillskrifva mig ifrån Neapel, och hvari E. M. berättar mig, huru liten ledighet blir öfrig under Dess åtskilliga utfarter. Om mina Ministrar varit E. M. till någon nytta, har jag ej skäl att ångra de befallningar, som jag dem gifvit, och hvarmed jag ej haft andra afsikter, än att lemna E. M. ett bevis af min vänskap och uppmärksamhet. Såsom jag ej erhållit något bref ifrån H. M. Kejsaren, sedan Dess resa till Italien, så kan jag ej tillfredsställa E. M:s nyfikenhet angående den tanka, som denne monark hyser om Grefven af Haga. Hvad jag är säker om är, att förtjensten ej undgår ett grundligt snilles skarpsynthet, som alltid sysselsätter sig med nyttiga föremål, och ej lemnar åt frivoliteter annan uppmärksamhet, än den granskande och djupsinnige betraktarens. Då E. M. begifver sig genom Rom, Venedig, Parma, Milano till Frankrike, ber jag E. M. vara öfvertygad, att mina önskningar följa Dess resa. Emellertid, om E. M. önskade nyheter från våra länder, så skulle de blifva, att man beklagar sig mycket öfver spanmålsbrist, öfver sällsyntheten af penningar, öfver den tidens svårigheter. De gamla loforda det förflutna, de unga hoppa och dansa. Likväl äro vi

¹) Konungen har på brefvet tecknat: "Ankom med Ryska Ministerns Mozenigos i Toscana Courir till Venedig den 10 Maj. — Svarat den 11 Maj från Venedig." — Konungens svar finnes ej.

ännu rika på projekter. Man debiterar, att E. M. hemligen gör tillredelser att bemäktiga sig Norrige. Jag tror ej ett ord deraf, och ej heller mer på ryktet, som hotade mig med ett infall i Finland, der E. M. ämnade, såsom man påstår, nedsabla mina svaga garnisoner och gå rakt på Petersburg, förmodligen för att der supera. Då jag lägger ingen vikt på hvad man yttrar i conversationer, der för att försköna dictionen, oftare inbillningskraftens språng röja sig, än sanning och möjlighet, så säger jag åt hvem, som vill höra det, helt enkelt, att det blir ingen ting af hvarken med det ena eller det andra. E. M. ser, att, ehuru i Norden ej finnes Pompejis ruiner eller andra sådana föremål att uppvärma inbillningen, vi likväl ej fullkomligt sakna densamma. Då E. M. ej har förnummit volcanen Vesuvs dån, så har E. M. roat sig med den lilla volcanen Abbé Galliani's¹⁾ conversation, som jag blott genom ryktet känner. Jag har ännu ej läst hans bok om de neutralas rättigheter, ehuru man lofvat mig den; men jag är skyldig E. M. en tacksägelse för Dess recommendation hos Abbé Galliani, och allt det angenäma E. M. i anledning deraf säger mig. Det är med nöje, som jag förnimmer de dagliga framsteg, som Kronprinsen gör, och att mina Sonsöner dertill ha bidragit. Jag tackar för den del E. M. såsom vän och släktinge tager i biläggan-

1) Till Grefve Creutz skrifver Konungen (Neapel d. 11 Febr. 1784) om denne man, som så länge hade lyst i den Parisiska sällskapsverlden: "jag har gjort bekantskap med Abbé Galliani, som har mycket talat med mig om er. Han är mycket älskvärd och ganska instruerad."

det af mina tvistigheter med Porten, och ber E. M. vara öfvertygad om mitt deltagande i allt hvad E. M. angår, förblifvande städse med utmärkt högaktning och synnerlig vänskap, min Herr Bror och Cousin,

Eder Majestäts

Goda Syster, Cousine, Vän och Granne.

CATHARINA.

Det är det sista bref vi sett från Catharina II till Gustaf III före 1790 och freden i Värelä, som slutade Konungens Ryska krig; hvarefter deras brevexling åter börjar.

Efter återkomsten till Rom skrifver Konungen till Grefve Creutz ¹⁾: "Allt ting har förändrat utseende under mitt vistande i Neapel." — Och till Trolle ²⁾: "GeneralAmiralen lär redan sett, huru det gått med det väntade Turkiska kriget, och att Crim och Taman äro cederade utan blodsspillan till Ryssland. Kejsaren har ej fått några ersättningar för sina omkostnader. Men han lär ej begärt någon; och detta bevisar, att lugnet ej lär blifva långt, och att Morbrors ³⁾ död lär blifva målet för freden i Europa. Då skall Kejsaren få återbetaladt hvad han nu utlagt. Det är därför godt att ha sin flotta i stånd till alla påkommande behof. Jag har sett i Neapel en man ⁴⁾, som arbetar på uppkomsten af detta rikes flotta. Jag finner med stor förnöjelse, att med tre gånger mera penningar, än jag ger åt min flotta, får Konungen i

1) D. 15 Mars. 2) D. 16 Mars. 3) K. Fredrik II:s.

4) General Acton, Drottningens gunstling.

Neapel endast 7 skepp af 70 (kanoner) och 10 fregatter. Jag behöfver ej ha större opinion om GeneralAmiralens arbete än jag hade; men detta har ej förminskat den."

Detta bref träffade aldrig GeneralAmiralen. Han hade i början af Mars månad rest till Stockholm, der han afled, efter en kort och häftig sjukdom d. 12 Mars 1784. "Olycksslaget har skett — skrifver Grefve Creutz samma dag till Konungen. "Trolle har dukat under för sin sjukdom och, oaktadt alla läkares omsorger, aflidit denna natt. Det är omöjligt att finna en man, som med de sällsyntaste dygder förenar hans talanger, nit, mod, rättskaffenshet, ordningssinne, fasthet och den renaste, oegennyttigaste kärlek för sin Konung. — Jag bör göra Senaten den rättvisa, att den enhälligt lyckönskar sig till det lyckliga val, som E. M. gjort i Grefve Ehrensvärd, såsom hans efterträdare"¹⁾). StatsSekreteraren von Carlson, som genast med Grefve Ehrensvärd begaf sig till Carlskrona, skrifver derifrån d. 19 Mars till Konungen: — "Jag kan icke beskrifva

¹⁾ Han fick likväl endast titel af ÖfverAmiral. I bref från Schröderheim till Konungen, skrifvet på GeneralAmiralens dödsdag, heter det: "Jag önskade kunna måla Grefve Ehrensvärd. Han känner intet annat än sin sorg, och tycker sig ha förlorat en far för andra gången. Utaf E. M:s nåd känner han hela värdet, men tror sig vara otacksam, om han ej fruktade för sitt ansvar och skrämdes af sin ofullkomlighet. — Jag har sett honom gråtande och darrande författa det bref, hvarmed han nu i underdånighet lärer uppvakta. Sedan han hela tiden icke occuperat sig med annat än mystiska saker, blifvit af dessa betraktelser alldeles intagen, och nästan fattat hog att öfvergifva verld och tjenst, lärer E. M., som sjelf känner dessa saker, finna huru stark förvandlingen hos honom blifver."

hvad bestörtning GeneralAmiralens död förorsakat i Carlskrona. Han är af alla sörjd som en far af sina barn, och alla i hela landet, som jag genomreste, till och med allmogen, fälla tårar öfver denna händelse. Amiral Chapman gråter som ett barn. Men en slags tillfredsställelse lyser fram bland hans tårar af Grefve Ehrensvärds nomination. Det var det enda, säger Chapman, som vill som jag. I närvaro af Grefve Wrangel¹⁾, Chapman, Liljenankar²⁾ och Broome³⁾ har jag till Grefve Ehrensvärd öfverlemnadt E. M:s fullmakt. Det är väl icke utan, att ju detta gjort en stor sensation i corpsen, och att ett så ungt och främmande öfverbefäl i synnerhet varit ömt för Grefve Wrangel; men framför alla måste jag berömma honom. Han har tagit denna E. M:s vilja med en beskedlighet och ett lugn, som gör honom mycken hedder och högst förtjent af E. M:s nåd. Fru Trolle⁴⁾ kastar sig och sina barn för E. M:s fötter. Af hvad man nu vet stiger Trollens skuld till omkring 19,000 Rdr, tillgångarna kunna högst vara 10,000; men då äro också enka och barn alldeles afklädda. Man har velat straxt anställa konkurs; hvilket jag afrådt, tills man först fått veta, hvad E. M. gör.”

1) Grefve Anton Johan Wrangel, Amiral och Kommandant i Carlskrona. Erhöll sedermera d. 28 April 1784 öppet bref att vara en af Rikets Herrar.

2) Vice Amiralen Matthias Liljenankar.

3) Gustaf Daniel Broome, ÖfverKommissarie vid flottan i Carlskrona.

4) Carolina Carleson, död 1831, dotter af Presidenten Eduard Carleson.

Konungen svarar Grefve Creutz: Rom d. 7 April 1784. "Jag har emottagit i dag edert bref af d. 12 Mars, som har medfört den sorgliga underrättelsen om GeneralAmiralens död. Jag vet ej hvilken, som förlorar mer, staten eller jag enskildt. Våra interessen äro visserligen förenade; men jag känner hans förlust lika mycket som enskild, som jag lifligt känner den såsom offentlig man. Min karakter är för väl känd, hoppas jag, för att ni skulle behöfva försäkra hans enka och hans barn om min vård. Med nästa post skall jag svara er på alla artiklarna i edert bref. Det är i dag tisdagen af den heliga veckan, och i Rom har man ej ett ögonblick ledighet, om man vill se alla de särskilda funktionerna. Jag skrifver ej mera derom denna gång, och hoppas nästa måndag reparera denna tystnad. Jag befinner mig rätt väl, ehuru ganska rörd af den nyhet, som jag emottagit. Här är en ryslig köld. I natt har vattnet frusit till en fingers tjocklek."

Redan innan GeneralAmiralens frånfälle var honom kunnigt, hade Konungen kontramanderat alla krigiska företag äfven för detta år. Följande depeche ¹⁾ ifrån Grefve Creutz af d. 30 April upplyser derom: "De ordres E. M. under d. 22 sistledne Mars behagat meddela Beredningen hafva vi med den djupaste vörtnad emottagit. De skola för oss blifva ett rättesnöre, hvarefter vi hädanefter komma att ställa de anstalter, som till lands- och sjömakts iståndsättande blifvit

¹⁾ Denna finnes ibland Konungens papper afskrifven af Sekreteraren Franc, som troligen dechiffrerat den.

oss uppdragne; och skola vi ej i någon del vika derifrån, så framt oförmodade händelser ej skulle föranleda förändrade mått och steg. Så länge Ryssland ej genom krig och oroligheter hindras att sträcka dess uppmärksamhet till våra företaganden, har E. K. M. högst upplyst funnit verkställigheten af den fattade eröfringsplanen böra till lägligare tillfälle uppskjutas. Den stillhet, hvaruti bemäkte makt nu synes vara, det öfvermod, som dess vundne fördelar inblåsa hos ett herrsklystet fruntimmer, skulle vid minsta offensiva steg å vår sida kunna ådraga oss de största ledsamheter och gifva anledning till verkligheten af de rykten, som tid efter annan blifvit Beredningen meddelade, och hvilka, ehuru uppfyllda med orimligheter, dock möjligtvis kunna dölja Ryska Kejsarinnans ovänliga afsikter emot E. K. M. Långt derifrån att för det närvarande styrka till utförandet af E. K. M:s plan mot Danmark, kan Beredningen således ej annat än prisa det visa beslut E. K. M. fattat, att dermed tills vidare uppskjuta, och att emellertid låta fortfara med de anstalter, som till dess verkställande uti en behagligare tid blifva nödiga. Beredningen skall i detta afseende inskränka sjöustrustningarna inom de anstalter, som endast hafva Sjömaktens iståndsättande till föremål. Transporterna af Artilleri och ammunition, med mera ämnar Beredningen att vid första öppet vatten företaga i den ordning, som Öfverste Tolls med sista posten öfversända Dictamen ad protocollum innehåller, och hvilket Beredningen ansett med en billig försiktighet och omtanka öfverensstämmande. Men hvad

arbetskommenderingarne angår, så förekommer vid deras inställande det betänkande, att samma kommanderingar dels nu äro under marche till sina behöriga orter, dels redan der inträffat. En hastig ändring i denna delen af Beredningens anstalter skulle, som E. K. M. äfven sjelf det funnit, styrka de rykten, som allt sedan förledne sommar härstädes utspridas, och Beredningen äger ej heller anledning att förmoda, det Regements-Cheferne skulle af den allmänna bristen på foder föränlåtas att för deras regementen begära förskoning från arbetskommenderingar, då alla hittills önskat, och nästan med hvarandra täflat att få sina regementen dertill kommenderade; och då härtill kommer, att å de ställen, der Depôts skola formeras, till dessas bevarande nödvändigt måste uppföras flera skjul och byggnader, som ej genast blifvit af nöden, om E. K. M:s plan instundande sommar kunnat verkställas, och man således ej saknar utvägar ett på ett för E. K. M. nyttigt sätt sysselsätta alla dessa kommanderingar; så har Beredningen trott sig böra låta bero vid hvad i detta ämne redan blifvit tillgjort, och vågar i underdånighet hoppas, det E. K. M. med nådigt välbehag upptager denna författning, hvilken Beredningen för E. K. M:s höga tjänst i närvarande stund ansett nödvändig." — Konungen hade nu börjat yrka på större sparsamhet. Han skrifver till Grefve Creutz från Rom d. 30 April: "Jag har funnit summan till den föreslagna utrustningen nog stor, och tror att det för Statsverkets nu varande tillstånd vore bäst att spara. Men skulle några politiska orsaker det fordra

auktoriserar jag Grefven att dermed göra som han nyttigast finner, helst, i följe af Rådets instruktion, saken kan genom en anmälan af Grefve Ehrensvärd verkställas."

I Sverige steg, under den sena våren, nöden med hvarje dag. Vintern 1783, 84 var ovanligt sträng. Ännu i slutet af April låg djup snö, och man for i Maj månad på släde öfver Ålandshaf. Fiskalisationerna mot den ännu på somliga ställen under vintern idkade bränvinsbränningen ökade missnöjet. I Östergöthland utbrast i anledning deraf oroligheter. Konungen skrifver dërom från Neapel ¹⁾: "Bullret i Östergöthland anser jag af ingen betydighet. Sådant har skett hvar år på den tiden: i fjol vid Enköping, i förrårs vid Calmar. Bränvinsbränningen bevisar att de ha spannmål, och att inställningen af brännerierna var förhastad. Med fermeté bör detta straffas, så sker det ej mer" — —

På våren uppstod verklig hungersnöd. "Eländet i Halland är ytterligt — skrifver Creutz till Konungen d. 8 Mars. — All den hjelp man söker att ditföra, förslår ej. Man har redan funnit flera menniskor döda af hunger. Men folket lider och dör utan att beklaga sig." — Presterskapet bröt denna tystnad. "Sedan jag undertecknat detta bref, skrifver Grefve Creutz till Konungen d. 16 April, kommer Grefve Wachtmeister in i mitt kabinett och läser för mig ett bref ifrån Landshöfdingen i Halland Baron Wrangel, som afmålar det obegripliga eländet, hvaruti den starka vintern försatt

¹⁾ Den 24 Febr. 1784.

innevånarne, samt underrättar honom derjemte om presterskapets sturskhet och olydnad." — En viss prost hade i synnerhet utmärkt sig genom insidiösa skrifter; men JustitiæCanzlern hade uppskjutit med att aktionera honom, till dess skörden vore gjord; på det folket ej under närvarande omständigheter skulle anse författaren för en martyr. — Konungen skrifver från Rom d. 3 April: "Hur sorgligt att, oaktadt alla våra omsorger, man ej kan hindra de fattiga Halländningarna att dö af hunger! Gifve Gud, att detta året blir bättre! Men jag fruktar frosterna i Maj månad." — Och ifrån Parma d. 27 April: "Det är en ryslig olycka, denna genom vintern ökade nöd. Det är sorgligt att ej kunna afböja en offentlig olycka, oaktadt all omsorg. Jag kan ej tillsluta mig för den bittra känsla ni erfar, och, eburu aflägsnad, delar jag den på det lifligaste.

Mötet i Fredrikshamn hade i hela Europa föranlett tankan om en nära förbindelse emellan Sverige och Ryssland, hvilken i sjelfva verket ej existerade, eller endast hade en skenbar tillvarelse. I Frankrike hade detta möte väckt oro. I Herr Norings ur Missions-Archiven hemtade berättelse om Sveriges underhandlingar med Frankrike¹⁾, hvilken i handskrift finnes på Upsala Bibliothek, läses vid 1784: "Emellertid hade Franska Hofvet uppfattat misstanke öfver K. Maj:ts resa till Finland, under det föregående året, och Dess sammanträde med Ryska Kejsarinnan i Fredrikshamn, såsom hade föremålet deraf varit, att upprätta en *Pacte de*

¹⁾ Ifrån 1700 till 1788.

famille i Norden, stridande emot Frankrikes interesse. Det bekymmer, som i anledning deraf uppkom, hade likväl den verkan, att då K. M. kort derefter företagit en resa till Italien, undfick Franske Ambassadeuren i Rom, Cardinalen Bernis, sitt Hofs ordres, att å Konungens, dess Herres, vägnar invitera K. M. till Paris; förklarande Franske Ministern vid samma tid, att den-
samme nu vore beredd, att åter upptaga och afgöra den förut uppskjutne underhandlingen rörande cessionen af en ö till Sverige.”

Konungen befann sig i ett svårt läge; i synnerhet innan Kejsarinnans verkliga tänkesätt hade blifvit honom bekant. Att Frankrikes interesse i Norden var Rysslands emotsatt, var den afgjordaste af den Svenska politikens traditioner, och hade grundat det Fransyskt-Svenska allianssystemet. Men Gustaf III hade redan länge trott sig förmärka, att Frankrike under Ludvik XVI ej vore något stöd att påräkna för djerfvare politiska planer. Han hade närmat sig till Ryssland, i hopp att kunna vända det Turkiska kriget sig till nytta för ett anfall mot Danmark. Det Turkiska kriget uteblef; och han sjelf stod der blottställd med sina krigsrustningar, som ej hade förblifvit någon hemlighet. Ett besök i Paris var ett offentligt förnekande af den förmenta Ryska alliansen; och Gustaf III var ännu ej beredd att inför sig sjelf och verlden tillstå illusionerna af mötet i Fredrikshamn, och sätta sig i ett ovänligt förhållande till Ryssland. Också visade han i början inför sina förtrogna föga förnöjelse öfver den Fransyska inbjudningen. ”Gud gifve att denna kalken ej blir för sur att dricka;

gerne hade jag sluppit, om jag kunnat" skrifver han till Grefve Creutz från Rom d. 3 April. Och ifrån Venedig d. 5 Maj: "Ju mera tiden nalkas till denna resa, ju mera ser jag de svårigheter den medför och K. (Kejsarinnans?) oro deröfver är ej den minsta. Men det, som är gjordt, är gjordt. Jag kan ej derifrån komma; men jag ärnar göra sejouren så kort som möjligt; 14 dagar är den tid jag der ämnar vara, så att i slutet af Juli eller den första Augusti är jag hemma." — Dessa ord skrefvos endast några dagar före Kejsarinnans af oss redan anförda bref, hvilket Konungen i Venedig emottog, och som i alla afseenden var egnadt att förstöra bländverket af den Ryska vänskapen. Grefve Creutz önskade ifrigt resan till Paris, och hade ifrån första stund, då derom blef fråga, deröfver betygat sin fägnad, samt meddelat sina råd ¹⁾).

1) Följande är ett utdrag af Grefvens bref till Konungen af d. 31 Nov. 1783:

"Jag hoppas, att i detta ögonblick Cardinalen Bernis redan har uppfyllt sitt hofs befallning, och inviterat E. M. att taga hemvägen genom Frankrike. Allt synes sammanstämma att göra denna resa interessant och behaglig för E. M. — Det är i Versailles, som E. M. skall få säkrare och klara begrepp om de andra Europeiska hofvens dispositioner, om det parti, som Frankrike och dess allierade komma att taga, om hvad som fordras för kriget, om hvad som talar för freden. Man skall hvarken besluta sig till det ena eller det andra, utan att E. M. har sin del i afgörandet. Dess mening skall vägas i vågskålen jemte andras, och E. M. inflytelse skall beräknas efter Dess kända verksamhet och vidsträcktheten af Dess snille. — Europas ögon skola fästas på E. M.; men denna uppmärksamhet skall blifva delad emellan vördnad och oro. Hvad E. M. ensam företager sig skall ej anses lika viktigt, — ty man känner inskränktheten af Sveriges krafter och tillgångar —

Den 19 April hade Konungen lemnat Rom, efter att der ha öfvervarit den Heliga Veckan. Han ökade dess högtidligheter med en egen, då han, i det för honom inrättade Lutherska Kapellet, Påskdagen emottog natt-

som om man ser E. M. förbunden med Frankrike. — Men för att lyckas deri, måste svårigheterna undanröjas. Jag besvär E. M. att oändligt menagera Grefve Vergennes. Jag vet det säges, att han är vacklande på sin plats. Jag tror det ej. Jag vet hvilken skicklighet denne man har att bibehålla sig, och hvilket stadigt inflytande han har öfver sin Herre. Jag känner ock Konungens af Frankrike karakter. Han är miss-trogen och misstänksam; men han har förtroende för Grefve Vergennes. Han finner sig väl med honom: en lång vana och mycken framgång ha gifvit Konungen det högsta begrepp om hans egenskaper och hans skicklighet. Men det som mest betyder är, att Konungen känner sig ej förödmjukad med honom. Han är van att med honom discutera och räsionnera på sitt sätt. Det är ej så med de andra; och Baron de Breteuil skulle för mycket imponera på honom. Man ser huru skicklig Grefve de Vergennes är. Ifrån den stund han såg Baron Breteuil vinna Drottningens förtroende, har han förbundit sig med honom; han har till och med rådt Konungen att gifva honom ett Departement. — Herr de Vaudreuil får också ett sådant. Det är likaledes en man, som jag bönfaller hos E. M. att väl emot-taga; ty han disponerar om Drottningens opinion. Jag talar ej om nödvändigheten att vinna Hertiginnan de Polignacs vänskap. Säkrast vinnes den genom Grefvinnan Diane de Polignac, som har mycken esprit. Hertigarne af Choiseul och Coigny, ÄrkeBiskopen af Toulouse, Herrarne Choiseul Gouffier, Grefve Narbenne, Abbé de Perigord, Chevalier de Boufflers äro de, som gifva tonen i societeten. De äga alla mycken qvickhet, och skola vara empresserade att förtjena E. M:s bifall: deras egenkärlek skall deraf smickras, och de skola sjunga E. M:s lof. Det finnes ännu en annan klass, som utdelar reputationer i Paris, nemligen de Devota. De församla sig nästan alla hos Madame De la Marck, Marskalken de Noailles, Hertigen af Nivernois, Madame de Luxembourg, ÄrkeBiskopen af Lyon; men alla dessa äro redan för E. M. Det är ock nödvändigt att uppmjuka de Vittra (à amollir les

varden af sin Öfverhofspredikant, OrdensBiskopen Baron Taube, hvilken han i detta ändamål ifrån Sverige till sig kallat ¹⁾. Konungen synes ha njutit af det uppseende han äfven härigenom gjorde i den katholska världens hufvudstad. "Min Öfverhofspredikant — skrifver han till Grefve Creutz från Rom d. 14 April — har i dag uppvaktat Påfven ²⁾, som bemött honom fullkomligt väl. Alla de Cardinaler, hos hvilka han varit, nemligen Statssekreteraren, Bibliothekarien för Vaticanen, och Protektören för Propagandan hafva återgifvit honom sin visit. Jag talar ej om Cardinalerna Bernis och Herzan ³⁾; ty såsom Ministrar ha de redan haft denna artighet. Man betraktar honom här såsom ett besynnerligt djur, och en af dagarne hos Cardinal Salviati,

Gens de lettres); men de rätt utmärkta äro nu föga talrika efter D'Alemberts död. Mir de Choiseul Gouffier har eljest reda på dem alla. E. M. har en stor fördel i societeten. E. M:s esprit förödmjükar ej andra, utan ger dem tvärtom tillfälle att brillera. E. M. vet både att tala och höra, och att införa behag och glädtighet öfverallt. Det är detta, som främmande Förstar så sällan förstå, då de komma till Paris. Det är detta, som förstört den effekt, som Kejsar Joseph eljest skulle ha gjort."

1) Detta gaf anledning till åtskilliga rykten. Det hette, att Biskop Taube skulle återkomma med en ny liturgi, men utan den dyrbara kalk, som han till Rom medfört ur Upsala Domkyrka (och som der än i dag befinnes.)

2) Konungen nämner ej sitt eget sammanträffande med Påfven under sin vistelse i Rom; hvilket skedde, liksom af en händelse, men ej utan förberedelse, i Museum Pio-Clementinum, der både Gustaf III och Pius VI på samma tid infunno sig, och der Påfven hade den artigheten att sjelf vara Konungens Cicerone. Jfr Gorani, *Memoires Secrets sur les Cours de l'Italie*. II. 237.

3) Ambassadörer från Frankrike och Österrike.

der hela Rom var församladt för att se fyrverkeriet på slottet S:t Angelo, omgaf man honom och betraktade honom mera, än man hade betraktat mig första dagen jag kom till Rom. Jag ämnade resa om Söndag. Men Påfven låter illuminera S:t Peters dome, hvilket har uppskjutit min resa till Måndagen." — Gustaf III skildes från Rom med saknad. "Det är det enda slälle, sedan jag lemnade Sverige, som förorsakar mig en verklig saknad", skrifver han till Grefve Creutz.

Konungen tog vägen från Rom till Parma, och skrifver derifrån d. 27 April till Grefve Creutz ett bref, hväraf vi meddela några utdrag. "Ni begär veta min vilja angående Trollens begrafning. Jag ber er i detta afseende rådfråga dem, som kunna döma om allmänna meningen i detta ögonblick. Jag känner hela den förlust, vi hafva gjort i honom. Men han har aldrig stridt för staten, och jag tror att lysande utmärkelser böra förbehållas åt krigiska förtjenster. Emellertid, om man tror att jag gör väl i att här bevilja en distinction, så bör man begrafva honom på statens bekostnad, enligt det ceremoniel, som brukas för Commendörer af Svärdsorden med stora korset. Det skulle då bli i Riddarholmskyrkan. Ridderstolpe¹⁾ är ett lefvande lexicon för sådana tillfällen. Kanonskotten bli enligt reglementet. Om han icke hade en familjegrav, är det min tanka, att han borde begrafvas, såsom Ehrensvärds lärjunge och efterträdare, midt i Tackelkammaren i Carls-

¹⁾ Friherre Fredric Wilhelm Ridderstolpe, Konungens ÖfverKammarherre. Blef RiksRåd 1787, President i Bergs-Collegium 1789, Grefve 1800. Död 1816.

krona, med utsikt åt den flotta, hvars återställare han varit ¹⁾. Det är ledsamt, att M:r de Vergennes så länge tergiverserar med att gifva ett afgörande svar på det protocoll, som Konungens i Frankrike bröder inlemnadt. Ingenting är naturligare, än den fullkomliga jemnligheten emellan Konungar. Men det är ej billigt, att den sträcker sig till Konungasöner; i synnerhet då thronen är ärftlig. Detta sammanhänger ock med Franska Konungahusets insolenta pretentioner, att öfverallt vara det främsta; hvilka väl Gustaf Adolf bragte till tystnad i afseende på Chafen för detta hus, men som dess medlemmar ännu påstå. Den historia, som hände mig sjelf i Frankrike, och äfven ÄrkeHertig Maximilian ²⁾, äro bevis derpå. Det är väl tid, att man får ett slut derpå. Jag har erhållit ett bref ifrån Grefve Wrangel ³⁾, ganska ädelsinnadt och vördnadsfullt. Jag tänker gifva honom ett otvetydigt bevis af min nåd, men väger ännu emellan tvänne saker. Så snart jag deciderat mig, skall jag svara honom. Baron Sinclairs ⁴⁾ pretentioner äro obilliga. Fält-

1) GeneralAmiral Trolles bust blef sedan upprest i Münstersalen i Carlsrona, och Amiralitetet slog en medalj öfver honom.

2) Kejsar Josefs tredje broder, Coadjutor af Churstiftet Cöln och Stormästare af Tyska Orden. Churförste af Cöln 1784.

3) Jfr ofvanföre s. 125, not. 1.

4) Friherre Carl Gideon Sinclair hade i 30 år varit i Fransk tjenst och stigit till Öfverste, då han 1773 blef Öfverste i Svenska arméen och GeneralAdjutant. Gen.Major och Konungens Förste GeneralAdjutant 1780. GeneralFälttygmästare 1784, men begärde den högre rang, som fordom åtföljt denna tjenst. Vid afskedstagandet derifrån 1791 blef han Generallöjtnant. General 1799. Död 1805.

tygmästaretjensten var den första näst Fältmarskalken. Han skulle derigenom bli placerad öfver Baron Wrede och Grefve Fredric Horn. Detta behöfver ingen vidare utläggning. För öfrigt är denna sak afgjord genom det svar, som ni redan gifvit. Han har skrivit mig till utan att nämna derom och emottagit den plats jag gifvit honom. Jag har svarat honom i dag. . . .

”Jag känner väl igen Liljencrantz och Axelson i hvad ni säger mig¹⁾. Det fögnar mig, att ni finner mig ha skildrat dem väl under våra samtal i Tavastehus. Hvad Grefve Höpken angår, han är sig alltid lik. Sandels död är den största lycka för Baron Liljencrantz. Det är denne äregirige och högmodige man, åt hvilken Baronen hade gifvit hela sitt förtroende, som jag tillskrifver alla de snedsprång han gjort, och hvilka, utan mitt tålmod, skulle ha störtat honom²⁾. Axelson³⁾ är myc-

1) Det heter i ett bref från Grefve Creutz den 23 Mars: ”Baron Liljencrantz är nu af ett nit och en drift för fullbordandet af allt hvad E. M. anbefallt honom, som är högst exemplariskt. Jag ser, att E. M. känt honom verkligen väl. Baron Axelson talar öfverallt om det oinskränkta förtroende och den ömma nåd E. K. M. byser för Baron Liljencrantz. Denne sednare säger åt alla att han ej begriper, huru E. M. gör, som depenserar så lite, penningar på sina resor. Arvidson har sagt detsamma åt RiksRådet Höpken, som frågade, om intet Kungen depenserar millioner.”

2) Konungens utförligare omdöme om BergsRådet Sandels med de märkliga reflexioner, hvaraf det är åtföljdt, finnes redan anfördt i II Delen, s. 83, not. 2. De snedsprång (écarts) Konungen här förebrår Liljencrantz, rörde ej hans tjänst, utan, såsom Konungen yttrar sig, ”hans pretentioner, vida öfverstigande hans stånd”, att blifva upphöjd till jemnlighet med den gamla adeln och få en plats i den förnäma världen, hvilken

ket olka. Har han ej den andres talanger, så har han likväl mycket mer douceur och en verklig attachement. . . . Ännu går det väl med mina utgifter; men för Fransyska resan fruktar jag. Den var ej på uträkningen och göres ej för mitt nöje. Jag köpte mig gerna derifrån om jag kunde. . . . Det tyckes vara en *mal de famille*, som träffat båda Sparrarna på en gång i fråga om giftermål. Jag väntade mig det ej af RiksRådet Fredrik. Hvad RiksRådet Carl angår, väntar jag allt, sedan vistelsen i Rom. Ingen Celadon kan ha varit ömmare i att göra sin cour, och de Romerska damerna böra anlägga sorg efter hans bortresa. Jag gör RiksRådet Fredrik min compliment öfver hans tillkommande¹⁾. Hon är behaglig, och jag är säker att hennes vett, odladt i edert sällskap, ej kan vara annat än angenämt. Jag vet ej hvilken förmögenhet Mr de Wrede kan fordra för sin dotter, eller hvad RiksRådet Sparre åt henne är i stånd att försäkra. Bruket är att gifta sig utan så mycket preliminärer. Att man ger en pension åt enkan af Kronprinsens Gouverneur²⁾ är

hans fåfänga eftersträfvade, men der hans ton och manerer aldrig gjorde honom rätt hemmastadd.

³⁾ Baron Axel von Axelson, Underståthållare i Stockholm.

¹⁾ Grefve Creutz hade d. 2 April skrifvit till Konungen: "RiksRådet Fredrik Sparre har nyss friat till General Wredes äldsta dotter; men fadren vill ej gifva sitt samtycke, om han ej assurerar hennes sort efter sin död. Hon ser väl ut. Det fattas henne ej esprit, och hon har mycken elevation i karakteren. Det är ett fruntimmer, som kommer att representera med mycken värdighet, och att iakttaga den ton, som egnar en stor dame; hvilket är så nödvändigt i ett hof." R.R. Fredrik Sparre hade i första giftet en Wrede-Sparre.

²⁾ Hvilken plats RiksRådet Fredrik Sparre innehade.

naturligt. Men pensionerna i mitt land äro ej synnerligen considerabla. Då Mr de Sparre skrifver mig till, skall jag med nöje gifva mitt samtycke. Hon är af hög börd och med er förbunden. Det är stora titlar inför mig. Hennes hus är dessutom lysande genom utmärkta prof af tillgifvenhet för mina förfäder¹⁾. Det fägnar mig att ni gör rättvisa åt Låstbom²⁾. Jag tror som ni, att Baron Hermelins³⁾ återkomst är nödvändig för hans egna affärer. Rosenstein har sagt mig, att han ej tror det man från Amerika skulle skicka någon Minister; och då behöfves ej heller der någon ifrån Sverige. Asp⁴⁾ vore verkligen eljest ett godt val."

1) Det är bekant, att Henrik Wrede frälste i slaget vid Kerkholm i Liffland K. Carl IX:s lif med uppoffring af sitt eget. D. 1 Aug. 1606 förlänade K. Carl IX Henric Wredes hustru och barn flera gårdar i Finland: "emedan han vid slagtingen vid Kerkholm, den tid vi sjelfva i marken mot fienden stadde voro, icke allenast sig såsom en ärlig krigsman förhållit, utan ock, den tid vi af vårt eget folk förlätne blefvo, undsatt oss med sin egen häst, hvarigenom han är slagen blifven."

2) Konungens omdöme om då varande RevisionsSekreteraren Låstbom finnes ur detta bref redan anfördt i II Delen, s. 192, not. 1. Grefve Creutz skrifver om honom d. 2 April: "Låstbom är förständig och fast. Han är hatad af Rådet. Men det skadar intet: han kan blifva derigenom kanske mera nyttig. Grefve F. (Fersen) är oändligen arg på honom, kanske för det han ej plierat sig efter dess vilja; men Grefve Wachtmeister ger honom mycket värde."

3) Friherre Samuel Gustaf Hermelin, den berömda utgifvaren af Svenska chartverket, död 1818 såsom BergsRåd. Var nu i Amerika. Grefve Creutz skrifver till Konungen: "Baron Hermelin har förlorat allt genom frånfället af Sandels, som skötte hans affärer under hans frånvaro, och det är omöjligt, att han hädanefter kan besörja E. M:s angelägenheter i Amerika."

4) Per Olof Asp, stiftaren af det s. k. Byzantinska sti-

"Parma d. 30 April 1784. . . . Man kan ej visa mera uppmärksamhet och höflighet än Infanten och Infantinnan ha för mig. Infanten är verkligen artig och älskvärd. Han är mycket instruerad ¹⁾). Han förer sig an såsom en Prins af hans börd, och har mycken likhet med Ludvik XV." . . .

Ifrån Parma gick resan till Venedig. Derifrån skriver Konungen: "Se här, min kära Grefve, den sista listan för Justitiæ-ärenderna. Jag har gjort mitt bord rent, och härmed äro alla listor expedierade, som intill denna dag blifvit mig tillskickade. Jag hade ämnat göra er en utförlig berättelse om alla de fêter republiken gifver; men jag får i detta ögonblick svenska posten, och denna skall genast afgå. Jag vill endast säga, att man ej kan visa mer artighet, uppmärksamhet och prakt än Venetianarna, och detta allt med ett behag och en smak af den högsta, förnämaste verld. Hertigen af Parma kom hit incognito i förrgår under namn af Marquis de Morna. Han dröjer här ej längre än jag. Ni har af v. Schevens depecher sett Kronprinsens i Danmark debut ²⁾). Är han hufvudmannen häri, så bå-

pendiet, sist Envoyé i London, död 1808. Var nu anställd vid Svenska Legationen i London. "Hela Börsen — skriver Creutz — har stort förtroende till honom för den activitet och intelligence, hvarmed han bistått Svenska Köpmän i England.

1) Han var en elev af den berömde Cordillac.

2) Den 14 April 1784 upplöste en af K. Christian VII undertecknad befallning det förra Danska Kabinettet. Enkedrottningens och hennes sons, Arsprinsen Fredriks, makt upphörde. Den Guldbergska ministären afskedades med undantag af Statsministrarna Otto Thott och Schack Rathlou, som bi-

dar detta en Prins af annan karakter, än hans företrä-

dragit till den nya förändringen. Kronprinsen trädde i spetsen för regeringen, och återkallade den förut genom Enkedrottningen och hennes anhängare aflägsnade Grefve Anders Peter Bernstorff. — Följande underrättelser om denna revolution ha vi hemtat ur Kongl. Riksarchivet: "Uti en Kommissions-Sekreteraren von Schevens depeche från Köpenhamn af d. 15 April 1784 förmåles, att efter Kronprinsens fullbordade Konfirmations-Akt en ny plan vid hans förestående inträde uti StatsKonseljen blifvit till ärendernas förvaltning fastställd; hvarigenom man för framtiden ville præcavera sig emot hvarjehanda tilltag, som af Prinsen till inskränkande af StatsRådets myndighet kunde påsyftas. I följe af denna plan hade redan GeheimeRådet och StatsSekreteraren Guldberg, samt GeheimeRådet och Finance-Ministern Steman undfått kallelse att intaga rum i Konseljen, hvarförutan man hade försäkrat sig om den nye KabinettsSekreteraren Sporrons särskilda tillgifvenhet, så att all behörig säkerhet för de i administrationen delägande ansågs befastad. Icke destomindre hade Kronprinsen till den första Konseljsessionen, som hölls d. 14 April kl. 6 på aftonen, vetat att, på inrådan af flere med administrationen missnöjde, förskaffa sig Konungens egenhändigt undertecknade auktorisation, i form af vanlig Kabinettsordre, hvarigenom tillkännagafs, att "af förekomne konsiderationer, som rikets väl nära rörde, och till hämmande af flera emot lag inrotade missbruk vid förvaltningsmetoden af allmänna ärenderna, Kongl. Maj:ts vilja vore, att en förändring i dess Ministère skedde;" i följd hvaraf han från deras nu innehafvande embeten entledigade så väl de nyligen tillkallade 2:ne KonseljLedamöterna Guldberg och Stiman, som ock GeheimeRådet och StatsMinistern för UtrikesDepartementet Grefve Rosencrona. Emot dessa mått och steg protesterade Konungens broder, Arfprinsen Fredrik, men utan påföljd. I de afgåendes ställe utnämndes de tvenne fordna StatsMinistrarne Grefve Bernstorff och Herr Rosencrantz samt Chefen för Danska Artilleriet och Ingenieur-Corpsen General Huth och GeheimeRådet Stampe. GeheimeRådet och KonseljLedamoten Schack Rathlou anses vara den, som förnämligast bidragit till revolutionen. I en depeche af d. 18 April förekommer följande: "Det Kongl. Kabinettet hade under hela nästförflutna tiden och nu förefskedade Geheime-

dare ¹⁾. Visst är, att han ej bort erfara mycket motstånd, då han hade för sig alla menskliga och gudomliga rättigheter. Man får nu se, huru han brukar den makt, som han så rättvisligen förvärfvat. Han har tvenne klippor att lika undvika, för mycken stränghet och för mycken mildhet. Ty om någonsin en menniska haft oförrätter att hämnas, så är det han, oförrätter mot sin far, mot sin mor, mot statens grundlagar, som blifvit våldförda, mot den kungliga värdigheten, som blifvit trampad under fötterna, usurperad och förnedrad af personer, som trängt sig in utan kallelse, utan rätt och utan grundade klagomål. Han kunde ej låta sådant passera under tystnad. Han är skyldig sin far, sitt folk och efterverlden ett exempel. Men såsom hämnanden endast föder hat och hatet föder ny hämnd, så bör han stadna och se sig omkring efter en medelväg, låtande straffet drabba blott de största brottsliga och förlåta de öfriga. Men denna så grannliga moderation skall den väl framställa sig för en ung, sextonårig förstes blick? Det är här, som jag väntar honom. Om,

Rådet Guldbergs förvaltning såsom GeheimeKabinettsSekreterare, tillvällat sig en mycket egenmäktig influence uti regeringsärenderna, hvars decision ofta med förbigående af StatsKonseljen, endast genom utfärdade Kabinettsordres fullbragtes. Till förebyggande af detta och flera derigenom inrotade missbruk, är Kabinetttet nu alldeles supprimeradt, och administrationsmetoden efter förra vanligheten stäld, på sätt att hvarje departement kommer i tillbörliga utöfningen af sina göromål.”

1) Det sätt, hvarpå han utverkade entledigandet af den så kallade Guldbergska Ministären, gör hans mod äfven så mycken ära, som hans karakter — säger Spittler, Entwurf der Geschichte der Europäischen Staaten, II Th. s. 554.

å andra sidan, han glömmar allt, om han ej straffar de våldsamheter, som begingos mot hans fars person d. 17 Januari 1772¹⁾), då midt i natten, i sitt eget palats, denne Konung såg sig tvungen att offentligt öfverlemna sin hustru åt vanäran, och sätta sig själf under sin styf-mors och sin brors förmynderskap, om, så han ej straffar ett sådant brott emot alla Souveräners gemensamma sak, så auktoriserar han ett förskräckligt exempel, och förlorar ur sikte statsmannens första plikt, att värna den allmänna säkerheten. Jag tror likväl icke²⁾), att han kommer att taga detta sista parti; emedan Mr Schack Rathlou är hans rådgifvare och Mr Schack var en ibland de Kommissarier, som dömde hans mor. Men det skall ej bli första exemplet af denna art. Cecil³⁾) och Jakob I visar oss ett dylikt, likväl derutinnan skiljaktigt, att Jakob öfvergick till ett annat rike och var intresserad i att respektera sin företräderskas åtgärder. Jag har, utan att tänka derpå, utbredt mig öfver detta ämne; men nyheten om denna

1) Se Gustaf III:s egen berättelse derom, I Del. s. 250 o. f.

2) Hela sammanhanget visar, att denna negation här fattas, och af Konungen blifvit uteglömd; hvarföre vi i öfversättningen tillagt den.

3) Konungen kan här ej mena den berömdaste af detta namn, William Cecil, Lord Burleigh, Drottning Elisabeths Minister och afsvuren fiende till Maria af Skottland, K. Jakobs mor, hvilken han ock bidrog af bringa på schavotten; ty William Cecil dog 1598, nära 5 år innan Jakob blef Englands Konung. Här måste således förstås hans son, Robert Cecil, som också njöt Elisabeths förtroende, två år före fadrens död af henne kallades till StatsSekreterare, och af Jakob I, till hvars upphøjelse på Engelska thronen han medverkat, blef nämnd till Grefve af Salisbury.

händelse har frapperat mig. Jag ber er vända den sorgfälligaste uppmärksamhet åt den sidan. Detta förändrar mycket; och det är ganska väsendligt, att noga följa sakernas skick och den nye regentens karakter. Jag¹⁾ att Grefven redan skickat v. Scheven en me²⁾. Den blir honom nu nödigare än förr. Sådana depecher och avisorna äro just detsamma. Sådana avisor kunna vi få för bättre köp, än en Kommissions-Sekreterare-lön. — Venedig d. 7 Maj 1784.”

I det följande brefvet heter det: ”Jag ämnar i morgon resa härifrån till Vicenza. Jag har haft litet feber; men det betyder ingenting. Det är Venedigs elaka luft, som är skulden dertill. Jag kan ingenting skriva er om våra affärer, då posten alldeles uteblefvit. Man är här i en förskräcklig fruktan för pesten. Den skall ej vara mer än två postombyten härifrån, och det är för oss att ligga vid avantgardet. Här skall man anställa processioner, som ej lära blifva af stor verkan, och Senaten är församlad alla dagar, för att rådslå och förordna om nödiga försiktighetsmått. Det är detta, som kommer mig att påskynda min afresa. Jag fruktar att man forcerar oss att hålla quarantaine vid Venedianska gränsen. Jag ber er säga Riksrådet Fredrik Sparre, att jag först här emottagit hans bref, som var inneslutet i ett pakett till hans bror³⁾, hvilken reste

1) Denna mening är på Svenska.

2) Denne blef Baron D'Ahlbedyhl, — förut anställd vid Svenska Legationen i Petersburg, sedermera Chargé d'Affaires i Köpenhamn.

3) R.R. Carl Sparre, som var Konungen följaktig.

från Rom åtta dagar efter mig, och först här har kunnat lemna mig brefvet. Jag väntar med otålighet posten för att få nyheter från Köpenhamn. Jag föreställer mig, att, i anseende till sakernas nya ordning, ni redan har befallt Baron Sprengtporten¹⁾ att genast begifva sig dit. Mig synes att hans närvaro der bör vara nödvändig i detta ögonblick. Jag önskar er tusen gånger allt godt, och omfamnar er af allt hjerta. Venedig d. 14 Maj 1784."

Ifrån Venedig tog Konungen vägen öfver Milano till Turin. Från Turin gjorde han ett kort besök i Genua, och ämnade sig gå derifrån sjöledes till Toulon; men måste för motvind landstiga i Antibes. Hans första bref ifrån Frankrike är dateradt Lyon d. 5 Juni 1784. "Jag kom hit i går — jag reser i afton, och ämnar om tisdag vara i Versailles. Jag har sett dockan i Toulon. Den är vacker; men ingen ting i jemnförelse med den i Carlskrona. Jag mår förträffligt, och tycker mig återkommen till mitt fädernesland, sedan jag är i Frankrike. Jag är hemmastadd öfver allt. Jag kan tala och förstå språket, och vet huru jag skall uppföra mig, utan att behöfva rådfråga seder och bruk, som för mig äro främmande."

Grefven af Haga kom d. 7 Juni om aftonen till Versailles. — Den 10 skrifver han från Paris till Grefve Creutz: "Rosenstein beskriver för er min ankomst och emottagelse här. — Jag har blifvit omfattad med all

¹⁾ Svenske Ambassadören i Köpenhamn.

möjlig vänskap och hjertlighet af hela den kungliga familjen. Jag är förtjust öfver Konungens öppna och vänskapliga sätt att vara, och hvad Drottningens älskvardhet angår, så säger jag derom intet. Ni känner den. Jag har med oändligt nöje återfunnit mina gamla vänner och väninnor. — Mr de S:t Croix¹⁾, som nyss anländer från Sverige, ger mig en oändligen lugnande berättelse om tillståndet i de provinser, som han genomrest. Han har medfört ett bref från min Son. — Min Bror²⁾ har skrivit mig till. Mig synes att hans beslut är något förhastadt" D. 14 Juni kl. 4 på morgonen. "Jag kommer i detta ögonblick från en bal på operan. Jag har dinerat och legat i Versailles, och återvänder dit i morgon för hela dagen. — Ni, som känner Paris, vet nog huru omöjligt det är att hinna skriva. Den accueil, som publiken gifver mig, är öfver all föreställning. Jag applauderas öfverallt hvar jag går, vid ingången och utgången af spektaklet och i korridorerna³⁾. Jag har ändteligen sett Mr de Choiseul. Jag vet ännu ej hvilken dag, jag kommer att resa. Det blir ej förr än de första dagarna af Juli, om ens så snart. Jag ber eder annoncera hufvudstaden, att jag ämnar

1) Fransysk Chargé d'affaires i Stockholm.

2) Hertig Carl. Brevet angick Hertigens beslut att draga sig tillbaka på landet; hvarom strax mera.

3) Då Konungen första gången besökte La Comedie Française, der Figaros bröllop gafs, var spektaklet redan börjadt och första akten nära slut. Publiken fordrade att pjecen, för Konungens skull, måste börjas å nyo; hvilket skedde. Grimm Correspondence Litteraire P. III. T. II. p. 342.

skrifva ett bref, hvarigenom jag förbjuder allt kostsam- samt firande af min hemkomst" "Den 20 Juni. Jag skref er ej till sistledne Fredag min k. Grefve! Jag var vid Versailles. Der var bal den dagen. Jag återvänder dit i afton för att supera med Prinsessan Lamballe, och skall der passera hela dagen. I morgon kommer Drottningen att gifva en fête vid Trianon. Balen var superb. Det är den vackraste sal i Europa. Baron Breteuil har gifvit mig en supé med musik och proverber i går i S:t Cloud; då jag ock såg (porcellains)-fabriken vid Sevres. Tisdagen skall jag vara i Parlamentet ¹⁾, Onsdagen skall en luftballon uppstiga vid Versailles, Thursdagen ges Castor och Pollux på Operan. Ni ser, att mina dagar äro väl upptagna i Paris. Alla morgnar är jag omkring för att se. Jag kan ej tillskrifva er någon ting i chiffer i dag. Ni har redan haft en depeche af mig, och Franc är sysselsatt med att dechifrera; hvilket han ej ännu hunnit sluta. Derföre får ni ej heller i dag det bref till Öfverståthållaren i Stockholm', som jag lofvat er. Ni må underrätta genom en mundtlig helsning staden om min vilja. Apropos af Öfverståthållaren! Riksrådet Spar-

1) Generaladvokaten Seguier höll vid detta tillfälle ett tal till Konungens ära. Den 16 Juli skrifver Grefve Creutz till Konungen: "Hvilken sublim och rörande Eloge har ej Herr Seguier gjort af E. M. vid Dess närvaro i Parlamentets séance. — Jag har bett Schröderheim öfversätta detta tal, och skall låta införa det i ett Bihang till Post- och Inrikes Tidningarna." Talet finnes i Inrikes Tidningen N:is 33, 36 för år 1784. Den 15 Juni hade Konungen äfven bevistat en séance i Academie Française; hvarom en utförlig beskrifning kan läsas i Grimms Correspondence Litteraire P. III. T. 2. sid. 309.

re¹⁾ kommer hem; och väl vore att skilja honom på godt manér²⁾ ifrån befattningen af krigsärenderna. Om Grefven kunde så laga, att han sjelf ville proponera mig endera skriftligen innan min hemkomst, eller mundtligen efter den samma (det första vore behagligare), att låta dem förblifva på den fot, jag satt dem vid min bortresa, så vore vi af med honom på en gång.

1) RiksRådet Carl Sparre, hade före denna Konungens resa (på hvilken han var följaktig) haft inseendet öfver krigsärenderna; innan Öfverste Toll, i sjelfva verket, fast ej till namnet, för dessa sattes i spetsen. Schröderheim, ingen vän af den sistnämnda, ehuru äfven han måste göra rättvisa åt hans skicklighet, drift och oegennyttja, säger: "RiksRådet Carl Sparre var à la tête af den militära detaljen, och Baron Liljencrantz af finanserna. Jean Christopher Toll behöfde för sitt utrymme att undantränga bägge." "Om RiksRådet Carl Sparre kan med få ord sägas, — tillägger Schröderheim — "att sjelfva naturen danat honom till en af de högre platser i samhället, att styra och befalla. Hade han varit rik, hade han varit mera felfri, än menniskor möjligen kunna vara det. — Hans uppsyn, hela hans figur, hans maintien, ända till hans röst voro imponerande. De kunskaper, som samlas i stora verlden och umgänget, ersatte för honom bristen af andra, och hans éloquence du corps, hvad som felade i hans tal och skriftsätt. Han var, såsom ofta händer menniskor, mäktigare att styra menigheter än enskilda personer. Han misstog sig sällan om medlen till det förra, men misskände ofta de sednare. Emot dessa förgick han sig stundom af öfverilning, mätte sig icke alltid riktigt med sina rivaler; men rönt ofta otacksamhet. Hans skicklighet åter i det andra fallet bevisas af den kärlek och tillgifvenhet Gesleborgs läns invånare ännu visa åt hans minne, och den beredvillighet, hvarmed hufvudstadens borgerskap lydde hans propositioner, utan att kanske allmänt älska hans person. Man kunde säga om honom, som Tacitus om en man af sin tid (jag påminner mig ej namnet) att, om man stundom kunnat påminna emot hans sätt att förvärfva medel, man icke kunnat tadla hans sätt att använda hvad han förvärfvat."

2) Det följande i brevet är på Svenska.

Han blefve alltid sittande i konseljen; men våra operationer blefve ej mera af honom generade. Detta lärer vara svårt att af honom ernå; men Grefven har varit så länge i negotiationer, att jag är viss på, att han reusserar, om han det entreprenerar" ¹⁾).

1) Grefve Creutz skrifver till Konungen, Stockholm d. 13 Juli 1784. "RiksRådet Sparre är återkommen. Hans språk är sådant som det hör; men jag vet ej ännu, om jag lyckas att verkställa E. M:s ordres, på ett sätt som med Dess önskan är enligt. Hans hat emot Toll är alltid lika exalteradt, och han ser med chagrin, att denne gjort godt arbete." Den 27 Juli redogör Grefve Creutz för sitt uppdrag: "Jag har verkställt E. M:s befallning i afseende på Öfverståthållaren, och jag har funnit att bästa medlet att med honom negotiera var, att gå till väga med en stor uppriktighet. Jag sade honom, att jag hade all anledning att tro, det E. M. önskade att Beredningen fortfore efter Dess återkomst på samma fot, hvarpå den blifvit satt under Dess frånvaro, och att jag följaktligen ansåg bäst att han anhölle det E. M. ville låta den fortfara, och äfven framförde denna anhållan skriftligen före E. M:s återkomst. Ni skall derigenom, sade jag honom, finna er ställning angenämare i den vigtiga administration, som är eder såsom Öfverståthållare anförtrodd, och ni skall undvika obehagligheten af att assistera vid deliberationer, hvilka ni ej kan leda hvarken i afseende på föremål eller former. Eder kredit, edert anseende skulle derigenom comprometteras; i stället, att om ni kastar ifrån er denna börda, ni ej skall finna er i opposition mot en mans vuer och projekter, hvilken ni ej älskar. Han svarade mig med en köld och en sans, hvaraf jag ej trott honom mäktig. Tror ni, sade han, att, då Kungen befallte mig att följa honom till Italien, jag ej märkte, det afsikten var att skilja mig från krigsärenderna? Jag begrep det fullkomligt; och jag gillar helt och hållet de goda skäl ni anført derföre, att jag ej mera bör blanda mig deruti. Det vore absurdt af mig att taga del i en befattning, som Konungen önskar se i andra händer . . . Jag skall anhålla hos Konungen vid hans återkomst att han derifrån dispenserar mig; men det synes mig tjenligare att jag sjelf säger det åt Kungen, då han återkommer. Att skriva derom nu genast, vore att yttra mitt bifall till saker, som jag

Om innehållet af den önskan eller det beslut, Hertig Carl tillkännagifvit, upplyser följande Konungens svar till sin Bror, som vi i öfversättning meddela ¹⁾.

"Versailles d. 20 Juni 1784. Jag har emottagit, min k. Broder, Edert bref af d. 14. Men jag skall ej dölja, att jag blifvit något öfverraskad, att J valt tiden af min frånvaro för att tillkännagifva ett beslut, så oväntadt och så föga vanligt, som att för trenne år draga Eder tillbaka på landet; så mycket mer, som det i alla fall står Eder fritt, att der tillbringa den vackra årstiden. J skullen kunna haft tid att invänta min återkomst, och att rådfråga mig, innan J kungjorden en föresats, som i Nationens och Europas ögon mer har utseendet af ett missnöje, än af någon bevekelsegrund till sparsamhet. Det är en känd sak, att för ett hof vistan det på landet är alltid dyrare, än i staden. Jag vet väl, att J ej hysen något missnöje emot mig, och jag vet tillika, att J ej kunnen hysa något

ej känner. Konungen skall hos mig hvarken finna humeur eller missnöje, utan nit, tillgifvenhet och verksamhet, i hvad han vill mig uppdraga. Jag har inga andra önskningar än för lugnet och lyckan af Konungens regering. . . Han frågade mig slutligen, om jag trodde, att Kungen ville taga ifrån honom Passevolancen. Jag svarade, att jag ej kände detta, men icke trodde det. Jag förmodar, att detta ligger honom om hjertat, för någon vinst, som han derutaf drager. Men om det allmännas intresse fordrar, att denna omsorg är i mer hushållsamma händer, så kan E. M., då han derifrån entledigas, bevilja honom en pension på Passevolancen, proportionerad till den fördel, som han deraf har. Jag tror, att både han och det allmänna dervid skulle finna sin räkning."

1) På afskriften i Konungens papper har han sjelf tecknat "Copie de ma lettre à mon frère, Le Duc de Sudermannie."

med skäl; emedan jag alltid behandlat Eder med den vänskap och det förtroende, som mitt hjerta för Eder känner; så att den förkärlek jag haft för Eder äfven ofta har uppväckt Eder Brors jalousie, Men, ehuru allt detta är ganska sannt, och vår förbindelse aldrig har undergått och aldrig skall undergå någon ändring, så veten J väl, att verlden, som blott dömer efter utseendet, skall döma annorlunda; och J haden ej bort (tillåten mig att säga det) taga ögonblicket af min frånvaro för ett sådant beslut. Jag hade kanhända äfven kunnat vänta, att J lagt under mina ögon de indragningar, som J ämnar göra, Äro de på den summa, som Eder tillhör genom Regeringsformen, har jag ingen ting att derom säga. J ären deröfver herre. Men J kunnen ingen ting ändra i min Svägerskas underhåll. Det är jag, som gifver det. Det är af mig försäkradt åt Eder Svärfar, och äfven Eder Hustrus samtycke kan ingen ting deri ändra; emedan i penningesaker en qvinna är alltid omyndig. Jag öppnar Er mitt hjerta med uppriktighet, och jag hoppas att den ej skall såra eder. Jag smickrar mig emellertid, att J skolen tillbringa Eder tid hos mig på Drottningholm och Gripsholm, och att jag ej skall blifva beröfvad nöjet att lefva med Eder och Eder Hustru. Om mina finanser det tilläte, skulle jag med ens afskära alla svårigheter och komma till Eder hjälp. Men i detta ögonblick är det omöjligt. Man får emellertid se, om Hr v. Mörner¹⁾ ostraffad skall tillbringa sin

¹⁾ Utan tvifvel GeneralLöjtnanten Friherre Hans Gustaf Stellan Mörner, som till 1780 varit Hertigens Förste Stall-

tid, efter att ha bragt Eder i denna villervalla. Mina domstolar skola derom döma. Men, huru härmed må vara, hoppas jag, min k. Broder, att, frånvarande eller närvarande, J aldrig skolen tvifla om min ömhet för Eder, och om den beständiga och oföränderliga vänskap med hvilken jag är, min k. Broders, Gode Bror och ömme Vän."

Grefve Creutz inberättar till Konungen, att detta bref gjort på Hertigen ett djup intryck¹⁾. Det synes ej i början ha varit Konungens afsikt att skrifva det. Det heter i ett bref från honom till Grefve Creutz af samma dag: "Min Brors beslut synes mig förhastadt och föga convenabelt, för ögonblicket omöjligt för honom att utföra, och onyttigt i afseende på sin verkan. Han har skrivit mig till derom. Jag har ännu ej svarat honom²⁾. Jag förstår ej hvad besparing han kan göra på landet. För oss är alltid vinstandet på landet dyrare än i staden, för de många kostpenningar, som måste gifvas vårt folk. Hertigens af Choiseul retraite har här blifvit allmänt desapproberad. Min Bror kan för öfrigt ej ändra något på Hertiginnans stat; ty den är af mig anslagen för hennes skull, utsatt i hennes giftermålskontrakt, och garanterad hennes far af mig, så att hennes eget samtycke kan deri ej göra någon

mästare. General 1792. Död 1797. Hade varit "à la tête de mes affaires", såsom Hertigen skrifver till Konungen.

¹⁾ Den 16 Juli 1784. Le Duc de Sudermannie a été atterré par la lettre de V. M. Il sent vivement sa précipitation et sa faute.

²⁾ Det följande på Svenska.

ändring. Jag ber Grefven, i samråd med Grefve Wachtmeister derom tala med Ruuthen¹⁾. Hertigen kan endast retranchera på de femtitusen plåtar han själf, enligt Regeringsformen, äger. Jag kunde väl säga detta själf åt min Bror; men dessa reflexioner genom Ruuthens mun kunde blifva mindre hårda". . . Konungen framförde dem dock själf, såsom vi sett.

1) Öfversten Friherre Erik Ruuth, nu Förste Kavaljer hos Hertig Carl, sedermera Baron Liljencrantz's efterträdare i förvaltningen af finanserna. Den 31 Juli 1784 inlemnade Friherre Ruth en not till JustitiæCanzleren Grefve Wachtmeister och Grefve Creutz af följande innehåll: "Underrättad om det misshag, hvarmed Kongl. Maj:t upptagit H. K. H. Hertigens af Södermanland fattade beslut, att för trenne år föra en inskränkt lefnad på landet, och att K. M:s nådiga vilja är, det Deras Excellencer skola uppmana mig förmå högstbemälte H. K. H. att ifrån detta sitt beslut, såsom af sig själf, afstå, kallar äran och sanningen mig, att Deras Excellencer vördsamligen vid handen gifva, det H. K. H. just på mitt underdåniga tillstyrkande vidtagit denna resolution. — Orsakerna bör jag derföre först nämna. H. K. H. fann sig invecklad i skuld. De som hade att fordra voro Svenskar, och efter all naturlig billighet berättigade att blifva betalte. Jag förtiger med flit alla de utvägar, jag påtänkt och till en del försökt, för att befrämja detta ändamål; och då ingen annan varit öfrig, har jag följt den drift H. K. H. hos sig själf känner, att, med försakande af både nöjen och behagliga vanor, efter sin yttersta förmåga bjuda till att göra hvar man rätt. En räkning, som är grundad icke på gissningar, utan på verkligheter, blef derföre uppgjord. Med den instämmer det, att hvar och en undfår det honom tillhör. Men då det icke lärer höra hit att diskutera, om denna är på fragila eller säkra grunder uppgjord, så håller jag mig endast vid rätta ämnet, som är, och i all min lifstid blir, att söka uppfylla K. M:s nådiga östundan. Jag förklarar derföre, att jag hos H. K. H. skall göra min yttersta effort, att han ville förkasta och öfvergifva de råd, hvarmed jag honom i underdånighet tillhandagått, och således foga sig efter K. M:s önskan" . . .

Följande utdrag äro ur samma Konungens bref till Grefve Creutz: "Jag är på Versailles sedan i går, då jag superade hos Prinsessan Lamballe, och, såsom festen vid Trianon blir denna afton, stadnar jag här öfver natten¹⁾.... Det Grefven skrifver mig till under den 23 April är ett nytt prof af dess omsorg och zèle²⁾. Jag lär passera genom Östergöthland, åt Eksjö och en del af Södermanland, om jag landstiger i Carlskrona. Men om vinden är god till Stockholm, så att jag på tre à fyra dagar kan vara der, så tager jag hellre den utvägen, för att spara skjuts och hästar, som i den tiden just blifva brukade till bergningen. Skulle jag resa landvägen, blifver det i Linköping jag kommer att hvila, och då önskade jag, att Grefve Wachtmeister och Baron Liljencrantz lemnade mig någon skriftlig underrättelse, huru jag kunde göra på bästa sättet de af Grefven omtalade distributioner." — "Hvad Grefven skrifver mig till under d. 29 April om den Amerikanska orden har jag för detta besvarat³⁾. Nu bör jag endast tillägga, att ingen derom

1) Det följande på Svenska.

2) Grefven säger i detta bref: "Ehuru otrolig glädje jag har öfver E. M:s hemkomst, så önskar jag nästan, att den ej skedde före skörden. Det blefve eljest ett bedröfligt skådespel för E. M:s ömma hjerta, att se ett lidande, som ej kan hjälpas och emottaga ett folk, som försmäktar. Jag har emellertid påmint Baron Liljencrantz, att hålla en del af de penningar, som nödvändigt skola användas till de provincers undsättning, hvarigenom E. M. kommer att passera, i bereskap, att då af E. M. sjelf under resan blifva distribuerade."

3) "Om det vore möjligt, att E. K. M. efter närmare upplysning om naturen af det hederstecken Amerikanarne instituerat,

talat, sedan jag är här; fast hvarken Grefve Ferseu eller Stedingen (de båda enda, som den blifvit tillskickad) den bära. Orsaken dertill är lätt att finna. Innan tillståndet gafs Fransoserna, hade jag redan från Rom genom Cardinalen Bernis gjort hos Konungen af Frankrike mina föreställningar. Dessa kommo för sent: tillståndet var gifvet. Men detta har gjort, att

kunde tillåta de Svenskar, som tjent uti Amerika, att bära det, så torde det göra en god verkan, emedan Konungen i Frankrike tillåtit, efter fredens afslutande med England, dess Amiral och FältMarshall att bära det. England lär finna det så mycket mindre illa, som den närvarande Ministern varit Amerikanernas beskyddare, och klagat emot öfvervåld, som tvungit dem till vapen. — Förbudet att bära Cincinnati Orden torde anses såsom en förebråelse för Rochambeau och Grefve D'Estaing, som äro Franske nationens idoler, och, då E. M. gör en resa dit, är det så nödvändigt som lätt att derigenom vinna nationens bifall. E. K. M. kunde då förklara, att förbudet att bära detta tecken endast blifvit gjordt, till dess E. K. M. hunnit blifva underrättad om beskaffenheten af denna instiftelse. Konungen hade redan ifrån Turin d. 26 Maj härom skrivit: "Hvad den Amerikanska Orden angår, är jag oföränderlig i min föresats. Detta tecken är instiktadt till åminnelse af en rebellion, som, fast krönt af lyckan, är lika brottslig i en Konungs ögon. Det är ej för Konungens i England skull, som jag ej vill tillåta mina undersåtare att den bära; det är för min, för alla konungars, hvilkas sak det är. Det är för att ej visa för min nations ögon, att Svenskar kunna pryda sig med ett sådant tecken. Det är i synnerhet för att ej admittera den nyheten, att andre än Förstar kunna göra Riddare, hvilket aldrig förr varit antaget, hvilket aldrig hvarken det mäktiga Venedig eller det högfärdiga Holland i deras välmaktstid trott sig kunna göra. Det är detta skäl jag i synnerhet bad Cardinalen Bernis representera, då saken i vintras ventilerades, och hvarpå jag endast fick till svar, att Cardinalens depeche var ankommen för sent, efter saken var redan gjord. För öfrigt har jag ej för sådant hvarken att göra någon redo, eller följa någons exempel."

man funnit helt simpelt, att jag förblifvit vid mitt första beslut. — Eder apostille af d. 3 Maj¹⁾ kommer mig att darra. Blir det ännu ett missvextår, så äro vi förlorade. Vi måste då göra, som de gamle Göther, som utvandrade ur sitt land och gjorde eröfringar för att kunna lefva" . . . "Den 24 Juni. Se här en afskrift af brefvet till min bror²⁾. Drottningens fête på Trianon har varit charmante. Man spelade på lilla theatern *Le Dormeur éveillé*, orden af Marmontel, musiken af Gretry — med hela operans appareille och ballette. — Man superade i trädgårdens pavilloner, och efter supéen var den engelska trädgården illuminerad. Det var en fullkomlig förtrollning. Drottningen hade tillåtit äfven andra damer och kavaljerer, som ej voro befallda till supéen, att promenera i trädgården. De voro prevenerade om, att alla (fruntimmer) borde vara hvitklädda. Det var verkligen ett skådespel af de Elyseiska fälten. Drottningen ville ej sitta till bords; men gjorde *les honneurs*, såsom den hederligaste husfru. Hon talte vid alla Svenskarne, och visade dem den utmärktaste artighet. Hela kungliga familjen var der, alla hofdignitärerna med deras fruar, kaptenerna af *les Gardes du Corps* och cheferna för de öfriga Konungens lif- och hustrupper, ministrarna och Svenska ambassadören. Prinsessan Lamballe var den enda af

¹⁾ Denna finnes ej; men har tydligen angått nöden hemma i landet.

²⁾ Det bref, hvarur vi här lemna utdrag, är börjad d. 21 Juni och slutadt d. 24. Hvad som tillhör detta sednare datum vidtager här.

Prinsessorna af blodet, som var der; af Prinsarna ingen. Konungen är missnöjd med dem, för ett trakkaseri, som de gjort ¹⁾. — Jag har varit ensam med Konungen tre timmar i går” . . .

Besöket blef ej helt och hållet utan politiska följder. Genom en konvention, som tecknades i Versailles d. 1 Juli, afstod Frankrike till Konungen och Kronan Sverige ön St: Barthelemy i VestIndien, emot erhållande af vissa handelsförmåner, hvarigenom den nederlagsfrihet i Wismar, som 1741 hade blifvit Frankrike af Sverige beviljad, öfverflyttades till Götheborg. Men Franska hofvets beredvillighet, att bibehålla och stärka den gamla förbindelsen med Sverige, stadnade ej dervid. Ett nytt vänskapsförbund (Pacte d'amitié) blef af Gustaf III föreslaget, och af Ludvik XVI, efter åtskilliga jemnkningar och förändringar, samtyckt. Denna nya allians- och subsidie-traktat tecknades i Versailles d. 19 Juli. Villkoren voro följande: Frankrike förband sig, att, utom de ordinarie subsidier, som genom den förnyade konventionen af 1783 blifvit betingade, dessutom årligen under sex års tid, ifrån d. 1 Juli 1784, erlægga derutöfver en summa af en million 200,000 Livres, — att i händelse Sverige blefve anfallet, bistå detsamma, trenne månader efter skedd anfodran, med en hjälpsändning af 12 linieskepp, 6 fregatter och 12,000 man trupper, — eller att i ställe lemna 24,000 Livres i månaden för hvarje 1000 man, och äfven för

¹⁾ Synes ha afseende på en etikettsfråga. I Inrikestidningen för 12 Juli 1784 säges dock, att Grefven af Haga åskådade Spektaklet i Trianon i samma loge med Konungen och Monsieur.

hvarje krigsskepp en viss summa, hvilken för tillfället skulle bestämmas. Å Sveriges sida upplifvades de föregående traktaters förbindelser, med det tillägg, att, i händelse Frankrike funne sig angripet och begärde Sveriges bistånd, då komma det till hjälp med en flotta af 12 linieskepp.

Denna traktat var hemlig. I ett bref, som Gustaf III ej långt efter sin hemkomst till Sverige emottog af K. Ludvik XVI heter det: "Ingen ting kan vara bättre, än det sätt, hvarpå E. M. för Senaten tillkännagifvit den afhandling, som här ägt rum angående handeln emellan bägges våra nationer, och hvaraf ratifikationerna nyss blifvit utvexlade. Det är lyckligt att E. M. aflägsnat all tanka om någon mera vidsträckt öfverenskommelse, hvaraf hemligheten ej kan nog sorgfälligt bevaras, inom antalet af de få personer, som vi ej kunnat undgå att deraf gifva del." — En viss oro öfver den Svenska Konungens krigslust framlyser i följande ställe af samma bref. "Jag har läst med interesse den detalj, i hvilken E. M. velat ingå, angående fortgången af de förbättringar af alla slag, som blifvit anbefallda, och jag lyckönskar E. M. till det stadgade och lysande skick, hvari dess styrka till lands och sjös sig redan befinner. Detta kan ej undgå att försäkra åt E. M:t dess grannars aktning och dess folks lugn. Med kännedom af E. M:s kloket och visdom, håller jag mig försäkrad, att, nöjd med bevarandet af Dess staters säkerhet, E. M. skall undvika all demonstration, som kan blifva en anledning

eller äfven en förevändning till oro, för hvem det
 vara må"¹⁾....

1) Brefvet i sin helhet lyder: "Monsieur mon Frère. J'ai reçu avec une véritable sensibilité les expressions d'amitié, que V. M. m'a renouvelé dans sa lettre du 7 de ce mois. Elles m'interessent, et d'autant plus, qu'elles s'accordent entièrement avec la sincérité de mes sentiments pour V. M. Je m'occuperai toujours à lui en donner les preuves les plus convaincantes. J'ai appris avec bien de plaisir l'heureux retour de V. M. dans ses états. J'espère autant que je le désire qu'elle n'y aura trouvé que des motifs de satisfaction. C'est un juste tribut, que ses sujets doivent à la tendre sollicitude dont elle est sans cesse animée pour leur bonheur. Rien de mieux assurément que la manière dont V. M. a annoncé à son Senate la transation qui a eu lieu ici relativement au Commerce de nos deux Nations, et dont les ratifications viennent d'être échangées. Il est heureux qu'elle ait écarté l'idée des conventions plus étendues, dont le secret ne peut être trop soigneusement renfermé dans le petit nombre des personnes, que nous n'avons pu nous dispenser d'y admettre. J'ai lu avec intérêt le détail dans lequel V. M. a bien voulu entrer touchant le progrès des réparations de toutes especes qu'elle avoit ordonné, et je la félicite de l'état solide et brillant ou elle a déjà mis ses forces de terre et de mer. Il ne peut manquer de lui assurer la considérations de ses voisins et la tranquillité de ses peuples. Connoissant la prudence et la sagesse de V. M., je suis bien assuré que, contente de pourvoir à la sureté de ses Etats, elle évitera toute demonstration qui pourroit être un sujet ou meme un pretext d'inquietude pour qui que ce soit. Je suis bien touché de ce que V. M. me dit touchant l'état de la Reine, et j'accepte de bon coeur les voeux qu'elle m'exprime à cette occasion. Convaincu de tout son intérêt pour moi, je la prie de ne pas douter de celui que je prends à sa prospérité et à celle de sa maison, et de prendre confiance dans la sincère et fidèle amitié, avec la quelle je suis

Monsieur mon Frère

De Votre Majesté (le) bon Frère

Louis.

Versailles le 27 Septembre
 1784.

Redan fram på våren detta år hade krigsrykten börjat sprida sig från Ryska gränsen i Finland, och nått Konungen i Paris. Grefve Creutz skrifver till honom från Stockholm d. 20 Juli: "Då jag sednast hade den nåden att hos E. K. M. anmäla de rykten, som i Finland åter blifvit upplifvade om Ryska utrustningarna, ansåg jag dem af ringa betydighet, och såsom en följd af den declaration Ryska Hofvet till det Danskas förmån hos E. K. M. afgifvit ¹⁾). En sak af sådan beskaffenhet borde dock ej med för mycken kallsinnighet handteras. Vid första rapporten derom anmodade jag derföre GeneralLöjtnanten Herr Grefve Posse ²⁾), att genom utskickade söka utforska grunden till dessa rykten och fördubbla dess uppmärksamhet på allt hvad vid Ryska gränsen sig tilldroge, och att, i händelse trupper derstädes skulle sammandragas, taga nödiga mått och steg att ej finska arméen på sine rotar blefve öfverraskad, innan den hunne samlas. Jemte det jag honom föreskref, att härvid nyttja all möjlig försiktighet, och att ej genom förtidiga försvarsmått gifva Ryska Kejsarinnan ombrage och anledning att verkställa dess hotande afsikter, lät jag honom förstå, det han uti allt, och i synnerhet i det, som rörde arméens flotta, och Sveaborgs bevarande för surprise, borde samråda med ÖfversteLöjtnant Anckarsvärd ³⁾), en

¹⁾ Denna Declaration finnes ej bland Konungens papper.

²⁾ Grefve Fredrik Arvidsson Posse, befälhafvande General i Finland, slutligen General och En af Rikets Herrar. Död 1794.

³⁾ Michael Anckarsvärd, slutligen Grefve, General-

man, hvars förtjenster och kunskaper nogsammt äro bekanta, och hvilka jag under denna tid på den fördelaktigaste sida lärt känna. De oinskränkta ordres E. K. M. för längre tid tillbaka gifvit, att med all möjlig höflighet och vänskap bemöta alla uti E. K. M:s hamnar inlöpande Ryska krigs- och handelsskepp, kunde under förberörde rustningar ej annat än hos Grefve Posse väcka villrådighet, huruledes han borde sig förhålla, i händelse flere Ryska armerade skepp ville på en gång i hamnen vid Sveaborg inlöpa. Jag fann därför äfven nödigt att antyda honom, det väl ingenting borde minskas i de höflighets- och vänskapsbevis, hvarmed Ryske skepp hittills blifvit emottagne, men att, så länge man ej vore säker om ändamålet af Ryska rustningarne, borde ej mer än ett, högst två armerade skepp på en gång i hamnen insläppas. Dessa försiktighetsmått, som jag under E. K. M:s frånvaro ej annat kunnat än anbefalla, finnas lyckligtvis nu mera öfverflödiga. De underrättelser, som Hr Grefve Posse och ÖfversteLöjtnant Ankarsvärd under den 12 innevarande mig meddelat, bekräfta det omdöme jag vid första tidningen om Ryska rustningarna fällt. De anstalter man å denna sida omtalt, och verkligen tagit, till truppernas församlande på gränsen, hafva helt och hållet upphört, inga galerer äro under utrustning, och hela sjöarmeringen är vorden inskränkt inom en exercis-

Löjtnant, Landshöfding i Calmar, LandtMarskalk vid Riksdagen 1809. Tog afsked 1810 och dog 1838, 96 år gammal.

eskader af 13 skepp, som äfven redan från Cronstadt utlupit" ¹⁾). . . .

Vid samma tid hördes krigsrykten från Danmark. Grefve Ehrenhvård — inberättar Grefve Creutz d. 23 Juli — har tagit en liflig oro öfver rustningar i Danmark, och de skepp, som der nyligen blifvit förda i sjön. Jag har mycket berömt hans verksamhet och hans tagna steg, men lugnat honom på samma tid. En hastig utrustning i detta ögonblick, såsom E. M. sjelf täckts anmärka, skulle göra en elak verkan, i synnerhet då nyheterna från båda hållen blifva allt mer fredliga." Också befunnos dessa rykten öfverdrifna. "Sednare underrättelse — säger Grefve Creutz i ett strax derpå följande bref — "hvilka så väl jag erhållit från min, som Mr de Pons ²⁾ ifrån sin sida, instämma i att rustningarna upphöra så väl i Ryssland, som Danmark." Grefven tillägger ³⁾): "Den enighet, den samdrägt, det lugn, och den passiva lydnad, som visat sig under E. K. Mits frånvaro ibland alla klasser och Dess undersåtare, hafva synnerligen frapperat de främmande ministrarna" ⁴⁾).

¹⁾ Envoyéen von Nolcken i Petersburg anmälte sedan, det Ryska Kejsarinnan vore sinnad att, till verkställande af Astro-nomiska och Geografiska Observationer, utsända 2 fregatter i Östersjön, för hvilka begärdes ett vänligt bemötande och bi-träde i Svenska hamnar. Den ena af dessa fregatter lopp in i Carlskrona, den andra i Götbeborg. "Grefve Ehrensvård — skrifver Grefve Creutz till Konungen d. 2 Juli — har emot-tagit de Ryske officerarne med all artighet, och visat dem Chapmans mästerverk."

²⁾ Fransyske Ambassadören i Stockholm.

³⁾ I brefvet af d. 23 Juli.

⁴⁾ I ett nyss föregående bref heter det: "Hos alla Embets-

En olycklig händelse kastade ett sorgeflor öfver den sista tiden af Konungens vistande i Paris. Kammarjunkaren Carl Peyron, nu i Konungens suite, hade förut varit i Fransysk tjenst, och begärt, såsom det säges, sitt afsked, hellre än att gå ombord till Amerika; hvarföre han af sin chef Grefve De la Mark blifvit tadtad. Grefven var en son af Grefvinnan De la Mark, med hvilken Gustaf III, allt sedan sitt första vistande i Paris hade underhållit en brevvetling, som likväl efter Konungens besök i Spa (der ett brouillerie synes ägt rum) vittnar om en tilltagande köld, och med Maj månad 1784 fullkomligt upphör. Grefvinnan hade sjelf afrådt Peyron att ifrån Italien följa Konungen till Paris¹⁾. Han kom emellertid; och Grefve De la Mark yttrade sig om honom på ett sätt, som hade en utmaning å Peyrons sida till följd. Konungen skrifver till Grefve Creutz ifrån Paris d. 27 Juni: "Den stackars Peyron, förtviflad öfver Grefve De la Marks uttryck och förföljelser, har budit ut honom sistledne tisdag på Operabalen. De duellerade i fre-

män har varit en täflan att behaga E. M. Alla hafva gifvit efterdöme af lydnad. Rådet kan E. M. göra af hvad Han vill, och Sprengtportarne äro absolut oförmögne att göra ett annat intryck, än en föraktlig medömkan. Sinnenas böjelse i Finland är förträfflig, och deras tillgifvenhet så mycket större af fruktan och hat för Ryssland."

1) Några rader ifrån Grefvinnan De la Mark, som endast kunna vara ämnade för Peyron, daterade Paris d. 6 Februari 1784, samt bilagda samlingen af Grefvinnans bref till Konungen, innehålla i temligen kalla och bitande uttryck, att han, både för Konungens och sin egen skull, ej borde komma till Frankrike.

dags uti Boulognerskogen kl. half 9 på morgonen. Peyron har blesserat Grefve De la Mark under axeln så farligt, att det är ganska osäkert, om han kommer sig¹⁾. Grefve De la Mark har stuckit Peyron på samma gång under örat, så att han föll, utan att framföra ett ord, död i armarna på Grefve Schwerin, som hade åtföljt honom. Vicomte de Noailles var Grefve De la Marks secundant. Konungen har förbudit all undersökning, och Peyron blef om aftonen offentligen begrafven i den närgränsande kyrkan. Se der slutet af den olyckliga historien i Brest och af Grefve De la Marks högmod! Se till, hur ni kan bereda hans stackars mor på denna förfärliga underrättelse²⁾. — Det är ännu en omständighet, som gör denna död för mig ännu mer sorglig. Han var på vägen att göra sin lycka. Den Engelska Damen, om hvilken ni hört honom tala, en dotter af en Chevalier Barrow (?), som gifvit honom en son i Boulogne utan sina föräldrars vettskap, har slutligen fått föräldrar-nes samtycke. Hon kommer för att begära mitt, och skulle gifva honom en förmögenhet af 200,000 francs. Hon kommer kanhända i morgon. Döm om hennes förtviflan. Af hvad ni sett i tidningarna om Peyron, har han varit hemligen gift med henne. Således är barnet, som har min sons ålder, äkta." — Denna

¹⁾ Han återställdes likväl.

²⁾ Grefve Creutz skriver d. 16 Juli: "Jag beklagar alla dagar den stackars Peyrons tragiska död. Det var en mild och hederlig själ, oförmögen att missbruka E. M:s godhet och att skada någon. Jag har sjelf i honom förlorat en vän, och dessa förluster äro svåra att ersätta."

händelse gjorde ett ganska djupt intryck på Konungen. Han säger i nästa bref, Paris d. 4 Juli: "Jag är oändligen nöjd både med hofvet och staden, och i synnerhet med publiken, som emottager mig på alla spektakel med ganska smickrande acclamationer. Men efter den olycka, som händt mig, tynger mig Paris, och allt återkallar för mig bedröfliga föreställningar, från hvilka jag ej kan skilja mig, och som plåga mig så mycket mer, ju mer jag måste bemöda mig att dölja dem för den verld, i hvilken jag lefver¹⁾. Jag hoppas för öfrigt, att jag skall ha orsak att ej ångra denna resa; såsom menniska blir den mig alltid tung genom den förlust jag gjort. — Jag hoppas återse er snart. Endast mitt fädernesland skall kunna läka mig. Det är i dag jemnt ett år, sedan vi voro i Fredrikshamn." (Härvid sätter Konungen ett stort *Nota bene*).

Den 20 Juli anträdde K. Gustaf III återresan till fäderneslandet, och var d. 29 Juli om middagen vid Warnemünde. Han steg der ombord kl. 8 om aftonen på Jakten Amadis, förd af Major Frese, passerade d. 1 Aug. Calmaresund, och anlände d. 2 Aug. till Dalarö; hvarifrån resan fortsattes landvägen till Stockholm. —

Huru 1786 års Riksdag fanns nödvändig, — hvad som omedelbart föregick och efterföljde detta misslyckade försök å Konungens sida att närma sig till Ständerna — detta skall härnäst blifva ämnet för des-
sa blad.

¹⁾ Det följande på Svenska.

Innehåll.

	Sid.
Konungens sinnesstämning efter hans Moders död . .	1
Financiell förlägenhet	2
Grefve Creutz utsedd till PremierMinister efter Grefve Ulrik Scheffer	3
Ny subsidietraktat med Frankrike	9
Schröderheims skildring af Grefve Ulrik Scheffer . .	10
Grefve Ulrik Scheffers afskedsansökning	12
De politiska utsikterna i följe af det förmodade Ryskt- Turkiska kriget	13
Gustaf III:s hemliga plan till ett anfall på Danmark och Norrige	15
Konungens resa till Finland	33
Armbrottet på Parolamalm	37
Mötet med Kejsariinnan Catharina II i Fredrikshamn .	39
Krigsrykten	41
Tvekan	47
Beslut att resa till Italien	49
Financiella utvägar	50
Konungens afresa	60
Den tillförordnade regeringen	61
Grefve Creutz Canzler för Upsala universitet	66
Konungens brevexling med honom under sin resa . .	69
Ankomsten på Tysk botten	69
Äfventyr	71
Besök i Ludvigslust	74
” Braunschweig	76
” Quedlinburg	77
” Bamberg, Erlangen	78
Omdöme om Riksrådet Grefve Höpken	79
” om Grefve Axel Fersen den yngre	80
Kejsar Joseph II:s svar på ett Konungens bref . . .	81
Ankomst till Baden i Pisa	82
Besök hos StorHertigen af Toscana	83
Förtroliga tvifvelsmål om Frankrikes politik	84
Och Fransyska hofvets inbjudning	87
Bref från Florens	90
Ordens-decorationer	91
Sammanträffande med Kejsar Joseph II	99

	Sid.
Ankomst till Rom	100
Om Dagbladspressen i Sverige	101
Om JustitiæCanzlerens och HofCanzlerens löner	109
Om Amiral Chapmans titel	111
Konungens bref till GeneralAmiralen Trolle om Kejsar Joseph II.	115
Ankomst till Neapel	117
Omdöme om Generalen Friherre Wrede	118
" om Konungen och Drottningen i Neapel	119
Ett bref ifrån Catharina II till Gustaf III	121
Konungens sista bref till GeneralAmiralen Trolle	123
GeneralAmiralens död	124
Nöden hemma	129
Det tvetydiga i Konungens politiska ställning	131
Grefve Creutz's råd om resan till Paris	132
Konungen om sin Öfverhofpredikant Baron Taube i Rom	133
" om GeneralAmiral Trolles begrafning	135
" om Liljencrantz, Axelson, Låstbom m. fl.	137
" om RiksRådet Fredrik Sparres giftermål	138
" om Kronprinsens i Danmark antagaude af regering	140
" om afresan från Venedig	144
Konungens ankomst till Frankrike och bref derifrån	145
RiksRådet Carl Sparre skiljes från befattningen med krigs- ärenderna	148
Ett Konungens bref till sin Bror Hertig Carl	150
" om den Amerikanska CincinnatiOrden	154
" om festen i Trianon	156
De politiska följderna af Konungens besök vid Fran- ska hofvet	157
Ett Bref från Ludvik XVI till Gustaf III	159
Krigsrykten från Ryska och Danska sidan	160
En olycklig Duell	165
Konungens hemresa	166

Rättelser.

- S. 4. sista r. Stuars l. Stuarts.
— 11. r. 2 nedifr. död l. bortgång.
— 16. Not. sista r. för l. från.
— 29. Not. sista r. denna l. en.
— 32. Not. 8 uppfifr. och derpå i vagn l. har jag derpå i vagn.
S. 83. Not. r. 9 nedifr. efter fortune sättes komma i stället för punkt.
S. 84. r. 4 uppfifr. om l. uti.
— 89. Not. r. 7 nedifr. en l. en.
— 94. Not. r. 21 nedifr. desterad l. detesterad.
— 128. r. 13 nedifr. ett l. att.
— 153. r. 10 nedifr. Narbenne l. Narbonne.
— 154. Not. första sid. lettire l. lettres.
— 158. Not. 1 sista rad. Brita Christina Wrede Sparre, dotter af ÖfverStåthållaren Grefve Axel Wrede Sparre.
S. 141. Not. r. 11 nedifr. Stiman l. Steman.
— 144. Not. 2. Friherre D'Ablbedyll sändes 1784 till Köpenhamn med karakter af Minister en second, och rappellerades 1789. Död 1819. Om hans rappell se biographien i Biogr. Lex. 1 B.
Mindre bokstafsfel och ojemnheter i stafning täcktes Läsaren benäget ursäktas.
-

HISTORISKA DRAG

UR

KONUNG GUSTAF III:s

EFTERLEMNADE PAPPER.

TREDJE DELENS

SEDNARE AFDELNING.

KONUNG GUSTAF III:s

EFTERLEMNAD

OCH

FEMTIO ÅR EFTER HANS DÖD ÖPPNAD

PAPPER.

ÖFVERSIKT, UTDRAG OCH JEMNFÖRELSE

AF

E. G. GEIJER.

TREDJE DELENS

SEDNARE AFDELNING.

Upsala 1845

WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

Då Konungen hemkom från sin Italienska resa, fann han sin PremierMinisters beröm i allas mun, till den grad, att det väckte hans missnöje. Schröderheim yttrar om Grefve Creutz: "Denna ovanliga människa fordrade en egen taffla och hans egen konst vid målningen. Då jag här nämner honom, sker det endast i relation till hans embeten, och jag bör anmärka att han, kallad till PremierMinister, återkom till fäderneslandet liksom till en ny verld, för honom alldeles obekant *). Han fann der två till tre gamla vänner; men en hel ny generation var uppgången. Han admirerade mer än han kände sin Konung, han öfverhopades af affärer, af hvilka alla, undantagande utrikes ärenderna, voro honom främmande. Många sökte att gömma sig och sina försök under skuggan af hans namn. Hans administration varade endast tvenne år och några månader, af hvilka Konungen passerade hälften utom riket. Hvad skulle han då hinna uträtta? Hans utrikes förrättningar göra honom äfven så berättigad till ett rum bland fäderneslandets förtjente män, som hans personliga egenskaper till deras vördnad och saknad, hvilka han hedrade med förtroende och

*) Grefve Creutz lemnade Ambassaden i Paris, för att blifva (hvad Konungen sjelf kallar honom) PremierMinister, efter 20 års frånvaro. Jfr III Del. s. 7.

vänskap. Han tjuste sjelfva afunden, han undgick allt tadel, och dog sörjd äfven af dem, som icke kände honom. Konungen älskade honom; men vid sin återkomst fann Konungen Grefve Creutz adorerad: alla människor adresserade sig till honom, många åberopade hans löften eller hans protection. Grefve Creutz såg deri en glädje, kände ingen vanité deraf och bredde ingen hemlighet deröfver. Första dagen Konungen efter hemkomsten åt middag på Drottningholm, tog han mig med sig på den vanliga första eftermiddags-promenaden till *La Roche Galtare* och sade mig rent ut sitt missnöje att finna Grefven *l'homme du jour*. Jag gjorde den explication, som var den enda och naturliga; men Grefven måste erfara förändringen på ett ganska sensibelt sätt uti åtskilliga af sina göromål. Denna köld hade dock en snar öfvergång. Glömmom likväl icke att Toll var och förblef Salig Grefvens *bête noir*! — Grefve Creutz har sjelf gjort sin odödlighet, och, utom det äreminne, som tjensten beredde honom, kan på honom lämpas: *Musa vetat mori*." — I brädden tillägger Schröderheim följande citation ur Tacitus: "*Tu vero felix, Agricola, non vitæ tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis.*" — Det är en olycklig mans återblick på sitt eget öde. —

Den tjusningskraft, som tillskrifves Grefve Creutz, kom utan tvifvel af det egna förhållande, hvari skalden ursprungligen hos honom stod till stats- och hofmannen. De blefvo aldrig så förenade att de ej ofta stucko fram bredvid hvarandra, till trots af både politik och etiquette. De absencer och distractioner, som gjorde honom så

originellt älskvärd i umgänget, voro, så snart affärerna släppte honom, ovilkorliga omflyttningar af hans personlighet inom fantasieus område. Denna hade hos honom förblifvit sin första kärlek trogen. Creutz var en poetisk, idylliskt-ljuf natur, och hade tillbragt sin lefnad i den största verld, utan att upphöra att vara det. Så förhöll det sig äfven med hans yngre själsfrände Grefve Johan Gabriel Oxenstjerna, hos hvilken hela den förklädning af höga värdigheter, som Gustaf III på honom hopade, ej kunde gömma den borna skalden. Creutz hade lefvat hela sin tid vid hof, och förblef en vän af naturen. Ännu det sista året af sin lefnad helsade han våren med förtjusning, steg upp med solen och tillbragte de tidiga morgonstunderna på ensliga promenader i Stockholms vackra omgifningar. Man kallade det hans pittoreska resor *).

*) *Le Comte de Creutz se leve avec le soleil et se couche avec la lune. Il fait tous les jours des voyages pittoresque à pied, dans les environs de la capitale.* Armfelt till Konungen d. 27 Maj 1785. Den följande månaden angreps Grefve Creutz oftare af kramp i bröstet, men var stundom bättre och fortfor att både arbeta och representera. "Hans Excellens Grefve Creutz — skrifver Schröderheim d. 17 Juni 1785 till Konungen — har nu två dagar varit fri från all andtäppa. Han gaf i går, som jag tror, utan att veta deraf sjelf, en middag åt Riksmarskalken. Grefve Gyllenstjerna berättade en mängd besynnerliga historier om olyckor som skett genom katter, — med det eftertryck, att General Zöge, Rosenstein och min hustru somnade, men väcktes af en air, som Grefve Creutz söng och hvilken Hans Excellens komponerat under måltiden till en musik, som han hört afstom förut vid Grefvinnan Barks Clavecin på Bergshammar." — En företagen brunnsskur vid Medevi syntes lofva förbättring i Grefve Creutz helsotillstånd, men den måste afbrytas; emedan Konungen kallade Grefven till sig.

I den sista tidens brefvexling emellan Konungen och Grefve Creutz synes det nämnda temporära missförståndet dem emellan föga till. Dock har det der lemnat spår. Hos Konungen kan man läsa det mellan raderna, Han liksom affekterar att vara af olika tanka med sin Minister, under det denne fördubblar sin uppmärksamhet. Utan tvifvel funnos ögonblick, då han kände be- roendets börda tung. I enlighet med sin höga plats och sin Konungs vilja förde Grefve Creutz ett lysande lefnadssätt. Konungen hade tvenne gånger betalt hans skulder; och de måste åter betalas efter Ministerns död *).

I Europa korsade sig de politiska vindkasterna före utbrottet af den förestående verldsstormen. Josef II:s och Catharinas förstöringsplaner: inre oroligheter i Belgien, i Förenta Nederland: Frankrike, i förkänslan af sina egna, oförmöget att upprätthålla sitt forna politiska system: nya politiska kombinationer öfverallt i sikte efter Fredrik den stores snart förväntade bortgång: se der det skådespel, som Gustaf III hade för ögonen, — med all den retlighet, som en ärelystnad af första rangen känner vid att se sig dömd till en underordnad roll. Också kan ingenting vara ombytligare än hans förslag och planer på denna tid. Än talar han om att förbinda sig med Danmark, under det han straxt derpå förebar ett nytt hemligt anslag mot detta rike: än att föredraga Rysslands allians (om man ej får anse detta såsom ett

1) Jfr. II D. s. 154. III D. s. 8. "Tre quartaler af Fransyska subsidierna äro redan för detta år influtna, och på det fjerde lär redan något vara anticeradt till betalande af framlidne Grefve Creutz's gäld." Liljencrantz till Konungen d. 29 Nov. 1786.

utbrott af motsägelseanda mot hans Minister) under det han i sjelfva verket tänker på den nära möjligheten af ett krig med sin östra granne; än nedstiger han från dessa stora planer till underhandling om att lemna 6000 man Svenska troppar i Holländsk tjenst, — emot subsidier. Grefve Creutz vågar yttra, att det vore honom föga värdigt att sälja sina troppar, såsom de Tyska furstarne gjort under det Amerikanska kriget ¹⁾.

Om detta förslag heter det i Hr Norings ²⁾, ur Svenska Missions-archiven hemtade handskriftliga underrättelser på Upsala Bibliothek vid året 1785. "Sedan vänskapen och förtroendet med Franska hofvet (nemligen efter det obehagliga intryck, som mötet emellan Gustaf III och Catharina II i Fredrikshamn hade gjort i Versailles) blifvit på sätt, som nämndt är, fullkomligen återställd, gaf sakernas oroliga tillstånd i Holland, och det

1) Bref till Konungen d. 18 Maj 1785. — Enligt uppgift i Tidningarne för denna tid hade ensamt Hessen sålunda levererat England under detta krig 16,992 man, hvaraf 6500 stupade.

2) Om denne Diplomat säger Grefve Creutz i ett af sina gista bref till Konungen: Votre Majesté sait que le Baron de Nolcken desire vivement conserver le jeune Noring comme Secrétaire de Legation. Je le connois; il a travaillé chez moi à Paris. Il a de l'esprit, des connaissances, une figure aimable et intéressante. D'Ailleurs peut être le Baron de Nolcken serait trop affligé, s'il avait à faire à un autre. C'est un miracle, qu'il a pu vivre avec lui. Mais ce Ministre, malgré ses défauts, a cependant des qualités estimables, et surtout d'esprit d'expedients si rare à trouver. — Den här nämnde Ministern var ej Baron Fredr. v. Nolcken, Svensk Minister i Petersburg, utan Baron G. A. Nolcken, Minister i London. Herr Jonas Noring var der LegationsSecreterare, men flyttades följande året i samma egenskap till Haag.

missförstånd, som emellan Republiken och Kejsaren uppkommit ¹⁾, anledning till följande underhandlingar. Rhen-Grefven af Salms, som af Generalstaterna blifvit afsänd till Berlin, hade under sitt vistande derstädes vid slutet af år 1784 gjort framställning till Kongl. Maj:ts dervarande Minister Grefve Löwenhjelm, om antagandet af 5 till 6000 man trupper i Republikens tjänst emot subsidier på 15 till 20 år, beräknade till 100,000 Floriner för hvarje 1000:de man. Vid denna proposition mötte väl genast tvenne svårigheter, först att Rhen-Grefven endast var försedd med Ståthållarens, Prinsens af Oranien fullmägt, ej med Generalstaternas, sedermera, att rikets anseende och heder ej kunde tillåta, att efter smärre Tyska förstars exempel för penningar aflåta några trupper. Men som denna framställning likväl ansågs kunna leda till en närmare förening emellan Sverige och Holland, samt vara af fördel i flera hänseenden, blef detta ämne med Franska hofvet communiceradt på den grund, att en defensiv allians med Holland kunde ingås under förbindelse å Sveriges sida, att emot subsidier hålla Republiken tillhanda 6000 man hjälptrupper, och emot vilkor, att, om casus så fordrade, Holland likaledes å sin sida, vid påkallande, skulle bistå Sverige med ett motsvarande antal krigsskepp. Franska Hofvets tänkesätt instämde likväl ej med Sveriges önskan i detta mål; ty

1) Kejsar Josef II:s egenmäktiga upphäfvande af Barriere-traktaten redan 1781: hans fordran af Scheldes öppnande 1784 och af fästningen Maestricht och 12 andra platser, hvarvid han genast skred till utöfvande af våldsamheter: Frankrikes bemedling och fördrag i Versailles 8 Nov. 1783, hvori Kejsaren för 10 millioner gulden afstår från sina fordringar.

Ministèren i Versailles, som i detta ögonblick fruktade att upptända ett nytt krig i Europa, och på allt sätt sökte bilägga skiljaktigheten emellan Holland och Kejsaren, afrådde helt och hållet ingåendet af några dylika förbindelser för det närvarande; hvarför äfven underhandlingarna härom emellan Sverige och Holland för någon tid afstodnade." — — "För öfrigt upptogos de väl å nyo följande året medelst särskilda negotiationer emellan Baron Stael, RhenGrefven af Salmis och Holländska Ambassadeuren von Brantzen i Paris; men som Fransyska Ministeren förblef vid sin förra ovillighet, att å sin sida något dertill bidra, och oroligheterna dessutom dag ifrån dag inom Republiken blottade det regerande partiets svaghet, så förföll småningom denna underhandlingen af sig sjelf." -

Ett bref ifrån Ludvig XVI till Gustaf III, hvilket vi meddela i öfversättning, är betecknande för Fransyska kabinettets politik på denna tid. Det lyder: "Min Herr Bror! Jag har emottagit genom Grefve Fersen E. M:s bref af d. 11 och 17 April. Det deltagande som E. M. uttrycker öfver min andre sons¹⁾ födelse ökar den tillfredsställelse, som jag deröfver känner. Jag ber E. M. vara fullkomligt öfvertygad om mitt tänkesätt och om den uppriktiga del som jag alltid skall taga i allt hvad som rör E. M. och Dess Kongliga hus. Jag kan ej bättre svara emot det förtroende, som E. M. visar mig i fråga om vissa mått och steg, hvilka Generalstaterna proponerat E. M., än derigenom att jag ådagalägger det

1) Louis Charles, Hertig af Normandie, född 27 Mars 1733. Genom sin äldre brors död sedermera Dauphin.

uppförande, som jag trott mig böra föreskrifva mig sjelf i afseende på denna republik, som sökt med mig en defensiv-allians, då Kejsaren yrkade emot densamma sina besvärande anspråk. Jag har trott mig böra undantaga dessa anspråk från den garanti, som man begärde, anseende mig ej med rättvisa annorlunda än genom *bona officia* kunna blanda mig i denna tvist. Om jag ett ögonblick har synts afvika från denna plan, så är det derföre, att Kejsaren, frångående sina första anspråk, har företagit sig och tyckts vilja våldsamt genomdrifva, hvad han endast kunde erhålla på vägen af vänskaplig underhandling. Men då denne furste snart återkom till sina första tankar och uppdrog åt mig mediationen i sina tvister med Holland, har jag äfven återgått till den plan, som jag mig från början föreskrifvit. Jag har derföre uppskjutit afslutandet af min allians med Republiken ¹⁾, ehuru artiklarna redan voro öfverenskomna, och jag har helt och hållet egnat mig åt de omsorger, som tillhöra en medlare. Jag hoppas att de ej skola blifva fruktlösa; ehuru dermed ej går så fort, som önskligt vore för det allmänna bästa. Jag gör denna framställning på det E. M. genom uppskattandet af mitt uppförande, må så mycket bättre kunna dömma, om hvad för E. M. sjelf vore passande att göra under omständigheter, som verkligen äro grannlaga och lätt kunna blifva kritiska.”

”Jag har i tid blifvit underrättad om de steg, som Holländarne tagit, för att af E. M. erhålla en corps troppar emot subsidier. E. M:s vishet lemnade mig ej

1) Denna Defensiv-allians mellan Frankrike och Generalstaterna afslöts sedermera d. 10 Nov. 1785.

i tvekan om det beslut, som E. M. skulle taga. Ingen ting kunde i sjelfva verket vara mindre enligt med Dess värdighet och ställning. Men jag ser under en annan synpunkt den Defensiv-allians, som E. M. anser möjligt att avsluta med Förenta Nederland. Den kunde erbjuda fördelar af mer än ett slag, som förtjena afseende. Men är E. M. fullt försäkrad om Generalstaternas böjelse att sluta ett sådant förbund? De hafva så viktiga förbindelser med Ryssland, och äfven med Dannemark att upprätthålla, att man bör betvifla deras villighet i fråga om ett steg, som säkerligen skulle misshaga dessa hof. Man måste för öfrigt ihogkomma, att republikers herskande politik är att bibehålla fred, och att allt som kunde inleda dem i krig, hvilka ej vore motiverade af det mest direkta interesse, bjuder dem oändligt emot. Ändamålet af dessa reflexioner är att stärka E. M. mot de förledelser, som, förestafvade af ögonblickets behof, kunde föra längre än vid första påseendet synes¹⁾. E. M:s värdighet skulle lida, om ej dessa skäl så vägdes, som de borde, och, ehuru jag är öfvertygad, att E. M. vid ingåendet af alliansen med Generalstaterna, undantoge de nu förevarande stridigheterna, så skulle dock försöket, om det blefve fruktlöst, blifva ett ämne till triumf för Dess grannar och ett nytt skäl till misstroende. Europa är i allmänhet i en så stor gäsning, att man ej

1) Sådan synes mig meningen, ehuru en nära motsatt skulle följa af ordalydelsen: "le but de ces reflexions et de prémunir V. M. contre des insinuations qui dictées par le besoin du moment n'ont peut être pas toute l'étendue qu'un premier apparence semble leur donner.

nog omsorgsfullt kan öfverväga äfven de enklaste steg. En liten gnista skulle kunna tända en allmän brand. E. M:s menliga tänkesätt och Dess kronas interessen skola, jag är säker derom, föranlåta E. M. att dela mitt förutseende och mitt bekymmer att förekomma ett så förfärligt resultat. Det är alltid med nöje, som jag för E. M. förnyar försäkran om den uppriktiga och ståndaktiga vänskap hvarmed jag är

Min Herr Bror,

E. M:s

Gode Broder

LOUIS."

Versailles d. 1 Juni 1785.

Ett svar på detta bref finnes i koncept bland Konungens papper. Innehållet är tydligen Konungens eget, men konceptet är uppsatt af Grefve Creutz. Att blifva tolk af Öfverste Tolls beröm torde för honom ha kännits tungt; och kanske har antipathien mot Toll ingått i de varma loford, hvarmed Ministern vid samma tid i ett bref till Konungen upphöjer Baron Armsfelt, och äfven rekommenderar honom; ehuru föga påkalladt detta kunde synas. I alla fall var Grefve Creutz ej den man, som kunde eller ville ställa sig i vägen för de nya inflytelser, som hos hans Herre hade börjat att göra sig gällande¹⁾. — Vi meddela det nämnda svaret till till K. Ludvik XVI i öfversättning.

1) I ett bref från Medevi till Konungen d. 16 Juli 1783 säger Grefve Creutz: Le mariage du Baron d'Armfelt se fait sous Vos auspices. Vous l'honorez de Vos bontés et de Votre

"Jag har emottagit genom en kurir från min Ambassadeur E. M:s bref af d. 1 Juni. Det är ett nytt prof af E. M:s vänskap och förtroende för mig: tänkesätt, som blifva mig med hvarje dag kärare och nyttigare, och som jag hädanefter anser för en dyrbar ägen- dom, hvilken aldrig skall blifva mig frånröfvad. Baron

amitie, et il s'en est rendu digne par son dévouement pour votre personne et par l'honnetete de son caractère. Personne ne doute que V. M. ne fasse pas sa fortune et ne s'occupe de son sort. Il est même superflu que j'en parle à V. M. car son coeur généreux et ses soins paternels auront déjà pourvu à un existence honnête pour lui. Un grand souverain comme V. M. et qui connoit si bien les hommes et le coeur humain sait trop bien que le choix, qu'un Roi fait d'un ami, doit etre respecté, et comme il n'est pas dans son pouvoir d'empêcher qu'il ne soit jaloué et envié il est autant plus obligé à le mettre à l'abri de l'infortune, car sans cela la haine et l'insolence se joint à la jalousie de ceux qui envient les faveurs, dont il jonit. Il serait dangereux qu'il entra dans la tete des hommes que l'amitie de V. M. seroit stérile pour ceux, qui ont le bonheur suprême d'y avoir part. Un jeune homme qui n'est pas marié a l'esperance, dont il se nourrit, mais aussitot qu'il est lié par le mariage, il ne connaît qu'une foule des besoins. Le present est tout pour lui et l'avenir rien. Il est un moyen Sire de rendre sa situation satisfaisante sans vous gener d'aucune manière, sans nuir à vos finances, sans faire de tort personne et sans qu'il soit possible y avoir à redire. Le Domaine d'*Ulluna*, dont Mr de Rudbeck est maintenant le feudataire, va vaquer. Si V. M. donne ce domaine au Baron d'Armfelt il aura un revenue honnête pour subsister et je sais qu'il en serait extrêmement satisfait." — Man ser ej att Konungen svarat något härpå. Ej heller kom förslaget till någon verkställighet. Baron Armfelt blef 1785 gift med Hoffröken Hedvig de la Gardie, dotter af ÖfverKammarherren Grefve Carl de la Gardie. Biskop Nordin säger om henne i sina anteckningar: "Hon var ett slugt och djupsinnigt fruntimmer och som bragte honom till en mera försigtig conduite, i så måtto, att han mindre än förr stöter folk eller sätter sig öfver deras omdöme."

van der Bork ¹⁾ har ånyo yrkat att erhålla en corps af 6000 man emot subsidier, och, ehuru han låtit förstå, att en sådan convention äfven kunde äga rum efter förlikningen med Kejsaren, har jag låtit svara honom genom Grefve Creutz, att jag anser all förbindelse, som ej vore reciproque, såsom mindre enlig med mina åsikter och med min värdighet. E. M. ser deraf att mina tankar i denna punkt äro öfverensstämmande med Dess egna, och jag smiekrar mig E. M. skall finna att jag sätter mig i tillfälle att blifva eftersökt, utan att behöfva frukta ett afslag. Jag har mönstrat mina troppar i Skåne och Finland; och jag har allt skäl att vara nöjd med deras sätt att utföra sina rörelser. Jag har framför allt med stort välbehag sett, att Hr Toll, åt hvilken jag uppdragit omsorgen om min armée, deri har infört en ordning och en hushållning, som öfverträffat mina förhoppningar. Finska skärgårdsflottan kommer i Stockholms-skären för att der göra evolutioner och verkställa landstigningsrörelse med slupar och barkasser af en ny invention. Det är den dyrbaraste delen af mina både försvars- och anfallsmedel, och den, i hvilken jag har en verklig öfverlägsenhet öfver mina grannar. De känna det, och det är en bevekelsegrund för dem att icke störa mitt lugn. Ännu ha de ingenting försökt för att uppreta mig, emedan Ryssland vänder alla sina bemödanden åt Svarta Hafvet och har dessutom brist på Matrosar, och Dannemarks financer äro så förstörda, att det med möda kan underhålla sin flotta på fredsfot. Hvad

¹⁾ Holländsk Minister i Stockholm.

som är roligt är, att att mina grannar icke hafva gjort några förfrågningar detta år öfver ändamålet med mina troppar och flottans rörelse, ehuru dessa varit ansenligare än förra årets. Jag har velat vänja dem att se min styrka till lands och sjöss alla år i verksamhet, utan att vara förbunden att deröfver afge förklaringar, och jag har lyckats deri. Men för att sätta detta i verket har en synnerlig ordning och hushållning varit nödvändiga för att ej skuldsätta mina finanser. Herr Marcoff¹⁾ är ganska modest här, men det oaktadt har den reputation, med hvilken han hitkom, ruinerat honom i publikens opinion, och synnerligen i fruntimrens. De äro likså sjelfständiga här, som i Paris, och all min makt är ej tillräcklig att göra dem artiga emot Hr Marcoff. Det skall åtminstone tjena till lexa för Ryska Ministrar att deras asiatiska manér ej öfverallt gör lycka. Ett tjug Kossacker och Kalmucker ha passerat gränsen vid Anjala och begynt plundra ett hemman. En smed har ensam drivvit dem på flykten, dödat tre och fört fem bundna med sig till Fredrikshamn, der dessa blifvit straffade med knut. Detta har gifvit de andra att tänka på, och de ha sedermera ej gått öfver floden. Kejsarinnans hastiga afresa till Moscou har förorsakat en allmän surprise. Hennes hälsa är ej så delåbrerad, som man öfverallt hade utspridt. Hon synes mer är någonsin sysselsatt med sina planer mot Porten. Det tyckes som hennes själ hade ett ständigt behof att affekteras af omätliga förslag och jättelika projekter för att värja sig mot

¹⁾ Nu Rysk Minister i Stockholm.

ledsnadens tomhet. Men jag tycker mer om att hennes verksamhet kastar sig åt dessa aflägsna länder, än inom den sfer, som omgifver mig. E. M:s ädla och oegennyttiga bemödanden hafva tillbakahållit utbrottet af en allmän brand; men Europa är ej lugnadt. Det beror hvarken af mensklig omsorg eller förutseende att bestämma framtiden. Konungens i Preussen eller Churfurstens af Pfaltz död kan sänka allt i osäkerhet och återföra de oroligheter, som E. M. förmått undanrödja. Men Dess ära är ej mindre ovansklig, ty den beror på Dess rättvisa och standaktighet: det är derigenom, som de öfriga makternas oro skall tillbakahållas inom de gränсор, som förnuft och billighet föreskrifva. Hvad mig angår, jag är beredd på allt, färdig att uppfylla mina förbindelser emot E. M. och att understödja de ändamål som E. M:s vishet och Europas allmänna interesse skola förmå E. M. att omfatta. Jag öfverlemnar mig helt och hållet åt de känslor som det förtroende och den vänskap, hvilka E. M. mig visar, fordra, och hvilka E. M:s dygd och rättskaffenhets ej kunna undgå att ingifva."

Konungen hade våren och sommaren 1785 besökt Skåne och Finland, der på båda ställen läger voro sammandragna. Han korresponderade under sin frånvaro med Grefve Creutz. Brefven röra, — utom åtskilliga inre angelägenheter, till hvilka vi skola återkomma — dels den allmänna ställningen i Europa, — åter oroad genom Kejsar Josefs förslag att tillhyta sig Båjern mot största delen af Österrikiska Nederländerna, hvarvid man räknade på bifall af Churfursten af Pfaltz och på Rysslands understöd; under det den Store Fredrik ännu på

grafvens brädd motade verkställigheten af denna plan ¹⁾ — dels ett redan 1785 ifrågasatt ömsesidigt besök af Danska KronPrinsen till Skåne och af K. Gustaf III till Köpenhamn. Grefve Creutz tillstyrker detta på det högsta. En uppriktig förbiudelse emellan Sverige och Danmark, om den vore möjlig, skulle förändra det politiska systemet i Norden; i stället att en allians med Ryssland — "en allians, säger Ministern, som jag rent ut tillstår att jag afskyr — skulle sätta E. M. i beroende af ett insolent hof, vandt att traktera sina allierade såsom vasaller och att anse konungar såsom ståthållare, gjorda till att med passiv lydnad emottaga dess suveräna ordres. Det är så som det handterat Kungen i Preussen för en tid, det är så som det gifvit sin vilja tillkänna för Konungarna af Polen och Dannemark; och då Kejsarinnan har velat gifva Konunga-titel åt Ståthållarne i sina provinser, har hon åsyftat att blanda dem in i denna hop af Förstar, som äro mindre mäktiga än hon, och lemna ett omätligt afstånd emellan sin thron och deras." —

Konungen svarar från Herrevadskloster d. 30 Maj 1785: "Jag har emottagit, min k. Grefve, edert bref af d. 24 Maj. Hvad Mr De Pons ²⁾ har sagt er om Kungens i Preussen intentioner synes fullkomligt instämma

1) Genom det så kallade Furste-förbundet till upprätthållandet af Tyska Rikets författning, tecknad i Berlin d. 23 Juli 1785 emellan Konungen i Preussen såsom Churfurste af Brandenburg, Konungen i England såsom Churfurste af Hannover och Churfursten af Sachsen, — sedermera liträdt af flera Tyska furstar och ständer.

2) Fransyske Ministern i Stockholm.

med de nyheter, som jag emottagit med sista posten. Celsing ²⁾ berättar i sin depesch, att Churfursten i Sachsen gör lika tillrustningar som Preussen, och det vore väl möjligt att stormen inom en vecka bröte ut. Hvad angår negotiation med Holland (om subsidierna), så anser jag den fullkomligt felslagen; ty dessa köpmän, befriade från sin fruktan för Kejsaren, vilja spara på sina kontanter, så vida ej Frankrike nödgar dem att sluta. Men ni vet att jag ej synnerligen tror på Frankrikes uppriktighet i detta afseende. Hvad beträffar Portens affärer, så öfverensstämmer det parti, som M:r de Pons tror Frankrike komma att taga, helt och hållet med Grefve Vergennes karakter, som älskar halfva mått och steg. Han menagerar på samma gång Fransyska Drottningens vänskap för sin bror (Kejsaren), och denna Princessas hat emot Ryska Kejsarinnan. Jag skulle önska att Frankrike i första ögonblicket ej toge något parti, att det lät Ryska flottan komma in i Medelhafvet, att det då iakttog tiden att skicka en eskader till Svarta Hafvet, och med en annan attackerade den Ryska flottan i Medelhafvet. Det skulle derigenom med ett slag förstöra Rysslands marine och sätta det för lång tid ur stånd att hålla sjön. Hvad jag ej kan rimma tillsammans är Kejsarens planer på Bayersn och de afsikter man tillskrifver de begge Kejsarhofven mot Turkarna ²⁾. Kej-

1) Svensk Minister i Dresden.

2) Också uppgafs bytesplanen, och bägge de Kejserliga Hofven utfärdade i anledning deraf en Declaration. Grefve Creutz skrifver till Konungen d. 13 Juli 1785 i anledning af Kejsarens declaration: "Il desavoue le change de Bavière. —

saren kan ej tvifla, att, med verkställigheten af de förstnämnda, han emot sig skall väpna hela Tyskland, och att Tyska riket komme att göra en märkelig diversion till Turkarnes fördel. Emellertid synes såsom bägge dessa projekter skulle gå i bredd, och att Bayersns occupation anses såsom en inledning till kriget mot Ottomanniska riket. — Baron Ahlbeyhl ¹⁾ har i dag kommit öfver. Danmarks tillstånd, såsom han skildrar det, uppmuntrar ej till det minsta steg att söka en förbindelse på denna sida. Kronprinsen är obetydlig (est nul) — och den darrande ministären är slaf af Ryssland. Man har hvarken nerf, penningar eller personer med hufvud. Högmodet är ensamt qvar, med aversionen och fruktan för detta land. Långt ifrån att tänka på solida förbindelser och utbyten, som skulle sätta dem i säkerhet på vår sida, är namnet af Konung öfver två riken ²⁾ ett för smickrande namn för fåfången, att de ej deråt skulle uppoffra deras välfärd och existens. Jag har ännu ej tagit ett decisift parti angående min resa ³⁾; men jag tillstår, att de ytterligare underrättelser, som jag inhämtat, ej uppmuntra mig att göra en demarche, så rakt stridande mot min personliga böjelse. Jag ser

La declaration de l'imperatrice est plus digne d'une grande souveraine. Elle renonce seulement au projet d'echange, parcequ'il deplait aux Princes de l'empire, dont elle se declare protectrice. — Mais on voit clairement, que les deux cours imperiales se sont tournées d'un autre coté.

¹⁾ Svensk Envoyé i Köpenhamn.

²⁾ Danmark och Norrige.

³⁾ Till Köpenhamn. — Den skedde sedermera 1787.

ser för öfrigt och har alltid sett tusen skäl, hvarföre Ryssland borde önska att förena sig med mig; om dess fåfänga, eller, rättare, dess öfvermod ej förblindade dess ögon. Jag ser intet skäl att förena mig med Danmark. Jag kunde, det är sannt, med Ryssland blifva någon gång förd längre, än jag ville; men jag skulle otvifvelaktigt vid första tillfälle blifva förrådd af Danmark. Den store Cancelleren (Axel Oxenstierna) kände det väl. Det har sedan den tiden ej förändrat karakter, och det har förlorat Skåne. Med ett ord, i denna punkt är jag såsom Hannibal mot Romrarne. — Vi ha här ett beständigt regn, som dock ej hindrar exercicen. I öfvermorgon börja manövrerna. Grefve Sparre¹⁾ kom i går. Damerna Brahe, Lewenhaupt, Rålamb äro vid lägret. Jag reser Måndag eller Tisdag i nästa vecka till Finland. Adieu min k. Grefve! Jag hoppas snart återse er vid god hälsa."

Hvad som blef en hemlighet äfven för Grefve Creutz, liksom för Svenska Missionen i Köpenhamn, var, att Konungen under sitt vistande i Skåne sände Öfverste Toll till Köpenhamn, ostensibelt för att komplimentera kungliga familjen, men med hemligt uppdrag att sondera Danska Enkedrottningen²⁾ angående en Revolution i Danmark, till återtagande af den makt hon genom Kronprinsen förlorat, att underrätta henne om faror, som ansågos hota hennes person och, jemte öfverlemnandet af ett bref från Konungen, tillbjuda henne

1) Generalen Grefve Johan Sparre.

2) Juliana Maria af Braunschweig, K. Christian VII:s styfmoder.

bistånd och, i fall af misslyckande, en tillflykt i Sverige. Vid samma tid återkom Baron Funk, en af Toll utskickad agent, ifrån Norrige, med utförlig underrättelse om sinnesstämningen derstädes, som ansågs gynnande för sjelfständighet och söndring från Danmark. — Konungen var så nöjd med Tolls sätt att utföra sitt uppdrag, att han, efter sin hemkomst tillskref honom följande bref¹⁾: "Jag har emottagit af Cornett Uggle i Måndags vid min hemkomst från Finland, och af Major Otto Munk i Fredags, Öfverstens hädse intressanta bref samt ÖfversteLieutenanten Baron Funks rapport. Jag kan ej nog yttra min fulla satisfaction öfver den habilitet, hvarmed Öfversten uppfyllt sin kommission i Danmark. Jag har alltid känt er, min kära Toll, för en man, som med succès kunde utföra allt hvad eder anförtroddes; men jag bekänner uppriktigt, att jag ej väntade mig att ni kunde med sådan dexteritet utföra ett ministerielt ärende. Jag önskar att detta continueras²⁾, och (att man smider medan jernet är varmt. Prins Fredriks³⁾ resa till Meklenburg kunde utmärka en följd af missnöje, som man bör observera. Jag uppdrager er derföre att fullfölja edert verk. Det skall endera föra till det stora mål, som vi föresatt oss, eller bringa en så stor confusion i det inre af detta land, att det derigenom skall

1) Meddeladt i afskrift ur de till Bibliotheket i Lund öfverlemnade Hans Excellens Tolls papper.

2) Det följande inelauderade på Fransyska.

3) Arfprinsen Fredrik. Konung Christian VII:s halfbror, Drottning Julianas son, förmäld med Prinsessan Sophia Fredrika af Meklenburg-Schwerin.

sättas ur stånd att oroa oss, om vi finna oss obligerade att gripa till vapen för Turkarna). Hvad Baron Funk angår, är min vilja, att Öfversten betygar honom mitt synnerliga nöje öfver dess förrättning, samt försäkrar honom om ÖfversteLieutenants beställningen vid Bohus läns Dragoner, då den, som den innehar, bortgår. Med Norrige synes ej stort att göra. Det blir i Köpenhamn, som denna krona skall tagas. Det har länge varit min tanka; och derom är jag nu än mera förvissad. Att uppväcka der (i Norge) en republikansk tanka kunde lätt ske; men hvem vet, om den vände sig efter vår önskan? Och sedan fruktar jag dess smitta i Sverige, som så nyss är derifrån curerad. Jag skickar härmed tvänne kurirbrickor. Jag är ganska nöjd med Finnarna; och jag har funnit Gardet så vackert och så väl exercerad, att jag aldrig sett det bättre, ej en gång straxt efter Pommerska kriget. Farväl, min kära Toll. Koka väl i den grytan ni tillagade på Fredensborg; då kunna vi snart bruka de anstalter, som ni så skyndsamt satt i ordning. Stockholm d. Juli 1785."

Men Danska Enkedrottningen, som, öfverraskad och skrämmd af Tolls första meddelanden angående faror, som skulle hota hennes person, i början hade syns betänkligh och osäker, inskränkte sig slutligen att tillskrifva Konungen ett bref med allmänna försäkringar och tillgifvenhet och vänskap; och dervid stadnade hela förslaget.

Grefve Gustaf Philip Creutz, hvars hälsa, i synnerhet det sista året, varit aftagande, dog d. 30 Okt. 1785 femtiosex år gammal.

Presidentsstolen i CantzliCollegium lemnades sedan af K. Gustaf III obesatt; och Grefve Creutz är den siste, som innehaft detta ämbete i bemärkelsen af Svensk PremierMinister. Det hade fått denna betydelse under den så kallade frihetstidens Rådsvälde. Gustaf III behöll det dervid, mer till rang än verklighet; ehuru Grefve Ulrik Scheffer ännu ägde qvar mycket af den sednare. Hos Grefve Creutz var ämbetet mera en representation, och Konungen hade uppdragit denna åt den älskvärdaste man i sitt rike. Det anseende platsen medförde syntes likväl för stort; och Konungen lemnade den efter Grefve Creutz ouppfylld.

Denna sin afsikt förkunnade han likväl icke. Ett så viktigt ämbetes indragning skulle ha väckt för mycken uppmärksamhet. Ett ryckte utspriddes i Februari månad 1786, att Konungen ämnade det åt den unge Grefve Axel Fersen ¹⁾. Men i Mars månad sistnämnda år afgaf Konungen i Rådet till protokollet en förklaring, som egenhändigt finnes skriven ibland hans papper och är så lydande: "Som för särskilda skäl jag ej nu kan förklara mitt utnämmande till det lediga Presi-

1) Jfr Biskop Nordin's anteckningar. Dessa bestående i strödda annotationer, mest rörande dagens Historia, under den tid Nordin uppvaktade vid hofvet, äro mig godhetsfullt meddelade af deras ägare Hr Grosshandlaren N. J. Sehlberg i Gefle. — I anledning af den yngre Grefve Axel Fersen må nämnas, att vid denna tid förekommer ett bref från honom till Konungen, hvori han vederlägger ett om sig utspridt giftermålsrykte, men tillägger: att han kunnat ingå en sådan förbindelse i Frankrike, men ej velat hindra Baron Staels lycka. Hvilket synes bevisa, att Grefve Fersen ej ögernat varit sedd af Mademoiselle Necker, sedermera Fru Staël.

dentsämbetet i Cantzliet, så har jag endast velat meddela Herrar Riksens Råd, att denna utnämning är skedd, och att jag vill att detta skall vara intaget i protokollet, som redan i dag förekommer; äfven som trenne lediga Rådsämbeten, hvilkas utnämmande jag af denna dag vill låta datera, fast jag af särskilda skäl dem ej nu kan förkunna. Jag utnämner blott nu HofCantzleren Baron Ramel, som jag kallar till Rådsämbetet, och som HofCantzlerssysslan är blifven härigenom ledig, och jag ej ännu stadnat på någon med mitt val att det uppfylla, men konferenserna med de främmande ministrarna ej kunna upphöra, så har jag anbefallt Grefve Oxenstierna att dem tills vidare förrätta, såsom den förste i Cantzliet. Stockholm d. 20 Mars.

GUSTAF."

De bägge här annonserade öfriga nominationerna till Rådsämbetet skedde d. 12 följande April, då Grefve Johan Gabriel Oxenstierna och Friherre Emanuel de Geer till Frötuna inkallades i Rådet; hvarjemte bägge tillika förordnades, att i vissa delar förestå det lediga CantzliPresidentsämbetet. HofCantzlerssysslan efter Friherre Ramel förblef sedermera under hela Konungens regering obesatt. Han hade först sjelf erbudit den åt Friherre Emanuel De Geer, som, efter att flera år med heder ha varit Svensk Minister i Haag, nu dragit sig tillbaka i lugnet. Af hans svar ¹⁾ meddela vi följande i öfversättning från Franskan: "Jag är lyck-

¹⁾ Utan datum, men Konungen har på brefvet teeknat: "ankom d. 2 April 1786 — svarat samma afton."

lig sedan några år, fullkomligen lycklig i allt afseende, och denna lycka är så mycket sällsyntare, som den ej kostar mig en enda förebråelse. Jag njuter af en sällhet, som E. M. sjelf ej kan uppskatta; ty medelmåttan utgör dess grund och försäkrar om dess varaktighet. Jag är färdig att åt E. M. uppoffra denna lycka, så stor än uppoffringen må synas i mina ögon, och jag skulle göra den med glädje och utan att ett ögonblick tvekan, emedan jag sätter den i bredd med mina första plikter. Men Sire! för att förmå mig att förstöra för alltid och utan återkomst allt hvad min närvarande belägenhet har behagligt i mina ögon, dertill fordras en ersättning. E. M., nu i begrepp att göra befordringar bland sina tjenare, har kunnat tro, det mina tjenester kunde vara E. M. nyttiga för att ersätta några af dem, som upphöjas till högre värdigheter. Hof-Cantzlersämbetet är nog eminent i sig sjelft att tillfredsställa hvarje äregirighet, som söker sig fram på befodringsbanan; och för 7 eller 8 år sedan skulle det hafva uppfyllt alla mina önskningar, emedan jag då befann mig på denna bana. Det är ej på samma sätt nu. Sedan jag renoncerade för en tid från lyckan att tjena E. M., har jag funnit mig nödsakad att antaga ett helt annat lefnadssätt, men som vanan gjort för mig oändligen angenämt. En subaltern plats lönar ej mödan att jag skulle afsäga mig det enskilda lifvets lycka; och, då E. M. aldrig kan vara embarrasserad att finna personer, som bättre än mig till Dess välbehag uppfylla en sådan sysslas åligganden, ser jag ingen nödvändighet vid detta tillfälle att uppoffra hela min lycka

åt ett föremål af föga vigt för E. M:s tjenst."
 Man ser ej att Konungen tagit denna stolthet illa. Tvärtom erböd han i stället Friherre Emanuel De Geer RiksRådsvärdigheten, som denne emottog; delande tillika med Grefve Oxenstierna den fordna CantzliPresidentens göromål. Men äfven här blef hans tjenstgöring ej långvarig. Begåfvad med obestridelig, stor skicklighet tyckte han sig likväl finna, det hans nya värdighet hade mer yta än innehåll, då Konungen nu skötte mest de ministerilla angelägenheterna sjelf; hvarföre det hände sig, att de som fått uppdrag att hålla ministerconferenserna, stundom funno sig blottställda i negotiationer, om hvilka de ej ägde full kännedom. RiksRådet De Geer nedlade d. 17 Juni 1787 sina ämbeten. Konungen hade för honom en utmärkt aktning, och denna aktning följde honom. Schröderheim säger om denna Herre: "I karakteren hade han med Konungen en stor sympathi. Kanske var det just den, som gjorde deras skilsmässa. Baron De Geer tyckte sig förese Rådkammarens fall." . . .

Grefve J. G. Oxenstierna, sedermera ensam om de ministeriella ärenderna, så vida Konungen ej skötte dem sjelf, torde genom denna händelse ha undgått de obehagligheter, som föranledde hans medbroders utträde. Han stod äfven Konungen närmare, och var honom varmt tillgifven. Hur man blef så till sinnes, mot Gustaf III, derom må följande anekdot vittna. Liksom Grefve Creutz med alla sina frånvarelser och vakna drömmar, likväl hade en stor skarpsinnighet; så förenade Grefve Oxenstierna med den ömmaste känslighet en

qvickhet, som i umgänget väl sällan visat sig på en gång så lysande och likväl så godsinnad. Kellgren brukade förlikna honom vid en electrophor, som man ej kunde vidröra, utan att framlocka gnistor. Ehuru hans infall voro mer lekande, än sårande, undsluppo honom dock sådana, hvilkas udd var hvass; och skalden brukade förvara dem för sig sjelf, uppskrifvande dessa epigrammer i en portfölj, af hvars innehåll blott en och annan vän hade förtroende. Konungen, till hvars kunskap detta kommit, hade länge förgäfvets önskat att få del deraf, och Grefve Oxenstierna blef ej liten häpen, då han en gång fann denna portfölj hos Hans Maj:t, som låtit hämta den ur hans skrifrum, och med den mest smickrande ihärdighet begärde dess öppnande. Olyckligtvis blef ett af de första föremålen för Konungens uppmärksamhet följande verser:

Man vid en Konungs syn var i förundran dragen
 Som gick af Snillet förd att fylla hjeltars lopp,
 Men midt i banan trött, af nöjet blott betagen,
 På första lagern söfd, tycks glömma världens hopp:
 Lik den för trägna värf som bittid' stiger opp
 Och se'n är sömnig hela dagen.

Dessa rader — tillägger skalden — kunde väl synas äga någon sanning i början af 80-talet, då en sådan förebråelse nog allmänt gjordes Konungen. Men fullkomligt osann var det, då H. M:t, oss ovetande, som bäst sysselsatte sig med beredelserna till det Ryska kriget, då han ånyo väckte Europas beundran genom den outtröttliga snillekraft och bragdrika verksamhet, hvarmed han under alla ödets stormar dock lyckligt utförde detta djerfva och blodiga vågspel. Jag

skulle således ej ha förvarat detta orättvisa epigram, om det ej, såsom läst af honom sjelf, ännu ytterligare bevittnade den store mannens i förhållande till den enskilde umgängesvännen aldrig förnekade ädelmod och fördragsamhet. Utan minsta tecken till misslynne gaf han mig det tillbaka, och sade blott småleende: "Jag har förtjent mitt bryderi, och delar rättmätigt deras öde, som lyssna vid dörren. En dag torde komma, då ni upphör att göra mig dessa förebråelser; men då, min kära Oxenstierna, äro vi sannolikt mindre lyckliga båda två". . . .

Vi ha redan förmält, huruledes utnämmandet af de så kallade Rikets Herrar, i allt Rikets Råds jemlikar, utan att likväl äga någon annan värdighet än rangens, redan var egnadt att bortblanda och nedsätta Rådets verkliga betydelse. Början till denna nya värdighet hade skett 1773 med Grefve Fredrik Wilhelm von Hessenstein, Konung Fredrik I:s naturlige son och Romersk Riksfurste, samt 1776 verkligen inkallad i Rådet, ehuru han aldrig ville kallas Rådsherre. Han önskade en särskild utmärkelse. Det fanns ingen tjenligare än en Svensk furstetitel; och Konungen tycktes ej ogera omfatta tillfället att införa den; hvilket också skedde, fast efter vidlyftiga underhandlingar och undersökningar om titulaturen, emedan ingen af de titlar, som Svenska furstar burit, fanns passande, då de alla varit af kungliga huset: ett anspråk hvilket man hos Hessenstein ej ville erkänna. Det stadnade slutligen dervid, att fursten af konungen skulle

kallas Hög- och Vålborne ¹⁾). Då det fursteliga Diplomatet utfärdades blef uti protokollet och handlingarna intagen en Försäkran eller Reservation för Grefvarne Brahe, Lewenhaupt, Oxenstierna af Korsholm och Wasa och Stenbock, om förvarandet af de-

1) Det var Schröderheims förslag. Han skrifver till Konungen d. 27 Maj 1783: Furstens utnämmande har gjort alldeles ingen verkan hos de Stora, och hos de Små den förundran, som alltid åtföljer det nya. Det tadlas dock icke; ty fursten har redan länge varit en så besynnerlig herre, att allmänheten lärt sig distingvera honom. Hans Excellens Grefve Creutz lär ock i dag uppvakta i detta ämne. Han lär då förmåla, huru Grefvarne Höpken och Fersen med mycken tranquillité ansett denna creation. Jag vet ej visst, men jag tror, att de anse titlarne af Hög- och Vålborne något spensliga för en furste. I allmänhet äro alla titlar bortskämda i detta land af Tyska upptåger. Man gifver titlar åt en viss rang, som man borde förvara åt en viss födsel. De vackra titlar af Ädel och Vålaktad, af Redlige och Manhaftige tillhöra numera blott bönder och soldater. Gustafschöld och jag äro Högvålborne och Rådman Liedberg Högädel." — Konungen gaf sjelf Furstens upphøjelse tillkänna i Rådet samt lät afgå bref derom till Hoffrätter och Collegier. Han tillade honom äfven i alla bref och handlingar titel af Vår älskelige käre Frände, och slutade dem med att befalla sin käre frände Gud alsmäktig synnerligen, nådeligen. — I anledning af detta sednare formulär, må här nämnas följande ur Biskop Nordins anteckningar: "Vid pass 1779 begynte Riddarhus-Directionen, ehuru blott en privat inrättning, skrifva i sina bref till publique verk: Wi befalle Eder Gud allsmäktig. Ehuru denna mening ifrån början ingalunda var högdragen, utan hvarje gårdsfogde skref den till sin höga Patron i förra seculo, var detta formulär nu endast och allenast förbehållet Kongliga Collegierna, och således stötte det många. — Skälet till denna nyhet togs deraf, att RiksRådet Grefve Fersen nu inträdt uti Directionen, och att han, såsom Rådsperson, ej kunde blifva vid den courtoisie, som förr var vanlig. Dock hörde jag icke att RiksRådet Fersen vållat förändringen."

ras företrädan; till hvilken försäkras Konungen med egen hand författade ingressen, som ännu finnes bland hans papper, och som visar meningen hafva varit, att denna nu utdelade Svenska furstevärdighet, ej skulle blifva den enda¹⁾.

1) K. M:s Nådiga Resolution till Reservationsbref för Grefvarne Brahe, DelaGardie, Oxenstierna af Korsholm och Wasa samt Stenbock, att ej mista sitt säte och företrädesrätt på Riddarhuset, då de af K. M. eller Dess efterträdare, Konungar af Sverige, nu eller hädanefter creerade Prinsar, Furstar eller Hertigar der skola få introduction. Stockholms slott (23 Jan. 1783)." — "K. M. har sig i nåder erinrat, huruledes, då Konung Eric XIV (hvilken var den förste Arfkonung i Sverige) vid sin kröning upphöjde Svante Sture, Per Brahe och Gustaf Johansson Roos till Grefvevärdighet, han då tillegnade dem alla de heders- och ärebetygningar, som denna titel den tiden i Europa tillkom, då ännu ej någon enskild adelsman hvarken bland Englands eller Frankrikes Pairer, som ej härstammade af kungliga eller regerande hus, var ännu med Hertiglig eller Prinselig titel begåfvad, och att verkligen Grefvarne Brahe, den enda, som af dessa trenne ätter ej utslucknat, allt till 1680 varit i besättning af alla de hedersbevisningar, som Pairerne i Frankrike och England, samt Les Grands d'Espagne ännu i denna dag åtnjuta; samt att Lejonhufvuder af Sten Ericssons afkomma upphöjdes i samma mening af deras kötslige frände Konung Johan till detta då varande ypperliga stånd; att Jacob Pontusson DelaGardie, dermed benådad för sig och sina arfvingar af Gustaf Adolf såsom den högsta belöning för de store tjenester han Svea Konung har gjort, Oxenstiernor och Stenbockar, för deras börd och store tjenester af Drottning Christina med lika hög värdighet hedrade, hafva verkligen varit i besittning af all den aktning, som nuvarande Hertigar och Furstar af adeliga hus njuta i Europa, och derföre äro vida skilda från de Grefvar, som utan Grefskap blifvit sedan 1680 till Grefvevärdighet upphöjde; så, om K. M., i kraft af den rätt alla Arfkonungar tillkommer att med hederstitlar begåfva och hedra sitt Ridderskap, är sinnad, att med furstediplom förse en eller flere af Dess trogne män, och K. M. på intet sätt vill

Ny fråga om utdelande af denna värdighet synes ej ha uppstått förr än år 1787. Konungen upplifvade detta år det gamla RiksDrotsämbetet och utnämnde dertill Grefve Carl Axel Wachtmeister, som derigenom tog platsen af RiksMarskalken Grefve Göran Gyllenstjerna, förut den äldste i Rådet. Grefve Gyllenstjerna ansåg upplifvandet af ett ämbete, som medförde företräde för Riksrådsvärdigheten, svårligen förenligt med Regeringsformen, och begärde sitt afsked. Konungen lät göra honom enträgna föreställningar mot detta steg, och upprepade dessa, då Grefvens opasslighet ej tillät ett personligt samtal, i ett egenhändigt bref, utan att han kunde förmås till att mer än att på några månader uppskjuta utförandet af sitt beslut. Under tiden lät Konungen erbjuda Grefve Gyllenstjerna ett Furstediplom. Schröderheim, som nyttjades i dessa underhandlingar, har förvarat den biljett, i hvilken den gamle Rådsherran meddelade sitt svar till honom. Den lyder: "Det är förlåtligt, att jag ej sansade mig i allt i en så kort stund. Ber derföre T. vara så god och på vederbörlig ort anmäla, att jag ej annat kan än anse såsom en onåd, om någon förändring sker i det stånd, hvori jag är född, lefvat och tänker dö. Vale et fave! G. G."

Sedan Axel Oxenstierna nekade att emottaga den af Christina honom erbudna Hertigetitel, är här den

betaga desse fem äldste Sveriges Grefvar Brahe, Lewenhaupt, Oxenstierna af Korsholm och Wasa och Stenbock någon af de rättigheter deras förfäder så ärofullt sig förvärfvat, derföre o. s. v. . . ." Resolutionen nedlades i Riddarhus-archivet.

andre Svenske ädling, som undanbett sig Furstelig värdighet.

Så hade Rådet alltmer förvandlats till en Statsdekoration ibland andra dekorationer. Det återstod att det skulle blifva ett slags tillflyktsort för höga ämbetsmän, hvilka Gustaf III ville sätta i overksamhet. Hans disgracer voro i detta fall alltid i yttre afseende hedrande. Det var hos honom princip att, om möjligt, aldrig skiljas i missnöje från gamla tjenare. Deras afsked var ett upphöjande till högre, oskadliga värdigheter, ett uppflyttande ibland statsdekorationerna. I afseende på Rådet gaf han genom Liljencrantz's ärofulla förvisning dit det första eklatanta exemplet derpå. Denne hans förste finansminister och den ende, hvilken som sådan utöfvat ett verkligt inflytande, hade inkommit i ärenderna under Grefve Ulrik Scheffers protection, var i öfrigt sjelfskapare af sin lycka, och gjorde sig nödvändig genom en redbarhet och skicklighet, som fordrades att vara ovanliga för att öfverväga det obehag Konungen kände i hans sällskap. Ty hans solida och aktningvärda egenskaper kontrasterade på det högsta mot hans svaghet att i ton och maner spela hofman, och gjorde honom blind för det smålöje hvarmed denna misslyckade fåfänga betraktades. Han var utan takt och behag i umgänget, odrägligt vidlyftig i sitt tal och äfven i sin föredragning, och satte derigenom Konungens tålmod på hårda prof. — Emellertid var han nödvändig, men blott till en viss grad användbar. Konungen hade egna, eller rättare inga begrepp i financerna. Uppfödd i ett fattigt land, hade

han likväl uppvext i den falskt-ridderliga föreställning att penningebestyr var en ofrälse angelägenhet, under en konungs, ja en rätt adelsmans värdighet att sig derom synnerligen bekymra. För öfrigt var han ej slösare. Han var måttlig, han kostade föga på sin person, han var ej ens gifmild på penningar, der ej särskilda motiver dertill uppfordrade honom. Men öfverallt hvarest sådana motiver framstodo med någon glans, — och det inträffade såsnart utgiften hade något slags sammanhang med hans politik, eller rörde resor, theatern, konsterna, byggnader, chevaleresk representation — frågade han hvarken efter utgifterna eller hvar de skulle tagas; och Financeministern måste veta utvägar. Detta stora fel, — kanske hans största såsom regent — har invecklat honom i den irrgång, der hans lycka, välfärd och lif gingo förlorade, och i hvilken endast återstår att beundra det mod, hvarmed han gick en af honom själf troligen anad undergång till mötes.

Det är utan allt tvifvel, att hans finansiella förlägenheter, sammanväfde med hans omogna krigiska planer och med ett falskt, men dyrkadt, begrepp om sjelfregering, att, säger jag, detta förde honom från administrationens lagliga gång, och inledde honom i denna hemliga styrelse, i hvilken han fann alltför beredvilliga medhjelpare, och hvars dunkla gåta slutligen på ett så våldsamt, förstörande och blodigt sätt skulle blottas. — Liljencrantz var, såsom sagdt, i en sådan regering blott till en viss grad användbar. Tidigt ställd utom de egentliga hemlighe-

terna, måste han dock skaffa medel, och gjorde det äfven, fast med smärtsamt medvetande och upprepadt förklarande deraf, att det mål man borde föresätta sig, regleringen af rikets financer, alltmer aflägsnades. Han skaffade tillgångar, så långt rikets kredit och hans egen välgrundade kredit syntes honom till det yttersta kunna medgifva. Men han var för mycket finansman, för att ej känna den yttersta gränsen, hvartill han trodde sig kunna gå i afseende på bägge. Han blef omedgörlig, jämrande, lade obehaget i sak till obehaget i former. Konungen skakade honom af sig, och gjorde honom till Riksråd. Dermed dröjdes likväl till efter 1786 års Riksdag; ty Konungen ville ej möta Ständerna med en ny StatsSekreterare för financer, och Liljencrantz's anseende var välgrundadt och stort. Troligen hade ock, med en annan utgång af denna Riksdag, Finansministern blifvit bibehållen.

Förut hade Konungen, såsom ett bevis af sitt förtroende, infordrat hans betänkande om en ny organisation af Styrelseverket. Det finnes bland Konungens papper tvänne memorialer af Friherre Liljencrantz i detta ämne, det första af d. 24 Nov. 1785, det andra af d. 19 Aug. 1786. Då de äro väl författade, upplysande för Svenska Förvaltningens Historia, redan häntyda på förändringar, som till en del i sednaste tider blifvit införda, och äfven i afseende på föreslagne lönevillkor lemna anledning till jemförelser, meddela vi utdrag ur bägge.

Det heter i det första: "Uti alla monarkiska regeringar, jemväl dem, som af grundlagarna finnas mer

och mindre limiterade, är allmänna ärendernas skötsel fördeld uti vissa grenar eller departementer. Hvar och en af dem har en chef, som vanligen är Stats-Minister. Dess föremål är, att noga göra sig under- rättad om allt, som hörer till dess departement, med uppmärksamhet följa de ämnen som dervid förekomma, hos Regenten anmäla allt hvad som finnes kunna bi- draga till hans och samhällets gemensamma bästa el- ler deremot vara stridande, emottaga hans befallnin- gar, samt tillse att de blifva behörigen iakttagne och verkställda. Till sådana värfs utförande fordras ej al- lenast en utmärkt skicklighet samt en bepröfvad red- lighet, utan ock Regentens utmärkta förtroende; hvar- före ock honom alltid är och bör vara förbehållet, att, när han så behagar licentiera den Minister, som fin- nes missbruka detta förtroende, eller ej kan uppfylla det dermed åsyftade ändamålet. Till biträde för en sådan Statsminister äro visse honom subordinerade be- tjente, som äga insikt och skicklighet att utarbета och bereda de ärender, som till hans departement höra. Och likasom Ministern sjelf helt och hållet dependrar af Regentens förtroende, så pläga ock dessa betjente väljas, antagas och removeras af Ministern sjelf. Ibland de allmänna ärenderna förekomma många af den egen- skap, att de ej kunna särskildt, utan i sammanhang med andra, öfvervägas och afgöras. Deraf följer, att hufvudmännerna för departementerna äro bäst i till- stånd att med full kännedom och grundade upplys- ningar gå Regenten tillhanda, då han vill inbämta deras gemensamma tankar; hvarföre sådane Departe-

ments-chefer, jemte någre andre Statsministrar utan departement, egentligen utgöra Regentens Conseil uti alla betydande eller riksvårdande ärender.”

När härmed jemföres, huru med de allmänna ärendernas skötsel hos oss tillgår, så finnas väl ock här visse departementer; men de fleste äro af helt annan art och beskaffenhet än i andre länder, då man härvid undandrager de utrikes eller ministeriella ärenderna, hvika här, liksom på andra orter, under Konungens egen tillsyn vårdas af sin chef, som härstädes bär namnet af CantzliPresident. De öfrige departementernas föreståndare, StatsSekreterarne, äro efter Cantzliordningen, egentligen ej annat, än Konungens förnämste skrifvare. De föredraga inkomna ärender, tillse att expeditionerna blifva efter protokollerna behörigen författade, contrasignera de samma, och hafva inscende deröfver att de i rättan tid utfärdas. Men till deras åtgärd hörer ej, om rikssamhället, uti de delar, som angå hvars och ens departement förkofras eller vantrifves, om sunda principer och om riktig tillämpning af författningar följas, om den drift, den ordning och det sammanhang, som utgör själen af all administration iakttages. I fall härutinnan står väl eller illa, tillflyter dem hvarken heder eller skam. Än mindre kunna de ställas till ansvar för de fel och brister, som uti dessa delar kunna förspörjas; ty deras omsorg och befattning sträcker sig icke dit. Och då Konungen vill af dem, såsom chef för hvar sitt departement, vela om Riket uti de dithörande delar förkofras eller försvagas, kunna de i allmänhet ej derom

lemna någon fullständig eller fullt grundad underrättelse; ty deras göromål bestå mera uti att skrifva än att tänka . . . Af lika beskaffenhet äro de subalterne sysslor, som i Cantzliet finnas inrättade StatsSekreterarne till biträde. Ingen enda af desse Cantzlibetjente behöfver utarbeta något betänkande, hvilket alltid förutsätter en behörig kännedom; ty deras göromål, liksom chefs, äro att fatta i pennan andras, men icke egna tankar¹). Här af, jemte flera orsaker, kommer jemväl, att de tillfällen, som i andra Riken gifvas, att vid dylika departementer bereda skickliga ämnen till de viktigare ämbeten, här saknas. Verkan deraf är nu mera än någonsin synbar. Denna beskrifning på StatsSekreteraresysslorna här i Riket medgifver väl något undantag i anseende till finansdepartementet, som blifvit med särskildt instruktion försedt, och i vissa delar är af olika beskaffenhet med de öfriga, eburu det i många delar behöfver förbättring; men i allmänhet är förhållandet sådant som blifvit anmärkt.

Egentliga orsaken, hvarföre StatsSekreteraresysslorna här i Riket blifvit så obetyglige emot dem i andra länder, synes bestå deruti, att de förre ej behöft vara annorlunda. Efter förra regeringssättet ålåg det Konungen och Rikets Råd²) att sträcka deras omtanka

¹) Också förebråddes StatsSekreteraren Liljenerantz — såsom Schröderheim berättar, — att han knappt satte foten inom sin expedition. Vexelaffärerna och den utrikes korrespondensen lågo honom mest om hjertat, och dem besörjde han genom sitt Contor.

²) Som då kunde öfverrösta Konungen.

till alla delar af den allmänna förvaltningen, påminna om något af Collegier och andra Ämbetsmän funnes vara uraktlåtet, göra sig underrättade, huru tillståndet vore i Riket, samt af egen drift, eller utan förutgången befattning, gå Konungen tillhanda med de råd, som syntes kunna bidraga till Rikets bästa och afböja dess skada. Således innefattades i Riksrådsämbetet ej allenast alla de skyldigheter, som i andra länder åligga särskilda StatsMinistrar, utan ock mera än dertill behöfdes.

Efter det antagna nya regeringssättet äro väl RiksRåden, nu som tillföre, Konungens rätte rådgifvare, när han finner för godt att inhämta deras tanka. Men dem åligger nu mera icke att sträcka deras omtanka till eller befatta sig med någon enda del af sjelfva den allmänna förvaltningen, om de ej specielt blifva af Konungen dertill anbefallte. De kunna således ej heller stadna i något ansvar för de brister och oredor, som samhället af hvarjehanda tillfälligheter kan blifva underkastadt, eller tillegna sig någon synnerlig heder att det förkofras samt tillvexer i makt och anseende. Af de inkommande ärender blifva en del remitterade till Rådets afgörande, på det sätt, att dess tankar hemställas till Konungens bifall. En del blifva åter Konungen directe i Dess conseil föredragne. De RiksRåd, som dertill blifva kallade, äro ej alltid de samme, som i Rådkammaren deltagit i öfverläggningarna om lika beskaffade ärender; och genom ombyte af sjelfva orten, der conseljer hållas, komma ofta andre RiksRåd att dervid nyttjas, än dem, som van-

ligen dertill höra. Dessutom är det ofta icke möjligt, att vid blotta uppläsningen af ett betänkande, då det handlar om vigtigare saker, kunna öfverväga och binda tillsammans alla de considerationer, som fordras till ett grundadt omdöme, särdeles om ärendet på dess beredningsställe ej blifvit behörigen och till alla delar utredt.

Det kunde väl synas, att dessa brister äro till största delen ersatte derigenom, att gemenligen öfver alla betydande ärender Kgl. Collegiers och andre Ämbetsmäns betänkande infordras, innan ärendet blifver Konungen föredragit, och att Collegierna, enligt instruction, äro skyldige att i underdånighet anmäla, hvad de finna till Rikets förmån lända och dess skada afböja. Men i vissa delar kunna Collegiernas tankar och åtgärd icke alltid vara till rätta ändamålet lämpade. De hafva icke tillfälle att känna Rikets behof, och kunna således ej med säkerhet veta, om de utvägar, som de hafva att föreslå, äro afpassade efter bristerna. En Collegialisk öfverläggning är både nyttig och nödvändig, då det ankommer på pröfning af ägande rätten och andra medborgerliga både skyldigheter och rättigheter. Flera ögon kunna i sådant fall se mera än ett, och allmänna säkerheten är dermed bäst bevarad. Men de händelser lära i alla tider vara sällsynta, att ett Rikets anseende och styrka vunnit igenom en collegialisk åtgärd. Det fordras ovanlig dygd att göra det goda och nyttiga blott af kärlek till detsamma, och utan alla andra afsikter. Menniskor äro i allmänhet sådana, att de ej utan vissa motiver göra sig något extraordinairt bemödande, eller sträcka deras tankegåfva utöfver en van-

lig krets. Begäret att förtjena Konungens nåd, vinna heder och anseende samt en verklig befordran äro gemenligen de driffjedar, som i sådant fall blifva mest verkande. Frukten att tilltalas för efterlåtenhet kan ock något uträtta. Men uti en collegialisk administration blifva desse motiver af föga verkan. Om något godt och nyttigt uträttas, så får hela Collegium njuta hedern deraf, och det kommer sällan till Konungens kunskap, hvilken varit rätta upphofvet dertill. Finnes något åter eftersatt och feladt, så blifver skammen deraf mindre kännbar derigenom att den fördelas på flere. Dessutom förefalla nu för tiden många högst viktige secreta ärenden, särdeles i Finance- och Krigsdepartementerna, som hvarken komma till Rådets eller Collegiernas kunskap. De fordra icke dessmindre, innan de Konungen föredrages, en sådan granskning och utredning, att de såsom delar kunna passa till det hela af allmänna administrations-systemet. En politisk kropp har det gemenamt med en physisk, att dess delar böra understödja hvarandra. Alla delar af rikskroppen fordra i ett rätt förhållande sin vård. Om den ena får för mycket och den andra för litet, så vinnes icke det ändamål, som sökes. Till att kunna vederbörligen urskilja allt detta, och derefter lämpa och modifiera de förekommande riksvårdande ärenden, fordras en noga kännedom af det hela, en oafbruten handläggning och en stadgad erfarenhet; men detta synes ej kunna vinnas igenom en af tillfälliga orsaker styckad administration, hvarmedelst den ena delen måste skötas afskildt från den andra och utan rapport till det hela.

Allernådigste Konung! Dessa reflexioner, som jag på E. K. M:s befallning författat, vågar jag härmedelst i djupaste underdånighet frambära. De äro mycket ofullkomlige; men jag skulle räkna för en särdeles lycka, om de kunde gifva anledning till upptäckande af de många och svåra brister, hvarmed rikskroppen är besvärad. Det är af Försynen förbehållet E. K. M:s egen vishet och nådiga omvårdnad om ett kärt fosterland och ett lydigt folk att fixera tiden och sättet för deras botande. Men till att utreda bristernas beskaffenhet, ut söka hjälpmedlen, dem afmäta och till ändamålet lämpa, fordras biträde af tjenstemän, som kunna vara i tillstånd att hvar på sitt sätt och i systematisk ordning samla materialier till ett så stort verk, hvilket endast af K. M. sjelf kan fullbordas.

Jag behöfver icke här upprepa, att nu varande method till de riksvårdande ärendernas skötsel icke synes vara den lämpligaste. De flera särskilda Beredningar, medföra likväl den olägenhet, att ärenderna än mera söndras ifrån deras vanliga ställen, publique handlingar kringspidas, och göromålen ökas för Landshöfdingarna och andra Ämbetsmän, som måste gå dessa Comitéeer tillhanda med upplysningar. Det hufvudsakligaste, som nu fattas, är, att ärenderna vid deras beredning och afgörande ej kunna concentreras och lämpas efter sjelfva Styrelse-planen, som E. K. M. sjelf äger att föreskrifva¹⁾

1) Det påminner om Riksrådet Grefve Höpkens yrkande redan år 1773, att Konungen måtte lemna sina efterträdare en plan för förvaltningen, liksom han grundlagt regeringssättet jfr. II D. s. 53. Det är då han också påminnte: "Det är sedan 100 år och deröfver, som oordningar i finanserna varit nästan ensamme orsaker till våra revolutioner."

och ganska få personer kunna hafva tillfälle att känna, men hvilken nödvändigt måste vara afpassad efter Rikets verkliga tillstånd, dess behof och resourcer. — Till sammanbindningen af allt detta synes biträde fordras af en sådan departements-inrättning, som förut är omförmäld, men nu här saknas.

Härtill synes kunna gifvas tvänne utvägar, nämligen: 1:o att när StatsSekreteraresysslorna, särdeles i Krigs- och Finans-departementerna blifva lediga, E. K. M. på behaglig tid uppdrager generella värden öfver hvardera åt en af E. K. M:s och Rikets Råd, som dertill äger erforderliga egenskaper och hvilken sålunda, på lika sätt som CantzliPresidenten, blifver verklig StatsMinister. Desse StatsMinistrar synas böra constitueraras på det sätt, att de ifrån den särskilda befattningen med departementerna kunna licentieras, när E. K. M. helst så behagar. Hvardera af dem synes böra blifva referent i E. K. M:s Conseil i alla saker, som höra till departementet. De borde vara frikallade från deltagande i Justitiärenderna i Rådet; och af dessa StatsMinistrar synas E. K. M:s Conseil i alla riksvårdande och angelägna ärender kunna formaras. Sjelfva digniteten gör väl egentligen ej något till hufvudsaken. Men nationen är ifrån de äldsta tider van, att Riksens Råd äro Konungens rätte och laglige rådgifvare. Allmänna förtroendet för sjelfva personen ock rådslagen dependerar ganska mycket af denna opinion. — Men i händelse ej E. K. M. skulle vilja antaga denna utväg, så synes blifva nödigt: 2:o att StatsSekreterare-sysslorna sattes på en sådan fot, att förenämnde ändamål dermed kunde hufvudsakligen vinnas.

Om nu saknas nog skicklige och erfarne ämnen dertill, så kunna de med tiden erhållas; ty det är sättet att frambringa goda ämnen och dem sysselsätta, som deciderar, om sådana kunna fås eller ej. Att arbeta under en stor Konung, samt blifva brukad som ett verktyg till befrämjande af ett Rikes sällhet och trefnad, är en sådan ära, som hos ett ädelt hjerta ej tillåter någon maklighet, men bringar ofta ett medelmåttigt snille att liksom öfverträffa sig sjelf. Stockholm d. 24 Nov. 1785."

Det sednare af de nämnda memorialerna, dateradt d. 16 Aug. 1786, innehåller en ytterligare utveckling af det i det förstnämnda antydda andra alternativet; i fall det första skulle synas återgifva Rådet allt för stor betydenhet eller inskränka konungamakten. — Författaren återkommer till förslaget, att de föredragande i de särskilda departementerna, således StatsSekreterarne, borde vara StatsMinistrar, och tillsammans utgöra Konungens Conseil. Han föreslår medlemmarna deraf till fem eller högst sex, nämligen CantzliPresidenten, en Ledamot för landtförsvaret, en för amiralitet, en för kamerala och ekonomiska ärender, en för handel och finanser, och, om så nödigt pröfvas, en för bergs- och skogshushållning¹). Ingen af desse Conseilens ledamöter, särskildt eller tillsammans kunde tillegna sig någon otillbörlig myndighet, då dem endast tillhörde att bereda och tillstyrka, men sjelfva beslutet vore Konungens.

¹) Kyrkan och Läroverken (hvilka ansågos höra till Kammar-expeditionen) nämnas ej särskildt. Det var likväl den enda gren af styrelsen, med hvars behandling Konungen fann sig tvungen att företaga en förändring, såsom vi snart skola berätta.

Det dependerade ock helt och hållet af Konungen att dem ombyta, och, på det Konungen deri måtte äga så mycket friare händer, föreslås, att de endast må constitueras för ett år i sänder. Derefte fortfar Liljen-
crantz: "Jag tilltror mig ej kunna utreda den frågan, huruvida det kan förenas med Regeringsformen, att i denna Conseil vore någon ledamot, som ej tillika är RiksRåd. Men en af allmänna opinionen och långvarig tid stadgad vana är ej gerna rådligt att ändra. Det är af högsta angelägenhet för E. K. M. att hafva kände och erkände rådgifvare. Utom det egentliga ändamålet deraf, vinnes dermed ett annat, att, när någon författning eller anstalt gjordes, som ej så alldeles behagade menigheten eller någon viss del deraf, oviljan vändes på Ministèren och ej på Konungen. — Rådgifvare, som äro hemlige och ej *en place*, pläga deremot ej blott vara misstänkte och förhatelige, änskönt de hyste dygdige och patriotiske tänkesätt; oviljan stadnar ej heller endast på dessa, utan vänder sig tillika på Konungen sjelf, just derföre att han valt sådane hemlige och i folkets tanka obehörige rådgifvare. För att så mycket mer bibehålla ett nödigt sammanhang i ärenderna, kunde ledamöterna af Conseillen lämpligast, efter hand, då ledigheter existera, tillika brukas till Presidenter i de Collegier, som tillhöra en hvars ämne; — och det dependerade alltid af E. K. M. att i något visst ärende, som fordrade någon särdeles grannlagenhet eller hemlighet, nyttja så många eller få, som E. K. M. för godt funne . . . Om denna plan vunne E. K. M:s nådiga bifall, så fordrades att Cantzliordningen och inrättningen

af Statsexpeditionerna i vissa delar ändrades. Stats-Sekreterare-sysslorna bestå nu i sådant, som ej svarar mot namnet, hvilket i andra stater betecknar mycket viktigare ämbeten, med mera anseende och bättre lön, än dem här tillhöra. Således vore bäst, att desse sysslor, så fort de blifva ledige, ej vidare besättas under det namnet, utan bestridas af en, som i hvarje departement bure namn af Förste ExpeditionsSekreterare, hvilken, lika med CantzliPresidentsSekreteraren, synes böra få lika värdighet med CantzliRåd och 1000 Specie Riksdaler i årlig lön. Dertill kunde nuvarande StatsSekreterare-lönerna, utgörande 800 Rdr för hvardera, anslås och dertill läggas en tillökning af 200 Rdr specie¹⁾ för hvardera af Förste ExpeditionsSekreterarne, hvilka ock under lika ansvar, som StatsSekreterarne äro underkastade, borde contrasignera expeditionerna och bestrida de öfrige efter Regeringsformen och Cantzliordningen StatsSekreterarna nu åliggande göromål, samt dertill gå StatsMinistern tillhanda uti det, som till upplysning och beredning af ärenderna kan fordras. I hvar StatsExpedition synas dessutom böra vara två Andre Expeditions-Sekreterare, en som biträder Förste ExpeditionsSekreteraren vid expeditioners författande, njuter 600 Rdrs lön och lika värdighet som Assessorer i Hofrätterna; samt en, som med lika namn, lön och värdighet, egentligen är StatsMinisterns HandSekreterare — 2 Proto-

¹⁾ Man ser att StatsSekreterarens mening är, att Stats-Ministrarna skulle inflyttas på Rådslönerna. — De här nämnda lönebeloppen äro i silfverriksdaler, hvarje svarande emot 4 Rdr riksgäld.

kollSekreterare med lika värdighet, som de nu hafva och 500 Rdrs lön, — 2 Cantzlisters med 300 Rdr, hvaraf den ene tillika gör Registratorstjenst, samt 2 Copister med 200 Rdr årligen. Till hela denna inrättning och lönesförbättring behöfver ej staten graveras med någon ny utgift, sedan allt efter hand kommit i sin ordning. Cantzligebühren böra, emot behörig redovisning, uppbäras af Cantzlibokhållaren, eller någon annan uppbördsman, och af honom, lika med andre kronoräntor, till Räntekammaren inlemnas. Dessutom kunde den så kallade Utrikes Expeditionen efter hand indragas, och de obetydliga göromål, som der förefalla, indelas på någondera af de andre StatsExpeditionerna..."

1786 års Riksdag var en Riksdag af tillämnade reformer; och hade dess hufvudtanka, — regleringen af finanserna med Ständernas biträde — kunnat genomdrifvas, i stället att den nu måste undertryckas, — troligen hade en reglering af Styrelsen derpå följt, som gjort slut på det provisionella och oesterrättliga hemlighetsstillstånd, hvari den under några år hade kommit. — Men all reform är ett framtidsverk. Den kan ej ens försökas utan förtroende. — Och kunde väl Konungen räkna derpå? Kunde han uppslå ett nytt blad af sin regering, och vara säker derpå, att de, på hvilkas goda vilja förändringen så mycket berodde, ej hellre skulle vilja bläddra tillbaka, och först uppgöra gamla esterräkningar, innan ett nytt Conto begyntes? — Det var hvad han skulle få erfara.

Innan vi taga i närmare betraktande denna vändningspunkt i K. Gustaf III:s regering, återstår likväl

att upphämta åtskilligt föregående, hvarpå vi ej ännu hunnit fästa uppmärksamheten.

Vi begynna med några utdrag ur Konungens aldrig fullkomligt afbrutna brevexling med sin fordna Guvernör, gamla RiksRådet Grefve Carl Fredrik Schaffer, hvilken 1785 för sin hälsa hade företagit en resa till Frankrike.

”Det är i ovisshet, hvar mina bref kunna träffa er, min k. Grefve, som jag iakttagit en så lång tystnad. Jag har emellertid följt er öfverallt, och den tillgifvenhet, som jag egnat er, och som ej kan slockna förrän med lifvet, har gjort att jag med mycken smärta erfarit, det edert tillstånd icke förbättrats. Sedan jag vet er i Frankrike, smickrar jag mig likväl med det hopp att se edert tillstånd förändras, ibland en nation och i ett land, som ni älskar; och då ni der omgifves af så många personer, som äro edra vänner, föreställer jag mig att ni der skall återfinna ett annat fädernesland. Denna föreställning lugnar mig. Jag är bekant med eder känslighet, jag känner allt det inflytande, som eder själ öfvar på er kropp, och jag hoppas, att det ljufva intrycket af att återse och vara omgifven af så många gamla vänner skall influera på er hälsa. Ingen kan önska det högre än jag, och jag väntar med den lifligaste otålighet goda underättelser ifrån eder. Efter att ha haft vinter i Augusti månad hafva vi fått sommar i September. Vi ha superat i fria luften d. 12:e; men denna vackra väderlek är förbi sedan d. 20:e, och en November-höst har kommit i stället. Det tyckes som jordklotet un-

dergått någon rubbning; ty af sådan oordning med årstiderna har man ej exempel. Man hoppas likväl på ett godt år, då sådden skett under gynnande väderlek ¹⁾. Lefväl min k. Grefve. Jag väntar med otålighet på underrättelser ifrån er, och hoppas på allt godt. Drottningholm d. 20 Sept. 1785."

Det följande brefvet omtalar Grefve Creutz's död: "Den som efterträdde i eder Brors ²⁾ plats, och hvars ålder borde lofva mig en längre bana, är ej mer. Två dagars sjukdom har bortryckt honom från oss. Jag tviflar ej på det sorgliga intryck, som denna nyhet skall på eder göra, och ni kan ej föreställa eder det, som den gjort på mig. Ni har, sedan hans första ungdom vårdat hans lycka, och han har derföre alltid bibehållit en ganska öm erkänsla. Hvad mig angår, jag kunde ej vänta mig den sorg, att se denna plats åter ledig, sedan jag förgäfves använt allt mitt bemödande att der qvarhålla eder bror. Grefve Creutz reste härifrån Söndagsaftonen i god hälsa. Han tillbragte aftonen hos Carlson ³⁾ ganska munter, och lade sig vid midnatten. Kl. 3 på morgonen kände han sig qväfd af en oppression på bröstet, som man tog för uppslagen gikt. Läkarne blefvo kallade, men misströstade genast om hans tillstånd. Emellertid drog han sig fram öfver Fredag och Lördag, bibehöll hela sin sinnesstyrka, och talade med den största redighet och det största lugn. Lördagsaftonen tycktes han bättre, och en ljusning af hopp in-

1) Detta hopp uppfylldes ej — och en ny missväxt följde.

2) Näml. i Grefve Ulrik Scheffers, såsom CantzliPresident.

3) StatsSekreteraren.

träffade. Men kl. 5 på natten hade han ett nytt, ännu svårare, anfall, och dog kl. 9 Söndagsmorgon. Man har öppnat honom i går och funnit hjertspitsen förruttnad, och ådrorna på vänstra sidan fullkomligt tilltäpta. Ni kan ej tro, huru mycket han är saknad af hela sitt Collegium. Han begrafves stilla i morgon i Jacobs kyrka, och endast hans vänner skola bära honom. — Jag hoppas min k. Grefve, att ni fått mitt bref af September månad. Det är en stor tröst för mig att höra eder hälsa återkomma, och emottaga från er så goda nyheter. Er bror, FältMarskalken¹⁾ som enkom kommit för att besöka mig, och ännu är qvar, har bekräftat dem. Han synes lika rask och munter, som förledit år, och tyckes blifva det ännu mera här. Ni tror att Furst Hessenstein är i sitt Guvernement²⁾. Alldeles icke. Han är ännu i Stockholm; ehuru han sedan Augusti månads slut rest alla veckor, och slutligen äfven bortskickat sina möbler, hvarest han återkom om två dar, alltid sägande, att han reser. Jag är öfvertygad att han blir qvar öfver vintern. Jag är er oändligen förbunden för edra nyheter angående Cardinalen Rohan³⁾.

1) Friherre Pehr Scheffer.

2) Fursten var GeneralGuvernör i Pommern.

3) Nämligen om följderna af den bekanta Halsbands-saken, som kastade på Drottningen i Frankrike en så oförtjent skugga; emedan Cardinalen af bedragerskan Grefvinnan De la Mothe låtit förleda sig att, för Drottningens räkning och till följe af hennes förmenta önskan, inköpa detta dyrbara halsband, men juvelerarne, då han ej kunde prestera betalning, vände sig till Konungen; hvilket föranledde bedrägeriets upptäckt, och en skandalös process inför parlamentet. Cardinalen blef väl slutligen med möda frikänd, men förvistes från hofvet.

De äro förvånande både i hufvudsaken och detaljerna. Jag hade rådt (det följande skrifver Konungen på Svenska), om jag hade blifvit rådfrågad, att ej gifva en så stor eclat åt en sak, som ej kunde röra Drottningen, men som i processvägen kunde medföra många obehagliga uttydningar. Vi andre (fast underkastade verldens tadel mer än det öfriga menniskoslägtet) hafva den förmån att ej kunna beskyllas eller misstänkas för sådana nedriga fel, som angå penningar. Men, då, vi sjelfve söka oss undskylla, synas vi medgifva möjligheten af ett sådant brott, hvilket (eljest) ej hade fallit i allmänhetens tanka; och det är hvad man kallar att manquera emot sig sjelf. Parlamentet (här vidtager åter fransyskan) skall döma, och jag väntar med otålighet dess dom, för att se om Cardinalen varit narrad; ty sådan är hans bedröfliga belägenhet, så Ambassadör som han varit ¹⁾, och så Academicien, som han är, att han ej kan bevisa det han ej är skälm, utan att bevisa att han är ett dumbufvud och en narr. Farväl min k. Grefve. Jag omfamnar er af allt mitt hjerta. Drottningholm d. 1 Nov. 1785."

"Jag har emottagit, min k. Grefve, för några sedan, edert bref af d. 28 sistledne December, hvarföre jag oändligt tackar er. Ni kan omöjligt tvifla på de önskingar jag gör för eder välgång, i hvilken jag tager ett så lifligt interesse, och huru mycket jag önskar att detta år må med mera stadgad hälsa återföra eder till edert fädernesland, — som ej, utan att vara otack-

1) Nämligen i Wien.

samt, kan upphöra att taga en liflig del i en medborgares öde, hvilken är det så tillgifven — och till edra vänner, hvilka så mycket mer känna värdet af eder vänskap, som de så länge varit beröfvade eder närvaro. Det fögnar mig att promotionerna i ordenskapitten gillas af min Cantzler ¹⁾. Det interesse, som jag vet att han känner för Grefve Bonde har påskyndat mitt val ²⁾. Det berättas, att vi hålla på att förlora en af våra medbröder, och att Baron Sprengtporten nalkas slutet af sin oroliga bana ³⁾. Man säger att mildheten och gudsfruktan sedan några dagar hos honom intaga vredens och misstankarnas plats, och att han hvarje ögonblick blir svagare. Han har emellertid, sedan eder bortresa, uppträdt med några nya tragikomiska scener, som lagt rågan på det bråk han gör sedan tolf år och skulle, utan hans brors klokhets, ha fullbordat brouilleriet med alla hans vänner. Han har haft explicationer med Furst Hessenstein. — Apropos af Furst Hessenstein! Ni vet utan tvifvel redan, att jag är i process, eller såsom man säger på Svenska, i uppenbar delo med honom, och att jag är stämd lagligen för Tingsrätten att försvara min egendom Ekholmsund ⁴⁾,

1) Grefve Carl Fredrik Scheffer var Cantzler vid K. M:s Orden sedan d. 23 April 1768.

2) Grefve Carl Bonde, Riddare af Kongl. SeraphimerOrden d. 21 Nov. 1785. Konungens Tal i Ordenskapitlet vid detta tillfälle finnes tryckt i hans Skrifter I D.

3) Jfr. II D. s. 93. not. 1.

4) Jfr. "Handlingar uti rättegången emellan den Hög- och Välborne Fursten v. Hessenstein och Kgl. Maj:t vår Allernådigste Konung rörande Ekholmsunds gård och gods", utkommo på

som jag efter 38 års oqvald possession trott mig kunna sälja åt en köpman Setton för en summa af 120,000 Rdr specie, hvartill contractet blifvit underskrifvet af Furst Hessenstein och Grefve Wachtmeister, såsom vittnen. Furst Hessenstein pretenderar, att K. Fredrik I gifvit honom denna gård såsom fideicommiss, och att alltså denne Konung ej kunnat det sälja, och, som man uraktlåtit att taga för mig derpå laga fasta, så blir det nu en process, fast fideicommiss-brefvet blifvit förklaradt för ett chartequé af compromissarierna, som det skärskådat. Nu, som jag af slarfaktighet bortslurfvat Konung Fredriks Köpbrief och transport af Pantebrefvet, så tror JustitieCantzleren nödigt, att få Hr RiksRådets¹⁾ declaration, att detta verkligen existerat, och, som Hr Grefven och RiksRådet ej kan för sin sjuklighets skull skrifva, fordras det vissa formaliteter att kunna det

trycket 1786. Rättegången fördes vid Vintertinget med Trögds lärad i Upland. Ekholmsund, beläget vid en vik af Mälaren, tillhörde de Gustavianske arfvegodsén, men donerades af K. Gustaf Adolf till RiksRådet och FältMarshallen Grefve Åke Tott, hvilken donation åt hans son Grefve Clas Tott 1634 bekräftades af Drottning Christina. Vid K. Carl XI:s reduction indrogs det till kronan, men blef af K. Carl XII år 1717 åt hans svåger, d. v. LandtGrefven Fredrik af Hessen-Cassel, öfverlåtet, såsom ersättning för en Hessisk fordran. Denne, sedermera K. Fredrik, transporterade år 1745 sin förpantningsrätt på godset till RiksGrefvinnan Taube och sina bägge söner med henne, Grefvarne Hessenstein; men, då Rikets Ständer 1747 gjorde en gåfva af 200,000 daler silfvermynt till den unga Arffursten Prins Gustaf, blef, emot denna summa, godset för hans räkning ifrån förre innehafvarne inköpt. Furst Hessensteins påstående var, att godset af K. Fredrik såsom ett fideicommiss blifvit åt Hessensteinarna gifvet.

1) Grefve Høpkens namn synes här vara uteglömdt.

lagligen vid domstolen uppvisa, hvilka Grefve Wachtmeister gifvit mig (vid handen). Saken börjas vid Mars månads yinterting. För öfrigt kan ni ej imaginera er alla de elaka procedéer, det krångel och den chican, som den nådige fursten brukar. Han går att draga mig genom alla underrätterna; ehuru han kunnat börja med Hofrätten. Emellertid är köpet af egendomen inställt, och Setton, som är mycket gammal, kan dö¹⁾, och af hela köpet blir ingenting. — Vi ha här haft en ganska mild vinter hela Januari månad. Sedan tvänne dagar börjar det att bli något kallare²⁾. Operan Gustaf Wasa, som man har gifvit d. 19 (Januari) och dermed öppnat theatern, har haft en så ofantlig succés, att man i går har varit nödsakad att fördubbla vakten för portarna. Den gafs då för sjette gången, och vakten hade nära blifvit öfverväldigad. Allt är för öfrigt här lugnt. Jag omfamnar er af allt mitt hjerta. Stockholm d. 3 Febr. 1786.”

”Det har fägnat mig att se genom de underrättelser, som Silfverhjelm medfört, att er matlust är god, att er hälsa fortfar att vara i samma stånd, som vid er afresa från Bourbonne, och att ni icke känner någon elak verkan af vintern. Jag smickrar mig, min k. Grefve, att vattnet denna sommar skall återställa er hälsa; och att jag skall få det nöjet att återse er bättre vid er återkomst. Vi ha här ännu vinter, efter att ha haft

1) Han dog ock under rättegången, och hans systerson Juris Doctorn Alexander Setton uppträdde såsom arftagare.

2) Vintern 1786 blef sedermera, såsom den föregående, ovanligt sträng.

vår i Januari. Mars månad har börjat med en köld af 27 till 28 grader. Ingen kan bättre intyga det än jag, som hade företagit mig att göra en resa till Upsala, der jag haft en förskräcklig köld. Jar har låtit alla Professorerna passera mönstring, för att sätta mig *au courant* i afseende på deras occupationer, som jag förlorar ur sikte sedan 15 år¹⁾. Jag har låtit Professorerna hålla föreläsningar, hvar för sig. Jag har dermed varit temmeligen nöjd. De ha en vida mindre pedantisk ton nu, än då jag lemnade dem. Melanderhjelms²⁾ som var och ännu är Rector, har kanhända med-

1) Konungen hade vid sitt uppstigande på thronen lemnat Cancellariatet vid Upsala Akademi. Riksrådet Grefve Rudensköld blef Cantzler, och efter honom Grefve Creutz. Vid hans frånfälle valde Consistorium Academicum d. 12 Nov. 1785 den unge Kronprinsen Gustaf Adolf till Akademiens Cantzler, och Konungen tillät honom emottaga denna värdighet. Dock skulle han ej deraf träda i utöfning före fyllda 18 år; och förvaltade Konungen emellertid Cantzlersgüromålen sjelf genom CantzleriRådet Rosenstein.

2) Astronomiæ Professor. — Konungen kom d. 3 Mars kl. half 6 om morgonen till Upsala, afhörde på dagen Professor Fants föreläsning i Historien, och besåg Domkyrkan samt de Gustavianska och Jagelloniska Grafchoren, i hvilket sednare han befallte uppsättandet af det monument, som K. Sigismund öfver sin far K. Johan III låtit i Italien förfärdiga, men som stadnat i Danzig, tills det på Konungens föranstaltande blef till Sverige öfverfördt. För denna angelägenhet var bildhuggaren Professor Sergell anbefalld att nu vara tillstädes. Der-
 efter besåg Konungen Botaniska Trädgården, med de dertill hörande samlingar, och mineraliekabinettet, samt lät för sig presenteras den studerande noblessen, och ville vid en blidare årstid låta hela den studerande ungdomen för sig presenteras. D. 4 Mars afhörde Konungen en Disputationsakt öfver Svenska Theser under Skytteanska Professorn Lindbloms præsidium; hvarvid den unge Carl von Rosenstein (med tiden Rikets Ärke-

delat er detaillerna af min sejour. Min resa har för öfrigt ej varit utan sin frukt. Jag har återfunnit i min bureau på Ekolsund originalet af KammarCollegii förpantningsbref, transporteradt på mig af K. Fredrik I och påskrifvet med RiksRådet Grefve Höpkens hand. Min process borde förekomma vid Häradstinget Måndagen derpå. Man kunde ej mer å propos återfinna denna handling. Också har jag vunnit min process i första instancen¹⁾. Men Furst Hessenstein har redan vädjat till Lagmanstinget och är resolverad att gå vägen fram till slut. Se der hvar vi nu äro med den saken. Ni har utan tvifvel redan hört Grefve Carl de la Gardies död²⁾, och jag har redan berättat er, att General Sprengtporten ligger på sitt yttersta. Han har sedan den tiden haft flera slag-anfall. Sedan åtta dagar talar han ej mer, och det är öfver fjorton sedan vattensoten har visat sig i den yttersta grad. Emellertid förstår man sig ej på hans sjukdom, och Läkarne tro att det ännu kan draga ut lång tid.”

Biskop) responderade så till Konungens nöje, att han förklarade honom befriad från allt vidare Specimen pro Exercitio. Samma dag afhöorde Konungen korta föreläsningar i Theologien af Doct. Kinmark, i Oeconomia practica af Prof. Christer Berch, i Criminallagsfarenheten Prof. Hernberg, i Vitterheten af Prof. Neikter, i Moralen af Prof. Boethius, samt besåg Bibliotheket, MyntCabinetten och Consistoriihuset.

1) Biskop Nordin säger i sina anteckningar: ”Konungen ansåg länge fatalier och formalia i rättegångar såsom pedanteri; men, när han fick processen med Furst Hessenstein, erhöill han bättre begrepp om dessa formalia, hvilka friade Konungen från Ekholmsunds återställande. Dahlson (då Advokatfiscal i Svea Hofrätt) var Konungens fullmäktig, och berättade mig det.”

3) Grefve Carl Julius de la Gardie, ÖfverKammarherre.

Se nu äro vi i veckan af d. 22 Mars! Ni förstår hvad jag vill säga, om ni påminner er den vaka, som man lät oss hålla i Riddarholmskyrkan för åtta år sedan, och ni vet att man anklagade ✠ att uppväcka de döda. Jag har gjort det till en sanning i går, då jag ur grafven uppkallade Vitterhets-Akademien¹⁾, som, om den ej var helt och hållet död, åtminstone var fallen i en dvala, som hotade den med en dödlig sömnsjuka, hvilken ingen ting syntes kunna bota. Jag har gjort en så stark besvärjelse, att den snåla Acheron ändteligen lemnat ifrån sig sitt rof. Det är sannt, hon har undergått en temmeligen stor förändring, men *enfin* hon är återuppväckt. Såsom hon likväl ännu blott är convalescente och fria lusten kunde göra henne ondt, har hon blott enskildt visat sig i går för att celebrera årsdagen af sin stiftelse, då det nu är 33 år, sedan salig Kungen gaf henne sina första stadgar. För att hindra henne att återfalla i sömnsjukan, har jag administrerat henne så stärkande medel, att hon bör kunna emotstå väderlekens skiften för århundraden. För att tala tydligare, jag har gifvit henne nya stadgar, och jag har doterat henne rikt nog för att hon må kunna arbeta att uppehålla sig. Jag har försäkrat henne om en fond för prisers utdelning, för aflöning af hennes sekreterare och för en amanuens till renskrifning. Jag har anvisat henne den gamla Rundeln²⁾ för hennes sam-

1) Först inrättad af Drottning Lovisa Ulrika, som var Akademiens beskyddarinna. Medlen till belöningars utdelande hade upphört med Drottningens död.

2) I gamla slottet.

mankomster, och jag har bestämt antalet af hennes ledamöter. Jag hade ämnat skicka er statuterna, som hafva blifvit fästade vid originalet af de gamla genom stora Rikssigillet. Men man har ej haft tid att afskrifva dem. Det skall sändas om Fredag. Jag har skilt från Akademiens gamla inrättning Språket och Svenska Skaldekonsten, men jag har tillagt Antiquiteterna och Medaljerna, samt föreskrifvit Akademien att författa en historia om mynt och medaljer ifrån monarkiens början till min faders död. För öfrigt är ingen ting borttaget i den gamla inrättningen, och Akademien bör odla Vitterheten på främmande och lärda språk, nämligen Fransyska, Italienska, Latin och Grekiska. Den skall utdela 4 belöningar: hvarje år d. 20 Mars, en medalj på 20 Ducater för en Historisk Undersökning: en medalj af samma värde för ett Skaldestycke eller en Philosophisk Afhandling på något af de nämnda språken (de tvänne andra medeljerna skola vara de gamla med min mors devise och bröstbild ¹⁾); (dertill) en mindre medalj på 15 Ducater för en afhandling i Antiquiteterna, med min bröstbild och en inskrift, som Adlerbeth har föreslagit, och som jag skall sända er om Fredag; samt slutligen en mindre medalj på 12 Ducater för deviser och inscriptioner, med bägges våra (Lovisa Ulricas och Gustaf III:s) bröstbilder och en passande devise. Se der i öfversikt denna stiftelse! Efter att sålunda hafva skiljt Svenska Språket ifrån Salig Akademiens encyclopediska omfattning, har jag stiftat en ny, endast ämnad åt vårt

1) Dessa båda sistnämnda omtalas ej i Konungens statuter.

språk och inrättad i likhet med *Academie Française*. Den bär namn af Svenska Akademien, och skall bestå af 18 ledamöter. Den skall installeras d. 5 April, årsdagen af mitt inträde i Senaten för 24 år tillbaka¹⁾. Vid denna högtidlighet skall endast saknas närvaron af en bland dess mest upplysta medlemmar, och, utan att förorätta någon, den, som lifvas af den största patriotism och nit för sitt fäderneslands ära. Akademien väntar med otålighet den dag, då hon kan i sitt sköte emottaga denna frånvarande ledamot, och i en offentlig sammankomst uttrycka de känslor, som sånggudinnorna äro honom skyldiga. Ni ser af listan, att endast 14 äro nämnde²⁾. Dessa 14 skola välja de två öfriga endera strax, eller denna höst. Det är den store Gustaf Adolfs födelsedag, som är bestämd för utdelningen af belöningsarna. För öfrigt äro båda dessa Akademier doterade på-fonder, som StatsContoret icke kan vidröra: Vitter-

1) Både Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien samt Svenska Akademien stiftades och i sjelfva verket äfven installerades d. 20 Mars 1786, dagen förr än detta Konungens bref är skrivet. Den af Konungen här nämnda Svenska Akademiens installation, som skulle försiggå d. 5 April, måste ha afseende på Akademiens första sammankomst. — Man finner af Konungens enskilda anteckningar, att ledamöternas antal först var ämnadt till 20, och i den af Konungen sjelf uppgjorda första listan står CantzliRådet Sotberg införd, i stället för Kellgren. Man har svårt att förklara sig ett sådant misstag, då Sotberg redan dog d. 30 Dec. 1785, hvilket ej kunde vara obekant. I fall namnet är ej rent af en misskrifning i denna Konungens annotation, som är utan datum, så skulle det bevisa, att han redan flera år förut tänkt på de blifvande ledamöterna i den år 1786 inrättade Svenska Akademien.

2) Måste vara misskrifning för 15, liksom det följande 2 för 5.

hetsAkademien på Torneå Laxfiske, upphöjdt af Kammar-Collegium till dubbelt arrende emot förr, hvilket öfver-skott är åt den försäkrad genom ett på pergament för-fattadt (document) bekräftadt med Rikssigillet och con-trasigneradt. Svenska Akademien har fått revenuerna af de Svenska och Tyska Gazetteerna, hvilket lärer göra en anseelig summa, då Benzelstjerna¹⁾ dör: till dess tages det af Ensaksböterna. Utom alla dessa instikteler har jag creerat af samma fond 4 pensioner för främ-mande Lärde, som stå i correspondens med Vitterhets-Akademien, till 150 Rdr specie hvar pension. Det är hvad K. Ludvik XIV gaf, och blifver visst i Italien och Tyskland med erkänsla emottaget, 2 dylika pensioner för Svenska i bokvett namnkunniga män och 6 pensio-ner à 100 Rdr för lärde Svenske män. Utom allt detta

1) Mathias Benzelstjerna ÖfverPostdirektör och StatsSekre-terare. Ibland Konungens papper finnes följande egenhändiga anteekning: "Svenska Akademiens Stat.

Sekreterare	300 Rdr spec.
Renskrifvare	100 — —
Vaktmästare	80 — —
2 guldmedailler à 26 duk., inalles 56 duk.	104 — —
Silfverjettoner, som utdelas 4 gånger i 7	
månader, gör tillsammans	252 — —
Expenser, ljus och papper etc.	100 — —
	<hr/>
	936 Rdr spec.

"Dessa 936 Rdr utgå årligen af de tusen Rdr Avisorna gifva. Alltså anslås för Vitterhets-Akademien 458 Rdr af Torneå Laxfiske, för Svenska Akademien 936 Rdr af Avisorna, — för Pensioner och Jettoner 1554 Rdr af Ensaksböterna, — summa 2908 Rdr." — På ett särskildt blad har Konungen ritat det bord, med omgifvande balustrade, vid hvilket Svenska Aka-demiens Ledamöter under högtidliga sammankomster skulle sitta, och nummererat de 18 platserna.

har Svenska Akademien en beständig sekreterare med lön samt en renskrifvare, som har arvode, och en vaktmästare. Den i VitterhetsAkademien bär Enkedrottningens namn och livrée i åminnelse af hennes instiktelse. Svenska Akademiens har mitt livrée. Se der en bra lång detalj! Men jag har föreställt mig, att den skulle interessera er¹⁾. Så snart installationen är för sig gånge, skall jag skicka er talen. Jag omfamnar er på det ömmaste, och önskar er all möjlig sällhet. Stockholm d. 21 Mars 1786²⁾.

I sitt Tal vid Svenska Akademiens stiftelse säger Konungen: "Att befrämja allt som kan lända till Rikets nytta; att bidraga till Svenska namnets ära är min största önskan. Dess namnkunnighet utspridd öfver Europa genom dess segrande vapen, har ofta gjort dess medborgare bekymmer, då det upphöjt dess glans. En annan ära återstår oss ännu att förvärfva, den som är Vitterhet och bokliga konster följaktig, den som trot-

1) Biskop Nordin säger i sina anteckningar: "D. 20 Mars 1786 var jag hos StatsSekreteraren Schröderheim, som berättade mig, att Konungen samma dag, uti det då hopkallade Rådspelen, hade gifvit tillkänna Dess uppsåt, att upprätta den gamla Vitterhets-Akademien, samt inrätta en ny Svensk Akademi. Han sade sig hafva drifvit denna sak för att gifva Konungen occupation. Idéen skall hafva uppkommit nyss före Upsala-resan, blifvit stadgad i Upsala, och första handen härvid lagd vid Ekholmsund, dit Herren reste från Upsala. Konungen har sjelf uppsatt i denna sak hvad som varit att skriva." Akademiens statuter äro uppsatta af Schröderheim, med tillägg af Konungen.

2) Detta bref är Konungens sista till Grefve C. F. Scheffer, som under återresan från varma baden i Frankrike dog på Trolleholm i Skåne d. 27 Aug. 1786, vid 71 års ålder.

sar tiden och den vanskliga lycka, som eröfringar åtfölja, men som försvinner med deras förlust. Den kan endast vinnas i lugna tider, der inhemsk sämja, utländsk säkerhet tillåta snillen, att sig lemna fritt till en eld, som upptänder dem, och som döljes, fast ofta den födes, i oroliga tider. Men, om en lång fred, en ostörd ro bidrager till ett Rikes väl, till undersåtarnes sällhet, så föder den oftast af sig en orklöshet i själen, som alstrar barbari, och förkolnar de snillen, som i andra tider skulle upplysa och hedra fäderneslandet. Ty människorna äro så skapade, att endast rörelsen uppehåller dem, att de äska starka driffjedrar att upptäcka de gåfvor naturen dem gifvit. Lugnet, under hvilket de äro allena lycklige, förbereder större hvälfningar, då ej en försigtig verksamhet bereder dem tillfälle att göra sig nyttiga och vidtfrägdade, och hindrar dem, genom hoppet af ära och namnkunnighet, att falla i en lätje-full dvala, lika farlig för dem, som för det allmänna."

"Den täflan, den liflighet, som Vetenskap och Vitterhet uppväcka är det enda medlet, att i lugna tider bibehålla den värma i sinnena, som kan tjena fäderneslandet och dana i fredens sköte de medborgare, hvilkas själar en gång kunna bidraga att frälsa Riket, då stormar uppväckas."

"Men utan språkets namnkunnighet i främmande länder, blifver deras ära, som i vitterlek det odla, ej kunnig, och utan dess stadga med säkra lagar, blir dess namnkunnighet omöjlig; ty utan stora skribenter blir ett språk ej känt, och utan säkra regler kan ej ett språk väl skrivas."

"Det är till detta stora verk jag lägger i dag den första grundvalen; och det är Eder jag utsett att stifsta lagar för språket, att fullborda mitt verk Derföre fordras ett samhälle, sammansatt — af dem, som, brinnande af kärlek för vitterhet, hafva fritt följt sin böjelse och endast sysselsatt sig med dess yrken: af dem, som igenom en vidsträckt lärdom stadgat sina omdömen på grunder, som tider och sekler dem förelagt: af dem, som, i Rikets högsta värf eller i allmänna sammanlesnaden, från barndomen befastat deras smak genom den noggrannhet de stora ämbeten de beklädt alltid äska, eller genom det ständiga ombyte af människor deras kall kraft af dem att umgås med, hvilka nödvändigt af dem fordra en aktsamhet i tal, ett noggrannt val af ord, som utgör den fina känslan, hvilken gifver hvart ord sin rätta mening, och föreskrifver den gräns, öfver hvilken de ej kunna föras."

Konungens karakteristik af dem, hvilka han sjelf kallade till Akademiens ledamöter, hedrar för mycket både honom och dem att här förbigås. — "Om ett samhälle, på sådant sätt förenadt, kan bidraga till det verk jag nu påsyftar, hvad skall jag ej hoppas af det samfund jag nu stadfäster, då vid dess första stiftelse jag ser det af sådana ledamöter sammansatt, hvilka jag till dess inrättande utnämnt? Och det är ej en ringa ära för min Regering, att under min spira se sådana Herrar och Män förenade, som lofva Svenska språket så mycken heder, och som visserligen blifva en gång af det hedrade. Hvad skall ej samtiden vänta af en inrättning, som i sin första början lyser af sådana leda-

möter; men huru mycket viktigare blir ej efterverldens omdöme? — Då den i Akademiens Tideböcker igenkänner de samma namn, som Rikets akter egna äfven så mycket åt Historien, som åt Vitterheten; då en gång den får se, att den förste af Rikets Råd ¹⁾, den förste stiftaren af ett lärdt Samhälle i Riket, är ock den förste ledamoten i denna Akademi, och att han ej endast bekläder detta rum, som en älskare af bokliga konster, men som den värdigaste och säkraste domare af smak och vitterhet."

"Näst honom kan med skäl räknas för en värdig Ledamot af ett vittert samhälle, den Rådsherre, som, nu frånvarande ²⁾, med den patriotiska kärlek, som framlyser i alla hans gerningar, förenar en äfven så säker smak, som behaglig skrifart, och om hvilken jag ville säga långt mera, om jag ej fruktade, att man kunde tillägna en skyldig erkänsla hvad endast sanningen af mig kräfde till min uppfostrares lof."

"Att förena i en hög ålder det mest glädliga sinne och det prydligaste skriftsätt med styrelsen af ett Rikets Verk, som fordrar mer arbetsamhet, mera noggrannhet än snille, och som oftast kunde förqväfva det, är ett sällsynt efterdöme, men som vittnar mer än mina ord,

1) Riksrådet Grefve Höpken var en af Vetenskaps-Akademiens stiftare, blef förste ledamot i Vitterhets-Akademien, då den af Drottning Lovisa Ulrika år 1753 inrättades, och nämndes nu äfven af Konungen till förste ledamot i Svenska Akademien, utan lottning, då alle de öfrige lottade om sina platser.

2) Riksrådet Grefve Carl Fredrik Scheffer.

huru mycket den Rådsherren ¹⁾ lärer både gagna och hedra Akademien, hvars snillegåfvor förvarade i Rikets handlingar, hade redan förtjent honom en namnkunnighet, som han nu går att dela med Akademien.”

Men hvilken har mera rätt att deltaga i ett samhälle, egnadt åt Svenska språket, än den Herren, som så ofta fört ordet i Rikets allmänna sammankomster, som med så mycken ordning, med så stor klarhet, med en så segrande styrka låtit höra sin röst? ²⁾ . . . J återkallen, Gode Herrar, minnet af det gamla Rom, då man såg de förnämste medborgare förena bokliga konstern skötsel med rikets yppersta värf, och med samma röst de styrkte rådslagen, med samma hand de tecknade besluten, upplysa medborgare med sina skrifter och pryda språket med sin vitterhet, och kanske ännu mera gagna sitt fädernesland, då de stadgade dess språk på fasta grunder. Ty hvad är renheten af ett språk, skönheten af dess uttryck? Hvad är det annat än vetenskapen att tolka rediga tankar med korta, starka och sanna ord, till hvilka ej kunna gifvas tvänne bemärkelser, och som framföra tankan med samma klarhet, som den är alstrad? Och hvem finner ej den stora förmån, som det förorsakar det allmänna, ja i allt som är mest angeläget för samhällets nytta och lugn? Afhandlingar, Öfverenskommelser, Lagar, författade i ord,

¹⁾ RiksRådet Grefve Hermansson, tvänne gånger President i Rikets KammarCollegium.

²⁾ RiksRådet och FältMarshalken Grefve Axel Fersen, trenne gånger LandtMarshalk, på Riksdagarna 1733, 1760, 1769.

hvilkas rätta mening och ostörda uttryck äro stadgade och erkända, blifva ej mer underkastade det mörker, den tvekan, den ständiga uttydning, hvilken oftast, för att bättre förklara en mening, ändrar alldeles de vissaste föreskrifter. Och huru många exempel hafva vi ej af de olägenheter sådane uttydningar alstra af sig? Våra tideböcker bära derom vittne.

”Med Eder, Gode Herrar, förenas i dag sådane män, som redan riktat och hedrat vårt språk; och huru kunde i ett samhälle helgadt till Rikets Vägöräres och Hjeltars lof, som skall fira sin högtid på den store GUSTAF ADOLFS födelsedag, huru kunde (säger jag) förbigås den, som med ett namn, i vårt minne förlifvadt med Gustaf Adolfs, har sjelf med en så rörande stämman begråtit Dess död¹⁾, och som med en säker smak förenar all den behaglighet i sina skrifter, som dess naturliga ömhet, dess kända fromhet, dess umgängessätt gifva honom i den enskilda sammanlefnaden.

Den vittre man²⁾, som med en så ädel skrifart vet att pryda de allmänna Författningar, som utgå af det ämbetes skyldighet han i Riket bekläder, och som, enligt den plikt honom i mina Ordenslagar är föreskrifven, tolkat med så mycken sanning och vältalighet den älderstegne Riddarens äreminne, hvilken, sedan han börjat sitt listidslopp i nordens Alexanders tjenst, grånat

1) Ode öfver Gustaf Adolfs död af Grefve Oxenstierna. (Konungens egen anmärkning i marginalen).

2) StatsSekreteraren Schröderheim. (Konungens egen anmärkning).

och slutat sina dagar i mitt hof¹⁾ — har visserligen rätt att räknas för en värdig medlem i ett samhälle, hvars syftemål är vältalighet.”

”Den skald, som med så hög stämma sjungit CARL GUSTAFS segrar²⁾, hvars kända arbeten redan i mer än tjugu år prydt Svenska språket, hedrar visserligen mera detta samhälle, af hvilket han nu blir ledamot, än han af det blir hedrad.”

”Akademiens angelägenheters ständiga förvaltning kunde ej anförtros i säkrare händer, än i den mans vård, som skall dana mitt och fäderneslandets framtidshopp³⁾, hvars behaglighet i undervisningssättet, hvars lärdom, hvars vidsträckta vitterhet har gjort honom af främmande aktad, och banat honom vägen till den ypperliga förtroendes-beställning han nu innehafver.

”Att skrifva Historien med sanning, dertill fordras lärdom och frimodighet, att skrifva den med behaglighet och nytta, dertill fordras förstånd, filosofi och vitterhet. På huru mycket sätt förtjenar icke den leda-

1) Tal öfver RiksRådet och RiksMarskalken Grefve Lieven. (Konungens anmärkning).

2) Grefve G. F. Gyllenborg. Tåget öfver Bält. (Konungens anmärkning).

3) CantzliRådet Rosenstein, Kronprinsens informator. (Konungens anmärkning). Redan 1782 hade Enkedrottningen Lovisa Ulrika kallat Rosenstein till Sekreterare i den af henne stiftade, sedermera i följe af politiska förhållanden länge hvilande, men 1775 åter upplifvade VitterhetsAkademien. Vid förändringen af detta samfund 1786 lemnade han berörde befattnings, för att emottaga den af ständigt Sekreterare uti Svenska Akademien.

mot¹⁾ sitt säte i detta Samhälle, och huru mycken nytta bör man ej vänta af dess förstånd och lärdom, af honom, säger jag, som redan gjort en så väcker början till det arbete Akademien nu pålägges”²⁾.

”Huru kunna derföre de bägge skalder³⁾ glömmas, som, den ene, med så mycken behaglighet låtit på Svenska skådeplatsen tala Euripidis och Homeri hjeltar, och med så mycken själ tolkat Coras sorg och Alenzos kärlek⁴⁾; den andre, som, med all skaldekonstens styrka, upplifvat GUSTAF WASAS patriotiska själ⁵⁾, visat honom, så till sägandes, uppstiga ur sin graf, hyllat med den lifligaste glädje den Hjelten, som för mer än tvåhundra år tillbaka frälst våra förfäder från verldsligt och andeligt tvång.”

”Jag saknar ibland eder tvänne värdiga lärare, hvilka med skäl förtjena att intaga sina rum ibland eder. Den ene, GUSTAF ERIKSSONS häfdatecknare⁶⁾ i en tid, då Historien var förvandlad till krönikor, har först med ett manligt skriftsätt upptecknat GUSTAF ERIKSSONS för-

1) KammarRådet Rotin. Försök till Svenska Folkets Historia. (Konungens anm.).

2) Härmed åsyftas Rotins arbete: Svenska Språket i Tal och Skrift.

3) Kongl. Sekreterarne Adlerbeth och Kellgren. (Konungens anm.).

4) Iphigeni i Auliden och Operan Cora och Alonzo. (Konungens anm.).

5) Gustaf Wasa. Opera. (Konungens anm. Att denna var författad efter Konungens eget utkast, förtiger han).

6) Biskopen i Lund Doctor Celsius. Gustaf I:s Historia. (Konungens anm.).

tjenster, och rättfärdigat Sonen från många orättvisa beskyllningar¹⁾). Den andre har på ett sällsamt sätt med all vältalighetens behaglighet tolkat de himmelska sanningar, och tjent språket och smaken, då han med ovanliga gåfvor uppfyllt det vigtiga kall han bekläder”²⁾

”Af sådana domare kan Svenska språket vänta sig ett nytt och ärofullt tidehvarf, och detta verk är ej ovärdigt dem, som uppoffrat sin hela tid i Rikets yppersta värf; och jag behöfde ej andra skäl att rättfärdiga en inrättning, som förer en så stor nytta med sig. Ty jag vet, att det finnas de som tro, att bokliga konster och vitterhet äro onödiga, att de äro af de slags öfverflöd, som försvaga styrkan i själen; som äro endast tjenlige till ett vekligt folks tidsfördrif; som böra bannlysas från en allvarsam och tapper nation. Men för hvad belöning skall tapperheten strida, om ej för ett odödligt namn? För hvad en nyttig ämbetsman uppoffra all sin ro, tålmodigheten, samtiden's orättvisa klander, afundens motstånd, om ej för det hopp, att en upplyst efterverld rättvisar hans minne? Och huru kan man det hoppas, om ej det finnes de, som genom sina snillens yrken kunna förvara deras namn för efterverlden; och hvad behagligare skyldighet för vittra snillen, hvad ädlare tidsfördrif för Statsmän, än omsorgen att ständigt återkalla minnet af Fäderneslandets välgörare? Och hvem kan på säkrare grunder känna värdet af deras förtjenster och dem tolka, än de, som varit sysselsatte med språkets renhet, eller som, uppfödde i Rikets angelägnaste ämbeten, känna så väl

1) Erik XIV:s Historia. (Konungens anm.).

2) Biskopen i Götheborg Doctor Wingård. (Kon:s anm.).

de stora reglor, som utgöra regeringskonsten? Ära store mäns minne, det är att bjuda deras afkomma att dem likna; det är att säga: Krigsmän, Statsmän, Medborgare! J som hafven ärft desse hjeltars namn, eller som bekläden deras ämbeten, hören, sen de offer en tack-sam efterverld frambär till deras minne; förtjenen, om j det kunnen, förtjenen dessa äreminnen! Edra namn äro framställda för efterverldens domstol; vanslägtens ej! Det ankommer på eder allena, att göra dem äfven så namnkunniga."

"Sådant är det verk, som Eder nu är anförtrodt, till hvilket jag nu Eder kallar. Jag har uppfyllt min plikt, det är åt er att fullgöra eder; och då j ären så mycket uppmärksamme på det framfarna, lären j visst ej glömma efterverlden; och denna ständiga påminnelse gör Eder säkert värde dess aktning."

Jag skulle ej hafva upprepat detta Konungens förut tryckta tal, om det ej förtjente i minnet återkallas, och i hög grad karakteriserade honom. Det tryckta är alldeles enligt med hans eget utkast, om man undantager de rättelser i ortografi och interpunktion, som skett vid renskrifningen, samt ändring af ett eller annat ord. De fransyska vändningarna här och der röja Konungens större vana vid fransyska språket. Skriften har flutit med ens ur pennan, nästan utan ändringar.

Konungen besökte sjelf stundom Vitterhets-Akademien, men, då han var i staden, nästan alltid Svenska Akademiens sammankomster. Då inskrifter voro ibland de ämnen, som blifvit åt den förra Akademiens försorg uppdragne, och Konungens papper förvara några försök

till sådana (ehuru, såsom handskriften röjer, från en tidigare period), må här hans förslag till Grafskrifter öfver Konung Erik XIV och Kejsar Peter III meddelas. De lyda såsom följer:

Här hvilar
 Erik XIV fordom S. G. W.
 Konung.
 Hans lifstid viste människors svåghet,
 Hans död
 Deras grymhet.
 Häftig, mer än tyrannisk
 Olycklig, mer än brotslig,
 Ifrån sin broders herre
 Blef han dess träl.
 Större i motgången
 Än i medgången,
 Blef han för ett stort brott
 Genom ett mycket större straffad,
 Han dog förgifven
 Af sin broder
 Och öfvergifven af sina undersåtare
 D. 22 Febr. 1577 på Örbyhus¹⁾.

Här hvilar
 C. P. U.²⁾
 Kejsare af Ryssland

1) K. Gustaf III lät taga spiran ur handen på Johan III:s bild å denne Konungs grafvård i Upsala Domkyrka, och hefallte den läggas på K. Erik XIV:s graf i Westerås Domkyrka.

2) Carl Peter Ulrik.

Samt Hertig af Schleswig-Holstein.

Född till Nordens Kronor,

Förlorade han den ena

Genom lyckans omskiften¹⁾,

Den andra

Genom sina fel.

Mera oförsiktig än sträng,

Blef han af sin gemål afsatt

och

Öfvergifven af sina undersåtare,

sedan

Han sig sjelf öfvergifvit.

K. Carl IX:s af Sverige och Peter den Stores af Ryssland

Ättling²⁾,

Erför han

Afsatta Prinsars öde³⁾.

Född rätt arfving till Sveriges och Rysslands throner,

Död i fängelse d. 22 Juli 1762.

Det är bekant, att Konungen sjelf vann det första Pris, som Svenska Akademien utdelade — åt Äreminnet öfver RiksRådet och FältMarskalken Lennart Torstensson. Både hans förarbeten till denna skrift och det egenhändig konceptet dertill förvaras ibland hans papper. De förra bestå i ämnets uppdelning, anförandet

¹⁾ Såsom bekant är, vald till Svensk Kronprins i Oktober 1742, men då redan nämnd till Rysk thronföljare.

²⁾ *Petit fils* heter det i denna, äfven på Fransyska, författade inskrift. I den Svenska har Konungen af förseende satt *Sonson*.

³⁾ Öfversättning af orden: *il éprouva le sort des Princes détrônés* i det något olika fransyska förslaget.

af de förnämsta händelserna i hvarje afdelning, och stundom i brädden uppteckning af de genast deraf föranledda reflexioner, hvilka man sedermera ser inflyttade i den utarbetade skriften. Mönstret af de Fransyska *Eloges* har föresväfvat honom, och han nämner några sådana, såsom *modèles d'éloquence*. Äreminnet öfver Torstensson är, såsom allt hvad Konungen skrivit, med ens på papperet kastadt, och rapiditeten och värman i stilen, med klarheten af öfversikten, utmärka den ganska fördelaktigt bland skrifter af detta slag. Den saknar ej heller ställen af mild och djup besinning. Såsom prof må meddelas ett ställe mot slutet, alldeles sådant det (med undantag af ortografiska rättelser), förefinnes i Konungens utkast. Det är fråga om de Svenska Stores motstånd mot Christinas plan, att efter sig upphöja Carl Gustaf på thronen. "Jag vet, att det synes oss förundransvärdt, som nu dömma på tvåhundra års afstånd, att så store män, så nitiske medborgare, som en Oxenstierna, en Brahe, en Torstenson, med all den makt ypperliga tjenester och en förtjent vördnad kunde gifva dem, motstått Carl Gustafs upphøjelse. Jag vet, att det räknas dem till last, att det förebrås dem att ha förborgat en större ärelystnad, än goda medborgare böra sig tillåta. Men törhända äre vi för stränge i vårt omdöme. Jag lemnar Oxenstiernas, Brahes, andra deras medbröders uppsåt, jag talar endast om Torstensson. Att döma oväldigt böra vi förflytta oss till det tidehvarf han lefde uti, påminna oss den djupa vördnad alla hyste för Gustaf Adolfs minne, för dess ätt, deras förtviflan att se Christina ej vilja fortplanta den; och på den an-

dra sidan den mängd af hjeltar, af store krigsmän af alla stånd, af alla åldrar, som omgaf hennes thron, som alla dels tjänt, dels hämnat Gustaf Adolf, och som vane att se furstar lyda deras befäl, ansågo Carl Gustaf endast såsom en ung stridsman, som de fört på ärans bana, knappt som deras like, ännu mindre såsom öfver dem, och som osäkre, om ej Christina en gång kunde ångra, hvad hon gjorde och vilja gifva sin hand, fruktade att genom tvänne Konungahus upplifva de inbördes oenigheter, som under Sverkerska och Erikska ätternas blodiga osämja sönderslitit riket. Och då vi flytta oss till Christinas hof, då vi fränskilja från Carl Gustafs namn tanken af segervinnare, af den Store Konung, som förenat med riket de enda länder vi i våra olyckor behållit, då vi anse honom endast som en ung Prins, som gaf hopp, men hvars egenskaper, gömda i en enskild lefnad, bortblandades med så många stora mäns, som omgäfvö honom; så böra vi finna snart, huru naturligt det motstånd kunde synas, som Chsistinas vilja erfor. Lastom derföre ej desse store mäns uppsåt, men hembärom till Christinas minne en rättmätig tacksamhet! Christina föresåg allena Rikets fara vid thronens ledighet: — hon föresåg allena Carl Gustafs egenskaper. Värdigt Gustafs dotter, var hennes val värdt den thron hon gaf" ¹⁾. — Konungen fortfar: "Torstens-

1) Så lifligt Gustaf III beundrade Sveriges store män från Gustaf Adolfs och Christinas tidehvarf, var han likväl icke blind för deras fel och svagheter. När Kellgren uppläste för honom den efter Konungens eget utkast författade Dramen Gustaf Adolf och Ebba Brahe, och kom till det stället, der Axel Oxenstiernas karakter skildras, betygade Konungen

son, upphöjd till det högsta äreställe i Riket, till det högsta ämbete bland krigsmän, till den högsta ärfylliga värdighet, begåfvad af Christinas frikostighet med egen-
domar, som gjorde honom till en den rikaste man i sin tid, kunde ej ha någon önskan för sig enskildt öf-
rig. Carl Gustafs läromästare på krigets bana, förenad med honom genom vänskapens band, kunde han, som en ärelysten man, ej annat än vänta under hans spira aktning, förtroende, makt; men, endast medborgare, lemnade han sig åt sin öfvertygelse och yttrade först, utan svek, utan förbehåll, sin mening. Men om något tvifvel kunde ännu om hans uppsåt uppkomma, om man kunde tveka om en mans tänkesätt, som, (fast i sina bästa år redan på grafvens brädd) visar sig i hela loppet af sin lifstid nitisk för sitt fädernesland och utan all enskild afsikt, om, säger jag, alla dessa skäl ej gjorde tillfyllest, så vädjar jag till Carl Gustaf sjelf: det är åt honom ¹⁾ att rättfärdiga Torstenssons minne. Carl Gustaf, den mest ädelmodige af våra Konungar, har i Rikets handlingar förvarat det mest hedrande omdöme, som af en stor man, en stor Konung kan gifvas en död hjelte: "Om Segersiö låge på min borggård skulle Torstenssons arfvingar det behålla, ty riket kan ej nog betala dess stora förtjenster;

sitt nöje deröfver, men sade: "*Les Grands Hommes sont des hommes.* Axel Oxenstierna var en man, som ej visade den han var, en stor aristokrat, och gick sina fina vägar till ändamålen." Detta berättade Kellgren d. 16 Mars 1786 för Nordin, som antecknat det.

1) C'est à lui: — man märker det Fransyska i vändningen. I det tryckta talet står: "det tillhör honom."

och hvad jag vet, det har jag att tacka Torstensson före"¹⁾).

Det till Akademien insända renskrifna exemplaret af Äreminnet finnes bland Konungens papper. Det har flera ändringar af hans egen hand; men dessa äro ditsatta sedermera, i anledning af Akademiens anmärkningar. För dess ledamöter var författaren okänd²⁾. Botins omdöme skall ha varit temmeligen skarpt; men i allmänhet var intrycket af skriften vid uppläsningen gynnande. Sedan Priset blifvit den tillerkändt, skedde en uppmaning till författaren i tidningarna, att gifva sig tillkänna och emottaga Akademiens anmärkningar. Konungen lät derpå, med bibehållande af sitt incognito, skrifva till Akademiens Sekreterare³⁾, och anhöll om meddelandet af anmärkningarna, hvilka borde inlemnas på Svederi Boklåda med påskrift: till Herr Hindrik Hindriksson L.... i Upsala — bor hos Professor Christiernin. I Sekreterarens svar säges, att Akademien rättat några ställen i Talet, som voro tydligen mot språket felaktiga, och hvilka Aka-

1) Dessa K. Carl Gustafs ord, i anledning af Reductionen af de från Kronan abalienerade godsens, finnas antecknade i Rådsprotokollerna.

2) Enligt hvad Leopold berättat mig, torde Sebröderheim likväl vetat deraf, men för öfrigt endast Konungens Kammartjenare Fredriksson, hvilken troligen besörjt renskrifningen, som är ortografiskt riktig. Några anmärkningar af Sebröderheim angående enskilda rättelser i språket finnas, afskrifne af Konungens egen hand, men hafva ej blifvit gjorda, förrän priset var skriften tilldömdt. I allmänhet visar sig Konungen envis i försvar för de första läsarterna.

3) Det egenhändiga konceptet till denna skrifvelse finnes.

demien ansett härröra af misskrifning. Dessutom meddelas från en af Akademiens Ledamöter den anmärkning, att flera meningar och talesätt äro nog Fransyska, och vikande från Svenska språkets art: slutligen anhålles, att den okände författaren måtte uppgifva sitt namn, samt på Högtidsdagen d. 20 Dec. infinna sig i stora Börssalen för att emottaga belöningen. Högtidsdagen firades, utan något offentligt tillkännagifvande i detta afseende; men Konungen samtyckte, att i en af Akademiens enskilda sammankomster emottaga Belöningsmedaillen, hvilken af Akademiens då varande Direktör Kellgren till honom öfverlemnades med ett Tal. En nu af liden, men vid tillfället närvarande, Akademiens Ledamot har berättat mig, att Konungen synts embaraserad, och tummat på sin värja, men slutligen svarat med mycken enkelhet: "Jag tackar er: sådant smickrar äfven en Kung; — i synnerhet som jag ibland eder har så många vänner."

Ett pris i Svenska Akademien blef nu en väg till heder och lycka. Vid 1787 års täflan öfverrasskades Akademien genom Äreminnet öfver Birger Jarl, som med ens förde denna slags Rhetorik till sin höjd, och i sjelfva verket till sin gräns, — men med så mycken genialitet; och ett så stort, hittills ovanligt, värde öfver språket, att denna Panegyrik blifvit i sitt slag oöfverträffad, och att dermed endast det 1788 belönta Äreminnet öfver Riksrådet och RiksAmiralen Gyllenhjelm af samma författare, hvilket äfven erhöll Akademiens stora pris, kunde täfla. Denne var en hittills okänd ung man, som ej heller genast gaf sig tillkän-

na¹). — Så begynte hos oss Lehnbergs ryckte. Med honom var mästarskapet i denna akademiska vältalighet på en gång hunnet. Man kunde svårligen i den riktningen gå längre; och äreminnets Rhetorik, ehuru ännu någon tid flitigt hos oss öfvad för Akademiska Pris, blef i sjelfva verket stillastående. Ett bevis derpå, att redan den punkt, der man på denna bana måste vända om, var uppnådd, är, att Lehnberg sjelf, efter dessa bägge lysande framgångar, förblef litterärt ofruktbar, och nöjde sig med utmärkelsen af en enkel, städad och mild predikant. Ej alla hänfördes af denna nya akademiska vältalighet. Den gamle Höpken, sjelf en mästare i en föregående tids mindre slipade, men manliga språk, ogillade den²).

Såsom författare har K. Gustaf III mest verkat för theatern. Den hade varit hans passion ifrån hans barn-dom. Att kostymera sig, deklamera och agera var redan då hans käraste lek. Han tänkte på sådant äfven allt för mycket under sina lektioner; och ibland

1) Rosenstien skrifver om hösten 1787 till Konungen: "Nordin har rätt, som gissar att det var en prest, emedan han talar så moderat om presterna. Karlen heter Lehnberg, 30 år gammal, från Calmar stift, Informator hos en Klädeshandlare Callerstedt, och intet annat. Jag har med honom haft en rörande scene; ty han föga annat än gret i glädje, i synnerhet då han fick veta att E. M. gillat hans arbete." Lehnberg inträdde, efter RiksRådet Grefve Hermanssons död 1789, följande året såsom hans efterträdare i Svenska Akademien. Dog, såsom Biskop i Linköping d. 9 Dec. 1808.

2) I November år 1788 skrifver Schröderheim till Konungen: "Svenska Akademien hade i Lördags en talrik sammankomst, och började lecturen af den enda inkomna Eloge öfver Gyllenbjelm. RiksRådet Höpken var ej mycket nöjd dermed."

det hann bildas till den grad, att det kunde lita på sina egna krafter att ifrån skådebanan intaga, roa och röra. Deraf kom, att Gustaf III kastade sina förnämsta arbeten för theatern i opera-form, och ej af någon förkärlek för musiken, hvilken han i och för sig ej ens älskade. Att han sjelf ej var en korrekt kännare af sitt modersmål, torde äfven ha gjort honom benägen att för det samma inkalla hjälp från andra områden. Härmed må vara huru som helst: hans mening var hög. Han tog sina ämnen ur de ädlaste fosterländska minnen. Konsterna skulle räcka hvarandra handen att förherrliga dem.

Det första försöket skedde med skådespelet *Birger Jarl*, författadt till firande af Hertig Carls förmälning med Prinsessan Hedvig Elisabet Charlotta af Holstein 1774, och som till plan och utkast finnes bland Konungens papper. I ett slags företal — äfven märkvärdigt såsom ett bevis på de tänkesätt och förhoppningar, som då förenade Konungen med sin bror — säger han: "Man har velat framställa ett skådespel af ett nytt slag, som ej blott behagade ögat, utan intresserade hjertat och förståndet. Man har derföre försökt att i samma stycke förena den höga komediens skönheter, tragediens rörelse och interesse och operans prakt, utan att söka det underbara, som med all sin glans ofta blott verkar öfverraskning eller en trötthet, som den skönaste musik har svårt att förekomma. Man har trott sig ej kunna bättre lyckas deri, än då man framställde på scenen ett ämne, hämtadt ur en af de största mäns Historia, som Sveriges forntid oss lemnar. Då skåde-

spelet är ämnadt att utgöra en del af de fester, som Konungen ger i anledning af sin brors förmälning, har man ej trott sig lämpligare kunna fira denna lyckliga och för efterverlden märkliga händelse, än genom framkallande på skådebanan af hjeltar tillhörande en nation, i alla tider utmärkt genom tillgifvenhet för sina regenters blod. Man har trott sig i Birger Jarls Historia finna ett ämne ¹⁾, egnadt för theatern och lika tjenligt att interessera den Prinsessa, åt hvars nöje denna framställning egnas, som de öfriga åskådarna. Det är sannt, man har ej kunnat behandla detta ämne i hela sin vidd. En hjelte, som under sin Konungs lifstid är det trogna stödet för hans thron, och efter hans död qväfver de inre faktionerna, förekommer yttre krig, och slutar med att regera Sverige fritt och fredligt, kan redan i och för sig sjelf ej annat än interessera. Men man har trott att kärleken, denna passion, som förmildrar och upphöjer hjeltars själar, ehuru den ofta gör svaga förstars olycka, skulle öka det interesse, som ett stort namn redan ingifvit, och tillika lemna tillfälle att inblanda glada högtidligheter, utan att skada styckets gång. Man har för öfrigt föga skiljt sig från Historien och endast närmast dess spridda händelser till hvarandra ²⁾. Allegorien i Divertissementet är tydlig. Man har trott sig med

¹⁾ Nämligen Jarlens förmälning med Mechtild, Dotter af Grefve Adolf af Holsten.

²⁾ Skiljaktigheterna äro likväl stora nog. Mechtild, enka efter Danska Konungen Abel, blef 1261 förmäld med Birger Jarl, som i första giftet hade ägt Ingeborg, Konung Erik Lüsses syster. Han föreställes här såsom okänd Riddare hafva vunnit Mechtilds kärlek, före hennes förmälning med Abel.

större grannlagenhet uttrycka nationens önskningar, då man fästat dem vid Birger och Mechtild af Holsten, och derigenom spara de höga makarna det obehag, som rättmätiga, men allt för rakt utsagda, loford kunde dem förorsaka. Detta skådespel kommer att gifvas på Rikssalen i Stockholms Slott, der en särskild theater för tillfället blifver uppförd. Dekorationerna äro utförda efter ritningar af Italienaren Bibiena, som gjort sitt ryckte vid flera Europeiska hof. Musiken till sången och balletterna har blifvit vald ur de bästa Italienska och Fransyska mästaresh arbeten¹⁾. Balletterna äro af Hr Gallo-dier, Konungens Förste Balletmästare. Orden till Divertissementet äro af Hr Adlerbeth, hvars uppvoxande talenter redan i dess första försök lofva Svenska Skaldekonsten de största framgångar. Piecen har blifvit versifierad af Hr Grefve Gyllenborg²⁾, hvars gåfvor för skaldekonstan redan äro kända genom mer än ett arbete, som riktat och hedrat vårt språk. Festen dirigeras af Hr Baron Ehrensvärd, Konungens tjenstgörande Kammarherre och TheaterDirektör³⁾. Piecen spelas af

1) Till en del var den komponerad af Kapellmästaren Ultini.

2) Till största delen. — 5:e Scenen i 3:e Akten är af Adlerbeth.

3) Jfr. II D. s. 78. Han efterträdde sedermera i denna egenskap af Kammarherren Baron Ad. Fr. Barnekow, och denne åter år 1780 af Öfverhofjägmästaren Grefve Carl Fersen, af hvilken i Konungens papper finnes ett memorial om upprättandet af Svenska Operan, som vittnar om insikt. Under bägge de sistnämnda fördes närmaste styrelsen af theatern af Regeringsrådet Zibet. 1788 emottog Baron Armfelt styrelsen af theatern, och under honom Kgl. Sekreteraren Clewberg (sedermera adlad Edelerantz).

Kgl. Musikaliska Akademiens Aktörer¹). Birger Jarl bibehöll sig ej på scenen, — lika litet som Sune Jarl, en Tragedi af Gyllenborg, hvartill Konungen äfven hade gifvit ideen, och som först uppfördes inom kungliga hofvet på Drottningholm²).

Emellertid hade Gustaf III låtit bygga det nya Operahuset³). Det skulle invigas genom en ny opera *Æneas* i Carthago, efter Konungens plan författad af Kellgren, och i musik satt af Kraus⁴). Oförmodadt för-

1) Så kallades, enligt Fransyska bruket, Opera-personalen. Stycket gafs första gången på Rikssalen d. 8 Juli och derefter d. 1 Dec. 1774 på theatern. Denna var den tiden i det gamla (år 1795 nedrifna) Bollhuset; der d. 18 Januari 1775, den första Svenska Opera, *Thetis och Pelée*, af Wellander, med musik af Ultini, hade blifvit gifven.

2) D. 21 Aug. 1785.

3) Dermed börjades 1775. Det blef först färdigt 1782.

4) Denne utmärkte Tonsättare, född i Miltenberg vid Mayn 1756, kom 1778 till Sverige, och blef, efter att till Konungens nöje ha satt Kellgrens Opera *Proserpina*, utnämnd till Kapellmästare. Kraus skrifver från Stockholm den 14 Juni 1781: "Ändteligen blef mitt arbete på Lustslottet Ulriksdal uppfördt, vid hvilket tillfälle jag sjelf dirigerade orkestern. Hofvet syntes ganska nöjdt dermed, och det sätt, hvarpå Konungen förklarade mig sin tillfredsställelse, var öfver all min väntan. Strax efter musikens slut samtalade Konungen med mig mer än en fjerdedels timma, gjorde mig först rätt artiga komplimenter, frågade mig om ett och annat, och mätte mig med sina stora ögon från hufvudet till fötterna; och jag, efter min gamla lofliga vana, tog mig den friheten att se den store monarken stint i synen, och detta, som jag sedan fick höra, har just behagat honom." — I ett annat bref, Stockholm 26 Aug. 1781, skrifver Kraus: "Det nya Operahuset härstädes — blir vid nästa års slut färdigt, och skall blifva ett af de största, kostbaraste och solidaste i Europa. Jag får den hedern att sätta musiken till den nya piece, hvarmed det skall invigas.

binder uppsköt verkställigheten¹⁾; och detta, enligt kändares omdöme, förträffliga arbete²⁾ blef sedermera ej uppfördt under K. Gustaf III:s regering³⁾. Det nya theaterhuset invigdes den 30 Sept. 1782 med Operan Cora och Alonzo af Adlerbeth, musiken af Saxiske Kapellmästaren Naumann, som redan 1778 i Stockholm hade uppfört den af sig komponerade Operan Amphion, och, nu åter inkallad⁴⁾ under denna sednare vistelse i Sverige äfven satte musiken till Gustaf Wasa.

Jag har nu händerna fulla af tillredelserna dertill. — Hela ämnets gång, episodernas behandling, allt är af Konungen sjelf; endast versificationen är af en poet, den samme som författade min förra Opera." Biografi öfver Kraus med bilagor af bref. Stockholm 1855.

1) "Den oväntade händelsen, att vår första Actrice (Fru Müller) borttrymt, tillika med sin man, har orsakat mig en missräkning. I den Opera, hvarmed det nya theaterhuset skulle invigas, hade hon första rolen. Med hennes flykt blef min förhoppning tillintetgjord", skrifver Kraus från Stockholm d. 17 Febr. 1782. Kraus gjorde derpå, på Konungens bekostnad, en resa till Tyskland, Italien och Frankrike för att inhämta kännedom af de nyare theater-inrättningarna. Han sammanträffade med Konungen i Italien, och återkom först i början af 1787 till Sverige.

2) Se Neukomms yttrande deröfver i nyssnämnda Biografi. Under 7 månaders vistande i Wien plägade Kraus förtroligt umgänge med Gluck, som sade om honom till Salieri: "den mannen här en stor stil."

3) Kraus öfverlefde Konungen blott några månader, och d. 15 Dec. 1792, 56 år gammal. Den herrliga Sorgmusiken öfver K. Gustaf III var hans sista arbete.

4) Under sitt första vistande i Sverige hade Naumann äfven till största delen redan komponerat Operan Cora och Alonzo.

Denna Lyriska Dram blef glanspunkten af Gustaf III:s theater. Den hade en framgång, hvarom samtida tala med förtjusning, och hvars erinring ännu lifvar de gamla, som minnas dessa dagar. Den var till plan och utkast författad af Konungen, utförd i de skönaste verser af Kellgren (ännu har språket ej skönare att uppvisa), komponerad af en bland Europas yppersta tonsättare, uppförd af sångare och skådespelare, sådana som Karsten, Stenborg, De Broen, Fru Müller¹⁾, prydd med de praktfullaste dekorationer af den genialiske Despréz, som åtföljt Konungen från Italien: den gafs i det nya tempel, som Gustaf III åt de fosterländska Sånggudinnorna nyss hade helgat²⁾; och ämnet var redan i sig sjelft egnadt att röra alla Svenska hjertan. — Gustaf Wasa uppfördes första gången d. 19 Januari 1786, och gafs 23 gånger denna vinter för fulla hus³⁾.

1) Ännu jag har, såsom student, i trängseln af en stående parterr, sett Gustaf Wasa så uppsatt. De Broen var ingen sångare, men en god aktör, och gaf Norrbys role förträffligt. Naumanns musik är ren och intagande och saknar ej kraftfulla momenter.

2) *Gustavus III Patriis Musis*: inskriften på Operahuset.

3) Ur Nordins anteckningar hämta vi följande anekdot. "Då operan Gustaf Wasa andra eller tredje gången i Januari 1786 uppfördes, hade Konungen tillsagt, att, sedan Drottningen voro inkommen, fick ej någon vidare inlåtas i den stora Kungliga Logen. Drottningen dröjde något, och derföre gaf Konungen ut nyssnämnde befallning. Strax Drottningen inkom, jemte sitt fruntimmer, tillslöts dörren till stora Logen, innan Drottningens Kammarherre Baron Wrede, Öfverste-Lieutenanten vid Uplands regemente, hann komma in. Operan begyntes, just då Drottningen satte sig. Wrede kom i det samma till dörren af Logen, och ville slippa in, men Drabanterna nekade enligt Konungens befallning. Wrede svarade

Vi ha under ögonen Konungens första utkast till detta skådespel, föregånget af ett kort företal; hvori han försvarar sig att ha skrivit en Opera utan kärlek, och hellre på theatern använt alla konstens förenade tillgångar att framställa en fosterländsk hjelte i den skönaste dag. Den ursprungliga titeln är: "Gustaf den förste, Opera i tre akter med en prolog vid Gustaf Adolfs Statues inaugurering." Skådespelet var således ämnadt att uppföras vid detta tillfälle; men då med statuens uppresning ännu i flera år dröjde¹⁾, bragtes Operan på scenen och Prologuen blef ouppförd. — Vid jemnförelsen emellan Konungens utkast och Kellgrens arbete, återfinnes i det sednare fullständigt hela planen, sådan den af Konungen blifvit uppfattad, med undantag af de första scenerna i fängelset, hvilka i utkastet saknas. Konungens koncept finnes för öfrigt i dubbel

att den ej kunde röra honom, såsom Drottningens Kammarherre, hvilken borde stå vid Drottningens stol. Drabanterne funno detta svar giltigt, och öppnade dörren för Wrede. Vid Operans slut befallte Konungen arrest på Drabanterna. Wrede sade, att, såsom de blifvit lidande för hans skull, han ej kunde gifva dem annan satisfication, än genom att begära sitt afsked. Konungen svarade ej något allvarsamt härtill. Emellertid fullföljde Wrede sin anhållan. Följande Opera-dag, då Drottningens vagn blifvit framkörd, och hon kom ned, befallte hon kusken ej köra till Operan. Sedan skall någon explication varit emellan Konungen och Drottningen. Drottningen sade sig öma vid, att alltid hennes betjening skulle sättas i nödvändighet att lemna hofvet. Konungen åter erkände, att hvad han sagdt var en verkan af hans impatience, då han såsom auctor såg sin piece uppföras" . . .

¹⁾ Statuen ställdes på sin fot år 1791, men blef ej aftäckt förrän 1796.

gestalt ¹⁾: ett kortare, — ett annat fullständigare, omarbetadt ända ifrån medlet af 1:a akten till slutet, och med flera tilläggningar, som ingått i det utarbetade stycket. I utförandet är detta ett verk af Kellgren, — och gjordt af en mästares hand. Skalden har så tillegnad sig innehållet, att man kan kalla behandlingen sjelfständig; ehuru situationerna och hufvudtankarna äro Konungens.

Det fanns på denna tid knapt någon bildad Svensk, som ej kunde en stor del af Gustaf Wasa utantill. Stäl-
len sådana som följande i Christierns mun:

— "Ty ägde slafven hopp att kunna dö med ära,
Min vän, han lefde icke slaf.

Eller följande i Norrbys:

"Tro att det gifs en makt, som mera gälla plär
Än ödets lösa nåd och krigarns köpta här,
Som öfver mensblig krets den svagas dygder höjer
Som vapenlösa barn på hjeltar segra lär
Och som ju mer hon qväfs, dess större utbrott röjer
Det kärleken för frihet är."

Eller Gustafs sång, upprepad af chören:

"Ädla skuggor, vördade fäder,
Sveriges Hjeltar och Riddersmän!
Om ännu dess sällhet er gläder
Gifven friheten lif igen!
Skola edra helgade grafvar
Trampas af tyranner och slafvar?
Nej, må trälldomens blotta namn
Edra vreda vålnader väcka,
Och er arm sig hämnande sträcka
Ur den eviga nattens famn."

— Sådant genljudade öfver hela Sverige.

¹⁾ Konungen har ofta vändt de till denna epok hörande dramatiska ämnen i sitt sinne. I hans papper finnes en början till en Tragedi: Christina Gyllenstjerna eller det Stockholmska Blodbadet — men endast på ett blad.

Gustaf Wasa, sådan denna Dram läses i Samlingen af Konungens Skrifter, är icke återgifven efter något af de Konungens egna utkast i hans papper, som äro mig bekanta. Man skulle snarare tro sig igenkänna Kellgrens verser, omsatta till prosa och stundom förkortade. Dock vill jag ej här lägga någon anklagelse emot den vördnadsvärde skald, som efter Konungens död utgifvit hans arbeten, och nu längesedan gått att förenas med sin konungsliga vän¹). Ej alla Konungens handskrifter till hans dramatiska arbeten finnas ibland hans efterlämnade papper. Af Siri Brahe och Johan Gyllenstjerna fattas i handskriften de sista scenerna. Af Helmsfelt finnes blott sista scenen i sista akten qvar. Af Gustaf Adolf och Ebba Brahe ser man blott det egenhändigade konceptet till andra akten. Detta fragment öfverensstämmer mera med Kellgrens versifierade bearbetning af detta stycke, än med samma scener i det tryckta originalet. Likväl bär detta sednare allt tycke af att vara ursprungligt. Det hela är i hög grad ledigt, raskt och lifligt; och Kellgrens bearbetning synes mig här vara under originalet. Gustaf Adolf och Ebba Brahe, Heroisk Dram i 3 akter, var af Gustaf III skriven för Hofvet på Drottningholm, der den första gången uppfördes d. 11 Sept. 1783. Konungen tillegnade den sin syster Prinsessan Sophia Albertina, som vid denna föreställning spelte Ebba Brahes role. Sedermera omarbetades stycket, enligt Konungens uppdrag, i Opera-form af Kellgren,

1) Grefve Johan Gabriel Oxenstierna.

och sattes i musik af den berömde Abboten Vogler, men kunde oaktadt poemets och kompositionens förtjenster ej bibehålla sig på scenen ¹⁾).

Att äfven framkalla inhemska kompositörer — liksom han framkallat inhemska skalder, — för theatern, var också en af Gustaf III:s önskningsar. Då Operan *Frigga*, bearbetad efter en liten komedi af samma namn af Konungen sjelf, första gången uppfördes 1788, finne vi i detta årets Theater-Almanach följande anmärkning. ”Denna både i anseende till ämnet och personerna, som dervid lagt handen, alldeles Svenska Opera är den första i sitt slag, som här blifvit uppförd. Poesien är af

¹⁾ Denna Opera, eller så kallade ”Lyriska Dram” uppfördes första gången på Konungens födelsedag d. 24 Januari 1788. — Vogler blef vid sitt besök i Sverige 1786 här engagerad såsom Direktör öfver Musiken, och sattes i denna egenskap öfver den nu frånvarande Kraus, hvilket den sedanarens vänner tillskref en kabal. Kraus skrifver nyss efter sin hemkomst, Stockholm d. 24 Jan. 1787. ”Frisk och munter fick jag ändtligen återse Sverige. För mina vänner var jag välkommen, men mindre för dem, som önskat aldrig mera se mig. Och det var just det hederliga broderskapet, som kabalerade hit Vogler, i afsikt att få mig bort. Men till det goda solkets stora förvåning bekom saken en helt annan vändning; ty jag tog den på rätta sidan och gjorde ett med Vogler. — Vi äro hjerteliga vänner, och vi undvika alla anledningar till oenighet. — Hvad vår tjänstgöring beträffar, har jag ej kunnat finna en medgörligare man, än han. Visst är hans inkomst halfannan gång större än min; men hvad gör det mig? Jag ser honom dagligen, sedan bladet vändt sig så underbart, att just de personer, hvilka befordrade hans lycka för att bortstöta mig, nu ha blifvit hans värsta fiender, och Kraus, den ende man, för hvars ankomst han fruktade, har bevisat, att han var hans ende verkliga vän.” — Den första af Vogler i Sverige uppförda theatermusik, var ett Divertissement, då grundstenen lades till slottet på Haga d. 19 Aug. 1786.

Hr Leopoldt, Kongl. Bibliothecarius, samt En af de 18 i Svenska Akademien. Musiken af Hr Olof Ålström, Kammererare i Kongl. KrigsCollegio; och, på det allt i det närmaste skulle vara Svenskt, så sammansattes Balletterna af Hr Didelot d. y. född i Sverige, och i flera års tid uppfostrad på Konungens bekostnad i Paris, hvarifrån han året förut hit återkommit." — Ålström hade en behaglig talent för sången, men theatern var han ej vuxen; och af Gustaf III:s önskan i detta afseende återstår än i dag allt för mycket att uppfylla ¹⁾).

En karakteristik af Gustaf III såsom Dramatisk Författare tillhör ej dessa blad. Hans Skrifter ligga för allmänhetens ögon. Att meddela några upplysningar om dessas förhållande till de handskrifter, som hans papper förvara, har deremot syntts vara i sin ordning. — Den öfvertygelse kan jag likväl ej undertrycka, att den bästa Svenska Original-Dram, som vår theater äger, (den ses ännu alltid der med nöje) är Siri Brahe och Göran Gyllenstjerna af Gustaf III. Den är hans lyckligaste kast. Ty på hastigheten af hans kompositioner är denna bild fullt användbar ²⁾). Att denna Dram är ej mindre lycklig i språk, än i plan, torde förvåna

1) Vi äge en inhemsk Kompositör, Lindblad, som har förvandlat denna önskan i hopp, och som skulle kunna uppfylla den. Må han ej låta afskräcka sig af de orättvisa anfall, för hvilka hans interessanta och genialiska sånger sednast hos oss varit föremål!

2) Schröderheim skrifver till Konungen d. 10 Okt. 1789: "För 14 dagar sedan såg jag Siri Brahe. Jag erbjöde mig sällheten af de ögonblick, då jag på Gripsholm fick höra dess första utkast, och då E. M. på Haga behagade deraf göra första lecturen deraf för Rosenstein, Adlerbeth och mig.

den, som känner, huru litet Konungen var mästare af att skrifva en korrekt Svenska, — äfven utan afseende på hans sjelfsvåldiga ortografi, som lätt är rättad. Men det språk, hvari Gustaf III ej var stark var, hvad jag ville kalla, Boksvenskan. Det förhöll sig ej så med Talsvenskan, när han ville. Af denna brist har blifvit en egenskap i hans bästa, på Svenska språket författade, Dramer. Han är vårt första, ännu ouppfunna, mönster i ett på en gång ädelt och ledigt talspråk, hvilket man så sällan från theatern hör. På vår nu vanligaste Dramatiska Repertoire af öfversättningar hafva både språk och aktion på Svenska Theatern, sedan hans tider, fallit; — och den, som ej har egna minnen att äfven i sista afseendet rådfråga, skulle kunna öfvertyga sig, att sådant måtte varit förhållandet, af de korta anvisningar, fulla af omdöme och smak, för de spelande, som Konungen egenhändigt bifogat sitt koncept af Sir Brahe och Johan Gyllenstjerna. Man ser att det var under sådana ögon, som konstnärer skulle bildas.

Gustaf III:s bana såsom Dramatisk Författare faller i allmänhet inom hvad han kallade sin lyckliga tid. Att han ansåg denna slutad med 1786 års Riksdag har han sjelf offentligen sagt ¹⁾. — Vi återkomma till detta korta, gåtlika, viktiga, ännu mer genom hvad de förebådade, än i och för sig sjelft betydande Riksmöte

1) I sitt Tal vid Riksdagens början i Gefle d. 27 Januari 1792, sex veckor, innan han mördades. Han säger i dettal till Ständerna: "Ett och tjugu år äro snart förflutna, sedan jag första gången, som Sveriges Konung, emottog Eder inför thronen. — Fjorton års lugn följde . . . Jag uppehåller mig med en hemlig tillfredsställelse vid minnet af mina första regeringsårs lyckliga tider . . . En annan tid följde denna" . . .

Att mer dervid var tillämnadt, än som kom fram, att den af Konungen sammankallades med planer och förhoppningar, som måste uppgifvas, är tydligt nog. Han mötte dervid, i synnerhet hos Adeln, en sinnesstämning, som han hos detta stånd minst trodde sig ha förtjent, men som genom åtskilliga orsaker hade mer och mindre spridit sig äfven till de öfriga stånden. Vi låna härom följande samtida anteckning af en man, som vid denna tid uppträder i Gustaf III:s närmare omgifning, hos honom förvärfvade ett betydligt inflytande, och var sin Konung uppriktigt tillgifven¹⁾. "De saker" — säger då varande Lektorn, sedermera Biskopen Nordin — "som föregingo 1786 års Riksdag, skola ej blifva lätta att uttyda till förmån för deras heder, som omgäfvö Konungen den nyss föregående tiden, och hade hans förtroende. Man vill se ett otvifvelaktigt sammanhang uti de många anledningar till missnöje, som hos Ständerna insinuerades. Bonden hade fått den förhöjda skatten vid Realisationen, och Bränvinets regalité var i Ståndets enfaldiga ögon en tung nyhet²⁾. Borgaren stöttes med

1) Carl Gustaf Nordin, född d. 2 Jan. 1749, gjorde sig redan såsom studerande i Upsala, der han erhöll Philosophiska graden 1773 och derefter kallades till Docent i Vältaligheten och Politiken, bekant för språkkunskap och historisk forskningsgäfva. Blef Lektor i Hernösand 1775, men erhöll 1782 tjenstfrihet för att i Stockholm fullborda sina samlingar af Svenska Medeltidens Historiska Urkunder. — Under denna tid introducerades han af Schröderheim hos Konungen, som, genast intresserad af hans lärdom och skarpsinnighet, snart äfven af honom tog politiska råd.

2) Vi ha förr omtalat, huru för Bränvinsregalet hela landet fylldes med fiscalisationer och delationer. Konungen hade

fria spanmålshandeln, och friheten för militären att gå tillsammans och hålla verkstäder. Presterna föraktades, deras sysslor mistade löner vid Regimenterna och Hofvet, Pastorater såldes öppet, till Biskopar sattes oduglige, Haartman ²⁾, C. J. Benzeliuss ²⁾. Hospitals- och Lazaretsmedlen skulle insamlas under kontroll, som vanhedrade Presterna ³⁾. Vården gick ifrån Consistorierna och Clericiet. Slutligen skulle StatsSekreteraren Schröderheim, som förut fört pastoratshandeln, blifva Ärkebiskop; och genom mig skulle exemplet att secularisera pastores införas, hvarföre jag till Konungen blef uppbefälld den 11 Mars 1786, då han sjelf gjorde mig denna proposition, hvilken jag afslog, just för att icke

1776 förbudit Husvisitationer, såsom oförenliga med undersåtarnes hus- och hemfrid. **D. 14 Mars 1783** påbödus sådana i bodar och salumagasiner, och **d. 16 Jan. 1786** särskildt på källare, värdsbus och krogar emot otillåten bränvinsförsäljning. Konungen skrifver till Grefve Creutz från Skåne **d. 5 Juni 1783**. "Förmå Liljencrantz, jag ber er, att med det första låta trycka Förordningen om bodars visitationer. Ni vet huru mycket denna affär bjuder mig emot. Men, emedan steget är gjordt, må det publiceras under min fränvaro, och jag aldrig mer höra talas derom." Schröderheim skrifver till Konungen **d. 7 Juni 1783**: "Husvisitationsförordningen är i Söndags publicerad. Den har gjort förundran. Ingen tillegnar E. M. denna författning. Jag vet ej om Baron Liljencrantz, af vana att göra publiken reda för sina operationer, äfven underrättar dem om de underdåniga föreställningar, hvarmed han utverkat detta beslut."

1) Jacob Haartman, Biskop i Åbo 1777.

2) Biskop i Strengnäs 1777.

3) Har afseende på den kontroll, som Konungen hade uppdragit åt OrdensBiskopen Baron Taube, öfver de Prestmän, som skötte de under Kongl. Serafimergillets vård ställda Hospitals och Barnhus.

sätta Konungen uti presterhåns hat¹⁾. Lägges man här-
till Krigsbefälets uteslutande från denna Riksdag: Passe-
volansens införande uti vissa regementen före Riksdagen
och dess allmänna proposition vid Riksdagen, så ser man
anledningen till Militärens, Possessionaternas och Bon-
dens missnöje; och till förtret för Ofrälset blefvo nästan
alla sysslor förklarade Adeln tillhörige. Uti Cancelli-
Collegio var sådant förut antaget, och nu blef det äf-
ven beslutat om KammarCollegio. Circulärbref utgick
emot Ofrälsemäns uppförande på förslag till Officerare-
beställningar vid Uplands- och Södermanlands Infante-
rier, de bägge vid hufvudstadens portar belägna rege-
menterna. I Coursedeln, som vid Konungens återkomst
från Italien utgafs, fingo blott Adelsmän tillträde till

1) Här är fråga om Skellefteå Pastorat, som Nordin fick, hvarvid Konungen synes ha velat dispensera honom från att taga prestkragen. Men Nordin blef prest några dagar före Riksdagen och tillträdde d. 1 Maj, då den öppnades, Skellefteå Pastorat, sedan han, i egenskap af utnämnd Kyrkoherde, blifvit vald till Stiftsfullmäktig för Hernösand vid Riksdagen. — Angående sitt samtal d. 11 Mars 1786 med Konungen har Nordin antecknat: "StatsSekreteraren Schröderheim nämnde för Konungen, att jag nästa månad skulle blifva prest, hvaruppå Konungen nådigt yttrade sig, att det vore skada, om jag derigenom skulle komma att skiljas från mitt förhåfvande (historiska) arbete. StatsSekreteraren gaf då någon anledning att komma på ämnet om dispensation i den vägen, nämligen från prestämbetet, då Konungen satte på mig den frågan, om han ej ägde rättighet, att i den delen dispensera. Jag sade mig ej så väl känna denna sak, men jag visste allenast, att K. M. aldrig utfövat en sådan rättighet. Något mera talades härnäst nog vidlyftigt, hvaraf jag kunde sluta, att K. M. föga vägrat mig en sådan nåd, om jag den begärt; det jag hvarken kunde eller ville göra, både för Konungens egen och för Ståndets skull."

Couren; men hvilket dock sedan ändrades till Ämbetsmän några dagar efteråt i Tidningen Allehanda. När dessa saker och mycket dylikt föregått, sammankallades Ständerna utan någon sig företeende angelägenhet. Lägg härtill Riddareordens (olika) tillämpning på äldre och yngre familier: de äldre familiernas företrädare i Hofvet och de högre ämbeten: Hofärmar¹⁾, rättigheten att kunna bjudas till Konungens bord, Hofsysslornas höga rang: militairens framdragande, förhöjda accordssummor: Ehrenhoffs utstrykande från Enkedrottningens Lifregemente för ett squaller etc. etc.²⁾; — så må man bekänna, att

1) En distinction för presentabla och vid Hofvet presenterade Fruntimmer.

2) C. C. Ehrenhoff, Kapten vid Enkedrottningens Lifregemente, blef inför Konungen anklagad att hafva utspridt ett ärerörigt rykte om Baron Henrik Sparre, först Page, nu Kapten vid Lifgardet, och en slags gunstling hos Konungen. År 1785 uppfördes på Drottningholm en stor karussell, i hvilken både Damer och Kavaljerer deltog, och som åtföljdes af en praktfull fest med allehanda theatraliska föreställningar. Derunder saknades i Drottningens schatull en summa penningar, till en del i Dukater. Att Baron Sparres betjent samma afton vexlade på Drottningholms värdshus en dukat, som han fått af sin herre, kastade misstankar på denna. Dessa skall Kapten Ehrenhoff, såsom det säges i vänskaplig afsikt, hafva meddelat Baron Sparre, som i första hettan dermed sprang till Konungen och angaf Ehrenhoff såsom utspridare af ryktet, hvarpå en utmaning följde, och Ehrenhoff af Konungen blef utstruken ifrån regementet. Den af Konungen begångna orättvisan fästade misstankarna så mycket mer på den förut ej väl ansedda Baron Sparre. Hans kamrater vid Gardet uppsade tjenstgöring med honom, oaktadt Konungens intercession, och, då han icke dessmindre ville infinna sig på Paraden, möttes han — så berättas det — i Slottshvalfvet af tränne Gardesofficerare, som ryckte epauletterna af honom. Baron Sparre måste lemna riket, och njöt understöd af Konungen, som likväl slutligen tog sin hand

många brännbara ämnen vore utkastade, för att sätta ständer och folk i full låga emot en god och stor Konung, som ej märkte att ett samråd förförde honom.”

ifrån honom. Då han ville presentera sig för Konungen under dennes besök år 1787 i Köpenhamn, blef han ej emottagen, och måste vid hemkomsten inlemna sitt afskedsmemorial, hvarom en anmälan från Gardets Chef General Aminoff finnes bland Konungens papper. — Vi omtala här hvad vi ha oss bekant om denna händelse; emedan den ej blef utan betydande följder. Ehrenhoffs öde bidrog att vid 1786 Riksdag framkalla en Remonstrations af Ständerna mot godtyckliga afsättningar af ämbetsmän, hvilka ej innehade förtroendeämbeten. Sparrens sak brouillerade Konungen med Gardet, som denna tid var, såsom mer än en revolution intygat, en äfven politiskt vigtig corps i Sverige. Man satte denna onåd i sammanhang med den reduction från 10 till 8 kompanier, som regementet undergick efter 1788 års krig, och sedan alla de derunder yppade vakanser icke blifvit tillsatta. Af dessa reducerade kompanier bildades två nya corpser, nämligen det Hvita och det Svarta Gardet. Bägge derutinnan motsatser till Lifgardet, att vid den ena af dessa nya corpser både Ofrälse och Adelsmän kunde tjena, men vid det andra ingen Adelsman anställas såsom Officerare. — Hvilken hätskhet den nämnda historien väckte mot Konungen, derpå må såsom bevis anföras, ej blott att misstanken på Baron Sparre ansågs fullkomligt grundad, utan dervid fästade sig ock ryktet, att till och med brottet var begånget på Konungens befallning, och att han med Sparre delat rofvet. Det förlorade steg ej till mer än en Bankosedel på 200 Rdr, en rulle af 100 Dukater och en gulddosa. Allt detta saknades i Drottningens af ovarsamhet öppet lemnade schatull. Det är upplyst genom ett samtida och vid tillfället närvarande trovärdigt vittne, som uppsatt en berättelse om hela förloppet, — att Kammarherren Baron Reuterholm hade fått den saknade sedeln, och Danske Porträttmålaren Höjer dukaterna och gulddosan, samt att Drottningen sjelf, på en af sina domestikers påminnelse, erinrat sig detta. Berättelsen är af den då vid Drottningholm tjenstgörande Läkaren Assessoren, sedermera MedicinalRådet, Hedin och har blifvit tryckt i XV Delen af DelaGardiska Archivet. Lund 1841 s. 246. — Ehrenhoff reste utrikes, och införde i Tyska Tidnin-

Strax efteråt anmärker Nordin: "Besynnerligt, att vi ej hafva exempel på någon Aristokratien gynnande Konung, hvars posterité icke blifvit olycklig. Magnus Ladulås gynnade Adeln: Hans barn gäfvo ett ömkeligt spectakel. Margareta gjorde likaledes: hennes Nepot Erik af Pommern, måste rymma riket; Gustaf I gynnade de Store så mycket han kunde: Hans son Erik hade ett svagt regemente och en olycklig utgång; Johan III lika benägen: skiljde sin son vid thronen. Gustaf Adolf benägen (för Aristokratien): Dottern måste, nolens volens, stiga ner af höjden"¹⁾. — Vi kunna ej med en mer karakteristisk anmärkning här införa denne märkelige man, som i visst afseende gör epok i Gustaf III:s historia.

Anledningarna till Presterskapets missnöje voro flera, och mer och mindre grundade. Konungens förmildring

garna en utmaning till Sparre. Han hade förut blifvit utmanad af denne, och duellen skulle försiggå hos Sparre, men blef ej af, emedan den skall ha tillika innefattat något försåt emot Ehrenhoff. Denne fick vid Riksdagen genom sina vänner en pension, och uppbar den till sin död 1821. — På samma tid gjorde Simmingskölds bankrutt och falska sedlar allmän förargelse. Han var en författare af tillfällighetsrim, som vann titel af Lagman och OrdensHistoriograf och lefde mycket med de förnäma; men slutade med att utfärda forskrifningar i sin gynnares Riksrådet Carl Scheffers, Baronerna Alströmers och flera rika personers namn, och gjorde, då bedrägeriet upptäcktes, en bankrutt på flera tunnor guld. Hans fordna connexioner skaffade honom med falskt pass ur riket. Hans straff blef att mista sina ordensdekorationer och sitt adelskap. Slutligen insattes han, såsom det säges på Konungens requisition, på fästningen Köningstein i Saxen.

1) "Cetera exempla, ut jam omen, avertat Deus!" tillägger författaren.

år 1778 af det gamla straffet för barnamörderskor och hans toleransedikt af 1781 hade ibland en stor del af Presterskapet ej funnit bifall. Hans medel att förbinda sig detta stånd hade i allmänhet ej lyckats bättre, än hans försök att förbinda sig Adeln, och af samma skäl; emedan han endast fäst sin uppmärksamhet vid de högre, syntes vilja bilda en hofhierarki, liksom han velat bilda en hofaristokrati, och äfven gjorde försök att förena bägge. Hans högadeliga Biskopar, såsom en Taube, smakade ej ståndet. De af Konungen införda Ordensdekorationerna i andeliga ståndet bedömdes olika ¹⁾. — Det misstänktes, att hans böjelse för prakt kunde föra honom ända till förändringar i Gudstjensten. Då Biskop Taube af honom beordrades till Rom, gick ett rykte, att denne skulle återkomma med en ny katolicerad liturgi. Konungen sjelf skref derom från Rom till Schröderheim ²⁾: "Hvad presternas dekorationer angår, är jag ej förundrad, att man derom talar för och mot. Men hvar och en lär finna, att det är nyttigt att multiplicera influencerna på det ståndet. För Biskoparna är ej mer än hederstecken, som återstå; ty, sedan de blifvit Biskopar, är allt sagdt. Nummern är med flit ej

¹⁾ I September 1785 instiktade Konungen (som i början af sin regering haft för afsikt att inrätta en egen orden för prester), åtta commendörsband och tolf mindre kors för presteståndets medlemmar i Nordstjerneorden. Konungen hade redan 1784 utdelat åt Ärkebiskopen och åtskillige Biskopar samt andre allmänt aktade prestmän det mindre korset — "och lär ej länge dröja" — heter det i Konungens Punkter till Ständerna vid Riksdagens öppnande 1786 — att med Commendörsbandet hedra några af Ståndet."

²⁾ D. 24 Jan. 1784.

så stor som stiftet, på det man må kunna distingvera. — Omdömena om Baron Taube förundra mig. Sådant kan ej falla någon förnuftig in, och kunde det, behöfver man blott komma hit för att kureras. Påfvedömet sjunger på sista versen.” — Men hvad som mest gjorde ond blod var, att fördelarna af presterliga befordringar på smygvägar leddes inom kretsen af Konungens unga, ystra, adeliga omgifning, som slog sig på rekommendationer emot vedergällning. Det var ingen smädedikt att pastoraterna på detta sätt såldes. Bevis därför finnas ibland Konungens papper; och äfven den illa beryktade Baron Henrik Sparre beropar sig på löften ifråga om sådana befordringar, för hvilka han kontant låtit betala sig. Det var detta, eller den deremot sig höjande allmänna rösten, som slutligen störtade Schröderheim, eller åtminstone från 1786 tog allt inflytande från denne af Konungen hittills så mycket använde tjenare, sjelf ingen egennyttig man, men af en så gränslös facilitet i karakteren, att han, särdeles inom hofvets atmosfer, föga någonting kunde neka. Den från partitiderna ärfda korruptionen vid befordringar hade synnerligast bibehållit sig i de presterliga; och Schröderheims enda ursäkt är, att han gjort hvad som gjorts före honom, och långt mera riktat andra än sig sjelf. — Det gick slutligen till offentlig skandal. Grefve Creutz skref till Konungen d. 31 Maj 1785: ”Man har skickat till Patriotiska Sällskapet en Smädeskrift, i hvilken StatsSekreterarne anklagas för venalitet, och anonymen bifogar till Smädeskriften 700 Rdr för att köpa ett pastorat åt en kyrkoherde. Jag har tagit till mig denna libell, på det ingen afskrift

deraf må tagas, och Sällskapet har beslutit använda penningarna *ad pios usus*, och till förökande af den patriotiska fonden. Penningarne insättas emellertid i Riksgäldskontoret. Det tyckes ha varit en fanaticus, som skrifvit denna libell; emedan den är späckad af bibelspråk." . . . Äfven Schröderheim nämner i ett bref till Konungen, med någon förlägenhet, denna skrift. — Det från flera håll frambrytande missnöjet föranlät ock Konungen att utföra sitt redan i Italien fattade beslut om tryckfrihetens ytterligare inskränkning. Förordningen af d. 6 Maj 1780 hade lagt ansvarigheten för tryckfrihetsbrott på Boktryckarne. Tillägget dertill af d. 3 Maj 1785 stadgade, att Boktryckarne hädanefter ensamme skulle äga rätt att utgifva Dagblad, Vecko- och Månadsskrifter. Derjemte underkastades Theatern censur. Såsom chef för Stockholms stads år 1785 inrättade Polis-kammare gjorde sig Lagman Liljensparre allmänt fruktad; och hans rapporter till Konungen vittna, att det var honom uppdraget att lemna underrättelser om det allmänna tänkesättet.

Att hafva gjort slut på det förra oesterrättlighets-tillståndet i fråga om andeliga befordringar, att hafva öppnat Konungens ögon öfver vådan deraf, att slutligen, med hans fulla bifall, hafva lagt grunden till de ännu gällande befodringslagar inom det andeliga ståndet, det är en förtjenst, som Historien skall förvara åt Carl Gustaf Nordin, — då en föga bekant Gymnasiilärare, men som genom skarpsinnighet, lärdom och utmärkt klokhet förvärfvade Gustaf III:s förtroende, och i allmänhet äl-

skade mer att verka, än att derföre bära namnet. — Till tendens, ehuru ej till karakter, skulle han kunna jemföras med Biskop Terserus i sjuttonde seklet; — då den adliga aristokratien, gynnad från thronen, hotade Svenska Kyrkans och Presteståndets rättigheter och framkallade en presterlig opposition, som tvingade Drottning Christina att träda emellan med Presteståndets af henne utfärdade privilegier. — Men både omständigheter och karakterer voro nu för tiden mindre skarpa; ehuru förhållandet på det hela hade likhet. Terserus hade kunnat vara, och var till en viss grad, en andelig demagog; men ingenting var längre aflägsat från Nordins hela lynne och tänkesätt. Han hade en naturlig timiditet, ehuru mera en kroppslig än andelig, afskydde ingenting högre än folkrörelser, var fullkomligt oförmögen att imponera och verka på mängden, men blef öfver allt i tysthet betydande genom blick, förstånd, rådighet och stilla, obemärkt arbete. Hans skarpsinnighet hade gjort honom till en stor tvifflare. Genom upptäckt af flera föregifna urkunders falskhet i Svenska Historien hade han blifvit högst misstänksam i fråga om alla minnesmärken från ålderdomen. Det var t. ex. hans, liksom Jesuiten Hardouins, tanka, att en stor del af hvad vi kalla den klassiska litteraturen var hopsmidd af vida senare anonyma författare; och den stilla mannen hade ej betänkande vid att förskräcka de af Gustaf III stiftade Akademierna, hvilkas tidiga ledamot han blef, med uttalandet af sådana djerfva paradoxer. Han uttalade dem likväl blott i hvad han ansåg för oskyldiga ämnen. Lik många djupt skeptiska

naturer, ville han att det positiva i kyrka och stat skulle vara upphöjdt öfver all fråga. I sin politik — och han var väsendtligen en politisk natur — var han helt och hållet en man af sitt stånd. Att Svenska kyrkan, med inbegrepp af läroverket, (ty han såg bägge i den oskiljaktigaste förening), skulle bibehållas och stärkas i den ställning de i Sverige antagit med och efter Reformationen (och han tyckte till och med denna ha varit nog närgången, och var ingen vän af Gustaf I): det var hans hufvudtanka, hvilken han, så vidt möjligt var, i allt ville göra gällande. För ändamålets vinnande såg han oförryckt upp till Konungen och dess väl förstådda interesse, hvarom han sökte upplysa honom: men ville så litet som möjligt ha att göra med folket. Han har i mycket närmare bestämt kyrkans närvarande förhållande till staten hos oss. På den grund, som han lade, uppsteg en annan bredevid honom och snart uppför honom, med mera lysande egenskaper, med en yttre djerfhet, som ingalunda var Nordins, med en vidsträcktare blick, populärare egenskaper och en åtminstone skenbart större statsmannaförmåga. Det är ej ibland de minsta bevisen på Gustaf III:s mångsidighet, att hos honom från och med 1786 års Riksdag tvänne personer blefvo betydande, så olika, som Wallquist — till hvilken vi skole återkomma — och Nordin, bägge prester. — Också tålde de ej hvarandra; och ej ens Konungen kunde förlika dem. Nordin har i sina efterlemnade anteckningar tegat i hvad han tänkte om Wallquist: Denne har i sina ej varit lika återhållsam om Nordin; och d. 11 Dec. 1789 skrifver han om ho-

nom till Konungen sjelf dessa ord: "Det är ingen meniska på jorden, som jag så fruktar som denna man, och intet beskydd emot honom är godt nog, utom Eders Maj:ts eget" ¹⁾).

Med hvilken omsorg Konungen lät behandla de af Nordin föreslagna grunderna för Ecclesiastika befordringar, hvilka stadgades genom Kongl. Brefvet af d. 21 Aug. 1786 ²⁾ visa flera infordrade utlåtanden öfver det samma, innan det utfärdades, hvilka finnas ibland hans papper. I förre HofCantzleren, nu RiksRådet, Friherre Malte Ramel hörde Konungen en allmänt för sin fromhet och dygd aktad man, tillika en betydande godsägare. Han yttrar sig ³⁾: "I uppsyllandet af E. M:s befallning att framställa mina tankar om pastoraternas bortgifvande på landet och förekommandet af de dervid inritade missbruk, anhåller jag om tillåtelse att skrifteligen få yttra

¹⁾ Brefvet förvaras i Konungens papper.

²⁾ Instructionen för den nya Ecclesiastikberedningen är af d. 1 November: "D. 4 Nov. var Svenska Akademien tillsammans. Konungen var ock närvarande och råkade der för första gången (efter Riksdagen?) Grefve Axel Fersen den äldre. Akademien var den gången samlad i Konungens kabinett. Jag lemnade då det af Konungen underskrifna exemplaret af Instructionen för Ecclesiastikberedningen. Konungen gick ut, såsnart Akademien uppsteg, och befälte mig vänta och komma sedan intill honom, det jag gjorde, då Beredningens reglerande omtalades. Jag rådde honom, att låta StatsSekreteraren vid Kammarexpeditionen (Schröderheim) taga eden af Beredningens ledamöter, för att derigenom bibehålla honom vid ett slags öfverbefäl, hvilket Konungen mycket gillade. Sedan jag var utgången skickades bud efter RevisionsSekreteraren Rosenblad, till hvilken då Konungen lemnade instructionen." Nordins anteckning.

³⁾ Utlåtandet är på Fransyska, och här meddeladt i något förkortad öfversättning.

mig för att kunnå göra det med mera ordning. Det vore visserligen önskeligt, att man kunde besätta alla dessa platser med personer af sann förtjenst; men denna önskan lär alltid förblifva en vacker chimère, som man får förvisa bland Abbé Saint-Pierre's drömmar. Att vårda ungdomens uppfostran, att hindra, såsom E. M. i sin vishet har sökt göra, det ej allt för många tränga sig in på denna bana och ej der inlåtas utan val, se der ungefär allt hvad en regering i detta afseende kan göra. Men deraf följer icke att nominationen till landtpastoraterna ej förtjenar all uppmärksamhet, äfven i politiskt afseende. I alla monarkiska stater äro i allmänhet presterne endera royalister eller eldbränder. Men det är endast i fanatiska oroliga tider, som de ikläda sig den sednare karakteren; den förra är dem naturlig, i synnerhet i ett land, der Konungen är kyrkans chef. Placerade i detta land omedelbart näst Adeln, skola de alltid se denna med misstänksamhet, och emot den söka en tillflykt vid thronen. Presten är konungsk af interesse, Bonden af instinkt. Ingen ting är derföre lättare för kyrkoherden, än att lifva och utveckla denna känsla hos sina åhörare, om han besitter deras förtroende. Samma interessen mot en mäktig sockenherre stärka de ömnesidiga banden emellan dem och deras lärare. Men så oinskränkt detta kyrkoherdens inflytande öfver sina sockenboer kan vara, då han äger deras förtroende; så olika är förhållandet i motsatt fall. Har en prest blifvit dem påtrugad emot deras val, kanhända med utslutande af en annan, som de lifligt önskat, — har den utnämnde kanske offrat vida mer penningar än han äger,

för att få pastoratet; så ser han sig tvungen att betala sin skuld ock reglera sina affärer på sina sockenboers bekostnad, och aflägsnar dem i samma mån ifrån sig. Då är bonden färdig att kasta sig endera i sockenherrens, eller i en ståndspersons eller kronofogdens armar; och om presten då förlorar sin möda om han talar om Gud, så mycket mer om han talar om Kungen. Det tyckes derföre väsendtligen nyttigare, om allmogen på landet i allmänhet få kyrkoherdar efter sitt val, än om man valde för dem lärdare personer, kanhända af verklig förtjenst, men som med allt detta ingen ting godt kunna uträtta, emedan de ej äga deras förtroende. Håller man sig till denna princip, så äger man med detsamma ett medel, det enda, att med roten undanrödja den köpslagan om presterliga lägenheter, som E. M. vill utrota ¹⁾. Om E. M. gör sig till en lag att i allmänhet till de landtpastorater, hvilka E. M. sjelf besätter, nämna den, som har fått första rummet på förslaget, så är E. M. säker, att gifva sitt folk herdar efter dess sinne, och att tillika tillstoppa källan till den säljbarhet, hvaröfver klagas. Men på det kronans rätt att efter behag bortgifva regala pastorater må blifva oförkränkt, och tillika en väg hållas öppen för verkliga förtjenster, som E. M. vill belöna, underställer, jag om ej E. M. skulle täckas tillåta följande rekommendationer: 1:o af Hofmarskalken för Hofpredikanterna. 2:o af Regementscheferna för Regementspresterna. 3:o af en och annan betydande Sockenherre, i fråga om den försam-

1) Att den äfven vid församlingarnas val kan äga rum har undfallit författaren.

ling der han bor. 4:o Consistoriernas för utmärkta meriter inom stiftet, eller för någon gammal Skolbetjent, värd belöning för sina arbeten inom läroverket. Dessa undantag kunde ej skada regeln, att E. M. i allmänhet hörde folkets önskan i fråga om själasörjare, men voro tillräckliga att upprätthålla det kungliga prerogativet. — Sådana äro de tankar, som E. M:s befallning ingifvit mig den djerfheten att framställa. Jag kan be- draga mig; men jag är fast öfvertygad, att det antydda medlet är det enda verksamma emot pastoratshandeln. E. M. har syns mig sjelf öfvertygad, att alla andra skulle vara otillräckliga eller skadliga. Och skulle man äfven utfinna medel, som ej voro det; så har detta likväl fördelen att vara enkelt, att angripa det onda i sin rot, och att lemna äran deraf åt E. M. Jag ser ej hvarföre E. M. med andra borde dela de välsignelser, som undersåtarne säkerligen skola egna den, hvilken undanröjer ett ondt, som har varat så många år, och hvars följder falla tillbaka på E. M:s ära, emedan de skada sederna och förderfligt verka på bondens husliga lif. Det är den klass af E. M:s undersåtare, som mest förtjenar Dess uppmärksamhet, både emedan den är den talrikaste, och emedan dess kärlek för E. M. är renare, i samma mån som den är mer oegennyttig.”

Man ser att RiksRådet Ramel, då han tillstyrker att Konungen vid nämmandet af regala pastorater skulle förnämligast fästa afseende på den, som, ibland de föreslagne, af församlingen fått mesta rösterna, — likasom sker vid de af Consistorierna tillsatta — tillika opponerar sig emot Nordins princip, att endast lärda för-

tjenster borde gifva anspråk på de största lägenheterna. Det var den nya, den lärda aristokrati — i sjelfva verket kyrkans gamla — som han ville införa eller upplifva, i stället för den på väg varande adeliga, som genom Konungens predilektion hade börjat uppresa sig äfven inom Presteståndet. Aristokrati mot Aristokrati, lät Konungen nöja sig med den lärda inom kyrkan. Det var den förändring, som hans politik i detta afseende undergick; och den har haft varaktiga följder.

Äfven Schröderheim — fortfarande StatsSekreterare för Inrikes Civil- eller Kammar-Éxpeditionen, ehuru med förminskadt och fallet inflytande — blef hörd öfver den nya författningen, liksom RevisionsSekreteraren Låstbom. — Bägge yttra betänkligheter öfver den större makt, som Nordin vill inrymma åt Consistorierna. — "Såsom mera bekant — yttrar Schröderheim — både med auctoritet till projektet och hans motiver, har jag ej med RevisionsSekreteraren Låstbom samma farhagor för dessa; men jag instämmer deremot med honom i hans öfriga betänkligheter. Biskoparne tillsättas genom stiftens kallelse, Lektorerna, som med dem dela stiftsvården, åter af Consistorierna sjelfva. — Derigenom kunna de en gång sätta sig i mera independens. Prestväldet är aldrig nyttigt, minst öfver Sveriges sediga allmoge; och under nu varande regeringssätt skulle, med den myndighet detta förslag tillägger Consistorierna, de blifva ännu mera betydande. Det innehåller dessutom flera förändringar uti Kgl. Maj:ts egna författningar, och drager under Consistorierna hvad Konungen sig förbehållit.

Mycket deraf är nyttigt, allt hvad som angår tjänst-
ärens beräkande och specimina. Ju mer prester sättas
i nödvändighet att studera, ju mera vinna Universite-
terna, och ju trängre deras befordringsväg göres, ju
värdigare blifva de sina kall.”

I det följande framlyser farhogan, att Ecclesiastik-
ärenderna skulle undantagas från hans föredragning: ”Jag
vågar taga för afgjort, säger han, att förslagerna till
Ecclesiastika sysslor insändas till Kammar-Expeditionen
och föredragas i Kabinettet af StatsSekreteraren. Nå-
gon förändring deri skulle ändra Cantzliordningen och
blifva nog hård både för hela Expedition, som skulle
förlora en laglig inkomst, och för mig, som mera lidit
under denna förvaltning än mina företrädare, och min-
dro förstått eller velat göra mig nytta deraf än de. Det
första blir att K. M. vid sin onåd förbjuder föredragan-
den, att i dessa ämnen någonsin tala utom Kabinettet,
eller föredraga annat än hvad kabinettslistan innehåller.
Om den pröfvas, efter hvad Kongl. Maj:t synes ämna,
af dertill förordnade kommitterade, torde nyttigast blif-
va, att de ej äro många.”

Det sista har afseende på det beslut, som Konungen
nu tog. En så kallad mindre EcclesiastikBeredning inrät-
tades på Nordins förslag och med en af honom författad
instruction¹⁾ enligt hvilken den skulle pröfva och ut-
reda alla Ecclesiastika ärender, innan de för Konungen
föredrogos, och bestå af en lekman och tvänne prester.
Nordin var sjelf ledamot i denna Beredning, som fort-

¹⁾ Utfärdad af Konungen d. 1 Nov. 1786.

for tills 1789; då, efter Rådets upphäfvande och inrättandet af Rikets Ärenders Allmänna Beredning, den Ecclesiastika Beredningens göromål äfven på den sednare småningom öfvergingo, och Wallquist såsom chef för särskildt inrättad Ecclesiastik-Expedition, blef föredragande för alla dit hörande mål.

Schröderheim var föga belåten både med Nordin person och hans sätt att behandla ärenderna. Längre fram förekommer ett bref ifrån honom till Konungen, der han, i anledning deraf, att en Lektor, af Nordin gynnad, fått första rummet till ett Biskopsförslag, yttrar sig med den frispråkighet, som Konungen tillät¹⁾: "Man har sagt mig, att Prosten Nordin lär protegera och äfven i underdånighet rekommendera Lektor Billgren. I hans ställe gjorde jag detsamma. Att upphöja den lägre delen af ståndet är en omsorg, hvarmed han redan utmärkt sin ministère. Man hindrar dermed tillopp af andra stånd, och vinner hopen. Sjelf Lektor roar det honom sätta en Lektor på Biskopsstolen²⁾, hvilket

1) Detta bref är utan datum, men af 1788. Lektor Billgren i Skara, hade på Biskopsförslaget till Skara efter Biskop Forssenii död fått 145 röster, Domprosten Knös 111 och Professor Weideman i Lund 77. Weideman, som varit informator för JustitiæCantzleren Grefve Wachtmeister och af honom rekommenderades, erhöll stiftet. Nordin, såsom föredragande, yttrar sig d. 19 Okt. 1788: att Billgren fått nästan enhälligt kallelse af stiftets presterskap, vunnit detta förtroende såsom en from och i alla sina gerningar rättsskaffens man, och i sjelfva verket under de sista 10 åren styrt stiftet. — Schröderheim rekommenderar Weideman "såsom en nitisk undersåte och en glad och tolerant prest."

1) Nordin erhöll ingen Biskopsstol under Gustaf III:s regering, och synes ej ha affekterat en sådan. Först 1805 blef

ännu aldrig händt; och, om det någon gång händer, vågar jag försäkra, att alla Biskopsförslager hädanefter blifva inom Consistorierna sjelfva, och ingen anstalt vidare möjlig att styra valen. Det är ej för att hindra Nordin. Jag älskar både mig sjelf och honom för mycket, att befatta mig med de sakerna; men jag fruktar Hierarkien. Af sådan princip gjorde jag mina underdåniga anmärkningar emot hans första författning. RevisionsSekreteraren Låstbom fann den mindre angelägen. Redan är en §. af E. K. M. inskränkt, och flere torde vinna en lika förklaring. Att jag icke bedrager mig härutinnan, nämligen om valen, skall tiden visa. Biskopar, sådana som Lindblom, Wingård, Wallquist¹⁾, tillhöra E. K. M:s tidehvarf, men icke djeknar, uppfyllda af gräl och högfärd, utan uppfostran, seder och kännedom af den tid i hvilken de lefva.”

I allmänhet var Konungen biskopligt sinnad, och satte derföre värde på den Engelska kyrkan. Om de Reformerta hade han föröfrigt dåliga tankar. Han sade till Nordin²⁾: ”Jag är rädd att införa något som sma-

han af Gustaf IV Adolf nämnd till Biskop i Hernösand, hvar till han af stiftets presterskap kallades i första rummet.

1) Wallquist hade först väckt uppmärksamhet genom sina predikogåfvor i Stockholm. I ett bref från Schröderheim till Konungen nämnes han såsom ett tjenligt ämne för befordran. Han blef Hofpredikant 1780; 1785 Kyrkoherde i Alsheda af Wexiö stift; 1786 Domprost i Wexiö; 1787 Biskop i samma stift; 1789 föredragande för Ecclesiastikärenderna och Konungens biktfsader.

2) 1788. ”Vid samma tillfälle nämnde Konungen, att han i Köpenhamn funnit gudstjensten allt för simpel, utan mässor, blott en psalm före och efter: det hade han ock sagt Kron-

kar af de Reformertas sjelfständighet; ty den religion duger icke. Man måste så ställa till, att icke de inkomma som vilja undandraga sig alla Biskopar. Jag ville snarare ha mera makt åt Biskoparne." — Om prestvigningen hade Konungen egna mystiska begrepp. Då Nordin blifvit prest, sade han till honom: "att de nu bägge voro vigde"; hvilket hade afssende på den kungliga smörjelsen. — Det påminner om ett uttryck af Konung Ludvik XV, som, — då han sade till Hertigen af Richelieu, att Hertigen troligen blefve fördömd, och denne invände, att väl Konungen sjelf vore i samma fara, — svarade: "Nej, jag är smord."

Den reform i de ecclesiastika ärendernas behandling, som vi beskrifvit, tillhör året 1786, och utfördes efter Riksdagen, men var redan förut till en del påtänkt och omtalad. Den behöfdes att lugna presterskaps sinnen, som voro uppskrämda af rykten om stora förändringar med ståndet, som Konungen skall haft i sikte, såsom att sätta presterna på penningelön, att inskränka deras representation till prelaterna m. m. Ibland den adeliga oppositionen bildade sig på 1780-talet en opinion, att presterna borde mista sitt rum i representationen ¹⁾.

Prinsen, och fått bifall af Prins Fredrik, som arbetat emot denna (Öfverhofpredikanten) Bastholms nya gudstjenst."

²⁾ De voro ock uteslutna i det nya förslag till Regeringsform, som i handskrift ibland Adeln circularade. Schröderheim skrifver till Konungen d. 17 Sept. 1788: "Vederbörande sinna nu sjelfve att de något för bittida communicerat allmänheten den nya Regeringsformen. Punkten om Presternas uteslutande från stånden (hvilken sedan långt tillbaka tillägnas E. M. sjelf), och artikeln emot Borgmästrarna göra ej god blod."

De råd, som bestämde Konung Gustaf III att sammankalla 1786 års Ständer, kommo från två håll, och tyckas ha blifvit understödda genom vissa yttranden af de nyss förut samlade Ständernas Revisorer öfver Banken, — yttranden, som gáfvo anledning att tro, det Ständerna, om sammankallade, skulle finnas medgörliga, och gå Konungens afsikter till mötes. De nämnda råden kommo från motsatta håll, och hade kanhända derföre så mycket större vikt, som de, hvilka gáfvo dem, ej voro vänner. En af dessa rådgifvare tillhörde Konungens gamla, en annan hans nya tjänare, men bägge voro de utmärktaste administrativa och finansiella talenter i Gustaf III:s omgifning: den ene, Liljencrantz, som i en Ständernas sammankomst, blefve ock dess utslag för Konungen mindre behagligt, såg enda medlet att sätta gräns för oredan i financerna: den andre, Toll, en lika skicklig och ännu skarpsinnigare affärsman än Liljencrantz, dertill, med allt sitt nit för maktens ändamål, utmärkt, i fråga om penningar, af en integritet, som ej ens hans hätskaste fiender kunde förneka, men djerf nog att tro sig kunna leda ständerna¹⁾. I allmänhet ansågs Toll för den egentliga rådgifvaren till Riksdagen, och fick derföre af Konungens vänner sedermera äfven uppbäratadlet. Nordin anser Toll sjelf narrad af de före Riksdagen sig företeende utsikterna. Visst är att Konungen sjelf sedermera ansåg sig vara det.

1) "Liljencrantz uppgaf Riksdagen såsom nödig, och Toll åtog sig att föra den efter önskan. Konungen skall sjelf i det längsta varit deremot, men ändteligen låtit öfvertata sig." — Wallquist, Berättelse om Riksdagen i Stockholm 1789 (med en inledning om 1786 års Riksdag). Egenhändigt Manuscript på Upsala Bibliothek.

"Om hösten 1785 — skrifver Nordin — voro Banco-Revisorerna tillsammans; och då har jag full anledning att tro, det visse, t. ex. Biskop Celsius af Presteståndet, ingått i någon öfverläggning med vissa Herrar om de mått och steg, som skulle dels vidtagas till Riksdags erhållande, dels till dess förande. Åtminstone är säkert, att Celsius, förrän han, vid Banco-Revisions slut, afreste till Lund, sade åt Notarien i Stockholms Consistorio¹⁾, att de torde snart råkas vid Riksdag. — Detta berättade mig denne samma dag. Huru planen var kan ingen veta, men ofelbart är, i min öfvertygelse, att de, som minst älskade Konungen, hade genom tredje och fjerde hand determinerat honom till Ständernas sammankallande. Hvad Konungen sjelf sagt mig om orsaken, kan icke dess mindre äga grund, nämligen Konungens i Preussen återvundna hälsa²⁾. . . . Efter Konungens berättelse kom posten om Onsdagen och medförde säker kunskap om Preussiske Monarkens restitution; och, som sådant syntes medföra lugn i Europa, resolverade Konungen samma dag att göra Riksdag: skref så sjelf Riksdagskallelsen om Thursdagen, och hade den tryckt Fredagsaftonen eller den sista Mars, i all tysthet: endast JustitiæCantzleren Grefve Wachtmeister och StatsSekreteraren Liljencrantz, som besörjde tryckningen voro medvetande, utom Öfverste Toll, som ifrån början hade förtroende häraf³⁾. Hvad motiv, som

1) Sedan Prosten i Enånger Lars Hambræus.

2) Konung Fredrik II dog likväl ej långt derefter.

3) "Toll var sjelf narrad både 1786 och 1788", tillägger här Nordin i brädden.

i synnerhet blifvit brukadt känner jag ej. . . . Säkert är att Konungen sjelf (efteråt) anser och är öfvertygad, att han *par politique* blifvit narråd." — "Den sista Mars Fredagsaftonen och om Lördagen afgingo brefven med Riksdagskallelsen. Samma Lördagsafton var jag uppe på lecture hos Konungen, då han var mycket munter och glad. Jag uppläste då ibland andra historiska akter, ett Tal, som Gustaf Adolf höll till Ständerna, der han säger, före sin utgång till Tyskland: "Krukan går aldrig så ofta till brunn, att hon icke en gång går sönder, hvilket han applicerar till sig. Konungen fattade hastigt uti och sade: "Med dessa ord vill jag öppna en Riksdag." — "D. 9 April kungjordes Riksdagen i Stockholm. — Konungen hade d. 8 i Rådet tillkännagifvit sitt beslut. Rådet var kalladt till Plenum kl. 11 f. m. Jag kom till RiksRådet Bunge kl. $\frac{3}{4}$ 11, då han omöjligt ville tro mig att Riksdag var på färde, utan tog det för prat."

Ur Wallquists berättelse låna vi följande: "Vid slutet af 1786 års Riksdag var Konungen icke nöjd med Ständernas göromål. De blefvo derföre förafskedade med ett skarpt tal från thronen, deruti Konungen bland annat förklarade, att han icke ämnade på längre tid dem sammankalla. Till detta missnöje hade man gifvit Konungen flere anledningar. Jag vill deraf nämna några. Förrän någon kände afsikter och ändamål med denna Riksdag, samlade en del tänkesätten till opposition emot allt, hvad Konungen kunde vilja. Tillika med Riksdagskallelsen utflögo till landsorterna flere oroande rykten. Man uppgaf att Adelns och Presterskapets

privilegier skulle sättas i osäkerhet. StatsSekreteraren Elis Schröderheim berättades skola antaga presteämbetet, och derefter förordnades till Co-adjutor åt den gamle ÄrkeBiskopen Menander i Upsala, samt i sådan egen-skap nu blifva Talman i Presteståndet ¹⁾). Åtskillige be-

¹⁾ ÄrkeBiskop C. F. Menander dog samma år. Ett sednare bref från Schröderheim till Konungen bystyrker att den nämnde successionen verkligen varit i fråga. Vi införa ett utdrag af detta bref, dat. d. 10 Okt. 1789, emedan det i flera afseenden är märkvärdigt, i afseende på denna tidens tänkesätt i dylika saker. — Calmar stift hade blifvit ledigt efter Doctor Schröder, och erhöles af Wallenstråle. Schröderheim skrifver: "Eders Majestät har behagat befälla mitt yttrande angående Consistorium i Calmar, huru vida Biskopsförslaget kunnat uppsättas utan nådiga ordres. Enligt kyrkolagen och flera författningar ha Consistorierna dertill rättighet 2 månader efter dödsfallet, och 'det har blifvit iakttagit. Under min förvaltningstid nyttjade jag, vid alla sådana händelser, första tillfälle att begära E. M:s ordres om valen. Biskop Wallquists frånvaro har nu hindrat honom att göra detsamma. Emellertid är förslaget godt. Dahlerus är en redlig och from man, ganska välsinnad undersåte. Wallenstråle har den nåden att vara känd. Han är glad, vällustig, alltid behöfvande, äregirig, med ett ord, en skicklig Biskop i mitt sinne. Han är visserligen äfven välsinnad i sin politik, och kanske mest orthodox der. Sedan jag är alldeles seculariserad, borde jag ej yttra mig derom. Men jag har alltid fruktat hierarkien; och jag anser den mest farlig i en monarki under en konungs tid, som sjelf stiftat regeringsättet, der Adeln är fattig och till en stor del okunnig, der Borgerskapet i de flesta städer är utan industri, och der Allmogen, god och redlig, tror på Prester som på Gud. Jag har derföre, men icke för min skull, fruktat de framsteg presternas tilltagsenhet fått göra, och att de fått bemäktiga sig styret af sina angelägenheter. Jag är likväl tranquilare nu än förr; ty Biskopen i Wexiö (Wallquist) har vucr, som gå utom Ståndets krets, är för slug att blifva Zelot, för vällustig att blifva Tartuffe, och för litet prest, att icke lemna ståndet åt vår Herre, om ståndets förmåner hindra

tydliga handelsartiklar, såsom tobak, kaffe, salt m. m. skulle regaliseras. Grufliga beskattningar skulle påläggas,

hans enskilda. Det är alltid bättre att en Biskop och Konungens biktader äger detta förtroende, än det var förut. Man tog förvaltningen af mig, och lemnade den åt en prest, med mindre religion och moral, än jag verkligen har, som aldrig skött det pastorat han i flera år haft, och icke tagit kragen en gång, förr än han behöfde den som Riksdagsman. Han fick associera sig en stackars okänd landtprest, sedan en som var afvita af ålderdom, och ändtligen en döf krympling. Rosenblads goda reputation skulle förgylla allt. (Då varande RevisionsSekreteraren, numera Hans Excellens Grefve, Rosenblad var medlem af Ecclesiastik-Beredningen. De andeliga Ledamöter deraf, jemte Nordin, om hvilka Schröderheim så ovänligt yttrar sig, voro: Anders Norberg, Kongl. Hofpredikant och ledamot af Beredningen, men 1787 befordrad till Pastor i Söderköping, der han dog; Petrus Nensén, Pastor i Clara, död 1788, och Arnold Asplund, som hörde illa och var halt, död 1813 som Pastor i Clara). Schröderheim fortfar: "Det var Ståndet lika; blott en förändring skedde, och de aldrig på Ärkebiskopsstolen behöfde frukta en främmande (denne främmande är tydligen Schröderheim sjelf)." De oordningar, hvaröfver man klagat, voro redan förekomne, då E. M. på Gripsholm gillat mitt underdåniga förslag, att upplifva kyrkolagen om presternas ålder och förekomma otidiga vocationer. Mina enskilda omständigheter tvungo mig att nyttja de förmåner mina företrädare oklandradt njutit; men, churu jag blifvit dömd, kan jag bevisa, att jag icke gjort deras missbruk. Jag har varit elak mot mig sjelf i complaisance för andra; och de jag mest tjänat torde snarast ha vedergällt mig på annat sätt." — Schröderheim, som vid 1786 års Riksdag förestod det lediga HofCantzlersämbetet, (och äfven vid 1792 års Riksdag hade samma förtroende) förordnades d. 5 Okt. 1786 till Vice Landshöfding i Upsala Län, men qvarstod såsom StatsSekreterare. Han blef efter Gustaf III:s död Ordinarie Landshöfding i nämnde län d. 8 Aug. 1792. — Kallades till förhör Påsktiden 1794 för misstänkt delaktighet i Armfelts anslag mot förmyndigareregeringen; begärde då sitt afsked, och erhöll det den 21 April samma år. Han dog i

och desse i synnerhet drabba jordbruket och andra näringar. Att allt detta skulle gifva oro, var helt naturligt. Också utföllo Riksdagsmannavalen nästan allmänt för personer, som voro kände i sina orter för missnöjen med allmänna styrelsen, eller på sådane, som aldrig varit brukade i dylika saker, och således för den gången borde nöjas att med tysthet höra och med lydnad följa den allmänna rådande tonen. Under min uppresan till Riksdagen, tog jag en afton nattläger på Stora Åby Gästgifvaregård i Södermanland. Der lågo samma natt väl trettio Riksdagsmän; och för dem märktes visse med högsta angelägenhet besörja att en och hvar skulle blifva rädd, missnöjd eller ond på allt, som oss under Riksdagen kunde föreläggas¹⁾. Vid ankomsten till Stockholm fanns genast, att flera till landsorterna utspridda underrättelser voro ogrundade. Således t. ex. var Schröderheim icke prestvigd. Konungen emottog alla med nåd och huldhet. I allmänna samkväm hördes ingen smädelse. Man hade skolat vänta sig en stilla och lugn Riksdag; om icke snarts märkts, att visse personer voro mycket angelägne att göra sig anhang. Bland dem må nämnas RiksRådet m. m. Grefve Axel Fersen, Kammarherren Baron Carl DeGeer, StatsSekreteraren Carl Wadenstjerna, Biskoparna och Doctorerna

torftighet på Järfva den 31 Aug. 1793. De sista åren af Gustaf III:s regering hade han haft af Konungen en pension på 2850 Rdr årligen. Se KammarRevisionens protokoller i Undersökningen af Grefve Ruths förvaltning.

1) Wallquist tillägger: "Bland dessa antändare till det onda bör Kyrkoherden Zacharias Juringius ej vara onämnd."

Olof Celsius och Daniel Hervegher ¹⁾): bland Borger-
skapet Johan Westin från Stockholm m. fl. Under sam-
ma tid syntes åter andre verka för Konungens afsikter,
såsom Öfverste Toll bland Adeln, hos Presterna Prosten
Carl Gustaf Nordin, hos Borgrarna Borgmästaren i
Stockholm Carl Fredr. Ekerman och Borgmästaren från
Eksjö Lagman Munthe, samt bland Bönderna Nils Svens-
son från Skåne ²⁾). Men alle desse voro ovane att styra
stora samlingar, hvilka känna sig frie; och kommo snart
i erfarenhet af oförmåga för sina önsknjngar. Opposi-
tionen kände ock inom få dagar sin styrka så fast, att
den kunde kungöras utan våda. Man agerade sedermera
helt öppet och fräckt. Derpå må tjena till exempel,
att Biskop Celsius en dag kallade en stor del af Preste-
ståndet till Biskop Hervegher. När vi voro samlade, till
nära 40 personer, förmante oss Celsius uppenbarligen,
att bemanna oss mot Konungens propositioner, som
borde supponeras vådliga efter de höllos hemliga, med
mycket mera, som han talade dristeligen”....

Det troddes och befarades i allmänhet på den ti-
den, att Konungens afsikt med den så hastigt samman-
kallade Riksdagen var, att öfverraska Ständerna med
vida viktigare propositioner, än han lät påskina. Man
fruktade en förändring i regeringssättet, ett nytt ut-
vidgande af konungamakten. Man finner denna fruktan
uttryckt i fullmakter af frånvarande Capita, för dem åt
hvilka de uppdrogo att på Riddarhuset företräda deras

¹⁾ Den förre i Lunds, den sednare i Carlstads stift.

²⁾ Kallades af Oppositionen för en Tolls agent.

plats. En sådan fullmakt förvaras bland Konungens papper. Hufvudmannen ålägger deri sitt ombud: "att icke inlåta sig i något hemligt eller uppenbart rådslag till ändring af regeringssättet"¹⁾. Den karakter af hemlighet, som regeringen, under de förregående åren, i flera afseenden antagit, gaf anledning till gissningar af många slag. Man påminnes om Wallquists ord till Gustaf III: "Hemligheterna för en Konung här i landet äro att befrämja rättvisan, och skaffa god hushållning"²⁾. — Missnöjet var tydligt nog märkbart i hufvudstaden. Icke dessmindre ville Konungen icke öfva något inflytande på Riksdagsmannavalen, och gaf offentligt tillkänna sitt ogillande af de försök, som af hans ämbetsmän i detta afseende skedde. Vi finne en egenhändig uppsats, i ÖfverStåthållarens namn, bland hans papper: "Som K. M. med mycket missnöje förnummit, att man missbrukat Dess namn, och velat influera på Borgerskapets och Magistratens röster vid det instundande Riksdagsmannaval; så har H. K. M. befallt mig (ÖfverStåthållaren RiksRådet Carl Sparre) såsom Dess högste ämbetsman i Stockholm, att förklara: att K. M., som i den mest patriotiska afsikt sammankallat Riksens Ständer, anser alla sina trogna undersåtare med lika förtroende, och önskar endast att Stockholms invånare följa sin egen höjelse i det val af fullmäktige de nu förehafva: derföre begär K. M. af dem, att de, utan af-

1) Fullmakten är af en Königs'edt för Major Aminoff, som tillika åtog sig att göra en insamling på Riddarhuset till Königstedts understöd, och att derpå betala 5 Rdr i förskott.

2) Bref till Konungen d. 17 Aug. 1789.

seende på den eller dem, som erhållit löften under falsk förevändning af K. M:s vilja, anse sådana löften alldeles ogiltige, och endast följa deras enskilda öfvertygelse". . . .

Riksdagen öppnades d. 1 Maj. Till LandtMarskalk nämndes GeneralMajoren Friherre Johan Didrik Duwall, en man af erfarenhet och belevnhet, som, aktad af sitt stånd, vid Riksdagens slut af Konungen erhöll det blå bandet. Oppositionen påstod, att Konungen för att bryta den, förut erbjudit LandtMarskalksstafven åt Grefve Axel Fersen, och äfven åt Kammarherren Baron Carl DeGeer, som bägge skola undanbett sig förtroendet. — Såsom Talman för Presteståndet fungerade, i ÄrkeBiskopens ställe, en ung prelat, Biskop Troil i Linköping. Till Talman för Borgareståndet utsåg Konungen Borgmästaren i Stockholm Eckerman, som redan vid förra Riksdagen innehafte denna plats; — till Talman för Bondeståndet den förr nämnde Nils Svensson från Skåne¹⁾).

I sitt Tal till Ständerna synes Konungen på förhand velat möta väckta farhågor. "Det vore ej för att äska nya pålagor, som han kallat dem; utan för att med dem öfverlägga om deras eget väl till frälsning från hunger och nöd, då riket med svåra år betungas: Om hans regering varit välsignad med en ständig fred, som tillåtit befrämjandet af nyttiga inrättningar, om de olyckor, som hotade riket vid hans faders död voro skingrade, och han [nu för andra gången kunde tilltala ett

¹⁾ Riksdagsmännen från Bondeståndet i Finland ankommo till en del sednare till Riksdagen. Tvänne af dem voro ända från Kemi Lappmark. För dem, som ej förstodo Svenska, tolkades propositionerna, af deras Finskt-svenska medbröder.

fritt, sjelfständigt och enigt folk, har han dock ej blifvit utan erfarenhet af den vanskelighet, som åtföljer menskliga öden: Jordens gröda hade varit förnekad i snart trenne år, och saknaden deraf hade ej litet ökat tyngden af hans krona: Af de utvägar han ville låta Ständernas Utskott meddela kunde de döma, att, fast menniskor ej kunna råda öfver naturens skiften, kan dock mensklig försiktighet förekomma deras tryckande följder: De skulle deraf finna, att det endast vore för deras eget bästa, som han dem sammankallat, och att hvarken ärelystnad, penningeåtrå, eller någon med rikets väl mindre sammanställande orsak stadgat detta beslut.”

Början af 1780-talet var utmärkt af hårda år. Redan 1781 var skörden så klen, att flera landsorter måste bispringas med allmänt understöd. 1782 års ymnigare vext hade icke hunnit ersätta det föregående årets brist, då det hårda missveståret 1783 inträffade. Den följande vintern var ovanligt sträng, och det dröjde långt in i Maj månad, innan den utifrån införskrifna spanmålen hann inkomma. Konungen, i sin berättelse till Ständerna, erinrar, huru de så mycket tadlade kronobränneriernas magasiner då öppnades till de nödlidandes undsättning, och att, ehuru en så allmän sädesbrist knappt under århundradet i Svea Rike hade inträffat, spanmålen, dock bibehölls vid ett skäligt pris¹⁾. Af införskrifven spanmål skaffades det på flere orter bristande utsädet, och Konungen inhämtade af Lands-

¹⁾ Den såldes i Kronans Magasiner till 3 Rdr (12 Rdr Rgds) tunnan.

höfdingarna, att de åkrar voro få, som 1784 blefvo osådde. Skörden blef i allmänhet bättre, än man af den stränga föregående vintern och vårens torka kunde vänta. Men hela Norrland fick ny missvext, och det allmänne-
 ligen svåra året 1785 följde. Huru nöden för det när-
 varande skulle botas, och i en framtid förekommas, hade,
 säger Konungen, länge varit ämne för öfverläggning. Ett
 stadtgadt spanmålspris, lämpadt efter jordbrukarens
 möda och utgifter, vore rätta medlet till åkerbrukets
 uppmuntran; och till detta behof voro allmänna för-
 råds-hus lika angelägna, som till rikets försvar vid
 främmande anfall. Sockenmagasinerna uppfylla illa de-
 ras ändamål. Konungen hade derföre, genom Circular
 till Landshöfdingarna af d. 7 Mars 1784, utstakat planen
 till sådana allmänna förrådshus, och tillbudit landthushållare
 att om spanmålslefveranser ingå kontrakter med kronan;
 men endast ett mindre antal hade antagit detta anbud.
 Konungen föreslog nu, att sådana förrådshus på allmän
 bekostnad skulle inrättas. I propositionen till Banko-
 Utskottet, — i hvilken Konungen erinrar derom, att det
 kreditiv på Banken af 50 tunnor guld, som 1778 års Ständer
 honom lemnadt, icke af honom blifvit begagnadt — begär han,
 att Banken, till spanmålsmagasiners inrättande, måste lemna
 kronan ett räntefritt lån af 1 million Riksdaler, att utgå med
 200,000 Riksdaler årligen i fem år; och skulle hvarje år sex
 procent af kapitalet afbetalas med inkommande tullmedel.
 — Så grundlades allmänna magasin^sinrättningen, efter
 hvars uppkomst de olyckliga följderna af missvextår så
 märkbart blefvo lindrade; — en inrättning,

visserligen umbärligare, sedan riket numera, äfven i vanliga år, producerar sitt eget behof af spanmål (hvilket i denna tid ännu var långt ifrån att vara fallet), men hvars ändamålsenlighet i ett land, der en frostnatt kan förstöra en stor del af skörden, man svårligen kan bestrida ¹⁾.

Det var den enda af Konungens propositioner vid denna Riksdag, som blef beviljad; och detta ej ens till fullo. Banko-Utskottet svarade: att Banken icke, utan äfventyr för sin säkerhet och realisationens bestånd, kunde ingå i större förskott, än till beloppet af den summa, hvaritill det redan lemnade kreditivet uppgick, nämligen $833,333\frac{1}{3}$ Rdr; hvilka Bankofullmäktige af Ständerna (nämligen af de tre stånd, som garanterat Banken, i hvars styrelse ännu Bönderna ej hade någon del) auktoriserades, att på Konungens requisition låta utbetala, sålunda, att under åtta år skulle utgå årligen 100,000 Rdr, och det nionde året $33,333\frac{1}{3}$ Rdr. Banken skulle för hvarje utgående summa erhålla Tullstyrelsens förskrifning, hvaruti denna pantförskrifver alla kronans tullinkomster, förbinder sig att i ränta erlägga tre procent årligen, samt att årligen afbetala 3 procent af det utgående kapitalets primitiva belopp; och förbehöll sig Banken, att den härigenom skulle anses fullkomligt ha uppfyllt all sin förbindelse att biträda riket vid all på-

¹⁾ Allmänna Magasins-Direktionen upphörde, såsom bekant, efter 1823 års Riksdag, sedan Ständerna då upphört att med några bidrag eller kreditiv upprätthålla Magasinsinrättningen, och denna äfven till en del hade förändrat sin natur, och blifvit en handelsanstalt, i stället för en undsättningsanstalt.

trängande nöd, och för dess välfärd vådliga händelser.” — Också blef ett af Konungen äskadt lånebiträde för Fahlu Bergslag afslaget.

Bankens tillstånd var florerande. Ständerna säga sjelfva derom i Riksdagsbeslutet: ”Våre medbröder i Banko-Utskottet hafva lemnat oss tre stånd, hvilka styrelsen af Bankoverket tillkommer, en fägningsam under rättelse om dess tillstånd och förvaltning. Vi hafva rönt nyttan af de vid sednaste Riksmöte hvart tredje år stadgade Bankorevisioner, verkställde med den noggrannhet och sorgfällighet, som ett så angeläget verk fordrar. En jemn och redig Bankoförvaltning har varit beledsagad med all önskelig framgång i verkställigheten; så att Banken, under de sedan sista Riksdag förflutne något öfver sju år, ej allenast kunnat underhålla en full och oafbruten silfvervexning i specie Riksdalrar emot Bankens sedlar, oaktadt den starka påkänning, som trenne nästan på hvarandra följande svåra missvext-år gjort, utan ock i en ganska märkelig mån förbättra den proportion emellan Bankens redbara fond och sedelstocken, hvarunder en realisation kan anses fast och beständig. — Vi tillskrifva med underdånig tacksamhet K. M:s vishet i Dess styrelse, att rikets frakthandel under sistförflutna sjökrig emellan flere Europeiska makter, blifvit ett hufvudsakligt medel att öka Bankens silfverfond, till en äfven så oförväntad, som förut okänd storlek.” — Borgareståndet aflade också hos Konungen under Riksdagen genom en särskildt Deputation sin underdåniga tacksägelse, för det han, ”under ett svårt i flera verldsdelar utbrustet krig, bibehållit

freden för sitt Rike, och derunder, så väl genom vec-kande biträde till den armerade neutraliteten, som ock genom starka convojer, stadfästat Svenska flaggans an-seende, och bragt Sveriges Handel och Sjöfart till en oförmodad höjd."

Denna sida af Konungens regering var ej den enda ljusa. — Med skäl kunde han berömma sig af, att sedan sista Riksdagen hafva satt försvarsverket i ett skick, långt öfver hvad man kunnat hoppas och förmoda. — Vi meddela följande utdrag ur Konun-gens berättelse till 1786 års Ständer angående krigs-makten till sjös och lands. Resultaterna voro i synner-het i afseende på flottan lysande: — "De brydsamma öfverläggningar — heter det — som detta ämne i förra tider hos Riksens Ständer och deras Sekreta Utskott förorsakat, de odrägliga summor flottan kostat, hade ej verkat en mera förmånlig utsikt, än att, då år 1780 en noga besiktning anställdes, flottan befanns äga tre linieskepp i fullt tjenstbart stånd, jemte åtta fregatter, samt någre andre obrukbare fartyg; hvilka fartyg och fregatter sedermera blifvit dels reparerade, dels kasse-rade. Konungen har varit angelägen att upprätta Ri-kets Örlogsflotta utur en vanmakt, som tillskyndade ri-ket den största osäkerhet, och likväl medtog en stor del af rikets inkomster: Han hade för detta ändamål ej funnit bättre utväg, än att anförtro styrelsen af detta verk åt en enda person¹⁾, som varit Konungen an-svarig för flottans bestånd, så i anseende till sjelfva far-

¹⁾ Nu afledne GeneralAmiralen Trolle.

tygen med deras tillhörigheter, som befäl, besättning, byggnad och hushållning. — Intill dess Rikets eller dess grannars belägenhet annorlunda fordrar, har Konungen utsatt Örlogsflottans styrka till tjuguet Linieskepp om 60 kanoner, femton svåra och sex lätta Fregatter, utom flera mindre fartyg, att beständigt vara i tjenstbart stånd. Till detta antal hafva icke flera än sex Linieskepp och fyra Fregatter af den gamla flottan funnits förtjena reparation, och blifvit duglige att i den nya flottan tills vidare hibeåållas. Alla de öfrige blifva nybygda, så att fem år efter detta den faststållda planen bör vara fullkomnad. — Under de sednast förflutna fem åren har Konungen, understödd af kunnige och nitiske ämbetsmän, förökat flottan med elfva nya Linieskepp, tio Fregatter, två Cuttrer och etthundratrettiotå Jakter, Barkasser och Slupar, utom de tre nya Linieskepp och tre Fregatter, som äro under fullbordan till nästa år. — Under de sednaste fem åren hade till flottans skepp- och husbyggnader 2 millioner 330 tusen Riksdaler åtgått, och erfordras ännu 2 millioner 400 tusen Riksdaler till slutlig fullbordan af den faststållda planen. Vid denna stora kostnad har Konungen haft den tillfredsställelsen, att den blifvit med bästa hushållning använd, samt arbetet med ovanlig drift fortsatt. Öfvertygelsen härom är lätt funnen, då man härmed jemför hvad kostnad förr varit använd, och hvad tillvext flottan derunder vunnit. Ifrån och med 1763 till och med 1780, som är 18 år, har flottan till ofvan nämnda behof kostat en lika summa, men under hvilken tid likväl allenast blifvit bygde sju Linieskepp, en

Fregatt samt femtiotvå mindre Barkasser, Pråmar och Sluppar, en början blifvit gjord till någon flottans husbyggnad, och det öfriga åtgått till flottans så kallade underhåll i det skick, hvari den 1780 befanns. Genom den förkofran, som flottan ernått på de sista fem åren i nybyggda skepp, fregatter och andra fartyg, samt den ansehlige nybyggnaden af flottans nu ägande ansehlige arsenaler, förrådshus, verkstäder och flere ett varf tillhörande inrättningar, företer sig alltså en skillnad i förhållandet hvad skeppsbyggnaden angår, såsom ett till två och ett halft, och i husbyggnaden såsom ett till fem, på dessa sednare fem åren mera tillgjordt, än på de föregående aderton med en lika stor penningesumma. — Nya Dockbyggnadsarbetet i Carlskrona har blifvit fortsatt med all den drift, som penningetillgångarna medgifvit. En årlig summa är nu mera utsatt till detta stora verks fullbordande inom vissa år, och har genom en förändrad arbetsplan utväg blifvit funnen, att draga en väsendtlig fördel af den redan färdiga dockan, under det den öfriga fullkomnas.”

”Arméens flotta (Skärgårdsflottan) i Finland har fått en total reparation; så att nu hela denna flotta, bestående af sexton större och sextifem armerade mindre fartyg, vid första påfordran kan göra tjenst. Dess docka och inventarii-kammare äro färdiga, dess verkstäder blifva det i år, och flottans varf är inneslutet. Arméens flotta har förledet år, för första gången sedan dess inrättning, varit i sjön till exercis, med tjugunio större och mindre fartyg, med hvilka blifvit verkställde alla de slags rörelser, som med denna flotta i ett krig kunna före-

komma, så att derunder säkra grunder kunnat läggas till denna flottas taktik. — Men då en tid af minst sex veckor fordras, för att sätta arméens flottas större fartyg i sjön, har Konungen varit omtänkt, huru olägenheterna af ett slikt dröjsmål måste förekommas, och, som dertill ingen bättre utväg gifves, än att låta de större fartygen ständigt hållas i sjön, och att nya sådana byggas, som blifva i dockan qvarstående; så har Konungen anbefallt en ny byggnad af tolf sådana stora fartyg, hvartill en summa af 400 tusen Riksdaler åtgår, af hvilka fartyg tre redan äro färdiga och de öfrige påräknas att inom fyra år det blifva.”

”Lika oundgängligt har Konungen ansett att förse Arméens flotta med proviant; hvaraf den nu också äger ett förråd på stället för 5000 man i sex veckor; äfven som flottan förses med ett magasin för segelduk, tågvirke och ammunition, som efterhand formeras och blifver färdigt vid samma tid, som de nya fartygen. Härtill åtgår väl en summa af 900 tusen Riksdaler, så att Statsverket med anseuiga utgifter derigenom betungas; men då Konungen eftersinnar, att arméens flotta i Finland, som utgör ett hufvudsakligt försvar mot en mäktig granne, på intet annat sätt kan svara mot ändamålet, och oförmodade händelser icke alltid medgifva en så lång tid, som dertill hade åtgått i den belägenhet, hvari den förut var; så har Konungen ej tvekat att vidtaga dessa, ehuru kostsamma, inrättningar, men hvarigenom, sedan proviant-magasinet nu verkligen är försedt och flottan ligger i sjön, den samma kan, enär besättningarna äro på stället, på 14 dagar

vara armerad och afsegla. Vid Arméens Flottas Svenska Eskader äro trettioett Galerer och nödiga småfartyg alla så tjenstfärdiga, att de vid första påfordron kunna utgå.”

”Konungen har låtit förbättra instructionen för Krigs-Collegium. En ordning är utstakad, hvarefter hela försvarsverket till lands och sjös må kunna sammanställas till ett ändamål, nämligen ett kraftigt värn: ett ämne som i framfrarna tider icke varit stadgadt, fast Rikets vidsträckta gräns förestafvat nödvändigheten. Åt fästningsverken, såsom appui för armée och flotta, har Konungen lemnat nödig tillsyn, men med inskränkning af den gamla defensionsplanen; emedan många och vidsträckta fästningar, hvartill i samma mån besättningar erfordras, i stället för att gifva styrka, snarare försvarar armeen, helst i ett land med vidsträckta gränсор. — I fält- och attaque-artilleriet har Konungen fastställt behöriga planer för dess sammansättning, fördelning och utredning. — Femhundra större och mindre fältstycken äro i ordning; men trosshästar fela vid de Svenska Infanteriregementerna. Vida öfver Arméens styrka är antalet af nya gevär i arsenalerna. Quantiteten för det närvarande är 37,500 och ökas alla år med 2500, till dess man hinner till 50 tusen. — Till Arméens förseende med sina behofver af beklädning, vapen och ammunition har sedan sista Riksdag åtgått något öfver 2 millioner Riksdaler. Till tropparnas öfning har all omsorg blifvit lemnad. Tre läger af flera sammandragna regementen äro hållne sedan ständernas sista sammankomst, och det fjerde uti innevarande år. Nöd och brist hafva ofta verkat inställandet af ärliga möten, och

då detta äfven måst tillåtas vid de regementen, som äro under passevolance, så hafva de derföre insamlade förråder varit en betydlig undsättning, hvarmed man till en början kunnat hjälpa de olycklige. Öfvertygelsen om den nytta passevolance-inrättningen medför, har verkat hos Rust- och Rothållare vid de bägge Skånska, tvänne Småländska och ett Westgöta regemente den beredvilighet, att de nästlidne år antagit de dem gjorde föreställningar om en ständig passevolance, som Konungen dem låtit erbjuda."

Man ser huru Konungen användt de Fransyska subsidierna. — Det skulle synas, som sådana bemödanden hade bort framkalla någon erkänsla; i synnerhet då de till så betydlig del skett utan Rikets betungande. —

Regementernas underhåll under möten och marcher var ej bestämdt genom K. Carl XI:s indelningsverk. Fri skjuts till mötesplatsen och bidrag till soldatens underhåll genom matsäck eller i penningar voro skyldigheter, ej inbegripne i de ursprungliga knektekontrakterna med de särskilda provincerna, men hvilka en långvarig häfd hade infört. Kronan hade vid flera regementen tagit detta underhåll på entreprenad, emot en viss årlig fritt öfverenskommen afgift. Det var den så kallade passevolancen, i sig sjelf lika fördelaktig för kronan, som för truppen och rust- eller rothållaren. Konungen hade börjat införa den i Finska Arméen, och gjorde vid 1786 års Riksdag proposition hos Ständerns om dess allmänna införande¹⁾. Den vigt Konungen lade derpå sågs äfven

¹⁾ I denna proposition hade Konungen undantagit Helsinge-,

deraf, att, då saken d. 20 Maj förekom på Riddarhuset, fyra Rikets Råd, klädde i sina Talarer, sig der infunno, för att, enligt Gustaf Adolfs af Konungen upplifvade Riddarhusordning, bevista öfverläggningen och meddela nödiga upplysningar¹⁾. — Af denna öfverläggning meddela vi, endast hvad som kan vara tillräckligt att karakterisera den.

FältMarskalken Grefve Axel Fersen yttrade: "K. M:s proposition, som utgör vårt deliberationsämne innefattar tvänne delar, om Kavalleriet och Infanteriet. Hvad kavallerierna angå, så hafva de inga kontrakter; de hafva endast Boställsordningen och K. Carl XI:s Reglemente; hvilket sedan det inrättades undergått många förändringar och förbättringar. De Finske Infanteriregementerna äro jemväl till sin beskaffenhet skilde från de Svenske; de hafva ej sådana kontrakter; de med dem träffade accorder om passevolancen äro dessutom äldre än sednaste Riksdag. Finland, såsom en gränsort, samt af ett helt annat läge och i olika omständigheter än Sverige, kan jemväl i denna delen tarfva och tåla att hafva sin armée på en annan fot; jag kan, såsom Finne och intresserad i saken, tala derom; ty den egendom jag der äger, torde vara så stor, som åtskilligo andre närvarande possessionaters derifrån. Jag undantager således Kavallerierna och Finska Infanterierna, för att nu en-

Öster- och Vesterbottens Infanterier, samt Jemtlands och Bohusläns Dragonregementen, emedan särskilda omständigheter för dem voro gällande.

¹⁾ De voro Friherre Beckfriis, Friherre Carl Sparre, Grefve Oxenstjerna och Friherre De Geer.

dast yttra mig öfver den projecterade pässevolance-inrättningen vid de Svenska Infanteriregementerna, hvilket jag blott och allenast anser böra blifva vårt närvarande öfverläggningsämne. Desse regementen äga sina lagliga kontrakter, igenom regeringsformens 18 §. än ytterligare stadfästade¹⁾: de frikalla roten alldeles från den nu föreslagna penningaafgiften; somlige af desse kontrakter förbinda roten att förse knekten med matsäck och till drickspenningar, hvilket allt dock roten äger rättighet att sig på knektelönen godtgöra: andra befria roten derifrån; de föreslagna 3 Rdr 32 skill., som dessutom synes vara någ högt, blifver således en ny beviljning. — På dessa grunder vore Hans Excellences önskan, att rotarne vid de Svenska Regementerna, som genom sine med Konung Carl XI ingångne kontrakter äro befriade från att föda sin soldat vid möten, må vid de samma oförändradt blifva bibehållne. . . . Den förtjente Öfversten för Södermanlands regemente Friherre Siegroth anförde: "Genom K. M:s Nådigste Proposition ernås likhet i subsistensen för Soldater och Ryttare, som vänjer dem vid fältlefvernet; arméen blifver mera rörlig, och torde längre tid hvart år kunna exerceras, emedan den nuvarande terminen af 17 dygn, kompanimötena inberäknade, är alldeles otillräcklig. Hittills har händt, att den ene roten gett sin soldat, utom mötes-

1) Det heter i denna §. — "krigsmakten till häst och fot, så väl som båtmansbållet förblifver vid sin indelning, samt de med allmogen och städerna upprättade kontrakter — intill dess K. M. och Ständerna nödigt finna någon förändring deri samfällt göra."

matsäcken, 3, 5 till 6 plåtar i drickspenningar, en annan åter intet; af denna olikhet har missnöje uppkommit bland manskapet, och har jag varit föranlåten att låta från möten hemgå sådane soldater, som erhållit knapp matsäck eller ingen och inga drickspenningar, för att ej svälta: detta orsakar missnöje i landet soldater och rotebönder emellan. — Rotarne slippa den landsförderfliga mötesskjutsen fram och åter, som nu är både till oändlig tunga och oordning. Undslippandet deraf utgör i värde så mycket som passevolanceafgiften och mera, då matsäckens värde och resekosten beräknas; häri är således vinst för rotebönderna, utom den de äga genom sina angelägna sysslor hemma. Passevolanceinrättningen hindrar ock alla prejerier och oenigheter emellan soldaten och bonden. — Kalkulen om förmånen af passevolance-inrättningen är äfven så lätt som sannfärdig. Derföre kan passevolance-inrättning ej kallas en ny påлага utan en minskning emot den nu vanliga. — Så har jag förr tänkt, tänker så nu, och skall det alltid göra. — Mig undfaller icke, att det torde falla sig svårt för de fattigaste rotebönder, att betala dessa passevolancepenningar. Men då de få, enligt K. M:s nådigste tillåtelse, betala efter efter hand, och förmånsrätt att försälja sina varor till magasinerna, jemte de förmåner de för öfrigt vinna, synas de belåtna; och, vare huru det vill, så är vår krigsmakt i ingen jämförelse med våra grannars, och enligt bruket att strida med stora krigshärar. Derföre bör vår armée åtminstone vara rörlig och brukbar. — Det är den, som skall, då det omtränges, försvara landet och undersåtarne; så

är det ock deras skyldighet att dertill bidraga, eljest blifva följderna en gång vådliga."

Diskussionen var vidlyftig, såsom vanligast händer, då ett och detsamma upprepas af dem, som mindre opponera sig af uppenbara än af hemliga skäl, och därför kringgå sjelfva saken. Konungens proposition afslogs på Riddarhuset med en stor pluralitet i alla klasser. Om meningen med detta Adels afslag, — som drog Böndernas med sig, och som därför ej var mindre fullständigt, att Prester och Borgare, föga intresserade i frågan, biföllo Konungens proposition, — kunde man ej misstaga sig. Det var ett misstroende-votum mot Regeringen. — Vi gå att anföra Konungens öfriga propositioner.

Vid 1778 års Riksdag hade Ständerna bifallit Konungens förslag om mildring af dödsstraffet i vissa fall för häfdat qvinna, som begår barnamord, "emedan — heter i Hofrättens Circular derom²⁾ — K. M. med särdeles bekymmer funnit, att fruktan för det i lagen stadgade dödsstraffet icke förmått att afhålla från brottet, i det flere exempel visat, att ofta lägrad qvinna, först af blygsel för sitt tillstånd eller den skymf, som dermed följde, och dernäst af bekymmer öfver förlägenhet med barnets skötsel och underhållande, blifvit bragt att begå sådan menskligheten vanhedrande gärning, för hvilken sjelfva naturen hade afsky, då dödsstraffet ofta blifvit

1) I första klassen: Ja 54, — Nej 109; i andra klassen: Ja 49, Nej 92; i tredje klassen: Ja 69, Nej 227. Se de tryckta Riksdagsprotokollerna.

2) Den 12 April 1778.

ansedt såsom en önskad utväg för henne att på en gång varda både skam och bekymmer quitt." — Konungen återkom till detta ämne vid innevarande Riksdag, och förordade det på Rikssalen till Ständerna med följande ord: "Den nödiga ändring, som jag tror fordras i allmänna Lagen att förekomma mängden af de olyckliga brott, för hvilka naturen ryser, är innehållet af den Proposition, som nu skall eder föreläggas." — Den lydde på afskaffandet af dödsstraffet för så beskaffade brott. Lagutskottet afstyrkte den; och Ständerna afslögo den ej blott, utan Presteståndet fordrade upphäfvandet af den i detta afseende år 1778 införda mildringen, och gjorde detta till ämne för ett ståndets enskilda besvär. I sitt svar derpå efter Riksdagens slut utvecklar Konungen sina skäl mot en sådan återgång, och slutar med följande ord: "En författning på sådana grunder bygd tål ingen ändring, äfven så litet, som dessa kunna motsägas. De till Riksens Ständer öfverlemnade handlingar innehålla ännu flera skäl, som hos K. M. förekommit vid detta ömma ärende, och har K. M. dermed gjort hos sin och alla konungars domare redo för sitt uppsåt. Hvad sagdt är gör tillfyllest Presteståndet till åttlydnad och esterrättelse" ¹⁾).

1) I sina Punkter till Ständerna d. 9 Maj 1786 säger Konungen: "Af inlupne underrättelser har K. M. inhämtat, huru skojare, tjuftar och andre missdådare, då de blifvit förde i fängelse eller allmänna arbetsställen, tagit barnen med sig, hvilka derstädes med dem blifvit inneslutne i fängelset. K. M. har funnit stridande både mot menskligheten, samhällets nytta och billigheten, att låta ett sådant bruk fortfaara. — Som Barnhusinrättningarna icke medgifva, att de utan åtskillnad der kunna

Ett bevis på Konungens blick, — om han också i afhjelpande af olägenheten ej föreslog ett i vår tanka tjenligt botemedel — var hans Proposition vid denna Riksdag i ett ämne, som efter honom, och sednast i våra dagar, föranledt mångfaldiga undersökningar och förslag, till förekommande af Svenska Bondeståndets försvagande genom den vidt sträckta hemmansklyfningen. Ändamålet af Konungens Proposition — hvaröfver äfven, på hans befallning Rikets Råd meddelade sitt Betänkande — var "förekommande af skatteböndernas försvagande vid arfskiften." Konungen öfverlemnade åt Ständerna att öfverlägga om fastställandet af någon säker och oombytlig, men lindrig grund till hemmanens värdering vid arfskiften, så att, der hemmanets klyfning ej vidare kunde äga rum, den äldste sonen, eller, då söner ej voro, den äldste dottern, eller, om inga barn finnas, närmaste laglige arfvingen, som vid arfskiften ville och kunde hemmansdelen tillträda, måtte framför dess syskon och anhörige alltid dertill vara berättigad, emot en, efter berörde värderingsgrund lämpad, lösen." — Propositionen afstyrktes af Lagutskottet, vann ingen anklang hos Bondeståndet, och afslogs af Ständerna.

Bondeståndets försvagande genom de föregående missvextåren torde ha varit en ibland anledningarna till denna

genast emottagas, har K. M. förklarat, att, derest de ej finnas i stånd att taga tjenst, lära handtverk eller sig lösligen försörja, skola de genast föras tillbaka till den socken, hvarifrån de sednast med föräldrarna kommit, och der njuta det underhåll, hvarmed hvarje socken är skyldig försörja sina fattiga." — D. 18 Nov. 1783 hade Konungen låtit utgå en allmän författning om arbetsinrättningar i landsorterna.

proposition af Konungen; hvilken för öfrigt i sin framställning till Ständerna lemnar det hans tid ännu hedrande intyg: "att brott och missgärningar under nöden icke ökat sitt antal" ¹⁾). Den nämnda propositionens afsikt har varit, att, i likhet med den Norska Odalrätten, göra Svenska Bondehemman till ett slags Fideikommiss inom släkten.

Konungen var i allmänhet böjd för sådana inrättningar. Den sista upphøjelse i Grefveligt stånd, som han efter 1792 års Riksdag meddelade åt då varande LandtMarskalken Friherre Ruuth, var inskränkt till äldsta sonen och endast utsträckt till den andra med det vilkor, att fadren äfven för denna stiftade ett Fideikommiss ²⁾).

På Riddarhuset ville Gustaf III ha en besuten Adel. Ja, i hans första utkast, till den år 1789 införda Säkerhets-Akten ville han inskränka Adels representation till en bofast frälseman ifrån hvardera af de tjugufyra län i Sverige och Finland, hvaruti frälse finnas, utvald efter flesta rösterna af de i länet boende frälse jordägare. Det sammanhänger med den allmänna representationsförändring, som Konungen vid samma tid hade i sinnet, men från hvars utförande han afstod; och som gick ut på ett återinförande af de under Gustaf Adolfs tidehvarf någon gång brukliga så kallade Utskotts-Riksdagar, men med en annan sammansättning. Detta Utskott af Ständerna skulle bestå af tjugufyra bosatte frälsemän, valde, på sätt nyss nämndt är, samt

¹⁾ K. M:s Punkter till Riksens Ständer d. 9 Maj 1786.

²⁾ Schröderheims anmärkning.

dertill fyra ofrälse Bruksägare, valde af Bruksägare i riket, och pluraliteten uträknad efter årliga Hammarskatten: dernäst af tjuguåtta Prester, nämligen af hvarje stift en Biskop, eller, då han är hindrad, en Consistorialis samt tillika en Kyrkoherde, som väljes af Stiftets Presterskap: sedermera tjuguåtta män af alla Rikets Städer, nämligen fyra ifrån Stockholm, en från hvardera af städerna Norrköping, Götheborg, Åbo, Carlskrona, Gefle, samt nitton ifrån alle öfrige städer, efter Bevillningsklassifikation; slutligen tjuguåttahofaste Skattebönder, en från hvarje Län, hvilka af alla Skatte- och Kronohemmans innehafvare och åboer i länet väljas; och till hvilkas biträde på riksdagen Konungen förordnar en Edsvuren Skrifvare. — Frälsemän, Bruksägare och Bönder i detta Utskott borde hafva fyllt fyrtio års ålder. — Utskottets göromål skulle vara, att med Konungen, och den eller dem han i sin stad förordnar, rådslå endast om de ämnen Konungen proponerar; samt att samtycka och fördela, eller afslå och jemnka de Bevillningar Konungen äskar. — Alla voteringar i detta Utskott borde ske, icke efter stånd, utan *per capita*, och Utskottets sammankomst ej räcka längre än sex veckor.

Sådant är det förslag till en representationsförändring i Sverige, som utgör en del af K. Gustaf III:s egenhändigt författade Utkast till Säkerhets-Akten, och finnes upprepadt i en bifogad afskrift af densamma, med Konungens rättelser, men i hvilken afskrift de paragrafer, som angå representationsförändringen, äro öfverstrukne. — Vi ha anført innehållet här; emedan

redan före 1786 års Riksdag berättelser voro gängse om en af Konungen tillämnad förändring i regeringssättet; och emedan allt skäl är för handen att tro, det denna Riksdags erfarenhet fört honom närmare på tanken af en förändring i Ständernas egen sammansättning.

Den ömtåligaste frågan vid 1786 års Riksdag förekom slutligen. Också måste Konungen, för att få den efter sitt sinne besvarad, gå utom representationen och vända sig direkt till menigheterna. I afseende på detta ämne gå vi något tillbaka.

Det var för tio-år tillbaka d. 3 Dec. 1776, som CantzliPresidenten Grefve Ulrik Scheffer skref till Konungen¹⁾: "Eders Maj:t har besörjt om den så länge efterlängtrade Realisationen. Ed. Maj:ts Statsverk är nu skildt från all gemenskap med Banken. Om ej utgifterna afpassas efter inkomsterna, kommer E. M. i yttersta förlägenhet och E. M:s kredit i största våda." — Två år derefter²⁾, och nyss före 1778 års Riksdag, var det som Konungen skref till Grefve Creutz: "Jag har allt skäl att tro, det Realisationen, som är dagens och framtidens stora angelägenhet, skall lyckas. Det är blott min egen drätsel, som behöfver sättas i ordning för att jag ej skall behöfva frukta en Riksdag. Men denna sista artikeln om drätseln är ett haf att vada och jag ser ännu der ej någon dag. Emellertid ha vi kommit till slut med svårare saker. Således måste man hoppas."

Utsikterna hade sedan den tiden mycket mörknat. Den makt, som Konungen efter revolutionen 1772 hade

¹⁾ Jfr. II D. s. 70.

²⁾ D. 18 Okt. 1778. *ibid.*

lätit sig uppdragas öfver financerna och myntet, hade det varit hans ambition att så mycket som möjligt sköta ensam, och utan Ständernas biträde. Han hade från början försvagat sina egna financer för att synas ädelmodig, — ville i det yttersta upprätthålla detta sken, och kastade derföre hemlighetens slöja öfver sina financer. Dessas oordning hade redan förderfligt återverkat på Statsverket. Den skulle innan kort äfven återverka på Myntet; sedan Konungen, i förtviflan öfver inhemsk oreða, slutligen kastade sig i det krig, med hvars tanka han länge hade umgåtts.

”Det hade” — ha vi sagt — ”varit honom en heder sak, att från sig skilja det enda verk, som ännu stod och enligt sin inrättning (hvilken äfven Sveriges Envåldskonungar hade respekterat) borde stå under Ständernas egen förvaltning, nämligen Rikets Ständers Bank. Han hade vid stadgandet af grunderna för realisationen visat mycken oegennytta, hvilken man endast önskade bättre hade beräknat sina tillgångar och mindre litat på framtiden. Han hade skiljt Banken från sitt Statsverk. Han hade åtagit sig Rikets gäld. Huru vida hans egna financer kunde hållas i det skick att de ej menligt skulle återverka på Bankens ställning och på Myntväsendet var framtidens uppgift. Redan 1778 skref Konungen, såsom vi nyss sett, att han i sin egen drätsel hade ett haf framför sig, der han ej såg dag. Orden skrefvos ännu i hans så kallade lyckliga tid, men troligen ej utan känsla deraf, att hans nya förnämsta finansiella hjälpmedel redan var ett misstag. — Vi mena Bränvinsbränningens förvandlande till ett

Regal år 1775 och de i följe deraf inrättade Kronobrännerierna" ¹⁾).

Konungen insåg tidigt nog sitt misstag. "Det enda fel jag begått, — skref han då till Grefve Creutz²⁾, — eller rättare, som man kommit mig att begå, är affären med Bränvinet; men den skall ock hjälpas med tålmod, med blandning af mildhet och stränghet, i synnerhet med ihärdighet." — Det var grundsats hos Konungen att icke ändra beslut. "Den första af mina principer — skref han till GeneralAmiralen Trolle³⁾ — är att aldrig ändra marchen af en sak, som en gång blifvit resolverad." — Han var ej emot att erkänna och äfven godtgöra fel, men endast då han var öfverlägsen. För denna öfverlägsenhet har han på en falsk bana kämpat under hela sin regering förgäfves.

Planen med bränvinsregalet var kanske mindre felaktig i sig sjelf, än den blef genom utförandet. Att detta skolat svara mot ändamålet, dertill hade fordrats en ordning i förvaltningen, som allt för mycket saknades; och en i sig sjelf opopulär åtgärd blef ytterligt förhatelig genom alla de vexationer, som subalternerna egenlyttor i den inlade. Vi ha redan anmärkt de årliga oroligheter, som derigenom uppstodo i provincerna, och hvilka genom våld måste qväfvas. Många blefvo olycklige och måste gå från hus och hem. Missvextåren ökade förbittringen; då det kungliga bränvinsflödet öfversvämmande landet, som saknade bröd, och utprånglare af

¹⁾ II D. s. 74.

²⁾ D. 19 Aug. 1778. Jfr. II D. s. 150.

³⁾ D. 9 Juni 1783. Jfr. II D. s. 54.

varan, till förment kronans profit, inrättade, — såsom presterskapet klagar, — krogar vid alla kyrkor. Den regala bränvinsbränningen måste slutligen för längre tider på året inställas, och var för 1785 års missvext inställd, då Ständerna år 1786 sammankallades¹⁾.

Redan vid 1778 års Riksdag hade Bondeståndet förgäfvat anhållit om fri husbehofsbränning. Vid 1786 års Riksdag inkommo Bönderna hos Konungen med anhållan om tillstånd att få erbjuda en emot inkomsten af de regala brännerierna någorlunda svarande bevilling, till erhållande af fri bränvinstillverkning; och de öfrige Ständerna förenade sig i denna framställning. — En deputation androg ärendet för Konungen d. 13 Juni, sedan spänningen emellan honom och Ständerna redan var uppenbar, i synnerhet hos Ridderskapet och Adeln. Det vid detta tillfälle förda protokoll finnes bland Konungens papper, och är hufvudsaksligen af följande innehåll: K. M. behagade lemna LandtMarskalken och Talemännen företräde, då de till K. M. öfverlemnade Riksens Ständers underdåniga skrifvelse af d. 10 Juni, och utbådo sig, att öfver den önskan de nu framburo inför K. M:s thron få Dess yttrande emottaga. Kongl. Maj:t gaf LandtMarskalken och Talemännen derpå följande svar: — "Jag fogar mig gerna efter mitt Folks önskan, då den med Rikets bestånd kan förenas: och då de tro sig finna en annan utväg, som kunde uppfylla kronans behof; så vill jag gifva Riksens Ständer ett nytt bevis af den foglighet, hvar-

¹⁾ Deremot såldes för Kronans räkning franskt bränvin.

med jag har mött dem i all min tid, och i synnerhet under loppet af denna Riksdag." — Häruppå uppläste K. M. sjelf svaret, förbehållande sig Ständernas utlåtande deröfver endast genom Ja eller Nej, inom fyra dagar. Konungens svar innehöll: att ehuru Kronobrännerierna i vanliga år gifva en behållen inkomst af 500-tusen Rdr specie, eller 30 tunnor guld, om året, ville likväl K. M. samtycka till deras indragning, och bränvinsbränningens frigifvande ifrån nästkommande års början, emot det, att Riksens Ständer utse och fastställa en ständigvarande särskildt inkomst för kronan af 300-tusen Rdr eller 18 tunnor guld, med det vilkor, att i händelse K. M. för svår missvext skulle finna sig föranlåten att inställa bränvinsbränningen för ett helt år, hälften af denna bevilling med detsamma eftergifves. Hvarjemte, för att uppfylla bristen i kronans inkomster och sätta Konungen i tillfälle att hålla de Bränneriarrendatorer skadeslösa, hvilkas kontrakt ännu ej tilländalupit, Konungen föreslog en consumtionsafgift af 24 skillingar på hvarje person, som brukade kaffe. Konungen fortfor derefter: "Riksens Ständer böra anmärka de vilkor mitt svar innehåller, och då de deraf intaga, att den afgift jag till ersättning för Riket fordrar är 200-tusen Rdr specie mindre än Regala Bränneriernas afkastning, kunna de deraf tillika döma om min böjelse att möta deras åstund och öfverväga deras förmåga. Det är ej första gången jag föregår Riksens Ständer med foglighet. Jag väntar att de följa detta mitt faderliga exempel. Dertill har jag rätt både såsom Konung och deras frihets stiftare. Det är för dem sjelfva angeläget, för Riket nyttigt, då

det bibehåller det förtroende emellan konung och folk, som endast gifver riken styrka och imponerar på afundsmän. Det är angeläget för frihetens bevarande. Ty den triffes endast af ordning och vördnad. Jag säger icke mera. Jag väntar om fyra dagar svar. Sex veckor äro förflutna sedan Riksdagens början. Jag väntar svar på mina Propositioner. Ty Rikets angelägenheter fordra min närvaro annorstädes."

Alla saker hade, under den korta tiden sedan Riksdagens begynnelse, antagit ett mer och mer inveckladt utseende; och Konungens eget uppförande var ej egnadt att reda förhållandet.

I sin Proposition till Banko-Utskottet (hvilket Utskott likasom Stats-Utskottet, enligt den tidens regeringsform och riksdagsbruk, var hemligt) hade Konungen yttrat: "att under det han, sedan sista Riksdag, af hvarjehanda tillstöta händelser, fått vidkännas en anseelig förminskning i kronans vanliga och påräknade inkomster, hade flera äfven så oundvikliga, som till en del oförsedda, tillökningar förefallit uti dess utgifter, särdeles till landets understöd med spanmål, Svenska sjöfartens beskyddande under sista sjökrig, samt en nödvändig förbättring af Rikets försvarsverk till land och sjös. Dessa omständigheter, tillika med den fond, som Kronan innan sista Riksdag ihopbringade till understöd för realisationen, hafva icke kunnat medgifva, att resourcer dertill skolat hämtas endast af Statsverkets vanliga och inskränkta tillgångar. Konungen hade därför varit föranlåten, att till dessa stora föremål nyttja understöd af utrikes upptagna lån. Denna upplåning

hade skett på ett sätt, att rikets kredit ej i någon måtto blifvit skadad, utan befinner sig nu tvärtom i fördelaktigare belägenhet, än den någonsin tillföre varit; hvarpå interessenas nedsättning på kronolånen både in- och utrikes är ett otvifvelaktigt bevis. En särskild fond har blifvit inrättad, hvilken af en dertill anställd Direktion med god framgång användes till årlig betalning så väl af interessena, som till någon del af kapitalet. Men K. M. vill för Riksens Ständers Banko-Utskott ej hafva doldt Dess bekymmer deröfver, att under den nog långa tid, som erfordras till denna utländska gälds totala afbetalning de årliga interessena, som derföre remitteras, jemte afbetalningar på kapitalet, blifva en verklig minskning af Rikets allmänna förmögenhet, och kan vid sådana tillfällen hafva den verkan på kursen, att Rikets redbara myntstock derigenom kunde till någon del förminska och försvinna. Jemte det K. M. derföre anser af högsta vigt, att vidtaga sådana mått och steg, att handelsvägen må visa sig till Rikets fördel, har K. M. varit betänkt på medel och utvägar, att efter hand kunna flytta en betydande del af denna utländska gäld inom Riket. Till detta ändamål har inrättningen af vissa årliga räntor på lifstid, eller någon viss bestämd tid, funnits vara en lämplig utväg, hvarigenom tillika för Rikets inbyggare, hvilkas belägenhet kunde fordra, att de hellre försäkra sig om en viss och derjemte något förbättrad inkomst för deras lifstid, än att lemna en betydligare qvarlåtenskap, härtill öppnades ett tjenligt tillfälle. — Kongl. Maj:t är derföre sinnad att till en början låta inrätta en lifstids ränte-

inrättning till en fond af en million Rdr specie. Framgången af en sådan inrättning beror helt och hållet af det begrepp, som de häruti deltagande göra sig om säkerheten af de årliga räntornas riktiga betalning, hvilken derföre i alla länder med skäl hålles i största helgd, och för sådan orsak på de flesta ställen bestrides på ett från statens öfriga utgifter afskiljdt sätt. Ehuru K. M:s oryggeliga föresats, att låta den del af Kronans inkomster, som härtill blifver anslagen, orubbad användas till detta ändamål, kunde vara en tillräcklig borgen och säkerhet för dessa lifstidsräntor, har likväl K. M. än vidare velat befästa denna föresats genom en verklig abalienation af vissa Kronans intrader till nämnda ändamåls så mycket säkrare uppfyllande. I sådan afsikt vill K. M. härmedelst lemna till Banko-Utskottets öfvervägande, om Banken kunde åtaga sig, att, igenom någon viss af dess Commissarier med nödig underbetjening, besörja om dessa lifstidsräntors årliga betalning; hvilken kan i det högsta komma att bestiga sig till hundradetusen Rdr specie om året, mot det att Banken härtill får uppbära eller emottaga någon af Kronans säkraste inkomster, som lämpligast finnes, till det belopp, som den årliga utbetalningen af lifstidsräntorna fordrar. Härmed komme Banken ej att vidkännas någon utgift af egna medel, utan besörjde blott utbetalningen af Kronans härtill anslagne fonder; för hvilket besvär K. M. ville låta Bankens betjening, som härmed finge att syssla, till godo komma ett deremot svarande arfvode.”

Så lyder detta förslag, åtminstone sådant det bland Konungens papper af Liljencrantz finnes uppsatt. Man ser,

att det innehåller både erkännandet af en ökad utländsk skuld, och ett uppslag till ett slags inländskt fondsystem. — Man finner ej att det af Banko-Utskottet hos Ständerna blifvit anmaldt. Till och med Stats-Utskottet, hvars protokoller förvaras bland Konungens papper, agerar såsom hade det ej minsta kännedom af denna Konungens proposition till Banko-Utskottet, och hvad deri säges om den utländska skulden. Stats-Utskottet förklarar blott sin missbelåtenhet deröfver, att det hvarken erhållit någon uppgift ifrån Riksgälds-Kontoret angående användningen af den till Riksgäldens afbetalning, anvisade fonden, som likväl genom bidrag af Ständernas bevillning vore tillkommen, ej heller i Stats-Kontoret derom kunnat få någon upplysning; hvarföre, då Ordföranden påminte, att Regeringsformen på intet ställe ålägger Utskottet någon granskning af Riksgälds-Kontorets förvaltning, Utskottet stadnade i det beslut, att endast hos Ständerna anmäla: "det Utskottet af de handlingar och underrättelser, som blifvit det meddelade, inhämtat, att Rikets ingälder blifvit till Rikets behof anslagne: att ovanligt stora och betydande utgifter blifvit gjorda, i synnerhet till flottans och försvarsverkets upprätthållande; men att, det oakadt, ej någon statsbrist förmärkts; hvaruti de ansågo sig hafva en fägningsam anledning att i underdånighet beprisa K. M:s visa omtanka." Om de fransyska subsidierna hade Konungen ingen ting nämnt, och de blefvo äfven hos Ständerna onämnda. Flere Stats-Utskottets Ledamöter yrkade, att i anseende till ett löpande nog allmänt ryckte om Rikets gäld, äfven borde

omförmälas, att Utskottet icke funnit spår dertill att någon ny gäld blifvit Riket åsamkad; och detta blef äfven för Ständerna tillkännagifvet ¹⁾. — Ett sådant, under ironiska loford förklädt, missnöje var ej det enda, som inom Stats-Utskottet yttrade sig. Konungen hade endast låtit meddela en öfversikt af Statsverkets tillstånd för det löpande året; och det åberopades, att 1778 ej annorlunda skett. Flere Ledamöter protesterade med skäl emot detta förfarande, såsom stridigt mot 50 §. i Regeringsformen, hvilken föreskref, att Statsverkets tillstånd för Rikets Ständers Utskott borde uppvisas. Ordföranden förklarade, i anledning deraf, att på Konungens befallning tillgång skulle lemnas till flera af de föregående årens stater. Men Utskottet, som ansåg sina göromål nära nog slutade, fann då, att detta blott skulle förorsaka uppehåll, och lät dervid bero.

Man var stött å ömse sidor, och lät förstå det; ehuru Konungen i det längsta försökte att visa sig foglig. Äfven Propositionen om åtagandet af en bevillning i stället för den införda regala bränvinsbränningen, blef utan resultat; då Konungen fordrade denna bevillning beständig, men Ständerna endast ville åtaga sig den för vissa år, — och Frietsky's memorial på Riddarhuset satte Konungens rätt till någon sådan bevillning

¹⁾ Ordalagen till Ständerna lydde: "Utskottet har anledning att förmoda, det sådane utvägar blifvit nyttjade, att Riket icke blifvit belastadt med någon ny och Riksens Ständer icke wetherlig gäld."

i allmänhet i fråga; emedan Bränvinsregalet blifvit infördt utan Ständernas hörande¹⁾.

Flere Propositioner af Ständerna skedde, alla innefattande påminnelser och rättelser. Riddarhuset begynte med att fordra en bestämd förklaring af den redan vid 1778 års Riksdag väckta frågan, huru Ständernas röster borde beräknas. Adeln yttrade den enhälliga tanken: att uti alla mål, utom i bevillnings- och privilegiisaker (i hvilka Ständernas enstämmighet fordrades) pluraliteten af tre stånds röster utgjorde ett Ständernas beslut; hvaremot, om två stånd stadnade mot två, saken förfölle²⁾. Konungen svarade: "Att sådant

1) Nordin i sina anteckningar säger: "Vid 1786 års Riksdag ville Konungen gifva bränvinet löst, men deremot vinna en någorlunda god ersättning. Han sade mig då, att han hade 30 tunnor guld deraf, men åtnöjdes med 18. Presterna och Bönderna skulle gerna velat gifva hvad som begärdes på obeständ tid, men de återhöllos af Adeln, som fann försiktigast att hafva qvar detta band. Borgaren (ensam) ingick för alltid. Efter Riksdagen d. 25 Juni var jag utkallad till Konungen på Drottningholm kl. 6 på aftonen, då vi talade om bränvinet, hvars lösgifvande på hvad vilkor som helst jag tillstyrkte, i anseende till den elaka verkan kronobrännerierna och krogarna gjorde på sederna. Om hösten i November yrkade jag vidare samma sak i Upsala på slottet, då Konungen lofvade mig att snart vilja hjälpa detta."

2) Man påminne sig, att denna fråga vid 1778 års Riksdag redan var väckt, till förekommande af den decisionsrätt, som den återupplifvade Gustaf Adolfs Riksdagsordning inrymde åt Konungen, i fall af Ständernas skiljaktiga tankar. I ett samtal med Nordin d. 20 Januari 1789 berättade Riksrådet Axel Fersen, huru han vid 1778 års Riksdag hindrat antagandet af 1617 års Riksdagsordning, så vidt den rörde lagstiftningen. "Det tillgick således. Om Onsdagsmorgonen kl. 8 skulle Plenum hållas (på Riddarhuset), då det eljest alltid va-

alldeles vore H. Ms egen tanka, att den vore både enlig med Regeringsformen af d. 21 Aug. och med sednaste Riksdagspraktik, samt att det mycket fägnade honom, det han i alla delar instämmer med Ridderskapets och Adels tankar." — Det var denna förklaring (Adeln ursäktade sig, att hafva begärt den ensam, hos de öfriga Stånden, med hvilka Riddarhuset kommunicerade Konungens svar, och som deröfver förklarade sin tillfredsställelse) det var, säger jag denna förklaring, som fastställde den princip, genom hvilken vid 1789 års Riksdag Säkerhets-Akten, — och med den Enväldet — gick igenom, med de tre Ofrälseståndens bifall, emot Adels protest.

Riddarhuset besvärade sig att icke, enligt vanligheten, krigsbefälet denna gången blifvit kalladt till Riksdagen, och hemställde, att vid framdeles skeende Stän-

rit kl. 11. Fersen uppkom kl. 11 och träffade LandtMarskalken Saltza, som förundrade sig att finna Fersen uppe så bittida. — Fersen frågade, hvad viktigt som nu skulle förehafvas. Saltza nämnde, att Riksdagsbeslutet, som vore uppsatt i Cantzliet, skulle justeras. Fersen läste då på manuscriptet och fann deri, att 1617 års Riksdagsordning var i 1 §. antagen. Fersen invände häremot, att fråga derom aldrig förevarit hos Stånden, och kunde han således ej finna sig i beslutets underskrifvande. Saltza bekymrad frågade, huru han ville hafva det. Fersen sade, med de och de ändringar ingår jag deri, och kallade neder Landshöfding Nackrey från läktaren. Nakrey läste, fann samma betänklighet och uppsatte då projectet till denna paragrafs förändring. Vid föredragandet begärde Fersen saken på bordet. Följande dagen inkom Hummelhjelm's Memorial." (Se II D. s. 157, der not. 1 efter denna upplysning rättas). — Derföre föreslog Grefve Fersen äfven vid 1786 års Riksdag åtskilliga försiktighetsmått vid Riksdagsbeslutets justering.

dernas sammankomst rättelse deri måtte ske ¹⁾. Ständerna anhöllo om upphäfvandet af de inskränkningar, som Konungens tryckfrihetslag af 1774 blifvit underkastad genom tilläggen af 1780 och 1785. De yrkade säkerhet för ämbetsmän mot godtycklig afsättning, i alla de ämbeten, hvilka genom regeringsformen icke blifvit förklarade för förtroendesysslor. Trenne stånd sammanstämde i anhållan om förbud mot monopolier och förpaktningar af borgerliga näringar. Samtelige ständerna förenade sig väl om fortfarandet af den år 1778 åtagna bevilining, dock med inskränkning till både tid och belopp.

En Ständernas Deputation anmälte allt detta hos Konungen. Han svarade: "Då LandtMarskalken och Talemännen vid detta tillfälle, och ej på Rikssalen, öfverlemna mig Riksens Ständers svar på mina Propositioner, finner jag, enligt Regeringsformen, att Riksens Ständer lära insett svårigheten att dem antaga. Jag är dessutom genom edra medbröder i Banko-Utskottet redan undermåttad, att Fahlén bergslag icke vunnit det understöd, jag

1) Krigsbefälet hade allt ifrån Kon. Carl IX:s tid blifvit kalladt till Riksdagarna. I 1772 års Regeringsform nämnes intet derom, men väl i 36 §. att med Arméens Pensionskassa skulle förhållas efter de reglementen, som stadgade blifvit, eller K. M. genom öfverenskommelse med krigsbefälet och arméens fullmäktige kunde stadgas. Reglementet sattes i sammanhang med Riksdagarna; emedan deri stadgades, att den valda Direktionen öfver Arméens Pensionskassa skulle sitta från Riksdag till Riksdag. För öfrigt reviderades kassan hvart tredje år af arméens fullmäktige. En sådan revision hade nyss före Riksdagen skett. Oppositionen hyste hemliga misstankar öfver kassans användning; ehuru på Riddarhuset intygades, att den befunnits i fullkomligen godt stånd.

föreslagit; men min omvårdnad för detta nyttiga verk skall icke dervid stadna. Jag har redan förordnat en beredning att undersöka och uppgifva hvilka utvägar kunna tagas till detta verks räddning."

Vid skrifvelsen angående bevillningen anmärktes af Konungen: "Det är för att vinna en dyrbar tid, som jag nu emottager Riksens Ständers utlåtande angående bevillningen; men, om jag rätteligen erinrar mig, hafva deras yttranden i detta ämne alltid blifvit öfverlemnade på Rikssalen. Jag skall låta derom efterse, och anmärker emellertid, att dermed bör förhållas hädanefter på lika sätt, som hittills."

Mot Ständernas tacksägelse för det Konungen gillat deras tillämpning af 2 §. Regeringsformen på ämbetsmäns säkerhet, invände han: "Om något bevis af Riksens Ständers förtroende för mig kunde anses öfverflödigt, så vore det denna underdåniga tacksägelse. Jag har trott mig förekomma all tvetydighet, då jag låtit säga dem min tanka; och då jag tillåtit att införa den samma i Riksdagsbeslutet, har med verkställigheten deraf detta ämne vunnit all nödig åtgärd."

På Ständernas skrifvelse angående tryckfriheten och monopolier svarades: "Mitt folks angelägenheter äro mig alltid ömma, och Riksens Ständer böra ej tvifla att jag befordrar dem i sammanhang med min omvårdnad af deras, Rikets och Regeringssättets gemensamma väl. Ju viktigare dessa ämnen äro, ju mindre möjligt är det mig tillika, att genast och utan behörig pröfning derå meddela mitt svar. Det skall likväl icke dröja." Bägge dessa framställningar blefvo efter Riksdagens slut afslagna.

Då LandtMarskalken öfverlemnade Ridderskapets och Adelns enskilda besvär, och deribland dess hemställan om krigsbefälet, svarade Konungen: "Jag omfattar alltid mitt trogna krigsbefäl med synnerlig nåd och be-
vågenhet, och skall ej underlåta att hafva ett nådigt afseende på de rättigheter det samma tillkommer och förbehållne äro. Jag skall ock härpå, i sammanhang med de öfrige Ridderskapet och Adelns besvär, meddela mitt utslag." — Detta utslag gafs aldrig; men krigsbefälet upphörde från denna tid att särskildt kallas till Riksdagarna.

Obelåtenheten gaf sig allt friare luft. Den bevilling, som Ständerna åtagit sig år 1778 till nästa Riksdag, d. v. s. på obestämd tid, förklarade de sig väl vilja fortsätta, men endast på fyra år, och med minskning af en procent i bevillingssumman. I Adelns beslut om afslag af passevolancen, hvarmed Bönderna förenat sig, sattes giltigheten af kronans nyss för flere regementen ingångna passevolancekontrakter i fråga, då passevolancen ogillades för alla egentligen Svenska regementen, såsom olaglig. I ett memorial på Riddarhuset gjordes skarpa anmärkningar mot missbruk af passevolancen i Finland¹⁾. I ett annat²⁾ klagades, att folket derstädes skulle svultit ihjäl och landet varit tomt och öde, utan Rysslands hjälp och biträde, och att all säkerhet i egendom der försvunnit, genom de år

1) Af Hr Tigerstedt, G. A. d. 22 Juni.

2) Af Hr Sprengtporten, Göran s. d. Öfverste Sprengtporten gick innan årets slut i Rysk tjänst.

1778 af KammarCollegium fastställda grunderna för det der pågående storskiftet¹⁾; — hvilket likväl gjorde epok i Finlands kultur. — Mesta uppmärksamheten väckte ett i Borgareståndet ingifvet memorial, tryckt innan det i Ståndet upplästes, hvari ej otydligt protesterades mot Riksdagens så snara afslutande, såsom varande i strid mot Konungens i Riksdagskallelsen yttrade uppsåt, att gemensamt med Riksens Ständer på fasta, säkra och nyttiga grunder stadga och till fullbordan bringa afhjelpandet af den allmänna nöden. Rätta källan till alla Riket tryckande olägenheter, heter det, låge i Samfundslagarna och oriktiga begrepp derom, så väl om Grundlagarna och den allmänna Lagen, som om alla de lagar, hvilka i afseende på närings- och försvarsinrättningar samt bruk och seder kunna för samhället vara nyttige eller skadlige. Lagstiftnings- och den dermed förenade Lagtolkningsmakten voro, enligt Regeringsformen, K. M. och Riksens Ständer gemensamt förbehållne, och kunde ej lemnas åt någon af de höga kontrahenterna ensamt. Derföre hade K. M. i sitt nådiga yttrande öfver 1617 års Riksdagsordning förklarat, att han med sitt bifall accederar till Riksens Ständers pluralitet. Verkställigheten af Lagarna vore i Regeringsformen K. M. med Råd, Collegier och Ämbetsmän, förbehållen; men Ständernas underdåniga besvär hörde ej till Lagskipningen, utan till Lagstiftningen och den autentika Lagtolk-

1) Nämligen att vidt aflägsna och obygda marker måtte afvittras och gifva under kronan rum för nya sjelfständiga åboer, sedan ett visst areal af jord blifvit de gamla hemmanen förbehållet.

ningen; öfver dem böra ej Collegierna, utan Medständer höras, och dessa besvär vid sjelfva Riksdagen afgöras, hvilket ock kunde ske inom den i 46 §. Regeringsformen¹⁾ bestämda tiden. Den underrättelse att Kgl. Maj:t ville, för någon sin angelägna resa neder åt landet, före denna tid sluta Riksdagen, kunde ej annat än bedröfva hvarje tänkande undersåte. — Memorialet slutade med den proposition, att Börgareståndet borde inbjuda sina medständer, att i en gemensam stor Deputation hos Konungen i underdånighet anhålla, att Riksmötet icke förr aflyses, än allmänna besvären och andra riksvårdande ärender blifvit till nådigt slut förhulpne.

Det var en röst ur de gamla Mössornas läger, af hvilka flere åter började visa sig vid denna Riksdag; der äfven den från partitiderna så fruktade Pechlin sig infunnit, men höll sig stilla. — Memorialet med sin syftning, att Konungen skulle bindas vid Ständernas pluralitet, till och med i den ekonomiska lagstiftningen, smakade helt och hållet af det gamla regeringssättet, hvars traditioner vid denna tid började återgå och verka mer, än på ytan syntes. Författaren var Riksdagsmannen för Upsala stad, Philosophiæ Magistern och Källarmästaren Keventer²⁾. Han hade förut stött sig med en stor del af sitt stånd, genom sitt yrkande vid valet af Bankofullmäktige, att, såsom en del af Borgerskapets till Riksdagen sände ombud (nämligen Borgmästarne)

¹⁾ Nämligen att Riksdag ej skulle vara längre än högst tre månader.

²⁾ Rådman i Upsala, förut Docens vid Akademien.

voro mer att anse för civile ämbetsmän, än skattdragande borgare, alle sådane borde uteslutas från valet, eller derom medståndernas tanka inhämtas. — Hvad hans ofvannämnde politiska memorial angår, så förklarade ståndet, att det ingen del deri toge, utan ville genom underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t öfver det samma förklara sitt högsta ogillande och misshag. Hvilket ock skedde; ehuru Älderman Westin, som tillhörde oppositionen, berättade sig redan hafva fått underrättelse, att memorialet vore till JustitiæCantzlerens beifrande öfverlemnadt, hvarföre någon ståndets åtgärd icke syntes vara af nöden.

Keventer blef inför Svea Hofrätt, för yttrade förgripliga meningar om regeringssättet, aktionerad, och, ehuru han påstod sig endast inför Konung och Ständer gemensamt kunna ställas till ansvar, dömd till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd, samt förbuden att föra allmän talan.

Den 23 Juni upplöste Konungen, efter ej fullt två månader, Riksdagen med följande Tal: "Om endast Rikets nytta, eder egen bergning varit orsaken till detta Riksmöte jag nu i dag slutar, har mitt uppförande under loppet af denna Riksdag bort vara eder ett öfvertygande vedermäle om min kärlek för fäderneslandet. Om farhågor, ogrundade till sin natur, oförtjente för den, som gifvit eder friheten, som eder nu samlat endast för eder bergning; om dessa farhågor, dessa irrbloss uppkommit och hotat att störa den enighet, som jag i fjorton år med så mycken möda, en så stor försakelse af allt eget missnöje, sökt bibehålla, har jag an-

selt dem, som de moln, hvilka uppkomma efter ett långt lugn, men ett ståndaktigt tålmod endast kan skingra; ty sanningens kraft verkar i längden, och upplyser slutligen, då man mest sökt att den fördunkla. Våra tideböcker bära derom vittne, och en af mina största företrädare, den konung, hvars namn jag har den äran att bära, Gustaf Eriksson, fäderneslandets förlossare, erfor under sin ärorika regering mer än en gång detta öde; men sanningen har segrat till slut, och dess ärofulla namn har förts lika segrande till efterverldens förundran, fast afunden, enskilda afsikter, ärelystnad, lättsinnighet och regeringssjuka sökte att i dess tid oroa hans regering, och trötta honom vid den spira, som rycktes ur tyrannens hand. Det är ock till efterverldens domstol konungar böra vädja, ty den är ensam oväldig; samtidens tadel och lof äro gemenligen lika orättvisa: den dömer med fördomar, efterverlden på säkra grunder; samtiden anser ofta en god konung för svag, en rättvis för hård, foglighet för eftergifvenhet, ståndaktighet för ärelystnad; efterverlden dömer säkert, ty den är utan afund, utan hat. Det är den, som kommer att döma om detta Riksmötes åtskilliga skiften, om deras uppsåt, som der mest visat sig, om mitt, som föregått eder med efterdömen af foglighet, saktmodighet, förtroende, som sökt visa eder beredvillighet i allt, som kunde röra eder frihet, eder säkerhet, som skingrat allt, som kunde uppväcka hetta och oro bland edra öfverläggningar; ty jag uppofrar allt som mig enskilt rör, af kärlek för Riket, vårt gemensamma Fädernesland, och denna känsla fäster mig vid den stig jag vid

min regerings början valt. En stig, ofta strödd med törne, men på hvilken omvårdnaden om edert väl och mine store företrädares efterdöme mig uppehålla; och jag anser ej för en ringa belöning för min möda hoppet, att de medel j på min anmodan mig lemnat, kunna frälsa eder från följderna af hårda år, om den Högste ännu oss med denna plåga hemsöker; ty jag bär en faders hjerta för eder, det har jag redan mer än en gång visat, och derifrån kan jag ej afvika. Det är åt eder att svara deremot, genom eder lydnad, eder vördnad för lagarna och mina bud, och det förtroende jag af eder har rätt att både äska och vänta. Fören dessa tänkesätt till edra hemorter; de äro för eder, för mig och för fäderneslandets lugn nyttiga. J återtagen i dag edra vanliga kall; men jag vill, innan j skiljens från detta rum, lemna eder ett nytt vedermåle af min omvårdnad för eder. Jag återlemnar eder det fjerde året af den bevillning j mig gifvit. Mine undersåtare, tryckte af hårda år, behöfva att i de goda återtaga krafter, och det är mig kärt, att dertill på så märkligt sätt bidraga. Rikets nu varande skick lofvar mig fred och lugn, samt att inga sådana omständigheter på lång tid sig förete, som kunna äska edra sammankomster; men då vi nu på lång tid skiljas åt, önskar jag eder den Högstes välsignelse, att med glädje återse edra hemorter: förblifvandes eder alla samteligen och hvar och en i synnerhet med all Kongl. nåd och ynnest välbevågen."

Polismästaren Lagman Liljensparre i en rapport till Konungen af d. 25 Juni inberättar: "Om K. M:s afskedstal till Ständerna äro i sällskap och bland förtrogne

olika ömdömen. De som deri känna igen sig förklara att, enär Riddarhusets protokoller hinna utkomma på trycket, skola de utvisa, att ej något passerat, som kan bestyrka det missnöje, som K. M. yttrat, emedan i de öfver Regeringsformens förstånd väckta frågor, K. M. sjelf varit med Riddarhuset af samma tanka; hvarföre de frukta att K. M. gifvit sig dementi, i synnerhet vid utländske hof, der ofelbart anskaffas och läses öfversättningar af både K. M:s tal och Riddarhusprotokollerna, hvilka sednare icke skola gifva minsta anledning till sådant, som kunnat offendera konungen. Andre åter hålla före att, sedan nedriga rykten om K. M. i landsorterna blifvit utspridda¹⁾, dels af resande, dels af riksdagsmännen sjelfve, som sina vänner i slik ton tillskrifvit, men folket i orterna af K. M:s nådiga tal förnimmer att

1) Före Riksdagen utspriddes ett högst bittert pasquill mot Konungen, hvilket ännu finnes i många samlingar af denna tidens, mest handskrifna, oppositions-litteratur, kalladt: *Lagman Thorgnys bref från Vallhal*. Deri förekomma ställen, sådana som det följande om Konungen: "Om din statsprincip är att utarma adeln genom prakt och öfverflödiga nöjen samt allmogen genom utlagor, för att med säkerhet lemna rikets tömmar åt tjuftpojarna — så vet, att denna maxim är närmaste släktinge till Christierns bödelyxa." — Nordin säger derom: "Detta ogudaktiga och trolösa pasquill lærer hafva begynt löpa vid början af Februari månad 1786, men tjenar mera till bevis på auctorns arghet än tidens och regeringens hårdhet. . . . Ho har påbudt luxen? Hvar och en äger sin frihet, allenast högmodet tillåter sparsamhet. En tarflig President Rosir (i Svea Hofrätt) har mera anseende än de mest braskande herrar, och är af Konungen hörd mer än någon annan president. — För mig och tusende andra har det gått an, att med tarflighet vinna utkomst under dessa år. Detta har jag velat annotera; emedan pasquillantens ej har mera skäl att begära förtroende för sin uppgift, än jag för mitt vittnesbörd."

Ständerna sjelfva varit regeringssjuka och partiska, och K. M. det oaktadt eftergifvit fjerde årets bevillning, så skall hatet, som vederbörande velat väcka emot monarken, snarast falla på dem sjelfva. Sådana ideer hafva i synnerhet kommit i hufvudet på Bönderna, hvilka säga, att när de hemkomma med Konungens tal, skall allmogen icke annat kunna tro, än att deras uppstudsighet vållat, att de icke fått frihet att sjelfve bränna. . . . Somlige hafva gjort den anmärkning, att K. M. skall mildt och nådigt hälsat på de tre stånden, men icke sedt åt Adeln, mycket mindre hälsat, hvaremot Hertig Carl blott skall hälsat på de stora. Hvaraf de gjort sig den slutsats, att Konungen nogsamvt vet, hvilka de varit, som narrat de andra stånden, och att K. M. icke så mycket tillräknat bönderna, hvad herrarna gjort och tillställt; hvilket äfven skall visa sig i eftergiften af bevillningen, som är obetydlig för herrarna, men kommer allmogen mest till måtta. Jon Bengtsson ¹⁾ svär på Riddarhusherrarna, som icke hållit ord med hvad de lofvat ²⁾, emedan han med sina medbröder annars visserligen ingått i en perpetuell afgift för bränvinet efter K. M:s proposition, och han medger också, att den afgiften varit mindre känbar för bonden, än att köpa 7 à 8 kannor bränvin för en tunna råg. — Han och flere med honom hoppas, att åter få snart Riksdag, då det skall gå med Adeln, såsom i K. Carl den elftes tid."

1) En från partitiderna bekant Småländsk Riksdagsbonde — var redan Riksdagsman 1756.

2) Troligen, att Konungen skulle nödgas utan vilkor uppgifva bränvinsregalet, hvars laglighet bestreds.

Man ser början till en sinnesstämning, som skulle sprida sig och framdeles begagnas.

Ett omdöme om ställningen i Sverige på denna tid af en utlänning, som haft goda underrättelser; må ur Konungens papper anföras. — Grefve Podewils var från Preussiska Hofvet sänd till det Svenska, för att tillkännagifva Konungens morbrors, den store Fredriks död. Han aflemnade till den nye Preussiske Monarken en berättelse, hvilken man här vetat att förskaffa sig¹). Vi meddela den i utdrag och öfversättning: "Jag har vid min ankomst till Sverige funnit sinnena ännu uppeldade af den sista Riksdagens oro, som varit ganska stormig. Hofvet, som sedan 1772 ej trodde sig ha något att frukta från Ständerna, har träffat på en formidabel opposition. — Om Konungen hade anat denna sinnenas stämning, hade han säkerligen ej sammankallat Ständerna. Han har fria händer i detta afseende, och de propositioner han gjort, voro ej af nog betydighet, att derföre risquera en sådan fara. — Kanhända var det hoppet att få sina egna och sina bröders skulder betalda, som deciderade honom dertill. Oppositionen har haft skickligt folk i spetsen för sig, ibland andra Fältmarskalken Grefve Fersen, och Baron Carl de Geer. De ha begynt med att begära, såsom en complaisance af Kungen, att han ville renoncera från sin desiciva röst, när de fyra stånden ej voro af lika mening²); då de erhållit

¹) Den är åtföljd af ett bref, dateradt d. 8 Aug. 1787 från då varande LegationsSekreteraren Bergstedt i Berlin, som haft detta hemliga uppdrag.

²) Har afseende på den af Konungen upplifvade 1617 års

detta, ha de ej mera satt några gränser för sina anspråk och afslag. Alla hofvets propositioner ha blifvit afslagna, undantagande den, som angick Magasinsinrättningen. — Hvad som mest stött hofvet har varit att se nationen i allmänhet, och hufvudstaden i synnerhet, yttra sin fögnad öfver oppositionens framgång. Man fruktade oroligheter. Det återstod ej annat än att avsluta Riksdagen; hvilket lyckades genom Grefve Fersens bemedling, som man förstått att blidka. — Se här, hvarpå nationens missnöje synes grunda sig! Man förebrår Konungen i allmänhet en allt för stor böjelse för depenser, mest egnade åt frivola föremål, såsom hofspektakler, karusseller, onödiga byggnader, men i synnerhet hans täta resor, genom hvilka stora summor gå ur landet, och som skola föranledt honom att lägga hand på fonder, destinerade för andra ändamål. Man önskar att Konungen måtte förändra sin omgifning. Man klagar att nästan alle de gamle Rådsherrarne och de personer, som njuta nationens förtroende, hafva aflägsnat sig, och att man ser omkring Konungen blott sådana, som missbruka hans ynnest. Visst är, att stora missbruk hafva inrotat sig, i synnerhet i afseende på de ecclesiastika befordringarna. Man har vid Riksdagen öppet talat om att man borde draga deras upphofsmän till ansvar, och i synnerhet anses Baron Armfelt för farligast. Men, om å ena sidan Ständerna tro sig hafva skäl till missnöje, så synas de å andra sidan vara orättvisa och gå för långt. Man medgifver temmeligen allmänt, att Sve-

Riksdagsordning, och den förklaring deröfver Konungen vid Riksdagen meddelade.

rige har oändligen vunnit på denna regering, och sedan 1772 års Revolution. Det ok, hvarunder de utländska makterna höllo nationen, är afskakadt. Hvad financerne angår, så har Konungen, med tillhjälp af utländska lån, fullkomligt återställt Bankens kredit, genom realisation af den alltför stora sedelmassa, som Banken hade utgifvit; så, att nu Bankosedlarna stå al pari med silfver, endast klingande mynt är i rörelsen, och nu Sverige förlorar nästan intet på kursen, då förut differensen var otrolig. Denna stora fördel faller i synnerhet i ögonen, då man kommer hit ifrån Danmark; der de missbruk i detta afseende, som man reformerat i Sverige, ännu herrska till den grad, att från Hamburgs portar till Helsingör man ej ser något silfvermynt, utan endast papperspenningar, som oupphörligt falla i värde. Det har fordrats mycket klokhets, att komma till ett sådant resultat i ett land, som ofta är utsatt för missvext, och hvars utgifter äfven i vanliga år ej fullt svara mot inkomsterna. — Arméen är, enligt alla deras omdöme, som sett hurudan den var fordom, i oändligt bättre skick än förr. Inalles stiger den till 50,353 man; Konungen har sagt mig, att han ofördröjligen ämnar öka den till 54,000. I sjelfva verket läser den blott utgöra 40,000 man; men det är landtregementerna, underhållna af provincerna, som äro inkompleta, hvilket Konungen ej rår för. Flottan, som var fullkomligt delabrerad, är på en respektabel fot, hvarom jag sjelf haft tillfälle att kunna öfvertyga mig. Konungens regering kan berömma sig af flera nyttiga inrättningar, som under den förra anarkien aldrig varit

att tänka på. — Jernsmidet, kanongjuterierna, stålmanufakturerna hafva gått framåt. De sköna konsterna blomstra, och Sverige har nu artister af alla slag. Men i synnerhet ha de mekaniska konsterna gjort oändligt stora framsteg, såsom arbetena i Carlskrona och det förbättrade machineriet i grufvorna bevisa. Allt detta länder ostridigt Konungen till heder; ty han sysselsätter sig med allt, och tar kännedom af allt, utan att sky för arbete och mödor. För att återvinna hvad han vid sista Riksdag förlorat är nödigt, att han beflitar sig om en sträng hushållning, omgifver sig med män, som hafva nationens förtroende, afskaffar de missbruk, hvarom jag talat, och i synnerhet icke kallar ny Riksdag. Men dertill fordras, att han skulle kunna umbära bevillningen af Ständerna; då de fyra år, som de utsatt för varaktigheten af den nu åtagna, gått till ända. Man tviflar på att han vill och kan detta ¹⁾. I Politiken synes Sverige för det närvarande ej ha något system. Konungens böjelse fäster honom vid Frankrike, och det anses afgjort, att han derifrån drager subsidier; men det sker så hemligt, att medlen ej ens gå genom Franska Ambassadörens hand. Ryssland har sednast närmat sig till Sverige, och man har proponerat ett familjeförbund emellan Nordens tre Kronor, under namn af det Holstenska (Pacte de Holstein), i imitation af det

1) Författaren återkommer här till Konungens kostsamma resor, och tillägger att Konungen för det närvarande vore sysselsatt med en reseplan till England. Vi ha i hans papper ej funnit något derom, men väl finnes der spår till ett påtänkt förslag, att för Kronprinsen söka en Engelsk Prinsessas hand.

Bourbonska; men såsom Kejsarinnan icke beledsagat denna proposition med något anbud om subsidier, synes Konungen hvarken härigenom vilja binda sig händerna eller misshaga Frankrike. Konungen har sagt mig flera gånger, att han mycket önskar alliera sig med Preussen. Han har gjort mig den äran att invitera mig till Carlskrona, för att visa mig, såsom han sjelf sade, att vid tillfälle han ej skulle blifva en onyttig bundsförvandt, och att hans flotta vore i stånd att beskydda Preussiska handeln, i fall af oroligheter i norden. Om det tillåtes mig döma i detta ämne, tror jag att Hans Svenska Majestät härvid glömmar sina bägge rivaler i Östersjön. Svenska flottan har för öfrigt syns mig anseelig och i godt stånd. Jag har sett i Carlskrona hamn 24 Linieskepp från 60 till 72 kanoner, hvaraf 10 helt nya och 13 Fregetter från 36 till 44 kanoner. — Man arbetar nu på 3 Linieskepp och 18 Fregatter, och ämnar inom kort föra Linieskeppens antal till 30 och Fregatternas till 36¹⁾. Finska flottan är oberoende af denna och består, säges det, af mer än 80 fartyg af ett slag, som är midtemellan Galerer och platta fartyg, af en egen konstruktion, egnad för detta lands skärgårdar, och till att understödja arméens rörelser. Landet besoldar 13,000 matrosar, utom besättningarna på hvad man kallar arméens flotta, och, då Sveriges handelsflotta är ganska anseelig, saknas icke sjöfolk. — I allmänhet äro inrättningarna i Carlskrona mycket vackra, i synnerhet dockorna af en storlek och

¹⁾ Jemför dessa uppgifter med de officiella i Konungens berättelse om flottan till Ständerna.

en soliditet i byggnadssätt, som, tror jag, öfverträffar de gamles så berömda arbeten. — Man hade utspridt vid Riksdagen, att de summor, som hofvet uppgaf såsom använda för dessa föremål, hade blifvit dragna till andra. En kommission, sammansatt af Chefen för Financerna Baron Liljencrantz, StatsSekreteraren Carlsson och Öfverste Toll, har fullkomligt rättfärdigat dem, som haft direktion öfver dessa arbeten, nämligen ÖfverAmiralen Grefve Ehrensvärd, KontreAmiral Chapman och en viss Thunberg¹⁾. Konungen, innan han lemnade Carlskrona, har betygat dem sin fullkomliga tillfredsställelse och på allt sätt distinguerat dem.”

Genast efter Riksdagens slut företog Konungen en resa först till Carlskrona, sedan till det i Skåne sammandragna lägret. Han emottog der Danska KronPrinsen och öfverreste sjelf incognito till Seland, der ett Danskt läger besågs. Kronprinsen gjorde äfven en resa till Skåne och Götheborg. Han skulle denna höst åtfölja sin far till Upsala, hvars nominelle Cantzler den åttaårige Prinsen var.

Konungen hade redan om våren detta år åter kastat sina blickar på Universitetet, hvars styrelse han, såsom Kronprins förut, och nu åter, i sin sons namn, förde. Vi ha omtalat det besök, som han der redan gjorde

1) ÖfverDirektören och Riddaren Thunberg: den store byggmästaren, Polhems lärjunge och Augustin Ehrensvärds vän; hvars minnesmärken äro skeppsdockorna vid Sveaborg och Carlskrona, och planerna till Trollhätte- och Götha kanaler, sådana de, med få afvikelser, sedan blefvo utförda. Daniel Thunberg, bondson från Ångermanland, dog 1788 i Carlskrona, 78 år gammal.

vintern 1786. Han återvände om hösten för ett längre vistande. Anledningen till dessa besök i Upsala, berättade CantzliRådet Rosenstein för Nordin, var att gifva Akademien mera förtroende i det allmänna; emedan Konungen icke gillade den nya sed, som Grefve Axel Fersen ibland de förnäma hade infört och förordat, att man borde låta uppfostra sina barn i Frankrike. Konungen besökte derföre sjelf Upsala Akademi och rådde föräldrarna att dit sända sina söner.

Konungen vistades i Upsala ifrån d. 22 Okt. till d. 9 Dec. 1786. Dagligen såg man honom incognito i Professorernas föreläsningar, eller närvarande vid disputationakter, eller vid den unga adelns öfningar i det så kallade Skytteanska Collegium ¹⁾. Han upprepade

1) För Akademiska Läsare må här ett summariskt utdrag lemnas ur en Journal hållen under detta Konungens besök i Upsala (se Uppfostringssällskapets Tidningar för 1787). Den 22 Okt. anlände Konungen och emottogs vid Flötsund af Vice Landshöfdingen, StatsSekreteraren Schröderheim, Rector Professor Christiernin, samt Senatus Academicus, Landtstaten och Magistraten. D. 23 afhörde H. M. incognito kl. 11 ett stycke af Professor Svedelii föreläsning i Latinet samt kl. 12 Professor Fants föreläsning i Historien. Kronprinsen emottog derförest Akademistaten. D. 24 afhörde K. M. Professor Fant. D. 25 besökte Professor Thunberg. D. 26 afhörde Konungen Professorerna Lindblom, Fant och Dureus (Konungen rådde den sistnämnde att taga afsked), samt besökte Laboratorium Chemicum. D. 29 hörde K. M. Professorerna Thunberg, Melanderhjelm, Floderus, Lindblom, Fant, samt besökte Gamla Upsala. D. 28 hörde Professor Neikter och lät samtliga den studerande ungdomen för sig och Kronprinsen presenteras på Akademigården, hvarefter afhördes en Latinsk Disputationsakt under Magister Thorberg: De Poesi Homerica. D. 29 Guds-tjenst i Domkyrkan, som af K. M. bevistades, hvarvid predikan hölls af Hofpredikanten Grefve Fr. Bogisl. v. Schwerin

sitt besök, på kortare tider, i Mars, Maj och Augusti månader 1787, och om våren följande året. Det var

(erhöll 1788 Sala Pastorat). E. m. särskild presentation af den studerande noblessen. D. 30 hörde H. M. Professor Fant och besåg Myntkabinettet. D. 31 afhörde Professorerne Murray, Thunberg och Fant. D. 1 Nov. som var Kronprinsens födelsedag undanbad K. M. sig alla högtidligheter, afhörde på f. m. en föreläsning af Fransyska Språkmästaren och på e. m. en historisk disputation under Prof. Fant, hvarvid Schröderheim, Rosenstein, Professorerne Lindblom och Boethius samt Akademi Sekreteraren Flygare med flere unge adelsmän och officerare opponerade extra. D. 2 hörde K. M. Prof. Fant. D. 3 afreste K. M. e. m. till Stockholm, sedan H. M. afhört Professorerne Berch och Fant. D. 5 återkom. D. 6 hörde Prof. Fant, besåg Gustavianska Grafchoret och besökte Prof. Prosperin på Observatorium, som visade Konungen Saturni ring. D. 7 hörde Prof. Fant. D. 8 Prof. Neikter, besåg Consistoriihuset, befallte att Ärkebiskoparnas porträter, så vidt möjligt, skulle kompletteras, hörde på en disputationsöfning i Collegium Skytteanum tillika med Kronprinsen. D. 9 tog exercitiigården i besiktning och hörde Prof. Fant. D. 10 hörde Prof. Fant. D. 11 hörde Leopolds Åminnelsetal öfver Prof. Sleincour. D. 12 Bön och Cour hos H. M., hvarefter Danske Envoyéen Juel till Kronprinsen öfverlemnade Danska Elefanterorden. Envoyéen episade vid ÖfversteMarskalkistaffeln, som var anrättad i Consistorii Academici rum. D. 13 och 14 afhörde Professorerne Fant, Lindblom och Boethius. D. 15 på f. m. en Disputationsakt under Prof. Neikter; extra opponerade Fant, Filenius, Drissel, P. Afzelius, M. Floderus, P. Malmström och Studeranderne Carl v. Rosenstein, Baron Ludv. Mörner, Benjamin Höijer, J. Holmbergsson m. fl. E. m. Disputation i Collegium Skytteanum, hvarvid K. M. täcktes lemna samtelige de närvarande adelige studerande företräde, och yttrade sitt välbehag öfver inrättningen till Prof. Lindblom. D. 16 afhörde Prof. Fant. D. 17 Prof. Tingstadii Inträdestal. D. 18 en Disputationsakt: Legatio Joh. Skytte Senioris in Daniam, som på Svenska under Prof. Lindblom försvarades af M. Sundvall. Schröderheim m. fl. opponerade extra. D. 19 reste K. M. till Sahlsta. D. 20, 21 afhörde Prof. Fant. D. 22 Disputationer

under detta sistnämnda besök, som Konungen den 30 Mars 1788 hörde Thorild offentligen försvara sin Critik öfver Montesquieu, — en den celebraste disputationsakt, som vid Universitetet blifvit hållen¹⁾.

på Akademien och i Collegium Skyttianum. D. 23, 24 afhörde Prof. Fant, samt reste till Stockholm; d. 28 återkom och afhörde Prof. Fant. D. 29 bevistade Disputationsakter på Akademien och i Collegium Skytteanum. D. 30 hörde Prof. Fant. D. 1 December besökte Prof. Thunberg och hörde Prof. Fant. D. 2 besåg ytterligare det Akademiska Bibliotheket och reste till Stockholm. D. 4, 5 afhörde Prof. Fant, hörde sistnämde dag en Disputationsakt, och lemnade hela Akademi-staten företräde, hvarvid Rektor tolkade Akademiens und. erkänsla. På aftonen afhörde K. M. och Kronprinsen en Disputationsakt i Collegium Skytteanum, då Lindblom å egna och den studerande adelns vägnar aflade und. tacksägelse för Konungens nåd. Baronerna Jöran Silfverhjelm, Clas Fleming, Hampus Mörner, Clas Cederström m. fl. hade i dessa öfningar utmärkt sig. D. 7 afhörde Konungen Prof. Fant, besökte Prof. Låstbom och såg de ekonomiska samlingarna. D. 8 hörde Fant. D. 9 afhörde tvänne Disputationsakter och afreste från Upsala.

1) Naturforskaren Professor Swartz skrifver derom till Professor Lidén d. 1 Apr. 1788: "Thorilds disputationsakt har väl Hr Professorn sig redan bekant, samt att den anställdes i Herrens egen öfvervaro. Den har varit tordehända en af de besynnerligaste. Sjelfva ämnet röjer auctorns tilltagsenhet. — Herrar Schröderheim, Hastfehr och Leopold ha opponerat extra på hög befallning. Det har ej aflupit utan nöje och löje. Konungen har sjelf applauderat; och Thorild blifvit på Konungens befallning af fem deputerade complimenterad, som han dock ej lär anse för något utomordentligt. — Leopold har blifvit H. M:s Handsekreterare med Tromans heder, lika som Kellgren och Clewberg. Den förstnämde har allmänt auctorsnamnet af den nya Dramen Siri Brahe och Göran Gyllenstjerna; men nu erkännes K. M. för rätta upphofsmanen. Den är törhända den bästa production på Svenska Theatern, äger i alla afscenden det förnöjande, intagande, värdiga och på det högsta rörande."

Knappast någonstades har Konungen efter sig lemnat lifligare personliga minnen än vid Upsala Akademi: — minnen, här omfattade med så mycket mer kärlek, som den akademiska världen, främmande för politiska partier och passioner, i honom kunde fritt vörda en vetenskapernas vän och beskyddare, och som var bäggera ännu mer af böjelse, än af regentplikt. De, som här mindes hans tider, och ej tröttades att derom tala, äro nu mera än förgången generation, med hvilken jag likväl ännu till en del lefvat. Men sådana personliga minnen äro ej de enda Gustaf III i Upsala lemnat. De papper angående sin regering, som han åt Universitetet anförtrodde, skola, under en skickligare hand än min, kankända blifva ett oförgängligare; och den dyrbara byggnad, på engång åt Linnés vetenskap och minne egnad, som är Gustaf III:s gåfva till Upsala Akademi, skall för många släkten vittna om hans hjertelag på en gång för vetenskaperna och sitt fäderneslands ära¹⁾.

1) D. 11 Aug. 1787 lade Konungen grundstenen till Byggnaden uti den nya Botaniska trädgården i Upsala. Då K. M. hade funnit, att den gamle Botaniske trädgården, oaktadt dess så stora ryktbarhet under Linnés tid, dock saknade nödigt utrymme, så behagade han till Akademien förära Kongl. Slotsträdgården, jemte 112 quadratalnar jord vid dess vestra sida, hvilken Upsala stads Magistrat och Borgerskap, i följe af H. M:s nådiga vilja, till samma bruk öfverlemnade. H. M. beslöt tillika att af egna medel bekosta den der nödige byggnadens uppförande. Till detta nya Botaniska Lärhus lades grunden kl. 3 e. m. H. M. begaf sig till den ändan från slottet till slutet af trädgården, der Consistorium Academicum var samladt, då H. M. aflemnade sitt Donationsbref, dateradt samma dag, till ProCantzleren, ÄrkeBiskopen v. Troil, som i ett kort tal tolkade Akademiens tacksamhet. H. M. steg derefter ned till det utsedda stället för grundstenen, der, jemte flere

Dessa konungsliga hvilostunder rycktes undan tunga, allt närmare skridande bekymmer. Liljencrantz, sedan han sista året, med mycken motsträfvighet, på Konungens befallning, måst upptaga tvenne nya lån¹⁾, hade med 1786 lemnat förvaltningen af Finanserna, der utsikterna efter Riksdagen voro ännu mörkare än förut. Att någon med full kännedom af tillståndet skulle vilja åtaga sig denna förvaltning var svårt, om ej möjligt. Konungen, redan länge sin egen Minister för utrikes

mynt och medailler, äfven nedlades den på Konungens befallning öfver Linné slagne skådepenning. Kopparskifvan, som betäckte mynten och medaljerna hade följande inscription: *Gustavus III, ut bonis Artibus, præsertim Scientiæ in Gentis laudem a Carolo Linnaeo ad fastigium eductæ consuleret, simulque memoriæ consecraret auspiciâ, quibus Filius Gustavus Adolphus Acad. Upsaliensem tuetur, has Aedes exstruere voluit, primis sua manu locatis fundamentis d. XVII Aug. MDCCLXXXVII.* — Då H. M. rörde grundstenen med de brukeliga hammarslagen, aflossades 128 styckeskott på Slottsbacken, å hvilken en bataljon var incommenderad till paradering. Uti ett bredevid grundläggningsstället uppslaget tält emottog H. M. sedan uppvaktningar, och återreste samma e. m. till Drottningholm. — Jfr. Gjörwell, Allmänna Tidningar eller Svea Rikes Annaler 1788 N:o 41. — I November 1787 skrifer Schröderheim till Konungen: "Med byggnaden lider fort, men hade gått fortare, om en ständig tillgång varit på materialier. Emellertid blifver hela grunden lagd i år, och är redan färdig under corps de logis med colonaden och orangeriet samt början gjord med andra flygel; ehuru denna ovanligt våta höst mycket hindrat. De studerandes antal är talrikt. De längta mycket efter Konungen, säga de."

¹⁾ Det ena var på 600-tusen Rdr: det andra proponerades till 2 å 3 millioner gyllen från Antwerpen. (Liljencrantz till Konungen d. 15 Juli 1786). Att äfven det sistnämnda lånet (till huru stort belopp omförmäles ej) verkligen upptogs, ses af Liljencrantz's bref till Konungen af d. 29 Nov. 1786.

ärenderna, var tvungen att i hufvudsaken äfven bli sin egen finansminister, och hans stora obekantskap med denna slags förvaltning skulle bidraga att brådstörta sakerna till ett våldsamt slut. Det återstod att för denna befattning välja en man mera utmärkt af raskhet och nit i verskställighetsåtgärder och medgörlighet, än bepröfvad speciell skicklighet. Så nödgades finansportföljen på Friherre Erik Ruuth¹⁾, — som fåfängt förebar sin mindre kännedom af dithörande angelägenheter²⁾, — i sjelfva verket i egenskap af Konungens enskilda ombud; hvarföre ock Konungen slutligen uttryckligt förklarade: "Att StatsSekreteraren aldrig för framtiden skulle vara skyldig att redogöra och ansvara för annat, än emottagne penningars redovisande i afseende till siffran, men ingalunda för sättet, huru de blifvit upptagne och använde³⁾. Liljencrantz's afgång

1) Förut förste Stallmästare hos Hertig Carl, Possessionat i Skåne.

2) D. 4 Okt. 1790 anförde StatsSekreteraren, att K. M. sig säkerligen till minnes förde, att StatsSekreteraren vid öfvertagandet af Handels- och Finans-ärenderna öppenlystigt tillkännagifvit, att han i Handelsbokhålleriet, Vexelsaker och i publika Verk nyttjade räkenskapsmetoder, icke hade erforderlig insikt. GeneralConsuln Peyron förordnades honom derföre till biträde.

3) Hemligt protokoll fördt inför Konungen d. 4 Okt. 1790. Jfr. Protokoller, hållne i Kongl. KammarRevisionen angående Grefve Erik Ruuths redogörelse för Hans Excellences Finances-Förvaltning. Stockh. 1794 s. 117. Han blef under Förmyndareregeringen underkastad en process, som bar karakteren af förföljelse. Man chikauerade honom på Konungens quittenser, hvilka, då de ej alla voro i samma form, man till en stor del ej ville erkänna såsom gällande. Pluraliteten af KammarRevisionens egna ledamöter var af den tankan att de borde an-

beklagades af många, men säges ej ogerna ha blifvit sedd af pluraliteten på Stockholms Börs, som förebrådde honom att hysa ett allt för uteslutande förtroende för vissa af de större husen¹⁾.

De kungliga brännerierna måste äfven hösten 1786 i anseende till spanmålsbristen inställas. De blefvo allt

ses giltiga. Icke dessmindre förklarade Baron Reuterholm, KammarRevisionens President, i Revisionens Utslag dem för ogiltiga; och detta utslag stadfästades i Högsta Domstolen, emot Professor Calonii yttrade särskilda mening.

1) Baron Ruuth hade likväl sjelf i andra giftet en dotter ur det betydande Wahrendorfska huset. Det synes såsom Toll varit den, som hade föreslagit Baron Ruuth för financerna. Han skrifver till Konungen d. 28 Nov. 1786: "Den allmänna farhågan, att Cederhjelm (CommerceRådet Baron Jonas Cederhjelm) skulle blifva Baron Liljencrantz's efterträdare, hade så imponerat på handlande corpsen, att, då deingo höra den rätta, emottogs tidningen med nästan enhällig fägnad.... Den allmänna oopinionen var, att Baron Ruuth har insikter och tänker väl, så att han icke skadar handeln, utan blir så rättfärdig, att han tillåter alla förtjena lika. E. M. lärder häraf nådigst finna, att den afgående således icke skadar, utan tvärtom gagnar finansadministrationen; i synnerhet som många af de handlande tro sig veta, att Baron Liljencrantz alltid blir första mannen för affärerna. En del påstå sig ha det af honom sjelf; som får bli för hans räkning." — I och för Diskontinrättningen fortfor Liljencrantz att vara verksam. Han skrifver derom till Konungen d. 29 Nov. 1786 (då han uppgifver alla de mångfalldiga särskilda befattningar, som voro honom anförtrrodde): "I fall E. M:s nådiga afsikt är att bibehålla denna för allmänna rörelsen oundgängliga Diskontinrättning, så är det den enda kommission, som jag i underdånighet supplicerar om att få behålla, af den orsak att Diskontinrättningens grundläggning var det första jag lade handen vid såsom Stats-Sekreterare (jfr. II D. s. 73). Det forda enskilda Diskontkompaniet blef, i följe af Kgl. Förordningen d. 13 April 1787, under namn af General-Diskontkontor, ett verk, som för K. M:s och Kronans räkning bedrefs af löntagande ämbetsmän."

mer, äfven för Konungen, en börda; och Ständerna hade nekat att afköpa dem med en ständig bevillning. Någon utväg måste tillgripas. Vi anföra ett råd, gifvet i denna angelägenhet. Det är en af de sista märkeliga röster ur Rådkammaren.

Riksrådet Baron Emanuel De Geer skref till Konungen kort efter Riksdagen ¹⁾ ett bref, som vi här meddela i öfversättning och utdrag: "Det ögonblicks audiens E. M. täcktes bevilja mig sistledne Söndag var ej tillräckligt för mig, att utveckla grunderna för mina tankar om de inre ärendernas närvarande tillstånd i afseende på inkomsterna. Kanhända är det genom brist på sammanhang och ordning i de reflexioner, som E. M. då tillät mig göra i Dess närvaro öfver inkomstkällan af bränvinet, som mina tankar syntes E. M. föga öfverstämmande med dess sanna intressen; och jag tager mig friheten, att förklara mig i dag deröfver. — Tillåt mig att göra det skrifteligen, då mitt tillstånd förbjuder mig att nyttja den nådiga tillåtelse E. M. mig gifvit, att få uppvakta vid Drottningholm. — Må E. M. vara lycklig! det är mitt lifs första och sista önskan. Med den stora själ, som himlen gifvit E. M. är det omöjligt, att E. M. kan vara lycklig och nöjd, med mindre Dess regering blir hädanefter lika ärofull som hittills. . . . Ingen kan tvifla att det ej är sjelfva regeringsformen, som grundlagt den ära E. M. år 1772 förvärfvade. Denna regeringsform är E. M:s verk, och hvilken likhet det ock må finnas

¹⁾ Den 22 Sept. 1786.

emellan den och Gustaf Adolfs: det är E. M. som Sverige för den samma har att tacka, emedan E. M. gifvit oss den i ett ögonblick, då Dess val var fullkomligt fritt. De rättigheter, som E. M. i detta kritiska ögonblick ansåg tjenligt att lemna sina undersåtare, äro just de, som Samhällellenas naturliga ordning fordrar, att man lemna åt folken. Att deltaga i lagstiftningen i en föreskrifven ordning, och att beskatta sig sjelf, se der hvarje fritt folks oförytterliga rätt! Och E. M. trodde med rätta, att, utan försäkran af dessa åt Svenska folket, E. M. aldrig af efterverlden skulle erhålla det ärofulla namnet af den allmänna frihetens återställare. — Det är endast upprätthållandet af dessa sublimes principer, som åt E. M. kan försäkra företrädet framför föregångare och samtida, och den eviga njutningen af konungars sanna lycka. Hvad skulle det bli af eder ära, o min Konung! om, i stället att befästa edert sköna verk, man förmådde eder att undergräfvade dess grundvalar. Och är det ej att förstöra edert eget verk, i fall E. M. sätter i fråga om Dess folk äger sjelfbeskattningsrätten eller icke? Tillhör det E. M:s stora själ att ett ögonblick tvifla om edra undersåtares beredvillighet att bevilja, hvad E. M. behöfver för deras försvar och välstånd, och Dess egen ära? Hvarföre vill man öfvertala Eder, att det är bättre att beskatta dem mot deras vilja, och ej ens lämna dem fördelningen af skatterna? Är det ej att uppväcka bittra betraktelser öfver E. M:s verkliga uppsåt, på den ryktbara dag, ifrån hvilken vi äro vane att datera vårt fäderneslands återfödelse? Det är kanhända för att trösta er, Sire, öfver det slags tysta knorr, hvilket ut-

märkte sista Riksdag, som man nu vill öfvertala eder att inskränka folkets rättigheter i fråga om kronans inkomst. Men skulle det verkligen vara rätta botemedlet? Eller hade väl detta knorr någon ting gemensamt med bevillningen? Om bränvinsskatten mycket ingick i detta missnöje, var det hvarken penningarna eller deras användning, som man lagt på sinnet. Det var endast och allenast bristen på samtycke både till denna intäkt och sättet för dess uppbärande, som kändes tung; och om bönderne och alle godsägare ej hade under flera år känt sig sårade genom de Regala Brännerierna, skulle E. M. funnit dem efter önskan. E. M:s inkomst har strax efter Revolutionen befunnits otillräcklig, af det enkla skäl, att det behöfs mera penningar att uträtta någon ting än till att låta allt förfalla. För att öka revenuen utan att sammankalla Ständerna, måste man taga sin tillflykt till utvägen att taxera dem utan deras bifall. En direkt taxa på jordegendomen var alltför tydligt stridande emot Regeringsformen. E. M. har trott att en indirekt taxation ej var det; och de som projekterade bränvins-regalet trodde kanbända likaså. Nationen, ännu föga betänkelig i fråga om grundlagens tillämpning, såg i Kronobrännerierna endast upphörandet af en äldre (direkt) skatt. Hon förutsåg ej, att Kronobrännerierna skulle frántaga henne tio gånger värdet af denna skatt. Det har behöfts år att komma henne till att känna tyngden af denna kontribution; men hon har slutligen känt den: och det ögonblick då hon, kallad till Riksdagen att deltaga i lagstiftningen, kände sig med ens upplyst om formvidrigheten i denna indirekta beskattnings både exi-

stens och perception, var det afgörande ögonblicket. Om i detta ögonblick våre Svenskar varit nog upplyste att inse kronans verkliga behof, borde de ej ett ögonblick ha tvekat, att med en ständig motsvarande bevillning hålla E. M. skadeslös. Men en olycklig villfarelse, som ärfver sig från tid till tid, kommer dem att tro på möjligheten af Statens flor, utan all förökning i dess inkomst. Upplyst folk äro ej af denna tanka. — Men annat är att arbeta på ökade inkomster för E. M. genom rättmätiga och hälsosamma medel, och annat att söka befordra detta ändamål på bekostnad af besvurna friheter och allmän lycka. Upphofsämbetsmännen och gynnarne af kronobrännerierna äro i det sednare fallet; och, vore de äfven verkligen välsinnade för E. M. sanna interessen, så träffar dem likväl förebråelsen att fullkomligt misskänna dem, och okunnigheten i sådant fall blir brottslig, som oärligheten. Hvad fordras dertill att förmå nationen att frivilligt taxera sig så högt som E. M. önskar, då den kallas för detta föremål — det enda, som vid en sådan kallelse kan komma i fråga, emedan nationen för öfrigt med entusiasm har anförtrott sin Konung hela regeringen? Dertill fordras blott omsorgen, att från Riksdag till Riksdag underrätta Nationen förut om den hufvudsakliga användningen af Statsinkomsterna, — så mycket för Hofvet, så mycket för Försvarsverket, så mycket för Civilstyrelsen, så mycket för allmänt nyttiga företag och inrättningar från år till år. Det bör ej finnas någon depens under en stor Konung, som ej kan rangeras under någon af dessa titlar. Och den sista bör ej hafva minsta andelen; emedan det är just den,

som gifver rättigheten att begära mer. Hvilket folk skulle ej med glädje bidra till allt detta, om dess Öfverhet rent ut det begär? Finnes ett sådant folk i Europa; så är det säkerligen ej det Svenska. Att underrätta folket om Statsinkomsternas användning är ej precist att bära på trycket afskriften af den för allmänna behofven hvarje år reglerade staten. Det är helt enkelt att lemna E. M:s ämbetsmän frihet att offentligen nämna användningen *en gros* af revenuen. Allt blir bekant på längden, och publiken, så nygirig att få veta allt som passerar, gissar snart hvad man ej säger dem; men den öfverdrifver då alltid: beräkningarna gå i stigande från mun till mun: detta skrämmer alla, både de elaka och de välsinnade och gör dem fruktande, i stället att sanningen förskräcker ingen. Man vet hvad man har att hålla sig vid; och är det ej nödvändigt, då man vill ha penningar, att först öfvertyga derom att man deraf har behof? — Det är den onyttiga förbehållsamheten, och hemlighetsslöjan kastad öfver en regerings inre ärender, som föder misstroende å ömse sidor, som strör emellan ett fritt folks öfverhet och dess undersåtare detta oenighetsfrö, hvilket omständigheter bringa till grodd och vext. Man måste qväfva det Sire! — Och det är ej E. M. som skall ha möda att deri lyckas, om E. M. det kraftigt vill. Om E. M. låter sitt hjerta tala, och använder detta så öfvertygande, så välgörande sanningens språk från thronen, skall E. M. qväfva i dess födsel detta olycksfrö, som administratörer, föga egnade att förstå, hvad slags ära, som bör tillhöra Gustaf III:s tidehvarf, hafva haft den oskicklig-

heten att låta falla i en jord, fruktbar nog att fostra allt hvad i den sås. Må E. M. afskaffa Kronobrännerierna! Må E. M. förklara för sitt folk att det är för alltid, och att E. M. hädanefter vill lemna jordbrukaren frihet att förvandla efter behag i bröd, brännvin eller dricka, sin säd, naturens första gåfva, för hvilken Staten helt och hållet har att tacka deras arbeten, som den årligen frambringa! Må E. M. med det samma förklara, att E. M. har aldrig tviflat och skall aldrig tvifla om Svenskarnas allmänna benägenhet, att efter deras yttersta förmåga bidraga till fyllandet af Statens sanna behof, och att derföre E. M. gerna bortlemnar denna gren af sina närvarande inkomster, med visshet derom, att Dess folk med glädje skall bevilja en ersättning derför, då omständigheterna fordra, att den af kommande Ständer begäres; men att då E. M. nu återställer allt i afseende på brännvinet, sådant som förhållandet var före Kronobränneriernas inrättning, E. M. har rättighet att uppbära, från samma dag intill nästa Riksdag, den år 1772 af Ständerna samtyckta årliga brännvinsskatten intill nästa Riksdag, och att följaktligen denna skatt tager sin början på samma gång, som man medgifver friheten att bränna. Då E. M. med det samma tillkännagifver, att E. M. är allt för upplyst att vilja någonsin röra den hvarje fritt folk tillkommande sjelfbeskattningsrätten, skall E. M. på engång göra den ädlaste handling och den nyttigaste för Dess myndighet och makt. E. M. skall oinskränktare bjuda äfven Dess undersåtares ej blott hjertan, utan förmögenhet, ju oftare, ju tydligare E. M. låter dem erfara, att ej E. M.

ej anser sig äga rätt, att taga den ifrån dem, utan deras förklarade bifall. Det är genom skydd för deras rättigheter i detta afseende, under det E. M. med uppmärksamhet och styrka upprätthåller sina egna i alla andra afseenden, som E. M. skall njuta den högsta lycka, att se sin ära dagligen ökas, att känna sig dagligen allt mera värd allt rättskaffens folks aktning och bifall i hela världen. Förlåt, Sire! en djerfhet, som vågar gifva råd utan att de begäras! E. M. skall, hoppas jag, förlåta mig den, för renheten af mina afsikter.”

Det var en röst, egnad att af Gustaf III höras och förstås. Men rådet var svårt att följa. Det var en återgång, det var att utsätta sig för nödvändigheten att åter kalla en Riksdag, sedan man nyss upplöst en med missnöje, med tillsägelse, att Ständernas sammankomst på länge ej vore att emotse. — Svaret på Riksrådet De Geers råd, innefattas i hans eget steg, att nedlägga sina ämbeten, hvilket skedde om några månader ¹⁾).

Hvilken svår uppgift den nye FinansMinistern fått, må till någon del dömas af följande hemliga protokoll, hållet inför Konungen d. 11 Januari 1787: ”StatsSekreteraren Friherre Ruuth anmälte i underdånighet, att, sedan han inhämtat K. M:s tid efter annan honom gifna befallningar om hvarjehanda förestående penninge-utbetalningar för K. M:s egen räkning, hvilkas belopp, efter hvad anledningarna för det närvarande gifva vid han-

¹⁾ D. 13 Juni 1787.

den, synas stiga till anseliga summor, så kunde Stats-Sekreteraren icke undgå, att i följe af dess undersåteliga plikt, det oskrymtade nit, den tillgifvenhet, som han byste för K. M. och Riket, i djupaste underdånighet tillkännagifva, huru otillräcklige de nu kände penningetillgångar måste blifva, i jemförelse med så väl Kongl. Stats- som Riksgälds-Kontorets trängande behofver. Det förra finnes belastadt med en anseilig statsbrist för det framledna året, och kommer, efter sig företeende anledningar, uti en ej mindre för det innevarande. Och Riksgäldsverket har äfven detta år, utom vanliga intressen ut- och inrikes, sig bestigande till 301-tusen etthundrade Rdr specie, äfven till betalning förfallne lånekapital till ett belopp af 100-åttitvå tusen trehundra Rdr, tillhopa Riksdaler 982-tusen trehundra specie, hvar till tillgångarne allenast utgöra 350-tusen tvåhundra femtio specie, samt sålunda brister Rdr 628-tusen etthundra femti specie, eller nära trettiåtta tunnor guld. Stats-Sekreteraren hade derföre trott, att K. M:s höga afsikt vore att bispringa dessa bägge nämnda verk med beloppet af de Fransyska subsidierna, såsom den enda extra tillgång, som Stats-Sekreteraren kände, och som ensamt dertill skulle utgöra en betydlig hjälp. Men då K. M. om desse medels nyttjande på annat sätt, och till andra behof förordnat, så kan följden oförgripligen icke blifva annan, än Stats- och Riksgälds-Kontorens skuldmassas starkare förökande, som än vidare uppstiger igenom de räntor, hvilka för nya lån måste erläggas, och som slutligen icke annat kan än föranleda de svåraste följder för Konung och Rike.”

"K. M. behagade med nådigt välbehag upptaga hvad StatsSekreteraren här ofvan i underdånighet anført; men gaf till nådigt svar, att de Fransyska subsidie-medlen icke till hela deras belopp vore gifna till Statsverkets understöd, utan vore den sist erhållna delen: en million 200-tusen Livres Tournois¹⁾ årligen af subsidierna ensamt och allena gifven för K. M:s egen höga disposition och person, utan någon slags obligation å Konungens sida, att densamma till Statens behofver använda. Att det till följe deraf tillkom K. M. att efter Dess behag, för egen hög räkning låta sig tillställa hela förberörde summa; men, som K. M. sådant oaktadt gerna ville bidra till Statsverkets understöd, i sådan mån som möjligheten medgaf, så hade äfven K. M. låtit större delen af denna extraordinära subsidie-summa Stats- och Riksgäldsverket till godo komma, hvarmed ock K. M. ville låta fortfara, i mån af hvad K. M:s egna behofver det medgåfve. Och, som StatsSekreteraren nu väckt denna fråga, så täcktes K. M. anbefalla StatsSekreteraren att härom upprätta ett protokoll, hvilket K. M. ville för framtidens skull i nåder påskrifva, dock med det uttryckliga förbehåll å K. M:s sida, att innehållet skulle blifva tyst och hemligt, samt berörde protokoll ibland Hemliga Handlingar förvaras. Ut supra

E. Ruuth."

¹⁾ Dessa 1,200,000 Livres voro de extraordinära subsidier på 5 år, om hvilka Gustaf III personligen afslöt öfverenskommelsen under sitt besök vid Franska hofvet 1784. Den af Grefve Creutz underhandlade subsidietraktaten af 1783 innehöll en förnyelse af de ordinarie subsidierna 1,500,000 Liv. om året, under 6 år. Både de ordinarie och extraordinarie subsidierna vore utlupne och upphörde 1789, således midt under kriget.

Något medel måste vidtagas. Det beslutade blef, att genom Landshöfdingarna erbjuda menigheterna på landet ett återköp eller arrende af rätten till fri husbehofsbränning, till en början på tio år¹⁾). Villkoren jemkades så, att allmogen, som mest känt tungan af Kronobrännerierna, till största delen ingick i dessa arrenden²⁾), hvilka afslutades under loppet af 1787, och stadfästades genom Kongl. Förordningen af d. 20 Dec. samma år.

Det var ett offentligt initiativ till en regering utan Ständer. En regering utan Rådet existerade i sjelfva verket redan länge; men de yttre kännemärkena derpå blefvo allt tydligare. Vi ha nämnt RiksRådet De Geers afskedstagande. Andra sådana steg omtalades och befaredes, såsom varande att förvänta. En af Rådets medlemmar, Guvernören för Kronprinsen, Baron Fredrik Sparre ådrog vid sig samma tid en onåd. Han var en högst punktlig, men inskränkt herre, såsom tillräckligt betygas af hans högst vidlyftiga, underdåniga rapporter till Konungen, angående sin höga elev. Konungen, efter ett i Juni månad hållet läger å Ladugårdsgärdet, der Gardets missnöje gjorde honom nytt bekymmer, ämnade

1) I ett bref från Grefve C. A. Wachtmeister till Konungen d. 11 Juni 1787 kallas det Ruuths projekt.

2) Adeln ingick mindre allmänt derpå. För öfrigt antogs förslaget af pluraliteten i alla provincer, utom i Bohus län, der också bränvinsbränningen, liksom i Stockholm och Götteborg, förböds, och der man fortfarande skulle hämta sitt behof af Kronobrännerierna. Den sålunda införda och småningom allmänna hränvinsbevillningen fortfor att utgå utan Ständernas hörande till 1800 års Riksdag, då den blef föremål för deras beslut, och å nye fastställdes.

företaga en resa till Finland, hvilken han sedan några år nästan årligen gjorde. Den unge Kronprinsen skulle dervid vara honom följaktig, men med tyst förbigående af Prinsens Guvernör Riksrådet Fredrik Sparre; som derföre lät i Rådsprotokollet anteckna, att, om han blef hemma — "det icke skedde på hans derom gjorda underdåniga anhållan, utan på K. M:s egen nådiga befallning"; och i följe af sin åberopade "responsabilitet för fäderneslandet", kunde han icke förmås att låta denna anmälan utgå. Han nedlade efter Konungens återkomst Guvernörsämbetet, men fortfor att räknas ibland Rådet, till Rådkammarens upplösning 1789.

Det var under ett ögonblicks öfvertygelse om fortfarande fred, som Gustaf III hade sammankallat 1786 års Ständer. Utsikterna ombyttes snart, och den yttre politiken ådrog sig hela hans uppmärksamhet. — Den märkligaste företeelse i den Europeiska politiken på denna tid var Frankrikes tillbakasjunkande inom sig sjelf, före det volkaniska utbrott, som ur dess sköte snart skulle skaka den civiliserade världen, men ännu af ingen regent förutsågs. Med detta Frankrikes skenbara tillbakaträdande blef Sveriges yttre politik utan stöd. Vår förbindelse med Frankrike, daterande sig från den store Gustaf Adolfs dagar, och med få afbrott redan halftannat sekel gammal, grundade sig på den naturligaste fördel, att bägge staterna kunde betydligt gagna, men föga skada hvarandra. Traditionerna om den Svenska Alliansen, såsom hörande till Frankrikes politiska system, hade visat sig särdeles sega, och öfverlevat Svenska makten i norden. Fransyska kabinettet hade under

våra partitiders anarki, ståndaktigt understödt det anti-ryska partiet i Sverige; det hade gifvit Gustaf III medlen i händerna att utföra 1772 års revolution, det hade sedan genom subsidier satt honom i stånd att förbättra försvarsverket, och så godt som nyskapa flottan. Nyttan för Frankrike sjelf af denna kostsamma allians blef likväl alltmer problematisk¹⁾; i synnerhet då Frankrikes egen framtid mörknade, och en svag och vaklande regering der sysselsattes af vida viktigare bekymmer, än Sveriges angelägenheter. Deltagandet i det Amerikanska kriget hade på denna regering kastat den sista glansen; men den var köpt med finansernas fullbordade ruin och öfverflyttandet af republikanska ideer inom en föråldrad monarki. Frankrikes politiska vikt aftog synbart i Europa; och denna svaghet, som föga kunnat döljas genom Vergennes's temporiserande politik²⁾, kom för en dag, då hans efterträdare, Montmorin, år 1787 i Holland uppförde sina bundsförvandter, det patriotiska partiet, åt England och Preussen, och nödgades låta bero vid den revolution, som den nye Preussiska Monarken, till

1) "On ne peut se dissimuler que la position des couronnes de France et Suède, n'ait singulièrement changé depuis la decadence de celle-ci — et que le liaison entre les cours de Versailles et Stockholm n'ait été depuis, plutot l'effet de l'habitude et du sentiment, que d'une utilité et d'une convenance politiques. Néanmoins dans la varieté des combinaisons politiques, il pourrait s'en rencontrer où une alliance avec la Svède ne serait pas inutile." Flassan, Hist. de la Diplomatie Française VII. S75.

2) Han dog d. 12 Febr. 1787. "La temporisation fut la principale ressort de ce ministre — servant un Prince mesuré et timide." Flassan VII. 440.

stadgandet af sin Svågers, Arfståthållarens, makt, der med väpnad hand verkställde ¹⁾). Emellertid hade unga och gamla ärelystnader, Joseph II och Catharina, för-enat sig, och skulle redan genom Bayerska bytesplanen bragt krigslågan i Europa till utbrott, om ej den store Fredrik med snart domnande hand den dämpat. Men äfven han var nu ej mera ²⁾); och de båda Kejsarhofven återtogo sina mot Turkiska riket snarare afbrutna, än öfvergifna planer. Catharina II anträdde början af år 1787 sin berömda, ett triumftåg liknande, resa till Svarta Havets stränder, der Kejsar Joseph kom henne till mötes. Der troddes Turkiets delning öfverenskommen och beslutad. Turkarne förklarade sjelfve först kriget (d. 17 Aug. 1787).

Vi minnas, huru år 1783, vid en liknande konjunktur af fredsbrott emellan Ryssland och Porten, Gustaf III hade ämnat anfalla Danmark, och derföre sökt åtminstone skenet af Ryskt medgifvande genom mötet med Kejsarinnan i Fredrikshamn. Då återställdes emot förmodan freden. Kriget var nu verkligen utbrustet, och Konungens krigsplaner återkommo ³⁾), ehuru i om-

¹⁾ Declaration pour suspendre les armemens faits à l'occasion des troubles de la Hollande, 27 Oct. 1787: "Cet échec irreparable porté à la considération de la France, consolida la revolution de la Hollande — et imprima au cabinet de Versailles un caractère de faiblesse et presque de déloyauté. — L'empereur Joseph dit à cette occasion: "*La France vient de tomber; je doute qu'elle se relève.*" Flassan VII, 456.

²⁾ Dog d. 17 Aug. 1786.

³⁾ Den 17 Sept. medförde Tyska posten nyheter om rupturen emellan Turken och Ryssen 1787. Den 19 var jag ho

vänd gestalt. Skulle Ryssland anfallas, borde Danmarks medverkan, eller åtminstone stillasittande, ut-

Konungen — säger Nordin — på Drottningholm, då bekräftelse kom från Ryssland. Jag satt samma afton på theatern näst bakom Konungen, som syntes något eftertänksam. När första pjesen var spelad, afsade Konungen den andra kl. 10 om afton, och satte sig i vagnen, farande till staden, der han dröjde tvänne nätter, hade ock konferens om natten på Haga. Man gissade att det angick Turkiska kriget; men jag fick ej något begrepp om fredsbrott med Ryssland förrän i November månad, då jag talade med Konungen uti Svenska Akademien, om de personer, som borde få medaille slagen öfver sig, ibland hvilka jag nämnde Evert Horn, Henrik Horn, Jacob Dela Gardie och flere, som piskat Ryssarna bra; hvarvid Konungen utlät sig: vi skole vänta så länge för att ej störa grannsämjan med Ryssland; men få vi Mars månad på oss och Turkarne till dess hinna slå dem några gånger, så kunna vi kanske skrifva hvad vi vilja. Roseostein stod då bredvid Konungen och mig och sade efteråt till mig: "För Jesu namn skull låt ingen menniska veta denna expression efter Konungen: han kan aldrig tiga med sina tankar." Detta gaf mig styrka i den misstanka jag straxt fattade, att något krigiskt voro på färde. Ut i Mars månad 1788 var jag inne hos Konungen en morgon, då han låg på sängen ännu. Han begynte tala om krig i allmänhet, och frågade mig, huru jag anser de nationers tillstånd, som alldeles afhålla sig från krig. Jag kom då ej ihog något om Ryssland, utan svarade helt uppriktigt, (det jag visst ej gjort, om jag sansat mig) att deruti äro många omständigheter att considerera, t. ex. om man har krigiska nationer till grannar, så är det farligt att hafva så lång fred, att all militärisk erfarenhet binner uteslockna i nationen; ty det är en säker anmärkning, att fokslag, som föra krig lida mycket, men få alltid en ny nerf genom sina olyckor, de må vinna eller tappa; och att alla hufvud-förbättringar uti nationella karakterer skett under de svåraste krig. . . . Detta allt gillade Konungen, och gjorde många sköna reflexioner i anledning af det jag sade om den nerf, som olyckor gifva en nation. — Allt var tyst och stilla till skärthorsdagen, då jag var med Konungen till Upsala och Major Fredrik Tersmeden, som kom från Stockholm, förtrodde

verkas. Konungen beslöt att höra sig före och sjelf besöka Köpenhamn.

Den 2 Oktober lät han skrifva till Svenska Ambassadören Friherre Sprengtporten i Köpenhamn¹⁾: "Den nu på engång i Europa uppkomna ställning är i flera afseenden af den besynnerliga beskaffenhet, att, om den samma fortfar, måste hela det hittills följda politiska systemet undergå en fullkomlig förändring. Invärtes ställningen i Ryssland synes ingalunda af så förträfflig beskaffenhet, som den blifvit afmålad. Sednare under rättelser innebära att Kejsarinnan sjelf blifvit bedragen af anstalter, som på de orter, der hon under dess sista resa passerat, varit gjorda att framställa folket såsom lyckligt, och krigsmakten, äfven som den borgerliga styrelsen, uti den bästa ordning; hvaraf ock händt, att alla berättelser ifrån Ryssland under Kejsarinnans resa och straxt efter dess återkomst varit öfverdrifne. Nu mera synes sanningen komma fram, att ställningen inom detta rike är i sjelfva verket sådan, att en motgång uti det krig, som nu utbrustit, skulle kunna medföra de betydligaste följder för regeringen inom ett land, der missnöjet är allmänt, fast det genom stränghet och fruktan legat doldt. — Utan att förakta denna makt och obetänksamt reta den samma, synes likväl den far-

mig, att enligt en den föregående söndagen afgången befallning 12 rangskepp vore under tackling i Carlskrona, och skulle nyttjas mot Ryska flottan.

1) Ur Envoyéen v. Asps papper på Upsala Bibliothek. Han var nu hemma och arbetade i Konungens Kabinett. Depechen är af honom uppsatt.

hoga böra upphöra, som hittills liksom bundit händerna på Danmark, och Danska kabinettet återtaga nog sjelfständighet att stadga ett system, som instämmer med dess verkliga interesse och värdighet, samt med oss öfverenskomma om sådane förenade mått och steg till bägge rikenas förmån och ära, som vi å vår sida genom en närmare förtrolighets upprättande länge sökt bereda; på det ej Ryssland i evärdeliga tider måtte af hela Europa blifva ansedt såsom den enda makten i Norden, som spelar en role och föreskrifver en lag åt de öfrige."

"Preussen afviker genom dess företagande mot Holland ifrån de principer, hvarpå dess politik hittills varit fotad, och gör sig till ett verktyg för Englands afsikter. Då Preussiska Hofvet derutinnan lemnas obehindradt af Kejsaren, bestyrker sådant de stora anledningar man äger, att misstänka detsamma för en complaisance mot Wienska Hofvet, som är stridig mot de grunder, på hvilka Brandenburgska Huset bygt sin uppkomst, och hvilka Fredrik II ansåg såsom de hufvudsakliga, på hvilka denna makts anseende inom Tyska Riket och dess verkliga bestånd i längden berodde. Preussen har i Holland vunnit sitt närvarande ändamål; men uträttar derjemte, att denna republik kastar sig i armarna på England fastare än någonsin tillföre, och sätter den första handlande nation i samfäldt enväldig besittning af hela Europas handel, med all den öfvervigt i sjöstyrka, som deraf följa måste; hvilken handel andra makter, och Sverige eller Danmark i en betydlig mån, de sednare åren börjat dela."

"Hvad Kejsaren ämnar företaga är ej ännu nog utredt, att deröfver något omdöme kan fällas; helst man beständigt sett honom ombyta förslager. Betydlighet inom Tyska Riket har hittills af politiska föremål förefallit såsom det, hvilket varaktigast legat honom om hjertat, och det med skäl. Men, ehvad dess företaganden kunna blifva, gör hans aflägsenhet från Norden, att de för Sverige och Danmark ej kunna blifva af hufvudsakliga följder."

"Inhemsk oreda inom Frankrike och illa förvaltade financer ha i denna stund försatt dess ministère i en villrådighet, som gör denna makten inactif till en grad, som ej synes instämma med begreppet om dess väsendtliga styrka; och den kan derigenom sägas vållande till hvad nu händer i Holland. Emellertid kan man ej föreställa sig, att, då fråga är om intet mindre, än att se sig försatt ifrån att vara den dominerande makten i Europa, till en af andra rangen, dess regering ej måtte vakna ur sin dvala, och på ett verkande sätt deltaga i de allmänna sakerna för att återvinna sin förra influence; i hvilket fall dess mått och steg ej kunna blifva stridiga med Sveriges och Danmarks naturliga intressen."

"England är den makten, som under en klok och driftig ministère alltid måste vara betydande, och som, i samma mån Frankrike försummar sin rätt, blifver af största betydlighet. Dess handelsinteresse blir alltid en anledning till mindre förtrolighet med Sverige och Danmark, och denna sjömakts läge ger densamma en lätt-het att vara de nordiska makterna besvärlig. Men villervallan inom Ryssland skulle kunna komma till den höjd, att

England än en gång för sina oundgängliga förnödenheter funne sig i behof af Sverige och Danmark. Inträffar sådant, blifver det sedermera deras fel, om de, såsom mästare af Östersjön, ej bibehålla sig i den ställningen, tills den aflägsna epoken infaller, då Norra Amerika kan dela afsättningen på bergverks- och skogsprodukter. I allt fall ha Sverige och Danmark ett gemensamt interesse att hafva ett vakande öga på Englands alltför stora tillvext, och böra ej för temporära förmåner sätta deras politiska existens på spel."

"Sådane äro de betraktelser, som Sverige och Danmark i närvarande stund äga all anledning att göra, och som vi i nåder velat eder meddela, för att derpå grunda de insinuationer, hvarom J framdeles torde undfå vår befallning. Emellertid är vår nådiga vilja, att J söken alla tillfällen att sätta Grefve Bernstorff på tal om de emellan Ryssland och Polen utbrutne krigsoroligheter, samt om Holländska sakerna, för att inhämta dess omdöme om Rysslands närvarande ställning. — Som Grefve Bernstorff älskar att tala och fälla omdömen, blifver sådant ej svårt för eder, då J, såsom för egen räkning, i förtroligt samtal med honom yttren edra tankar öfver de ämnen, hvartill allmänna berättelserna nu gifva en naturlig anledning."

I början af November månad var Konungen sjelf i Köpenhamn. Den underrättelse han ifrån Skåne meddelade Rådet af sin resa (hvilken icke hade, enligt 7 §. Regeringsformen, i Rådkammaren förut blifvit anmäld) innefattas i följande så kallade "Enskilta Protokoll i K. M:s Rådkammare d. 12 Nov. 1787" — uppsatt

af RiksRådet Grefve J. G. Oxenstierna: "Under det att Rådet på bägge dess divisioner var samladt, anlände en kurir från K. M. med ett paquett till mig, Oxenstierna, med den befallning, att Rådet in pleno borde samlas till afhörande af det bref, som deruti var inneslutet till Rådet och af den äldste borde öppnas. I anledning deraf anmodade jag deras Excellencer att sammanträda, i stora rummet, då protokollet tillsades att afträda och fördes af Oxenstierna. Sedan deras Excellencer af mig blifvit underrättade om K. M:s nådiga vilja och orsaken till deras samlande, öfverlemnades Dess bref till öppnande åt Hr RiksRådet Bjelke, sedan Hr RiksRådet Stockenström, för dess svaga syn, icke kunde detsamma förrätta, och blef uppläst samt lyder, som följer: "Gode Herrar, Svea Rikes Råd! Återländ till mitt fädernesland är min gladaste omsorg, det Eder tillkännagifva. Jag förbehåller mig, då jag får det nöjet, att i min rådkammare återse Eder, mundtligen eder meddela de viktiga saker, som förmått mig att besöka Konungen min Svåger. Det enda jag bör tillägga, och hvilket lærer, ej mindre än mig, vara Eder hugneligt, är den nära och ömma vänskap, som allt mer och mer förenar mig med den unge Kronprinsen af Danmark, som under sin faders tilltagande sinnessvaghhet, kan med skäl anses, fast under ett annat namn, för den regerande Konungen i Danmark. Denna vänskap, af hvilken jag fått ännu i går ett vedermåle, då H. K. Höghet icke allenast följde mig öfver sundet, men var ock hela dagen mig följaktig till Landskrona och Helsingborg, lærer genom sina följder bebåda en ny ställning i Norden. Jag anförror

det till Herrar Riksens Råds obrottsliga tysthållhet. J lären, Gode Herrar och Riksens Råd, sjelfve finna, huru högst angeläget det är att för våra fiender och afundsmän med noggrannhet dölja allt, som kan lända till Rikets styrkas och aktnings förkofrande; men jag har velat lemna Eder, genast efter min återkomst, del af det hopp jag erfarit, att se mitt bemödande krönas med framgång. Den nära del J tagen i min ära, alltid oskiljaktig från Rikets väl, lärar ock förorsaka Eder en ny tillfredsställelse, och eder trohet och nit för mig och Riket gör, att det är alltid med nöje jag anförtror eder både min tillfredsställelse och de bekymmer, som kunde störa mitt lugn; och då jag i dag endast har att gifva Eder del af den förstnämnda, är jag förvissad, att J finnen vidden af mitt förtroende, och att J ären öfvertygade om den synnerliga aktning, med hvilken jag befaller eder Gud Allsmäktig. Helsingborg d. 9 Nov. 1787." — Protokollet uttrycker Rådets vördnadsfullaste erkänsla; ett enskildt bref från Schröderheim till Konungen målar Rådsherrarnas synbara förstämning och förlägenhet ¹⁾).

1) "De sammanträdde i dag kl. 10 på båda divisionerna, och Grefve Oxenstierna, som förleden Måndag återkommit (ifrån Köpenhamn, dit han medföljt) uppläste brefvet. Grefve Bjelke fann sig äldst och kände grannlagenheten deraf. Grefve Hermansson var blödig, Baron Liljencrantz mycket affekterad, Öfverståthållaren (RiksRådet Carl Sparre) stolt med sitt enskilda bref i handen, RiksRåden Stockenström, Falkengren och Ramel voro sjuka. RiksRådet Oxenstierna lät påskina en hemsk okunnighet, blandad med sin vanliga vänlighet. RiksRådet Fredrik Sparre var icke utan förundran. RiksRådet Bunge tycktes imaginera sig hvad sviter en sådan visit väl kunnat medföra

Det är bekant att ändamålet af denna Konungens resa, nämligen att bryta alliansen mellan Danmark och Ryssland, icke vanns. Om Konungen själf trodde sig hafva lyckats, eller blott ville bemantla misslyckande, — om han ville göra illusion eller själf gjorde sig illusion — och om den höga dekoration af ElefanterOrden, som han af Danska Hofvet lyckades att utverka för sin gunstling Baron Armfelt¹⁾, ej i själfva verket blott var ämnad att imponera på allmänheten, är svårt att säga. Förtroliga yttranden af Konungen, till hvilka vi skola återkomma, visa, att han, åtminstone till viss grad, hade bedragit sig själf. — Dubbelhet är en anklagelse, som fiender och äfven anhängare mot honom riktat; emedan han åt ingen, äfven af sina vänner, lemnat hela sitt förtroende. Och visserligen är den ett hufvudfel både i hans karaktär och regering. Vi vilje ej ursäkta den; men finna oss dock befogade till en anmärkning. Det är sannt: Gustaf III hade en naturlig, nästan oegennyttig, böjelse för intrig, som samman-

för 14 eller 15 år sedan. Riksrådet Falkenberg åt på en skorpa och tycktes småleende vilja förråda, såsom skulle han haft E. M:s nådiga förtroende af hela planen. Grefve Wachtmeister och jag betraktade denna illustra Areopag, och kommo öfverens att man bäst ser den ett stycke från bordet. — Gauszin — (Fransysk Chargé d'Affaires) — träffade mig i Slottshvalfvet. Då jag sade honom, att E. M. rest ifrån Köpenhamn — utbrast han — "*et puis Monsieur — et puis*" . . . men gick, utan att vänta svar. (Det troddes nämligen, att Konungen äfven ämnade resa till Berlin). — Pratet om en revolution i Ryssland faller nu allt mer." — Brefvet är af d. 9 Nov. 1787.

1) Den utföll efter Konungens afresa, enligt Kronprinsens vilja — "men emot Danska Conseljens enhälliga afstyrkande", skrifver Toll till Konungen d. 3 Dec. 1787.

hängde både med hans theatraliska fallenhet och den politiska partiskola, i hvilken han uppvext. Intrigen — som denna tid ännu gälde för politik — kunde intressera honom så i och för sig sjelf, att han deröfver glömde ändamålet. Så har han med små medel ofta bortskämt stora ändamål. Man skulle likväl orätt neka honom verkligt sinne för dessa sistnämnda. I den storhet han eftersträfvade var sannt och faskt blandadt, och äfven det sanna förvridet genom falska synpunkter. Men med alla sina konstlade kombinationer var han, uti afgörande ögonblick, i hög grad enkel, — endast för mycket litande på sig sjelf, men med en ståndaktighet och en själsnärvaro, som aldrig sveko. De viktigaste beslut i sitt lif och i sin regering har han tagit ensam. Så med 1788 års krig; så slutligen äfven med 1789 års Riksdag och den Statshvälfning han då genomförde. Att han dervid satte allt på spel var han alltför skarpsinnig att ej inse. Också kan, att han utsatte sig för sådana faror, alldeles ej förklaras, endast genom så små motiver, som uträkningen att hvälfva sina skulder på Ständerna och Riket; ehuru detta blef en följd af både kriget och 89 års Riksdag. — Men det fanns ett ändamål, för hvilket han var beredd att uppoffra allt, — konungamaktens upprätthållande i Sverige, så som han den fattat. Derföre har han kastat sig till mötes, i stället för att invänta, de faror, hvilka — ej minst genom hans eget förvållande, — hotade i återuppvexande partier, i återgående inflytelser af det regeringssätt i Sverige, som han hade störtat: i sjelfva verket faror ej blott för honom, utan för rikets sjelf-

ständighet. — Och han gick ej utan ära för den sednare ur den förmätet började striden. —

Konungens krigsplaner smickrades af personer, som vid sjelfva utbrottet tvekade och drogo sig tillbaka. Armfelt, hvars lättsinne ej uteslöt den mest uppoffrande tillgifvenhet, må, i fall han ens hörde till krigspartiet, undantagas. En skildring af ställningar och förhållanden ifrån 1786 till 88, sådan som Wallquist den gifvit, må visa, huru dessa framställde sig för en väl underrättad Konungens man.

”Före Baron Liljencrantz’s politiska upphöjelse (till RiksRåd) var successionen efter honom (i Financerna) blifven en partisak emellan favoriterna. Man säger att ÖfversteKammarjunkaren Baron Armfelt och StatSekreteraren Schröderheim mycket arbetade för CommerceRådet Baron Josias Cederhjelm; och deremot Öfverste Toll samt Hofstallmästaren Baron Munck för Förste Stallmästaren hos Hertigen af Södermanland Baron Erik Ruuth, hvilken ock vann platsen. Man tror att de förre önskade behålla Konungen i sina nöjen, och skaffa en sådan Financier, som för dem och Staten kunde förskaffa lämpliga tillgångar genom taxor, monopolier¹⁾

¹⁾ Det finnes i Konungens papper ett Fransyskt Memorial af Liljencrantz, utan datum, men tydligen skrifvet under sista tiden af hans finansförvaltning och nyss före 86 års Riksdag, hvori han beklagar sig bittert öfver ett utspridt rykte, att Konungen skulle tillsagt Handlanden Schön i Stockholm ett privilegium exclusivum på tre år, för all handel med specerier, emot en årlig afgift af 3 tunnor guld till kronan, hvaraf Liljencrantz skulle få 100,000 Rdr, och att detta privilegium redan skulle ha varit expedieradt, men, på RiksRådet Beckfriis’s föreställning, af Konungen blifvit återtaget. Liljencrantz begär,

och regala inrättningar i näringsvägen. Nationen skulle sålunda komma att verkligen utgöra en beskattning, hvar till hon aldrig lemnade sitt bifall, om det äskades genom en fråga. De sednare åter hade andra förslager, som följdes och sålunda blefvo uppenbare. Konungens nya behof att inlägga krigsära ansågs antingen af dem oemotståndligt, eller åtminstone nyttjade de det, såsom medel för sina egna segrar. — Efter deras tanka, skulle man, på grund af gamla allianstraktater, och med anledning af det missförstånd, som uppstigit emellan Ryssland och Porten, med den sednare ingå förbund emot det förra, och med betingande af Turkiska penningar göra Ryssland krig. På återvinnandet af våra mot öster förlorade provinser räknades med all säkerhet. Inkomsterna af dem skulle sedan gifva en ökad beständig tillgång, och Turken skulle betala så hederligt, att kriget snarare skulle gifva än kosta oss penningar. På inrikes ställningen skulle alltsammans verka i så måtto, som Konungen ej vidare skulle behöfva Ständernas sammankallande för beskattningen: en krönt hjelte, skulle han intaga först Soldaten och sedan genom honom hela den Göthiskt sinnade Nationen; hvarefter några magnaters missnöjen alldeles skulle falla eller åtminstone blifva obetydliga. Att så raisonnerades af planens skötesmän är sannt; äfvensom att dåvarande Svenske Ministern vid Turkiska Hofvet, Heydenstam, var i täta conferencer och högsta förtroende på stället, när kriget utbrast emellan Porten och Ryssland.”

till upprättelse af sin egen heder, att upphofsmannen till detta rykte måtte ställas till ansvar af JustitiæCantzleren.

"Konungen ansåg emellertid att man borde samla vidare styrka för planens execution, och i densamma indraga de makter, hvilka med honom kunde hafva ett gemensamt interesse att Ryssland försvagades. Man påstår, att den resa, Konungen gjorde 1787 till Köpenhamn om hösten, hade för ändamål, att emellan Svenska, Danska och Preussiska Hofven tillställa en slägtallians till att stå på under det tilltänkta kriget. Från Köpenhamn skall Konungen vidare hafva ämnat sig till Berlin. Det är åtminstone visst, att hans svite var detta så kungjordt. Men de mindre precisa svar på de propositioner han gjort, som utföllo vid Köpenhamnska Hofvet genom PremierMinistern Grefve Bernstorff, lära afbrutit den tilltänkta längre resetouren, och Konungen kom hem direkte från Danmark, såsom från en resa till slägtingar, hvilka å ömse sidor visat hvarandra mycken höflighet."

"Vid utresan till Köpenhamn var Konungen i Carlskrona och besåg flottan. Derunder han, liksom af förhastande, talade med ÖfverAmiralen Grefve Ehrensvärd om möjligheten af ett krig, men utan att derom explicera sig. Baron Armsfelt, som var i Konungens svite, härom tillspord af Ehrensvärd, hade blott svarat: Man bör tacka mig, som håller Herren vid nöjen. Det kostar ej så mycket: såsnart han slites ur dem, så få vi krig, och det kostar mera. — Jag var på stället, fick af Grefve Ehrensvärd förtroende häraf, och fann honom förundrad och bestört."

"Efter återkomsten från Dannemark upphörde icke krigsspeculationerna, utan påslås det, att negotiationer

i den vägen drefvos vid Preussiska och Engelska Hofven, samt vid det Spanska, genom hvilket de Turkiska subsiderna skulle hit ingå. Äfvenså gjordes genom vår minister i Polen Lars v. Engeström några väckelser till lyftandet af det den nationen pålagda Ryska oket. Huru mycket hvardera af dessa Hofven antingen förbundit sig eller gifvit apparencer att verka i Konungens vue, känner jag ej. Men det blef uppenbart, att de ingenting verkligt gjorde.”

”Emellertid upphöjdes Tollen till K. M:s Förste GeneralAdjutant och Commendör af SvärdsOrden, utan att förut vara Riddare. I militära ärender var han allena rådande, och i alla andra influerade han. Det är naturligt, att den nye FinansMinistern, med samma tillgångar som förr, ej kunde göra stora saker. Men oklok för sin detalj, hugad att behaga, och i Tollens förbindelser, lofvade han likväl penningar till alla behof, och ansågs derföre af Konungen för mycket bättre än den förre. Han drefs för ändamål, som han icke kände, åtminstone icke kunde pröfva, och lofvade medel, dem han icke ägde och hade ingen säkerhet att få.”

”Emellertid tog man mått och steg till kriget, och redan i Februari månad 1788 ankommo ordres till Carlskrona, med flera anstalter, till flottans utredning. I landet var annars allt stilla och tyst, och icke ens några rykten löpte om utvärtes orolighet.”

”Den 22 Maj 1788 kungjordes i Stockholm genom ett utflygande rykte, att vi hade krig med Ryssland, att vår gräns var gjord osäker, och att Ryska trupper voro dragna derintill m. m. Detta väckte allmän hä-

penhet och bestörtning, men den fermeté, hvarmed man syntes beställa sitt försvar, soulagerade snart folket. Likväl funnos de, som misstrodde ryktet om Rysslands aggression. Man fann osannolikt, att Kejsarinnan, under brinnande krig med Turken, och sedan hennes bästa trupper voro dragna åt den gränsen, skulle bryta freden med oss; ehuru obetydliga hon annars torde anse oss. Det är ock sannt, att när man i Stockholm hörde allmänna berättelser om denna fiendtlighet, gáfvo private bref från Finland ingen den minsta idé om några krigiska tecken derstädes. De fleste af vidsträcktare förstånd ville derföre tro, att kriget verkligen gjordes från vår sida, och en del, utan att just tycka mycket derom, ansåg likväl, att om Ryssland någonsin må attackeras af Sverige, var tiden nu dertill rätt vald, särdeles om andre makter den äfven nyttjade."

"Den inom landet formerade Oppositionen var emellertid icke syssellös. Den bullrade uppenbarligen emot krigs öppnande utan Ständernas sammankallande. Man talade högt om bristfälliga och dåliga anstalter till dess utförande: man skrämde med utskrifningar af krigsgärder, och spådde en olycklig utgång af alltsammans. Dessa populära predikningar verkade snart missnöje, och således i sin mån de olyckor, som sedan inträffade. Det är dock sannt, att i Stockholm, der jag var, när krigsryktet utgick, och genom hela landet, under min hemresa, märkte jag hos menigheten icke annat, än det manliga courage Nationen andas för manliga företag, och hvilken den alltid lemnat sina konungar såsom medel i händerna till sådana företags utförande."

"Jag lemnar derhän, om det äger grund, hvad man sagt, att, inom arméen, förr än den sattes under march, grund var lagd till den resning, som i Finland cheferna gjorde mot Konungen¹⁾. — Härmed må vara hurusom helst, men derom är jag öfvertygad, att detta krig aldrig utbrustit, om Ständerna 1786 icke gjort Konungen ledsen vid sig, och dermed utmant hans omtanka och förmåga att vara Konung dem förutan, och således söka utvägar för sitt penningeverk, och nya medel för sin myndighet."

Kommentarierna öfver en del af dessa uppgifter må sparas till berättelsen om sjelfva kriget. Här må likväl en närmare upplysning af de politiska utsikter, under hvilka Konungen företog kriget, vara på sitt ställe. — Vi ha, genom benäget meddelande, under ögonen Protokollerna i de Hemliga Conseljer, som i början af år 1788 af Konungen höllos angående kriget²⁾. Med-

1) Författaren tillägger: "Det är visst att officerare, som i alla länder pläga fågnas åt krig, här voro de förste, i begynnelsen nästan de ende, som skreko deremot, att de vid marcherna förforo hårdt mot allmogen, och nästan fiendtligt, samt att Kapten Willebrandt vid Åbolänningarne — densamme som sedan blef olycklig — berättat mig, att Öfverste Hästeskos fru i April månad, förr än regementet aftågade, sagt honom, att trupperna aldrig skulle gå öfver gränsen. Men huru kunde hon veta det, utan af sin man? och hvar tog han det, om ej från uppgjorda aftal."

2) Afskrifne efter en på Lunds Universitets Bibliotek bland framledne H. Exc. FältMarskalken m. m. Grefve Tolls handskrifne Samlingar förvarad vidimerad afskrift. — Originalprotokollerna innehades af General Toll till dess död 1817, och lemnades då till Grefve Runth, af hvilken Grefve J. Dela Gardie dem emottagit, och förvarat med det intyg: att de af

lemmar deraf voro endast GeneralMajoren och General-Adjutanten Toll, StatsSekreteraren för Financerna Baron Ruuth, och sedermera, såsom protokollist, Öfver-Adjutanten och Lieutnanten vid Artilleriet den unge Baron Otto Wrede. Det heter i det första, d. 13 Januari 1788: "K. M., efter gjord erinran om den obrottsliga lydnad, hvarmed Rikets hemligheter böra förvaras, behagade i nåder omnämna, att sedan, af den redan för- lidne sommar i Europa förändrade konjunktur, Holland blifvit af Frankrike öfverlemnadt, — den sednare mak- ten syntes nalka sig närmare till Wienska och Ry-

Konungen, aftonen innan han embarkerade för att afgå till Finland 1788, blifvit öfverlemnadt till Friherre Ruuth och General Toll med de märkeliga orden: "Vårt lif är osäkert. Det är Försynen ensam som vet, om jag återkommer eller ej ifrån den strid, som nu börjas: skulle jag stupa, fölle säkert hela nationens hat och ovilja på Eder, Mine Herrar, som man anser det hafva tillstyrkt. Jag lemnar Eder derföre dessa originalprotokoller med min egenhändig justering å hvarje protokoll, för att, då jag ej mera är till, visa nationen, att ni sökt afstyrka det, och att det är endast på min befallning, och i följe af de uppgifter jag genom mina ministrar vid de utrikes hofven erhållit, som jag företagit detta krig." — Jfr. De la Gardiska Archivet. Lund 1842. 18 D. s. 14. — Deremot synes en anteckning af Schröderheim strida, att Konungen sagt honom, just under sjelfva krisen af 1789 års Riksdag, natten emellan den 16 och 17 Febr., sedan Konungen underskrifvit anslaget till det bekanta märkeliga plenum: "Hade jag aldrig känt Tollen, hade jag ej behöft detta." Härvid hör likväl anmärkas, att General Toll, om han än afrådde sjelfva utbrottet af kriget, och äfven sedan, efter öfverkomsten till Finland, i Helsingfors så öppet tadlade anstalterna, att Konungen skilde honom ifrån sig, dock alltsedan 1785 varit den egentlige rådgifvaren i alla Konungens hemliga krigsplaner, och att den, som varit med om premisserna, får med rätta uppbära sin andel af konklusionen.

ska Hofven, än en tillbörlig jemnvigt tycktes medgifva, — Ottomanniska Portens understöd föga varit Frankrike om hjertat, och möjligt vore, det en kallsinnighet äfven emellan Frankrike och Spanien uppkomme, — samt ändteligen Frankrikes invärtes ställning dag efter annan blefve eftertänkelig och af vidtutseende följder; så hade K. M., alltid sorgfällig om Rikets upprätthållande, sjelfständighet och ära, noga öfvervägt, att Dess endast med Frankrike ägande förbindelser möjligen kunde blifva ett svagt medverkande och ännu mindre något pålitligt stöd, i fall Ryssland fortfore att skaffa sig, om icke allmänt öfvervälde, (dock) åtminstone en sådan influence, som med tiden kunde blifva likaså tryckande, som till sin egenskap förhatlig; och hade fördensknll K. M. icke allenast gjort de lika kraftiga, som lyckliga demarcher mot det Danska Hofvet, hvarigenom detsamma slutit sig närmare tillsammans med Sverige, och i samma mån jemkat sig undan det Ryska förmyndarskapet, hvilket allt, ehuru det icke genom tydliga ord vore exprimeradt, ändock nog på lämpligt (sätt), af dem (var) både tänkt och menadt i den aflemnade skriftliga akten ¹⁾: utan K. M. hade ock genom Dess beskickning vid Ottomaniske Porten låtit sondera dess disposition, att med Sverige ingå i subsidietraktat på sådana grunder, att Sverige i 10 års tid skulle erhålla en million Piaster årligen, och i händelse af en rupture med Ryssland, särskild indemnisation för de första utgifterna, lämpad efter tid och omständigheter. Redan under K. Ms

¹⁾ En sådan hade således blifvit gifven.

vistande i Danmark hade dervarande Engelske Ministern Elliot låtit förstå, att en förbindelse mellan Sverige och dess hof skulle vara ett för det samma nog behagligt ämne, hvarföre K. M. anbefallt sin Envoyé i England Friherre von Nolken att följa denna anledning, och, om dispositionen syntes favorable, såsom af sig sjelf imaginera en subsidietraktat, hvarigenom Sverige årligen kunde erhålla 350 à 400 (tusen) L. Sterl. K. M. behagade derefter i nåder meddela de tid efter annan från Dess beskickningar i Paris, Constantinopel, London och Petersburg ankomne Depecher."

"De ifrån Ambassadören i Paris Friherre Stael von Holstein innehöllo en bekräftelse på K. M:s här ofvan anmärkte förutseende om Franska Hofvets liknöjdhet öfver Ottomaniske Monarkiens öde, såsom ock att Ambassadören synes befara, det Frankrike helt och hållet lemnar sitt bifall till de båda Kejsarliga Hofvens företagande, åtminstone icke varder något steg tagande till att dem förhindra, föröfrigt att den ministèren med sig sjelf och inom sig sjelf endast är occuperad, bekymmerslös öfver Europas ställning."

"Envoyéen Heydenstam i Constantinopel gifver hopp om de önskade subsidiernas erhållande."

"Envoyéen Friherre von Nolken berättar från London ganska omständligt de flere samtal han haft med flere af ministèren på ett sätt, som nogsam utvisar dess empressement att komma med Sverige uti lika nära som förtrolig förbindelse, och tager han för afgjort, att en sådan subsidietraktat, som K. M. önskat, skall kunna stadgas och afslutas, enär K. M. Dess nådiga

instruktioner och fullmakt dertill i nåder behagade öfversända. Envoyéen hade tillika insändt momenta till en Handelstraktat, såsom ett ämne, hvilket Engelska Hofvet för sin del högeligen önskade.”

”Af Envoyen Friherre von Nolkens i Petersburg insända berättelse syntes, att kriget redan ansenligen verkat på rikets invärtes ställning till så väl fattigdom och dyrhet, som tilltagande missnöje.”

”Föröfrigt hade K. M. medelst särskild vidtagne anstalter sig noga bekant, att ett betydligt missnöje nu herrskar i Lifland, hvilket vore grundadt på sådane omständigheter, att det icke på kort tid kunde utsläckas, utan tvärtom syntes af en så märkvärdig beskaffenhet, att Lifländerne, med hopp om understöd, torde göra de kraftigaste utsväfningar” (?).

”I en sådan sakernas allmänna ställning, och då K. M. i anledning af den traktat, som emellan Sverige och Porten subsisterar och hvar man kunnig är, snart nog kunde blifva entrainerad uti ett krig med Ryssland, hade K. M. hos sig beslutat, att, så vida de förr nämnda förbindelser med subsidier kunde föras till stadga, å sin sida uppfylla sin förbindelse med Porten, och vid första vår-dag attackera Ryssland i hjertat af sin makt, nämligen sjelfva hufvudstaden. K. M. äskade och befallte fördenskull, att undertecknad (nämligen Toll, som i början också förde protokollet) skulle för landtarméens tillstånd göra besked, och uppgifva de ungefärliga kostnaderna till ett krigs införande.”

”Jag anmärkte då underdånigt, att hvad i arméens beklädning kan vara defect, kan blifva färdigt innan

våren, åtminstone till det väsendtligaste, att hela arméens beväring är i ordning, att artilleriet är talrikare i anseende till piecer och deras utredning, än i ett krig och på ett ställe kan behövas, af ansparssorter vore en hel hop ogjordt, men ämnena dertill (finnas) på sina ställen, och således icke mycken tid erfordras att dem förfärdiga, att förrådena voro fulla med ammunition, att tross och utredning, utom trosshästar för Svenska Infanteriet och Artilleriet, anses för kompletta i anseende dertill, att några landtrupper komma på flottan, och hvad de således icke behöfva bekvämligt kan supplera der obetydliga brister finnas, vidare att landarméen vore så kompletterad att inga vacancer, utöfver den vanliga mortaliteten, nu funnos. Beträffande kostnaden, så, i den händelse hela arméen sattes i rörelse, vore ungefärliga kostnaden på den samma en half tunna guld om dagen; depenserna till arméens öfverförande till Finland och Ryssland kunde nu icke i underdånighet uppgifvas, såsom ägande gemenskap med sjöustrustreringen. På nådig befallning, att StatsSekreteraren Friherre Ruuth skulle sig i underdånighet yttra, hvad utvägar han till arméens subsisterande kunde hafva, berättade han i underdånighet, att K. M. i dess förråder nu ungefärligen ägde 100,000 tunnor råg och korn, att ärter, hafra och gryn väl icke funnos i förrådena, men förmentes under hand kunna upptingas, och till ansenlig del utan uppmärksamhet anskaffas; angående flottans behofver erinrade StatsSekreteraren, att dess ägande proviant ej torde göra tillfyllest till en betydlig expedition, och att dess brödbakning vanligen medtog nog lång tid."

"K. M. befallte härefter i nåder att Friherre Ruuth skulle till K. M., så fort ske kunde, aflemna dess underdåniga betänkande rörande den af England önskade Handelstraktaten, i hvilket afseende de inkomne momenta honom tillställdes. Undertecknad erhöll ordres, att, så mycket som utan uppmärksamhet ske kunde, försiktigtvis gå i författning, om de felande beklädnader, såsom ock att efter hand besörja, att Artilleriet måtte i behörig tid vara i ordning, och i öfrigt att utarbета detaillier af operationsplanen, då K. M. ville å någon annan dag, detta ämne vidare företaga. Ut supra in fidem protocoll."

J. C. T.

(Jean Christopher Toll).

Justerat på Stockholms Slott d. 20 Febr. 1788.

GUSTAF."

I Envoyéen von Asps papper på Upsala Bibliothek finnes en af honom (som var Konungen på resan till Dannemark följaktig) uppsatt Promemoria rörande innehållet af ett samtal emellan Engelska Envoyéen vid Danska Hofvet Hr Elliot och von Asp i Köpenhamn den 4 November 1787; af hvilken vi äfven anse oss böra meddela det hufvudsakliga: "Hr Elliot talte med mycken öppenhjertighet, och inneburo hans svar och yttranden sammanlagda, att England hade ingenting mindre än att berömma sig af Ryssland. Då dess biträde som mest påräknades under sista kriget, lade Kejsarinnan det största hindret i vägen genom den armerade neutraliteten, utom hvilken Amerikanarne ej kunnat vinna deras ändamål. Ryska Cabinetts opålitlighet hade äf-

ven visat sig vid andra tillfällen. För England var det hufvudsakligt att vara förvissadt om tillgång till Östersjön och de derifrån kommande producter. Rysslands politik var ledd af så mycken caprice, att ingen räkning derpå kunde göras, utan ett band på denna makten. I hans tanka vore en uppriktig förening emellan Sverige, England och Dannemark det rätta bandet på Ryssland, hvilket nödvändigt skulle ingå i samma förbund, och, tyglad af de öfriga, blifva en nyttig allierad. Desse voro considerationerna å Englands sida, att gerna se en dylik förening. — Å Sveriges sida trodde han säkerheten böra vara första föremålet. Det hade i Ryssland en farlig, och, så som denna maktens influence nu stod, en mäktig granne. Ryssland kunde jämföras med en snöboll, som öktes under det den rullade. Sverige vore för den föreslagna Ligan en så mycket angelägnare allierad, som det är den enda Europeiska makt (då Polen för det närvarande ej får räknas), som gränsar till Ryssland; men Sverige är också af samma grund den mest exponerade. I händelse af ett anfall från Ryska sidan kunde Frankrikes bistånd vara föga verkande, men väl Englands betydligt, då dess flotta understödde den Svenska och Danska.”

”Englands afsikter inneburo ej något fiendtligt mot Ryssland, men väl att hämma dess inkräktningsslustnad. Principerna af denna Liga borde blifva, att garantera hvarandras possessioner i alla verldsdelar, och hindra alla innovationer i besittningen af länder hos andra makter, som kunde rubba allmänna ställningen i Europa. Med ett så billigt och stort föremål skulle hela detta

steget blifva så mycket mindre förhatligt hos totaliteten. Man kunde taga för afgjort, att Holland accederade till detta förbund, och man ägde all anledning att förvissa sig, att Preussen¹⁾ äfven deruti skulle ingå. På detta sätt skulle denna Liga blifva den starkaste, som kanhända någonsin existerat, och det enda medlet att frälsa Turkarna emot Kejsrerliga Hofvens förenade styrka, om de förre öfvergåfvos af Frankrike. Preussen borde man så mycket mera räkna på, som Kejsarens projecter att förstöra balancen inom Tyska Riket, måste sätta det i behof af Englands understöd."

Man ser både uppslaget och meningen af den ej långt derefter ingångna Trippel-alliansen emellan England, Holland och Preussen¹⁾, — till sitt innehåll i allmänhet defensiv, men i sjelfva verket riktad mot Rysslands vexande öfvermakt, och dess af Österrike understödda planer på det Turkiska riket. Denna var den politiska kombination, på hvilken Gustaf III räknade, då han inlät sig i kriget mot Ryssland; ehuru hans förhoppningar om subsidier af dessa makter redan visade sig osäkra. — Han beslöt icke dess mindre — emot Tolls råd²⁾ — att genast bryta med Ryssland, i kraft af Traktaten med Porten, och i förväntan af de subsidier, hvilka man derifrån ej syntes göra någon svårighet att bevilja³⁾. Konungen räknade på öfver-

¹⁾ D. 15 April och 3 Aug. 1788.

²⁾ Se dennes underdåniga Promemoria i Protokollet d. 3 Febr. 1788.

³⁾ Protokollet d. 10 Mars 1788.

raskningen af ett hastigt anfall¹⁾. — De betänkligheter, som inom hans armée kunde uppstå, och verkligen uppstodo både emot krigets rättmätighet i allmänhet och enlighet med Regeringsformen, (som förböd anfallskrig utan Ständernas hörande), hade blott kunnat öfvervägas af ett fast förtroende till en stor anförare — såsom Sverige fordom ej sällan ägde i sina krigiska Konungar. Detta förtroende fanns ej, och kunde ej finnas, vid ett första försök på krigets bana af en konung, som, med allt sitt mod, likväl ej var krigare. Deraf oppositionen i officerscorpserna; der många välmenande män indrogos i planer, dem de hvarken kände eller förstodo, och hvilkas innersta mening var — hos några Finnar: Finsk sjelfständighet under Ryskt beskydd — hos några Svenskar: återställandet af partititidernas regeringsätt eller ett det ungefärligen liknande. Det var under sådana omständigheter, egnade att bringa en mindre stark själ i förtviflan, som Konungen sammankallade 1789 års Riksdag, och der, med de Ofrälse Ståndens biträde, men på ett våldsamt sätt, eröfrade Enväldet, — i afseende på både medlen och personerna, som för dessa medel blefvo offer — med halft-motsträfvigt hjerta, men uppoffrande allt för hvad han trodde thronens säkerhet och rikets sjelfständighet fordra. — Det var under dessa dagar som han åt Schröderheim, i fleres närvaro, med en tår i ögat, sade: ”Så många äfventyr, så

1) Hvilken öfverraskning ej heller blef ringa, då Petersburg och Lifland nästan voro utblottade på troppar. Se *Memoires du Comte de Ségur* T. III. p. 372 — då Fransysk Ambassadör i Petersburg.

många bekymmer kostar det att reparera ett enda ögonblicks misstag" ¹⁾. — Orden hade en djupare mening, än ögonblickets.

Här nedlägger jag för denna gången pennan, — sedan jag, efter förmåga, har uppfyllt den uppgift jag mig föresatt: att gifva en öfversikt af Konung Gustaf III:s lefnad och regering, med ledning af Hans åt Upsala Akademi anförtrodda papper, och med begagnande af samtida upplysningar från andra håll. Dessa papper sluta med utbrottet af 1788 års krig, och blefvo nyss före Konungens afresa till kriget af honom sammanlagda och förseglade. Vigtiga källor för Historien om detta krig, om Statshvälfningen 1789, om den korta Riksdagen i Gefle efter freden, samt om de händelser som närmast föregingo det blodiga slutet af Gustaf III:s djupt tragiska bana, finnas äfven på Upsala Bibliothek; i synnerhet genom de tillökningar, som de Gustavianska Papperen erhållit efter deras öppnande. Att kunna framdeles nyttja dem till fortsättning af dessa teckningar är min önskan. — Men andra, länge nog uppskjutna, göromål, kalla mig först. Öfvertygad, att ett af de hufvudsakligaste hindren för en rätt kännedom af Fäderneslandet och dess närvarande skick har varit den stora lucka, som blifvit lemnad i behandlingen af Sveriges Historia, sedan Carl XII:s fall — då våre utmärktaste Historieskrifvare hittills mest inskränkt sig till äldre tidehvarf, och ingen af dem fört fosterlandets häfder

¹⁾ Med det tillägg angående Toll, som vi ofvanföre anført.

utöfver hvad man kallar Sveriges ärofulla dagar, — har jag, under en följd af år, sednast sysselsatt mig med vår Nyare Historia. Framgående på hittills temligen obanade stigar, har jag, först i min Skildring af Frihetstiden, sedan i denna framställning af Gustaf III, lemnat bidrag till det Nyare Sveriges Historia ifrån 1718 till 1788; hvilka torde bereda åtminstone någon insikt i sammanhanget och utvecklingen af våra öden. — Jag återgår till äldre arbeten, hvilkas fullbordan Allmänheten länge haft rätt att af mig fordra, och hvilka visserligen ej minst ligga mig sjelf om hjertat; i fall hälsa och lif denna fullbordan tillåta.

Innehåll.

	Sid.
Grefve Creutz i sitt förhållande till Gustaf III efter Konungens hemkomst från resan till Italien	1
Politiska ställningen i Europa vid denna tid	5
Ett bref från K. Ludvik XVI till Gustaf III	7
Konungens svar	11
Konungens sista korrespondens med Grefve Creutz . .	14
Hemlig plan mot Danska Hofvet och bref derom till Toll	18
Grefve Creutz's död	20
De Ministeriella konferenserna uppdragas åt Grefve J. G. Oxenstierna och Friherre Emanuel De Geer . . .	22
Svensk Furstetitel åt Grefve Hessenstein	26
Erbuden äfven åt RiksMarshalken Grefve G. Gyllenstjerna, som afslår den	29
Rådets förändrade ställning och Liljencrantz' inkallande deri	30
Hans Memorialer om Organisationen af Styrelseverket .	32
Konungens sista korrespondens med Grefve Carl Fredrik Scheffer	45
Om processen med Furst Hessenstein angående Ekholmssund	49
Om upplifvandet af Vitterhets-Akademien och stiftelsen af Svenska Akademien	54
Konungens Tal vid den sednares invigning	58
Tvänne Inskrifter af Konungen	67
Äreminnet öfver Torstensson	69
Den Akademiska Vältaligheten	74
K. Gustaf III i förhållande till Svenska Theatern . .	75
Det nya Operahuset	80
Operan Gustaf Wasa	82
Dramen Siri Brahe och Göran Gyllenstjerna	87
Inre ställningen före 1786 års Riksdag	88
Carl Gustaf Nordin och hans anteckningar	89
Konungens förhållande till Presteståndet	94
Förändras	97
Nordin och Wallquist	99
Betänkanden öfver Ecclesiastika befordringar	100
Den Ecclesiastika Beredningen	105
Omdömen af Schröderheim och af Konungen sjelf . . .	106
Rådgifvarne till 1786 års Riksdag	109

	Sid.
Omdömen om dem af Nordin och Wallquist	110
Stämningen hos Ständerna	115
Riksdagens öppnande	117
Medel att förekomma följderna af de föregående årens missvexter	118
Bankens tillstånd	121
Handels och Sjöfartens	122
Försvarsverkets	122
Passevolansen	127
Mildring i straff för barnamord	131
Konungens förslag till förekommande af Bondeståndets försvagande	133
Konungens ideer om en representationsförändring	134
Bränvinsregalet	136
Banko- och Stats-Utskotten	141
Afslag på Bränvinsbevillningen	145
Ständernas besvär	146
Missnöjet på Riksdagen	150
Keventers Memorial	151
Riksdagens upplösning	153
Polismästarens Rapport	155
Utländskt omdöme om ställningen i Sverige	158
Konungens besök i Upsala	163
Friherre Ruuth StatsSekreterare för finanserna	168
Bref från RiksRådet Emanuel De Geer till Konungen	171
Den finansiella förlägenheten	177
Initiativ till en regering utan Ständer	180
RiksRådet Friherre Fredrik Sparres onåd	180
De politiska utsikterna	181
Krigsplaner och underhandlingar	183
Konungens besök i Köpenhamn	188
Gustaf III:s politiska karakter	191
Wallquist om ställningen efter 1786 års Riksdag	193
Den Hemliga Krigsconseljen	198
Uppslag af Engelska Ministern i Köpenhamn	205
Trippelalliansen	206
Konungen beslutar kriget	206
Redogörelse af utgifvaren och slut	208

Rättelser och Tillägg.

Sid.	2 rad.	5	uppfifr. står:	fannn	läs:	fann
—	7	—	1	—	—	Dauphin
—	11	—	18	uppfifr.	—	jonit
—	—	—	19	—	—	tete
—	—	—	22	—	—	aussitot
—	—	—	30	—	—	extrémement
—	15	—	5	—	—	förbindelse
—	24	—	10	—	—	ministerielle
—	35	—	—	nedifr.	—	obetydliga
—	115	—	10	—	—	önskningsar
—	119	—	8	—	—	stadgadt
—	144	—	4	nedifr.	—	nämndt

Tillägg till not. 2 sidan 87.

Rörande Dramen "Siri Brahe" har Hans Exc. Grefve G. Löwenhielm berättat följande:

"Den uppfördes första gången d. 11 Mars 1788; men L., som blifvit uppfostrad i Frankrike, såg den ej förr än i Jan. 1792. Samma afton var litterär souper hos Gustaf III på Haga. Pjecen berömdes; och L., som nyss blifvit tjänstgörande hos Kungen, instämde, men anmärkte tillika, att intrigen var imiterad efter Fru Genlis *la Curieuse* (ur hennes *Théâtre d'éducation*). Detta bestridande af styckets originalitet ådrog ynglingen alla gästernas motsägelser och otaliga vinkar att tåga. Alla ville honom väl; ännu hade han stått ingen i vägen. Men att ha litterärt rätt var honom viktigt; han insisterade, och förlägenheten hos gästerna hade nått sin höjd, då den höge Författaren, med ett af sina hulda skratt, utbrast: "Jag ber, M. H., att Ni låter gossen hållas i sin ålders frimodighet. Det ger sig nog, när han fått vara någon tid med oss."

DATE DUE

[illegible]

DL
766
.G4

